

SVEUČILIŠTE SJEVER
POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI DOKTORSKI STUDIJ
MEDIJI I KOMUNIKACIJA

MARKO GREGUR

**POLOŽAJ VINKA VOŠICKOG
U HRVATSKOM NAKLADNIŠTVU
PRVE POLOVICE 20. STOLJEĆA**

DOKTORSKI RAD

Koprivnica, 2024.

SVEUČILIŠTE SJEVER
POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI DOKTORSKI STUDIJ
MEDIJI I KOMUNIKACIJA

MARKO GREGUR

**POLOŽAJ VINKA VOŠICKOG
U HRVATSKOM NAKLADNIŠTVU
PRVE POLOVICE 20. STOLJEĆA**

DOKTORSKI RAD

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Gordana Tkalec

Koprivnica, 2024.

UNIVERSITY NORTH
POSTGRADUATE UNIVERSITY DOCTORAL STUDY
IN MEDIA AND COMMUNICATION

MARKO GREGUR

**VINKO VOŠICKI'S POSITION IN THE CROATIAN PUBLISHING IN THE
FIRST HALF OF THE 20th CENTURY**

DOCTORAL THESIS

Supervisor: Associate Professor Gordana Tkalec, Ph.D.

Koprivnica, 2024.

Mentor: izv. prof. dr. sc. Gordana Tkalec

Doktorski rad obranjen je dana _____ godine na Sveučilištu Sjever, u Sveučilišnom centru Koprivnica, pred Povjerenstvom u sastavu:

1. Prof. dr. sc. Mario Tomiša, predsjednik
2. Prof. dr. sc. Stipe Botica, član
3. Prof. dr. sc. Iva Rosanda Žigo, članica

SAŽETAK

Društvenopolitičke silnice razdoblja u kojemu je samostalno djelovao Vinko Vošicki (1911.-1947.), s raspadom Austro-Ugarske Monarhije, dva svjetska rata i šestosiječanjskom jugoslavenskom diktaturom između njih, utjecale su na sve nakladnike pa tako i na Vošickog. Rad će analizirati u kojoj su mjeri ti utjecaji djelovali na nakladničko djelovanje Vinka Vošickog, ali i njegov život u cjelini. Nakladničko djelovanje Vinka Vošickog od završetka Drugog svjetskog rata (što ujedno označava i kraj njegova nakladništva) pa do raspada Jugoslavije prikazivano je u najvećoj mjeri iz očista političke pripadnosti i ispravnosti pojedinih autora, odnosno izvanknjiževnih vrijednosnih procjena pa je slijedom toga i njegov doprinos kopirničkom, ali i hrvatskom nakladništvu promatran te istican kroz prizmu socijalističkog društvenog uređenja u kojemu se knjiga gledala i kao subjekt političkog djelovanja. Društveni i politički utjecaji sagledat će se pomoću dosad nepoznate i/ili neobrađene građe koja se tiče početaka objavljivanja tijekom Prvog svjetskog rata (kroz korespondenciju s prevoditeljem Pavlom Rakošem čime će se ujedno dati epitekt Svjetske biblioteke), nabave strojeva tijekom Drugog svjetskog rata iz Trećeg Reicha te korespondenciju s prevoditeljem Milanom Ljeskovicem. Rad će analizirati Vošickijevo nakladništvo (prvenstveno Svjetsku biblioteku koja je njegov najveći i najvažniji pojedinačni nakladnički niz) kako bi se vidjelo u kojoj je mjeri njegovo djelovanje doista bilo vođeno političkim uvjerenjima, a u kojoj mjeri poslovnom logikom i književnom vrijednošću pojedinog djela. Pritom će kao poseban trošak koji je mogao utjecati na nakladnički plan promatrati trošak autorskog honorara, odnosno postojanje ili istek autorskog prava za svako pojedino djelo.

Ključne riječi: politika, nakladništvo, *Svjetska biblioteka*, tržište, Vinko Vošicki

SADRŽAJ

1. UVOD	14
1.1. Pregled dosadašnjih istraživanja	14
1.2. Preliminarno istraživanje i priprema	16
2. UVJETI U HRVATSKOM NAKLADNIŠTVU PRVE POLOVICE 20. STOLJEĆA	20
3. CILJ, HIPOTEZE I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	31
3.1. Osnovni i dodatni ciljevi rada	33
3.2. Metodologija istraživanja	33
3.3. Očekivani znanstveni doprinos istraživanja	38
4. GOSPODARSKI I POLITIČKI UVJETI I KONTEKST DJELOVANJA VINKA VOŠICKOG	39
4.1. Česi u Hrvatskoj	42
4.2. Koprivnica u prvim desetljećima 20. stoljeća	46
4.3. Politički uvjeti	49
4.4. Stranac u novoj državi	53
5. ANALIZA DOKUMENTACIJE: MERHAUT, WEISS I RAKOŠ – VOŠICKIJEVI PRETHODNICI, KONKURENTI I SURADNICI	57
5.1. Jaroslav Merhaut	58
5.1.1. Pisma Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu	62
5.2. Lavoslav Weiss	67
5.2.1. Pisma Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu	69
5.3. Skupni rezultati analize	74
6. STRUKTURA I RAZVOJNE FAZE NAKLADNE KNJIŽARE VINKO VOŠICKI	76
6.1. Počeci – 1911.- 1918.	78
6.1.1. Razglednice	83
6.1.2. Posudbena knjižnica	84
6.1.3. Pravila, spomenice, izvješća	99
6.2. Zlatno razdoblje: 1920-e	101
6.2.1. Zaposlenici i oprema	108
6.2.2. Proizvodnja kuverti i papirnate robe, plakatiranje	111
6.2.3. Pokretanje zagrebačke poslovnice	112

6.2.4.	Novine	113
6.2.5.	Časopisi	114
6.2.6.	Nakladnički nizovi za djecu i mlade, djevojčice i dječake	123
6.2.6.1.	Tako vam je bilo nekoć	125
6.2.6.2.	Putne pustolovine Kurta Gafrana	141
6.2.6.3.	Petar Juranić. Petnaestgodišnji pomorac	143
6.3.	Drugi svjetski rat i prve poslijeratne godine	144
6.3.1.	Suradnja s Milanom Ljeskocem	149
6.3.2.	Nabava strojeva iz Trećeg Reicha	152
6.3.2.1.	Maschinenlager Friedrich Walter Müller	152
6.3.2.2.	Maschinenfabrik A. Hogenforst	154
6.3.2.3.	Typograph	155
6.3.3.	Suradnja s partizanima i komunističkim vlastima	162
6.3.4.	Poslijeratne godine (1946.-1948.)	169
7.	<i>ANALIZA SVJETSKE BIBLIOTEKE</i>	196
7.1.2.	<i>Trivijalna vs. visoka</i> književnost u Svjetskoj biblioteci	197
7.2.	Ranija prisutnost autora u Hrvatskoj	214
7.3.	Vrste i opseg djela	220
7.4.	Autorska prava i njihov utjecaj na formiranje biblioteke	225
7.5.	Politički pogledi i teme zastupljenih autora	228
7.5.1.	Češki autori	231
7.5.2.	Ruski autori	232
7.5.3.	Francuski autori	238
7.5.4.	Njemački autori	239
7.5.5.	Norveški autori	240
7.5.5.1.	Knut Hamsun – prvi autor Svjetske biblioteke	241
7.5.6.	Engleski, škotski i irski autori	243
7.5.7.	Autori iz ostalih zemalja (Poljska, Slovenija, SAD)	244
7.5.8.	Hrvatski autori	245
7.5.8.1.	Silvije Strahimir Kranjčević	246
7.5.8.2.	August Cesarec	251
7.6.	Počeci Svjetske biblioteke i njen epitekst u korespondenciji Rakoša i Vošickog	259

7.7.	Ritam i vrijeme objavljivanja Svjetske biblioteke prema oglasima u Demokratu	275
7.8.	Moderna kao putokaz u strukturiranju nakladničkog niza	282
8.	ZAKLJUČAK	286
9.	LITERATURA	295
10.	POPIS TABLICA	337
	ŽIVOTOPIS AUTORA	338

1. UVOD

Vinko Vošicki u Koprivnicu se doselio 1909. ili 1910. iz češkog mjesta Ledeč nad Sázavou i već 1911. od sunarodnjaka Jaroslava Merhauta preuzeo knjižaru i tiskaru te ubrzo razvio nakladničko poslovanje kojim je obilježio koprivničko nakladništvo između dvaju svjetskih ratova. Pritom se posebno ističu dvadesete godine, kad je pokrenuo niz biblioteka među kojima su najvažnije *Svjetska biblioteka* i *Zbirka glasovitih djela* u kojima je objavljivao autore kao što su Schopenhauer, Zola, Balzac, Wilde, ali jednako tako i pojedine lokalne autore poput Antuna Nemčića i Ante Neimarevića.

Među prvim nakladnicima pokrenuo je nakladničke nizove za djecu (*Tako vam je bilo nekoć* i *Petar Juranić. Petnaestgodišnji pomorac*), koje je objavljivao kao tada popularne jeftine sveščice, a kao sveščice (potom izdavane kao cjelovite knjige). Objavljivao je i djela Karla Maya, za kojega navodi da je imao autorska prava za područje čitave Kraljevine SHS.

Uloga i značaj Vošickog još su veći kad se uzme u obzir da je nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije postao stranac koji se nekoliko godina borio da bi stekao državljanstvo i potrebne obrtne dozvole, a još više što je knjige objavljivao na jeziku koji mu nije bio materinji, s čime je počeo već nekoliko godina nakon dolaska.

Suradnja s Krležom ponajviše je obilježila njegovo djelovanje – ona uključuje objavljivanje časopisa *Književna republika* i pokretanje objavljivanja Krležinih sabranih djela, neposredno nakon *Obznane* kad je objavljivati ovoga pisca sa sobom nosilo dozu rizika i hrabrosti.

Vošickijevo nakladništvo obilježeno je dvama svjetskim ratovima – dok u Prvom svjetskom ratu počinje formirati Zbirku znamenitih djela i možda najvažniju, Svjetsku biblioteku, Drugi svjetski rat označava kraj njegova poslovanja. Pritom ga zatvaraju ustaške, a kasnije i komunističke vlasti. Prve jer je tiskao stotine tisuća letaka propagandnog materijala za partizansku vojsku, a iz njegove je tiskare odvezeno više kola papira, boje i drugog materijala koji se koristio u partizanskoj tiskari na Papuku, a druge vjerojatno jer je tijekom rata nabavljao strojeve iz Trećeg Reicha, točnije od tvrtki Typograph G. m. b. H. iz Berlina, Maschinenfabrik A. Hogenforst iz Leipziga te Maschinenlager F. W. Müller iz Beča, kao što je vidljivo iz arhivske dokumentacije, do sad uglavnom nepoznate.

1.1. Pregled dosadašnjih istraživanja

Djelovanje Vinka Vošickog do sada nije posebno istraženo. Iako ga u knjizi *Knjižarstvo u Hrvata* već 1922. kao jednog od najistaknutijih pokrajinskih tiskara spominje Vjekoslav Klaić,

kasnije se desetljećima njegovo ime zaobilazi čak i u radovima koji se usko bave nakladništvom. Vošicki je vjerojatno kolateralna žrtva promjene sustava, kao što su bili i drugi važni, a desetljećima zanemarivani nakladnici, poput Nikole Andrića, izdavača preko šest stotina knjiga u Zabavnoj biblioteci, o čemu je pisala Ivana Mandić Hekman. U više znanstvenih radova spominje ga Mira Kolar Dimitrijević koja je uz 115. obljetnicu rođenja u časopisu Podravina objavila rad *U spomen koprivničkom tiskaru Vinku Vošickom (1885.-1957.)*. Također, Kolar Dimitrijević se Vošickim posredno bavila u radovima iz različitih područja koprivničke povijesti pa ga tako usputno spominje u članku „Jedno viđenje povijesti grada Koprivnice od 1901. do 1918. godine.“ Akademik Dragutin Feletar pisao je o Vošickom u knjizi *Iz koprivničkog tiskarstva*, a spomenuo ga je i u knjizi *Podravina. Općine Koprivnica, Đurđevac, Ludbreg u prošlosti i sadašnjosti* kao i u knjizi *Podravina. Prinos poznavanju gospodarskog razvoja sjeverozapadne Hrvatske*. Postoje autori koji se Vošickim bave u kontekstu istraživanja Krleže, što je zapravo (uz Karla Maya) jedini put kojim Vošicki izlazi izvan podravske okvira. Tako o Vošickom u knjizi *O Miroslavu Krleži još i opet* piše Branimir Donat, a o suradnji Krleže i Vošickog u izdavanju Književne republike piše Vinko Brešić u knjizi *Praksa i teorija književnih časopisa*, koji ga spominje i u knjizi *Hrvatska književnost 19. stoljeća*. U knjizi *Krleža. Kronologija života i rada* Stanko Lasić također se referira na ovu suradnju, kao i u knjizi *Kritička literatura o Miroslavu Krleži od 1914. do 1941.* (gdje je Vošicki spomenut tek u fusnoti prilikom isticanja tehničkih podataka o Književnoj republici). Ivana Mandić Hekman navodi ga kao nakladnika u spomenutoj *Knjizi o knjigama*, koja se bavi Zabavnom bibliotekom Nikole Andrića, a kao nakladnik *Svjetske biblioteke*, nizova dječje književnosti, ali i jedan od osnivača Muzeja grada Koprivnice spominje se u Hrvatskoj književnoj enciklopediji (knjiga 4.). Kao izdavača Augusta Cesarca u fusnoti ga u knjizi *Povijest hrvatske književnosti* spominje Ivo Frangeš. Književnica Božena Loborec objavila je rad „Koprivnički grafičari i tiskara Papuk“ (Podravski zbornik, 1979.), koji se bavi odlaskom grafičara u partizane, odvoženjem strojeva i tiskarske opreme, gdje je velikim dijelom riječ o Vošickijevoj imovini. O Vošickijevoj posudbenoj knjižnici i sudjelovanju u radu čitaonice u knjizi *Knjižnice i čitaonice grada Koprivnice 1650.—2010.* pišu Josipa Strmečki („Čitaonice i knjižnice u Koprivnici (1871.-1945.)“), Dijana Sabolović Krajina („Povijest iščitana s čitaoničkih računa“) i Božica Anić („Čitaonice, knjižnice i koprivnička društva u 19. i prvoj polovici 20. stoljeća“). Anić je i suautorica izložbe *Razvoj pučkog školstva u Koprivnici i okolici do 1940.* godine te Vošickog spominje u radu „Udžbenici, priručnici i školske knjižnice“ u istoimenom katalogu izložbe. Možda najobuhvatniji prikaz Vošickijeva djelovanja dala je Anić izložbom, odnosno katalogom *Vinko Vošicki. Koprivnički knjižar, tiskar i nakladnik*

između dva svjetska rata koja je u najvećoj mjeri i bila poticaj za pisanje ovog rada, iako je ideja postojala i nekoliko godina ranije. Zorica Manojlović koprivničkog se nakladnika dotiče u tekstu „Milivoj Mirza A. Malić – jedan život i jedna knjiga“, gdje opisuje pokušaj da Malić kod Vošickog objavi prijevod djela *Budistički katekizam* što se nije dogodilo.

Vošickog se spominje i u radovima koji su posvećeni dječjoj književnosti. Berislav Majhut spominje ga u radu „Djevojačkim srcima: nakladničke cjeline iz dvadesetih godina dvadesetog stoljeća“, u radu napisanom s Dinom Franić „Kuglijev nakladnički niz Pripovijesti djeda Nike“ (doduše samo u fusnoti) kao i u knjizi *Hrvatska dječja književnost okreće list*. Kao nakladnika dječje književnosti u knjizi *Frakture dječje književnosti: od slikovnica do lektire, od Agrama do El Shatta* spominje ga Marijana Hameršak.

Konačno, i sam sâm se, kao dijelom istraživanja i radu na doktorskoj disertaciji, bavio Vošickim u radovima „Weiss – Merhaut – Vošicki ili pogled u koprivničko izdavaštvo u prvim desetljećima 20. stoljeća“ i „Tako vam je bilo nekoć – nakladnički niz dječje književnosti Vinka Vošickoga“, a posredno sam se njime, kao tiskarom novina Demokrat bavio u radovima „Modeli financiranja koprivničkog tjednika Demokrat (1919. - 1920.)“ te „Društvene i političke teme te pozicije tjednika Demokrat u Koprivnici (1919. - 1920.)“, napisanim u koautorstvu s Gordanom Tkalec.

Spomenimo još da se osim u znanstvenoj literaturi Vošicki pojavljuje u beletristici i memoaristici pa ga tako nalazimo u Krležinim dnevnicima (kako onim ranijim, tako i u knjizi *Hiljadudevetstošezdesete* objavljenoj 2022.), romanu *Okvir za mržnju* Ivana Aralice, a i sam sam objavio roman *Vošicki* posvećen njegovu životu i radu.

1.2. Preliminarno istraživanje i priprema rada

Znanstvenih radova i istraživanja, kao što je već iz samog nabranja vidljivo, nema previše, a u najvećoj ga mjeri spominju u kontekstu općenitijih povijesno-kulturnih tema, nerijetko tek kao crticu ili fusnotu te je postojao veliki prostor koji je trebalo (i još uvijek treba) ispuniti kako bi Vošicki zauzeo primjereno mjesto u povijesti hrvatskoga nakladništva.

Polazišna točka istraživanja bila je arhiva Muzeja grada Koprivnice kako bih se upoznao s količinom građe, uvjetima djelovanja i kontekstualizirao Vošickijevo djelovanje te razgovori s istaknutim koprivničkim intelektualcima, kao i ljudima čiji interesi nužno ne uključuju književnost i nakladništvo, kako bih dobio što više informacija o samom Vošockom, ali i vremenu i prostoru u kojemu je djelovao. Koliko je Vošicki bio zaboravljen (osim u deklarativnom i kulturno-dekorativnom smislu) govori činjenica da mi je podjednako teško bilo pronaći njegova sina Borivoja i posinka Miroslava Vlahovića, iako je sin živio u Ženevi, a

posinak u Koprivnici. Nisam imao nikakvih informacija o Borivoju Vošickom, osim da živi u Švicarskoj te sam ga nakon dugih pretraga pronašao putem interneta – došao sam do osmrtnice njegova sina preko koje sam pak došao do njegove supruge Brigitte Forster Vosicki, a onda konačno i do Borivoja Vošickog. Telefonski smo dugo razgovarali više puta, a kada sam mu rekao da istražujem život njegova oca o čemu mislim pisati ovu disertaciju, ali i roman, odgovorio mi je da ću propasti jer to nikoga ne zanima. U planu je bio i naš susret u Ženevi, ali je sve prekinuo virus COVID-19, a nedugo nakon objavljivanja romana *Vošicki* Borivoj je umro.

Ime posinka Miroslava Vlahovića (koje su mi dali akademik Dragutin Feletar i dr. Davorin Hećimović kojima je on točno u trenucima u kojima sam ga tražio donio neke Vošickijeve knjige kako bi se sačuvale) pronašao sam u telefonskom imeniku, a kako se nije javljao, u poštanskom sam mu sandučiću ostavio kratko pismo o tome tko sam i čime se bavim. Nazvao me nakon mjesec dana i u narednom sam ga razdoblju u više navrata intervjuirao. U njegovom je posjedu bilo puno dokumenata koje mi je predao na korištenje i u vlasništvo, kako bi ostali sačuvani. Dr. Davorin Hećimović također mi je ponudio da uzmem sve što mi treba od onoga što je dobio, na čemu mu najljepše zahvaljujem.

Činjenica da nitko nije kontaktirao Borivoja Vošickog, inače dugogodišnjeg zaposlenika CERN-a, i Miroslava Vlahovića tijekom prijašnjih projekata, poput izložbe *Vinko Vošicki – koprivnički knjižar, tiskar i nakladnik / između dva svjetska rata održane 2016.* (koja je, već sam istaknuo, bila vrijedan doprinos i poticaj da se i sam počnem baviti Vošickim) bila mi je istodobno zbunjujuća, ali i ohrabrujuća te poticajna u istraživačkom smislu. Naime, dok sam kroz ranije razgovore stekao dojam da je sve što o Vošickom postoji već u koprivničkom Muzeju, istraženo i dokumentirano, ova su mi saznanja dala uvjerenje da se još puno toga može saznati o njemu, i da je puno toga ostalo neistraženo.

U to sam se uvjerio još i prije nego što sam pronašao sina i posinka, posjetom Tomislavu Vrbanu čija je obitelj otkupila vinograd od nakladnikove udovice Slavice Vošicki. Riječ je o vinogradu u kojem je Vošicki živio sa suprugom i posinkom nakon što mu je oduzeta imovina poslije Drugog svjetskog rata. Naime, g. Vrban također je na tavanu klijeti imao knjige i nešto dokumentacije koju mi je predao na korištenje, za što sam mu zahvalan. Spomenuo bih ovdje i povjesničara Hrvoja Petrića, redovnog profesora na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, koji mi je pomogao doći do g. Vrbana i koji je zajedno sa mnom išao do njega.

U sljedećoj fazi rada bavio sam se arhivskim istraživanjima. U Državnom arhivu u Osijeku došao sam do dosad neobrađene i po pitanju Vošickog nepoznate korespondencije sačuvane u legatu Pavla Rakoša. Riječ je o pismima koja su Vošickijevom suradniku i

prevoditelju Rakošu pisali Vošicki i njegovi suradnici, kao i Vošickijev prethodnik Jaroslav Merhaut te značajan bjelovarski nakladnik iz tog razdoblja Lavoslav Weiss, koji se zahvaljujući tome može povezati i s koprivničkim nakladništvom. Također, u legatu su i pisma Mihovila Tomca, urednika lista *Demokrat* koji je tiskao (i) Vošicki, koja su vrijedan doprinos u razumijevanju povijesti koprivničkog (novinskog) nakladništva.

Zahvaljujući tekstu Josip Barbarića „Nova arhivska građa (akvizicije) u Arhivu Hrvatske (1982—1985)“ objavljenom u Arhivskom vjesniku (broj 30) došao sam do podatka da su dio te nove građe kupoprodajni ugovori i osobna dokumentacija Jaroslava Merhauta. Proučio sam tu dokumentaciju zahvaljujući čemu sam saznao više o Merhautu, čovjeku od kojeg je Vošicki preuzeo posao, kao i o mogućem razlogu Vošickijeva dolaska, jer su njih dvojica bili gotovo generacija (Merhaut je rođen 1883., Vošicki 1885.). Ovo je za mene bio važan korak jer u svim ranijim radovima koji govore o Merhautu i Vošickom, nije bilo nikakvih podataka o samom Merhautu.

Uz spomenute, tu je još i istraživanje u Državnom arhivu u Varaždinu, gdje mi je od velike pomoći bila Ana Tuk iz Odsjeka za novo i suvremeno arhivsko gradivo, koja mi je slala dokumente na koje bi naišla u svakodnevnom radu.

Dio dokumentacije, uglavnom Vošickijeva materijala tiskanog za administraciju, pronašao sam u privatnom arhivu Ivana Zvijerca u Torčecu. Među tim dokumentima nalaze se i tiskalice drugih nakladnika pa i ona Vošickijeva naučnika Valka Loborca, kasnijeg samostalnog tiskara, partizana, obnašatelja više javnih funkcija, među kojima i one direktora Koprivničke tiskare, koja je utemeljena (i) na Vošickijevoj opremi, a radi se o domovnici Nezavisne Države Hrvatske koja je izdana u siječnju 1942. godine¹. Ovakvi dokumenti doprinos su razumijevanju određenog dijela povijesti, koja je, svjesno ili nesvjesno, bila i prešućivana.

Za sagledavanje konteksta Vošickijeva djelovanja i njegovo najbolje razumijevanje, najpogodnijim mi se činio interdisciplinarni pristup. Premda je rad primarno u području informacijsko-komunikacijskih znanosti, oslanja se znatno i na humanističke znanosti, prvenstveno filologiju i povijest; te na druge društvene znanosti; u dijelu koji se bavi autorskim pravima dotiče se prava, dok se u sagledavanju šireg konteksta dotiče i politologije (prije svega međunarodnih odnosa), što se ogleda i u korištenoj literaturi. Zato su mi, primjerice, u pisanju rada jednako bile važne knjige Aleksandra Stipčevića *Socijalna povijest knjige u Hrvata i Političke stranke u Podravini 1918.-1941.*, odnosno *Podravina u Drugom svjetskom ratu i*

¹ Nezavisna Država Hrvatska. Poglavarstvo upravne općine Drnje. Domovnica izdana Tomi Paveli dana 23. siječnja 1942. Tiskara Valko Loborec. Arhiva Ivana Zvijerca.

poraću (1941.-1948.) Vladimira Šadeka ili Književno stvaralaštvo i povijest društva (i druge njegove knjige i članci) Viktora Žmegača i članak Odnos državljanstva i nacionalne pripadnosti u Kraljevini SHS/Jugoslaviji Ivana Kosnice.

Ovakav pristup uz analizu samih nakladničkih nizova, tj. Vošckijeva položaja u onodobnom hrvatskom nakladništvu i njegova doprinosa razvoju jednog segmenta kulturnog života, otvara mogućnost da se vide društveni, politički i ekonomski uvjeti u kojima su ti nizovi nastajali, što daje potpuniju sliku i dublji uvid u Vošckijevo djelovanje i ostavštinu. Vošckij je kao primjer zanimljiv jer se na njegovu primjeru može dobiti uvid u funkcioniranje, opstajanje i propast nakladnika u različitim političkim sustavima. Također, ovo istraživanje može koristiti i budućim istraživačima kao studija slučaja za usporedbu s drugim osobama/razdobljima/slučajevima u nakladništvu ili studijama o hrvatskom nakladništvu uopće, a takvih je, zasada, nažalost – malo.

2. UVJETI U HRVATSKOM NAKLADNIŠTVU PRVE POLOVICE 20. STOLJEĆA

Martin Lyons razdoblje od 1880. do 1930. godine naziva *zlatnim dobom* knjige, gdje dolazi do njene „desakralizacije“, a knjiga postaje svakodnevni, upotrební predmet (Lyons u Topić 2017: 20-21). Do toga nije došlo (samo) zbog promjene svijesti ljudi, odnosno morao se poklopiti niz čimbenika koji su na tu svijest utjecali, čineći knjigu dostupnijom. Poznato je da je industrijalizacija obilježila 19. stoljeće, uslijed čega je došlo do razvoja tehnologije proizvodnje papira što je utjecalo na cijenu proizvodnje pa i prodajnu cijenu knjige odnosno njezino pojeftinjenje, kao i do razvoja prometne infrastrukture (Topić 2017: 19-20). Jedna od posljedica industrijskog razvoja je i pojava slobodnog vremena nastalog zbog poboljšanja radnih uvjeta i smanjenja radnih sati. Također, razvija se osnovnoškolsko obrazovanje što posljedično dovodi do opismenjavanja i osnivanja čitateljskih klubova, kao i knjižnica. Zbog svega toga knjiga postaje prisutnija te sve više djece postaju čitatelji (Velagić 2013: 6).

John Feather istaknuo je da je upravo zahvaljujući razvoju željezničke mreže 1850-ih godina knjiga u čitavom Ujedinjenom Kraljevstvu postala dostupnija i jeftinija, dijelom i zbog prozaičnog razloga što knjiga sama po sebi nema vrijednost, odnosno što njena težina nije njena vrijednost i nema ulogu u njenoj vrijednosti, kao što je kod primjerice ugljena ili stoke, a željeznički promet bio je složen za prijevoz robe u paketima (Jelušić 2012: 118).

Naravno, iako uz ove razvojne preduvjete knjiga postaje prisutnija, postojali su i oni koji su otežavali poslovanje, a u Hrvatskoj je to svakako bila još uvijek visoka nepismenost. Godine 1921. kada Vošicki počinje svoje najaktivnije izdavačko djelovanje ona je, uzevši u obzir starije od šest godina, a s izuzećem vojnika, u prosjeku činila visokih 51%, a u Hrvatskoj i Slavoniji nepismenih je bio 32,20% (Matičević 2010: 19-20). Također, željeznička infrastruktura Ujedinjenog Kraljevstva i Hrvatske nije usporediva. Tako časopis *Knjižarstvo* 1926. godine upravo transport navodi kao jedan od uzroka koji vremena čine teškim za knjigu „pošto i onako teške prilike otešćava još i sama država sporim i nesigurnim načinom otpreme, uslijed nedostataka saobraćaja [...] kako i sa golemim cijenama porta za jednostavne i preporučene male i veće paketne pošiljke i pouzeća. Kod nekih brošura to doista presiže i istu cijenu knjige, te poništava sva nastojanja, da ona dođe u ruke širih slojeva i interesenata, dočim je porto kod novina tako krupna rubrika u troškovima, da često ugrožava i samu egzistenciju lista“ (Matičević 2010: 26). U istom članku navodi se poskupljenje proizvodnje, rast cijene papira i tiska, plaća zaposlenika i slabljenje valute (Matičević 2010: 26).

Brešić ističe kako hrvatska književnost u tom postpreporodnom razdoblju postaje rasterećena edukativnih ili kohezivnih funkcija pa više nema toliko govora o slozi i domoljublju te pisci traže sve veću autonomiju, a različite društvene prakse svoje mjesto i utjecaj te u tom trenutku knjige (skupa s novinama i časopisima) doživljavaju svoj vrhunac, odnosno društveni trijumf, kako to kaže Brešić, postaju pokretači tih inicijativa (Brešić 2014: 69).

Naizgled se stoga čini da se Vošicki izdavačkim poslom počeo baviti u pravo, prosperitetno vrijeme, u kojemu će s lakoćom moći ostvariti sve zamisli i izdavačke projekte.

Vošicki je u drugom desetljeću 20. stoljeća u fazi zrelosti, star između 35 i 45 godina, s prilično iskustva u poslu i radi punim intenzitetom. Pokreće ili nastavlja razvijati biblioteke *Zbirka glasovitih djela* i *Svjetska biblioteka*, nakladničke nizove *Tako vam je bilo nekoć*, *Petar Juranić petnaestogodišnji pomorac* i *Putne pustolovine Kurta Gafrana*, časopise i novine, objavljuje djela Karla Maya, Krležu i Cesarca, a pokreće i proizvodnju kuverti.

Autori koji su pisali o Vošickom isticali su da je objavljivao djela visoke književnosti, ali jednako tako i one popularne. Neki, poput Donata, napisali su da je popularnim izdanjima financirao objavljivanje kvalitetnih djela, odnosno Krležu i Cesarca (Donat 2002: 402), ali većina se nije aktivnije doticala tog pitanja. Milan Marjanović zapisao je 1906. godine da je August Šenoa svoj narod učio misliti (Nemec 1995: 21), a Vošicki je govorio da (svoj) narod želi naučiti čitati. Kako ističe Nemec, naša se prva građanska publika stvarala u *Šenoinom dobu* (1865.-1881.) koje je obilježio povijesni roman, koji je proslavio Walter Scott, a slijedili brojni europski autori, među kojima Manzoni, Hugo, Puškin, Sienkiewicz pa i Šenoa (Nemec 1995: 8, 23). Zatim, krajem 19., odnosno početkom 20. stoljeća povijesni se roman raslojava, zahvaljujući ukusima čitatelja, uslijed čega dolazi do trivijalizacije povijesnog romana. Veliku popularnost i naklade imaju danas zaboravljeni autori poput Eugenea Suea, Montépina, ali i oni i danas poznati poput oca i sina Dumasa (Nemec 1995: 28-29). U to doba, u kojemu Vošicki započinje aktivniju nakladničku djelatnost, u Hrvatskoj, gledajući popularnost, odnosno čitanost i prodaju, najzastupljenija je Marija Jurić Zagorka, a djela se mnogih poznatih autora prvo pojavljuju kao nastavci u novinama, odnosno romani u sveščićima.

Maryanne Wolf čitanje vidi kao jedan od najvažnijih izuma čovječanstva, a Anita Peti-Stantić piše da nam čitanje nije urođeno već ga treba naučiti i da je čitanje komplicirana aktivnost koja nije moguća bez reprogramiranja mozga. Ali samim time što netko nauči čitati ne znači da će automatski moći razumjeti svaki tekst. Također, čitanjem osmišljavamo vlastiti svijet, ali da bismo to mogli potrebna je mašta koju pak treba razviti, a za to treba čitati (Peti-Stantić 2019: 43, 46, 58, 60).

Drugim riječima, čitatelji su oblikovani vlastitim čitateljskim iskustvom i kritičkim aparatom te su prema tome spremni razumjeti i eventualno prihvaćati nove i drugačije tekstove, doći do *promjene vidokruga*.

S druge strane, Jauss kaže kako se svako kapitalno djelo koje donosi novinu i nagovještuje novi pravac u književnosti, stvara istodobno s brojnim djelima koje odgovaraju tradicionalnim predodžbama o književnosti, i često tek kasnije, zauzmu mjesto koje im pripada (Jauss 1978: 48-49). Čitatelji i njihove želje ne mogu se ignorirati, pitanje je samo je li izdavač spreman prepoznati i objavljevati i tu novu književnost, ili nije.

No, koja je to publika bila 1920-ih i koje su bile naklade u to zlatno doba knjige? Za knjigu se zna samo jedno: nikad se ne zna kako će proći i kako će je publika prihvatiti, pa je nakladništvo rizičan posao, u najvećoj mjeri upravo zato što zavisi o publici koja je nepredvidiva i pritom se njeni ukusi mijenjaju (Jelušić 2012: 130). Knjigom i publikom aktivno se i posebno bavio Antun Barac koji u eseju *Zapisi o književnoj publici* objavljenom 1929. godine navodi više činjenica iz kojih se može iščitavati stanje na hrvatskoj književnoj sceni u prvim desetljećima 20. stoljeća. Barac tako piše kako je u *Obzoru* 1903. godine objavljuje članak u kojem stoji da senzacionalnu literaturu koju u drugim zemljama čita jedan sloj, kod nas čita čitava publika; navodi da je Matoš 1905. godine zaključio kako hrvatska knjiga nema kritičara, čitatelja ni kupaca; ističe članak iz *Savremenika*, objavljen 1906. u kojemu Milan Marjanović govori da je većina knjiga te godine objavljena u samizdatu, u nakladama od 300 do 400 primjeraka, koliko je potrebno da se pokriju troškovi, ali da se to ne događa u 80% slučajeva. A čak i kad se knjige distribuiraju četo ostanu neplaćene. S druge strane, samo su tri knjige te godine otisnute u nakladi većoj od 1 000 primjeraka (Barac 1935: 99-100). Milivoj Dežman je nekoliko godina ranije (1901.) u *Obzoru* objavio članak *O nakladnim prilikama hrvatskih književnika* u kojem kao i Marjanović ističe da je većina knjiga objavljena u vlastitoj nakladi jer ih se knjižari (nakladnici) boje objavljivati zbog gubitka. Pritom ističe da ih ne krivi jer je svaka to pokušala i ostala na gubitku (Dežman 1951b: 233). Isti je autor nekoliko godina ranije (1897.) napisao da su vlastite naklade dokaz „da nakladnici ne vjeruju ni književniku, ni sebi, ni općinstvu. Imadu i pravo“ (Dežman 1951a: 116).

Đuro Vilović je, navodi Barac, 1929. u *Savremeniku* napisao da je pojam krize „preblaga, zašećerena, olaka i polutanska oznaka za stvarnost stanja u kom se nalazi naša knjiga“ (Barac 1935: 101). Barac navodi i niz drugih ocjena i činjenica koje donose onodobni autori, pa tako i onu da, ako je suditi prema broju pretplatnika književnih časopisa, hrvatska književnost ima utjecaj na 1 500 ljudi, koliko je u svakom desetljeću i književnika, čime su autori zapravo sami svoja čitateljska publika (Barac 1935: 106). Treba reći da autori tih godina

ističu Maticu hrvatsku kao izdavača čije se knjige tiskaju u nakladi od 10 000 do 12 000 primjeraka (Dežman 1951a: 116, Dežman 1951b: 233, Barac 1935: 110). No, Matica hrvatska organizirana je i ima brojno članstvo, koje knjige dobiva jeftinije (za 3 forinte u vrijednosti 10 do 12 forinti) što Dežman smatra anomalijom, koja smeta razvoju. Piše da je Matica kolosalno darežljiva, da ubija konkurenciju i stvara monopol (Dežman 1951a: 117). Osim toga, Matica je imala široku mrežu povjerenika, koje je Klaić nazivao kolporterima, koji su 1844. godine 1 000 primjeraka Gundulićeva *Osmana* raspačali u kratkom roku (Stipčević 2008: 93). Klaić ističe da se može računati da je Matica u 25 godina s Kostrenčićem (do 1901.) „rasturila“ do dva milijuna knjiga² (Klaić 1922: 60).

Iako je situacija poput ove s Maticom hrvatskom bila iznimka, nije bila jedina. Početkom 20. stoljeća važan nakladnik, koji svojim naslovima dostiže visoke naklade je Društvo sv. Jeronima. Oni su 1900. godine svoja četiri naslova otisnuli u 110 000 primjeraka, 1901. također su objavili četiri naslova, u ukupnoj nakladi od 105 000 primjeraka, 1902. pet naslova u 102 000 primjeraka, da bi se 1903. ukupan broj njihovih otisnutih primjeraka, a opet je riječ o samo četiri naslova, popeo na 119 000 primjeraka. 1907. narastao je na 6 naslova i 158 000 primjeraka, da bi 1912. iznosio nevjerojatnih 235 000 primjeraka, koliko je iznosila naklada šest naslova (Stipčević 2008: 35). Prema tome je prosječna naklada njihova naslova 1900. iznosila 27 500 primjeraka, a 1912. čak 39 167 primjeraka. Ako uzmemo Marjanovićevu prosječnu nakladu od 300 do 400 primjeraka, ispada da je prosječna naklada ovog Društva 1912. godine iznosila 112 prosječnih hrvatskih naklada³. Tijekom ovog desetljeća raste i broj njihovih objavljenih knjiga pa tako 1926. objavljuju osam, a do kraja desetljeća taj se broj penje na 30 naslova (Stipčević 2008: 35). I oni su, poput Matice, knjigu distribuirali uz pomoć povjerenika, uglavnom župnika i učitelja, kojih je bilo preko 1 000, u brojnim selima. K tome, uz godišnju članarinu od 1 krune članovi su neka izdanja dobivali besplatno (Stipčević 2008: 93) što objašnjava ovako visoke naklade. Ukupno su godišnje mogli dobiti pet naslova, i tek je s Prvim svjetskim ratom i naglim rastom cijena članarina povišena na 2 krune (Stipčević 2008: 139). Ako i ovdje te visoke brojke svedemo na pojedinca pa pojedinom povjereniku (uz pretpostavku da ih je bilo 1 000) namjerimo prosječan broj primjeraka prosječne naklade iz 1912. godine, koje je morao prodati ili podijeliti, dolazimo do brojke od 40-ak primjeraka, što i nije previše.

Sigurno je da je ovakav način poslovanja odnosno poklanjanja morao mučiti knjižare i ostale tiskare koji su knjige morali prodavati na uobičajene načine.

² Do ovog je broja došao pomnoživši redovnu nakladu otisnutu u 12 000 primjeraka s brojem izdanja.

³ Ako za prosjek prosječne naklade uzmemo sredinu od 350 primjeraka.

Drugo je pitanje što onodobna publika traži i želi, odnosno koja je to publika. U članku *Naše knjižarske prilike* objavljenom u *Vijencu* 1923. godine, autor piše da je došlo do relativne hiperprodukcije knjiga te da se knjige ne samo mnogo tiskaju već i mnogo kupuju, sli da je došlo do promjene publike te da inteligencija (profesori, činovnici, đaci) više ne može kupovati knjige jer su im skupe, a upravo je ta publika kritički primala knjige i estetski ih procjenjivala. Autor navodi i da su tri društva koja su bila garancija kvalitetnih naslova (Društvo sv. Jeronima, Matica hrvatska i Društvo hrvatskih književnika) nakon rata gotovo prestala djelovati. Autor ističe Zabavnu biblioteku kao svijetli primjer, ali samo prijevodne književnosti⁴. S druge strane, Klaić piše da je Zabavna biblioteka, koju naziva „velikom antologijom modernih pisaca iz novije svjetske književnosti“, postigla takav uspjeh da je „za trajanja svjetskoga rata, kad su sustala i najstarija naša izdavačka društva, još podvostručilo broj svojih izdanja“ (Klaić 1922: 55).

O Andrićevim počecima i autorima s kojima je krenuo (Dostojevski, Hamsun, Wilde) i gotovo propao bit će riječi kasnije, a nakladnik u jednom pismu 1924. godine zainteresiranom autoru Marinu Begi piše o uvjetima poslovanja i visini naklada: „A razumijem i to, da je književničko društvo [Društvo hrvatskih književnika op.a.] – prije deset godina! – htjelo spremi i drugo izdanje [djela Marina Bega op.a.]. Troškovi su bili minimalni, a novaca u općinstvu obilje. Svaka učiteljica i svaka poštanska pripravica mogla je kupovati i kupovala je sva beletristička naša izdanja. Pa ipak ne vjerujem, da su izdanja D.H.K. prelazila nakladu od 2 000 primjeraka, što bi danas odgovaralo nakladi od 300 egzemplara. Ja to računam prema razmjeru svojih izdanja. Kad bi se danas prodalo 2 000 knjiga, bio bi to golem uspjeh, ali ipak tek toliki, da se poplaćaju štamparski troškovi. – To Vam govorim samo zato, da svoje samopouzdanje malko smanjite. Vi ste čovjek od pera, a ništa od papira i štamparskih strojeva, koji gutaju novac, ulje i električnu snagu – neiskazano danas skupu. – Kako sam već javio (molim Vas, Vi i opet to zadržite samo za sebe), mi smo pali od 8 000 naklade na 2 500, od kojih imamo stalnih kupaca samo 1 700, pa prema tome ostaje još 700 knjiga – za budućnost!“ (Mandić Hekman 2014: 76-77). S time da je je u glasilu hrvatskih knjižara rekao da su se prvi svesci Biblioteke tiskali u 1 000, a prodali u samo 200 primjeraka (Mandić Hekman 2014: 78). Ovo je pismo na tragu onoga koje Andrić desetak godina ranije (1917.) šalje Jagiću te kaže da je Zabavna biblioteka ta „koja ima da namakne kapitale. U samom mjesecu srpnju donijela je 16 000 K“ (Mandić Hekman 2014: 46). Očito je i prema ovom slučaju da su 20-e godine ipak vrijeme konjunktura, kad ljudi traže (jeftinu) knjigu.

⁴ *Naše knjižarske prilike*. 1923. *Vijenac*. Knjiga II. Dragutin Nemet i drugovi. Zagreb.

Barac kaže da je publika više i da među njima često nema nikakvih veza. „Jednu publiku sačinjavaju oni koji još i danas čuvaju narodnu pjesmu, a donekle čitaju i Kačića. Drugu sačinjavaju ljudi kojima su lektira različiti kalendari, sanjarice, legende, a djelomično i knjige društva sv. Jeronima. Treću publiku čine oni koji čitaju različite romane u sveščićima, napete putopise, Gričku vješticu i sl. Četvrtu publiku čine oni koji čitaju, među ostalim, knjige kakve izlaze velikim dijelom u Zabavnoj biblioteci, i u drugim sličnim preduzećima. Peta je pak publika ona koja prati domaću i stranu bolju produkciju (jedan dio knjiga Zabavne biblioteke i sl.). Konačno, imade jedan sloj koji gotovo i ne čita knjiga na hrvatskom jeziku, nego na stranim jezicima, u prvom redu na njemačkom“ (Barac 1935: 106). Važnije, Barac kaže da postoje i oni koji su prošli kroz sve publike, jer „ni čovjek s izrazitim literarnim ukusom nije odmah kad je počeo da čita knjige stao čitati knjige s izrazitom umjetničkom vrijednošću, nego su mnogome prva lektira bili kakvi avanturistički romani ili kriminalne pripovijesti, a mnogima čak i Kačić i narodna pjesma“ (Barac 1935: 112-113). Ravnatelj knjižare *Narodne prosvjete* Josip Kratina u članku *Uzroci književne krize* objavljenom 1930., kaže da postoje četiri *tabora* inteligencije – u prvom su oni dobrostojeći koji su prijatelji knjige, drugi čine također dobrostojeći ljudi, ali kojima je samo do novaca i zabave, treći su slabo situirani i željni knjige, a četvrti oni koji su slabo situirani i književnost ih ne zanima. Kratina piše da one dobrostojeće koji čitaju stranu književnost ne treba uzimati u obzir kod procjenjivanja krize, a da *naših* dobrostojećih ima malo, zbog čega ljudi uglavnom posuđuju knjige te ocjenjuje da će bolji dani za knjigu nastupiti tek s rastom prihoda (Matičević 2010: 113).

Zanimljivo je i viđenje jednog mladog čitatelja, osamnaestogodišnjeg splitskog feljtonista i pjesnika Miljenka Bukarice koji je u jednom članku 1924. ovako podijelio čitatelje, kako prenosi Ivana Mandić Hekman: „Tu su najprije naše srednjoškolkinje i licejke sa Zabavnom bibliotekom. Guido da Verona, Pierre Loti, Guy de Maupassant. A čitaju najviše u školi, onako ispod klupe kad im postane odviše dosadno razlaganje o padežima.' Slijede ih *naše mamice* koje [...] pročitaju najprije kraj knjige pa, ako im se sviđa, otvore i prvu stranicu. Muškarci, naprotiv, radikalniji su u izboru: 'skala njihovog štiva spušta se sve do Pitigrillija i dalje“ (Mandić Hekman 2011: 47-48). Bukarica čitatelje još dijeli na knjiške moljce koji „brošure o narodnom gospodarstvu ili studije o pedagoškim principima zajednice, gutaju s većim užitkom od najpustolovnijeg romana Karla Maya“, a tu su i „bibliofili, koje Bukarica naziva larpurlartistima knjižarskoga obrta“ (Mandić Hekman 2011: 48).

Barčevi stavovi kao i Jaussovi horizonti ili vidokruzi očekivanja analiza su, odnosno znanstveni pristup problematici koju je Vošicki sažeo u riječima da je ljude želio naučiti čitati.

Drugim riječima, educirati ih i pripremiti za zahtjevnije tekstove. Bilo je tu nesumnjivo i trgovačke logike, bez koje ne bi bilo moguće opstati, ali koliko je ove pete publike bilo, koliko je i kakvih čitatelja bilo u Koprivnici Vošickijeva vremena jedno je od važnijih pitanja koje se treba uzeti u obzir prilikom zaključivanja da je objavljivao *trivijalnu* književnost.

Solar piše da što se „književna proizvodnja više specijalizira u odnosu prema zahtjevima publike, jače dolaze do izražaja u jednom tipu proizvodnje upravo one karakteristike koje zadovoljavaju neke posebne slojeve publike, ili, unutar šireg kruga publike, neke posebne zahtjeve“ (Solar 1997: 137). No, može se postaviti pitanje objavljuju li izdavači knjige koje publika traži, ili publika traži ono na što su je izdavači naviknuli, možda joj i povlađujući, odnosno ono na što su je naviknuli autori koji su objavljivali samizdate?

Milivoj Dežman još je krajem 19. stoljeća zapisao da kod nas postoji književni život, da djeluju izdavači, objavljuju se književni časopisi i postoje književna udruženja, ali „ako knjižare neće da gube, moraju izdavati ponajviše kalendare, sve moguće i nemoguće romantične pripovijesti sa pet do šest ubijenih ili otrovanih junaka i indijanske pripovijesti. Koliko puta pokušashe i sa književno vrijednim knjigama, prodashe petinu, a ostalo su dobili kostanjari“ (Dežman 1951a: 116). Sve ovo objavljivao je i Vošicki. Ali, jednako tako, objavljivao je mnoge autore koji su svoju poetiku izgradili pod utjecajem Scottova povijesna romana, npr. Sienkiewicza ili Hugoa, pa i samog Scotta, kao i mnoge druge, tada suvremene autore koji su ostavili značajan trag u povijesti književnosti.

Nakon završetka Prvog svjetskog rata gospodarstvo je potonulo. To se vidi i po broju obrta kojih u Koprivnici ima manje nego desetak godina ranije. Naime, dok je 1910. u obrtima radila 2 131 osoba, 1921. taj se broj smanjio na 873. Smanjio se i broj kućne služinčadi – sa 136 prema popisu iz 1910., broj je 1921. spao na 36. Povećao se zato broj nadničara i poljoprivrednika. Dolazi do stagnacije koja će trajati čitavo međuratno razdoblje. Broj manufaktura i industrijskih pogona neće se značajnije povećavati tako da će doći do pojave nezaposlenosti, zahvaljujući dijelom i započetim procesima deagrarizacije (Feletar 1984: 51). Osim toga, broj stanovnika 1921. bio je otprilike isti kao i u vrijeme njegova dolaska prije više od desetljeća (8 115 stanovnika), a u narednim je godinama čak padao pa je grad prema popisu iz 1931. imao svega 7 934 stanovnika (Strmečki 2010: 37).

Situacija nije bila puno bolja ni što se tiče činovništva i učitelja, koji su kao pismeni i obrazovani dio stanovništva bili ciljane skupina svakog nakladnika, a čija je plaća iznosila 200

kruna.⁵ Bolje plaće nisu imali ni drugi. U natječaju za radno mjesto tehničkog dnevničara kod kraljevskog građevnog ureda u Koprivnici stoji da je predviđena dnevnicica od 3,5 do 5,5 kruna, ratna pripomoć od 80 kruna i ratni doplatak od 10 kruna, izvanredni dodatak od 101 krune i još određeni doplatci za članove obitelji, što bi uz 25 radnih dana iznosilo oko 280 kruna mjesečno.⁶ Koliko su plaće bile male svjedoči činjenica da su ustudenom 1919. tražili povišicu u iznosu od 300 do 400%!⁷ U tom poratnom razdoblju, osim malih plaća problem su bile i visoke cijene. Tako, je primjerice, mjesečni trošak za stan i mlijeko tročlane obitelji iznosio 122 krune, za rasvjetu 18 kruna, a pranje rublja svake subote 13 kruna⁸, pripisana maksimalna cijena kilograma mrkve iznosila je 20 kruna, kruha 12 kruna, dok je za patku trebalo izdvojiti od 60 do 120 kruna.⁹

S druge strane, iako neki autori pišu da su cijene sveščića koje su tiskali nakladnici prije nego bi ih uvezali u knjige bili jeftini, u usporedbi primanja i osnovnih troškova života to baš i nije tako. Primjerice, cijene sveščića za djecu koje je tiskao Vošicki kretale su se ranih 20-ih godina od 1¹⁰ do 6 kruna¹¹. To nije mnogo u odnosu na patku ili cijenu jaja od 1 krune¹², ali jest u odnosu na ukupna primanja učitelja i činovnika, kao i ukupne životne troškove.

U svakom slučaju, rast troškova proizvodnje sigurno se nije mogao pratiti tj. nadoknađivati rastom cijena knjiga. Izvjesno je da su Vošickog *spašavale* razne spomenice i izvješća koja je tiskao za razna društva, škole i slično, prodaja đlačkog i uredskog pribora, izrada biljega za gradsko zastupstvo¹³, odnosno tiskarski i knjižarski dio poslovanja, a ne onaj nakladnički.

Dvadesete godine obilježene su i razvojem filma, pa se često govori da je i taj novi medij odvlačio čitatelje. S druge strane, kako ističe Majhut, film je pojačavao interes za knjigom, pogotovo za onom zabavnom, pa je tako Kugli između 1924. i 1926. objavio sedam knjiga o Tarzanu, što se možda ne bi dogodilo da nije bilo filma. Očitiji dokaz da je film mogao pomoći knjizi naslovnice su knjiga Zanea Greya koji je u Zabavnoj biblioteci na naslovnice stavljao

⁵ *Demokrat*, broj 8, god. I, 6. travnja 1919. 2. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

⁶ *Demokrat*, broj 18, god. I, 15. lipnja 1919. 4. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

⁷ *Demokrat*, broj 41, god. I, 23. studenoga 1919. 3. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

⁸ *Demokrat*, broj 7, god. I, 30. ožujka 1919. 2. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

⁹ *Demokrat*, broj 5, god. II, 1. veljače 1920. 3. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

¹⁰ Dopisnica Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 18. ožujka 1919., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

¹¹ *Književni viestnik izdavačke knjižare Vinka Vošickog u Koprivnici*. Sezona 1922. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 5.

¹² *Demokrat*, broj 5, god. II, 1. veljače 1920. 3. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

¹³ Zapisnik sjednice koprivničkog gradskog zastupstva od 19. svibnja 1927. HR-DAVŽ-648. Gradsko poglavarstvo Koprivnica, 1.1. Zapisnici sjednica Gradskog zastupstva.

filmske ilustracije. Andrić je u intervjuu povodom 500. knjige u biblioteci rekao da je Grey jedan od velikih uspjeha biblioteke i da se za njim „u prvom redu, trgaju naši omladinci, koji se zanose filmskom živahnošću i pustolovnim sadržajem njegovih pripovijedaka“ (Majhut 2022: 102).

S filmom ili bez njega, Vošickom je posao na početku novog desetljeća išao slabo, kako u pismu Rakošu svjedoči Mihovil Tomac, koji piše da je ovaj jako nezadovoljan s poslom¹⁴.

Problema je bilo u svim segmentima poslovanja kojima se bavio; podjednako u knjižarstvu, tiskarstvu i nakladništvu. *Klub Knjižara* tako je 1926. godine poslao dopis ministru trgovine i industrije u kojem se žali na probleme u prodaji knjige te ga objavljuje u časopisu *Knjižarstvo*. Piše da nastavnici i podvornici uzimaju knjige za čitav razred uz visoki rabat, a razliku zadržavaju za sebe, a ako knjižari (i nakladnici) na to ne pristaju, prijete da će uzeti druge knjige. Kao problem navodi i nastavnike koji su autori udžbenika koje sami izdaju, a kojima u prodaji opet pomažu škole ili podvornici. Tu je još niz problema pa navodi da političke vlasti naređuju općinama, kod koga da se uzima školski materijal, a *Klub Knjižara* smeta i što se knjige mogu nabaviti u trgovinama mješovitom robom, trafikama pa čak i knjigovežnicama, koje za to nemaju potrebne dozvole, kao i kolporteru. Trafike odnosno kiosci omogućili su široku distribuciju jeftinih sveščića. Krajem 30-ih godina samo u Zagrebu, koji je tada imao 200 000 stanovnika, takvih je trgovina bilo 547. Knjižar Josip Kratina, urednik *Knjižarstva* i ravnatelj zagrebačke knjižare *Narodne prosvjete* čuo je od nekih nakladnika da prodaju romane u svescima u rekordnim nakladama. Krajem 20-ih naklade su dosezale 30 000 primjeraka, dok se „naša dobra knjiga“ tiskala u maksimalnih 2 000 primjeraka, a „teža literatura“ tiskala se u nakladi od 500 do 1 000 primjeraka (Majhut 2022: 98-103). No, kod prodaje na kioscima izdavači su ipak trebali izlaziti izvan zakonskih okvira, odnosno prilagoditi im takve knjige. Svesci su morali imati osobine novina odnosno časopisa pa su imali naslove odnosno nadnaslove poput *Širom svijeta: zabavni tjednik* i istaknutu periodičnost (npr. da izlaze subotom) (Majhut 2022: 101). Vošicki je također imao takvo rješenje, a njegov niz zvao se *Pučko štivo: časopis za zabavu i pouku*.

Bilo je i drugih problema. Radoslav Bačić napisao je u časopisu *Knjižarstvo* iste te godine: „Za novine i za knjige sada su svuda doista teška vremena. Kod nas pogotovo; pošto i onako teške prilike oteščava još i sama država sporim i nesigurnim načinom otpreme, uslijed nedostataka saobraćaja i komplikacija kod carinjenja i dozvola za nabavu deviza, kako i sa

¹⁴ Pismo Mihovila Tomca Pavlu Rakošu od 6. svibnja 1920., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

golelim cijenama porta za jednostavne i preporučene male i veće paketne pošiljke i pouzeća. [...] Proizvodnja knjige i štampa novina silno je poskupila, a napose je poskupilo slaganje, usprkos slagaćih mašina, za koje se je držalo, da će izdavanje tiskopisa olakšati i učiniti ih pristupačnijim najširim slojevima“ (Matičević 2010: 22-26). Štoviše Bačić piše kako je knjiga skupa ne samo za one s nižim primanjima, već i onima koji su bolje situirani i da će se knjige opet ručno prepisivati ako cijene nastave rasti (Matičević 2010: 26).

Okruženje u kojemu se poslovalo možda naj slikovitije opisuje članak objavljen u *Knjižarstvu* godinu dana ranije. Riječ je o tekstu prenesenom iz *Giornale della Libreria* koji u formi pisma odgovara nekome tko je autora zamolio za savjete jer planira otvoriti knjižaru, što se sugerira i naslovom u kojemu stoji da je riječ o pismu namjere. Autor kao prvi savjet onome koji je namjerio otvoriti knjižaru piše da se „otrese te nakane“. Na tvrdnju kako želi otvoriti knjižaru jer je oduševljen za to odgovara da je oduševljenje teško pobiti, ali neka pazi da mu to oduševljenje nikada ne splasne, a entuzijazam neka nadvlada „grdna iskušenja“. Kaže kako knjižarsko zvanje nije slično nijednom, kao istodobno treba biti vrijedan i skroman, imati snažnu volju i raditi puno te stalno učiti. Nadalje piše: „Nemoj da pristupiš poslu sa prevelikim optimizmom. Nemoj da sanjaš, kako ćeš postati odmah velik. Da postaneš velik i znamenit knjižar treba dugi niz godina, treba jedna mukom stečena dobra tradicija. Umišljena prerana veličina, najbučnija reklama, uza sve ono što možda može biti od koristi u inim poslovima, nije kadro da ti privuče publiku, kakovu trebaš za procvat svog posla. Možeš rasvijetliti svoje izloge najsjajnijim načinom, ali ako se u samoj knjižari ne rasprostire svjetlo u osobi valjanog i dobrog knjižara, sve će konačno uzalud biti. Knjiga, osobito danas, nije stvar znatnog konzuma. Kupovanje knjiga prekomjerno je otešćano upravo najvrijednijem dijelu interesenata. [...] Konačno ti toplo preporučam valjano vođenje poslovnih tvojih knjiga. Brojke tvog prometa, tvojih prihoda i rashoda, bit će ti u svako doba vjernim ogledalom imovinske tvoje situacije“ (Matičević 2010: 18).

Dodatni problem tih je godina još uvijek bila i strana knjiga. Ako je Đuro Vilović i karikirao kad je pisao da je onih koje zanima hrvatska knjiga 30, Antun Barac ozbiljan je kad procjenjuje da postoji 2 000 – 3 000 potencijalnih čitatelja hrvatske knjige (Nemec 1995: 128).

U koprivničkim tjedniku *Demokrat* u lipnju 1919. godine objavljen je članak posvećen stanju knjige i nakladništva u zemlji. Autor, potpisan pseudonimom S. (moguće da je autor Pavao Rakoš koji je koristio taj pseudonim) piše da je naš narod pun predrasuda, uglavnom iz razloga što su uvijek drugi njime gospodarili, i da je posebno nepovjerljiv prema književnosti, za što krivnju snose i klerikalni krugovi koji su često radili protiv mnogih književnih pokreta. Nakon toga nastavlja, iznoseći čitav plan proboja knjige do čitatelja: „Pa ni sama inteligencija

nije do rata mnogo čitala i ona je radije provodila slobodne časove u zadimljenim kavanama uz čašicu rumenike. Zato i bješe neznatna prodja naše knjige. Tek od početka rata osjeća se u inteligenciji neka veća potreba za knjigom, što bi bila dobra posljedica rata. Samo, da ne smalakše ova ljubav prema književnosti. U puk uza sve to književnost teško prodire. On knjigu još uvijek smatra razbibrigom bezposlene gospode, koja neznaju, što će da rade, već čitaju. Knjigu smatra plodom kakvog gospodskog besposličara i izvorom svakog zla. Ovo mišljenje mora se radikalno odstraniti iz puka. Puku se mora prikazati vrijednost knjige[,] napose knjige, koja se bavi riješenjem različitih socijalnih pitanja, u kojoj se piše o higijeni, gospodarstvu i o svem onom što je potrebno, da zna svaki naš čovjek. U Češkoj pa u sjevernim zemljama Danskoj, Belgiji, Nizozemskoj, Švedskoj i Norveškoj ovo je pitanje na čistac izvedeno. Ondje čitaju svi narodni krugovi, što se opaža i na njihovoj kulturi. Ondje je književnost svojina cijeloga naroda a ne tek gospode. Naš narod nikako, da se sprijatelji s knjigom. Ovo je svakako vrlo loš znak. Zato valja, da inteligencija svom snagom pregnu da se u narodu što više proširi knjiga. Isprva lijepa književnost i to pisci Šenoa, Gjalski. Tomić, Leskovac, Turić, Novak i mnogi drugi. Zatim ga valja upoznati sa znanstvenom i to specialnom gospodarskom i higijenskom literaturom. U tu svrhu valjalo bi prirediti pučka izdanja naših pisaca i što više raširiti ih u narodu. Učinimo li to učinit ćemo narodu veliko dobro. Plodovi ne će izostati. Naš narod je bistar i shvati li jednom vrijednost knjige, bit ćemo na konju. Zato valja, da svi inteligentni slojevi uznastoje, da se što više proširi književnost u našem puku bez obzira na razne prigovore, dolazili oni makar s koje strane. Patent na puk niko uzeo nije. Nedajmo se smesti u radu. Uprimo sve sile, da književnost prodre u najviše narodne slojeve, jer ćemo onda usrećiti naš narod, dignut ćemo mu mrenu s očiju i privesti u kolo obrazovanih naroda.“¹⁵

Ovaj bi tekst inače lako mogao biti posljedica slabog odaziva na tečaj opismenjavanja (analfabetski tečaj) o čemu je dva tjedna ranije također bio objavljen članak u *Demokratu*. Naime, za tečaj se nije prijavio nitko, ali su u uredništvu od jednog ratara dobili obavijest da postoji velik broj odraslih koji su oduševljeni idejom da nauče čitati i pisati, no da bi to zbog radova bilo zgodnije organizirati ujesen ili zimi¹⁶.

Na sebi svojstven način, na početku suradnje s Vošickim, situaciju u hrvatskom nakladništvu u *Književnoj republici* 1923. dao je i Krleža: „Teško je pisati knjige u sredini gdje nakladnika nema, a kada se nađu propadaju, gdje se jedna knjiga štampa sedam godina rastrgana u masi listova i zabranjenih i upropaštenih, gdje se čovjek bori i sa vlastima i s malograđanima,

¹⁵ *Demokrat*, broj 20, god. I, 29. lipnja 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 2.

¹⁶ Analfabetski tečaj. *Demokrat*, broj 18, god. I, 15. lipnja 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 3.

intrigama i bolestima, tehničkim neprilikama i kaosom, gdje se pišu pamfleti mjesto kritika, laži i klevete mjesto ocjena i gdje je blato panonsko, crno i bez dna“ (Lasić 1982: 175).

3. CILJ, HIPOTEZE I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

U istraživanju položaja Vinka Vošickog u hrvatskom nakladništvu prve polovice 20. stoljeća postavljene su tri osnovne hipoteze:

Hipoteza 1: Vošicki je primjer nakladnika koji nakladnički niz formira prema tržišnim, estetskim i poslovnim kriterijima, a ne prema političkim imperativima.

Na hrvatsko nakladništvo prve polovice 20. stoljeća u značajnoj su mjeri utjecale društvene i političke silnice koje uključuju promjene političkih sustava (npr. raspad Austro-Ugarske Monarhije, *šestosiječanjska diktatura...*) i dva svjetska rata koji donose promjene državnih i političkih uređenja (Kraljevina Jugoslavija – NDH – SFRJ). Te su promjene mijenjale nakladničke paradigme i stvarale određena očekivanja. Vošicki je uglavnom ostao upamćen i predstavljan kao nakladnik koji je objavljivao autore lijevih političkih stavova što se uklapalo u obrasce i formiranje književne i nakladničke povijesti u okviru novonastale socijalističke Jugoslavije. Koprivnički je nakladnik doista pokazao veliku hrabrost objavljujući djela Krleže i Cesarca kada se to nitko nije usudio, ali je jednako tako pokazao da drži do vlastitih stavova, ili ne razumije društvenopolitičke okolnosti, kad nakon rata pokušava objavljivati nedozvoljenu žanrovsku književnost. Uzimajući u obzir ove činjenice, ali i promatrajući cjelokupno Vošickijevo nakladništvo, teza o fokusiranju na autore lijeve literature ne čini se uvjerljivom. Kako je Cesarec objavljivan u Svjetskoj biblioteci, a kako je to i biblioteka s najvećim brojem naslova te najreprezentativnijim autorima iz većeg broja zemalja, kao i zbog činjenice da je vremenski najpostojanija njegova biblioteka za odrasle, ovaj će rad upravo na Svjetskoj biblioteci temeljiti hipotezu da Vošicki nije bio nakladnik koji je nakladnički niz formirao prema političkim (lijevim, socijalističkim) kriterijima nego prema estetskim i poslovnim te da je jednako objavljivao autore lijevih i desnih političkih preferencija, djela *progresivnih* autora, kao i onih čija književnost pripada ili prethodnim razdobljima ili čak zagovara kršćanstvo.

U potvrđivanju ove hipoteze koristit ću se ranije poznatom, ali i do sad nepoznatom dokumentacijom koju sam pronašao u Državnim arhivima u Zagrebu, Osijeku i Varaždinu, kao i u privatnim arhivima Vošickijevog posinka Miroslava Vlahovića, Tomislava Vrbana i Ivana Zvijerca.

Vošickom je od ideologija bila važnija književnost zbog čega je stradavao od ustaških, kao i od komunističkih vlasti. Zbog toga je nakon Drugog svjetskog rata bio gotovo zaboravljen, a njegov doprinos prešućivan. Pozicija Vošickog u odnosu prema vlastima sagledat će se pomoću izvorne građe koja se tiče nabave strojeva iz Trećeg Reicha, kao i one koja se tiče odnosa s partizanskom vojskom i vlastima tijekom rata i prvih godina poraća.

Hipoteza 2: Odnos nakladnika prema autorskim pravima kroz pravni i financijski okvir uvjetuje formiranje pojedinih biblioteka (primjer Svjetske biblioteke na čije objavljivanje su utjecala slobodna autorska prava).

Činjenicu da je na formiranje nakladničkih nizova utjecala poslovna logika analizirat će se i kroz (ne)postojanje autorskih prava kao čimbenika pri formiranju nakladničkog niza, troškom kao utjecajem poslovne, a ne književnoestetske ili političke logike, jer je ovaj trošak važan dio proizvodnje knjige. Autori koji su pisali o Vošickom isticali su da je Vošicki naglašavao da je imao autorska prava za objavljivanje djela Karla Maya. Rad će analizirati odnos Vošickog prema autorskim pravima, istražiti eventualne probleme koje je nakladnik imao oko autorskih prava te koji je bio utjecaj autorskih prava na formiranje Svjetske biblioteke, odnosno za koliko je djela vrijedilo autorsko pravo u trenutku objavljivanja te je li trošak autorskog prava imao utjecaja prilikom formiranja biblioteke.

Hipoteza 3: Temeljni kriteriji izdavanja i objavljivanja pojedinih djela te njihova uključivanja u nakladnički niz pojedinog izdavača utječu na poziciju nakladnika u društvu, ali i na njegov odnos prema publici.

Ne razumijevajući političke okolnosti, Vošicki je planirao nastaviti s izdavačkom djelatnošću i nakon Drugog svjetskog rata, zbog čega ga se u novinama pokušalo inkriminirati, pišući između ostalog da je objavljivao literaturu za obuku lopova. Pokušaj da se Vošickog prikaže kao nakladnika koji je objavljivao zabavnu, pa još američku „kaubojsku“ književnost političko je pitanje kojim ga se pokušava diskreditirati u razdoblju neposredno nakon rata. Hipotezu će se dokazivati komparativnom analizom Vošickijeva nakladničkog niza *Svjetska biblioteka* prema književnim vrstama, zastupljenim književnostima i poziciji autora u trenutku objavljivanja (raniji prijevodi, nagrade) posebice onih stranih u smislu njihove ranije prisutnosti u hrvatskom nakladništvu, ali i općenitom značaju. Kako se Vošickog nerijetko navodilo kao nakladnika koji je objavljivao zabavnu književnost, rad će analizirati koliko je u Svjetskoj biblioteci djela koja se mogu svrstati u takvu, a koliko djela koja su vrhunska ili ozbiljna

književnost. Rad će sagledati i utjecaj hrvatske moderne na formiranje i uređivanje nakladničkog niza *Svjetska biblioteka*.

Utjecaj društvenopolitičkih čimbenika na nakladnika u kontekstu objavljivanja naslova iz pojedine književnosti ili promoviranja vrijednosti pojedinog društva, u trenutku bipolarizacije društva sagledat će se upravo u kroz prizmu prijelomnim političkih događaja u prvim godinama poslijeratne Jugoslavije, tj. odnos Jugoslavije i SSSR-a koji su u kratkom razdoblju dva puta doveli do promjene izdavačke paradigme.

3.1. Osnovni i dodatni ciljevi rada

Cilj rada je usporediti Vošickog s drugim nakladnicima i njihovim (sličnim) nakladničkim nizovima (npr. *Zabavna biblioteka* Nikole Andrića) kako bi se vidjelo kolika je stvarna važnost Svjetske biblioteke, ali i drugih njegovih nakladničkih nizova (*Zbirka glasovitih djela*, djela Karla Maya, Tako vam je bilo nekoć...) na dijakronijskoj i sinkronijskoj razini u kontekstu podravskog, odnosno generalno gledano izvanzagrebačkog nakladništva, kao i hrvatskog nakladništva u cjelini – prema broju svezaka, godinama u kojima pokreće nakladničke nizove, slijeđenju nakladničkih trendova ili njihovu stvaranju i uvjetima u kojima djeluje.

Za razumijevanje Vošckijevog značaja za onodobno hrvatsko nakladništvo i mjesto u povijesti nakladništva te posredno ulogu koju je imao na razvoj književnosti usporedit ćemo ga s drugim nakladnicima, bilo onim najvećima, poput zagrebačkog Andrića, ili onima iz obližnjih gradova poput Lavoslava Weissa i Adolfa Kolesara iz Bjelovara. Ova komparativna analiza uključit će pokretanje pojedinih nakladničkih nizova, segmentiranje čitatelja kroz pokretanje biblioteka posvećenih djeci, mladima odnosno djevojkama, sve kako bi se razumio ne samo značaj i utjecaj Vošickog već analiziralo u kolikoj je mjeri bio vizionar i predvodnik, a u kolikoj tek na vrijeme anticipirao ili s kratkim vremenskim razmakom pratio nakladničke trendove.

3.2. Metodologija istraživanja

U posljednjih desetak godina objavljeno je nekoliko knjiga koje se bave sličnim istraživanjima. Ivana Božović kao rezultat doktorskog istraživanja objavila je knjigu *Biblioteka Vjeverica i urednički rad Grigora Viteza u dječjem nakladništvu* (2021.), dok je Ivana Mandić Hekman obradila Zabavnu biblioteku Nikole Andrića u knjizi *Knjiga o knjigama. Zabavna biblioteka 1913 – 1941.* (2014.). Nada Topić u doktorskoj se disertaciji bavila poznatom splitskom knjižarom Morpurgo te je objavila knjigu *Knjižara Morpurgo u Splitu (1860. – 1947.) i razvoj kulture čitanja* (2017.) Prve dvije spomenute knjige bave se pojedinim bibliotekama (kao što će i u ovom radu naglasak biti na pojedinim bibliotekama s naglaskom na Svjetsku biblioteku)

i važan su doprinos u proučavanju hrvatskog nakladništva, a Zabavna biblioteka i cjelokupno Andrićevo poslovanje dragocjena je građa za komparaciju s Vošickim. Nada Topić svojom je pak knjigom za cilj imala istražiti doprinos knjižare Morpurgo razvoju čitateljske kulture u Splitu i Dalmaciji te je po strukturi najbližija istraživanju i ciljevima ovog rada (iako i Mandić Hekman daje širi kontekst Andrićeve djelovanja), koji, baš kao što to čini Topić s Morpurgom, ima za cilj sagledati Vošickijev utjecaj na nakladništvo i knjižarstvo, a samim time i razvoj čitateljskih navika, u koprivničkom kraju, Hrvatskoj, pa i šire. Sličnost u ishodišnom (utjecaj pojedinca na pojedini segment društvenih navika i razvoj kulturnog života) ogleda se i u metodološkom smislu. Rad se bavi jednim nakladnikom i njegovim djelovanjem koristeći se metodom studije slučaja „koja u humanističkim i društvenim znanostima označava strategiju empirijskog istraživanja koje se bavi nekim fenomenom“ (Yin u Topić 2015: VII).

Lune i Berg navode da „neki izvori definiraju metodu studije slučaja kao pokušaj sustavnog istraživanja događaja ili skupa povezanih događaja s posebnim ciljem opisa i objašnjavajući te fenomene (vidi npr. Bromley, 1990). Bogdan i Biklen (2003., str. 54) definiraju studiju slučaja kao 'detaljno ispitivanje jednog okruženja ili pojedinačnog predmeta, jednog depozitorija dokumenata ili jednog određenog događaja'“ te da studija može biti samostalna i ne treba se pozivati na druge slučajeve (Lune i Berg 2017: 170). Nadalje, pozivajući se na Creswell i Yin, Lune i Berg studiju slučaja opisuju kao pristup koji je „sposoban ispitati jednostavne ili složene pojave, s jedinicama analize koje su različite kod pojedinaca, velikih institucija i događaja koji mijenjaju svijet“ (Lune i Berg 2017: 170). Sociolog Kai Erikson, primjerice, bio je unajmljen od odvjetničke tvrtke da istraži i napravi brzu procjenu štete od poplave u gradiću Buffalo Creek u Zapadnoj Virginiji, da bi na kraju pet godina analizirao što se dogodilo, i napisao studiju u kojoj kaže da je slučaj odabran zato da da informacije i pomogne u slaganju šire slike (Lune i Berg 2017: 171). Ova studija također, osim kao prinos razumijevanju Vošickog, može doprinijeti boljem razumijevanju hrvatskog nakladništva prve polovice dvadesetog stoljeća. Rad će se koristiti metodom složenog oglednog primjera (eng. *embedded case study*) koja slučaj analizira na nekoliko razina ili jedinica analize, odnosno može istraživati slučaj i s više podjedinica (Lune i Berg 2017: 171).

Metodologija se temelji i na teoriji parateksta Gérarda Genettea. Pojam parateksta Genette je prvi put spomenuo u knjizi *Palimpsest*, a posebno ga je obradio u studiji *Paratexts: Thresholds of interpretation*. Paratekst su „pragovi“, književne i tiskarske konvencije koje posreduju između svijeta izdavaštva i svijeta teksta, nešto što nije ni unutra ni vani (Genette 1997: XVII), nešto granično, što omogućuje tekstu da postane djelo (knjiga) (Genette 1997: 1). Genetteov model interpretacije međusobnog odnosa knjige i teksta i njihovi međutjecaji, ističe

Rizvanović, jedan su od „ključnih teorijskih alata u analizi pojedinog nakladničkog niza, biblioteke ili pojedinog knjižnog izdanja“ (Rizvanović 2020: 68). Određivanje paratekstualnog elementa sastoji od određivanja njegove lokacije, pojavljivanja i eventualnog nestanka, načina postojanja, karakteristika njegove situacije komunikacije - pošiljatelja i primatelja te funkcije koje njegova poruka želi ispuniti (Genette 1997: 4).

Rizvanović navodi kako su nakladničko-autorske strategije kojima se pokušavalo kontrolirati čitanje bile dvojake. S jedne su strane bile određene samim tekstom, a s druge onime što Genette naziva paratekstom, a uključuje predgovor i pogovor, tekst na ovitku i zadnjoj stranici... U nakladnički paratekst spadaju i materijali koji prate knjigu, poput kataloga, letaka, plakata... (Rizvanović 2020: 67, 69). Ovih podjela ima više; prostorno, paratekst se dijeli na peritekst i epitekst – peritekst se nalazi u knjizi (naslov, citat, predgovor...), dok je epitekst izvan teksta i same knjige (Rizvanović 2020: 69-70).

Kao poseban dio epiteksta Genette vidi korespondenciju, koju dijeli na povjerljivi i intimni epitekst (Genette 1997: 372), a upravo će korespondencija biti važan dio u promatranju Vošickijeva nakladničkog djelovanja.

Epitekst će pomoći u definiranju godina u kojima počinje razvijati biblioteke, ali i prepoznavanju suradnika, a u radu će se pomoću do sada neobrađene ili čak nepoznate građe analizirati paratekst Svjetske biblioteke, kao i cjelokupno Vošickijevo nakladničko djelovanje. Tom će se građom, prema Genettovoj podjeli parateksta, analizirati i širi epitekst, koji nikako nije zanemariv u razumijevanju i procjenjivanju rezultata i vrijednosti koje je ovaj tiskar ostavio u nasljeđe generacijama čitatelja. U građi su primjerice kartice kupaca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*, zapisnici i potvrde o uzimanju boje i opreme iz knjižare od strane partizanske vojske, potvrda iz 1945. da je Vošicki dao novac za izborni fond, odpusnica iz ustaškog zatvora u Bjelovaru, zaključak o ratnoj šteti nanesejoj njegovu poduzeću, popis inventara iz 1947. itd.

Korespondenciju važnom smatra i Robert Darnton koji kaže da nakladnici čuvaju pisma poznatih autora, ali ne i poslovne knjige i korespondenciju koja je važan dio za književne povjesničare (Darnton 1982: 76). Darnton je autor modela *komunikacijskog kruga* koji uključuje pisca, izdavača, tiskara, dobavljača, knjižara i čitatelja, a preko kojeg se može promatrati ciklus jedne knjige u okviru političkih, gospodarskih, pravnih i drugih uvjeta (Darnton 1982: 68), što autor oprimjeruje na kupnji Voltaireovog djela *Questions sur l'Encyclopédie* od strane knjižara Isaaca Pierrea Rigauda, što počinje narudžbom 16. kolovoza 1770. (Darnton 1982: 69). Ovaj metodološki obrazac svakako je zanimljiv za analizu Vošickijeva djelovanja jer je on istodobno tiskar, knjižar i izdavač (pa i dobavljač) što djelovanje unutar kruga čini težim zbog obavljanja više poslova, pa i zanimanja koja su u

razvijenim zemljama odvojena, kao i stoga jer je tijekom istraživanja pronađena dokumentacija koja se odnosi na pojedine pretplatnike, nabavu opreme, popis inventara, a dio takve dokumentacije poznat je i od ranije.

Istraživanje je krenulo od primarnih izvora informacija koje prvenstveno kontekstualiziraju polje hrvatskog nakladništva, kao i gospodarsko-politički okvir u vrijeme Vošickijeva djelovanja ili se bave samim Vošickim te se nastavilo istraživanjem i analizom dokumenata. Zbog toga će se u radu koristiti i metoda *dogadajne povijesti* koja se temelji na analizi kronološkog slijeda dokumenata pomoću koje su francuski povjesničari 60-ih godina 20. stoljeća analizirali širenje pismenosti u povijest knjige (Burke 2006: 32). Komparacija i analiza povijesnih dokumenata donosi velik broj istraživačima dosad nepoznatih dokumenata, koji su, kako je već spomenuto, pronađeni u arhivima – Hrvatskom državnom arhivu, Državnom arhivu u Osijeku, Državnom arhivu u Varaždinu, privatnom arhivu Ivana Zvijerca u Torčecu i Muzeju grada Koprivnice, odnosno dokumentaciji prinađenoj terenskim istraživanjem koja je bila u posjedu Vošickijeva posinka Miroslava Vlahovića i obitelji Tomislava Vrbana. Ova je građa sada u mojoj arhivi.

Rad je podijeljen u osam poglavlja. U uvodnom poglavlju daje se kratki prikaz Vošickijeva djelovanja, pregled dosadašnjih istraživanja te proces istraživanja i pripreme rada.

Drugo poglavlje prikazuje uvjete u hrvatskom nakladništvu u prvim desetljećima 20. stoljeća, kada se nakladništvom počinje baviti Vošicki.

U trećem poglavlju opisuju se osnovni i dodatni ciljevi, hipoteze i metodologija istraživanja te očekivani znanstveni doprinos istraživanja.

U četvrtom poglavlju daju se gospodarski i politički uvjeti te kontekst djelovanja. Osim gospodarskih i političkih uvjeta sagledat će se kulturni, socijalni i nakladnički čimbenici u kojima ovaj rođeni Čeh odlučuje razviti nakladničku djelatnost te objavljivati djela iz suvremene hrvatske i svjetske književnosti. Također će se prikazati utjecaj Čeha na razvoj gospodarskog i kulturnog života Hrvatske, kao i Vošickijev dotadašnji život – školovanje, suradnja i rad u knjižari u Češkoj te niz drugih činjenica, poput vojnog roka u Mostaru.

U petom poglavlju analizirat će se utjecaj i međusobna povezanost Vošickijevih prethodnika, suradnika, ali i konkurenata te utjecaj koji su imali na početak njegova poslovanja, kao i na razvoj koprivničkog nakladništva početkom 20. stoljeća. U ovoj analizi koristit će se paratekst (epitekst) koji uključuje korespondenciju nakladnika i prevoditelja: pisma Jaroslava Merhauta i bjelovarskog nakladnika Lavoslava Weissa prevoditelju Pavlu Rakošu, kao i pisma

Vinka Vošickog i njegovih suradnika/ca Pavlu Rakošu. Pomoću ovog će se epiteksta donijeti niz novih činjenica iz suradnje Vošickog i Rakoša, koji se pokazuje kao jedan od najvažnijih Vošickijevih suradnika, posebno što se tiče Svjetske biblioteke.

Šesto poglavlje daje uvid u Vošickijevo nakladničko, knjižarsko i tiskarsko djelovanje, njegovu strukturu i razvojne faze. Prikazat će se struktura poslovanja prve faze koja je određena razdobljem do 1918. i povratka s bojišta, a koja uključuje tisak razglednica i novina, posudbenu knjižnicu, tisak raznih pravila, spomenica, izvješća i ostalog materijala za razna udruženja i ustanove. U prikazu druge faze poslovanja, koja se odnosi na 20-e godine, analizirat će se struktura poduzeća – zaposlenici i oprema – gdje će se Vošickog usporediti s drugim nakladnicima toga razdoblja, kao i vrste poslova kojima se bavio uz knjižarstvo, tiskarstvo i nakladništvo, što uključuje proizvodnju kuverata i papirnate robe ali i uslugu plakatiranja. Također će se dati prikaz nakladničkog segmenta – izdavanja novina i časopisa, ali i nakladničkih nizova za djecu koji su jedno od obilježja nakladništva tog razdoblja i važan dio Vošickijeva poslovanja. Riječ je o nakladničkim nizovima *Tako vam je bilo nekoć* i *Putne pustolovine Kurta Gafrana*. Treća značajna faze Vošickijeva djelovanja, 40-e godine 20. stoljeća analizirat će se pomoću dokumentacije pronađene u Državnim arhivima u kontekstu poslovnih procesa (npr. nabava strojeva tijekom razdoblja NDH, suradnja s prevoditeljima pojedinih političkih preferencija...). Vošickog će se staviti u kontekst prevladavajućih ideologija (fašizam, komunizam, socijalizam) kako bi se vidjelo u kojoj su mjeri ideologije utjecale na njegov rad, ali i život u cjelini, kako su se vlasti odnosile prema njemu i koliko su politike utjecale na njegovu cjelokupnu karijeru i doprinos hrvatskom nakladništvu, ali i uolikoj je mjeri politika utjecala na Vošickijev položaj. Analizirat će se suradnja s Milanom Ljeskovicem, urednikom lista Hrvatski domobran, nabava strojeva iz Njemačke i Austrije kao i suradnja s partizanskom vojskom za koju tiska propagandni materijal, zbog čega je bio zatvaran od strane ustaških vlasti. Analizirat će se i sva poslijeratna događanja uslijed kojih Vošicki ostaje bez tiskare i knjižare.

Sedmo poglavlje bavi se analizom Svjetske biblioteke, Vošickijeva najopsežnijeg nakladničkog niza, analizira Vošickijev utjecaj na hrvatsko nakladništvo i Vošickijev položaj u hrvatskom nakladništvu 20-ih godina. Analizirat će se nekoliko tvrdnji koje se iznose u ocjeni Vošickijeve uloge i doprinosa hrvatskom nakladništvu. Jedna od njih odnosi se na formiranje biblioteke po pitanju *visoke* u odnosu na *nisku* (*trivijalnu, šund...*) književnost. Pritom će se sagledati i ranija prisutnost autora u Hrvatskoj (prethodna izdanja, kazališne predstave...) kako bi se vidjelo u kojoj je mjeri Vošicki riskirao s novim autorskim imenima, nepoznatim hrvatskom čitateljstvu, a u kojoj je objavljivao autore koje su ranije već objavljivali drugi

nakladnici. Također će se analizirati opseg djela kako bi se vidjelo je li Vošicki objavljivao djela manjeg opsega kako bi stigao pratiti najavljeni ritam biblioteke, ali i kako bi trošak proizvodnje knjige bio što niži. Analizirat će se i postojanje autorskog prava za objavljene naslove te je li (ne)postojanje autorskih prava utjecalo na formiranje biblioteke zbog niže cijene knjige i je li bilo kršenja autorskih prava. Vošicki je uglavnom ostao upamćen i predstavljan kao nakladnik koji je objavljivao autore lijevih političkih stavova, gdje se prvenstveno ističe Krleža i (u manjoj mjeri) Cesarec, što se uklapalo u obrasce i formiranje književne i nakladničke povijesti u okviru socijalističke Jugoslavije. Kako je Cesarec objavljivao u Svjetskoj biblioteci, a kako je to i biblioteka s najvećim brojem naslova te najreprezentativnijim autorima iz većeg broja zemalja, kao i zbog činjenice da je vremenski najpostojanija njegova biblioteka za odrasle, ovaj će rad upravo na Svjetskoj biblioteci temeljiti hipotezu da Vošicki nije bio nakladnik koji je nakladnički niz formirao prema isključivo političkim (lijevim, socijalističkim) kriterijima nego prema estetskim i poslovnim te da je jednako objavljivao autore lijevih i desnih političkih preferencija, djela *progresivnih* autora, kao i onih čija književnost pripada ili prethodnim razdobljima ili čak zagovara kršćanstvo. U radu će se analizirati biblioteka prema pripadnosti autora pojedinim nacionalnim književnostima i jezicima kako bi se vidjelo je li na formiranje biblioteka utjecala nacionalna i politička pripadnost autora i njihova uvjerenja ili ona nije bila toliko važna. Kako bi se to postiglo rad će analizirati političku pripadnost većine uvrštenih autora kroz njihovu književnost i književnoteorijske tekstove o njima. Još će se analizirati i je li hrvatska moderna služila kao putokaz u strukturiranju nakladničkog niza, odnosno koliko svjetski, globalni trendovi utječu na nakladničke kriterije i koliko se nakladnici povinuju očekivanju epohe, tj. koliko utječu na ukus i očekivanja publike. U ovom poglavlju također će biti datirani počeci biblioteke kroz epitekst u korespondenciji Rakoša i Vošickog, dok će se ritam i vrijeme objavljivanja Svjetske biblioteke analizirati prema oglasima u Demokratu.

U zaključnom poglavlju analizirat će se prethodna poglavlja kako bi se potvrdile ili opovrgnule postavljene hipoteze i ciljevi istraživanja.

3.3. Očekivani znanstveni doprinos istraživanja

Istraživanje će donijeti nova saznanja o društvenim i političkim utjecajima na nakladništvo Vinka Vošickog. Jednako tako donijeti će nova saznanja o počecima formiranja Vošickijevih biblioteka, analizirati strukturu njegovih biblioteka, detektirat će suradnju s prevoditeljima, donijeti nova saznanja o nakladničkom nizu *Petar Juranić. Petnaestgodišnji pomorac* i *Putne pustolovine Kurta Gafrana*. Pomoći će u definiranju značaja i položaja Vošickijeve Svjetske biblioteke i drugih nakladničkih nizova u povijesti hrvatske književnosti te definiranju uloge

samog Vošickog u međuratnom podravskom, ali i hrvatskom nakladništvu. Donijet će niz novih dokumenata koje pružaju dublji uvid u Vošickijevo djelovanje i upotpuniti neke od praznina u njegovu djelovanju.

4. GOSPODARSKI I POLITIČKI UVJETI I KONTEKST DJELOVANJA VINKA VOŠICKOG

U vrijeme kad je stigao u Koprivnicu, češki je glavni grad Prag, devedesetak kilometara udaljen od Vošickijevog rodnog mjesta, a nešto više od šezdeset kilometara udaljen od Mlade Boleslave gdje je ranije boravio, postao ne „samo metropola u pravom smislu riječi, formalno usporediv s Bečom i Parizom, on se i u prostornom pogledu uvrstio među europske velegradove (prema mjerilima s početka dvadesetoga stoljeća): pripojenjem obližnjih gradića starom urbanističkom području, Prag je postao milijunska aglomeracija“ (Žmegač 2017: 233), a stanovništvo Češke je, unatoč emigraciji od gotovo pola milijuna ljudi, koji su uglavnom emigrirali u Donju Austriju, a napose u Beč, između 1890. i 1910. poraslo a 8,7 milijuna na 10, 1 milijuna (Agnew 2004: 155). Bilo je to vrijeme u kojemu je grad „doživio nagli velegradski uspon gotovo na svim područjima kulture, a kao jedno od mjerila može poslužiti snažan zamah što su ga radikalni češki modernisti, zastupnici avangarde, dali kao – ponekad vrlo originalan – prilog pokretima poput dadaizma i nadrealizma. U tome su sudjelovali književnici, skladatelji, likovni umjetnici, arhitekti“ (Žmegač 2017: 12). S druge strane, Hrvata je 1910. bilo oko 2,9 milijuna, a stopa nepismenosti iznosila je 35%. K tome, gradskog je stanovništva bilo svega 8% (Brešić 2015: 349).

Razdoblje od kraja 19. stoljeća do početka Prvog svjetskog rata razdoblje je moderne, vrijeme polemika i *Manifesta češke moderne* (1895.) čiji su potpisnici bili Otokar Březina, Antonín Sova, Josef Svatopluk Machar, František Václav Krejčí i František Xaver Šalda. „Njime su htjeli izraziti svoj otpor prema ustaljenima umjetničkim i političkim navikama i prema svim vrstama ugnjetavanja. Njihov je ideal bila sloboda koja bi vrijedila kako za umjetnika tako i za građanina“ (Rada i drugi 2014: 489). Březina je do smrti 1929. bio jedan od najvećih pjesničkih autoriteta svoga vremena, i do danas najveći češki simbolist, čak osam puta predložen za Nobelovu nagradu za književnost, Sova je bio pjesnik i prozaik, koji je do 1920. bio ravnatelj praške knjižnice, Šalda, koji je umro 1937., bio je nautjecajni kritičar svoje generacije, urednik i izdavač te profesor na Filozofskom fakultetu, a Machar, koji je je zapravo živio u Beču, iz tog je grada organizirao kulturni život Praga, postavši jednim od njegovih vođa. Bio je član Češke akademije znanosti i umjetnosti (iz koje je istupio da bi se opet vratio 1924.),

zatvaran zbog politički provokativnih pjesama, a bio je i redoviti suradnik časopisa *Čas*, glasila realista koje je predvodio Tomáš Garrigue Masaryk, s kojim se kasnije politički razišao, a posljednja zbirka *Mrazovci (Ocúny)* pred njegovu smrt 1942. nije mogla biti objavljena zbog cenzure (Ivanković 2017: 37-48). U gradu u prvom i drugom desetljeću 20. stoljeća stvaraju Vošickijevi vršnjaci Karel Čapek i Franz Kafka, a 1923. godine objavljuje se knjiga Jaroslava Haška *Doživljaji dobrog vojnika Švejka* koja će obilježiti češku književnost.

Stjepan Radić u opsežnoj knjizi *Češki narod na početku XX. stoljeća* objavljenoj 1910. priličnu pažnju posvećuje češkoj kulturi, umjetnosti i književnosti. Posebno se divi poeziji, za koju kaže: „Ta dosta je spomenuti imena: Kollár, Čelakovský, Erben, Zeyer, Čech, Vrhlický, Machar, da pred tobom sine slika poput jasnoga zvjezdanoga neba, koja te to više začarava, što ga dulje gledaš“ (Radić 1910: 211). U ovom kontekstu zanimljivo je Radićevo viđenje tamošnjih knjižara: „Nijedan slavenski narod nema možda ni absolutno, a kamo li relativno toliko poduzetnih nakladnika i toliko dobro uredjenih knjižara kao Česi. Pravi je užitak, naročito u Pragu, pogledati čitav niz čeških velikih knjižara, a radost je u svakom svesku tolikih književnih časopisa gledati na omotu dugu listinu novih, ili na novo tiskanih djela, poslanih uredn[i]štvu na ocjenu. Tu se čovjek i nehotice pita, tko to sve napiše, čita i – plaća. A kad još vidiš, da su te knjige, izuzevši djela, što ih izdaje Koči, razmjerno vrlo skupe, onda još s više poštovanja gledaš na narod, u kojem ima toliko ne samo njegovatelja, nego i ljubitelja najkrasnijega kulturnoga cvijeća“ (Radić 1910: 212). Na kraju općenitih obilježja „češke lijepe knjige“ Radić zaključuje: „Za nas je Hrvate važno pripomenuti još i to, da je u češkoj liepoj knjizi prevedeno sve, što je u istinu klasična i znamenita u svjetskoj književnosti. Ponajveće češko nakladništvo J. Otto, koje baš završuje češku enciklopediju veliku, a izdalo je već i malu, osnovalo je posebnu svjetsku knjižnicu, koja je godine 1907. proslavila rijetki jubilej: dvijestoti svezak prijevoda prvih djela najvećih umnika ljudskih“ (Radić 1910: 213).

Koliko su Radićeve ocjene pronicljive i utemeljene, a ne plod impresija, potvrđuje knjiga objavljena više od osam desetljeća kasnije u Pragu, koja se nevjerojatno podudara s njegovim zapažanjima. Autori¹⁷ knjige *Povijest Češke. Od seobe Slavena do suvremenog doba (Dějiny země Koruny české I, II)* pišu: „Objavljivanje monumentalne *Ottove enciklopedije*, koja je u svoje vrijeme pripadala najboljim enciklopedijama i koja se u Češkoj upotrebljava i danas, nije dokaz samo razvijenosti češke znanosti nego i izvanredne sposobnosti nakladnika. [...] Kao samostalan nakladnik, Otto je uspio savršeno povezati visoku kulturnu razinu s neuobičajenim

¹⁷ Na knjizi su radili brojni autori: Ivan Rada, Vratislav Vraniček, Petr Čornej, Ivana Čornejová (I. dio), Pavel Bělina, Jiří Pokorný, Jaroslav Halada, Dagmar Moravcová, Josef Tomeš, Jaroslav Hrbek, Petr Mareš, Tomáš Grulich, Petr A. Roček, Petr Čornej (II. dio).

financijskim uspjehom. Trudom čeških nakladnika čitatelj je dobivao u ruke knjige koje su bile kvalitetne i svojim sadržajem i grafičkom obradom. Kao i uvijek, mnogo se prevodilo – znatna informiranost o tome što se događa i o čemu se razmišlja u svjetskim metropolama...“ (Rada i drugi, 2014: 489). To je vrijeme živog književnog života, okupljanja autora oko određenih časopisa, odnosno okupljanja autora koji su imali isto viđenje književnosti.

„U Češkoj su veliku popularnost uvijek imali pjesnici i pisci uopće. Temelj češke književnosti druge polovine 19. stoljeća činila je generacija okupljena oko almanaha *Máj* (J. Neruda, V. Hálek). No uskoro su joj počeli konkurirati mlađi autori, koji su se s obzirom na različit odnos prema domaćoj tradiciji i inozemnoj inspiraciji podijelili u dva tabora: ruchovce (prema almanahu *Ruch*) i lumírovce (prema časopisu *Lumír*). Ruchovci, kojima su pripadali i S. Čech i E. Krásnohorská i koje je podupirala i utjecajna revija *Osvěta*, htjeli su ostati vjerni tradicionalnom shvaćanju umjetničkog stvaralaštva kao služenja narodu. Lumírovci, npr. J. Vrhlický, J. Zeyer i J. V. Sládek, više su bili usmjereni prema svijetu, prevodili su i u svome se stvaralaštvu koristili i temama iz povijesti drugih naroda.“ (Rada i drugi 2014: 489). Ta je podjela prestala vrijediti s objavom *Manifesta češke moderne*. Vrijeme je to u kojem uz već spomenute autore poput Čapeka, stvaraju, primjerice, Vladislav Vančura (r. 1891.) i Jiří Wolker (r. 1900.), koji surađuje s umjetnicima okupljenima u skupinu *Devětsil* te povezanima oko časopisa *Kmen* i *Červen*. (Rada i drugi 2014: 556). Književnici se dakako okupljaju i oko određenih političkih, ne samo književnoestetskih pitanja i ideala. Wolker je tako „s intelektualcima naklonjenima komunizmu povezo [...] socijalni humanizam s elementima kršćanstva. Poetizam, inspiriran francuskim nadrealizmom, razvili su Jaroslav Seifert, Konstantin Biebl i Josef Hora. Poetizam, čiji su teoretičari bili Karel Teige i Bedřich Václavek, uglavnom je bio prisutan u pjesničkom stvaralaštvu (V. Nezval), ali utjecao je i na prozaike (V. Vančura, K. Konrád). Suprotan pol programskom ateizmu ljevice predstavljao je katolički spiritizam koji se nadovezivao na Otakara Březinu. Uz starijeg protumasarykovski orijentiranog Jaroslava Durycha, umjetničkim stvaralaštvom 'pjesnika tuge' i esejima oštre kritike bezbožnih umjetnika, istaknuli se se Jakub Deml i Jan Zahradníček mlađi. Mistični individualizam, doživljaj tuge i osamljenosti u modernom svijetu obilježava djelo J. Karáseka ze Lvovic, suosnivača časopisa *Moderna revija* (*Moderní revue*), a poslije K. Hlaváčka, glasonogovornika češke književne dekadencije“ (Rada i drugi, 2014: 557).

Popularnost književnosti moguća je zbog visoke stope pismenosti – 1900. godine u Češkoj je bilo samo pet posto nepismenih, dok njihov broj u Hrvatskoj premašuje 50 posto (Lipovac 2018: 9). Ipak, treba reći da u to vrijeme dolazi do znatnog povećanja broja knjižara

u Hrvatskoj – s desetak koliko ih je bilo sredinom 19. stoljeća, 1909. ih je skoro stotinu (Brešić 2015: 326).

Kako god, umjesto u Prag, ili neki drugi češki grad, talentiran i sposoban mladi čovjek, koji će čitav život izgarati za knjige i književnost, dolazi u podravski gradić Koprivnicu.

Ne gledajući na događanja u češkoj književnosti u prvom desetljeću 20. stoljeća i stavljajući na stranu Vošickijev elan i odricanje za uspjeh na polju izdavaštva po čemu bi njegov ostanak u Mladoj Boleslavi, a napose odlazak u Prag, bili logičniji izbor od dolaska u Koprivnicu, njegov dolazak nije toliko čudan kad se stavi u kontekst vremena i državnog uređenja, kao što se to može danas činiti. Sve do 1918. i raspada Austro-Ugarske Monarhije nakon poraza u Prvom Svjetskom ratu, nakon čega nastaju nove države, među kojima i Država Slovenaca, Hrvata i Srba, koja se 1. prosinca ujedinjuje sa Srbijom u Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca s jedne, te Čehoslovačka s druge strane, Hrvati i Česi su od 1490. godine, gotovo 440 godina, živjeli pod krunom zajedničkog vladara i u istoj državnoj zajednici (Lipovac i Vondraček 2009: 169), a čak i nakon toga mnogi su Hrvati odlazili na studij u Prag „gdje su u velikom broju počeli studirati nakon razdvajanja Karlovog sveučilišta 1882. na njemačko i češko. Od te godine, pa do 1918., u Pragu su (naravno, na češkom sveučilištu) studirala 444 hrvatska studenta, od čega ih je 77 steklo doktorate“ (Lipovac i Vondraček 2009: 171). Jednako tako Česi su dolazili u Hrvatsku pa i u Koprivnicu. Tomo Šestak, jedna od najvažnijih osoba u povijesti koprivničkog glazbenog života, iz Praga je došao u Podravinu nakon što je u jednim tamošnjim novinama vidio oglas koprivničkog gradskog poglavarstva koje je raspisalo natječaj za gradskog kapelnika i organistu (Feletar 1976: 36).

4.1. Česi u Hrvatskoj

Dva naroda u doticaju su stoljećima. Poznata je tzv. *Krapinska legenda* koju je poznatom učinio Ljudevit Gaj, prema kojoj su na brdu iznad Krapine u vrijeme vladavine Rimljana živjela trojica braće Čeh, Leh i Meh i sestra Vilina. Braća su se željela osloboditi njihove vlasti, ali ih je sestra, zaljubljena u jednog Rimljana, izdala pa su morali pobjeći. Tako je Čeh osnovao Češku, Leh Poljsku, a Meh Rusiju (Dugački 2011: 234).

Češki statističar Jan Auerhan „držao je da su se Česi u Hrvatsku počeli doseljavati u drugoj četvrtini XIX. stoljeća i to uglavnom iz okolice Tabora, Praga i Moravske, odnosno istočne i južne Češke, a najviše ih je došlo u razdoblju od 1876. do 1890. godine. Prema njemu je 1876. u Hrvatskoj bilo 2 088 Čeha, 1880. godine 14 584, a 1890. godine 27 521“ (Dugački, 2011: 238). Najveći broj Čeha u Hrvatskoj, prema procjenama koje je iznijela Ana Vodvarka,

bio je upravo 1910., kad dolazi i Vošicki, nakon čega se njihov broj postupno smanjivao (Dugački 2011: 238). Te godine Zagreb je imao 79 000 stanovnika, a Čeha je u gradu bilo 1 212.¹⁸

Veze Čeha s Hrvatskom u to su doba bile izuzetno snažne i upravo su Česi potaknuli jak razvoj Hrvatske na mnogim poljima, pokrećući razvoj Hrvatske u gospodarskom, arhitektonskom, znanstvenom, umjetničkom i ostalim smjerovima.

Velike su njihove zasluge na području obrazovanja. Vjenceslav (Václav) Zabož Mařík napisao je brojne udžbenike, osobito za zemljopis i prirodopis te pokrenuo mjesečnik *Smilje*, najdugovječniji hrvatski dječji časopis. U Pragu je objavio knjigu *Chorvatsko-česke rozmluvi (Hrvatsko-češki razgovori)*, priručnik za učenje hrvatsko i češkog, iz kojeg je učenje češkog započeo i Stjepan Radić. Spomenuti možemo i Františka Bronislava Kořineka koji je na hrvatskom napisao *Opću povjesnicu*, o povijesti slavenskih naroda te s Franjom Račkím, Bogoslavom Šulekom i ostalima sudjelovao u osnivanju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (JAZU). Suradivao je i na izradi prve češke enciklopedije, a nakon što ga je ban Levin Rauch protjerao iz Hrvatske zbog suprotstavljanja dualističkom ustroju Monarhije i zalaganja za federalizaciju, vratio se u Češku gdje je postao član češkog Sabora. Marija Fabković rođena Frechová bila je prva žena koja je u Austriji položila ispit za nastavnicu matematike, biologije i francuskog, prva učiteljica tjelovježbe u Hrvatskoj, kao jedina žena bila je suosnivačica Hrvatskog književno-pedagoškog zbora, a bila je i prva žena koja je izvješćivala iz Sabora, 1865. godine, za praške novine *Národní listy*.

Osim Maříka, i drugi su Česi bili vezani uz JAZU od samih početaka. Među akademjinih prvih 14 članova bili su Josip Kalasancije Schlosser, liječnik koji je suautor knjige *Flora Croatica*, jedinog zaokruženog prikaza hrvatske flore i Adolf Veber Tkalčević (rođen doduše u Bakru), autor brojnih udžbenika, pripovjedač i autor prve hrvatske sintakse *Skladanja ilirskoga jezika*, kao i *Slovnice hrvatske* koja se koristila kao srednjoškolski udžbenik. Njegov glavni suradnik bio je već spomenuti Šulek, koji je stvarao nove hrvatske riječi, ali ih i uzimao iz češkog (vodik, kisik, dušik, tlak, plin...).

Moderno zagrebačko Kraljevsko sveučilište Franje Josipa I. u svojim je počecima imalo čitav niz čeških profesora. Na preporuku bana Ivana Mažuranića na njemu su predavali Lavoslav Geitler (slavensku filologiju), Jaromir Haněl (fiziku), Bohuslav Jiruš (botaniku), Karel Zahradnik (matematiku) i Gustav Janeček (kemiju). Geitler (pravim imenom Leopold Václav) već je s 27 godina postao član JAZU (1874.), a 1878. postao je dekan Filozofskog

¹⁸ Iako je broj Čeha u Hrvatskoj opadao, u Zagrebu je rastao zahvaljujući doseljavanju iz drugih hrvatskih gradova i sela, pa ih je 1921. bilo 1.685, a 1931. čak 2.136. (Lipovac i Vondraček 2009: 201).

fakulteta. Svoje početke uz njega danas vežu odsjeci Filozofskoga fakulteta za kroatistiku, istočnu i zapadnu slavistiku te indologiju. S 27 godina član JAZU postao je i Hanél, a baš kao i Geitler, bio je dekan, on Pravnog fakulteta, od 1877. do 1878., nakon čega je ubrzo otišao u Prag. Janeček je pak otac moderne hrvatske kemije i farmacije. Zajedno s Vinkom Dvořákom i Bohuslavom Jirušem pokrenuo je Farmaceutski učevni tečaj (1882.), preteču ili temelj Farmaceutsko-biokemijskog fakulteta. Janeček je utemeljio farmaceutsko poduzeće ISIS d.d. (1921.) iz koje je nastala današnja Medika, kao i prvu hrvatsku tvornicu kemikalija i farmaceutskih preparata Kaštel d.d., koja se 1928. iz Karlovca seli u Zagreb, a od 1945. mijenja ime u Pliva. Od 1908. do 1909. bio je rektor Sveučilišta, a od 1921. do 1924. predsjednik JAZU, kao prvi i jedini kemičar. Također je prvi, još 1925., predlagao zakonsku zaštitu Plitvičkih jezera, što je ostvareno tek 1949. Dvořák je 1875. u Zagrebu zaključio da zrak u cijevima koje akustički titraju cirkulira, što je osam godina kasnije teoretski odredio britanski fizičar lord Rayleigh pa se to gibanje zraka danas zove Dvořák-Rayleighova cirkulacija, a po njemu se zovu još neki pojmovi u fizici¹⁹. Dvořák je također zauzimao visoke pozicije u obrazovanju: bio je dekan Filozofskog fakulteta (1881.-1883.) te rektor Sveučilišta (1883.-1884.). Jiruš je učinio mnogo na području botanike – organizirao je nastavu prema suvremenim metodama, uredio je knjižnicu i laboratorij, osnovao herbarijsku zbirku za koju je skupio 10 000 primjeraka, a najveća mu je zasluga pokretanje osnutka Botaničkog vrta, uz prijedlog Gradskom poglavarstvu da bude otvoren za javnost. Kasnije se vratio u Prag, ali prije toga je još podnio predstavku za osnivanje Medicinskog fakulteta u Zagrebu, što je ostvareno tek 1917. Kad je Botanički vrt konačno osnovan (1889.) izgradnju je vodio Čeh, Vítězslav Durčánek, a skupa s njim na njegovu je uređenju radio Josef Dryak, koji je također bio nadzornik gradnje HNK. Možemo još ovdje spomenuti da je predsjednik JAZU bio i Abert Bazala (1933.-1941.). Česi su se istaknuli i na drugim pozicijama pa je, primjerice, dr. Ivan Rohaček bio prvi ravnatelj Psihijatrijske bolnice Vrapče (1879.-1894.), a bolnicom je ravnao i dr. Ivan Šimsa (1896.-1901.).

Čitav je niz Čeha koji su se istaknuli na različitim područjima umjetnosti i kulture, poput Arnošta Grunda (pionir hrvatskog filma), Ivana Oertla (prvi školovani violončelist), Václava Antona (operni pjevač) i Ivana Standla (fotograf). Svi oni (ili barem većina) osim što su bili umjetnici, ujedno su i podučavali te tako utjecali na razvoj hrvatske umjetnosti i kulture. Također, u Hrvatskoj je u tom razdoblju djelovao i određen broj umjetnika koji su bili Česi po

¹⁹ Riječ je o četiri pojma: Dvořákova rotacijska sprava, Dvořákovo kolo, Dvořákov zvukomjer, Dvořákova stereokinetička pojava (Lipovac i Vondraček, 2009: 101-102.)

djedovima i roditeljima, poput Ivana Zajca, Augusta Šenoe, Vjenceslava Novaka, Milutina Cihlara Nehajeva i Jagode Truhelke (Lipovac i Vondraček, 2009: 92-185.)

Velik doprinos dali su i u gospodarstvu. Osim spomenutih tvornica iz kojih su se razvile Medika i Pliva, iz čeških su se poduzetničkih pothvata razvile i druge tvrtke koje su godinama bile nositeljice gospodarskog razvoja – Borovo je nastalo iz Bate, Kraš se razvio iz tvornice za proizvodnju čokolade Union, po kojoj ima godinu 1911. u zaštitnom znaku, Badel 1862. smatra se nastavljačem nekadašnje tvornice likera Franje Pokornoga, sina čeških doseljenika, a vatrogasni aparati i danas se proizvode u tvornici koja se po njezinu češkom osnivaču zove Pastor.

Utjecaj Čeha puno je veći od ovdje prikazanog, ali već je i ovo dovoljno da se vidi da su njihove migracije u hrvatski prostor bile brojne, ali i da su se dobro asimilirali te zauzimali važne funkcije, razvijajući i ističući se na mnogim životnim područjima.

Isticali su se, dakako, i izdavači, tiskari ili knjižari, odnosno pokretači književnog života. Tako je npr. Josef Václav Frič bio urednik lista *Agramer Zeitung* (do prosinca 1876.), u kojemu je objavljivao njemačke prijevode čeških autora poput K. Svetle (a njegovom zaslugom onovana je i *Česka beseda*), dok je Stjepan Novotny pokrenuo i uređivao časopis *Napredak*, koji izlazi sve do danas. Glazbeni publicist i pedagog Miroslav Cugveršt pokrenuo je pak prvi glazbeni časopis za glazbu *Sveta Cecilija* (1877.), časopis *Opća pučka škola* (1884.) i *Školski vrt* (1889.) dok je Franjo Šidak osnovao *Muzičku nakladu* te izdavao i prodavao note (Lipovac i Vondraček, 2009: 89-91, 118, 192).

Posebna je priča Marija Radić, supruga Stjepana Radića. Radić, koji je napisao više priručnika za učenje češkog jezika, 1911. godine je osnovao *Slavensku knjižaru* koju je vodila supruga. Nakon što je Radić 8. kolovoza 1928. preminuo od posljedica atentata u beogradskoj skupštini, ona je odbila mirovinu koju joj je ponudio kralj Aleksandar, poručivši da ne želi mirovinu od ubojice svoga muža. U narednim godinama, obilježenim kraljevom diktaturom, ona i njena obitelj bili su pod čestom prismotrom, a nisu bile rijetke ni premetačine u kući i knjižari. Hrabrost je pokazala i za vrijeme NDH, kad je demonstrativno napustila katedralu nakon što je od strane protokola bila zamoljena da svoje mjesto ustupi predstavnicima Vlade, a nakon ulaska njemačke vojske u Zagreb, u izlog knjižare stavila je knjigu Petra Zrinskog u kojoj se nalazi stih *Viruj Nimcu kako suncu zimsku*. Konačno, nakon Drugog svjetskog rata, a nakon što je HSS, čiju je listu trebala voditi upravo ona, odustao od izlaska na izbore za Ustavotvornu skupštinu Jugoslavije zbog gušenja demokratskih sloboda, odlučeno je da se pokrenu novine *Narodni glas čovječnosti, pravice i slobode* kojima bi se narodu ukazalo na nedostatak demokracije. Urednik je bio Ivan Bernardić, a Marija Radić bila je izdavač. Prvi broj tiskan je

20. listopada 1945. u 50 000 primjeraka i bio je rasprodan pa je otisnuta nova naklada, također u 50 000 primjeraka.

Tiskare je u članku *Zagrebačke štamparije do osnutka Gajeve tiskare* obradio Vjekoslav Klaić, koji spominje upravitelja zemaljske tiskare u Zagrebu Čeha Ivana Ignjatija Straku 1710., potom oko 1711. Jakova (Jakob) Vjenceslava Heiwla (Heivel, Heyul), a 1723-27. Ivana Bartolomeja Pallasa, kojega je naslijedila udovica Eva Pallas, a nju Ivan Křtitel Weitz 1729-51. godine. Navodi da je Weitz o svom trošku počeo tiskati *Calendarium Zagradiense* te da je istovremeno radila isusovačka tiskara, koju je vodio Čeh Adalbert Wilhelm (Vojtěch Vilém) Veszeli (Wesely, Wesseli, Veselý) i u kojoj je 1742. dovršen Jambrešićev rječnik *Lexicon Latinum*. Kaptolska tiskara bila je otvorena 1768. ili početkom 1769. u Novoj Vesi, a njome je upravljao Čeh Antonín Jandera. Za razliku od Klaića, Matušek je držao da su tiskari Jakob Vjenceslav Heyul, Ivan Bartolomej Pallas i Ivana Křtitel Weitz radili u zagrebačkoj tiskari, koju je vodio Pavao Ritter-Vitezović, no kao godinu njihova djelovanja navodi 1695., iako spominje da je tiskaru nakon Vitezovića vodio Jan Ignác Straka 1710-11. godine. Tiskaru, koju je vodio Vojtěch Vilém Veselý, stavlja u 1740. godinu, a smatra da je najveću zaslugu za razvoj zagrebačkog tiskarstva imao Antonín Jandera, kojega spominje 1772. u kontekstu izdavanja prvoga hrvatskoga kalendara *Calendarium zagradiense* i prvih hrvatskih novina na latinskom *Ephemerides zagradiense*. Matušek spominje i tiskaru u Rijeci, koju je 1779. osnovao Čeh Lorenc Karletzký, kao i prvoga tiskara u Karlovcu u 19. stoljeću Kašpara Weitzta te njegove nasljednike Jana Nepomuka Prettnera (1822) i Karla Hudetza (1870) (Dugački 2011: 242). Tu je dakako bio i Jaroslav Merhaut čiji je posao preuzeo Vošicki.

4.2. Koprivnica u prvim desetljećima 20. stoljeća

U prvim godinama 20. stoljeća Koprivnica je bila u fazi rasta i razvoja, što znači da je došlo do povećanja broja stanovnika s 5 710 koliko je imala 1900. (Slukan Altić 2003: 124), na 8 018²⁰ koliko je imala 1910. i bila je među većim gradovima sjeverozapadne Hrvatske²¹ (Feletar 1976: 13). To je inače razdoblje obilježeno porastom gradskog stanovništva. Od 1880. do 1910. godine gradsko stanovništvo u Hrvatskoj i Slavoniji promijenilo se za dvije trećine – dok je 1880. godine bilo 7,24% gradskog stanovništva, a 92,76% seoskoga, 1910. godine gradskog je već bilo 21% (Anušić 2015: 69). U to vrijeme novopokrenuta poduzeća otvorila su nova radna

²⁰ Mirela Slukan Altić računa da je Koprivnica u to vrijeme imala oko 6 600 stanovnika, jer je u broj od 8 018 stanovnika koliko ih je bilo u popisu te godine, uračunato i stanovništvo Koprivničkih Bregi. (Slukan Altić 2003: 124).

²¹ U to vrijeme Bjelovar ima 9 994, Križevci 4 897, a Varaždin 13 844 stanovnika. (Feletar 1976: 13).

mjesta, ali ipak je riječ o još uvijek uvelike ruralnom središtu u kojemu se značajan broj stanovnika bavio poljoprivredom, kao što je bilo i desetljećima kasnije te rudarstvom u brojnim rudnicima na Bilogori. Prema podacima Trgovačko-obrtničke komore iz Zagreba, 1901. godine u „Koprivnici su bila 333 trgovačka i prometna poduzeća, 329 obrtničkih, 15 industrijskih poduzeća, 20 novčarskih kuća te čak 54 gostionice²², a trend rasta gospodarstva postojao je sve do gospodarske krize 1929/1933. godine“ (Slukan Altić, 2003: 124). Ovi podaci, posebice broj novčarskih kuća kao i gostionica svjedoče o potrebi za sredstvima za razvoj gospodarstva i živosti grada. Prema Rudolfu Horvatu, koji se koristio podacima popisa stanovništva iz 1910. grad je imao sedam tvornica (Danicu, plinaru, paromlin, uljaru, dvije ciglane i industriju ugljena) te 1 059 obrtnika.²³ Razvoju grada pogodovao je i geografski položaj, zahvaljujući kojem je postao važno željezničko čvorište na pruzi koja je povezivala Mađarsku s Rijekom. Akademik Dragutin Feletar kaže kako Koprivnica do Prvog svjetskog rata osim Danice d. d. nije imala pravi gospodarski pogon te da je uglavnom riječ o „proširenoj obrtničkoj djelatnosti, što se vidi i po vrlo ograničenoj zaposlenosti, te po slaboj tehničkoj opremljenosti. Ako se izuzmu radnici ugljena, zatim ciglane i eksploatacija šljunka i pijeska [...], onda se preostale obrtničko-manufakturne i industrijske radionice i pogoni odnose prvenstveno na osnovnu preradu poljoprivrednih proizvoda, zatim ponešto na preradu drva, te na kemijsku industriju i tiskarstvo. [...] U razdoblju do Prvog svjetskog rata na području tri podravske općine može se konstatirati djelovanje cca 55 manufakturno-obrtničkih i industrijskih pogona, koji su radili dulje ili kraće vrijeme i koji su ukupno zapošljavali gotovo 1 900 radnika (uključujući i vlasnike i zaposlene članove njihovih obitelji). Prema ovoj evidenciji, podravska manufaktura i industrija zapošljavala je neposredno pred početak Prvog svjetskog rata oko 1650 radnika i službenika, od kojih je u rudarstvu radilo oko osam stotina. [...] U gradu Koprivnici je 1910. godine svoj prihod iz obrta i industrije ostvarivalo 1 022 građana ili oko 25 posto od ukupnog aktivnog stanovništva naselja“ (Feletar 1984: 47). Najveći broj ljudi, njih 2 131 ili 53,2 % bavio se poljoprivredom, u trgovini i novčarstvu zaposleno je bilo 220 osoba ili 5,4 %, a otprilike jednak broj osoba, njih 231, radilo je u javnim službama (Feletar 1984: 51). U rudnicima o okolnim koprivničkim mjestima (Glogovac, Sokolovac, Podravska Subotica, Javorovac kod Novigrada Podravskog) i nešto udaljenijoj Črešnjevici 1918. godine radilo je 432 rudara, a

²² Mira Kolar Dimitrijević u članku *Jedno viđenje povijesti grada Koprivnice od 1901. do 1918. godine* navodi broj od 13 registriranih gostionica i dva svratišta odnosno hotela, o čemu su pisale novine Podravska hrvatska straža, 10. siječnja 1914. (Kolar Dimitrijević, 2009: 26). Leander Brozović pak piše da je 1930. godine u Koprivnici bilo oko 40 gostionica (vinotočja) (Brozović, 1978: 127).

²³ *Demokrat*, broj 24, god. I, 27. srpnja 1919. 2. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

1921. već ih je bilo preko šest stotina. Rudarstvo je ostalo važna grana gospodarstva sve do 60-ih godina dvadesetog stoljeća, a najveći broj zabilježen je 1934. kad je u rudnicima radilo 937 osoba (Feletar 1986: 180, 185). Iako je kraj 19. i početak 20. stoljeća razdoblje u kojemu se grad razvija, kako u gospodarskom i infrastrukturnom pogledu, tako i što se tiče školstva i zdravstva, te djelovanja kulturnih i športskih društava, „naš je kraj prilično zaostajao za razvijenim zapadnim dijelovima dvojne monarhije. Prilike u segmentima društva koji prostor čine urbanom i kulturnom sredinom, dakle u školstvu i kulturi, a također i u zdravstvu, „bile su zapravo vjeran odraz polukolonijalne ovisnosti i slabe razvijenosti našega gospodarstva u to doba“ (Feletar 1973: 194-195).

Tih godina u seoskim kućama u kojima je prosječno živjelo šest osoba bila su dva kreveta, kuće su nerijetko imale tek dvije prostorije, a ponekad i jednu. Ponegdje su, u zabitijim selima, ljudi životni prostor dijelili sa stokom. Godine 1910. u tri županije sjeverne Hrvatske (Varaždinskoj, Zagrebačkoj, Bjelovarsko-bilogorskoj) 93,4% kuća bile su prizemnice, od kojih je njih 80, 37% bilo sagrađeno od pruća, zemlje ili drveta (Anušić 2015: 72-73).

Prema Miri Kolar Dimitrijević, Koprivnica je izvanredno iskoristila svoj položaj u tom razdoblju, a gradonačelnici dr. Matija Malančec (1904-1905.) te napose Josip Vargović (1906.-1913., s kratkim prekidom 1911.²⁴) pripomogli su modernizaciji Koprivnice time što su slušali više vlasti, ali jednako tako imali i svoje planove kojima su nastojali izboriti što više za grad (Kolar Dimitrijević 2009: 6). U vrijeme Vargovićeva preuzimanja dužnosti gradonačelnika „Koprivnica je u fizionomskom smislu bila naselje prašnjavih cesta, napola srušenih bedema i opkopnih jaraka u kojima se skupljala voda i iz kojih se širio neugodan miris“ (Slukan Altić 2003: 117). U relativno kratkom razdoblju, kraćem od današnja dva mandata, Vargović je uspio postići značajne stvari zahvaljujući kojima je došlo do razvoja grada, kako na gospodarskom tako i na socijalnom, odnosno infrastrukturnom te kulturnom planu. Vargović je poznavao poslovanje banaka i njihovu važnost za razvoj grada pa je prva stvar koju je učinio bilo osnivanje *Koprivničke banke* s glavnicom od 100 000 kruna. Nakon toga na njegovu je molbu zagrebački Odjel za bogoštovlje i nastavu Koprivnici odobrio osnivanje Privremene male realne gimnazije, a 1908. i stalne gimnazije, za što je uvjet bila nova zgrada. Zanimljivo je da je kamen temeljac za zgradu (koju je projektirao Gjuro Carnelutti) Vargović položio već i prije kraljevog odobrenja i tako je 15. rujna 1908. u gradu otvorena Kraljevska niža realna gimnazija. Te iste

²⁴ Vargović je 13. prosinca 1911. suspendiran s mjesta gradonačelnika jer je dao zaplijeniti proglose mađaronske Stranke narodnog napretka, nakon čega je u Koprivnicu za povjerenika stigao Hermann (Kolar Dimitrijević, 2009: 21).

1908. godine asfaltirane su prve gradske ulice – cesta od Ettingerovog mlina do bolnice, te Nemčićeva i Esterova ulica u središtu grada (Kolar Dimitrijević 2009: 11-12), a nešto kasnije, 1910. godine, današnja Starčevićeva (Slukan Altić 2003: 119) u kojoj se nalazi sjedište Podravke, simbola grada, a nekadašnja Varaždinska, jedna od ulica u kojima je tiskaru imao Vošicki. Vargović je također izmjestio stočni sajam sa Sajmišnog trga (danas Trg mladosti), gotovo u samom središtu grada, na Lenišće, odnosno, zbog otpora je nađeno kompromisno rješenje kojim je svakodnevna tržnica bila uz park na Zrinskom trgu (u centru grada), a obrtnici bi se onda sa svojim proizvodima smjestili na dugom potezu do Lenišća, dok je prodaja stoke izmještena na Lenišće. Značajan njegov potez je i *dovođenje* tvornice Danica. Naime, nakon što je zagrebačko Gradsko zastupstvo odbilo davanje dozvole mađarskom društvu koje se bavilo proizvodnjom umjetnog gnojiva, u posao se uključio koprivnički gradonačelnik – Grad je poduzeću Danica darovao 15 jutara zemlje nekoliko kilometara izvan grada, kao i 12 milijuna cigli i crijep za izgradnju uz oprost gradskog nameta kroz razdoblje od 20 godina, uz dodatnih pet godina, ako poduzeće samo izgradi priključnu prugu na prugu Koprivnica-Mađarska. Grad je također na prijedlog zastupnika Betlehema obećao da će u slučaju povećanja tvornice za izgradnju dati dodatnih milijun cigli, a iako se kasnilo nekoliko mjeseci, uz sve to potpisan je ugovor za obavezno zapošljavanje 200 domaćih radnika (Kolar Dimitrijević 2009: 13). Tvornica je godišnje proizvodila 5 000 vagona superfosfata, a zapošljavala je 600 radnika²⁵ (Brozović 1978: 137). Tih prvih Vošickijevih godina u gradu, s radom počinje moderni Koprivnički paromlin d.d., uređuje se središnji park, kao i parkovne površine na Florijanskom trgu i ispred nove bolnice; 1909. izgrađen je paviljon za zarazne bolesti, a 1913. i paviljon za duševne bolesti (Kolar Dimitrijević 2009: 13-16). Bilo je to vrijeme razvoja i rasta grada, a koprivničko je gospodarstvo 1910. godine, s čak 26% zaposlenih u obrtu i industriji, bilo na vrhuncu (Slukan Altić 2003: 132).

4.3. Politički uvjeti

Grad je u vrijeme Vošickijeva dolaska dio Austro-Ugarske Monarhije. Na djelu je snažna mađarizacija i politička podjela u velikoj je mjeri određena upravo odnosom prema toj činjenici, odnosno snažna je podjela na mađarone i one koji zagovaraju veću samopravnost hrvatskog naroda. Iako je u posljednjih četrdesetak godina (otprilike u razdoblju od 1871. do Vošickijevog dolaska) došlo do povećanja broja onih koji imaju pravo glasa, službena politika stalno je otežavala provođenje volje birača raznim smicalicama, poput poništavanja izbora. Osim toga,

²⁵ Akademik Dragutin Feletar broj zaposlenika Danice d.d. procjenjuje na otprilike 400. (Feletar 1984: 49).

pravo glasa imao je malen broj ljudi. Tako su na izborima, održanima nakon ukidanja Vojne krajine 8. lipnja 1871. i pripajanja civilnoj Hrvatskoj pravo glasa imali samo činovnici, svećenici, odvjetnici i mjernici te seljaci, obrtnici i trgovci koji su godišnje plaćali najmanje 30 forinti izravnoga poreza, odnosno stanovnici gradova koji su plaćali najmanje 15 forinti, usred čega je pravo glasa imalo samo 2% stanovništva, a kad se tome pridoda činjenica da je glasovanje bilo javno, jasno je da su izbori bili nepravedni i da su vladajući mogli utjecati na glasače prije izbora, ili im možda napakostiti nakon njih (Šadek 2009: 16-17). Nakon izbora 1881., vladajući su primjerice suspendirali sveučilišnog profesora Frana Vrbanića koji je morao podnijeti ostavku na mandat narodnog zastupnika, kako bi sačuvao posao, a nakon sloma narodnog pokreta 1883. novi ban postaje Khuen Héderváry, nakon čega jača mađarska hegemonija. Kako bi dodatno oslabio izgled opozicijskih stranaka, Khuen Héderváry je u Sabor poslao novi zakon prema kojem je broj izbornih kotara smanjen sa 108 na 88, na način da su kotari u kojima je opozicija bila jača spajani, a povećano je i trajanje zastupničkog mandata s tri na pet godina. Na izborima 1892. u središnjoj su Podravini sve mandate osvojili vladajući, koji su inače od ukupnih 88 saborskih mandata osvojili njih 77. Ni početkom 20. stoljeća ništa se nije promijenilo. Izbori održani 6. studenoga 1901. bili su prijevremeni, jer je Héderváry raspustio Sabor godinu dana prije isteka mandata. To je iznenadilo opoziciju koja se nije stigla primjereno pripremiti za izbore te uz razne zloporabe vladajućih gubi izbore u širom Podravine. Tako je primjerice u Novigradu Podravskom svih 196 izbornika glasalo za vladinog kandidata (Šadek 2009: 8-22).

Zbog velikog nezadovoljstva stanovništva i slabljenja banovog utjecaja car ga je 1903. godine smijenio i postavio za ugarskog ministra-predsjednika. Tada dolazi do jačanja Hrvatske pučke seljačke stranke i sve snažnijeg utjecaja Stjepana Radića. Na izborima 1906. Stjepan Radić natjecao se u Podravini, u novigradskom izbornom kotaru, gdje je od 30 000 stanovnika samo njih 354 imalo pravo glasa. Radić je uvjerljivo izgubio od mađaronskog kandidata, ali je zato u Koprivnici mandat osvojio župnik Stjepan Zagorac (s kojim će Vošicki surađivati na izdavanju novina Demokrat), kojemu je to uspjelo i u Velikoj Gorici, tako da se odrekao koprivničkog mandata. Četiri godine kasnije, 1910. došlo je do određenog pomaka gdje je novim Zakonom o izbornom redu, pravo glasa prošireno s 50 000 na 200 000 birača. Kao i ranije, i sad je pravo glasa određeno poreznim cenzusom, tako da je pravo glasa dobio svaki seljak, obrtnik i trgovac koji je plaćao barem pet forinti izravnoga poreza. Na izborima iste godine mandat je u Koprivnici, ali sad kao kandidat Starčevićeve Stranke prava, opet osvojio župnik Zagorac, ali taj saziv je zbog snažne opozicije raspušten od strane bana već 1911. godine (Šadek 2009: 25-29). Novim izborima Vošicki je svjedočio u prosincu 1911. (opet pobjeđuje

župnik Stjepan Zagorac), ali kako piše Vladimir Šadek „ovi izbori su uzalud održani s obzirom na to da Sabor niti jednom nije sazvan. Burne vanjskopolitičke okolnosti, prouzročene ponajprije balkanskim ratovima, dovode do toga da se tadašnji ugarski ministar predsjednik Khuen Héderváry dogovorio s Koalicijom koja postaje režimska stranka. U ovakvim prilikama izbori za Sabor raspisani su za prosinac 1913., a poslije se ispostavilo da su bili i posljednji u Austro-Ugarskoj pa je mandat zastupnika trajao do 1918. godine“ (Šadek 2009: 29-30).

Ova pitanja i problemi preslikavaju se i na svakodnevni život grada, gdje se status i provođenje politike pokušava zadržati represivnim mjerama. Tako je nakon suspenzije Vargovića s mjesta gradonačelnika za povjerenika imenovan mađaronski orijentirani Hermann, što je izazivalo otpor. Na božićnoj zabavi ljekarnik Fišl je povikao *abzug Magjari*²⁶, a na silvestarskoj zabavi i Aleksandar Vargović, gradonačelnikov sin, koji je uz to spriječio uredovanje redarstvenog povjerenika za što je bio osuđen na tri dana zatvora bez mogućnosti da se kazna pretvori u globu, a zbog istog je povika osuđen i liječnik Milivoj Javand. Zbog pjevanja *nacionalističkih* pjesama na željezničkoj stanici s četiri je dana zatvora kažnjen Ivan Čupan (Kolar Dimitrijević 2009: 21:22).

S druge strane, unatoč razumljivom protumađarskom raspoloženju, Koprivnica je u to doba bila otvoreni grad. Česi su, kao i Židovi te pripadnici drugih manjina dolazili u grad, otvarali obrte i sudjelovali u životu grada.

Vošicki počinje djelovati u politički nestabilnim vremenima, otpora prema mađarizaciji i tek što je preuzeo posao 1911., politička je Budimpešta s ciljem neutralizacije 1912. uvela komesarijat, a za komesara je postavljen dotadašnji ban Slavko Cuvaj koji je ukinuo ustav i parlamentarizam, a s ciljem zatiranja i onemogućavanja isticanja političkih težnji dokidao je slobodu tiska uvođenjem preventivne cenzure, zbog koje je svaki list morao položiti kauciju (Globačnik 2023: 29).

Dvadesetih godina počinje razdoblje srbijanske dominacije u zajedničkoj državi, Kraljevini SHS odnosno Kraljevini Jugoslaviji, što ima reperkusije i na nakladništvo, a posebno na novinarstvo. Kako piše Stipčević, beogradske vlasti ubrzano donose zakone i propise kojima se ograničava sloboda tiska. U to vrijeme, u prosincu 1920., donesena je zloglasna Obznana kojom se „zabranjuje svaka komunistička i druga rastrojna propaganda' te se zabranjuju i 'njihove novine i svi drugi spisi, koji bi mutili spokojstvo i mir Države', potom je 1921. god. izglasan tzv. Vidovdanski ustav u kojemu se građanima jamči pravo na slobodu pisane riječi:

²⁶ Odbijte Mađari (prev. a.)

'Ne može se ustanoviti nikakva preventivna mjera, koja sprječava izlaženje, prodaju i rasturanje spisa i novina', no sva ta prava ne vrijede ako tiskovine 'sadrže uvredu vladaoca ili članova kraljevskog doma, stranih državnih poglavara, narodne skupštine, neposredno pozivanje građana da silom menjaju ustav ili zemaljske zakone ili sadrže tešku povredu javnog morala'. U tom se ustavu nabrajaju osobe koje će biti odgovorne ako se u novinama ili knjigama krše spomenute odredbe ustava: 'Za krivice štampom učinjene odgovaraju: pisac, urednik, štampar, izdavač i rasturač'“ (Stipčević 2008: 184).

Knjige su prije tiska također morale ići na cenzuru – Vošicki u ožujku 1917. piše svom suradniku, prevoditelju Pavlu Rakošu da je Olesju „predložio redarstvu na cenzuru“²⁷, a prilikom pokretanja časopisa *Domaće ognjište* 1928. godine od Kraljevskog redarstvenog povjereništva u Koprivnici dobio je odluku u kojoj stoji da je propisno najavio pokretanje tjednika koji „će služiti za zabavu i javni život i neće se u nikojem slučaju baviti politikom“²⁸.

S cenzurom je iskustva imao i kao tiskar novina, kao i drugi tiskari i izdavači. Tijekom Prvog svjetskog rata djelovala je preventivna cenzura, a s cenzurom se nastavilo i nakon rata. Aleksandar Stipčević ističe da je Zakon o zaštiti države iz kolovoza 1921. dao beogradskom režimu mogućnosti obračuna s novinarima i urednicima kakve nisu imali od Khuenova režima (Stipčević 2008: 184). za vrijeme kojeg (1883.-1903.) su pojedine novine zaplijenjivane takoreći redovito. Tako je primjerice 1898. od 24 broja lista socijalistima sklone *Slobode* zaplijenjeno njih 23, dok je *Obzor* od 1881. do 1892. zaplijenjen čak 500 puta (Novak 2005: 47-48).

Cenzura je bila stalna prijetnja. Bjelovarska *Nezavisnost* Lavoslava Weissa često je bila cenzurirana (Renić i Gatalica 2016: 181), baš kao i *Demokrat* kojemu je tiskar bio Vošicki. Svaki je članak, pišu u uvodniku 40. broja u studenom 1919. morao proći strogu cenzuru prije nego što bi bio uvršten (Gregur 2020: 38), a djelovanje cenzure bilo je jasno vidljivo – okljaštreni članci izlazili su na način da je na mjestu odstranjenih rečenica vladala bjelina. Tako u članku objavljenom u prosincu 1919., u kojem novina staje u obranu Stjepana Radića, nedostaje četvrtina stupca nakon čega se članak nastavlja (Gregur 2020: 48).

Dominacija beogradskog dvora koja će kulminirati proglašenjem diktature na kraju desetljeća bila je vidljiva u raznim segmentima, a državni aparat bio je u rukama ljudi koju su podupirali

²⁷ Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 15. ožujka 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

²⁸ Odluka Kraljevskog redarstvenog povjereništva za Grad Koprivnicu u Koprivnici od 21. travnja 1928. godine o pokretanju tjednika *Domaće ognjište*. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

kraljevu politiku i srpsku hegemoniju. Tako su primjerice od 1918. do 1929. godine postojale 24 vlade, a u čak 97% slučajeva premijeri su bili Srbi, položaj ministra obrane držali su u 100% slučajeva, ministra unutarnjih poslova u 92% posto, ministra vanjskih poslova u 83%, a ministra pravosuđa u 87% slučajeva. Kažnjavanja su bila česta, a kazne visoke. Osim toga prekršaji se nisu uvijek dokazivali, niti kazne dosuđivale, na sudu. Cohen navodi da su gostioničari i konobarice bili odvođeni u vojarne i tjelesno kažnjavani jer Jugoslaviju nisu htjeli nazivati Velikom Srbijom, a neki zapovjednici određivali su kazne prema vlastitom nahođenju (Cohen 1997: 37-39).

Iz Koprivnice su već od 1919. godine postojali ilegalni prelasci preko Drave u Mađarsku gdje su protivnici Jugoslavije i bivši austrougarski časnici u Kőszegu formirali logor Hrvatske legije (Krušelj 2001: 19). Nakon što je bez glasova hrvatskih zastupnika u lipnju 1921. godine Ustavotvorna skupština donijela *Vidovdanski ustav* represija vlasti još je jačala, kao i nezadovoljstvo naroda. Tako je prije donošenja Ustava zapaljen štagalj koprivničkog gradonačelnika Kraljića, dolazilo je do izbjegavanja služenja vojske i privođenja seljaka pa i oružanih sukoba prilikom toga, nakon čega su napadači bježali u Mađarsku, a kasnije se priključivali ustaškoj emigraciji (Šadek 2017: 29-30). Bila je to teško razdoblje koje će kulminirati 1929. godine, s početkom *šestosiječanjske* diktature.

Drugi razdoblje koje je uz 20-e važno za djelovanje, karijeru, ali i život u cjelini Vinka Vošickog jesu 40-e koje donose Drugi svjetski rat, kao i značajne političke te gospodarske promjene.

4.4. Stranac u novoj državi

Božica Anić navodi kako do promjena zakona koji bi se odnosili na poslovanje ne dolazi odmah nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije, odnosno još uvijek vrijede stari, u austrougarskoj doneseni zakoni pa su tako i njegove obrtnice još uvijek važeće (Anić 2016: 6), ali raspadom ove i uspostavom nove države Vošicki je postao stranac te je morao tražiti državljanstvo, odnosno primitak u zavičajnu vezu, a ti će se postupci protegnuti kroz gotovo čitavo desetljeće. Iz dostupne dokumentacije vidljivo je da su usporedno išla dva procesa – dobivanje državljanstva i primanje u zavičajnu vezu, gdje je zavičajna veza bila uvjetovana dobivanjem državljanstva. Pritom ovo nije bilo čisto tehničko pitanje. S jedne strane, upravne vlasti podržavale su „koncept jedinstvenog državljanstva [...] već tijekom 1919. godine“, „a načelo jedinstvenog državljanstva proklamirano [je] i u Ustavu Kraljevine SHS iz 1921. godine“, ali zakon o državljanstvu nije donesen sve do 1928. godine te su „na svakom od pravnih područjau osnovi nastavili važiti raniji propisi o državljanstvu“ (Kosnica 2018: 68).

Zbog svega toga bilo je raznih problema koje su imali pojedinci u stjecanju državljanstva. Ivan Kosnica u radu koji se bavi odnosom državljanstva i nacionalne pripadnosti u Kraljevini SHS odnosno Kraljevini Jugoslaviji navodi primjer mađarskog željezničkog činovnika Julija Aignera koji je nakon 1918. želio ostati u Zagrebu te je predao molbu za stjecanje državljanstva Kraljevine SHS ali je odbijen „stoga što 'se ne može smatrati Srbinom, Hrvatom ili Slovincem po plemenu' te s obzirom na činjenicu da je rođen u Szentesu 'od roditelja koji nisu jugoslavenskog porijekla“ (Kosnica 2018: 71). Bilo je slučajeva da su ljudi godinama i višekratno tražili državljanstvo prije nego bi ga uspjeli dobiti, poput Jakoba Weinsteina, ravnatelja industrijskog i trgovačkog poduzeća iz Zagreba, koji je državljanstvo pokušavao dobiti od 1932. do 1940. (Kosnica 2018: 78).

Već su „[m]irovni ugovori sklopljeni na Pariškoj mirovnoj konferenciji s Austrijom, Mađarskom i Bugarskom tijekom 1919. i 1920. godine sadržavali [...] značajne odredbe o državljanstvu. Svakako jedno od temeljnih pravila iznimno važno za tzv. početno određenje državljanstva Kraljevine SHS u odnosu prema Austriji i Mađarskoj bilo je pravilo prema kojem su državljani Kraljevine svi koji su na njezinu teritoriju stekli zavičajnost do 1. siječnja 1910. godine [...] Za sve koji su zavičajnost na teritoriju Kraljevine SHS stekli nakon 1. siječnja 1910. godine mirovnim ugovorima i provedbenim propisima predviđena je mogućnost stjecanja državljanstva Kraljevine SHS na temelju molbe“ (Kosnica 2018: 69). Kasnija „korekcija primjene nacionalnog načela bilo je 'nacionalno' neutralno pravilo prema kojem su za državljane Kraljevine SHS biti priznati svi koji su do 1. siječnja 1910. stekli zavičajnost na teritorijima koji su bili u sastavu Austro-Ugarske Monarhije“ (Kosnica 2018: 71). Jednako tako, vlasti su od 1925. pa do donošenja Zakona o državljanstvu 1928. naturalizirali i druge Slavene osim Hrvata, Srba i Slovenaca, čehoslovačke i ruske državljane slavenskog porijekla, ako su, među ostalim, bili dobrog ponašanja, ako su se mogli uzdržavati, ako su određeno vrijeme živjeli u zemlji i ako nisu bili politički sumnjivi, odnosno ako vlasti nisu sumnjale u njihovu lojalnost (Kosnica 2018: 73). Istim zakonom iz te 1928. godine kao „državljanima Kraljevine SHS priznati [su] i svi 'po rodu i jeziku Slaveni' ako su živjeli na teritorijima Kraljevine SHS najmanje dvadeset godina te ako su podnijeli zahtjev za naturalizaciju“ (Kosnica 2018: 75). No, do donošenja tog zakona Vošicki je već sedam godina pokušavao ishoditi državljanstvo i primitak u zavičajnu vezu.

Vošicki je dugo živio u zemlji i mogao se uzdržavati, ali vlasti su mogle sumnjati u njegovu lojalnost. Tiskanjem *Demokrata* sudjelovao je u lokalnim političkim prepirkama s tadašnjim gradonačelnikom Kraljićem kojeg su novine prvo podržavale pa kasnije napadale, a

tiskanjem djela komunista Krleže i Cesarca sigurno nije stekao poziciju da vlast ne sumnja u njegovu lojalnost.

Prema dostupnoj dokumentaciji vidljivo je da je Vošicki u 1921. predao dokumente i zahtjev za dobivanje državljanstva te mu je Gradsko poglavarstvo 27. prosinca 1921. izdalo *Uredovnu svjedočbu* kojom potvrđuju da su dokumenti koje je priložio (krsni list, vjenčani list, domovnica) originali te da nema prepreka „opciji državljanstva“ Kraljevine SHS²⁹. To očigledno nije bilo dovoljno pa mu je koprivničko Kraljevsko redarstveno povjereništvo gotovo dvije godine kasnije, 29. kolovoza 1923., izdalo novu potvrdu, kojom svjedoče da Vinko Vošicki, po zanimanju trgovac, pripadnik Republike Čehoslovačke, u Koprivnici boravi od 1910. godine i da je bio u moralnom pogledu korektan, a u političkom pogledu neporočan³⁰. Ova je formulacija otisnuta na formularu te je bila ista za sve kojima se potvrda izdavala. Dokument je izdan na „vlastitu molbu stranke u svrhu uporabe molbi za postignuće opcije državljanstva Kr. S.H.S.“³¹. Istog dana uredovnu svjedočbu izdalo mu je i Gradsko poglavarstvo, koje je potvrdilo da će Vošickog primiti u zavičajnu vezu, ako Ministarstvo unutrašnjih dela povoljno riješi njegovu molbu za dobivanje državljanstva³². Situacija se, prema dostupnim dokumentima, nastavlja nakon nešto više od dvije godine, 10. prosinca 1925., kad Gradsko poglavarstvo u Koprivnici nakladniku izdaje potvrdu da je gradsko zastupništvo na sjednici održanoj 5. prosinca većinom glasova izglasalo odluku o njegovu primitku u zavičajnu vezu Grada Koprivnice, ako stekne državljanstvo Kraljevine SHS³³, o čemu su pismeno istoga dana obavijestili i Vošickog³⁴. Kraljevsko redarstveno povjereništvo za grad Koprivnicu nakon toga je Vošickom 22. siječnja 1926. izdalo uredovnu svjedodžbu jednaku onoj iz 1923., s time da je sad pod njegovu zanimanje navedeno da je knjižar³⁵. U proces se uključila i njegova supruga Zlata Vošicki (r. Pavleković) koja je potpisala izjavu da se pridružuje suprugovoj molbi

²⁹ Uredovna svjedočba od 27. prosinca 1921. kojom Gradsko poglavarstvo u Koprivnici potvrđuje da nema prepreka opciji državljanstva Kraljevine SHS. Dokument broj 6559-1921. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

³⁰ Uredovna svjedočba Kraljevskog redarstvenog povjereništva za grad Koprivnicu od 29. kolovoza 1923. izdana Vinku Vošickom u svrhu dobivanja državljanstva. Broj 1908-1925. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

³¹ Isto.

³² Uredovna svjedočba Gradskog poglavarstva u Koprivnici od 29. kolovoza 1923., broj 5314/1923. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

³³ Uredovna potvrda Gradskog poglavarstva od 10. prosinca 1925. o primitku u zavičajnu vezu. Dokument broj 8821-1925. Arhiva Muzeja grada Koprivnice,

³⁴ Dopis Gradskog poglavarstva u Koprivnici od 10. prosinca 1925. Vinku Vošickom o primanju u zavičajnu vezu. Dokument broj 8821-1925. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

³⁵ Uredovna svjedočba Kraljevskog redarstvenog povjereništva za grad Koprivnicu od 22. siječnja 1926. izdana Vinku Vošickom u svrhu dobivanja državljanstva. Broj 497-1926. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

za dobivanjem državljanstva, a navedena su i dva svjedoka, od kojih je jedan Vošickijev suradnik, akademski slikar Stjepan Kuček³⁶.

Posljednja dva sačuvana dokumenta datiraju u 1929. godinu, kad je već donesen zakon o državljanstvu. Prvi je još jedna uredovna svjedodžba Kraljevskog redarstvenog povjereništva za grad Koprivnicu, izdana 18. svibnja 1929., koja je opet ista kao i prethodne, a po zanimanju je sad navedeno da je Vošicki knjižar i knjigotiskar³⁷. Posljednji dokument pismo je Gradskog načelstva u Koprivnici koje Vošickom piše da je povodom njegove molbe o primanju u gradsku zavičajnu vezu gradsko zastupstvo donijelo zaključak da ga se u istu prima i to „na osnovi odluke velikog župana osječke oblasti odnosno predstojništva gradske policije u Koprivnici od 6. srpnja 1929. broj 2776 gr. kojim ste primljen u državljanstvo Kraljevine S.H.S.”³⁸

Time je završena duga priča za dobivanjem državljanstva – primljen je u državljanstvo Kraljevine SHS koja će uskoro biti preimenovana u Kraljevinu Jugoslaviju, iako će ga problem s godinama boravka u državi pratiti i kasnije, svakako desetljećima kasnije, prilikom pokušavanja dobivanja mirovine.

³⁶ Izjava Zlate Vošicki od 7. veljače 1926. o pridruživanju molbi Vinka Vošickog za dobivanje državljanstva. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

³⁷ Uredovna svjedočba Kraljevskog redarstvenog povjereništva za grad Koprivnicu od 18. svibnja 1929. izdana Vinku Vošickom u svrhu dobivanja državljanstva. Broj 2059-1929. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

³⁸ Potvrda Gradskog načelstva u Koprivnici od 14. kolovoza 1929. Vinku Vošickom o dobivanju državljanstva Kraljevine SHS. Dokument broj 6438/1929. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

5. ANALIZA DOKUMENTACIJE: MERHAUT, WEISS I RAKOŠ – VOŠICKIJEVI PRETHODNICI, KONKURENTI I SURADNICI

Prije nego se počnemo baviti Vošickijevom nakladničkom djelatnošću, za širi kontekst i razumijevanje vremena u kojemu je djelovao važno je znati o kome govorimo kad govorimo o njegovim prethodnicima, ali i suvremenima, nakladnicima koje je naslijedio, odnosno koji su mu bili konkurenti, a u određenoj mjeri i suradnici, ljudi od kojih je mogao učiti i koji su ga mogli povezati s drugim ljudima, primjerice Krležom.

Tijekom istraživanja nekoliko se osoba otkrilo kao važnije Vošickijeve suradnike, a za neke se, zahvaljujući dosad nepoznatoj građi došlo do novih saznanja. Potonje se u prvom redu odnosi na Merhauta i prevoditelja Pavla Rakoša³⁹, dok je poveznica s Weissom ranije bila nepoznata, a prethodni autori nisu spominjali ni suradnju s Milanom Ljeskovcem (kojim ćemo se baviti kasnije), iz razloga što im nije bila poznata dokumentacija do koje sam došao tijekom istraživanja. Ova građa paratekst je, odnosno epitekst *Svjetske biblioteke*, ali i drugih dijelova Vošickijeva nakladničkog djelovanja pa doprinosi kontekstualizaciji Vošickijevog položaja u hrvatskom nakladništvu prve polovice 20. stoljeća.

³⁹ Pavao Rakoš, prevoditelj, književnik (najpoznatiji pseudonim mu je Selim Rakošev), činovnik gradskog redarstva u Osijeku, rodio se u Srijemskim Karlovcima 9. siječnja 1877. godine u seljačkoj obitelji Matije i Julke Rakoš. Pučku školu i gimnaziju završava u rodnom mjestu. Nakon gimnazije završio je učiteljski tečaj u Đakovu i višu gospodarsku školu u Križevcima. Nakon školovanja neko vrijeme bio je učitelj u selu Neštinu (kotar Ilok), odakle je prešao u službu činovnika gradskog redarstva pri gradskom poglavarstvu u Osijeku, 1923. godine bio je čak predsjednik gradske policije. Od mladosti se bavi književnošću. Ljubav prema "piskaranju" – kako je njegov rad nazivao otac Matija – zahvaljuje prije svega intelektualnoj sredini svog djetinjstva i školovanja u Karlovcima, a ljubav prema slobodi (kako tvrdi: Radićevac i opozicionist) naslijedio je, po vlastitom priznanju, od oca. Prvi njegov prijevod Čehovljevog Nedela objavljen je 1897. godine u Brankovom kolu u Srijemskim Karlovcima, ali je aktivno surađivao gotovo u svim značajnim hrvatskim novinama i časopisima (Hrvatski dnevnik, Sarajevo; Pobratim, Zagreb; Dom i svijet, Zagreb; Prosvjeta, Zagreb; Danica, Zagreb; Jadranska vila, Omiš; Književni prilog, Osijek, itd.). Pisao je pjesme, pripovjetke, "crtice", ali i novinske članke o aktualnim društvenim i književnim pitanjima. Najpoznatiji su mu ipak prijevodi (prema njegovom podatku objavio ih je oko 1700), s kojima je stekao velike zasluge u promoviranju i upoznavanju domaćeg čitateljstva s ruskom, poljskom, češkom i slovačkom književnošću. Za svoj prevodilački rad primio je i nagradu čeških vlasti. (http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_14665, 30. travnja 2018. 19:30). Dušan Karpatský pak na pitanje tko su najzaslužniji hrvatski bohemi u odgovoru prvo navodi Rakoševo ime, zajedno s Ljudevitom Jonkeom i Nikolom Kršićem. (<http://www.booksa.hr/vijesti/sve/ima-neka-tajna-veza-kor%C3%A1b-kor%C3%A1lov%C3%91>, 30. travnja 2018. 20:15.).

Suradnju Vošickog i Merhauta, kao i Vošickog i Weissa, koja je dio ovog rada, obradio sam i objavio u radu „Weiss-Merhaut-Vošicki ili pogled u koprivničko izdavaštvo u prvim desetljećima 20. stoljeća“ objavljenom 2019. u časopisu *Podravina*.

5.1. Jaroslav Merhaut

Jaroslav Merhaut, nakladnik i knjižar kod kojeg je Vošicki počeo raditi i od kojeg je preuzeo posao, rodio se 3. kolovoza 1883. godine u češkom mjestu Poděbrady, pedesetak kilometara udaljenom od Praga, gdje je i kršten deset dana kasnije⁴⁰. Kako je bio samo oko godinu i pol stariji od Vošickog (r. 24.2. 1885.) moguće je da su se poznavali iz škole jer su Poděbrady svega dvadesetak kilometara udaljen od Kolína, u kojem se školovao Vošicki. Moguće je naravno i da su se poznavali iz knjižarskih ili nekih drugih krugova. Merhaut je međutim došao barem četiri godine ranije, i to u Bjelovar. Prema Svjedočbi čudorednosti, broj 57 iz 1907. koju je potpisao bjelovarski gradski načelnik, Merhaut je od 1905. do 1907. radio kao knjižarski pomoćnik u Bjelovaru.⁴¹ Tek nakon toga dolazi u Koprivnicu gdje dobiva obrtnu iskaznicu i počinje s poslom, i to ne sam, već u partnerstvu s Lavoslavom Weissom. Iskaznica je izdana 19. ožujka 1907. pod rednim brojem 1899 za „tjeranje trgovine, kolportaža knjiga, trgovina muzikalija, papira, knjiga, pisaćeg i pisarničkog materijala i na tu trgovinu odnoseće stvari, u gradu Koprivnici“ što se vidi u dopisu gradonačelnika Vargovića⁴². Ovdje su zanimljive dvije stvari, a prva je da je u opis aktivnosti poduzeća uvrštena kolportaža knjiga, što je zapravo ekspresna reakcija tiskarskoga dvojca. Naime, tek je nešto ranije, nakon pobjede Hrvatsko-srpske koalicije na svibanjskim izborima 1906., vlada u rujnu stavila izvan snage Khuenov Zakon o tisku iz 1903., a Hrvatski je sabor u ožujku 1907. donio novi, liberalniji zakon o štampi kojim je ponovno uvedena porota u novinskim sporovima, ukinuta kaucija za pokretanje listova, i ponovno uspostavljena kolportaža (Lipovčan 2010: 927). To je bilo od velikog značaja za novine i prilična liberalizacija u odnosu na prijašnji zakon, jer kod prodaje na ulici od kolportera policija nije mogla pratiti tko kupuje novine, dok se ranije prodaja vršila putem pretplate pa bi u slučaju da se u listu pojavi neki neugodni članak za državu policija lako mogla identificirati čitatelje i po potrebi ih okriviti da financiraju protudržavnu djelatnost (Stipčević 2008: 185).

⁴⁰ Krsni list Jaroslava Merhauta. Hrvatski državni arhiv. Fond HR-HDA-786-Razne obitelji.

⁴¹ Svjedočba čudorednosti za Jaroslava Merhauta od 21. veljače 1907. Hrvatski državni arhiv. Fond HR-HDA-786-Razne obitelji.

⁴² Dopis gradonačelnika Vargovića o izdavanju obrtne iskaznice za Jaroslava Merhauta i Lavoslava Weisa izdana od koprivničkog gradonačelnika Vargovića. Hrvatski državni arhiv. Fond HR-HDA-786-Razne obitelji.

Drugo, mnogo zanimljivije, je da u samoj obrtnoj iskaznici, izdanoj istoga dana, stoji da su „Jaroslav Merhaut i Lavoslav Weis *stanovnici u Koprivnici* (kurziv M. G.) prijavili [...] propisno da u području grada Koprivnice namjeravaju tjerati trgovinu“⁴³. O čemu se ovdje točno radi trebat će još istražiti, ali Weiss te 1907. nije bio stanovnik Koprivnice već Bjelovara. Moguće je da je Merhaut koristio Weissa, kako bi mogao otvoriti posao i lakše ući u zavičajnu vezu. Osim u spomenutim dokumentima nema nikakvih do sada pronađenih zapisa o ovom partnerstvu, baš kao ni o partnerstvu Merhauta i Vošickog. Činjenica je samo da Vošicki preuzima knjižaru od Merhauta koji odlazi u Zagreb. Tamo dogovara preuzimanje knjižare od Lavoslava Kleina, o čemu svjedoči Kleinovo pismo⁴⁴ naslovljeno na Jaroslava Merhauta u Zagrebu, u kojemu piše: „Pozivajući se na naš osobni razgovor o preuzimanju moje knjižare i papirnice dajem Vam slijedeće na znanje. Knjižara i papirnica nalaze se u Jurišićevoj ulici broj 3. plaća K 2 650- godišnje najamnine.“ Nisam našao podatak je li Merhaut preuzeo tu knjižaru, ali zna se da je u srpnju 1914. imao knjižaru u Marovskoj ulici na broju 23 (današnja Masarykova)⁴⁵, i da je prije toga poslova u Frankopanskoj ulici na broju 6⁴⁶, a jedno je vrijeme knjižaru imao i na Savskoj cesti broj 5.⁴⁷ Poduzeće se zvalo „J. Merhaut hrvatska knjižara, trgovina muzikalija i papirnica“, a imao je bogato skladište razglednica, molitvenika, pisaćeg papira i potrepština za sve urede, trgovačkih knjiga, spomenara, pomodnih listova, lijepih knjiga, zabavnih i poučnih, kao i romana i kalendara, zatim školske knjige i sav školski pisaći i risaći materijal, a nabavljao je i sve vrste štambilja i pečata.⁴⁸

Gradsko poglavarstvo Koprivnice 1915. godine izdaje Merhautu potvrdu u kojoj piše da je u gradu od 1906. do 1911. godine vodio trgovinu papira i viktualija i kroz to vrijeme plaćao porez⁴⁹, također ne spominjući nikakve partnere. Uglavnom, nakon Bjelovara i Koprivnice,

⁴³ Obrtna iskaznica Jaroslava Merhauta i Lavoslava Weisa. Hrvatski državni arhiv. Fond HR-HDA-786-Razne obitelji.

⁴⁴ Pismo Lavoslava Kleina Jaroslavu Merhautu od 22. veljače 1911.. Hrvatski državni arhiv. Fond HR-HDA-786-Razne obitelji.

⁴⁵ Pismo Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 10. srpnja 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁴⁶ Pismo Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 23. travnja 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁴⁷ Ta je adresa navedena u knjizi Češko-hrvatski rječnik koji je sastavio Merhaut. Knjiga je vjerojatno objavljena 20-ih godina 20. stoljeća, a u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici sačuvano je i Merhautovo izdanje iz 1941. Rječnik u novije vrijeme reizdala Naklada Nediljko Dominović (1998. i 2001.)

⁴⁸ Pismo Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 10. srpnja 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁴⁹ Svjedodžba Gradskog poglavarstva u Koprivnici Jaroslavu Merhautu o vođenju trgovine papirom i viktualija od 27. studenog 1915. Hrvatski državni arhiv. Fond HR-HDA-786-Razne obitelji.

Merhaut odlazi u Zagreb, u kojemu boravi od 14. veljače 1911.⁵⁰ Tamo je bio aktivan u društvenom životu češke manjine, odnosno uključio se u aktivnosti oko izgradnje *Čehoslovačke narodne kuće*. Čehoslovačka obec napravila je fond za izgradnju kuće, za koju su se sredstva počela skupljati nakon završetka Prvog svjetskog rata, u što je bilo uključeno i drugo češko društvo, *Češka beseda*, a fondom za izgradnju kuće upravljao je Merhaut (Špalková, 2016: 21). Godine 1920. pokretala se češka škola, a đaci su se mogli u nju upisivati u Merhautovoj knjižari u Marovskoj 23 (Špalková 2016: 28).

Merhaut je očito bio sposoban, karakter koji se je znao dopasti i istaknuti, što potvrđuje činjenica da su mu dali upravljati fondom i novčanim sredstvima. Izgleda da je znao kako doći do novaca – tako primjerice za vrijeme rata, 1917. godine, u Pragu potpisuje ugovor o kupnji kuće u Čelakovicama⁵¹, 30-ak kilometara sjeveroistočno od Praga, za iznos od 18 500 kruna.

Nekoliko godina kasnije, 1924., Merhaut opet investira – za 200 000 dinara kupuje kuću koja se sastoji od četiri stana na adresi Pantovčak br. 6, s time da prodavatelj ima obavezu urediti stan u prizemlju do 1. studenoga 1924. kako bi se kupac Merhaut mogao useliti, a preostala tri stana još pune tri godine ostaju na raspolaganju prodavatelju, koji ih za to vrijeme može iznajmljivati⁵². Stanove je iznajmljivao i Merhaut. Sačuvana su dva ugovora – prvi iz 1937.⁵³ (koji je vrijedio još i u Nezavisnoj Državni Hrvatskoj) te drugi iz 1941.⁵⁴

Očito se već u nekoliko godina boravka u Zagrebu uključio u umjetničke krugove pa tako 1916. izdaje knjižicu Koste Strajnića⁵⁵ *Umjenost i žena* (posvećenu koprivničanki Ivki barunici Ožegović) koju je ilustrirao velikan hrvatske likovne umjetnosti Ljubo Babić⁵⁶, a

⁵⁰ Uredovna svjedočba Kr. Redarstvenog povjereništva za grad Zagreb, br. 984-1915. Jaroslavu Merhautu. Hrvatski državni arhiv. Fond HR-HDA-786-Razne obitelji.

⁵¹ Kupoprodajni ugovor između Anne Horove i Jaroslava Merhauta, sklopljen u Pragu 28. srpnja 1917. Hrvatski državni arhiv. Fond HR-HDA-786-Razne obitelji.

⁵² Kupoprodajni ugovor između Nikole Zubića i Jaroslava Merhauta od 10. listopada 1924. Hrvatski državni arhiv. Fond HR-HDA-786-Razne obitelji.

⁵³ Ugovor o zakupu između Margarete Matasić i Jaroslava Merhauta od 28. kolovoza 1937. Hrvatski državni arhiv. Fond HR-HDA-786-Razne obitelji.

⁵⁴ Ugovor o najmu stana-lokala između Dragutina Cingulina i Jaroslava Merhauta od 1. veljače 1941. Hrvatski državni arhiv. Fond HR-HDA-786-Razne obitelji.

⁵⁵ „Strajnić, Kosta, hrvatski slikar i likovni kritičar (Križevci, 29. V. 1887 – Dubrovnik, 23. VII. 1977). Slikarstvo studirao u Zagrebu, Beču i Münchenu, a povijest umjetnosti u Beču i Parizu. U Dubrovniku radio kao konzervator starina (1928–45) i ravnatelj Umjetničke galerije (1945–48), kojoj je bio utemeljitelj i donator. U tom je gradu oko sebe okupio mlade slikare (A. Masle, Đ. Pulitika, I. Dulčić i dr.) podučavajući ih ekspresionističko-kolorističkomu slikarstvu.“ (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58305>, pristupljeno 4. kolovoza 2018. 13:18).

⁵⁶ „Slikar, scenograf i kostimograf, grafičar, likovni pedagog i kritičar, povjesničar umjetnosti, muzealac, književnik, urednik Ljubo Babić bio je između dva rata i sve do sedamdesetih godina prošloga stoljeća jedna od središnjih i najutjecajnijih osobnosti hrvatske likovne scene. Babićevi su stavovi, zahvaljujući širokom spektru djelovanja i velikoj osobnoj angažiranosti, često presudno utjecali na obilježja nacionalne umjetnosti toga vremena. Uviđajući nužnost uključivanja hrvatske umjetnosti u suvremeni europski kontekst i mogućnost stvaranja specifičnog likovnog izraza kao hrvatskog doprinosa europskoj umjetnosti, Babić je nedvojbeno bio međašni promotor nacionalnog likovnog izraza i epohalna pojava hrvatske kulture i umjetnosti 20. stoljeća.

dvanaest godina kasnije, 9. kolovoza 1928., dan nakon što Stjepan Radić umre od posljedica atentata u beogradskoj Narodnoj skupštini, šalje dopisnicu njegovoj supruzi Mariji, izražavajući joj sućut.⁵⁷ Dopisnica, koja na prednjoj strani ima samo njegovo ime i prezime, te u sljedećem redu riječ *knjižar* zanimljiva je i stoga što je prekrížena adresa Pantovčak 6 i napisana adresa Mesnička ul. 9. To je adresa na kojoj je imao knjižaru⁵⁸. Druga zanimljivost je činjenica da se nije potpisao već je umjesto toga, ispod riječi *odani* stavio određeni znak, što govori o njegovu oprezu u tim teškim političkim vremenima u kojima se lako završavalo u zatvoru. Merhaut je imao razloga za oprez jer je već imao zatvorsko iskustvo iz vremena Austro-Ugarske, kad je bio pritvoren zbog, kako piše, denuncijacije.⁵⁹

Merhaut je bio sposoban čovjek koji je za razliku od Vošickog vodio puno više brige o materijalnom statusu. Otac mu je bio kožarski pomoćnik⁶⁰ pa teško da je mogao imati neko veliko nasljedstvo, a osim toga pitanje je bi li dolazio u Bjelovar i Koprivnicu da je bio bogataški sin. K tome, u tih prvih nekoliko godina Merhaut nije imao razvijenu izdavačku djelatnost pa tako na dopisnici iz prosinca 1914., kad je već četiri godine djelovao u Zagrebu, kao izdanja svoje knjižare navodi tek šest knjiga⁶¹, a nije djelovao ni kao tiskar, za razliku od Vošickog ili Weissa. Bio je „samo“ knjižar i izdavač, a knjige su se tiskale u drugim tiskarama što se vidi na njegovim izdanjima.⁶² Ipak, u naredne dvije godine, do početka 1917., pojačao je izdavačku djelatnost pa tako na popisu knjiga objavljenom u siječnju 1917.⁶³ navodi 16 knjiga

Interdisciplinarno obrazovan i višestruko nadaren Ljubo Babić postaje u trećem i četvrtom desetljeću 20. stoljeća slikarski autoritet par excellence i značajni sukreator zlatnih godina zagrebačkog kazališnog života. Kao likovni pisac i kritičar te predavač i muzealac bio je agilni 'kulturtreger', vrsni 'popularizator' i tumač umjetnosti te u muzejskim ili izložbenim postavima najpouzdaniji interpretator hrvatske likovne baštine. Brojni su Babićevi plakati, ilustracije i grafike imali inovatorsko značenje, a osobito je uspješan bio u opremi knjiga. Sudjelovao je u osnivanju Hrvatskog proljetnog salona (1916), Nezavisne grupe hrvatskih umjetnika (1923), Grupe četvorice (1928), Grupe trojice (1929), Grupe hrvatskih umjetnika (1936) i Hrvatskih umjetnika (1939).“ (<http://www.moderna-galerija.hr/ljubo-babic/>, pristupljeno 4. kolovoza 2018. 13:25).

⁵⁷ Dopisnica Jaroslava Merhauta Mariji Radić od 9. kolovoza 1928. Hrvatski državni arhiv. Fond HR-HDA-815-2, Marija Radić supruge, 2.4. Korespondencija.

⁵⁸ Ta se adresa nalazi na knjizi *Hrvatsko-španjolski učitelj* Vilima Gregorčića, koju je objavio Merhaut.

⁵⁹ Merhaut piše Rakošu: „Na cj. Vašu današnju dopisnicu javljam Vam, da sam imao do jučer knjižaru zatvorenu a sam se nalazio u istražnom zatvoru radi jedne denuncijacije.“ Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 12. rujna 1914. Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁶⁰ Krsni list Jaroslava Merhauta. Hrvatski državni arhiv. Fond HR-HDA-786-Razne obitelji.

⁶¹ To su knjige: *Vinnetou ili crveni gentleman* K. Maya, *Ljubakanje* R. Mandl, *Spolne bolesti* P. Krištofa, *U tuđim službama. Iz češke anabaze* A. Jiráseka, *Lažni barun. Lakrdija u 2 čina za diletantska društva*, Devidea i *Za 50 sati njemački*, H. Brankovića. Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 14. prosinca 1914. Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁶² Tako je primjerice roman *Bakica* češke autorice Božene Němcove tiskala *Kraljevska zemaljska tiskara, U tuđim službama* Aloisa Jiráseka Hrvatska tisara d.d., *Češko-hrvatski rječnik* Jaroslava Merhauta *Štamparija Grafika*, a ilustrirane romane Julesa Vernea *Zvijezda juga* i *Crna Indija* tiskara *Merkantile*. Arhiv autora.

⁶³ Popis se nalazi na koricama romana *Bakica* Božene Němcove. Pogovor, odnosno biografija autorica koju je napisao Merhaut, datirana je s 1. siječnja 1917., a u noti koju je Merhaut poslao Rakošu 16. siječnja 1917. piše mu da mu šalje 20 primjeraka tog romana.

(među njima su sad i autori poput Andrejeva, Vrhlickog, Jiráseka i Čecha Svatopluka, ali i Donadinija i Ogrizovića, kao i priručnici *Zdravlje i moral* Orlića te *Poznavanje reklame* Arhanića, a uz knjigu za učenje njemačkog na popisu je i *Za mjesec dana ruski* Chomadovskog) ratni zemljovid *Dardanela* i 10 sveščića kojima nema navedenog autora, ali po naslovima se vidi da je riječ o pustolovnim zgodama koje se uglavnom tiču Divljeg zapada (*Golubovo pero*, *kćerka poglavice Sioux-Indijanaca*, *Čarobnica ili bijela djevojka Menuitari-Indijanaca*, *Crnčeva osveta*), a jedna je o Inkama (*U ruševinama Inkine palače*), odnosno tematski su podudarne s pustolovnim romanima Karla Maya, kojeg je Merhaut objavio još 1911., a za koga je prava kasnije imao Vošicki. Objavio je i pustolovno djelo *Zvjeroubojica* J. Fenimorea Coopera⁶⁴. Željko Ivanjek piše da teoretičar John G. Cawelti smatra da je upravo Cooper začetnik westerna i prethodnik Karla Maya (Ivanjek 2010: 12-13).

Također, važan Merhautov doprinos hrvatsko-češkim vezama je i *Češko-hrvatski rječnik* koji je sam sastavio i objavio, a u kojemu možemo pronaći i njegovu sliku⁶⁵. Također, objavio je knjigu *Hrvatsko-španjolski učitelj*.⁶⁶

5.1.1. Pisma Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu

Korespondencija između Rakoša i Merhauta, odnosno, pisma potonjeg prevoditelju Rakošu dragocjena je za razumijevanje epiteksta Vošićijeve nakladničke djelatnosti. Sastoji se od 17 pisama i dopisnica, koje datiraju iz razdoblja od 11. studenoga 1913. do 14. travnja 1923. Pokazuju da je riječ o suradnji između izdavača i prevoditelja u rasponu dužem od desetljeća, s time da nema sačuvanih pisama nakon siječnja 1917. pa sve do pisma od 25. listopada 1922. Iz pisama se mogu iščitati problemi s kojima su se tih godina izdavači susretali i pratiti vrijeme objavljivanja pojedinih knjiga, a za ovaj rad posebno su zanimljivi podaci iz kojih se može vidjeti mogući utjecaj Merhauta na Vošickog (i obrnuto), njihova moguća povezanost u godinama nakon Merhautovog odlaska iz Koprivnice⁶⁷ i neke druge stvari, koje se tiču samog poslovanja, a iz kojih se, komparacijom s pismima Vošickog i Weissa Rakošu iz istog razdoblja, mogu razjasniti neke stvari, poput nabave klišeja. Stoga ću istaknuti one dijelove pisama koji se tiču razumijevanja središnje teme rada, Vinka Vošickog, a možda zaobići neke jednako

⁶⁴ Cooper, James Fenimore. 191?. *Zvjeroubojica*. Naklada hrvatske knjižare Jar. Merhauta. Zagreb.

⁶⁵ Arhiva autora.

⁶⁶ Gregorić, Vilim. 1927. *Hrvatsko-španjolski učitelj*. Priručna knjižica za početnike i naše iseljenike u Argentini. II. ispravljeno izdanje. Naklada knjižare Jar. Merhaut. Zagreb.

⁶⁷ Boris Vošicki rekao mi je da su njih dvojica bili prijatelji i da je po završetku Drugog svjetskog rata, kad mu je trebao šestar koji je bilo teško nabaviti, otac poslao u Merhautovu knjižaru. Telefonski razgovor s Borisom Vošickim 9. rujna 2018.

zanimljive, koji nisu toliko u fokusu. Također, nekim ću se pismima vratiti kasnije u radu, u dijelovima u kojima ću se više baviti određenim pitanjima, kako bi se paratekst iskoristio za njihovu analizu.

Prva dopisnica datira iz studenoga 1913.⁶⁸, ali po tonu pisma vidi se da korespondencija traje već neko vrijeme. Nema izraza poštovanja uobičajenih za početak korespondencije (koja ćemo vidjeti kod Vošickog), upoznavanja s onim s čime se bavi, koji su planovi i moguće suradnje. Upravo suprotno – Merhaut ga pita nije li možda već završio prijevod romana *U tudjim službama* Aloisa Jiráseka (koji će objaviti 1914. godine) i može li mu iz ilustriranog izdanja pribaviti slike od vlasnika i posuditi jer ih ne može dobiti od nakladnika. Piše i da će časopis *Hrvat* također tiskati njegov rukopis u novoj godini.

U drugoj dopisnici⁶⁹, Merhaut piše da je sve dogovoreno s tiskarom, samo treba naručiti papir, odrediti veličinu i pisati za klišeje. Rukopis je objavljen u *Hrvatu*, ali Merhaut ga opet moli da mu posudi ilustrirano izdanje kako bi mogao odrediti veličinu slika jer ga ne može dobiti od češkog izdavača (u prvom pismu piše da je rasprodano tako da je možda to razlog, ili mu ga izdavač ipak ne želi ustupiti) jer mu se ne sviđa širina retka u *Hrvatu*.

U sljedećoj, trećoj dopisnici⁷⁰, napisanoj četiri dana kasnije, Merhaut piše da je primio poslanu knjigu i da će odmah pisati Šimačeku da mu posudi klišeje, a otprilike dva tjedna kasnije piše mu da je njihova stvar već skoro uređena, da će u tisak u ponedjeljak, a uspio je dobiti i slike od Šimačeka: „Izdanje će imati jedno 10 slika, jer neće Šimaček više za badava posuditi, a i za ove morao sam mu poslati jamčevinu od K 150.- u gotovom, da ih točno vratim.“⁷¹

Peti list, ovaj put pismo, Merhaut šalje nakon više od dva mjeseca, 10. srpnja 1914.⁷² U međuvremenu, nadvojvoda Franjo Ferdinand ubijen je u Sarajevu 28. lipnja i Austro-Ugarska sprema ultimatum Kraljevini Srbiji. Merhaut se ničega od toga ne dotiče, kao da se ništa nije dogodilo. Piše samo da knjiga još nije gotova – preostalo je otisnuti još dva arka. Traži Rakoša Jirásekovu fotografiju koju će staviti u izlog koji će „samo njegovim djelom aranžirati“⁷³. Dalje

⁶⁸ Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 11. studenoga 1913., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁶⁹ Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 23. travnja 1914., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁷⁰ Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 27. travnja 1914., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁷¹ Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 7. svibnja 1914., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁷² Pismo Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 10. srpnja 1914., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁷³ Isto.

kaže da će jedan primjerak dati posebno uvezati i poslati autoru pa piše da će uzeti još neke Rakoševe prijevode, ali prvo želi vidjeti kako će proći Jirásek. Ovaj mu je nudio Zeyera, kojeg Vošicki žudi izdati, ali ga Merhaut hladnokrvo, iz posve poslovnih razloga odbija: „Zeyera držim da je malo težak za publiku i onda za sada veliki roman, jer volim izdati nešto primjerenije srednjem staležu, pa znam da i Vam je stalo do toga da se knjiga dade što više razširiti.“⁷⁴ Piše da za tisak sprema Vernea i desetak manjih pripovijesti za mladež. Vernea nije otisnuo do početka 1917. jer ga nema u popisu na poleđini romana *Bakica*, za razliku od deset sveščića za mladež. Na kraju piše da mora nastaviti s objavljivanjem *Winnetoua* od kojeg fale još dvije knjige i da će uzeti neki Rakošev prijevod, „i to od nekog českok pisca“⁷⁵.

U kolovozu knjiga još nije gotova. Merhaut piše da je prije više od tjedan dana poslao na reviziju zadnji arak, ali ništa nije dobio nazad. „Molim da mi ju s [?] platom vratite.“⁷⁶ Ton je ove dopisnice nervozan, sasvim drugačiji od prethodne, uobičajene korespondencije, i očito je da je Merhaut u nekom problemu. To je vrijeme u kojemu je započeo Prvi svjetski rat, objavom rata Austro-Ugarske Srbiji 28. srpnja 1914., vrijeme je političke i svake druge napetosti i vrijeme u kojemu Merhaut, niti dva mjeseca kasnije, nakratko završi u zatvoru. U sljedećoj dopisnici sam piše Rakošu: „Na cj. Vašu današnju dopisnicu javljam Vam, da sam imao do jučer knjižaru zatvorenu a sam se nalazio u istražnom zatvoru radi jedne denuncijacije.“⁷⁷ Nažalost ne odaje koliko je dugo bio u zatvoru. Ipak, da stvari nisu sasvim benigne odaje i to što kaže da će Jirásekov roman uskoro biti gotov, ali da prije svršetka rata neće ići u distribuciju. Prema tome vidimo dvije stvari – da je i Merhaut podlegao općem uvjerenju da će rat završiti u veoma kratkom roku, i što je za ovaj slučaj važnije, da se ozbiljno uplašio. Može se reći da je Merhaut inače bio prilično smion. Tako je u spomenutom pogovoru romanu *Bakica*, kad je rat bio tek na vremenskoj polovici, 1. siječnja 1917. o autorici napisao: „Svoje je prve pjesme, pisane njemački, spalila. Kasnije, u Pragu, ojačala se njezina narodna svijest“ (Němcova 1917: 218-219). Jirásekov roman uskoro je dao u distribuciju, a na kraju dopisnice žali se kako s tom knjigom ima kvara preko 3 000 kruna, koje će bogzna kad uspjeti nadoknaditi.

⁷⁴ Isto.

⁷⁵ Isto.

⁷⁶ Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 7. kolovoza 1914., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁷⁷ Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 12. rujna 1914., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

Merhaut se, prema sačuvanoj korespondenciji, opet javlja u prosincu iste godine.⁷⁸ Piše: „Na cj. vašu dopisnicu javljam Vam da na žalost novinstvo vrlo neprijazno stvar primilo. Ne znam zašto!“⁷⁹ Nezadovoljan je tiskarom koja ga je „izravno ogulila“, a ne zna pošteno ni slike tiskati, te kaže kako s njima više neće raditi, ali tako neće moći ni preuzimati odnosno pretiskivati tekstove iz Hrvata, sve dok će se tiskati u toj tiskari. Piše kako zbog male naklade i finijeg papira cijena nije mogla biti niža i kako mu neće moći poslati obećanih 10 primjeraka. Za kraj piše: „Hvala Bogu nisam uzet u vojništvo te ću malo više nove knjige izdati. Poslovi idu sada vrlo slabo“.⁸⁰

U sljedećoj sačuvanoj dopisnici, od 12. lipnja 1915. odgovara kako neće ništa tiskati dok traje rat jer su papir i tisak skupi. Međutim, pita Rakoša je li spreman napisati češku vježbenicu za Hrvate.⁸¹ Ovaj će to očito odbiti, ali će Merhaut vježbenicu objaviti. Pod naslovom *Lahko i brzo češki*, sastavit će je J. Matic (Verne 19??: 211). Do početka 1917. objavit će još i priručnike za učenje njemačkog, španjolskog i ruskog (Němcova 1917: 222), a nešto kasnije i sam će sastaviti i objaviti *Češko-hrvatski rječnik*.

Gotovo godinu dana kasnije, 20. svibnja 1916. Merhaut se opet žali na skupoću papira i kako ne može objaviti „ništa većeg“. Moli ga da mu prevede Sienkiewiczzevo djelo i kaže da bi volio „vidjeti“ *Bakicu*.⁸²

Novu dopisnicu Merhaut piše 20(?) srpnja 1916.⁸³ Primio je šest Rakoševih rukopisa što znači da intenzivno surađuju. Šalje mu jedan „Ruski“ na dar⁸⁴ i, što je važno, Jirásekovu knjigu *Filosofská historie*. Rakoš je knjigu preveo, ali Merhaut je izgleda nije objavio, odnosno nema sačuvanog primjerka, ali zato ju je nekoliko godina kasnije, 1921., objavio Vošicki. U nakladničkom nizu Svjetska biblioteka izašla je kao svezak broj 43-44 (Arcybašev 1922: 157). Također, iste godine knjigu objavljuje Središnjica češko-jugoslavenske naklade J. Herejk. U sljedeće četiri dopisnice poslane u kratkom razdoblju (tri do kraja kolovoza, a četvrta 30. listopada 1916.) Merhaut mijenja ton i prigovara Rakošu, nakon čega korespondencija prestaje (ili nije sačuvana), te nakon toga postoje još po jedna dopisnica iz 1922. i 1923. godine. U obje

⁷⁸ Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 14. prosinca 1914., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁷⁹ Isto.

⁸⁰ Isto

⁸¹ Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 12. lipnja 1915., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁸² Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 20. svibnja 1916., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁸³ Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 20. srpnja 1916., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁸⁴ Vjerojatno knjiga za *Mjesec dana ruski*, čiji je autor Vasilij Choma-Dowski.

se žali da njegove prijevode još ima na zalih (opet *Bakica* i *U tuđim službama*), kao i knjige od Dujaka (za kojeg je Rakoš također prevodio) te mu kaže da bi „mogao trebati rukopis knjižar V. Vošicki u Koprivnici za 'Svjetsku biblioteku'“!⁸⁵ Njihova suradnja te 1916. očito slabi, a upravo tada kreće intenzivnija suradnja i prepiska između Rakoša i Vošickog.

U spomenutim dopisnicama Merhaut tako piše kako je naručio prijevod Sienkiewicza, ali nije dobio ni prijevoda ni odgovora. Kaže kako voli sam birati prijevode, „jer nije svaka stvar za svako vrijeme“. Također piše da „mora ostati stvar tako dugo tajna dok nije izašla ispod tiska. Ne da bi odmah drugi dan moguće svaki znao što ću izdavati“.⁸⁶

U dopisnici od 31. kolovoza 1916. kaže kako je pročitao *Baku* i kako je odmah daje u tisak, čim je do kraja pročitao. Piše mu da *Filozofsku historiju* svakako prevede, kad bude imao vremena, jer nije za nju sila.⁸⁷

Sljedeća dopisnica datirana je s 30. listopada 1916. U njoj piše kako *Baka* još leži kod njega jer mu je tiskara vratila knjigu koju mora ispravljati, što je problem jer mu je korektor kao vojnik nekamo premješten. To ga je očito razljutilo jer piše: „Sve ostale rukopise vraćam Vam jer bi ih morao isto tako ispravljati, te volim radje što drugo štampati, nego voditi takvu brigu kao sada. Zeyera sam prema originalu sravnjivao, morao bi se isto ispravljati. Prevodite što tražim i [jedna riječ nečitko] onda uzmem, za ovakove prevode ne mogu se zagrijati, niti opet ovakovu brigu imati. Ili dobar prevod ili ništa. Kada će biti [*B*]aka štampana neznam sam do sada, a rado bi već htio imati mira s tim pritužbama tiskare.“⁸⁸ Tu je došlo do razmimoilaženja i upravo iz tog vremena, 23. listopada 1916. datira prvo Vošickijevo pismo Rakošu, u kojemu piše kako bi Zeyerove stvari Andriju Černiševa i Jan Marija Plojhar odmah preuzeo, a ostalo početkom iduće godine⁸⁹, što će biti obrađeno nešto kasnije, u korespondenciji Vošicki-Rakoš.

⁸⁵ Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 25. listopada 1922..., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁸⁶ Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 17. kolovoza 1916., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁸⁷ Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 31. kolovoza 1916., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁸⁸ Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 30. listopada 1916., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁸⁹ Dopisnica Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 23. listopada 1916., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

U siječnju 1917. Merhaut piše da mu šalje ostatak honorara i 20 komada *Bakice* čime je potpuno udovoljio njihovoj pogodbi⁹⁰, što je i čitav sadržaj. Ni slova o tome kako je knjiga konačno gotova, neka naznaka zadovoljstva ili veselja.

Nakon prekida od preko pet godina, zagrebački nakladnik odgovara Rakošu: „Odgovarajući na cj. Vašu dopisnicu saopćujem Vam, da imadem za sada silesiju rukopisa za štampu priredjenih i još nekoje u radnji tako da mi nije moguće od ponudjenih išto upotriebiti. Bakice i U tudjim službama imadem još uvijek mnogo na skladištu, kao i knjige od Dujaka. Moguće bi mogao trebati rukopis knjižar V. Vošicki u Koprivnici za 'Svjetsku biblioteku'.“⁹¹

Konačno, u posljednjoj sačuvanoj dopisnici, Merhaut opet odbija njegovu ponudu u jednoj rečenici, pišući da za sada ne treba novih rukopisa, i ne kaže da će ga tražiti da mu pošalje kad dođe na red.⁹²

5.2. Lavoslav Weiss

U *koprivničkim* dokumentima prezime je pisano s jednim slovom „s“ na kraju, međutim ispravno je Weiss, što se može vidjeti na više mjesta, između ostalog i na memorandumima pisama koja je uputio Rakošu ili na pečatu tvrtke, kao i na vlastoručnom potpisu na tim pismima.⁹³ Tiskar Jakob Fleischmann umro je u listopadu 1902., a godinu dana nakon njegove smrti tvrtka je opet protokolirana, pod nazivom „J. Fleischmann nasljed. Lav. Weiss, knjižarski, knjigotiskarski i knjigovežki posao u Belovaru“ (Medar 2007: 164-165). Weiss dakle od 1903. godine do 7. lipnja 1918. godine kad piše pismo Rakošu⁹⁴, posjeduje tiskaru u Bjelovaru. Budući da je Merhaut u Koprivnicu došao iz Bjelovara, za pretpostaviti je da su radili zajedno i da su iz nekog razloga zajedno otvorili tiskaru u Koprivnici, ali Weiss je živio i radio u Bjelovaru (druga je mogućnost da je postojao i ostao potpuno zaboravljen istoimeni nakladnik u Koprivnici, odnosno neki drugi Lavoslav Weis). Štoviše, bio je izuzetno aktivan tiskar pun novih ideja, koje su morale utjecati na Merhauta, a posljedično i na Vošickog.

⁹⁰ Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 16. siječnja 1917., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁹¹ Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 25. listopada 1922., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁹² Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 14. travnja 1923., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁹³ Pisma Lavoslava Weissa upućena Pavlu Rakošu dio su Rakoševa legata Državnom arhivu u Osijeku. Riječ je o ukupno 14 pisama napisanih u razdoblju od 3. srpnja 1914. do 7. lipnja 1918. Njima su u fondu pridodana pismo i dopisnica Miroslava Svobode, napisana u razdoblju od 16. ožujka 1919. do 26. travnja 1919., kao i sedam pisama i/ili dopisnica koja je Rakošu poslao Filip Lipšić, napisana u razdoblju od 9. svibnja 1920. do 3. siječnja 1924. Rakoš je ta pisma držao skupa jer su oni bili nasljednici Weissove tiskare, s kojima je nastavio surađivati. Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁹⁴ Dopisnica Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 7. lipnja 1918., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

Weiss je rođen otprilike 1870. godine⁹⁵, što znači da je posao preuzeo s 33 godine, nešto više nego što će imati Merhaut i Vošicki, kad pokrenu vlastite poslove. Bez sumnje je bio agiln i sposoban poduzetnik. Na najranijem sačuvanom pismu koje je poslao Rakošu u srpnju 1914. godine vidimo da iza njegovog imena stoje nakladna knjižara, prodaja školskih knjiga i pisanki, tiskara, knjižara, papirnica, otpremna kuća, knjigovežnica kao i da je izdavač i vlasnik novina *Nezavisnost*, ali i da se bavio prodajom božićnog nakita (kao jedina trgovina te struke u zemlji), da je bio otpremna kuća za novosti, električnih i vatrometnih predmeta, merkur-registratora, šarolografa, proizvođač slavenskih kalendara i fotograf. Čak je na memorandumu imao tri fotografije svoje radnje koja je izgledala prilično impresivno i za pojmove današnjih knjižara.⁹⁶

„[...] knjižara Lavoslava Weissa, potpuno nalikuje knjižarama zapadnog razvijenog svijeta onoga vremena. Weiss širi djelatnost knjižare, što možemo zaključiti iz oglasa u kojima se navode usluge knjižare i donose bogati popisi knjiga različitih izdavača. [...] Knjižara se reklamira kao 'velegradska', u njoj se mogu naći knjige iz engleske, talijanske, francuske i njemačke književnosti. Uz knjige, nude se i časopisi, note, glazbeni instrumenti, pisaci strojevi, karte, papiri i dr.“ (Renić i Gatalica, 2016: 247).

Također, na memorandumu je imao istaknuto „previšnje odlikovanje Njeg. Veličanstva Franje Josipa I.“, te je bio carski i kraljevski vojni dobavljač⁹⁷.

Weiss je svakako mogao služiti kao uzor Vošickom jer je podizao standarde, pratio književnu produkciju i razlikovao tržišne segmente, odnosno čitateljsku populaciju, čemu je i sam bio posvećen. Renić i Gatalica pišu: „Među prvim bjelovarskim tiskarima Weiss se ističe i kvantitetom i kvalitetom korištenih ilustracija i fotografija te višebojnim tiskom. Svoja tiskarska umijeća pokazao je na brojnim izložbama. Znamo da je 1910. Sudjelovao na *Prvoj izložbi tiskanica i novina* u Zagrebačkom zboru, organiziranoj u povodu 40 godina Hrvatskoga tipografskog društva. Njegov je rad cijenjen, pa se u stručnim glasilima navodi njegovo tiskarsko umijeće kao uzor drugim tiskarima. Mnoga djela objavljena u Weissovoj tiskari obilježena su lijepo oblikovanim znakom tiskare – monogramom. Iako većina knjiga ima mekani uvez, Weiss pažnju kupaca privlači ilustriranim ovitcima i brojnim secesijskim, uglavnom florističkim motivima i viticama“ (Renić i Gatalica, 2016: 246).

⁹⁵ U pismu upućenom Rakošu 1. srpnja 1915. piše kako bi unatoč svojih 45 godina mogao biti pozvan u vojsku. Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁹⁶ Pismo Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 3. srpnja 1914., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁹⁷ Pismo Miroslava Svobode Pavlu Rakošu od 26. travnja 1919., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

Prema Zorki Renić i Tini Gatalici, Weiss je najplodnije razdoblje imao tijekom Prvog svjetskog rata, nakon kojeg mu se gubi trag. Djela koja objavljuje često se bave ratnom tematikom, kako poezija tako i proza, a objavljuje i zbirku ratnih izvješća, novinskih članaka, pisama s bojišta i sjećanja vojnika pod nazivom *Hrvati u ratu za slobodu 1914./1915.* Objavljuje i prijevodnu književnost, autore kao što su Gogolj, Strindberg, Tolstoj, Turgenjev ali i Knut Hamsun te Selma Lagerlöf (Renić i Gatalica 2016: 249). Također, počinje objavljivati trivijalnu književnost, a već početkom stoljeća objavljivao je slikovnice po čemu je bio među pionirima, jer je do početka 20. stoljeća u Hrvatskoj objavljeno svega dvadesetak slikovnica. Dakako da je objavljivao i knjige za djecu i mlade – štoviše zasebnu nakladničku cjelinu za djecu i mlade *Knjižnica za mladež i puk* pokrenuo je već 1905. godine., a velik broj knjiga za djecu i mlade objavio je tijekom Prvog svjetskog rata (Renić i Gatalica 2016: 249-251).

Posebno široko odabirao je naslove stručno-znanstvenog tipa, često priručnike i udžbenike. Prva stručna knjiga koju je tiskao je *Alkohol – otrov*, dakle iz područja medicine ili javnog zdravstva, a objavio ju je 1904. godine. Objavljivao je knjige iz povijesti, povijesne biografije (knjiga za *Kralja i dom* objavljena 1908. donosi životopise 230 hrvatskih generala), već spomenute medicine i zdravstva, kemije, kao i priručnike za obrazovanje odraslih (s čime je počeo 1905.). Također je 1917. godine objavio knjigu *Početnica njemačkoga jezika za odrasle*, a zanimljivi su i Weissovi priručnici za poljoprivredu. On naime pokreće nakladničku cjelinu *Knjižnica za zimske gospodarske škole* u okviru koje objavljuje, primjerice, *Predavanja iz ratarstva, bilinogojstva i livadarstva* (1909.) i *Predavanja iz stočarstva* (1910.). Tu je nakladničku cjelinu pokrenuo za potrebe Kraljevskog gospodarskog i šumarskog učilišta u Križevcima, koje pak održava zimske gospodarske škole, kakva je 1910. godine održana i u Koprivnici. Uz to, Weiss je bio prvi koji je objavio knjigu o upravnom pravu na hrvatskom jeziku (*Upravno pravo Kraljevina Hrvatske i Slavonije s obzirom na Ustav*), 1911. godine.

Financijski isplativiji poslovi bili su tiskanje kalendara i godišnjih izvješća škola i Županije. Prva takva publikacija bila je godišnje izvješće Kraljevske realne gimnazije, 1903. godine, s čime je nastavio sve do 1918. godine, otisnuvši ukupno njih šesnaest, a u gotovo istom razdoblju, od 1903. do 1917. godine otisnuo je trinaest županijskih izvješća. Uz to, sva su društva imala zakonsku obavezu tiskati vlastita pravila, što je također bio Weissov posao, a najviše takvih publikacija vezano je uz nekoliko društava, među kojima je i *Hrvatski sokol* (Renić i Gatalica 2016: 252-256). Ovim se poslovima mogu dodati razglednice koje je također tiskao.

Weiss je bio i novinski nakladnik i urednik. U petnaest godina djelovanja u njegovoj je tiskari izlazilo šest novina, a on sam pokrenuo je dvoje: *Bjelovarski Vijesnik*, koji je izlazio od

1904. do 1906. godine i *Nezavisnost: bjelovarsko-križevački vjesnik*, tjednik koji se održao veoma dugo, od 1906. pa sve do 1935. godine. Tijekom Prvog svjetskog rata također je svakodnevno objavljivao letak *Vijesti sa ratišta* (Renić i Gatalica 2016: 256). „Prave vizionarske projekte Weiss je realizirao kad je riječ o stručnim časopisima. Godine 1913. Pokreće *Kinematografski vjesnik*, prvi filmski, i kinematografski stručni časopis u Hrvatskoj. [...] Nadalje, godine 1913. u Weissovoj tiskari izlazi i prvi stručni časopis koji se bavi turističkom promidžbom i razvojem turizma, tada zvanom industrija stranaca u Hrvatskoj. Riječ je o *Glasilu za promet stranaca u Hrvatskoj, Slavoniji, Bosni, Hercegovini i Dalmaciji*. Weiss je bio urednik, nakladnik i tiskar tog važnog izdanja. Časopis se dijelio besplatno diljem Austro-Ugarske, Švicarske, Njemačke i Balkana, a naklada je bila nevjerojatnih 10 000 primjeraka.“ (Renić i Gatalica 2016: 257). Uz sve to, Weiss je kao i ostali tiskari, tiskao plakate, letke i pozivnice, a tiskao je i prvi turistički plan Bjelovara, 1912. godine. (Renić i Gatalica 2016: 258).

5.2.1. Pisma Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu

Korespondencija Lavoslava Weissa i Pavla Rakoša sastoji se od 11 dopisnica i 3 pisma koja je Weiss uputio Rakošu u razdoblju od 3. srpnja 1914. do 7. lipnja 1918. Izgledno je da je to sam početak korespondencije i suradnje, jer Weiss piše: „U posjedu cij. Vaše dopisnice od jučer šaljem Vam istom poštom željenu knjigu, te Vas ujedno izvješćujem, da u načelu nisam protiv toga, da preuzmem Vaše rukopise u koliko je nade, da ćemo se glede honorara pogoditi“⁹⁸. Weiss piše da je *prođa* naše literature minimalna da je čudo da se uopće neki nakladnici još time bave, te dodaje da bi, što se rukopisa tiče, najradije uzeo omladinski sadržaj odnosno onakav „koji je prikladan za djecu do 10 i 12. godine, a naravi da je poučno pripovijedalačke odnosno priče.“⁹⁹ Iz ovog se vidi da je Weiss već tada razlikovao publiku i veoma dobro znao što želi. Drugo pismo zanimljivo je jer se opet pojavljuje Zeyer – Rakoš mu je naime između ostalih djela ponudio i ona Arcybaševa i Zeyera.¹⁰⁰ Weiss mu 16. srpnja 1914. piše da mu pošalje djela Arcybaševa i Zeyera, nakon što je 10. srpnja Merhaut napisao dopisnicu kako smatra da je Zeyer pretežak. S obzirom da je razlika tek nekoliko dana moguće je da je Rakoš prijevode istodobno nudio većem broju nakladnika. Weiss, kao što je vidljivo i kod Merhauta, u sljedećim dopisnicama pokušava ostaviti dojam kao da prijevode uzima iz prijateljstva,

⁹⁸ Pismo Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 3. srpnja 1914., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁹⁹ Isto.

¹⁰⁰ Pismo Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 16. srpnja 1914., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

praktički kao uslugu. Tako u sljedećoj dopisnici piše: „Molim samo jeftine cijene, jer pravo rekuć, ne imam osobite volje, već hoću da Vam susrećem.“¹⁰¹ Čini se kao da kao poslovni čovjek pokušava dobiti povoljniju cijenu, što se još više vidi u sljedećem pismu.

U podužem pismu od 1. srpnja 1915., Weiss se žali kako u nezgodan trenutak raspolaže s malim brojem radnika jer je baš trebao početi raditi županijsko izvješće. To je bio posao od kojega je, uz tiskanje kalendara, imao najveću financijsku dobit, a od 1903. tiskao je sva gimnazijska izvješća i spomenutih trinaest županijskih (Renić i Gatalica 2016: 255), a prema njegovim riječima za njega mu je trebalo 5-6 tjedana.¹⁰² Dalje piše kako s time kasni i kako neće skoro izdavati knjige te nastavlja: „Ja dakle taj rukopis zasad nemogu trebati, kad će to biti, nije mi danas poznato, jer u kolovozu imadem otpremu vanjskih škola materijalom, a u rujnu se i [dvije riječi nečitko] da ću unatoč svoji 45 godina, kao [i]služeni čovjek, u vojništvo. Da Vam međutim Vaše stanje olakšam, pripravan sam ipak, ne stvari radi, već radi Vas, da uzmem svih pet rukopisa“.¹⁰³ Ispada da mu čini uslugu, ali u sljedećim retcima vidi se razlika između Vošickog i Weissa, koji ima izraženiju poslovnu stranu. Nastavljajući rečenicu piše: „...nu kako iz daleka ne mogu prosuditi kad ću ih moći štampati, odlučio sam radi gubitka kamata dati za njih 3 x 30 = 90, 1 x 20 = 20, 1 x 40 = 40, ukupno K 150.- te Vam taj iznos, ako ste sporazuman, odmah isplatiti, uz to po 50 primj. poslati. Ne mojte misliti, da mi je svrha cijenkanje, da pače, meni bi bilo milije, ako ne pristajete, jer mi je novac sada potreban za škol. knjige. Pristajete li ipak, tad će mi novac mrtav ležati.“¹⁰⁴ Za kraj pisma, *post scriptum*, piše: „Naravski da nisam rukopise ni pregledao, već se posve uzdajem u čestito Vaše ime.“¹⁰⁵ Weiss se ovdje pokazuje kao izraziti poslovni čovjek, koji gleda kako za što niži iznos dobiti prijevode, ali činjenica je da su vremena teška i da je raditi gotovo nemoguće, što se vidjelo i iz Merhautovih pisama. Tako u dopisnici od 10. studenoga 1915. bjelovarski nakladnik piše da njegov rukopis još stoji jer ne može dobiti dosta ljudi i da mu, iz susretljivosti, čak i vojnici pomažu raditi¹⁰⁶, a situacija nije bolja ni u srpnju iduće godine. 14. srpnja 1917. piše Rakošu: „Sve što mi preveste, poznato mi je, nu koja korist, kad ne mogu dobiti slagare, pa mi tako zapinje i trgov. posao, ne samo izdavački; žao mi je i kamata za novac od rukopisa, ali si

¹⁰¹ Dopisnica Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 20. lipnja 1915., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

¹⁰² Pismo Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 1. srpnja 1915., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

¹⁰³ Isto.

¹⁰⁴ Isto.

¹⁰⁵ Isto.

¹⁰⁶ Dopisnica Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 10. studenog 1915., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

pomoći ne mogu ni sebi, ni drugomu.“¹⁰⁷ Rukopisi koje je platio stajali su mu dakle godinu dana neiskorišteni, a koliki je nedostatak radne snage vidi se i po njegovu pitanju na kraju dopisnice kad ga pita nema li kojim slučajem u Osijeku ili okolici koji slugar?¹⁰⁸ Ujesen iste godine, rukopisi su još stajali. Weiss je sada imao posla, ali knjige nije tiskao.

U dopisnici od 4. listopada 1916. piše: „Budite uvjereni, kad bi mi bilo moguće, da bih se i sam rad riješio svojih rukopisa, kojih imam za 7 knjiga, već u vlastitom interesu radi prodje, ali što ću, kad neide te neide; uvijek drugi prešni poslovi vojnički, mlinski, aprovizacije¹⁰⁹, itd. što ne smije zaostati. Čim će mi biti moguće, vjerujte, da ću se smjesta primiti posla, a da će to biti još ove godine, za to jamčim.“¹¹⁰

Međutim, krajem prosinca stvar se još nije pomaknula. 20. prosinca 1916. izdavač prevoditelju piše kako mu je u interesu što prije izdati njegove prijevode, ali da to ide teško zbog nedostatka osoblja i da čim jednog nadoknadi, već drugi mora ići u vojsku.¹¹¹ Konačno, u dopisnici od 28. veljače 1917. obavješćuje ga da će njegov prijevod *Mladost* idućeg tjedna biti dotisnut i da će mu poslati primjerke, međutim, više se ne radi o 50 primjeraka, kako mu je ranije ponudio, već svega 20¹¹². Nadalje piše kako toliko puta spomenutu *Bakicu* ima na prodaji što znači da je upoznat s onime što radi Merhaut, i kako mu se nijedan slugar nije javio, a prijeko mu je potreban.¹¹³ Uz ove „opravdane“ poteškoće koji otežavaju svaku međuljudsku suradnju u narednim mjesecima nemaju sreće ni s književnom kritikom, zbog čega je Weiss ljut.

Naime, 6. lipnja 1917. u dopisnici piše kako mu šalje 5 već adresiranih primjeraka djela *Mladost*, i moli da ih proslijedi na recenziju, tako da izgleda kao da ih šalje on sam.¹¹⁴ Stvar nije prošla dobro i Weiss piše: „Nijesam ni ja nigdje čitao dotičnu recenziju, a to me i ogorčuje

¹⁰⁷ Dopisnica Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 14. srpnja 1916., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

¹⁰⁸ Isto.

¹⁰⁹ Aprovizacija (a₂ + lat. *provisio*: skrb), djelatnost države koja u kriznim razdobljima građanima osigurava minimum prehrambenih i drugih potrepština; također i ustanova koja se bavi opskrbom. Aprovizacija se redovito primjenjuje u ratnim prilikama, pri čemu se provodi racioniranje namirnica i drugih potrepština (cigareta, tekstila) da bi se zadovoljile minimalne životne potrebe svih građana. Postupak je iznimno skup (kartice, točkice i dr.), izložen mogućnostima velikih malverzacija pa se rijetko primjenjuje. Na području Hrvatske aprovizacija se u tijeku XX. st. primjenjivala 1915–19. i 1940–52. (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=3412>, pristupljeno 3. listopada 2018. 21:07)

¹¹⁰ Dopisnica Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 4. listopada 1916., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

¹¹¹ Dopisnica Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 20. prosinca 1916., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

¹¹² Dopisnica Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 28. veljače 1917., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

¹¹³ Isto.

¹¹⁴ Dopisnica Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 6. svibnja 1917., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

te uopće neću više ništa kupovati, jer provinc[ijski]. pisci, ni prov[incijski]. nakladnici ne valjaju. Do konca ovoga mjeseca sam za poslom, početkom srpnja počet ću, a valjda i nastaviti Vaše stvari, da se toga posla jednoč riješim, pa onda 'šlus! Nek se zagrebčani tove, oni to mogu trebati, jer im nije nikad dosta.“¹¹⁵ Ova dopisnica ukazuje na rizik koji su imali izdavači i pokazuje na izraženi odnos centar-provincija, odnosno činjenicu da je iz provincije bilo znatno teže voditi poslovanje, te je stoga sve ono što su napravili Weiss i Vošicki, još značajnije.

U kolovozu iste godine Weiss piše Rakošu da se izvoli strpiti i da će njegove stvari izaći kad dođu na red, jer je zaposlen vojničkim poslovima te ne stigne ništa tiskati¹¹⁶, a u prosincu je otisnuta Zeyerova *Darja*. Tim povodom piše kako mu je prije 8 do 10 dana poslao 50 primjeraka spomenutog naslova i moli ga da „po mogućnosti u zagreb[ačkim]. listovima pravi reklamu“.¹¹⁷

U lipnju iduće, 1918. godine Weiss piše posljednju sačuvanu dopisnicu: „Na žalost ni ja ne mogu u drugi rog puhati, nego svi drugi. Nema papira! Ova je sablast naša dnevna pratilica. Što ćemo. Imam rukopisa sijaset, osim Vaših, što sam ih preuzeo, da olakšam bijedu dotičnima, pa neka leže, doći će na red kasnije. Nema druge, već strpiti se, žalosno doduše, ali gola istina.“¹¹⁸ Kao što znamo, nikada nisu došli na red, barem ne kod Weissa, jer mu se 1918. godine gubi svaki trag (Renić i Gatalica 2016: 259). Prema Renić i Gatalici još je uvijek nepoznato što se nakon rata dogodilo s Weissom. Zahvaljujući Rakošu i njegovu legatu u Državnom arhivu u Osijeku, možemo vidjeti da su njegovi nasljednici Miroslav Svoboda (još jedan Čeh) i drugi pisali kako su primili njegovu dopisnicu naslovljenu na Weissa i kako su slobodni priopćiti mu da se on povukao u mirovinu i da su posve preuzeli posao¹¹⁹, iako se čini da je Weiss bio aktivan i dalje. U časopisu *Knjižarstvo* objavljenom u listopadu 1925. objavljeno je da je u svrhu zaštite staleških interesa osnovan *Klub knjižara*, a kao prvi potpredsjednik naveden je „L. Weiss“, iz Ćirilo-metodske knjižare (Anić 2016: 13).

Malo više od mjesec dana kasnije Svoboda šalje pismo u kojem piše da je Arcibašev ugledao svjetlo dana, kojeg su napola gotovog preuzeli od Weissa i dodaje kako na dosadašnje dopisnice nije mogao dobiti redovan odgovor jer su pregovori s Weissom dugo trajali. Svoboda

¹¹⁵ Dopisnica Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 9. lipnja 1917., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

¹¹⁶ Dopisnica Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 21. kolovoza 1917., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

¹¹⁷ Dopisnica Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 27. prosinca 1917., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

¹¹⁸ Dopisnica Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 7. lipnja 1918., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

¹¹⁹ Dopisnica Miroslava Svobode Pavlu Rakošu od 16. ožujka 1919., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

piše kako će mu dati 75 primjeraka knjige „Mihaljova savjest“ kad se rukopis objavi, ali kaže da će knjiga malo pričekati „dok se osvjedočimo što kane zagrebački izdavači učiniti pogledno na preveliku sadašnju skupoc[ć]u u tiskarskom obrtu, jer ste svakako čitali, kako su tipografi sa pla[ć]om poskočili, te ni[...]smo ni mi ostali od toga sačuvani. Nadalje je sada vrlo teško za papir, kojeg se veoma teško i onda samo uz horentne cijene dobiti može što sve skupa izdavačima mnogo brige zadaje, te usljed toga predbježno niti novih rukopisa preuzeti ne možemo, nu smo rado pripravn, čim se samo u malo okolnosti poprave, da počimamo daljnem izdavanjem.“¹²⁰

Zaključno s Weissom i njegovom tiskarom, možemo reći da ni Svoboda nije dugo izdržao, već su 1920. posao preuzeli Filip Lipšić i drug. Lipšić u svibnju 1920. piše Rakošu kako su uzrok tomu da ga je njihova tvrtka u posljednje vrijeme zanemarila „redovite staleške promjene“¹²¹, s kojima je sada gotovo i da su spremni preuzeti njegove nove rukopise. Također piše da je djelo u tisku („Mihaljova Savjest“, op.a.) i da će biti gotova krajem mjeseca lipnja, nakon čega će mu poslati njegovih 75 primjeraka. Ipak, tek posljednjeg dana mjeseca studenog 1920. Lipšić šalje novo pismo pišući kako su sami radili korekturu knjige „Mihaljova Savjest“ stoga jer je poštanski promet još uvijek nepouzdan, a nisu htjeli gubiti vrijeme. Na kraju dodaje kako očekuju veliku količinu papira uz nadu da će biti jeftiniji i da će moći preuzeti neke njegove nove prijevode.¹²²

Kad se vidi koliko je vremena trebalo da bi se zgotovila jedna knjiga postaje jasno koliko je truda i upornosti, bilo potrebno da se ustraje i opstane u poslu, napose u provincijskim gradićima kao što su bili Bjelovar i Koprivnica. Dobar primjer je to *nesretno* djelo „Mihaljova Savjest“, koje nikako nije uspijevalo biti dogotovljeno. Knjigu na kojoj je radio još Weiss¹²³, a Lipšić je prvo polovicom, a zatim i već pred kraj godine obećavao uskoro poslati Rakošu, u travnju 1921. godine (dakle najmanje četiri godine od početka rada na njoj) piše mu kako „Savjest“ ovih dana izlazi iz knjigovežnice i kako mu šalje 75 primjeraka, a dodaje i kako su za sada „prebolno opterećeni“ raznim djelima i ne mogu uzeti nova djela.¹²⁴ No, ni ovo nikako

¹²⁰ Pismo Miroslava Svobode Pavlu Rakošu od 26. travnja 1919., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

¹²¹ Dopisnica Filipa Lipšića Pavlu Rakošu od 9. svibnja 1920., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

¹²² Pismo Filipa Lipšića Pavlu Rakošu od 30. studenoga 1920., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

¹²³ U dopisnici od 27. srpnja 1921. Lipšić piše: „Poradi prvo[g] naslovnog lista moramo Vam pravo dati, nu je to još grijeh g. Weissa, koji je dao ovaj prvi arak štampati...“ Dopisnica Filipa Lipšića Pavlu Rakošu od 27. srpnja 1921., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

¹²⁴ Dopisnica Filipa Lipšića Pavlu Rakošu od 29. travnja 1921., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

da stigne do njega. U lipnju dobiva nakladnikovu dopisnicu kojom ga ovaj obavješćuje da će mu početkom idućeg tjedna sigurno dostaviti knjige, opet spominjući nedostatak radne snage i nemogućnost prihvaćanja novih rukopisa¹²⁵, da bi 7. srpnja 1921. Lipšić napisao dopisnicu u kojoj Rakošu konačno priopćuje da su primjerci knjige poslani na njegovu adresu.¹²⁶

U sljedećoj dopisnici, od 27. srpnja 1921. kažu da će mu se „poradi ponuđenih rukopisa javiti drugi put, dok nam stigne na putu se nalazeći tiskovni papir“¹²⁷, i tu se korespondencija prekida (odnosno nema sačuvanih dokumenata) do 3. siječnja 1924. kad Lipšić piše posljednju sačuvanu dopisnicu da je primio pet primjeraka njegove (autorske) knjige pjesama *Čežnja za proljećem* za koje ga kaže da mu javi cijenu kako bi ih mogao staviti u prodaju.¹²⁸

5.3. Skupni rezultati analize

Zahvaljujući novopronađenoj dokumentaciji analiziranoj u ovom poglavlju vidljivo je da je Merhaut u Koprivnicu došao iz Bjelovara gdje je radio od 1905. do 1907. Pisma Merhauta Rakošu također otkrivaju povezanost i utjecaj Merhauta na Vošickog kroz povezivanje s Pavlom Rakošem, koji je bio prvo Merhautov, a kasnije i Vošickijev prevoditelj. Tako znamo da je Merhaut barem od 1913. (a izgledno i ranije) surađivao s prevoditeljem Pavlom Rakošem, a zahvaljujući korespondenciji Vošicki-Rakoš možemo detaljnije pratiti razvoj Vošickijeve *Svjetske biblioteke* i *Zbirke znamenitih djela*, kao i preciznije datirati pojedina izdanja.

Analizirana korespondencija pokazuje i uvjete odnosno teškoće s kojima su se susretali nakladnici tijekom Prvog svjetskog rata, i neposredno nakon njega. Osim skupoće papira i problema s radnom snagom (npr. Merhautov je korektor kao vojnik nekamo premješten), tu je i strah od novačenja, koje su Weiss i Merhaut izbjegli, ali ne i Vošicki koji rat provodi na bojištu i s njega razvija nakladničko poslovanje.

Iz ove se dokumentacija iščitavaju i stavovi prema književnosti, odnosno publici pa ona među ostalim, pokazuje da je Vošicki skloniji nekim težim djelima, poput Zeyera, kojega Merhaut ne želi objaviti jer misli da je za čitateljstvo pretežak, odnosno da se neće prodati. Ovo je važno i stoga jer pokazuje da Vošicki nije bio nakladnik koji je samo želio zaraditi popularnom književnošću, nego je želio graditi ozbiljnu nakladničku kuću, koja će biti

¹²⁵ Dopisnica Filipa Lipšića Pavlu Rakošu od 1. lipnja 1921., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

¹²⁶ Dopisnica Filipa Lipšića Pavlu Rakošu od 7. srpnja 1921., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

¹²⁷ Dopisnica Filipa Lipšića Pavlu Rakošu od 27. srpnja 1921., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

¹²⁸ Dopisnica Filipa Lipšića Pavlu Rakošu od 3. siječnja 1921., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

posvećena i djelima ozbiljne književnosti, a upravo je Zeyerovo djelo *Andrija Černiše*v prvoobjavljeno u *Zbirci glasovitih djela*.

Korespondencija ukazuje i na specifičan položaj provincijskog nakladnika u odnosu na centar, i njegovu različitu poziciju, ili barem osjećaj koji imaju sami nakladnici, da ih se gleda s podozrivošću, što djelovanje Vošickog, uz činjenicu da posao vodi s bojišta, čini još značajnijim.

Zaključno, pronađena dokumentacija proširuje do sad poznato o životu i radu Vinka Vošickog, ali također daje doprinos u proučavanju povijesti koprivničkog (i bjelovarskog) nakladništva i njegovih pojedinih nakladnika (Merhaut, Weiss), otkrivajući među ostalim i nove poveznice među nakladnicima iz ova dva grada.

6. STRUKTURA I RAZVOJNE FAZE NAKLADNE KNJIŽARE VINKO VOŠICKI

Koprivničko nakladništvo prve polovice 20. stoljeća obilježio je Vinko Vošicki, koji je u Koprivnicu stigao 1909. ili 1910. godine. Rođen je 25. veljače 1885. u češkom mjestu Ledec nad Sázavou, koje je tada, baš kao i Koprivnica, dio Austro-Ugarske. U rodnom mjestu završio je pučku školu, kao i trogodišnju građansku školu, a zatim je otišao u naukovanje u knjižaru i papirnicu u obližnji Kolín, u kojemu je istodobno pohađao dva razreda trgovačke škole. Od 15. srpnja 1902. do 31. ožujka 1904. bio je u knjižari K. Simona Příbramu kao pomoćni radnik. On mu je 10. travnja 1904. izdao potvrdu u kojoj piše da je Vošickog upoznao kao vrlo čestitog zaposlenika koji se trudio ispuniti sva njegova očekivanja te ga na temelju njegove marljivosti, poštenja i savjesnosti iskreno preporučuje svojoj gospodi kolegama¹²⁹. Nakon toga bio je kod

¹²⁹ Pismo preporuke K. Simona Vinku Vošickom od 10. travnja 1904. Arhiv Muzeja grada Koprivnice.

knjižara Rudolfa Petersona, također u Příbramu, gdje je, kako u potvrdu piše Peterson, bio zaposlen kao knjižarski pomoćnik, od 1. svibnja 1904. do 30. lipnja 1905¹³⁰, a zatim je 1906. otišao na odsluženje vojnog roka. Kroz to vrijeme bio je u kontaktu s knjižarom iz Mlade Boleslave Karelom Vačlenom pa zahvaljujući toj korespondenciji znamo da je krajem 1906. bio u željezničkom i telegrafskom puku blizu Beča¹³¹, kao i da je sljedeće godine bio promaknut¹³².

Vačlena mu u pismu 9. listopada 1909. piše da bi ga drage volje opet primio u svoje poduzeće, ako bi za to iskazao interes i da bi se i kod njega znao iskazati, kao što će to učiniti i drugdje¹³³.

Vošicki je to očito prihvatio jer mu je Vačlena 19. kolovoza 1910. dao preporuku u kojoj piše da je Vošicki kod njega bio zaposlen „od 1. prosinca 1909. do današnjega dana“¹³⁴, odnosno 19. kolovoza 1910., prema čemu Vošicki u Koprivnicu nije mogao doći prije 20. kolovoza 1910.

Zanimljiva je i dosad nepoznata činjenica da je Vošicki „služio za aneksiju“ odnosno da je između 1908. i 1909. godine bio u Bosni i Hercegovini, odnosno Mostaru gdje je i radio u knjižari Gjure Džamonje, o čemu će još biti riječi.

Sam Vošicki u jednom dopisu koji je očito bio administrativne prirode, desetljećima kasnije piše: „Iza svršenog vojničkog roka god. 1909. došao sam u Koprivnicu, gdje sam u zajednici sa knjižarom Jaroslavom Merhautom otvorio knjižaru i papirnicu, a nakon šest mjeseci već sam osnovao malu tiskaru“¹³⁵.

S druge strane, prilikom traženja državljanstva nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije i traženja državljanstva Kraljevine SHS Vošicki je navodio 1910., iako je 1. siječnja 1910. bio određen kao datum kad oni koji su bili na teritoriju imaju pravo na državljanstvo pa je vjerojatno da bi tada napisao ispravnu godinu.

Moguće je da se Vošicki zabunio oko godine dolaska ili da se nakratko vratio u Češku, ili je pak na potvrdi namjerno napisan kasniji datum (Gregur 2019: 139), ali sigurno je da je već od samog dolaska oko Vošickog bilo određenih nejasnoća.

Sigurno je da je Vošicki došao raditi s Merhautom. Ta suradnja ranije nije bila ozbiljnije istražena i obrađena (u prvom redu sama Merhautova biografija) te će joj u radu biti posvećena

¹³⁰ Pismo preporuke Rudolfa Petersona Vinku Vošickom od 30. lipnja 1905. Arhiv Muzeja grada Koprivnice.

¹³¹ Pismo Karela Vačlene Vinku Vošickom od 31. prosinca 1906., arhiv Muzeja grada Koprivnice.

¹³² Pismo Karela Vačlene Vinku Vošickom od 22. prosinca 1907., arhiv Muzeja grada Koprivnice.

¹³³ Pismo Karela Vačlene Vinku Vošickom od 9. listopada 1909., arhiv Muzeja grada Koprivnice.

¹³⁴ Pismo preporuke Karela Vačlene Vinku Vošickom od 19. kolovoza 1910. Arhiv Muzeja grada Koprivnice.

¹³⁵ Životopis Vinka Vošickog od 14. prosinca 1952. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

znatnija pažnja. Među ostalim usporediti će se odnosi i utjecaj Merhauta te bjelovarskog nakladnika Weissa na Vošickog.

Život i djelovanje Vošickog u Koprivnici mogu se podijeliti na nekoliko razdoblja, u kojima su se dogodile određene prekretnice, koje više puta nisu bile samo poslovne prirode, već su zadirale u čitavu njegovu osobu, ne odvajajući privatno od poslovnog. Spomenuto je da je Vošicki u Koprivnicu došao 1909. ili 1910. i razdoblje do 1911., kad radi zajedno s Jaroslavom Merhautom, njegova je prva faza, u kojoj se upoznaje s okolinom i jezikom. Druga faza, koju još uvijek možemo smatrati uhadavanjem, razdoblje je do 1914. kad počinje Prvi svjetski rat, u kojemu dolazi do poremećaja u gospodarstvu i sigurno je da je to vrijeme koje za poduzeća uglavnom ne znači ekonomski rast. Upravo suprotno: rat se financirao ratnim zajmovima (60%), ali i emisijom novog novca (40%), uslijed čega je, sa zaduživanjem austrougarske vlade kod emisijskih banaka došlo do povećavanja količine novca zbog čega cijene robe rastu, roba po utvrđenim cijenama nestaje i raste crno tržište. Tijekom ratnih godina vrijednost krune je padala, da bi pred kraj rata zadržala svega šestinu predratne vrijednosti. (Kolar-Dimitrijević 2013: 134-135). Anušić navodi da inflacija u Hrvatskoj sigurno nije bila ništa manja od one u Austriji gdje je iznosila 1 226% (Anušić 2015: 77). Osim toga tih je godina došlo do nedostatka radne snage, a pojavila se i španjolska gripa koja je od proljeća 1918. do zime, odnosno proljeća 1919. odnijela između 50 i 100 milijuna ljudi, od čega je u Europi moguće bilo i preko 2,5 milijuna umrlih (Anušić 2015: 1,43, 59). To je, kao i u slučaju s korona virusom 2019./2020. godine, dovelo do zastoja u gospodarskom i društvenom životu. Ograničavala su se javna okupljanja, napose u zatvorenim prostorima, zatvarale su se ili se ograničavao rad brojnih javnih institucija, zatvarale su se škole, otkazivala javna događanja i zabranjivali sprovodi. (Anušić 2015: 36-37). Bolest je, i to opasna, slijedila rat. Anušić navodi da su u kotaru Koprivnica bile registrirane samo dvije smrti (prema 186 u križevačkom kotaru), a ukupno je od španjolske gripe u sjevernoj Hrvatskoj umrlo 5 736 ljudi (Anušić 2015: 101, 153) što se na prvi pogled možda i ne čini toliko mnogo, ali zahvaljujući nedavnoj pandemiji korona virusa, možemo zamisliti kakvu je atmosferu donijela. Vošicki je čitavo to vrijeme aktivno radio na razvijanju svoga tiskarskog, nakladničkog i knjižarskog posla.

Ako odredimo da treća (iako još uvijek zapravo početna) faza završava s 1918., godinom kad završava Prvi svjetski rat, to će biti logično s više aspekata: poslije rata gospodarstvo (barem u Europi) ponovno oživljava, život se normalizira, a Vošicki se vraća iz rata u kojem je sudjelovao. Također, sljedeću fazu, koja počinje neposredno nakon rata, 20-ih godina,

obilježava razvoj (i zamiranje) njegovih nakladničkih nizova, kao i objavljivanje Krleže i Cesarca u teškim političkim vremenima, što je sigurno posebna dionica njegova života, pa je i s te strane takvo ograničavanje logično. Međutim, iako je bio na ratištu i moglo bi se očekivati da se ništa značajno (što se djelovanja njegove nakladničke kuće tiče) u tom razdoblju osim stagnacije nije događalo, stvar je ponešto drugačija te se može reći da su upravo ratne godine početak razvoja izdavaštva Vinka Vošickog koji će najbolje razdoblje imati u 20-im godinama 20. stoljeća. S obzirom na sve navedeno i činjenicu da se određene stvari preklapaju, ove faze nećemo promatrati isključivo prema vremenskom razdoblju već i prema trajanju pojedine suradnje.

Kako je na Vošickijev život i djelovanje utjecala politika kao zasebna poglavlja promatrat će se razdoblje Drugog svjetskog rata i godine neposredno nakon njega, koje su donijele novo političko uređenje, ali i ulogu te vrednovanje književnoga teksta.

6.1. Počeci – 1911.- 1918.

Kratko razdoblje od preuzimanja tiskare 1911. do početka rata bilo bi jedno od mirnijih, a možda i najspokojnijih u čitavom Vošickijevom djelovanju, unatoč ranije opisanim političkim okolnostima, a onda dolazi do Prvog svjetskog rata koji je proveo na bojištu i s njega vodio posao. Ta je činjenica jedno od važnijih doprinosa ovoga rada u razumijevanju Vošickog, a o njoj najviše saznajemo zahvaljujući korespondenciji s Pavlom Rakošem, pronađenoj u Državnom arhivu u Osijeku.

Vošicki, kao i Brozović, spominjali su kao početak njegova djelovanja 1909. godinu, a vlastiti posao pokrenuo je 1911. O tome svjedoči oglas koji je Vošicki objavio u novinama *Podravska hrvatska straža*, u veljači 1911., u kojem stoji da je s datumom 1. veljače preuzeo knjižaru i papirnicu od Merhauta i da će je voditi pod upisanim nazivom *V. Vošicki hrvatska knjižara i papirnica*.¹³⁶ Reklamu, identičnu onoj koju je u prethodnim brojevima imao Merhaut¹³⁷, sad u spomenutom broju pod svojim imenom objavljuje Vošicki.¹³⁸ U njoj vidimo da u ponudi ima tuljce za cigarete, razne vrste papira, tintu, fotografsku opremu, albume za fotografije i poštanske marke, bugačice, spomenare, igračke za djecu, papir za filtriranje vina, kalendare, knjige i modne časopise. Iz oglasa također vidimo da od samog početka ima posudbenu knjižnicu.¹³⁹

¹³⁶ *Podravska hrvatska straža*, godina II, broj 6, 11. veljače 1911. 3.

¹³⁷ *Podravska hrvatska straža*, godina II, broj 3, 21. siječnja 1911. 3.

¹³⁸ *Podravska hrvatska straža*, godina II, broj 6, 11. veljače 1911. 4.

¹³⁹ *Podravska hrvatska straža*, godina II, broj 6, 11. veljače 1911. 4.

Odluka Kraljevskog kotarskog suda u Koprivnici mu je tek 31. ožujka 1911. pozitivno odgovorila na molbu za upis trgovačke tvrtke u trgovački registar za inokostne tvrtke. Tvrtka je upisana u registar pod nazivom *V. Vošicki hrvatska knjižara, papirnica i trgovina muzikalija u Koprivnici* ili njemački *V. Vošicki kroatische Buch, Papier und Muzikalien Handlung in Koprivnica*.¹⁴⁰ Vošicki je dakle preuzeo poslovanje pod svojim imenom i za svoj račun nakon što je Merhaut otišao u Zagreb, u veljači ili ožujku te godine. Također, zadržao je sve tri funkcije koje su se počele razdvajati već u 16. stoljeću: bio je tiskar, nakladnik i knjižar. Stipčević ističe da su do početka Prvog svjetskog rata najveći nakladnici i dalje bili vlasnici knjižare ili tiskare, a najčešće su bili tiskari-knjižari. Time su možda mogli postići manju specijalizaciju, ali su zbog niže cijene proizvodnje mogli sniziti cijenu knjige (Stipčević 2008: 32). Radoslav Bačić 1925. u časopisu *Knjižarstvo* piše da u čitavoj državi postoji možda 4-5 poduzeća „koja se bave isključivo nakladom, a nemaju svojih detaljnih radnja, knjižara ni papirnica, pa ni štamparija“ (Bačić u Matičević 2010: 69). Zadržavanje svih triju uloga bilo je možda i jedini mogući način poslovanja, a slično su funkcionirali i drugi, napose u manjim gradovima. Time su se ne samo omogućavale veće zarade na prodanim knjigama u vlastitoj knjižari, nego i prihodi od prodaje školskog i drugog pribora učenicima i gospodarskim subjektima, odnosno lokalnoj administraciji.

U tom prvom razdoblju koje možemo sagledavati od preuzimanja knjižare do odlaska u Prvi svjetski rat, uglavnom je živio od knjižare i tiskare. Osim *Podravske hrvatske straže* tiskao je novine *Koprivnički glasnik* i *Napred*, koji je prestao izlaziti 1914. ili 1915. (Anić 2009: 394). Izdavačem ga se može smatrati samo ako se u obzir uzmu razglednice koje je sam izdavao, nekoliko naslova, ali i modni list *Zora*, koji je uređivala Marija Kumičić, supruga poznatog pravaškog političara i književnika Eugena Kumičića kao i *Ilustrovani list*, koji će kasnije promijeniti naziv u *Zagrebački ilustrovani list*.

Na samom početku tiskara je, prema riječima Valka Loborca, njegova naučnika i dugogodišnjeg zaposlenika radila s tiglom (amerikankom), ali je poduzetni Vošicki već sljedeće godine nabavio brzotisni stroj (šnel presu) pa je mogao obavljati veće poslove. Loborec je u svojim sjećanjima zabilježio da je Vošicki govorio kako tiskarstvo nije zanat već umjetnost i kako nije pozdravljao s uobičajanim pozdravom poput *dobro jutro* već s *Got di kristi kunst*, odnosno (iskrivljeno) *Bog uskrisi umjetnost*. Bio je veliki radnik, ali radilo se od 6 do 12 sati te

¹⁴⁰ Odluka o rješenju molbe Vinka Vošickog i upisu u trgovački registar za inokostne tvrtke Kraljevskog kotarskog suda u Koprivnici. Izvor: Muzej grada Koprivnice.

popodne od 14 do 18 sati, jer je Vošicki već 1912. usvojio zahtjev sindikalno organiziranih tipografa za osmosatnim radnim vremenom. (Kolar Dimitrijević 2000-2001: 153-154).

U posao je ušao pun poleta pa tako u sljedećim brojevima *Podravske hrvatske straže* možemo vidjeti da već u veljači u zapošljava prodavačicu¹⁴¹, kao i njegove oglase za modni časopis *Les Blouses de la Saison* koji se mogao tražiti na ogled¹⁴², oglas za dobavljanje svih pomodnih listova uz besplatnu dostavu na kućnu adresu¹⁴³ ili oglas o glazbalima (gusle, mandoline, citre, tambure ručne harmonike) koja su kod njega mogla nabaviti¹⁴⁴. Takva njegova aktivnost ubrzo je zasmetala konkurenciji, u trenutku kad je Vošicki odlučio krenuti s tiskarskom djelatnošću. Tako je u istim novinama, već na početku njegova poslovanja protiv Vošickog objavljen pamflet od strane koprivničkih tiskara Tite Kostinčera i Milana Neugebauera: „Našim cienjenim mušterijama i drugovima na znanje. U Koprivnicu pridošli trgovac papira V. Vošicki obilazi naše mnogogodišnje mušterije po kotaru i obćinama, izmamlju[ju]ći naručbe naše knjigotiskarske i knjigoveške struke, obećavajući, da će i on skorih dana tiskaru otvoriti i da se njega u tom podhvalu podupira. Tim 'agenturnim' pohadjanjem naših cienj. mnogogodišnjih mušterija, počinja on dvostruku štetu: prvo, oduzimlje kao nestrukovnjak nama strukovnjacima kruh ispred nosa, drugo, daje primljene naručbe u drugim tiskarama površno izraditi, uslied čega dolaze takove radnje mnogo skuplje i tek iz treće ruke na ruke naručitelja. Pošto nas obrtnike u Hrvatskoj ne štiti zakon kao u Cizlajtaniji¹⁴⁵, gdje je naša grana osobito koncesionirana, već se dozvoljava ovakovoj neznalici čim za to volju ili sredstva ima tjeranje obrta – to apeliramo na naše cienjene mušterije, da takove nekorektne utakmice ne podupiru, a naše drugove da od Vošickoga radnje ne preuzimlju. U gradu Koprivnici imademo 2 moderno uređjene tiskare, koje smo uslijed mnogogodišnjeg strukovnog iskustva i velikih žrtava na svoju visinu podigli tako da možemo svim zahtjevima naših cienj. mušterija udovoljiti.“¹⁴⁶

Vošicki je aktivnim pristupom i mladenačkom agilnošću očito uzburkao situaciju. Ono što Kostinčer i Neugebauer nazivaju „agenturnim“ obilaženjem danas je posve uobičajen,

¹⁴¹ *Podravska hrvatska straža*, godina II, broj 8, 25. veljače 1911. 3.

¹⁴² *Podravska hrvatska straža*, godina II, broj 10, 11. ožujka 1911. 3.

¹⁴³ *Podravska hrvatska straža*, godina II, broj 11, 18. ožujka 1911. 3.

¹⁴⁴ *Podravska hrvatska straža*, godina II, broj 14, 8. travnja 1911. 3.

¹⁴⁵ Cislajtaniya (njemački: Cisleithanien), zemlja s „ove“ strane rijeke Leithe. Nakon Austro-ugarske nagodbe (1867) naziv za austrijsku polovicu monarhije. Obuhvaćala užu Austriju, Češku, Moravsku, češku Šlesku, Galiciju, Bukovinu, Kranjsku, Korušku, Štajersku, Primorje (Trst, Gorica, Istra), južni Tiroi i Dalmaciju. Ugarska polovica nazivala se → Translajtaniya (zemlja s „one“ strane rijeke Leithe). (<http://proleksis.lzmk.hr/15466/>, pristupljeno 2. studenoga 2018. 14:02.)

¹⁴⁶ *Podravska hrvatska straža*, godina II, broj 19, 13. svibnja 1911. 2.

proaktivni pristup poslovanju i borba za svakog kupca, bez čega mladi tiskar ne bi mogao opstati. Dvojici starijih koprivničkih tiskara i knjižara, zasmetala je mlada konkurencija i nova knjižara u središtu grada, prekrasno opremljena i uređena¹⁴⁷, u rangu knjižare koju ima najpoznatiji zagrebački knjižar i najveći nakladnik Stjepan Kugli.¹⁴⁸ U dijelu pak u kojem govore da je riječ o nezalici više govore o sebi samima, jer su morali znati da Vošicki ima uredno registriranu tvrtku. Ako su bili ovoliko ogorčeni u samom početku, koliko je gorčine tek moralo biti kad je 1914., odlaskom Neugebauera u Đurđevac, počeo tiskati *Podravsku hrvatsku stražu*, nekoliko godina kasnije *Podravac*, a onda konačno i *Demokrat*, glasilo mjesne organizacije saveza hrvatskih obrtnika¹⁴⁹.

Godine 1914. Vošickijeva tiskara pristupila je Zemaljskom društvu općinskih činovnika, uplativši pritom I. obrok od 50 kruna, što je uvedeno kao pristup utemeljitelja, a ne redovitog člana, gdje je upisnina bila (već) od 2 krune.¹⁵⁰

U ovoj fazi djelovanja (ali i u kasnijima) Vošicki tiska razna izvješća za društva i ustanove, kao i razglednice, prodaje pisaci, odnosno uredski pribor, drži posudbenu knjižnicu... Riječ je o uobičajenim aktivnostima tadašnjih izdavača i u tom smislu on se ni po čemu ne izdvaja, što je vidljivo u usporedbi s bjelovarskim nakladnicima.

Poveznice i utjecaj bjelovarskog tiskarstva i nakladništva na koprivničko nije zanemariv. U Bjelovaru je, prema dostupnoj literaturi, prvu tiskaru 1862. godine osnovao Josip Kostinčer, koji je najvjerojatnije bio otac koprivničkog nakladnika Tita Kostinčera, rođenog u Bjelovaru 1856. godine. On se, nakon završenog zanata kod oca oženio Koprivničankom i 1885. godine otvorio ovdje tiskaru, na uglu Svilarke ulice i Jelačićeva trga (Renić i Gatalica 2016: 11-12).

Bjelovarsko tiskarstvo od kraja 19. pa do polovice 20. stoljeća imalo je nekoliko istaknutih tiskara. Jedan od njih je Adolf Kolesar koji je tiskaru osnovao 1875. godine, a u

¹⁴⁷ O tome u pismu Rakošu piše Mihovil Tomac: „G. V. – si je uredio prekrasno knjižaru ala Kugli – Zagreb.“ Pismo Mihovila Tomca Pavlu Rakošu od 16. kolovoza 1919., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

¹⁴⁸ Kugli, Stjepan, hrvatski knjižar, nakladnik i tiskar (Novi Sad, Vojvodina, 19. XII. 1851 – Zagreb, 27. XII. 1915). Zanat je izučio kod bečkih knjižara Hermanna Manza i Rudolfa Lechnera. U Zagrebu je najprije radio kao pomoćnik u knjižari L. Hartmana u Ilici 30, koju je preuzeo 1881., zajedno s Albertom Deutschom. Od 1902. Kugli je knjižaru vodio sam i postao najvećim nakladnikom u Hrvatskoj. Izdavao je časopise, tiskao zbirku hrvatskih zakona u 42 knjige, Hrvatsku biblioteku u 1100 svezaka te Kazališnu biblioteku u 38 svezaka. Objavio je i djela gotovo svih značajnijih hrvatskih književnika druge polovice XIX. stoljeća. Nakon njegove smrti knjižaru su do 1945. vodili njegovi sinovi Rudolf, Ivo i Zlatko. (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34442>, pristupljeno 2. studenoga 2018. 14:56)

¹⁴⁹ *Demokrat*, broj 1, god. I, 16. veljače 1919. Arhiv Muzeja grada Koprivnice.

¹⁵⁰ *Općinski upravnik*, broj 12, godina VI, 21. ožujka 1914. 94.

vlasništvu je imao dvije knjižare i papirnice. Bio je aktivan u kulturnom životu grada, povjerenik Matice hrvatske (1906.-1907.) i član Hrvatskog sokola. Pokretač je *Tjednika bjelovarsko-križevačkog*, prvih bjelovarskih novina, a u prvim godinama 20. stoljeća (1902.-1905.) objavio je veći broj razglednica, uključujući i *leporrelo albume* – razglednice koje se otvaraju i sadržavaju 12 slika Bjelovara. Kolesarova tiskarska djelatnost uključivala je objavljivanje izvješća, zakonskih odredbi, statuta, spomenica i kalendara.

Njegovu tiskaru nakon Prvog svjetskog rata postupno preuzima Stjepan Škalec, dugogodišnji zaposlenik križevačkog tiskara Gustava Neuberga, koji je zapošljavao desetak radnika. On će, zajedno s Lipšićem, zauzeti najvažnije mjesto u bjelovarskom tiskarstvu između dva svjetska rata. U bibliografiji koju donose Renić i Gatalica sačuvano je 30 njegovih knjižnih izdanja. Osim toga, njegova tiskarska aktivnost također uključuje spomenice, izvješća društava i gimnazije, ali i tiskanje novina, i to različitih političkih orijentacija, što ukazuje na činjenicu da ga je vodila poslovna, a ne ideološka logika, tj. činjenica da je za opstanak valjalo prihvaćati sve poslove (Renić i Gatalica 2016: 22-28).

Iste godine kad i Kolesar, knjižaru je otvorio Jakob Fleischmann. Bio je knjižar, tiskar i nakladnik čiji su knjigotiskarski proizvodi bili nagrađivani na svjetskim izložbama, a dobitnik je i španjolskog odlikovanja *Red Izabele*. Njegova je tiskara tiskala brojna izvješća za Upravni odbor Županije bjelovarsko-križevačke, gimnazije i druge škole, ali i pravila, spomenice, pozivnice, kako za razna društva, tako i za štedionice, novčarske zavode, odvjetnike, javne bilježnike, trgovce, obrtnike... (Renić i Gatalica 2016: 13-14), sve opet isto kao i Vošicki.

Najznačajniji bjelovarski tiskar bio je Lavoslav Weiss o kojemu je već bilo riječi, čiju je knjižaru nakon Prvog svjetskog rata prvo nakratko preuzeo Miroslav Svoboda, a zatim Filip Lipšić, koji je zapošljavao 22 radnika. I njegov je djelokrug poslovanja, što je zajedničko svim spomenutim tiskarima, uključujući i Vošickog bio širok. Imao je knjižaru, papirnicu, knjigotiskaru i knjigovežnicu, prodavao je muzikalije, note, igračke, školski pribor i uredske potrepštine. Štoviše, organizirao je razne aktivnosti, pa je tako u knjižaru dolazio kompozitor i učitelj pjevanja, a bilo je i drugih tečajeva. Uz to, u knjižari je imao i posudbenu knjižnicu, čime će se baviti najmanje do 30-ih godina. U bibliografiji koju donose Renić i Gatalica nalaze se 42 njegova naslova, a osim knjiga, u njegovoj se tiskari tiskalo šest novina i časopisa. Nakon rata, Lipšićeva je imovina nacionalizirana (Renić i Gatalica 2016: 20-22).

Konačno, još jedna poveznica bjelovarskog i koprivničkog tiskarstva Vošickijev je prethodnik Jaroslav Merhaut.

Kroz naredna poglavlja sagledat će se među ostalim u kojoj je mjeri Vošickijevo djelovanje slično onome Weissovom, ali i drugih bjelovarskih tiskara, kao i koliko je kraj

njegova poslovanja, odnosno životna sudbina nalik onoj Stjepana Škaleca, uz Weissa najvažnijeg međuratnog bjelovarskog tiskara. Vidjet će se i u kolikoj je mjeri stvarao, a u kojoj (intenzivno) slijedio trendove.

6.1.1. Razglednice

Objavljivanje razglednica bila je uobičajena nakladnička djelatnost početkom 20. stoljeća. Bjelovarski nakladnik Kolesar tiskao ih je već 1902. (Renić i Gatalica 2016: 25), u to vrijeme radio ih je Milan Neugebauer (u Koprivnici je radio do 1914.), kao i Đuro Vaić čija se 41 razglednica može naći u *Bazi razglednica*. Dakako, objavljivao ih je i Merhaut, a Vošicki je samo nastavio njegovu aktivnost. Merhaut je objavio više desetaka različitih razglednica. U koprivničkoj knjižnici „Fran Galović“, odnosno na web stranici *Baza razglednica* nalazi ih se 36, a prikazuju nekoliko koprivničkih motiva: Zrinski trg, Trg bana Jelačića, paviljon, zgradu gradske uprave, kapelicu sv. Florijana, Gospodsku ulicu (danas Ulica Đure Estera), zgradu gimnazije (srušene 1945.), pravoslavnu crkvu sv. Trojice, željeznički kolodvor, zgradu Kotarske oblasti (danas zgrada Koprivničko-križevačke županije) u Šetališnoj ulici, *varošku grabu* odnosno opkop uz zemljani bedem ispunjen vodom i zgradu oružarnice te franjevački samostan. Merhaut je imao i razglednicu s više motiva (paviljon, crkva Sv. Nikole, Duga ulica i vatrogasni dom), kao i tehnički složenije „fotografije-razglednice“ koje su se sklapale u „harmoniku“, a imale od dva, do četiri motiva, objavljene oko 1907. Uz navedene motive na njima se nalaze i par u narodnoj nošnji slikan kroz prozor vagona, Starogradska ulica, tvornica kemijskih proizvoda Danica, ali i članovi koprivničkog *Hrvatskog sokola*, čiji je član bio i Vošicki. Merhaut izlazi i izvan grada, kako bi proširio ponudu i privukao nove kupce pa je sačuvana i razglednica Koprivničkih Bregi, s motivom crkve Sv. Roka¹⁵¹.

U *Bazi razglednica* koja se sastoji od 5 zbirki (Zbirka razglednica knjižnice i čitaonice *Fran Galović* iz Koprivnice, Zavičajna zbirka gradske knjižnice *Metel Ožegović* nazvana *Warasdiniensia*, Zbirka razglednica Zdravka Ivkovića, Zbirka GK Hvar – razglednice i Zbirka GK Hvar – slike) nalazi se 101 razglednica Vinka Vošickog, s time da nekih primjeraka ima više.

Razglednice će kasnije tiskati i trojica Vošickijevih naučnika koji će otvoriti vlastite knjižare i tiskare, braća Valko i Đuro Loborec te Viktor Senjan.

¹⁵¹https://library.foi.hr/razglednice/index.php?page=prikaz&iz=&iv=10&izd=1&izd_vl=20&izdavac=JAROSLAV%20MERHAUT (pristupljeno 21. veljače 2020. 16:49)

Tijekom 20-ih i 30-ih godina, kako bi proširio područje, osim koprivničkih, u ediciji *Jugoslavenski krajevi*, tiska i razglednice sa zagrebačkim motivima, naslovljene: *Večer na Savi*, *Kaptol*, *Gimnazija*, *Djevojačka škola*, *Stolna crkva* (dva motiva), *Mihanovićeve ulica*, *Pogled na državni kolodvor* (dva motiva) i *Zrinjski trg*¹⁵².

Tiskanjem razglednica Vošicki nastavlja ono što su radili njegovi prethodnici, s time što radi i razglednice Zagreba, kao glavnog grada, računajući sa širom klijentelom.

6.1.2. Posudbena knjižnica

Posudbene knjižnice, bilo u vlasništvu pojedinih društava ili pojedinaca (ne nužno knjižara) bile su uobičajene u prvim desetljećima 20. stoljeća, pogotovo u selima i manjim sredinama poput Koprivnice. Njihov začetak seže na sam početak 17. stoljeća, kad je u engleskom Coventryju 1601. godine osnovana prva takva knjižnica. U narednim desetljećima pokrenute su i u drugim tamošnjim gradovima, poput Norwicha (1608.), Bristola (1615.) ili Manchestera (1653.). Tijekom 18. stoljeća osnovan je velik broj, posebice u Francuskoj i Njemačkoj, a njihov je broj brzo rastao tijekom 19. stoljeća. U to je vrijeme u Europi, a još više u SAD-u slabila ideja da knjiga nije za svakoga i knjiga je bila sve dostupnija, dijelom zahvaljujući i posudbenim knjižnicama. Primjerice, u Parizu su 1820. godine bile 32 posudbene knjižnice, 1840. bilo ih je 189, a 1850. bilo ih je već 226. Bile su javnog karaktera, odnosno u svoje su članstvo primale svakoga tko je želio/mogao platiti neveliku članarinu. Zabilježen je primjer čitaonice gospodina Gambarda u blizini Panthèona kod kojeg je članarina iznosila tri franka mjesečno, a bilo je knjižnica gdje je bila i manja. U to vrijeme, u kojemu knjiga više nije privilegija šačice ljudi, promijenila se i njena uloga pa samim time i vrsta knjiga koje su prevladavale. Rastao je broj jeftinih sveščića koji su išli za zadovoljavanjem potreba široke čitateljske publike koja je tražila pustolovine i jeftini sentiment, uostalom tekstove prilagođene njihovim čitateljskim sposobnostima i mogućnostima razumijevanja teksta. I sami su pisci uočili promjene i prihvatili se pisanja melodrama, ljubavnih romana i pustolovima koje su se događale na svim meridijanima i paralelama. Ukusu te najšire publike prilagodili su se i mnogi nepoznati, ali i poznati pisci, za čijim djelima poseže i današnji čitatelj, poput Alexandrea Dumasa (Stipčević 2006: 628, 634-636).

U Hrvatskoj su posudbene knjižnice uglavnom osnivali tiskari, knjižari i nakladnici, ali i vojne vlasti, kao i osobe koje su imale vlastitu biblioteku i u tome vidjele priliku za dodatnu zaradu, ili imale prosvjetiteljsku ideju širenja knjige među narod, odnosno njegova

¹⁵² [https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=list&metap=n&mrj\[10193\]\[553333\]=a10019](https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=list&metap=n&mrj[10193][553333]=a10019) (pristupljeno 18. ožujka 2020. 19:15)

opismenjavanja i obrazovanja, ponekad i s određenim političkim ciljevima, odnosno širenjem političkih ideja.

Barac je pokretanje knjižnica osim toga vezao uz ukupnu ekonomsku situaciju na području književnosti, koju su karakterizirali slabi honorari i teško pronalaženje kupaca. Svoje mišljenje podupro je riječima koje je Topalović uputio Vjekoslavu Babukiću: „Volio bih deset knjiga kupiti nego jednu prodati. Vjeruj mi, brajko, da sam od sama skupljanja pretplatnika ogolio.“, ali i Vukotinovićevom izravno ocjenom stanja iz *Ljetnih misli* (1843.): „A kad se i najde prijatelj... koj' prodaju knjiga na sebe primi, koliko knjiga može jedan jedini rasprodati? S brojem pako prodavaoca opet samo brige spisatelja rastu. Kod jednoga leže knjige mnogo godina, buduć da im ne može kupaca najti, drugi ne vodi točne račune, trećega gdje koj' kupac prevari, četvrtomu kupci knjige već zamazane natrag šalju. Na ovaj način mnoge knjige izginu, polovica na poklone projde, i ubogi spisatelj osim slave (a i ta je u nas vrlo spora) neima ništa drugo nego štetu“ (Barac 1954: 147).

Knjižnice su stoga bile najbolji način za privlačenje čitatelja. Članovi su imali obavezu plaćanja upisnine i članarine, a neke su knjižnice tiskale i svoje posudbene kataloge. Stipčević navodi da je prva takva knjižnica na hrvatskom tlu pokrenuta u Zadru. Osnovao ju je Mađar Antal Orosz koji je 1840. otisnuo katalog s 542 naslova, a prve knjige naručio je iz Beča. Knjižnica je zbog Oroszeva držanja zabranjenih knjiga došla u probleme s Revizijom kojoj nije želio pokazati knjige pa je dozvolu za rad dobio tek 1844. na tastovo ime, a kako je on umro dvije godine kasnije, to je bio i kraj te knjižnice.

Posudbenu knjižnicu 1841. godine u Zagrebu je osnovao doseljeni Nijemac Emil Hirschfeld, u čijem se katalogu iz 1842. nalazilo 2 144 naslova, od čega 100 na francuskom, a ostali na njemačkom jeziku. Pritom valja istaknuti da njemački naslovi nisu vezani uz činjenicu što je vlasnik bio Nijemac, već su njemački naslovi u takvim sjevernohrvatskim knjižnicama bili uobičajena praksa toga doba, pogotovo u zagrebačkim. Štoviše, čak su i knjige prevedene s francuskog ili engleskog nudili u njemačkom, a ne hrvatskom prijevodu. Knjige su se kod Hirschfelda mogle posuđivati uz uplatu od 6 filira godišnje, a bile su moguće i manje uplate, odnosno polugodišnje ili čak mjesečne članarine, kao i kaucija, koja se vraćala. Knjige su se posuđivale na rok od mjesec dana, a posuđivati su ih mogli i oni koji nisu živjeli u Zagrebu.

Takvu knjižnicu u Zagrebu je pokrenuo i Prettner u čijem se katalogu iz 1855. nalazi 1 070 naslova, odnosno oko 1 500 svezaka, također na njemačkom, ali i na francuskom jeziku. Među autorima u katalogu nalazili Dumas, kao i Hugo, ali i Walter Scott, još jedno nezaobilazno ime tog razdoblja. Godine 1860. katalog svoje posudbene knjižnice otisnuo je i poznati zagrebački knjižar i nakladnik Lavoslav Hartman.

Još jedan pokušaj vezan je uz Zadar, dvije godine kasnije (1846.). Ovaj put knjižnicu je želio pokrenuti Antun Dezorzi koji je u molbi napisao da posudbenu knjižnicu želi otvoriti kako bi tim prihodima povećao malu mirovinu.

Kasnije, takve se knjižnice otvaraju u Rijeci (1856.) i Splitu (1860.), i to dvije, a jedna od njih je poznata knjižara Morpurgo. Iste te 1860. godine katalog je tiskao i varaždinski nakladnik Platzter. U njemu se nalazi 1 000 knjiga, a sve su na njemačkom jeziku. On 1867. tiska novi katalog, u kojemu se sad nalazi 1 500 naslova, opet redom njemačkih, a na njemačkom će biti i sve knjige u katalogu otisnutom 1900.

No, bilo je i knjižnica u kojima se u to vrijeme moglo naći i knjige na hrvatskom jeziku, poput one u Kamenitim vratima, koja je prema katalogu iz 1858. imala nešto manje od 1 000 knjiga, od čega 121 na hrvatskom. (Stipčević 2008: 331-337).

U Vošickijevo vrijeme, posudbenu knjižnicu u Zagrebu je imao i Merhaut¹⁵³ (koji ju je ranije imao i u Koprivnici), a posudbene su knjižnice imali i bjelovarski nakladnici Filip Lipšić te Oscar Hirschl koji je imao „zavod za posuđivanje knjiga“ (Renić i Gatalica 2016: 21, 30).

Posudbene knjižnice imali su brojni knjižari. Stanko Lasić tako se sjeća posudbene knjižnice Ive Goldsteina, oca poznatog povjesničara Slavka, koji ju je opisao kao „kmičnu, ali udobnu“ i tihu prostoriju, gdje su se knjige mogle „posuđivati, ali i čitati“ te je vrlo rano postao „crv 'posudbene“ (Goldstein 2020: 20). Knjižari su tako, bez ozbiljnijih prihoda s tim knjižnicama, pomagali stasanje i razvoj mladih ljudi.

Prve knjižnice u Koprivnici i okolici datiraju iz 17. stoljeća, a riječ je o župnim knjižnicama, koje nisu bile namijenjene širokom puku. Osim toga, njihov broj, odnosno broj primjeraka u njima, nije bio velik. Najstariji sačuvani podatak o knjižnici u gradu popis je knjiga iz 1650. godine, knjižnice Župe sv. Nikole biskupa. Riječ je većinom o knjigama crkvenog sadržaja, devet knjiga sv. Augustina među kojima je i *De civitate Dei (O državi Božjoj)*, ali i osam Aristotelovih knjiga, kao i dvije Horacijeve – sveukupno 59 knjiga. Župne knjižnice okolnih mjesta imale su još manje knjiga. Ona u Legradu imala je 46 (1659.), Ivancu 25, Molvama svega dvije, Kuzmincu tri, Drnju 8... Nešto više knjiga imale su župne knjižnice u Đurđevcu (16), Virju (18) i Ludbregu (35). Danas knjižnica koprivničkog franjevačkog samostana ima 227 naslova iz 17. stoljeća (Petrić 2005: 256-257).

¹⁵³ Na knjizi *Krvava mrlja. Jutarnje sjene* Mihaila Arcibaševa koju je 1919. objavio Lavoslav Weiss, a nalazi se u Narodnoj knjižnici "Petar Preradović" u Bjelovaru štambilj je Merhautova poduzeća s navedenim poslovnim aktivnostima, među kojima je i posudbena knjižnica (<https://library.foi.hr/lib/knjiga.php?B=1&H=&E=E9999&V=&lok=&zbi=&item=X01620&nivo=990002&upit=0000009394#>, pristupljeno 5. lipnja 2023. 17:35).

Prva koprivnička čitaonica bila je ona ilirska, osnovana 1846. godine, koja nije dugo trajala, a osnutak nove trebalo je pričekati dvadeset godina. Godine 1867. osnovana je *Narodna čitaonica*, a dvije godine kasnije ova inicijativa kao da je urodila novom pa je 1869. u gradu od 4 000 stanovnika osnovano i *Društvo trgovačko-obrtničke čitaonice* (Anić 2010: 51). Ravnatelj *Narodne čitaonice* bio je gradonačelnik Martin pl. Ožegović, čitaonica je bila jedan od stupova kulturnog života grada, ali unatoč tome borili su se s financijskim poteškoćama. Ionako mali broj članova (1879. godine na popisu je 65 redovnih i 12 izvanrednih članova te 9 dužnika koji su ranije istupili) neredovito je uplaćivao članarinu, a broj članova k tome se smanjivao. Još je slabije stajalo *Društvo trgovačko-obrtničke čitaonice* koje je 1882. godine imalo 38 redovnih i 5 izvanrednih članova (gotovo pola manje nego što je imalo samo tri godine ranije). Uslijed toga, na Ožegovićevu su se inicijativu dva društva s prvim danom 1889. spojila u *Čitaonicu u Koprivnici*. Tako ujedinjena opstala je do 1894. godine kad je spala na 23 člana i prestala s radom. Ni dvije godine kasnije, u ožujku 1896. osnovana je Hrvatska čitaonica koja je postojala do Prvog svjetskog rata (Strmečki 2010: 31-35). Također, 1911. godine knjižnicu je osnovalo pjevačko društvo Domoljub, uz mjesečnu članarinu od 20 filira za članove i 50 filira za nečlanove, a na skupštini u veljači 1912. tajnik je izvijestio da se za čitaonicu pokazao slabi interes. Prije rata grad je tako opet kratko vrijeme imao dvije čitaonice, jer je 1912. osnovano Društvo Hrvatska čitaonica. Ona vjerojatno također prestaje s radom do 1914., ali se već krajem 1918. održala osnivačka skupština Narodne čitaonice koja je djelovala u gostionici Sokol (Anić 2010: 51-52, 54). Članarina je iznosila 5 kruna mjesečno, a u njezino je pokretanje bio uključen i Vošicki koji je tiskao novine *Podravac* u kojima se pratilo osnivanje i djelovanje knjižnice, te je doprinio radu čitaonice (Strmečki 2010: 36-37). No, bila je kratkog daha – već na skupštini u svibnju 1919. ona je raspuštena zbog nikakvog odaziva, a 2 050 kruna darovano je društvu Domoljub za izgradnju dvorane. Zauzvrat, ovo se društvo obvezalo pokrenuti čitaonicu te je ustanovljena *Domoljubova čitaonica*. Unatoč nizu pokušaja i brzih propadanja, uvijek se našla (ista ili slična) skupina entuzijasta koja je iznova pokretala ono što je toliko puta neslavno propalo.

Kako ističe Josipa Strmečki, u razdoblju između dva rata osnivanja narodnih čitaonica dobivaju na zamahu. Više je razloga za taj zamah, poput rasta broja stanovnika, pa do onih jezično-političke prirode, prosvjetiteljske, ranije spomenute činjenice da knjiga postaje dostupnija širokom sloju ljudi, odnosno činjenici da se knjige objavljuju na hrvatskom jeziku. S druge strane, tu je i zakonodavstvo. Naime, 1920. godine Ministarstvo prosvete donijelo je Pravila o narodnim knjižnicama (nadopunjenim 1923., odnosno 1924. godine) te su sve „knjižnice i čitaonice stavljene pod nadzor Odseka za narodno prosvjećivanje Ministarstva

prosvete koje odobrava i preporučuje koje knjige, časopise i novine knjižnice trebaju nabavljati“ (Strmečki 2010: 37). To se može sagledati u svjetlu stavljanja knjižnica i posudbi knjiga pod kontrolu, prije nego želju da se razvija sustav narodnih knjižnica, posebno kad se uzme u obzir donošenje Obznane i jačanje represije beogradskog dvora. U prilog tome ide i činjenica da Pravila predviđaju primarno financiranje doprinosima članova, dok su država i općine tu tek da pripomognu, a Ministarstvo može doprinijeti knjigama i časopisima (Strmečki 2010: 37).

Novi pokušaj zabilježen je 1928., a riječ je o knjižnici Kluba Akademičara, otvorenoj svim građanima, u prostoriji u hotelu Križ. Ova knjižnica postojala je do 1930., a opet je pokrenuta krajem 1932. Dvije godine kasnije knjižnica je imala 200 članova i oko 1 500 knjiga, a bila je na Trgu bana Jelačića. Knjižnica je imala i zabranjenu literaturu, a zaplijenjena je proglašenjem NDH (Strmečki 2010: 38-39). Prema tekstu objavljenom u *Podravskim novinama* u travnju 1934. čini se da je broj članova rastao, kao i broj pročitanih knjiga, i konačno su osnivači neke koprivničke knjižnice mogli imati razloga za zadovoljstvo. Za razliku od Vošickijeve knjižnice, koja je bila „dopuna“ poslovnim aktivnostima, i koliko god jednim dijelom bila pokrenuta iz entuzijazma, poslovna strana nije bila nevažna, i svaki je prinos, bio dobrodošao. Akademičari su si s druge strane mogli priuštiti da im omogućavanje širenja knjige bude nit vodilja koja nije ugrožena egzistencijom članova i da ističu kako im dobit nije važna. Tako neopterećeni uspjeli su postići da broj pročitanih knjiga 1933. godine dosegne brojku od 4 367 knjiga. Najveći broj činili su romani, pripovijetke i novele, ukupno 3 919 svezaka. Autor članka u *Podravskim novinama* ističe da je ranije na dvije stotine ljudi dolazila jedna knjiga, a sada jedna knjiga dolazi na njih petoro, te da se sada čita 87 puta više nego prije (Anić 2010: 50).

Spomenimo još da je zabilježeno osnivanje narodne čitaonice 1932. godine, u što je opet uključen i Vošicki, koji je izabran za blagajnika. No, o ovoj čitaonici nema podataka pa je pitanje je li ikada zaživjela (Anić 2010: 51-52).

Između dva svjetska rata u Koprivnici su djelovale i knjižnica Prosvjetnog udruženja hrvatskih katoličkih žena u Koprivnici, Hrvatskog športskog kluba „Viktorija“, *Cercle Francaisa*, Mjesne cionističke organizacije, Sokolskog društva, Podmladka Crvenog krsta, Mjesne međustrukovne radničke organizacije URS-a, Seljačke sloge, a prije *Cercle Francaisa* 1938., u *Podravskim* je novinama već 1932. najavljeno otvaranje knjižnice Francuskog kluba, međutim nema podataka koji bi mogli dati neki uvid u njeno djelovanje.

Sve su ove knjižnice bile uglavnom okrenute vlastitom članstvu, nisu djelovale dugo i nisu raspolagale prevelikim brojem svezaka, pa je pitanje i koliki je bio broj članova, odnosno posudbi. Primjerice, knjižnica Sokolskog društva raspolagala je s 28 sokolskih i 54 druge knjige, ali i relativno visokim brojem članova: 182, čak i prije otvorenja. Vjerojatno su članovi društva automatski postajali članovi knjižnice. Nešto veći fond od 419 svezaka imala je Seljačka sloga (Anić 2010: 55-64), koja je pod svoje uzela i knjižnice u okolnim selima, kao što su ona u Đelekovcu (1935.), Imbriovcu (1936.) i Drnju (od 1937.), dok je knjižnica u Legradu nazvana Ogranak seljačke sloge. Knjižnice su osnovane i u Novigradu Podravskom (1922.), Ždali (1928.), Botovu (1935.), Koprivničkim Bregima (1935.), a ona u Virju prije rata je brojala 1 500 svezaka i 80 članova. Knjižnica u Peterancu osnovana je 1928., a raspolagala je s 2 500 knjiga koje su posuđivali i Koprivničanci (Strmečki 2010: 40).

Postojao je i određeni broj „privatnih knjižnica“, zapravo malih biblioteka seljačkih obitelji. Takav su primjer Hlebine, kolijevka hrvatskog naivnog slikarstva, o čemu je opsežan prikaz napisao Stjepan Mraz. Povijest njihovih knjižnica počinje s osnivanjem školske knjižnice 1875. godine koja je početkom rata imala 770 svezaka, 1900. otvorena je općinska, a 1924. knjižnica Hrvatskog sokola. Uz to, u selu je djelovalo čak desetak privatnih knjižnica, među kojima: Duginina, Lukešinoва, Tomišina, Skojićeva, Katušina, Pavlekova odnosno Hegedušićeva i Mraskova.

Zanimljiv je pogled na način na koji su funkcionirale kao i građu koju su imale, a koja govori o njihovim čitateljskim, ali i političkim preferencijama.

Osim uobičajene uloge knjižnice u kojoj korisnik posudi građu i čita je kod kuće ili u samoj knjižnici (čitaonici), ovdje je uobičajeno jedna osoba čitala, a druge (nepismene?) slušale.

Martin Lyons primjećuje da je skraćivanje radnog vremena radnicima dovelo do slobodnog vremena čime se stvorilo i vrijeme za čitanje, ali je i dalje postojao nedostatak vremena, zato jer se čitati, pogotovo u ruralnim sredinama, moglo samo preko dana, budući su svijeće bile skupe ili su se barem štedjele pa se to uvečer nije toliko prakticiralo. I zbog toga je čitanje na otvorenom bilo uobičajeno (Topić 2017: 188-189). Tako je općinski načelnik Blaž Dugina, obrazovan čovjek koji se služio njemačkim, mađarskim, talijanskim i ruskim jezikom, čitao skupinama od desetak ljudi okupljenima na njegovu dvorištu. Posebno je edukativno djelovao na mlade kojima bi čitao djela koji se tiču hrvatske povijesti, kao što je *Urota Zrinsko-Frankopanska*, Ante Starčevića, bana Jelačića i knjige o političkom djelovanju Stjepana Radića, na čijem je posljednjem ispraćaju bio prisutan. Nakon pročitane ponovio bi najvažnije dijelove. Bio je pretplaćen na više časopisa, imao je Zbirku zakonskih propisa, Šenu,

Kumičića, Kozarca, Matoša i Gjalskog, ruske klasike poput Gogolja, Puškina, Turgenjeva, Tolstoja, kao i francuske autore Hugoa i Zolu. Mnoge od tih autora objavljivao je i Vošicki. Štoviše, Dugina je pročitao sve Krležine romane i bio pretplatnik *Književne republike*.

Aktivan je bio i Ivan Gabaj-Lukešin, još jedan voditelj čitaonice i knjižnice – bio je vođa mladih vježbača na spravama Hrvatskog sokola, kapelnik limene glazbe u okviru istog društva i vođa „hlebinskih frankovaca borbenog krila“, dijela zabranjene stranke prava. U njegovoj knjižnici nalazila su se djela Šenoe, Kumičića, Gaja, Rudolfa Horvata, Kranjčevića i Galovića, kao i Starčevići i Radićevi govori. I on je bio zaokupljen hrvatskim velikanima kao što su Zrinski, Frankopani i kralj Tomislav. U njegovoj se knjižnici nalazio i *Hrvatske slave sjaj*, leksikon hrvatskih velikana od 925 do 1925. Bio je zatvaran i na koncu ubijen od jugoslavenskih žandara.

Pavao Tomiša, također je prvo bio pravaškog političkog uvjerenja, da bi kasnije postao Radićev sljedbenik. On je kao član Hrvatskog sokola posuđivao knjige i iz tamošnje knjižnice, opet djela autora kao što su Šenoa, Kumičić, Galović i Horvat te Starčevići i Radićevi govori. Čitali su se i Zagorkini romani, a i ovdje se raspravljalo o Krleži i *Književnoj republici*.

Tomišina čitaonica posjedovala je i *Vošickijevog* Winnetoua, čiji su događaji ulazili u djetinjstvo njegova najmlađeg sina i njegovih vršnjaka.

Dragutin Skojić bio je pravnik koji je bio aktivan u Kraljevini Jugoslaviji, NDH i Jugoslaviji, služeći kao kotarski načelnik, kotarski pristav te sudac za prekršaje. U njegovoj knjižnici nalaze se djela Nazora, Šenoe, Kumičića, Janka Matka, Zagorke, zatim dječja literatura kojom se u nastavi koristila njegova supruga, kao i Tolstoj, Turgenjev, Puškin, Dostojevski. U mladosti je prijatelj s braćom Hegedušić, među kojima je bio i pokretač hlebinske likovne škole Krsto, koji je pak prijateljevao s Krležom koji je napisao predgovor *Podravskim motivima*, likovnoj mapi Krste Hegedušića. Tako je Krleža bio tema i ovog društva i čitaonice, a Skojić je obožavao Krležu, kao i Hegedušići. Nakon dolaska komunista služio je šestomjesečnu zatvorsku kaznu.

U selu je djelovala i Katušina knjižnica koju je vodila udovica Bara Imbriovčan. I tu su se mogla naći djela Augusta Šenoe, Mažuranića i Nazora, kao i Zagorke i Matka, te djela ruskih pisaca poput Tolstoja, Puškina i Dostojevskog, često posuđivanih od Skojića, a bilo je i nabožnih knjiga.

Oko 1920. u kući Šimuna Mraza pokrenuta je čitaonica koja će potom postati i *Mraskova* knjižnica. I on je prvo bio član Stranke prava, a nakon raskola u stranci, priklonio se Radiću. Nakon Radićeva prihvaćanja republikanizma Mraz ga se odrekao i pristupio pravaškoj stranci, kasnije frankovcima. Nakon pogibije pod „zagonetnim okolnostima“ knjižnica se gasi,

a 1939. ponovno će je pokrenuti njegov sin Franjo Mraz, nakon odsluženja zatvorske kazne zbog suradnje s ustaškim logorom Janka-puszta u Mađarskoj. Mraz piše da se je ova knjižnica knjigama snabdijevala i iz Tomišine knjižnice, opet spominjući Winnetoua, ali i Zagorkine knjige. Među čitanijim piscima ovdje je bio i Mile Budak, kasniji ustaški ministar, ali jednako tako knjižnica je imala i *Sina domovine*, Augusta Cesarca, koji stoji na posve drugoj strani političkog spektra, a 20-ih godina objavljivao ga je upravo Vošicki.

Konačno, zbog imena Krste Hegedušića, posebno je zanimljiva Hegedušićeva odnosno Pavlekova (kao su ih zvali u selu) knjižnica i čitaonica. Knjižnica je pokrenuta nakon pokretanja grupe Zemlja, u kući u kojoj je te 1929. godine Krsto osnovao „Slikarsku školu naivne umjetnosti“. Na Hegedušiće je utjecao ujak, komunistički političar Kamilo Horvatin¹⁵⁴, kojeg je Krsto pratio po političkim skupovima. Zahvaljujući ujaku Krsto je 1926. upoznao Cesarca, Cvijića, Ljubu Babića i Krležu, koji je utjecao na njegovo viđenje slikarstva. Hegedušićeva knjižnica je, prema Mrazovim riječima, imala zavidan broj knjiga, a prevladavali su pisci marksističke, lijeve orijentacije poput Maksima Gorkog, Fjodora Vasiljeviča Gladkova, ali i Sinclaira. Od hrvatskih autora autora i ovdje dominiraju Vošickijevi autori iz tog razdoblja Cesarec i Krleža, a posebno se čita *Književna republika*. Krsto čak ima grupu za debatu o temama iz tog časopisa.

Mraz navodi i da se u hlebinskoj knjižnici Seljačke sloge također protežirala lijeva literatura, autora kao što su Krleža, Cesarec, Adžija i Prica, uz neizostavnu *Književnu republiku*. Također navodi da su se neki seljani učlanjivali u koprivničku knjižnicu (ne navodi koju), ali i kupovali kod Vošickog Mayeve knjige o Winnetouu, sveščiće *Tako vam je bilo nekoć*, kao i *Književnu republiku* (Mraz 2008: 309-322).

Već i površnim pregledom vidi se da su ove knjižnice imale djela sličnih autora, osim hrvatskih u najvećoj mjeri ruskih, što se podudara s Vošickijevom posudbenom knjižnicom, ali i izdavačkim programom pa i daje određeni pregled i odgovor na pitanje koje čitateljske skupine postoje u tom razdoblju. Vidljivo je i da zarada nije primarna, jer se knjige iz jedne obiteljske knjižnice nalaze kod druge knjižničarske obitelji, a i po habitusu njihovih vlasnika jasno je da

¹⁵⁴ „Horvatin, Kamilo, hrvatski političar (Varaždin, 18. VII. 1896 – SSSR, 1938). Sudjelovao u atentatu na bana S. Cuvaja 1912. i bio osuđen na dvije godine tamnice. Poslije završio školovanje i radio kao bankovni službenik. Od 1919. sudjelovao u komunističkom pokretu. Bio je član i sekretar Pokrajinskoga sekretarijata za Hrvatsku i Slavoniju, član CK i Politbira CK KPJ, dužnosnik Crvene pomoći. U razdoblju frakcijskih borbi u KPJ bio je istaknuti predstavnik lijeve frakcije. Pokretač je, suradnik i urednik više glasila KPJ (Novi svijet, Borba, Klasna borba). Biran je za gradskog zastupnika u Zagrebu 1920., a 1927. za gradskoga i oblasnoga zastupnika. Nakon 1929. djelovao je uglavnom u inozemstvu (Austrija, Čehoslovačka i SSSR). Bio je i član predstavništva KPJ u Kominterni. Nestao u Staljinovim čistkama.“ (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=26225>, pristupljeno 27. veljače 2020. 17:02)

im je važnije bilo širenje književnih i političkih ideja. Vidi se i da se u knjižnicama nalaze djela autora koja je objavljivao Vošicki i da mu je rizik objavljivanja Krleže i Cesarca donio koristi. Ne nužno i ne samo one financijske, već one koja mu je dvadesetih godina pomogla u stvaranju nakladničkog imena.

Merhautova i zatim Vošickijeva knjižnica različite su od spomenutih. Elias Canetti napisao je da je knjižnica najbolja definicija zavičaja (Canetti 2021: 57), a Vošickom je služila i da se učvrsti u novom zavičaju te i time uz svoju knjižaru veže što veći broj ljudi.

Merhaut je svoju knjižaru oglašavao neposredno pred odlazak u Zagreb¹⁵⁵, a Vošicki odmah po preuzimanju knjižare objavljuje oglas identičan Merhautovom, preporučujući općinstvu moderno uređenu knjižnicu za posuđivane, prema čemu je posudbenu knjižnicu imao odmah po otvaranju knjižare¹⁵⁶. Pritom nije preuzeo Merhautovu knjižnicu jer u nijednom primjerku nema Merhautova žiga, ili je knjižnica zbilja bila toliko nova da Merhaut nije ni stigao staviti žigove (ili nije želio jer je znao da odlazi).

Pravila „Posudne knjižnice Vinka Vošickog“ bila su sljedeća:

„Uplata u ime jamčevine, da knjiga bude pravodobno vraćena i ne oštećena 20 dinara.

Jedna knjiga smije se najdulje 14 dana zadržati.

Za svaki daljnji dan plaća se 50 para pristojbe.

Za posuđenje plaća se 10% od vrijednosti knjige.

Knjige treba čuvati da se i drugi mogu njima koristiti.

Potpisani moli sl. općinstvu za preporuku knjižnice među Vašim znancima.

VINKO VOŠICKI, knjižar i vlasnik Posudne knjižnice u Koprivnici.“¹⁵⁷

Nisam pronašao kataloge Vošickijeve posudbene knjižnice, ali se može barem dijelom rekonstruirati zahvaljujući pojedinim sačuvanim primjercima. Dvanaest svezaka nalazi se u koprivničkoj knjižnici, a još 70 svezaka u arhivi autora¹⁵⁸.

Poredani prema rednim brojevima, sačuvani primjerci čine sljedeći niz od 82 sveska:

Tablica 1. Popis knjiga posudbene knjižnice Vinka Vošickog

Posudbena knjižnica Vinka Vošickog – naslovi u arhivi autora

¹⁵⁵ *Podravska hrvatska straža*, godina II, broj 3, 21. siječnja 1911. 3.

¹⁵⁶ *Podravska hrvatska straža*, godina II, broj 6, 11. veljače 1911. 4.

¹⁵⁷ Carnegie, Andrew. 1919. *Carstvo poslova*. Izdanje knjižare Z. i V. Vasića. Zagreb

¹⁵⁸ Ove sveske, zajedno s drugim knjigama iz Vošickijeve knjižnice predao mi je u studenom 2019. godine dr. Davorin Hećimović, koji ju je ranije te godine dobio od Vošickijeva posinka Miroslava Vlahovića.

Broj	Autor	Naslov	Izdavač/tiskara	Godina izdanja	Jezik originala
-	Arkadije Averčenko	<i>Plemenita djevojka</i>	Izdanje knjižare Vinka Vošickog	192?	ruski
-	Maurice Barrès	<i>Neprijatelj zakona</i>	Izdanje knjižare Vinka Vošickoga	192?	francuski
-	Niko Bartulović	<i>Ivanjski krijesovi</i>	Tipografija d.d.	1920.	
-	August Cesarec	<i>Careva kraljevina</i>	Nakladna knjižara V. Vošickog	1925.	
-	K. P. Dominković	<i>Piljci i kržine. Uspomene i refleksije iz taoštva i internacije 1914.-1917.</i>	Naklada autora	1922.	
18	Aleko Konstantinov	<i>Baj Ganja. Nevjerojatne zgode jednog savrmenog Bugarina</i>	Pučka tiskara	1917.	bugarski
26	Emil Gaborian	<i>Ljubavne zgode grofice Brinvilliers</i>	Knjižara L. Hartmana (St. Kugli)	-	
27	Camille Mayran	<i>Povijest Gottone Connixloo. Roman s flandrijskog ratišta</i>	Naklada Zemaljske tiskare	1918.	francuski
43	M. Arcybašev	<i>Žena</i>	Izdanje knjižare Vinka Vošickog	1927.	ruski
52a	Jan Havlasa	<i>Okna u maglu. Japanski ljubavni roman</i>	Naklada Kr. zemaljske tiskare	1920.	češki
54a	Henryk Sienkiewicz	<i>Ognjem i mačem. Roman iz sedamnaestoga stoljeća. II dio.</i>	Hrvatsko knjiž. društvo sv. Jeronima	-	poljski
80	Paul Bourget	<i>Pripovijesti</i>	Nakladna knjižara Janka Dujaka, Sisak	-	francuski
96	Franjo Herczeg	<i>Carstvo sanja. Roman jedne neshvaćene ženske duše</i>	Naklada Kr. zemaljske tiskare	1917	mađarski
97	Po sastavku: dekana Stojanovića	<i>Prosvjetitelj selski</i>	Knjigotiskara Mirko Kos i dr.	1910.	
120	Johan Bojer	<i>Naše carstvo. Roman iz sjevernjačkoga života.</i>	Zabavna biblioteka	-	norveški
125	Anatol Frans (Anatole France)	<i>Zločin Silvestra Bonara</i>	Narodna knjižnica	1918.	francuski
154	F. M. Dostojevskij	<i>Idiot</i>	Moderna knjižnica	-	ruski
179	-	<i>O zaštiti posjeda.</i>	Hrvatska pučka seljačka tiskara	1909.	
207	G. D'Annunzio	<i>Djevičanska zemlja</i>	Knjižara Josip Sokol	1912.	talijanski
219	Bratoljub Šram	<i>Štipanja i milovanja</i>	Klub hrvatskih književnika u Osijeku	1920.	
222	Guy de Maupassant	<i>Nekad</i>	Nakladna knjižara Janka Dujaka, Sisak	1930.	francuski

229	D. S. Merežkovski	<i>Florentinske novele. II izdanje.</i>	Moderna knjižnica, tisak Hrvatskog štamparskog zavoda d.d.	-	ruski
238	Charles de Vitis	<i>Roman radnice</i>	Tiskara Vogler i drugovi	1909.	francuski
270	Catulle Mendés	<i>Samostansko štivo</i>	Izdanje knjižare Vinka Vošickog	1925.	francuski
271	Vicomte D'Vogüé	<i>Jean D'Agrève. Historija jedne velike ljubavi</i>	Naklada Kr. zemaljske tiskare	1918.	francuski
286	Henrik Sienkiewicz	<i>Razoreno</i>	Izdanje knjižare Vinka Vošickog	-	poljski
352	Henrik Sienkiewicz	<i>Porodica Polanieckih</i>	Nakladna knjižara M. Kelovića	1928.	poljski
362	Marija Tucaković Grgić	<i>Razbacana srca. Neobične priče, o neobičnoj ljubavi</i>	Vlastita naklada	1931.	
364	-	<i>Život i ljubav ruske carice Katarine II.</i>	Nakladni zavod Neva	1929.	ruski?
364a	-	<i>Život i ljubav ruske carice Katarine II.</i>	Nakladni zavod Neva?	1929.?	ruski?
368a	-	<i>Slatka mala Mirjana?</i>	-	-	-
377	Henryk Sienkiewicz	<i>Ognjem i mačem</i>	Knjižara L. Hartmana (St. Kugli)	1920.	poljski
378	Henryk Sienkiewicz	<i>Quo Vadis</i>	Knjižara L. Hartmana (St. Kugli)	-	poljski
407	Dragutin Hren (ur.)	<i>Knjiga za tebe</i>	Narodna prosvjeta	1930.	
408	Aleksandar Zavorić-Dmitrovski	<i>Nihilista</i>	Naklada knjižare Maksa Brucka, Đakovo	1904.	ruski
409	Julie Zeyer	<i>Darja</i>	Tisak i naklada Lav. Weissa	1917.	češki
410	Miroslav Vanino	<i>General de Sonis: miles Christi</i>	Naklada Hrv. Kat. tiskovnog društva	1909.	
413	Đuro Vilović	<i>Esteta. Roman vječnih bohema</i>	Knjižara M. Kelovića	-	
415	André Lichtenberger	<i>Mali Trot</i>	Izdavačka knjižarnica Napredak	1922.	francuski
417	Andro Kovačević	<i>Posljednji Nenadić</i>	Matica hrvatska	1913.	
419	Ilija Jakovljević	<i>Na raskrsnici</i>	Tisak Nadbiskupske tiskare	1925.	
424	France Stele i Franc Terseglav	<i>Sveta Rusija. Misli o zbliženju ruske i katoličke crkve.</i>	Znanstvena knjižnica Narodne prosvjete	1920.	slovenski/ ruski
425	Ilija Bošnjak (Od Neretve Ilja)	<i>Misirka. Prvi dio: objavljenje</i>	Leonova tiskara, Split	1919.	
427	Alois Jirásek	<i>Filozofska historija</i>	Središnjica češko-jugoslavenske naklade J. Herejk	1921.	češki
429	Grigorije Božović	<i>Uzgređni zapisi</i>	Štamparija Jedinstvo	1926.	srpski
430	Marin Bego	<i>Novele</i>	Matica hrvatska	1916.	

435	Grupa autora (Mihail Šolohov, Pantelejmon Romanov, Ovadij Savič, Fjodor Gladkov, Vladimir Lidin, Sergej Semjonov, Vsevolod Ivanon)	<i>Savremena ruska proza</i>	Izdavač i odgovorni urednik Josip Svećenski, Zagreb	-	ruski
442	Alexander Dumas	<i>Tri mušketira</i>	Tisak i naklada St. Kugli	-	francuski
448	Alfons Dode (Alphonse Daudet)	<i>Taraskonska luka</i>	Izdavačka knjižarnica <i>Napredak</i>	1924.	francuski
455	Hans Aanrud	<i>Sidsel dugosuknjica</i>	Nakladni zavod Ign. Granitz	1919.	norveški
460	Marija Konopicka	<i>Izabrane pjesme Marije Konopicke poljske pjesnikinje puka</i>	Tipografija d.d.	1920.	poljski
462	Anatol Frans (Anatole France)	<i>Mišljenja g. Žeroma Koanjara</i>	Izdavačka knjižarnica <i>Napredak</i>	1922.	francuski
463	Jaro	<i>Glumice i balerine</i>	Izdavačka knjižarnica <i>Napredak</i>	1922	talijanski
464	Branko Mašić	<i>Lutanje</i>	Nadbiskupska tiskara	1917.	
467	Matilde Serao	<i>Tri žene</i>	-	1910.	talijanski
470	Ivo Vojnović	<i>Geranium</i>	Društvo hrvatskih književnika	1918.	
473	Zdenka Marković	<i>Let</i>	Knjižara Z. i V. Vasića	1920.	
475	Ivo Vojnović	<i>Akordi</i>	Nakladni zavod Jug, Zagreb?	1917.	
478	Marsel Prevo (Marcel Prévost)	<i>Pier i Tereza</i>	Izdavačka knjižarnica <i>Napredak</i>	1922.	francuski
485	M. Arcybašev	<i>Kuprijan</i>	Tiskom Hrv. Štamparskog zavoda	-	ruski
489	Anton Čehov	<i>Priča nepoznatog čoveka i druge pripovetke</i>	Izdavačka knjižarnica <i>Napredak</i>	1921.	ruski
492	Matilde Serao	<i>Tri žene</i>	-	-	talijanski
493	Henri de Regnier	<i>Strah od ljubavi</i>	Izdavačka knjižarnica <i>Napredak</i>	1922.	francuski
501	D. Merežkovski	<i>Petar Veliki I Aleksej. Roman iz ruske povijesti</i>	Matia hrvatska	1912.	ruski
509	Niko Andrijašević	<i>Iz neretvanske krajine</i>	Matica hrvatska	1907.	
510	Branislav Nušić	<i>Priče</i>	Matica hrvatska	1912.	srpski
525	Dante Alighieri	<i>Božanstvena komedija. II dio: Čistilište</i>	Matica hrvatska	1912.	talijanski
555	I. A. Gončarov	<i>Bezdan. Roman u pet velikih dijelova</i>	Grafičko-nakladni zavod d.d.	1923.	ruski
561	N. Černiševskij	<i>Što da se radi? Pripovijesti o novim ljudima</i>	Tipografija d.d.	1921.	ruski
574	I.S. Turgenjev	<i>Plemičko gnijezdo</i>	Tipografija d.d.	1924.	ruski

Posudbena knjižnica Vinka Vošickog - naslovi u Knjižnici i čitaonici "Fran Galović", Koprivnica					
98	Juraj Carić	<i>Krvna osveta u Boki Kotorskoj</i>	Izdanje knjižare V. Jurića, Split	1918.	
104	Franjo Sudarević	<i>Crtice iz života za mladež</i>	Naklada Lav. Weissa, Bjelovar	1915.	
202	Björnstjerne Björnson	<i>Synnöva Solbakken</i>	Knjigotiskara V. Vošicki, Koprivnica		norveški
212	Stjepan Lovreković	<i>Prekinuta sanja</i>	Naklada knjižare S. Jünker-a, Sisak	1913.	
416	Osman Aziz	<i>Bez svrhe</i>	Naklada Matice hrvatske	1897.	
453	Mihajlo Jurjević Ljermontov	<i>Junak našega doba</i>	Narodna knjižnica	1918.	ruski
458	A. Carnegie	<i>Carstvo poslova</i>	Izdanje knjižare Z. i V. Vasića	1919.	engleski
482	M. J. Saltykov-Ščedrin	<i>Gospoda Golovljovi</i>	Naklada knjižare Mirka Breyera	1918.	ruski
497	I. S. Turgenjev	<i>Dim</i>	Matica hrvatska	1913.	ruski
524	Dr. F. D. Marušić	<i>Gorocvijet u dolini. Rapsodije, elegije i meditacije</i>	-	1926.	
570	Charles-Louis Philippe	<i>Bubu sa Montparnassa</i>	Tipografija, grafičko-nakladni zavod	1921.	francuski
577a	Aleksandar Dumas	<i>Grof Cagliostro (Josip Balsamo)</i>	Tipografija d.d.	1922.	francuski

Vošicki nažalost nije objavljivao kataloge posudbene knjižnice (ili nisu sačuvani), kao što su to činili neki drugi izdavači toga vremena, poput Mirka Breyera, koji ih je od 1904. do 1914. objavio čak 27 (Topić 2011: 134), zbog čega je nemoguće reći kakva je točno bila njegova knjižnica, ali i ova 82 sveska mogu dati određeni uvid. Prvi sačuvani redni broj je 18, a riječ je o naslovu *Baj Ganja. Nevjerojatne zgode jednog savremenog Bugarina*, ujedno i jedinoj knjizi na bugarskom jeziku. Posljednja pak knjiga je *Grof Cagliostro (Josip Balsamo)* svjetski poznatog Alexandra Dumasa, u izdanju zagrebačke Tipografije, a njen redni broj je 577a, što znači da je riječ o djelu objavljenom u više svezaka. Godina izdanja je 1922., no kronološki gledano, posljednja objavljena knjiga u knjižnici ona je Marije Grgić Tucaković iz 1931. pa je jasno da je knjižnica tada još poslovala.

Kao i u ostalim spomenutim knjižnicama, primjetan je velik broj ruskih autora. Među autorima nalaze se Dostojevski, Turgenjev i Čehov, ali i Arcybašev, s iznimkom Dostojevskog, redom autori koje je objavljivao i Vošicki. Osim ruske, u knjižnici se nalazi veći broj svezaka preveden s francuskog, poljskog, talijanskog, ali i norveškog i mađarskog. Začudo, samo su tri

knjige na češkom, ali treba uzeti u obzir da je popis nepotpun. Jedno od tih djela je *Filozofska historija* Aloisa Jiráseka objavljeno 1921. u nakladi Središnjice češko-jugoslavenske naklade J. Herejk. To govori o drugačijem poimanju autorskih prava i konkurencije, ili barem o načinu na koji je funkcionirao Vošicki, jer i on je taj naslov objavio iste te godine u *Svjetskoj biblioteci*¹⁵⁹.

Određen broj knjiga u knjižnici su srpska izdanja, na ćirilici, što je uobičajeno za to razdoblje. No, zanimljivo je da je od šest takvih naslova tek jedan djelo srpskog autora (*Uzgređni zapisi* Grigorija Božovića), dok su ostalo prijevodi s ruskog (jedan zbornik grupe autora, Čehov), francuskog (Henri de Regnier, Anatole France) i talijanskog (Jarro, pravim imenom Giulio Piccini).

Autori u ovoj knjižnici dijelom su podudarni s ranije spomenutim knjižnicama. Uglavnom je riječ o slavnim autorima od renesanse do 20. stoljeća kao što su Dante, Dostojevski, Maupassant ili Čehov, jednako slavim autorima povijesnih i visokonakladnih romana kao što su Alexandre Dumas ili Henryk Sienkiewicz, koji je i dobitnik Nobelove nagrade za književnost. Tu su i drugi Nobelom ovjenčani autori, Anatole France i Björnstjerne Björnson, a zasigurno ih je bilo još. Izdavači na naslovnicama knjiga ističu ako je neki pisac član francuske akademije, kao što su spomenuti France, Vicomte D'Vogüé (pravim imenom Eugène-Melchior de Vogüé) ili pak ako je dobitnik odnosno dobitnica *Velike nagrade za roman Francuske akademije* poput Camille Mayran, čija je tema o Velikom ratu zasigurno bila bliska Vošickom, ali i širem čitateljstvu. U knjižnici se nalaze i autori poput Norvežanina Johana Bojera, koji je suvremenom hrvatskom čitatelju nepoznat, ali je je tih 20-ih godina i 30-ih godina prošloga stoljeća bio međunarodno popularan¹⁶⁰, kao i industrijalac čije je ime i danas sinonim za bogatstvo, Andrew Carnegie, s esejima o američkim ekonomskim prilikama, naslovljen kao *Carstvo poslova*.

S druge strane, kao i ostale knjižnice, nudi ono što se smatra trivijalnom ili zabavnom literaturom – humoristični, ljubavni i pustolovni romani. U knjižnici se mogu posuditi knjige Aleka Konstantinova iz nakladničkog niza *Humoristične knjižnice* ili Émilea Gaboriaua (Emila Gaboriana), prvog pisca policijskih i sudskih romana¹⁶¹, zatim djela kao što su *Okna u maglu*, podnaslovljena kao *Japanski ljubavni roman*, češkog putopisca i veleposlanika Jana Havlase¹⁶², *Tri žene* Matilde Serao, autorice 40 popularnih romana¹⁶³, *Štipanja i milovanja* Bratoljuba Šrama, objavljene u Klubu hrvatskih književnika u Osijeku, u kojem je djelovao i Vošickijev

¹⁵⁹ Jirásek, Alois. 1921. *Filozofska historija*. Knjižara Vinka Vošickog. Koprivnica.

¹⁶⁰ <https://www.britannica.com/biography/Johan-Bojer> (pristupljeno 29. veljače 2020. 16:06)

¹⁶¹ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=20942> (pristupljeno 2. ožujka 2020. 18:44)

¹⁶² <https://proleksis.lzmk.hr/25662/> (pristupljeno 2. ožujka 2020. 20:10)

¹⁶³ (<https://www.britannica.com/biography/Matilde-Serao> (pristupljeno 2. ožujka 2020. 21:00))

suradnik Rudolfo Franjin Magjer. U knjižnici je također imao djela koja je preveo drugi njegov osječki suradnik Pavao Rakoš. Riječ je o knjigama *Pripovijesti* Paula Bourgeta na kojoj je potpisan pseudonimom Selim Rakošev, *Nekad Guya se Maupassanta*, gdje je potpisan kao Branimir Pekarić, ali i *Darja* Julija Zeyera na kojoj je potpisan pravim imenom, a u zagradi je pseudonim Selim Rakošev.

Vošicki nudi autore i knjige sa svih strana političkog spektra. Tako u knjižnici nudi knjigu dubrovačkog publicista Kriste Dominkovića, koji se istaknuo aktivnostima u organizacijama srpske omladine, koji je zbog protumonarhijskih stavova tijekom Prvog svjetskog rata držan kao talac u internaciji. Nakon rata aktivan je u srpskim društvima u Dubrovniku, odlikovan redom Sv. Save, sudjeluje u brojnim listovima te zastupa ideju srpske supremacije na južnoslavenskom prostoru¹⁶⁴. U knjižnici se mogu naći i djelo spomenutog francuskog autora Paula Bourgeta koji je bio „slavan kao prvak katoličko-konzervativne beletristike“¹⁶⁵, roman *Carstvo sanja. Roman jedne neshvaćene ženske duše*, mađarskog autora Franje Herczega koji je bio „vodeći književni eksponent konzervativno-nacionalističkog mađarskog mišljenja na početku 20. stoljeća“¹⁶⁶. Posuditi su se mogle knjige svjetski poznatog industrijalca Andrewa Carnegiea, Nikolaja Gavrilovića Černiševskog, zatvaranog i u Sibir poslanog pisca koji je bio utjecajan među ruskim radikalima i koji je smatrao da književnost mora imati ulogu društvene kritike¹⁶⁷, Miroslava Vanina s imprimaturom Nadbiskupskog duhovnog stola u Zagrebu, ali i kontroverznog Đure Vilovića, svećenika koji je djelovao u Međimurju pa napustio svećeničko zvanje i od sljedbenika pravaške politike, postao dijelom četničkog pokreta i suradnik Draže Mihailovića. Bio je popularan pisac 20-ih i 30-ih godina, a kasnije ponajviše ostao upamćen po političkim laviranjima¹⁶⁸. Također, u knjižnici se mogla pronaći knjiga Gabriellea D'Annunzia, jednog od važnijih talijanskih književnika krajem 19. i početkom 20. stoljeća, ali i čovjeka koji je okupirao Rijeku i njome diktatorski upravljao do siječnja 1921, a kasnije bio nacionalni pjesnik fašističke Italije¹⁶⁹.

Ukratko, u njegovoj su se knjižnici mogle pronaći knjige autora različitih umjetničkih i životnih uvjerenja, što ukazuje na Vošickijevu otvorenost i liberalnost, ali i jednostavnu činjenicu da je bio poduzetnik i nudio ono što su čitatelji tražili. Za razliku od obiteljskih

¹⁶⁴ <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=5153> (pristupljeno 2. ožujka 2020. 17:33)

¹⁶⁵ <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=9050> (pristupljeno 3. ožujka 15:45)

¹⁶⁶ <https://www.britannica.com/biography/Ferenc-Herczeg> (pristupljeno 3. ožujka 2020. 15:55)

¹⁶⁷ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=13294> (pristupljeno 9. ožujka 2020. 17:26)

¹⁶⁸ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=64681> (pristupljeno 9. ožujka 2020. 17:41)

¹⁶⁹ <https://proleksis.lzmk.hr/16850/> (pristupljeno 9. ožujka 2020. 20:15).

knjižnica koje su si mogle dopustiti da djeluju isključivo prosvjetiteljski ili politički, Vošicki je morao misliti i na održivost poslovanja.

Prema članku objavljenom u Koprivničkim novinama 1954. godine Vošickijeva je posudbena knjižnica djelovala od 1912. (prema u oglasu u *Podravskoj hrvatskoj straži* od 1911.) do 1941. godine¹⁷⁰.

Najzanimljivija je možda činjenica, koja govori o Vošickijevu karakteru, da je sve te knjige, unatoč političkim promjenama i činjenici da bi zbog toga mogao imati problema, čuvao sve do svoje smrti, kao uostalom i drugu dokumentaciju, o kojoj će biti govora.

Nisam pronašao podatak je li Vošicki donirao knjige knjižnicama tijekom 1910-ih i pogotovo 1920-ih godina kada je počelo njihovo brojnije osnivanje, ali se zna da je donirao knjige za knjižnicu Doma kulture po završetku Drugog svjetskog rata. I po tome je sličan Weissu koji je s 50 doniranih knjiga pomogao osnivanje bjelovarske Hrvatske pučke knjižnice 1912. godine (Renić i Gatalica 2016: 46) u čemu se također vidi koliko su nakladnici i knjižari poput njih dvojice značili za razvoj pismenosti i čitateljskih navika, ali i sveukupne kulture u svojim gradovima.

6.1.3. Pravila, spomenice, izvješća...

Razvoj društvenog života grada, djelovanje pjevačkih i drugih društava, a napose razvoj školstva, donosio je sigurnu zaradu tiskarima. Kostinčer i Neugebauer, spomenuti Vošickijevi prethodnici, u desetljećima prije njegova dolaska tiskali su različite publikacije za gradsku upravu, društva, škole, vjerske zajednice i sl¹⁷¹. Spretni Vošicki, već u prvim godinama uspijeva preuzeti te poslove pa tiska, primjerice, *Pravila koprivničkog paromlina dioničarskog društva u Koprivnici*, *Pravila hrvatskog obrtničko-radničkog obrazovnog i pjevačkog društva Domoljub*, kao i pjevački poslovnik istoimenog društva (1914.), *Pravila Prosvjetnog udruženja hrvatskih katoličkih žena* i *Pravila pučke štedionice* (1912.). Također je na njemačkom tiskao *Statuten der Oehlindustrie kroatischer Landesprodukte. Actien-Gesellschaft in Koprivnica*¹⁷².

Ovim će se poslovima nastaviti baviti i kroz sljedeća desetljeća. Sačuvana je tako spomenica Domoljuba koju je otisnuo 1920. Tijekom 20-ih i 30-ih godina tiskao je *Pravila hrvatske marvogojske udruge u Hlebinama* (1927?), *Katalog poljoprivredno-kulturne i*

¹⁷⁰ Gradska knjižnica u 1954. godini. *Koprivnički tjednik*, godina V, broj 10, 6. ožujka 1954. 2.

¹⁷¹ Više tiskanica čuva se u Muzeju grada Koprivnice.

¹⁷² Sve se ove tiskovine nalaze u Arhivu Muzeja grada Koprivnice.

stočarske izložbe u Koprivnici (1929.), *Zakon o proizvodnji, uvozu, izvozu i prodaji baruta, eksploziva i ostalih rasprskavajućih smesa municije i oružja u primeni kod carinskih vlasti* Mladena M. Perića (1931?) i *Pravila učiteljske kreditne zadruge u Koprivnici* (1932.)¹⁷³. Tiskao je i tiskalice za razne državne institucije, formulare i dokumente poput obrasca za kotarski sud kojim sud dozvoljava uknjižbu pravovlasništva¹⁷⁴, kupoprodajne ugovore¹⁷⁵, obrtne dozvole¹⁷⁶ pa čak i *glasbene dopustnice*¹⁷⁷ kojima se dozvoljava plesna glazba (u ovoj sačuvanoj Općinsko poglavarstvo Drnja dozvoljava Josipu Imbriovčanu da može imati plesnu glazbu 23. travnja 1925. godine, od podneva do ponoći), domovnice (u arhivi Ivana Zvijerca sačuvane su domovnice iz 1926.¹⁷⁸ i 1935.¹⁷⁹ godine), obrazac za žetvu za Ministarstvo poljoprivrede i voda Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca tijekom 20-ih¹⁸⁰, a tridesetih godina i porezne knjižnice¹⁸¹, obrazac *Poziv politički* kojim su se stranke pozivale u općinski ured. Jedan takav sačuvani poziv¹⁸² iz Općine Drnja, potpisan od mjesnog starješine Kišića, poziva Josipa Imbriovčana da 5. rujna 1934. dođe u općinski ured platiti crkveni namet, pod prijetnjom ovrhe, drugi poziva Josipa Imbriovčana mlađeg da u 18 sati dođe Ignacu Petroviću radi dogovora za sutrašnju skupštinu u Drnju¹⁸³, a trećim, također upućenim obitelji Imbriovčan, Poglavarstvo upravne općine Drnje poziva Josipa i Stevu Imbriovčana da se 20. ožujka 1936. pojave na putu prema Honki (?) s motikom i lopatom, kako bi počeli odrađivati tri dana, očito neke kazne¹⁸⁴. Zanimljivo je da je, unatoč starokatoličkom pokretu, za Zagrebačku nadbiskupiju, odnosno župu u Drnju, tiskao krsne listove, svakako tijekom 30-ih¹⁸⁵, kao i 1941. godine¹⁸⁶. Također se

¹⁷³ Ovi se materijali nalaze u Arhivu Muzeja grada Koprivnice.

¹⁷⁴ Tiskanica Slavni kr. kotarski sude kao gruntovna oblast iz 1927. Tiskara Vinka Vošickoga. Arhiva Ivana Zvijerca.

¹⁷⁵ Kupoprodajni ugovor između obitelji Podunajec i Varmuž od 7. listopada 1920. Arhiva Ivana Zvijerca. Više ugovora sačuvano je u arhivi Ivana Zvijerca.

¹⁷⁶ Obrtna dozvola broj 4470/1921 koprivničkog Gradskog poglavarstva kojom se Vinku Vošickom dozvoljava proizvodnja kuverti i papirnate robe. Arhiv Muzeja grada Koprivnice.

¹⁷⁷ *Glasbena dopustnica* Općinskog poglavarstva Drnje od 22. travnja 1925. Tisak V. Vošicki. Arhiva Ivana Zvijerca.

¹⁷⁸ Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca. Poglavarstvo upravne općine Drnje. Domovnica izdana Stjepanu Kuzmiću 30. travnja 1926. Tiskara V. Vošickog u Koprivnici. Arhiva Ivana Zvijerca.

¹⁷⁹ Kraljevina Jugoslavija. Opštinska uprava u Drnju. Domovnica izdana Bolti Varoviću 2. siječnja 1935. Tisak V. Vošicki. Arhiva Ivana Zvijerca.

¹⁸⁰ Prethodni rezultati žetvenog prinosa ranih useva. Ministarstvo poljoprivrede i voda. Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. Tisak i naklada Vinka Vošickoga. Koprivnica. Ovaj dokument se nalazi u privedodu rukopisa A. Daudeta. Vlastita arhiva.

¹⁸¹ Porezna knjižica za Općinu (grad) Ludbreg od 20. kolovoza 1930. Tisak V. Vošickog. Arhiva Ivana Zvijerca.

¹⁸² *Poziv politički* od 29. kolovoza 1934. Tisak i naklada V. Vošickog. Arhiva Ivana Zvijerca.

¹⁸³ *Poziv politički* od 22. listopada 1935. Tisak i naklada V. Vošickog. Arhiva Ivana Zvijerca.

¹⁸⁴ *Poziv politički* od 19. ožujka 1936. Tisak i naklada V. Vošickog. Arhiva Ivana Zvijerca.

¹⁸⁵ Krsni list Juraja Kolesara od 15. travnja 1932. godine. Tisak Vinko Vošicki. Arhiva Ivana Zvijerca.

¹⁸⁶ Krsni list Alojzija Pavelija od 15. rujna 1941. Tisak V. Vošicki Koprivnica br. 258. Arhiva Ivana Zvijerca.

prijavio, i 1927. dobio posao izrade koprivničkog gradskog biljega, pobijedivši i zagrebačku Typografiju¹⁸⁷, što govori da su ga gradske vlasti cijenile.

Očito je da je od samih početaka, kao i tijekom izdavački plodnih 20-ih, a jednako tako i 30-ih godina tiskao materijal za razne općine, institucije i ustanove što mu je omogućavalo da se tvrtka opstane i u najtežim poratnim i godinama recesije.

Vošicki je već na samom početku poslovanja tiskao novine. Tako je tiskao tjednik *Koprivnički glasnik* koji je pokrenuo je koprivnički odvjetnik Miroslav Šubert 1912. godine, a koji je prestao izlaziti nakon samo četiri broja (Anić 2009: 394).

Dvije godine kasnije postao je tiskarom *Podravske hrvatske straže*, novina koje su počele izlaziti 1910. (Feletar 1978: 12). Vlasnik i nakladnik bio je „Klub starč. stranke prava u Koprivnici“, a odgovorni urednik svećenik i narodni zastupnik Stjepan Zagorac¹⁸⁸. Vošicki ove novine počinje tiskati 1914.

Te prve ratne 1914. godine počinje izlaziti *Napred*, kojemu je vlasnik i glavni urednik zidarski obrtnik Valko Igrić. Ovaj je list za „pouku, gospodarstvo, društveni i javni život“ pokrenut od strane pristaša bivše hrvatsko-srpske koalicije, a s izlaženjem je prestao već 1914. ili 1915. godine pa Koprivnica tijekom Prvog svjetskog rata nema vlastite novine (Anić 2009: 394).

6.2. Zlatno razdoblje: 1920-e

Vošickijevo razdoblje rasta i razvoja odvija se u vremenina koja su s jedne strane prosperitetna i u kojem su ljudi željni normalizacije života i zabave da se zaborave ratna stradanja; razdoblju koje prema Lyonsu možemo smatrati zlatnim razdobljem za knjigu i nakladništvo, ali s druge strane riječ je o vremenu u kojemu su posljedice Prvog svjetskog rata donijele brojne i trajne negativne posljedice. Hans Robert Jauss u svojoj *Estetici recepcije* kaže kako su se promjene ekonomske strukture kao i preslojavanja društvene hijerarhije prije naše epohe odvijale sporo, s jedva vidljivim promjenama i tek pokojom spektakularnom revolucijom (Jauss 1978: 48), što će se promijeniti u prvoj polovici 20. stoljeća, s dva velika svjetska rata, koji su donijeli itekakve promjene.

¹⁸⁷ Odluka Gradskog zastupstva broj 1106/1927 o prihvaćanju ponude Vina Vošickog za izradu gradskog biljega. HR-DAVŽ-648. Gradsko poglavarstvo Koprivnica, 1.1. Zapisnici sjednica Gradskog zastupstva, zapisnik od 19. svibnja 1927.

¹⁸⁸ *Podravska hrvatska straža*, godina II, broj 3, 21. siječnja 1911. 1.

Na Jaussovu tragu je austrijski pisac Franz Werfel, koji je napisao da je Austro-Ugarsku Monarhiju karakterizirala „mudra i grandiozna statičnost, koja se očitovala u maestralnoj vještini odgađanja rješenja, izbjegavanja sukoba i puštanja da se oni sami rasprše“ (Magris 2020: 20). Claudio Magris je u knjizi *Habsburški mit u austrijskoj modernoj književnosti* napisao da „spora bespomoćnost postaje grandiozna statičnost“ (Magris 2020: 20), barem do početka Prvog svjetskog rata koji je označio njen definitivni kraj, kad se javlja „gotovo futuristička pomama za akcijom i ratom“ (Magris 2020: 167).

Phillip Blom je pak u knjizi *Rastrgane godine* donio niz podataka koje je složio u dojmljivu sliku svijeta nakon Prvog svjetskog rata, u kojemu su se promijenile ne samo granice i politička uređenja, već doslovno čitavo društvo. Mnogi mladi vojnici patili su od *shell shocka*, kao posljedice jake artiljerijske paljbe i traumatskih situacija s bojišta u kojima su padali kao topovsko meso pred izumima, odnosno oružjima novog doba poput topova velikog kalibra koji su tukli s ogromne udaljenosti, aviona, tenkova, bojnih otrova i strojica, u ratu u kojemu su po prvi puta mladići masovno ginuli, a da nisu ni vidjeli neprijatelja, u nečemu što Blom naziva industrijskim pokoljem (Blom 2017: 32-49).

Poznati pisac rodom iz Galicije Joseph Roth, koji je 1916. otišao u rat kao dobrovoljac, 1925. je napisao: „Nikada prije nisam niti pomišljao da ću tako brzo, tako nemilosrdno, tako nasilno proputovati svijet, s ciljem da pucam, a ne sa željom da razgledam. Prije nego što sam uistinu počeo živjeti, cijeli svijet mi je bio otvoren. Kad sam počeo živjeti, otvoreni svijet bio je opustošen. Osobno sam ga uništio, zajedno sa svojim vršnjacima. [...] Doživljaji su nam prethodili iskustvima. Bili smo naoružani za život, a već nam se smiješila smrt. Još smo začuđeno stajali pred prvom posmrtnom povorkom, a već smo ležali u masovnoj grobnici. Znali smo više od staraca, bili smo nesretni unuci koji posjednu djedove u krilo i pričaju im priče“ (Roth 2020: 46).

Gregor von Rezzori napisao je da se nije raspalo samo jedno carstvo, već da je nestao čitav svijet, „kao da je s krajem carske i kraljevske Austro-Ugarske ugašeno svjetlo što je dotada pozlačivalo dane“ (Von Rezzori 2019: 21).

Milijuni tih *Rothovih* unuka vratili su se s bojišta i trebali su se integrirati u društvo koje je bilo promijenjeno, uključiti se i obnoviti razorena sela i gradove te naći posao u razorenom gospodarstvu. Samo Njemačka „morala je reintegrirati šest milijuna demobiliziranih vojnika i 2,7 milijuna ratnih invalida u društvo i tržište rada“ (Blom 2017: 50).

Roth u bečkim novinama *Der Neue Tag* u kolovozu 1919. opisuje sliku s Kärtnerstrassea – invalida s polomljenom kralježnicom koji prodaje novine, krećući se pločnikom na čudan način dok mu na leđima sjedi pas. Njegova je funkcija da pazi da čovjeku netko ne ukrade

novine. „Daleko smo dotjerali s ovim ratom“, piše Roth, „ukinuo je konjicu kako bi psi jahali na ljudima!...“ (Roth 2020: 11-12). Ili, kako je rekao Stjepan Radić u Hrvatskom saboru još 14. veljače 1917., da će nakon rata biti toliko invalida da neće biti dovoljno ljudi da im naprave verglece kako bi mogli prositi (Radić 1996: 70).

Sukobi raznih vrsta nastavljali su se u razorenim državama. Blom navodi da je Njemačka izgledala kao da se još uvijek nalazi u ratu, u Mađarskoj su tijekom jedne godine izbila dva državna udara, a u Rusiji je trajao građanski rat... (Blom 2017: 67-68). Spomenuti austrijski pisac Von Rezzori, koji je rođen u Černovcima u Bukovini, koja je nakon rata pripala Rumunjskoj, piše da su posvuda bili „čopori pljačkaša“ koji su prvo opljačkali skladišta koja su pripadala otišloj austrijskoj vojsci i da su ih kao djecu usred noći izvlačili iz kreveta (Von Rezzori 2019: 23).

Situaciju u Njemačkoj na početku novog desetljeća opisao je slikar George Grosz: „'Na svim uglovima stajali su govornici. Posvuda su odzvanjali zvuci mržnje' [...] 'Svi su bili predmet mržnje: Židovi, kapitalisti, plemstvo, komunisti, vojska, kućevlasnici, radnici, nezaposleni, Crni Reichswehr [tajne postrojbe kojima se premašivao broj od 100 000 vojnika određen Weimarskoj Republici u Versaillesu, prema op. urednika knjige], kontrolne komisije, političari, robne kuće i još jednom Židovi“ (Blom 2017: 102). Njemačka po ovome nije bila posebna. Strahovi i podjele bili su obilježja vremena. Podijeljeni u političke tabore, dvadesetih godina svi kao da su bili nezadovoljni postojećim stanjem i sanjali o novom društvu. U Berlinu je u siječnju 1919. došlo do pokolja kad je u sukobu između komunista i državnih snaga pobijeno 200 ljudi, a zbog nemira se tek izabrana Ustavotvorna skupština umjesto u Berlinu sastala u Weimaru. Istodobno, po uzoru na sovjetsku republiku koju je u Mađarskoj proglasio Béla Kun, proglašena je Bavarska (Münchenska) Sovjetska Republika. U toj atmosferi Thomas Mann je zapisao da se „može pretpostaviti“ da će se isto dogoditi u ostatku Njemačke. Kad su bečki socijaldemokrati na Kunov poziv odbili proglasiti Sovjetsku Republiku Austriju više je stotina komunista u ožujku 1919. zapalilo zgradu austrijskog parlamenta. Ministar vanjskih poslova SAD-a Robert Lansing rekao da „srednja Europa gori u plamenu anarhije“ i da među ljudima nema nikakve nade (Gerwarth 2018: 117-120, 126).

Gerwarth navodi kako je u samo nekoliko godina, od 1917. pa do 1920., u Europi bilo „dvadesetsedam nasilnih prijenosa političke vlasti, od kojih su mnogi bili praćeni prikrivenim ili otvorenim građanskim ratovima“ (Gerwarth 2018: 4). U jednim austrijskim novinama pisalo je da se poslijeratno nasilje nastavilo u mnogim zemljama, uključujući Finsku i baltičke države, Rusiju, Ukrajinu, Poljsku, Mađarsku, Njemačku, Irsku, Kavkaz i samu Austriju (Gerwarth 2018: 5, 9) pa Gerwarth kaže da je „'poslijeratna' Europa između službenoga završetka Velikoga

rata 1918. i Ugovora iz Lausanne u srpnju 1923. bila [...] najnasilnije mjesto na kugli zemaljskoj“ (Gerwarth 2018: 7).

Francis Scott Fitzgerald je rekao: „Mi smo generacija, koja je odrasla da spozna da su svi bogovi mrtvi, da su sve bitke završene, da su sve vjere u čovjeku uzdrmane“ (Šoljan i Slamnig 2020: 42). Šoljan i Slamnig navode da je „rat zaista učinio strahovitu zbrku u pojmovima, tradicije su se srušile, etika i estetika nisu pokazivale ni jednog čvrstog puta u bilo kojem pra[v]cu, i svak se osjećao izgubljen.“ Pritom ta „izgubljena generacija nije izgubljena samo u svijetu, nego je izgubljena od svih ostalih generacija [...]“ (Šoljan i Slamnig 2020: 42, 44), što je slikovito opisao Roth, s posjedanjem djeda u krilo.

Ideološki rovovi bili su duboki, a kulturna zemljopisna karta time se, piše Blom, naočigled promijenila. U tom burnom razdoblju „Nietzsche je pokopao boga, dadaisti, nadrealisti, fašisti i komunisti učinili su to isto s buržujskim vrijednostima, freudovci su opisali pristojnost srednjeg sloja kao opasnu bolest, a generacija flappera [Žene koje su odbacivale dotadašnje norme ponašanja, nosile su kratku kosu, pušile i često izlazile. Žene liberalnih nazora, poput Zelde Fitzgerald, op. A.] stvorila je nove običaje i odbijala sjediti u uredima kao njihovi roditelji ili prosvjedovati na ulicama za pravedne ciljeve te je preferirala slaviti vlastitu mladost u klubovima i otrcanim kabareima“ (Blom 2017: 289). Možda su Blomove ocjene pokatkad pretjerane, ali u osnovi se nije teško složiti s njime – svijet je bio podijeljeno mjesto, a nova generacija željela je skrojiti svijet po novoj modi, ali kako da nije znala kako to točno učiniti. Njemački filozof Hans-Georg Gadamer rekao je da su oni koji su tada bili mladi tražili novu orijentaciju u dezorijentiranome svijetu (Gadamer 2002: 15).

No, iako je s jedne strane dolazilo do oslobođenja, s druge strane te su godine obilježene štrajkovima, krizama i slomom njujorške burze, visokom nezaposlenošću i siromaštvom. Neki povjesničari razdoblje između početka Prvog i kraja Drugog svjetskog rata nazivaju Drugim europskim tridesetogodišnjim ratom, gdje je nova fronta bila između ideologija, klasa, sela i grada... (Blom 2017: 517). Ili, kako je to rekao sam Blom: „Tragedija međuratnog razdoblja sastojala se u tome što ono nije imalo nikakvu otvorenu budućnost“ (Blom 2017: 518). Gadamer, rođen 1900., napisao je da je u njegovoj mladosti počinjala epoha dvaju svjetskih ratova i vremena među njima, kad će jednim udarcem biti „dokrajčena optimistična slika budućnosti i osjećaj vjere u napredak“ (Gadamer 1997: 7).

Vrijeme Gadamerove mladosti vrijeme je razvoja tehnologija pa i masovnih medija i dok neki vjeruju u njihovu pozitivnu ulogu i potencijal u obrazovanju društva, mnogi ih vide kao alat koji će upravljati masama u negativnom smislu. Liječnik i sociolog Gustave Le Bon

1895. godine iznio je mišljenje da će buduće razdoblje biti „doba masa“, što nije smatrao pozitivnim jer što je masa manje sposobna razmišljati, to je sklonija aktivizmu, a rezultat svega je jaki vođa koji se nameće masi željnoj vodstva (Kunczik i Zipfel 2006: 23). Na istom je tragu bio José Ortega y Gasset koji je napisao: „Ako masa samostalno djeluje, čini to uvijek na jedan način: linčuje“ (Kunczik i Zipfel 2006: 23). Danas znamo da će se ove prognoze pokazati itekako točnim.

Donat piše da su se uoči Prvog svjetskog rata simboli promijenili preko noći te se paleta krajnosti različitih ciljeva i zahtjeva nezaustavljivo širila (Donat 2002: 140), a rat je „bio prijelomna točka i lakmusov papir koji su upozoravali da je i na književnost pao novi teret i još veća odgovornost izbora. Favoriti bijahu: *rasap* i *ništa*.“ (Donat 2002: 141).

Prvi svjetski rat imao je posljedice, i ne samo ekonomske, jednako na pobjednike, kao i na poražene: „gigantski strojevi i organizacije, koje je stvorio racionalizam, smrskali su ljudski život i dostojanstvo i nade pojedinaca u glibu ničije zemlje. Razum i moderna pokazale su svoju tamnu, groznu stranu, razum i ludilo nisu se više mogli razlikovati. Činilo se da su sve civilizacijske vrijednosti izgubile značaj, sve sigurnosti bile su uzdrmane“ (Blom 2017: 166).

Jednako tako, „dvadesete godine ušle su u europsku kulturnu povijest kao osobito dinamično razdoblje: umjetnički izraz mijenjao se pod utjecajem modernih medija i strojeva, športa, nove vrste zabave prodirale su iz Amerike, brzina je postala mentalni stil, ponašanje i odijevanje ljudi prilagođavalo se suvremenoj kapitalističkoj pragmatiki, zanimanje za društvene eksperimente, ljevičarske i desničarske, ocrtavalo se na mnogim područjima javnoga života“ (Žmegač 2017: 71).

Gerwarth razdoblje od 1924. do 1929. naziva razdobljem europske stabilizacije, ali da će sve opet krenuti nizbrdo s Velikom depresijom koja će početi 1929. (Gerwarth 2018: 14). Tu je još niz političkih i drugih pitanja koja su komplicirala život i poslovanje tijekom 20-ih godina na području države čija će se imena mijenjati, a 1929. zvat će se Kraljevina Jugoslavija.

Upravo u tom razdoblju svoje je djelovanje započeo i završio Vinko Vošicki, dijelom u rovu, a dijelom u skloništu od ideologija, kako i klasnih, tako i vjerskih sukoba.

Dvadesete godine neosporno su bile najvažnije godine za Vošickog. Razvoj poduzeća koji započinje s bojišta Prvog svjetskog rata brzo se razvija, unatoč nepovoljnim uvjetima rasta cijene papira, tiska, slabljenja valute, kao i cijene radne snage (Matičević 2010: 26). U lipnju

1919. u *Demokratu* objavljuje oglas da se preselio u veće prostore, u Toplakovoj kući, uslijed čega je povećao i skladište robe¹⁸⁹.

Moguće je da je Vošickijev rast i razvoj omogućilo njegovo vjenčanje s Terezijom Reiniger, sklopljen 27. rujna 1919. godine¹⁹⁰, iako je knjižaru uredio prije braka. Naime, Mihovil Tomac, glavni urednik lista *Demokrat* (koji tiska Vošicki), u pismu Rakošu 16. kolovoza 1919. piše da je Vošicki prekrasno uredio knjižaru, u rangu one Kuglijeve u Zagrebu i da će se uskoro zaručiti djevojkom iz vrlo ugledne i bogate obitelji¹⁹¹. Brak je inače razvrgnut u lipnju 1925. zbog suprugina preljuba¹⁹², a Tomac već u pismu od 6. svibnja 1920. piše da je Vošicki nezadovoljan i poslom i brakom¹⁹³.

U drugom desetljeću 20. stoljeća puni zamah dobiva njegov najvažniji nakladnički niz *Svjetska biblioteka*, radi nekoliko važnih knjiga u *Zbirci znamenitih djela*, objavljuje djela Karla Maya, nakladničke nizove za djecu *Tako vam je bilo nekoć*, *Putne pustolovine Kurta Gafrana* i *Petar Juranić*, kao i razne kalendare, koji su u tom razdoblju itekako isplativi. Naklade kalendara bile su ogromne u odnosu na knjigu (Danica koju je izdavalo Društvo sv. Jeronima 1909. imala je nakladu od 50 tisuća, da bi 1918. dosegla vrtočavih 100 tisuća (Brešić 2015: 340)). O kalendarima je predsjednik Društva sv. Jeronima Ferdo Rožić 1912. rekao: „Pa da mi Hrvati nismo napredan narod! Ako po čemu, a to o broju kalendara! [...] Imamo i kalendarskog kralja, Stjepana Kuglija. Pod njime je čitava vojska kalendara; malenih i velikih, finih i prostih, ove ili one vrste, za ovaj ili onaj stalež... A kao što svi velikani tako i on ima svojih pramećurnih oponašalaca, tako da smo brojem kalendara jednom rječju doista gigantski napredovali“ (Stipčević 2008: 153).

Vošicki je 1919. u *Demokratu* oglasavao da prodaje tuđe, Steinbrennerove kalendare¹⁹⁴, a onda se i sam počeo baviti tim poslom objavljujući čitavu lepezu kalendara, na tragu ovoga što je govorio Rožić. Potencijalnim je oglašivačima poslao dopis u kojem navodi da će u 1925. objaviti šest kalendara: „'Obiteljski kalendar', 'Novi šareni svjetski kalendar', 'Veliki narodni kalendar', 'Mali šareni svjetski kalendar', 'Mali narodni kalendar' u ukupnoj nakladni od 25 – 30

¹⁸⁹ *Demokrat*, broj 16, god. I, 1. lipnja 1919. 4. Arhiv Muzeja grada Koprivnice.

¹⁹⁰ Osuda Ženidbenog suda Hrvatske starokatoličke crkve u Zagrebu o razvodu braka Vinka i Terezije Vošicki, br. 670 od 10. lipnja 1925. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

Vošicki se u lipnju 1925. opet oženio, suprugom koprivničkog zubara Slavka Hiršlera, na čemu mu je čestitao i August Cesarec (Kolar Dimitrijević 1982: 16).

¹⁹¹ Pismo Mihovila Tomca Pavlu Rakošu od 16. kolovoza 1919., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

¹⁹² Isto.

¹⁹³ Pismo Mihovila Tomca Pavlu Rakošu od 6. svibnja 1920., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

¹⁹⁴ *Demokrat*, broj 4, god. I, 9. ožujka 1919. 4. Arhiv Muzeja grada Koprivnice.

000 primjeraka i 'Pučki kalendar Matija Gubec' u nakladi od 30 000 primjeraka.¹⁹⁵ Ako se i uzme u obzir da je pretjerivao kako bi skupio što više oglašivača, ipak je riječ o visokim nakladama.

Ne čudi stoga što se kalendarima bavio do samog kraja poslovanja objavljujući niz kalendara: *Veliki narodni kalendar* (1921.-1940.), *Mali narodni* (1922.-1935.), *Novi šareni svjetski* (1923.-1940.), *Mali šareni svjetski* (1923.-1940.), *Obiteljski kalendar* (1925.-1940.), *Novi pučki kalendar Matija Gubec* (1925.-1940.), *Vinogradar i voćar* (1927.-193?), *Ilustrovani vojnički kalendar* (1929.-193?), *Pikant kalendar* (Anić 2016: 30). Uz to, u povijesti izdavaštva upamćen je kao tiskar koji je u tom razdoblju objavljivao djela Augusta Cesarca i napose Miroslava Krleže, kojemu je prvi počeo objavljivati sabrana djela i s kojim je radio važan časopis *Književna republika*. Štoviše, prvi je počeo objavljivati Krležina sabrana djela, koja su trebala izaći u 12 svezaka, tijekom tri godine, ali su objavljene svega tri knjige: Novele i Vučjak te Pjesme I (1926.), s time da u potonjoj knjizi, objavljenoj 1926., nije vidljivo da pripada *Sabranim delima* (Anić 2016: 26).

Kad se tome pridoda činjenica da je ugovor o uređivanju *Svjetske biblioteke* potpisao s Milanom Begovićem, jasno je da je zahvaljujući njemu Koprivnica u to doba bilo važna točka na karti hrvatske književnosti i izdavaštva.

Vošicki je pokretao (preko)brojne poslove na čemu će mu prigovarati i Krleža. Osim spomenutih biblioteka, pokrenuo je biblioteke *Kazališna djela* (1927)., u kojoj je objavio djela Gjura Estera, Ftanje Viktora Šignjara, Ivana Janka Paprike i Ante Neimarevića, *Politička knjižnica*, *Djevojačkim srcima* (samo jedna knjiga), objavljivao je knjige nabožnog karaktera i pedagoške knjige, kao i razne knjige poput poput *Egipatske sanjarice*, *Čarobnjaka* i knjige *Otmeno ponašanje ili Bon-ton*, koje su izlazile u više izdanja i donosile mu zaradu. Uz to je pokretao novine i časopise (od književnih do vinogradarskih), proizvodnju kuverti, bavio se plakatiranjem...

U ovom poglavlju dat ćemo pregled najvažnijih Vošickijevih nakladničkih poduhvata, te okolnosti u kojima je Vošicki poslovao tijekom 20-ih godina. Sagledat ćemo političke i gospodarske uvjete, položaj knjige među čitateljstvom, ali i tehničku opremljenost Vošickijeva poduzeća te neke njegove dosad nepoznate suradnike.

6.2.1. Zaposlenici i oprema

¹⁹⁵ Dopis Vinka Vošickog potencijalnim oglašivačima o cijenama oglasa u kalendarima 1925. Arhiva autora.

Književnica Božena Loborec, kći njegovog dugogodišnjeg zaposlenika, (slagara) Valka, zapisala je kako je „Vošicki bio uzor mome ocu i svima nama. Tata je često spominjao njegov odnos prema radnicima i ugledao se u njega. Sjećam se da je i tata dobrim radnicima sam povisivao plaću jer je tako radio Vošicki. Sjećam se da se u našoj ulici (Severovcu) pričalo da je moj otac kod Vošickog zarađivao tjedno koliko jedan profesor mjesečno“ (Loborec 2002: 373). Oko 1920. Vošicki ima zaposlenih 11 radnika – tri su pomoćnika (dva slagara i jedan rotacijski strojar), dvojica naučnika (po jedan strojarski i slagarski), i pomoćno osoblje koje čine dvije ulagačice, dvije izlagačice, jedan pomoćni radnik i jedan pomoćnik u knjigovežnici. (Anić 2016: 18).

S razvojem aktivnosti rastao je i broj zaposlenih pa je 1924. imao 24 radnika¹⁹⁶. Na otisnutoj imendanskoj čestitci koju su 5. travnja 1924. godine potpisali njegovi zaposlenici vidimo da je poduzeće, podijeljeno na tiskarsko i knjigoveško osoblje, pomoćno osoblje, knjižarsko osobe i naučnike. Knjigoveško osoblje ima tehničkog upravitelja, dvojici slagara (jedan od njih bio je Đuro Loborec), knjigovežu i strojara (Valka Loborca). Knjižarsko osoblje čine administratorica, prodavačica, blagajnica, knjigovotkinja i korektor (Stjepan Kuček).

Usporedbe radi, bjelovarski nakladnik Filip Lipšić, nasljednik Lavoslava Weissa, tih je godina (1922.) imao 22 zaposlenika (Renić i Gatalica 2016: 20).

Vošicki je i u odnosu na ostala koprivnička poduzeća i obrte imao priličan broj radnika. Dva desetljeća kasnije, tijekom Drugog svjetskog rata, prema popisu koji je sastavilo Gradsko poglavarstvo krajem 1942. godine, Vošicki je zapošljavao 7 radnika, a njegovi konkurenti i naučnici, zapošljavali su 4 (Viktor Senjan), odnosno 3 radnika (Valko Loborec). Većina od ostalih 90-ak obrta i poduzeća imalo je jednog ili dva radnika, a manje radnika od Vošickog imale su, primjerice, i Hrvatska štediona d.d., Pučka štediona d.d., Koprivnička banka d.d., koje su sve imale po 3 radnika. Više pak radnika od Vošickog imali su tek Gradska elektrana (11 radnika), pilana Nikole Krapinca u susjednim Koprivničkim Bregima (16 radnika) Novi parni mlin d.d. (32 radnika) i Gradska ciglana (povremeno 40 radnika) (Despot 2013: 83-86).

Sa zaposlenicima je bilo i problema. Milijuni su poginuli u ratu pa je kvalificirane radnike bilo teško naći. Vjerojatno je i to razlog zašto Vošicki moli gradsko poglavarstvo da mu da uredovno

¹⁹⁶ Usporedbe radi, bjelovarski je nakladnik Lipšić, koji je preuzeo posao od Weissa imao 22 radnika, Stjepan Škalec koji je od 1919. godine preuzimao Kolesarov posao imao je 10 zaposlenika (Renić i Gatalica 2008: 20, 26), a zagrebački nakladnik St. Kugli 36 (Anić 2016: 18).

posvjedočenje da mu je „neophodno nuždan“ strojar Karel Šmidka iz njegova rodnog Ledeča.¹⁹⁷ Problema je imao i zbog proizvodnje kuverti. Iste 1921. godine kad traži potvrdu kako bi zaposlio Šmidku, Vošicki se obraća koprivničkom Gradskom poglavarstvu zbog problema s radnikom Georgom Rübnerom. Piše kako je dotičnog zaposlio oko 1. srpnja kao pomoćnika u proizvodnji kuverti uz plaću od 4 800 kruna, na minimalno tri godine, a izašao mu je ususret zaposlivši u trgovini, odnosno uzevši u nauk i njegova sina Eberharda¹⁹⁸ i poznanicu Faniku Mikl, sve kako bi ga, kako kaže, obvezao na što točnije ispunjavanje njegovih dužnosti.¹⁹⁹

Vošicki je očito imao povjerenja u njega, jer je Rübner od tvrtke Sächsische Cartonnagen-Maschinen-Actien Gesellschaft iz Dresdena naručivao robu tako da je od tvrtke dobivao 5 posto provizije.²⁰⁰ Uz to, Vošicki piše da prilaže izjavu koju je potpisalo 14 njegovih zaposlenika u kojoj stoji da je Rübner izjavio da ga se mora uništiti i da ga je klevetao pred kupcima i zaposlenicima, u knjižari i po gradu. Rübner mu je uništavao i materijale. Zbog svega Vošicki moli poglavarstvo da se saslušaju zaposlenici i da mu omogući da bez odlaganja Rübneru da otkaz, jer iako to ima pravo po članku zakona, da se to boji sam učiniti jer je ovaj „pogibeljan i naprasit čovjek“²⁰¹. Poglavarstvo je svjedoke doista i saslušalo i odredilo da Vošicki može Rübneru dati otkaz.^{202/203}

Zanimljivo je primijetiti i kako Vošicki svega nekoliko godina nakon njemačkog poraza zapošljava ljude koji su očito germanskog porijekla, što ukazuje na njegovu otvorenost.

Također, treba razumjeti da se ovo događa u neposredno nakon najžešćih sukoba oko starokatoličkog pokreta i da je moglo veoma štetiti Vošickom, koji je dakle opet djelovao u napetim uvjetima.

Vošicki je uzimao naučnike. Neki od njih, poput braće Loborec i Viktora Senjana kasnije su i sami postali tiskari, a Valko Loborec i direktor novinskog poduzeća nakon rata, a bilo ih je još.

¹⁹⁷ Molba Vinka Vošickog gradskom poglavarstvu za uredovnu svjedodžbu od 2. rujna 1921. HR-DAVŽ-648. Gradsko poglavarstvo Koprivnica, Redovni spisi, br. 4665/1921.

¹⁹⁸ Ugovor između Vinka Vošickog i Eberharda Rübnera iz 1921. HR-DAVŽ-648. Gradsko poglavarstvo Koprivnica, Redovni spisi, br. 6078/1921.

¹⁹⁹ Molba Vinka Vošickog Gradskom poglavarstvu o davanju otkaza Georgu Rübneru iz studenog 1921. HR-DAVŽ-648. Gradsko poglavarstvo Koprivnica, Redovni spisi, br. 5946/1921.

²⁰⁰ Pismo Sächsische Cartonnagen-Maschinenn-Actien Geselschafta Georgu Rübneru od 27. srpnja 1921. HR-DAVŽ-648. Gradsko poglavarstvo Koprivnica, Redovni spisi, br. 5946/1921.

²⁰¹ Molba Vinka Vošickog Gradskom poglavarstvu o davanju otkaza Georgu Rübneru iz studenog 1921. HR-DAVŽ-648. Gradsko poglavarstvo Koprivnica, Redovni spisi, br. 5946/1921.

²⁰² Isto.

²⁰³ Zapisnik od 16. studenog 1921. opisan kod gradskog poglavarstva u Koprivnici. HR-DAVŽ-648. Gradsko poglavarstvo Koprivnica, Redovni spisi, br. 5946/1921.

Osim spomenutog Rübnera 1932. godine je u naučavanje uzeo Miju Markovića, pišući Državnoj poliklinici u Koprivnici da mu napravi liječnički pregled te izda uvjerenje o njegovu zdravstvenom stanju²⁰⁴. Sastavljen je i ugovor prema kojem se vidi da je Markovića uzeo za naučnika na četiri godine, od 15. srpnja 1932. do 15. srpnja 1936., te da će mu prve godine davati plaću od 25 dinara tjedno, druge 50 dinara tjedno, a tijekom treće i četvrte po 100 dinara tjedno, snositi troškove osiguranja i nabaviti mu potrebne školske knjige²⁰⁵.

Prema broju zaposlenika razvidno je da je proizvodnja morala biti prilična, a samim time bila je potrebna i određena oprema. Anić prema Juliju Kralju²⁰⁶ navodi kako je tiskara tih godina modernizirana pa Vošicki početkom desetljeća raspolaže s tri tiskarska stroja, od čega jednim brzotisnim i dvije *amerikanke*, četiri knjigoveška stroja i jednim strojem za rezanje papira (Anić 2016: 18, 20). Vošicki u pismu Rakošu Vošicki 16. travnja 1917. godine piše da je bio u Pragu gdje je htio kupiti stroj za šivanje većih djela i za broširanje te kaže kako je velika šteta što nije kod kuće jer bi sve bilo drugačije²⁰⁷.

Sačuvan je i popis inventara iz tog razdoblja, između 1923. i 1927. godine. Naime, zbog zakonskih ograničenja, jer Vošicki je bio izučeni knjižar, a ne tiskar, kako bi se bavio tiskarstvom morao je imati poslovođu, izučenog tiskara. Tako je 1911. dobio obrtnicu na ime Dragutina Filipčića, 1912. na ime Milana Orlića, a 1923. na ime Ivana Rasta, koji je kod njega radio do 1927. kad je s braćom Loborec pokrenuo vlastiti posao (Anić 2016: 17-18), a u potpisu je uz Vošickog upravo Ivan Rast. Osim toga, na kraju popisa kod jedne stavke piše da je nabavljeno od 1920. do 1922. godine²⁰⁸.

Popis inventara između ostalog se sastoji od brzotisnog stroja „Rhenomir“ (?), brzotisnog stroja 70/100, tigla „Stella“, tigla „Amerikanke“, tigla „Viktorije“, slagaceg stroja „Typograph“, stroja za rezanje papira, drahtheftmašine, schliessenmašine (?), motora od 12 konjskih snaga (?), malog motora, stroja za perforiranje, *falzmašine*, 2 ormara za valjke, 1 sterotipije, kao i stroj za štambilje²⁰⁹.

²⁰⁴ Dopis Vinka Vošickog Državnoj poliklinici u Koprivnici dana 27. srpnja 1932. HR-DAVŽ-648. Gradsko poglavarstvo Koprivnica, Redovni spisi, br. 8439/1932.

²⁰⁵ Ugovor o učenju između Vinka Vošickog i Franje Markovića o uzimanju na učenje Mije Markovića. HR-DAVŽ-648. Gradsko poglavarstvo Koprivnica, Redovni spisi, br. 8439/1932.

²⁰⁶ Riječ je o knjizi *Hrvatsko tipografsko društvo 1870. – 1920.*, objavljenoj 1920. godine u nakladi Hrvatskog tipografskog društva.

²⁰⁷ Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 16. travnja 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

²⁰⁸ Popis inventara knjižotiskare i knjigovežnice Vinka Vošickog iz 1923. [?]. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

²⁰⁹ Isto.

Vošicki je, što se vidi po Cesarčevu pismu o kojemu će još biti govora, najkasnije 1924. nabavio i linotip stroj (Kolar Dimitrijević 1982: 12). Prije 1914. u Hrvatskoj nije bilo nijednog takvog stroja, a nakon Prvog svjetskog rata „samo oni koji su taj stroj imali u tiskari mogli su opstati na tržištu“ (Majhut 2013: 366). Ovaj je stroj omogućio strojno slaganje novina pa se više nisu morale slagati ručno, i omogućio razvoj romana u sveščićima jer su u tisku bili „tretirani jednako kao i novine: tiskani na jednom arku, na jeftinom i tankom novinskom papiru“ (Majhut 2013: 366).

6.2.2. Proizvodnja kuverti i papirnate robe, plakatiranje

Vošicki se bavio raznim poslovima kako bi se održao, pa se tako bavio prodajom sitničarije, 1923. godine dobiva dozvolu za plakatiranje²¹⁰, a pokrenuo je i proizvodnju kuverti čime se bavio u dužem razdoblju, o čemu svjedoče obrtna dozvola koju je dobio 1921. godine²¹¹, odnosno potvrda iz 1931. godine²¹². Plakatiranje vjerojatno nije bio posebno isplativ posao u malom gradu. U jednom dopisu gradonačelnik kaže da mu šalje plakate koje je usmeno izjavio spremnim polijepiti, a radi se o 8 plakata „Naše Zabave“ i 20 plakata „Aloma Company“²¹³.

Godine 1921. počinje proizvodnju kuverti. Dana 26. kolovoza 1921. izdana je obrtna dozvola kojom mu se dozvoljava proizvodnja kuverata i papirnate robe.²¹⁴ Uz pokušaj partnerstva s Marijom Balković (Barković?) ovo je drugi posao u koji Vošicki ulazi kao partner, ovaj put sa sunarodnjakom Vladimirom Rygalom „ravnateljem dobara iz Zelendvora“. Taj posao, stoji u ugovoru, vodi se odvojeno od ostalih Vošickijevih poslova, pod imenom „Vinko Vošicki i drug, tvornica kuverata i papirnate robe u Koprivnici“. Rygalo je u posao ušao kao vanjski član s 350 000 kruna, koji je samo s tim iznosom sudjelovao i u mogućem gubitku. Partnerstvo je ugovorom moralo trajati minimalno tri godine, Rygalo je imao pravo uvida u poslovanje, a poslom je rukovodio Vošicki. Podjela moguće godišnje dobiti precizno je navedena: 5 posto dobivaju oba partnera na ime kamate za uloženo, a ako nakon toga ostane dobit, 10 posto pripada Vošickom kao nagrada za vođenje posla. Ako dobiti nema, Vošickom

²¹⁰ Obrtna dozvola za posao plakatiranja od 23. kolovoza 1923. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

²¹¹ Obrtna dozvola broj 4470/1921 koprivničkog Gradskog poglavarstva kojom se Vinku Vošickom dozvoljava proizvodnja kuverti i papirnate robe. Arhiv Muzeja grada Koprivnice.

²¹² Potvrda Gradskog načelstva u Koprivnici 576/1932 za reviziju radnji od 2. svibnja 1932. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

²¹³ Dopis Gradskog poglavarstva u Koprivnici Vinku Vošickom o plakatiranju po gradu, broj 5051/1923, od 21. kolovoza 1923. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

²¹⁴ Obrtna dozvola broj 4470/1921 koprivničkog Gradskog poglavarstva kojom se Vinku Vošickom dozvoljava proizvodnja kuverti i papirnate robe. Arhiv Muzeja grada Koprivnice.

pripada 18 000 kruna. Podjela dobiti planirana je međutim tek za drugu godinu, dok se ona od prve godine ostavlja u poduzeću te se njome uvećava temeljni kapital. Pri kraju ugovora navodi se da će prigodom protokolacije tvrtke u trgovački registar Rygalo biti unesen kao član koji je unio 49 000 kruna, no da je „ovlašten zahtijevati veće odnosno potpuno naznačenje svoga uložka u trgovačkom registru“²¹⁵. Taj je posao očito donosio dobit jer se Vošicki time bavio i u tridesetim godinama²¹⁶.

6.2.3. Pokretanje zagrebačke poslovnice

Mali je grad u tim teškim godinama bio ograničavajući faktor pa Vošicki 1926. planira otvaranje zagrebačke podružnice. O tome svjedoči nacrt ugovora koji je pripremio s Marijom Balković. Primjerak koji se čuva u Muzeju grada Koprivnice je nepotpisan, ali namjere su bile ozbiljne jer ugovor detaljno predviđa kako bi partnerstvo trebalo funkcionirati. Tvrtka se trebala zvati „Podružnica nakladne knjižare Vinka Vošickoga u Koprivnici. Vlasnici Vinko Vošicki i Marija Balković“. U ugovoru stoji da Marija Balković daje na raspolaganje prostor u zagrebačkoj Frankopanskoj ulici i da u zajednički posao kao njena aktiva ulazi i roba koja se nalazi u trgovini. Drugi članak ugovora kaže da će se roba nabavljati na zajednički račun te da će se obje strane zaduživati u jednakom dijelu. Ugovor predviđa zajedničko snošenje troškova, a Vošickom ostaje pravo izbora poslovođe i blagajnika. Kao i troškovi, i dobit se dijeli na dva jednaka dijela, a tvrtku potpisima zastupaju jednako gospođa Balković²¹⁷ i Vošicki.²¹⁸

Knjižara je po svemu sudeći i otvorena u Frankopanskoj ulici 20, o čemu svjedoči štambilj na naslovnici Krležinih *Novela* koje je objavio Vošicki²¹⁹.

6.2.4. Novine

I nakon rata, kad ozbiljnije razvija posao, Vošicki (p)ostaje tiskarom koprivničkih novina, s čime je počeo još u prvoj, prijeratnoj fazi. U subotu, 26. listopada 1918. počinje izlaziti Podravec, „glasilo za Podravinu, hrvatsko Medjimurje i Prekomurje“, a kao uprava navedena

²¹⁵ Ugovor između Dragutina Rygala i Vinka Vošickog o pokretanju tvornice kuverata i papirnate robe. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

²¹⁶ Potvrda Gradskog načelstva u Koprivnici da je Vinko Vošicki prijavio radnju tvornicu kuverti i papirnate robe od 2. svibnja 1932. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

²¹⁷ U strojopisnom ugovoru prezime je (višekratno) napisano Balković, dok je na štambilju zajedničke knjižare napisano Barković.

²¹⁸ Nacrt ugovora između Marije Balković i Vinka Vošickog iz 1926. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

²¹⁹ Ova se knjiga prodavala na stranici antikvarijata Zlatarevo zlato: <https://www.antikvarijatz.hr/knjige/novele/34742/>, pristupljeno 27. srpnja 2022. 16:03.

je Vošickijeva knjižara²²⁰. Ovaj tjednik izdavao je Odbor narodnog vijeća za Koprivnicu (Anić 2011: 273), uređivan je „u duhu narodnog jedinstva Hrvata, Srba i Slovenaca“, a prestaje izlaziti već 1919. (Anić 2009: 394).

U veljači 1919. počeo je izlaziti tjednik *Demokrat*, „glasilo mjestne organizacije saveza hrvatskih obrtnika [za] pouku, obrt, gospodarstvo i javni život“²²¹. S druge strane, Vošicki u pismu Rakošu 11. veljače 1919. piše da će trebati zanimljive pučke stvari za podlistak, jer u subotu počinje izdavati politički tjednik *Demokrat*²²².

Urednik je bio Mihovil Tomac, a naklada je, prema onome što je Tomac pisao Rakošu, bila 1 000 primjeraka²²³, dok je u samom listu u svibnju 1920. navedena naklada od 1 200 primjeraka²²⁴. I ovaj je list imao problema s plaćanjem pretplate (Gregur 2020: 72) te je prestao izlaziti 1920. No, u *Demokratu* najavljuju izlaženje novog lista pa tako u 50. broju 12. prosinca pišu o prikupljenim donacijama za *Demokrat* i pišu „Živio Podravski Glasnik“²²⁵, dok u još jednom članku pišu da je za *Podravski glasnik* koji će početi s izlaženjem 1. siječnja 1921. prikupljeno 160 kruna.²²⁶

Demokrat se možda ugasio i stoga što je postao poluslužbenim glasilom reformnog pokreta nižeg katoličkog klera, tzv. starokatolički pokreta (koji je u Koprivnici vodio svećenik i političar Stjepan Zagorac). Naime, upravo je starokatolički pokret jedna od dominantnih tema koja obilježava dvogodišnje izlaženje lista, što prerasta u osobne napade, a većina stanovništva izgledno nije bila za ovakvu reformu (Gregur i Tkalec 2021: 86). Također ih se zbog naslova krivo povezivalo s Demokratskom strankom (Gregur 2020a: 79).

Osim promjene naslova u *Podravski glasnik* tehničke su stvari (u početku) ostale iste: urednik je bio Mihovil Tomac, izdavač Mjestna organizacija Saveza hrvatskih obrtnika, a tiskar Vinko Vošicki. List je izlazio do 1923. godine (Anić 2011: 274).

Sljedeće, 1924. godine počinju izlaziti *Koprivničke novine*, tjednik za javni život, privredu, pouku i zabavu, čiji je glavni i odgovorni urednik koprivnički novinar Dušan Ožegović, a pokrenuo ih je i do 1927. tiskao Vošicki. (novine će izlaziti od 1928.) (Anić 2009: 395; Anić 2011: 274).

²²⁰ *Podravac*, godina I, broj 1, 26. listopada 1918. 1.

²²¹ *Demokrat*, broj 1, god. I, 16. veljače 1919. Arhiv Muzeja grada Koprivnice.

²²² Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 11. veljače 1919., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

²²³ Pismo Mihovila Tomca Pavlu Rakošu od 31. travnja 1919., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

²²⁴ *Demokrat*, broj 21, god. II, 23. svibnja 1920. Arhiv Muzeja grada Koprivnice.

²²⁵ *Demokrat*, broj 50, god. II, 12. prosinca 1920. 2. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

²²⁶ *Demokrat*, broj 50, god. II, 12. prosinca 1920. 2. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

1927. godina dobra je za Vošickog po pitanju tiskanja novina: u srpnju postaje tiskarom novopokrenutog lista *Hrvatska Podravina*, tjednika za gospodarstvo, prosvjetu i javni život, kojemu je nakladnik i izdavač bio Bogdan Babić; u listopadu se pokreće *Hrvatsko Kolo*, tjednik za prosvjetu, privredu i javni život koji uređuje Vlado Malančec. Odgovorni urednik je Pavao Jakupić, a kao vlasnici navode se Tomo Čiković i drugovi. Ni ovaj list nije bio dugotrajan i prestaje s izlaženjem već 1928. (Anić 2011: 275).

Time prestaje Voškijevo djelovanje kao tiskara i nakladnika novina, ali i samo koprivničko novinstvo kao da posustaje, nakon uzastopnih posrtaja. Do Drugog svjetskog rata pokreću se još *Podravske novine*, koje s prekidima izlaze od 1930. do 1945., a tiska ih Valko Loborec, odnosno Gradski odbor JNOF-a te *Podravska straža*, koja izlazi od 1944. do 1945., a tiska je Đuro Loborec (Anić 2011: 276).

6.2.5. Časopisi

Merhaut je početkom 1911. počeo izdavati *Modni svijet*, polumjesečni „ilustrovani list za toaletu, dječju modu i ručni rad“ koji je imao zabavni prilog *Zora*. Taj je prilog koji se bavio književnošću (i objavljavao među ostalim Frana Galovića) uređivala Marija Kumičić, a nakon preuzimanja posla od Merhauta Vošicki objavljuje ovaj prilog do lipnja (sveukupno je izašlo 11 brojeva) (Anić 2012: 157-158).

Vošicki od Jugoslavenskog kompasa d.d. 1924. preuzima list *Jugoslavenski vinogradar i voćar* te ga objavljuje pod nazivom *Vinogradar i voćar*. Glavni urednik bio je Vošickijev zaposlenik Ivan Rast, a odgovorni profesor Urbany. Časopis je prestao izlaziti 1925. zbog slabog interesa, odnosno neplaćanja pretplate (Anić 2012: 158).

Vošicki kao tiskar opet surađuje sa Zagorcom 1920. kad tiska časopis *Preporod*, koji je „smotra za crkveno–politička te staleška pitanja katoličkog klera i crkve u kraljevstvu SHS“ (Anić 2012: 158). Ovaj polumjesečnik kojemu je Zagorac izdavač i urednik (kasnije ga zamijeni svećenik Stjepan Vidušić), u funkciji je starokatoličkog pokreta, a Vošicki ga tiska do kraja te godine, nakon čega se list seli u Zagreb. Spomenimo da je i ovaj list imao problema s pretplatnicima pa je u travnju objavljena „opomena“ neplatišama (Anić 2012: 159).

U 1923. godini Vošicki počinje tiskati književno-povijesno najvažniji časopis: *Književnu republiku*. Ugovor je potpisan 8. kolovoza 1923., a njime je definirano da će list izlaziti od 1. listopada 1923., jedanput mjesečno. Urednik i izdavač je Krleža, a tiskar Vošicki, koji je zadužen i za administraciju, korekturu i reviziju. Vošicki je i nakladnik, koji Krleži mora isplaćivati 750 dinara po otisnutom arku. Vlasnik lista do 6. broja je Krleža, nakon čega će se

sporazumno odrediti pitanje vlasništva i podjele eventualne dobiti. Ugovor je obvezujući do listopada 1924. U slučaju pozitivnog obračuna, stoji u 11. članku, rok se produžuje za 12 brojeva, i nijedna ga strana ne može raskinuti²²⁷. Časopis je u Koprivnici izlazio od listopada 1923. do prosinca 1925.

Ovaj posao i odnos između nakladnika i autora nerijetko je dovodio do povišenih tenzija, uglavnom zbog kašnjenja brojeva, tiskarskih pogrešaka i honorara. Tako je već 9. rujna 1923. Krleža pisao Vošickom da ga čudi što novac za list još nije stigao i da ga neki čekaju za honorare pa neka što prije pošalje novac, a 26. rujna piše da mu je jasno rekao da će svaki broj imati 48 stranica, čudi se kako numerira broj, prigovara na kašnjenju i pita zašto novac još nije stigao (Očak 1984: 64). Dan kasnije, 27. rujna, Krleža piše: „Na moje pismo od 9. IX dobio sam danas odgovor. Ravno sedamnaest dana. Da ja Vama odgovorim posle sedamnaest dana, dobili bi moj odgovor četrnaestoga listopada. Razumljivo je, da me se ta Vaša šutnja nije nikako dobro dojmila“ (Očak 1984: 64). Zatim mu prigovara da je forma časopisa veća od dogovorene (što je Krleži očito važno jer je navedena i u ugovoru) pa piše: „Čekam Vas u nedelju, kada ćemo sve pretresti usmeno, jer meni izgleda da Vi ne pokazujete mnogo volje za taj naš pothvat“ (Očak 1984: 64). Krleža svoje nezadovoljstvo ne skriva ni u pismu od 22. listopada 1923: „P. n. gospodin Vošicki, danas je dvadeset i drugi oktobar, a od revije ni traga ni glasa. Trebala je izaći prvoga, pa desetoga, pa petnaestoga, pa u drugoj polovici oktobra, a eto izgleda da neće ni prvoga novembra. Za početak, to je vrlo loš predznak. Koji su to razlozi da se Vi ne mičete, ja naravno ne znam, ali da me se sve to vrlo čudno doima, to ne treba niti da Vam pišem. [...] Meni je ovaj Vaš način, ove Vaše metode, to je sve meni preko glave! Ja nikada još ovako nisam ništa radio, *a i ne želim*. Poslao sam Vam pismo za pretplatu i književni oglas, a Vi niti se javljate, niti se mičete! Molim Vas da uvažite, da ja nisam *slamnata marijoneta*, koja živi samo zato, da se neprekidno uzrujava zbog gospodina Vošickog. *Ja sam Vam pričao još početkom ovog meseca da trebam novaca, danas je već eto konac oktobra, a Vi ništa! Ja nikada do sada nisam* ovako radio poslovno, te Vas molim da to sve uvažite! Meni je dosadno pisati ovakva pisma, i neprekidno vas vuči za reč [...]. Ljudi me dnevno opsedaju pitanjima glede revije, a ja sedim kao belo magare i ne znam ništa. Ja ovisim o milosti gospodina Vošickoga i ne mogu nikome da objasnim, koji je to razlog da se najavljeni list ne javlja (Očak 1984: 64). Krleža će kroz čitavo vrijeme morati moliti Vošickog da mu pošalje honorare, kao primjerice u pismu od 13. veljače kad piše da je polovica veljače, a novac mu je bio obećan odmah poslije prvoga (Očak 1984: 69), ili u pismu od 22. ožujka, kad piše: „Molim za Književnu Republiku

²²⁷ Ugovor između Miroslava Krleže i Vinka Vošickog od 8. kolovoza 1923. o izdavanju *Književne republike*. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

novce jer me razni ljudi i računi urgiraju“ (Očak 1984: 69). U ožujku 1925. čak je i Krležina supruga Bela pisala Vošickom: „Potvrđujem Vam ovime primitak od 2 000 Din. ali daljnje 3 000 nisu do danas stigle. Neugodno mi je da Vas ponovno moram podsetiti da ih *odmah* pošaljete. [...] Ja novac moram odmah slati za mojim mužem a i ovde smo se *zadužili* neprestano ovako od Vas čekajući. Priznati će te da je to užasno neugodno izvlačiti iz nekoga novce. Ali Vi sami nas na to silite tim neurednim šiljanjem“ (Očak 1984: 72). U listopadu Krleža piše da mu je dva puta „depeširao“ ali da mu uopće nije odgovorio. „Bezuslovno očekujem da ćete se javiti. *Mene Knjižare i privatnici dnevno urgiraju*“ (Očak 1984: 72). Uz to, bilo je i prijetnji tužbama zbog neplaćanja, pa tako Krleža u pismu od 3. veljače 1926. prilaže tužbu Tipografije (Očak 1984: 74), a sve je to odnos činilo teškim.

Krleža se Vošickom spremao poslati popis časopisa Savremenik²²⁸, a redovito mu je u pismima slao nove pretplatnike²²⁹. Jedan sačuvan popis pretplatnika ima 302 imena i 24 knjižare, i ukazuje da se časopis slao diljem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, gradove i sela kao što su Beograd, Sarajevo, Podgorica, Čakovec, Varaždin, Bihać, Virovitica, Osijek, Sremski Karlovci, Šibenik, Mostar, Kikinda..., ali i u inozemstvo: u Beč, Bern, San Francisco, Frankfurt, Prag... (Očak 1984: 75-76).

No, iako je imala priličan broj pretplatnika (Očak navodi da se na sačuvanim spiskovima nalazi 3 829 imena (Očak 1984: 61), a Visković spominje nakladu od 5 000 primjeraka (Visković 2004: 30)) i *Književna republika* imala je problema s pretplatom i distribucijom. Tako je Krleža dobio pismo od maturanta Josipa S. Bognera, povjerenika časopisa, koji veli da mu je već prije dva tjedna pisao da je umjesto naručenih 17 primjeraka časopisa primio samo jedan pa zamolio da se pošalje preostalih 16, koje još nije primio. Uz to piše da zbog zabrane ravnateljstva više ne može biti povjerenik *Književne republike* pa moli da se časopis šalje na drugu adresu, a on će i dalje skupljati pretplatu.

Krleža je ovo pismo prosljedio Vošickom, nadopisavši mu na istom listu: „Ja sam Vam g. Vošicki pisao za taj slučaj (i za neke ostale) a Vi ste odgovorili da to nije moguće, jer da se K. Rep. redovito šalje. Eto, jedan ponovni primer! Iz Varaždina pišu mi da nisu dobili broja. Iz

²²⁸ Krleža 9. rujna 1923. piše Vošickom da mu još nije poslao adrese od Savremenika jer će ih pretisnuti za koji dan i neće se morati prepisivati (Očak 1984: 64).

²²⁹ Tako mu, primjerice u jednom pismu 1923. piše da mu šalje nekoliko stotina novih adresa i piše da pošalje 20 primjeraka tjedniku Borba u komisijsku prodaju; 30. listopada 1923. čitavo je pismo popis novih pretplatnika, među kojima su i Branko Gavella i Hinko Hinković; 1. siječnja 1924. šalje mu u prilogu pisma popis povjerenika u SAD-u (Očak 1984: 66-67); a u jednom pismu popis od dvjestotinjak beogradskih adresa od kojih će „dobar deo ostati pretplatnikom“ (Očak 1984: 67), što ipak ukazuje na to da nije svaki put riječ o pretplatnicima, nego i o ljudima kojima se list slao na ogled.

Zagreba mi se isto tuže neke gospođe, da su naručile naknadno prvi broj, ali bez rezultata. Molim Vas dakle istražite, na komu leži krivnja!“²³⁰

Činjenica je da je Krleža spomenuo Bognera i te primjerke već u pismu od 1. siječnja 1924. (Očak 1984: 76), na što Vošicki izgleda nije reagirao, kao i da to nije jedini slučaj. Krleža u siječnju 1924. piše da šalje kartu jednog pretplatnika iz Novog Sada koji se žali da mu časopis ne dolazi (Očak 1984: 68), a za istog će se pretplatnika žaliti i u pismu s kraja veljače (Očak 1984: 69) prema čemu Vošicki nije poduzeo ništa da se to ispravi. U travnju mu piše da se pretplatnici iz Srbije žale da ne primaju časopis, dok u kolovozu javlja da ga je više ljudi upozorilo da im dolazi po dva primjerka, umjesto jednog (Očak 1984: 70-71).

Osim Vošickijeve nemarnosti s pretplatnicima (šti se djelomično može i razumjeti jer Krleža mu je slao brojne adrese kojima se list slao na ogled, što je značilo mnogo posla, a ne nužno i zaradu), odnosno slanjem časopisa, list je redovito kasnio s izlaženjem i Krleža se višekratno bunio zbog toga. Osim u spomenutom pismu od 22. listopada, 4. veljače 1924. piše da mu za moji dan šalje materijale za broj za veljaču „*tako da izađemo točno i da ispravimo ovu prvu novogodišnju blamažu!*“ (Očak 1984: 69), a 13. veljače: „Izgleda da smo opet *i to ne mojom krivicom* u zakašnjenju i da ga nećemo ispraviti. To polagano i sigurno ruši ugled lista“ (Očak 1984: 69). Broja nije bilo ni do kraja veljače kad Krleža piše: „Danas je eto konac februara, a februarSKI broj još uvek nije u prometu. Nije bilo nikakvih tehničkih razloga da ne bude ovaj puta doštampan do najkasnije *dvadesetoga* februara, kao što smo se dogovorili. Ugledu lista to sigurno ne koristi ništa“ (Očak 1984: 69). Ovo kašnjenje bilo je trajno stanje u izdavanju lista.

Suradnja je dijelom propala zbog nemarnosti Vošickog, koji se listu očito nije stizao dovoljno posvetiti. Pritom nisu u pitanju samo pretplate i isplate honorara. Krleža se buni i na pogreške, pa tako 23. listopada 1923. piše: „Pazite na pogreške, jer u listu ih ima od kojih se koža ježi čoveku na glavi“ (Očak 1984: 65), odnosno, u istom pismu: „Zašto ste izostavljali prostor iza svršenih članaka, *kada se time gubi prostor koga i onako nema dosta*, a ja sam još *posebno naglasio* da to ne činite jer nije ni lepo ni ukusno“ (Očak 1984: 65). U jednom od pisama moli da Kukec pazi na pogreške, posebno kod pjesama (Očak 1984: 65), a na Kukeca se višekratno žali i u 1924. Tako piše: „Molim g. Kukca da pazi na korekturu, jer poslednji broj opet vrvi fatalnim pogreškama“ (Očak 1984: 68), odnosno, u pismu od 19. siječnja 1924.: „Gosp. Kukec neka naročito pazi na razna imena, da se ne podvuku velike pogreške“ (Očak 1984: 68). Drugom pak prilikom piše da je broj „štampan vrlo loše i vrvi štamparskim

²³⁰ Pismo Josipa S. Bognera Miroslavu Krleži od 16. siječnja 1924./ Pismo Miroslava Krleže Vinku Vošickom. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

pogreškama, kao stari sir crvima“ (Očak 1984: 67). U jednom pismu iz 1924. žaleći se i na kašnjenje i na greške piše: „Očekujući tako slova i odgađajući štampanje prvoga januarskoga broja, mi smo već zakasnili a i svakim danom kasnimo sve više. Ja bih svakako sam *hteo da odaberem slova i da od prvoga broja obavim reviziju pa ma i oputovao u Koprivnicu na nekoliko dana, jer me slagarske pogreške žderu kao rak*“ (Očak 1984: 72).

Vošicki i Krleža nisu se slagali ni po pitanju besplatnih primjeraka. Vošicki je na prigovor dobio odgovor: „Vi jaučete nad gratis primercima, da ih ima već lepi broj. To su primerci za štampu, a *plaćanje reklama po novinama koštalo bi nerazmerno mnogo više. Osim toga to su primerci u zamenu, a list mora primati ostale listove i časopise. To su osim toga listovi suradnicima, a to je prirodno*“ (Očak 1984: 72).

Krleži je je ujesen 1925. dosta svega pa 20. listopada predlaže da prekinu suradnju. „U nedelju video sam Vas na ulici u Zagrebu, ali nisam hteo da Vam pristupim, jer mislim da se ne bih mogao da savladam od temperamenta, i zato Vam rađe pišem. Bio sam pred puni mesec dana u Koprivnici i kada sam stao da Vam prigovaram na sabotazi, postali ste sentimentalnim. 'Papira nema, strojevi nisu montirani!' Kako papira nema više-manje svaki drugi mesec, a strojevi nisu montirani već više od godinu dana, a rukopis poslednjeg broja leži kod Vas već dva meseca, to sam Vam ja predložio da je najbolje da *prekinemo veze*. Postali ste sentimentalni i molili me neka ne kidam. Dali ste mi poštenu reč, da će list biti štampan za nedelju dana najkasnije, i opet se je pokazalo, da su Vaša dela uvek obrnuta od Vaših reči“ (Očak 1984 72-73). Krleža mu zatim u šest točaka piše zamjerke, među ostalim da Književna republika „u ove dve godine izlaženja nije još ni jedan jedini put izašla na vreme i mesto da ustrajete uz taj jedan jedini pothvat sa svim snagama, Vi ste se zapleli u razna mrtva poduzeća kao 'Ilustrovani list', 'Voćar' i slično. Čini se da to prelazi Vaše snage i tako jednim poduzećem upropaštavate drugo, a sva zajedno propadaju“ (Očak 1984: 73). Potom ga podsjeća na posljednji susret u Koprivnici kad je predložio raskid suradnje, a „vi ste postali mekan, i molili me neka to ne činim, jer da je taj list Vama kao nakladniku stvorio ime itd. Setite se g. Vošicki molim Vas, da ovo nije *prvi puta* da Vam ja predlažem da Vi 'Književnu Republiku' napustite, i da nije prvi puta što me Vi tom prilikom uveravate da list ide na bolje i da ne stoji tako da bi ste Vi *hteli da ga napustite. I prošle godine, kada smo produživali Ugovor, bila je ista scena, a eto gle, koliko žuci i nemira i suvišnog uzrujavanja. Ja priznajem lojalno Vaše zasluge za 'K. Rep.' i te sam uvek spreman da izjavim i potpišem. Ali držim da se ovako dalje ne može i ne treba*“ (Očak 1984: 73).

Sačuvan je i Vošickijev odgovor na ovo pismo, od 2. studenog 1925. godine. Tiskar piše da je spreman raskinuti ugovor s krajem godine, uz uvjete: „1) Budući izdavač isplaćuje mi u dobro svu na dugu se nalazeću pretplatu; 2) sav zaostali honorar koji Vam dugujem za

'Književnu Republiku' isplaćuje Vam budući izdavač na moj teret resp. na račun mojeg potraživanja kod 'Književna Republika'. 3) u ime gubitaka na neutjerivoj pretplati, na radu i reklami, isplaćuje mi budući izdavač otštetu od Din. 25 000. 4) budući izdavač preuzimlje sve preostale brojeve (primjerke) uz cijenu od šest dinara po primjerku“ (Očak 1984: 73). Krležin odgovor ne treba dugo čekati, a osim protuargumenata, zanimljivo je da mu šalje sedam novih pretplatnika i pomirljivo kaže: „Ja ne ću da se svađam, a najmanje s Vama, koji ste ipak K[njiževnu R[epubliku] pokrenuli, kao što sam Vam već toliko puta rekao) i piše: „Javite mi kako list stoji?“ (Očak 1984: 73).

S druge strane, Vošicki je riskirao objavljujući Krležu u politički teškim vremenima, što i sam Krleža potvrđuje u dnevniku kad piše da je u Koprivnici „bila zaplijenjena prva serija mojih 'Sabranih dela' (tri knjige, 1924)“ (Krleža 1977: 83), a jednako tako plijenjena je bila i *Književna republika* (Krleža 1977: 83).

Tijekom 1924. i 1925. Vošicki objavljuje i *Zagrebački ilustrovani list*. Odgovorni urednik je Zlatko Špoljar, zagrebački učitelj s kojim je Vošicki potpisao ugovor 20. studenog 1924., „glede preuzeća, uređivanja i izdavanja“²³¹ časopisa. Svjedoci ugovoru su stanoviti Defranceschi i Stjepan Kukec²³², koji će od 35. broja zamijeniti Špoljara na mjestu urednika. Prema zakonu iz 1925. (kao i prethodnom iz 1907.) novine je mogla izdavati osoba koja stanuje u mjestu gdje novine izlaze, a tiskati su se mogle bilo gdje (Šubic Kovačević 2016: 331) pa je moguće zato Špoljar bio urednikom. I ovaj je list prestao izlaziti zbog neplaćanja pretplate (Anić 2012: 159-160).

Tijekom istraživanja i skupljanja građe pronađene su 22 kartice kupaca, zahvaljujući kojima se može vidjeti rasprostranjenost lista, kao i količina koju je slao trgovcima, knjižarima, ali i pojedincima (koji su distribuirali list na određenom području?), odnosno steći određeni uvid u količine koje su se slale, kao i određeni trendovi u distribuciji i prodaji.

Prema sačuvanim karticama, list se dosta čitao u Sarajevu. Tako je tamošnja Hrvatska knjižara uzela po 5 primjeraka od 1. do 4. broja u 1924. te po 5 primjeraka brojeva od 1 do 27, s izuzetkom 15. i 18. broja kad je uzela po 8 primjeraka²³³; Buchenwald i drug 5 primjeraka prvog broja te po 10 primjeraka od 2. do 4. broja u 1924.²³⁴; braća Čurčić iz Aleksandrove 107

²³¹ Ugovor između Vinka Vošickog i Zlatka Špoljara o preuzimanju i uređivanju *Zagrebačkog ilustriranog lista*. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

²³² Isto.

²³³ Kartica kupca *Zagrebačkog ilustriranog lista*: Hrvatska knjižara u Sarajevu. Arhiva autora.

²³⁴ Kartica kupca *Zagrebačkog ilustriranog lista*: Buchwald i drug, Sarajevo. Arhiva autora.

naručila su po 10 primjeraka od 2. do 4. broja 1924. te po 10 primjeraka svih brojeva u 1925.²³⁵; F. Fertig, prodaja novina, primio je po 10 primjeraka od 22. do 27. broja 1925.; E. Goldstein, papirnica iz Sarajeva, naručila je po 10 primjeraka od 2. do 4. broja 1924.²³⁶, po 10 primjeraka prva dva broja u 1925., a zatim po 5 primjeraka do 27. broja, osim broja 18. kad je naručila 8 primjeraka²³⁷. Alija Hadžagić, odnosno papirnica iz Sarajeva, naručila je po 10 primjeraka od 2. do 4. broja u 1924. i 10 primjeraka prvog broja u 1925., nakon čega naručuju po 5 primjeraka do 6. broja²³⁸. Galanterijska radnja F. Levingera naručila je po 15 primjeraka brojeva 16 i 17, 18 primjeraka broja 18 te zatim po 15 primjeraka do 27. broja²³⁹.

Osim Bosne, časopis je dolazio i do Srbije. Knjižara *Napredak* iz Pančeva redoviti je partner od početka do kraja izlaženja. Nakon što su prvi broj uzeli u 5 primjeraka, sljedeća tri u 1924. naručuju u 10 primjeraka, što je količina koje se drže do 27. broja u 1925.²⁴⁰, što govori o postojanom broju kupaca odnosno čitatelja u tom gradu.

S druge strane, preko kartice Karla Fradla iz Petrovaradina, vidi se smanjivanje broja primjeraka. Zabilježeno je da mu je išlo 5 primjeraka prvog broja, po 10 primjeraka drugog i trećeg broja i 15 primjeraka četvrtog broja u 1924., a po 15 primjeraka naručena su i prva četiri broja u 1925. Nakon toga Vošicki šalje po 10 primjeraka od petog do osmog broja, a zatim do kraja izlaženja, odnosno 27. broja po svega tri primjerka, osim kod 15. broja kad je naručeno pet primjeraka i 18. broja kad ih je naručeno 6²⁴¹.

Sačuvana kartica Flore Lager pokazuje da je čitatelja bilo i u Sloveniji. U Rogašku Slatinu Vošicki je poslao po pet primjeraka od 22. do 24. broja, te 10 primjeraka 25. broja. Po ovoj kartici je precrtavano, a ispod količine kod broja piše „R 9“. Moguće je riječ o remitendi, zbog čega na tu adresu nisu slana preostala dva broja²⁴².

Časopis se distribuirao i diljem Hrvatske. Naručivao ga je nakladnik Janko Dujak iz Siska, koji je naručio 15 primjeraka 1. broja u 1924., po 10 primjeraka u preostala tri broja te godine, zatim je prva tri broja u 1925. naručivao po čak 20 primjeraka, da bi zatim sve preostale brojeve, osim 18. kad je naručio 13 primjeraka, naručivao po 10 primjeraka²⁴³. Nakon preporuke Rudolfa Franjina Magjera, posljednja četiri broja uzela je osječka trafika Singer, sve

²³⁵ Kartica kupca *Zagrebačkog ilustriranog lista*: braća Čurčić, Sarajevo. Arhiva autora.

²³⁶ Kartica kupca *Zagrebačkog ilustriranog lista*: F. Fertig, Sarajevo. Arhiva autora

²³⁷ Kartica kupca *Zagrebačkog ilustriranog lista*: E. Goldstein, Sarajevo. Arhiva autora.

²³⁸ Kartica kupca *Zagrebačkog ilustriranog lista*: Alija Hadžagić, Sarajevo. Arhiva autora.

²³⁹ Kartica kupca *Zagrebačkog ilustriranog lista*: F. Levinger, galanterijska radnja, Sarajevo. Arhiva autora.

²⁴⁰ Kartica kupca *Zagrebačkog ilustriranog lista*: Knjižara *Napredak*, Pančevo. Arhiva autora.

²⁴¹ Kartica kupca *Zagrebačkog ilustriranog lista*: Karl Fradl, Petrovaradin. Arhiva autora.

²⁴² Kartica kupca *Zagrebačkog ilustriranog lista*: gdja Flora Lager, Rogaška Slatina. Arhiva autora.

²⁴³ Kartica kupca *Zagrebačkog ilustriranog lista*: Janko Dujak, Sisak. Arhiva autora.

po 10 primjeraka²⁴⁴. Narodna knjižara i papirnica u Petrinji uzela je 5 primjeraka prvog i po 10 primjeraka od 2. do 4. broja 1924., a sljedeće godine uzela je po deset primjeraka svakog broja, osim 15. broja kad je uzela 15 primjeraka, i 18., kad je uzela 13 primjeraka²⁴⁵. Ante Rakotza s Raba primio je po pet primjeraka od 21. do 27. broja 1925.²⁴⁶, a među karticama je i ona Josipa Rakote, trgovca s Raba, koji je uzeo po pet primjeraka brojeva 21, 22 i 23 (s time da je po ovoj kartici nešto preko brojki precrtavano)²⁴⁷. Kupac Beziak M. iz Senja naručio je sve brojeve. Redovito je uzimao po pet primjeraka, ponekad i više (15. i 18. broj u 1925. uzeo je po 8 primjeraka)²⁴⁸. Sačuvane su kartice dvojice kupaca iz Samobora: Slavko Šek (?) uzimao je po 10 primjeraka od prvog broja 1924. do 17. broja 1925. Sljedeći, 18. broj uzeo je 13 primjeraka, da bi od 19. do 21. broja opet uzimao po 10 primjeraka, nakon čega opada interes pa od 22. do 27. broja uzima samo po tri primjerka²⁴⁹; Eugen Košak dobio je na ogled 10 primjeraka prvog broja da bi sljedeća tri u 1924. uzeo u po pet primjeraka, kao i prva tri broja u 1925., s čime završavaju njegove narudžbe. Ovdje je olovkom nadopisano „muk“ (?), pa je izgledno da se prestao javljati (i plaćati?)²⁵⁰. C. Vlastelić iz Požege uzela je pet primjeraka prvog broja u 1924. na ogled, nakon čega je preostala tri uzela po deset primjeraka, kao i prvi broj u 1925., ali je tu broj primjeraka precrtan velikim „R“, preko čitave kućice, i tu narudžbe prestaju²⁵¹.

Zagrebački ilustrovani list slao se i u najmanja mjesta, kao što je Plešće kod Delnica, koje je 1921. imalo 144 stanovnika. Uzimala ga je gđa Muhvić, „trgovina mješovitom robom“²⁵², na preporuku jednog suradnika²⁵³, kako je zabilježeno olovkom. Od prvog do osmog broja 1925. tamo se slalo po 5 primjeraka. Na kartici je oznaka „ret.“, što vjerojatno označava povrat. Tako ispod 3. broja piše 3, a 8. broja 4 primjerka. Jednako tako, slao se u Milanov vrh (Prezid, Čabar), iako kratko. Naručena su četiri broja u 1924., po pet primjeraka svaki, s time

²⁴⁴ Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: trafika Singer, Osijek. Arhiva autora.

²⁴⁵ Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: Narodna knjižara i papirnica, Petrinja. Arhiva autora.

²⁴⁶ Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: Ante Rakota, Rab. Arhiva autora.

²⁴⁷ Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: Josip Rakota, trgovac, Rab. Arhiva autora.

²⁴⁸ Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: Beziak M., Senj. Arhiva autora.

²⁴⁹ Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: Slavko Šek (?), Samobor. Arhiva autora.

²⁵⁰ Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: Eugen Košak, Samobor. Arhiva autora.

²⁵¹ Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: C. Vlastelić, Požega. Arhiva autora.

²⁵² Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: gđa Muhvić, trgovina mješovitom robom, Plešće, Delnice. Arhiva autora.

²⁵³ Taj je suradnik možda bio Antun Muhvić, šumar koji je od „1907. do 1925. radio na području Križevačke imovne općine, najprije kao šum. pristav, a zatim kao šumar (1910.), nadšumar (1918.), šumarnik kod Gospodarstvenog ureda u Bjelovaru (1922.)“ (<https://www.sumari.hr/sumari/leks.asp?id=10561&i=H%8A%8EL3>, pristupljeno 15. lipnja 2023. 22:50).

da i ovdje imamo oznaku „R“ i broj 4 ispod posljednja dva broja, što bi značilo da je od pet primjeraka vraćano čak četiri, što i objašnjava zašto su narudžbe prestale²⁵⁴.

Postoji još i kartica kupca koji je bio sin Ferde Brennera iz Pitomače, a koji je naručio brojeve 2, 3, 4 i 5 u 1925. sve po pet primjeraka, ali su i ovdje nadopisane brojke u kolonu ispod (3, 4, 4, 4, 5), koje bi mogle označavati povrate, jer nakon toga više nema narudžbi²⁵⁵.

Osim spomenutih časopisa Vošicki je tiskao *Glasnik Župe sv. Nikole*, iako nije sigurno je li ovo bio časopis ili povremena publikacija. Božica Anić navodi kako su u Muzeju grada Koprivnice sačuvana četiri primjerka iz 1925., 1926., 1927. i 1937. godine, s time da je Vošicki tiskao samo izdanja iz 20-ih godina dok je primjerak iz 1937. tiskao Viktor Senjan (Anić 2012: 160).

Posljednji Vošickijev časopis (za odrasle) bio je *Domaće ognjište: tjednik za javni život, pouku i zabavu*. Pokrenut je 1926., sa Stjepanom Kukecom kao urednikom i prestao je izlaziti u srpnju 1927., da bi ponovno bio pokrenut 1928. kad su ga uređivali Vladimir Blašković i (opet) Stjepan Kukec, a iste je godine ugašen, čemu su opet pridonijeli problemi s pretplatom. U časopisu se „donose vijesti iz rada gradskog zastupstva, komunalnog i javnog života, pokoju vijest iz okolice, neizostavni podlistak i oglasnik“ (Anić 2012: 160). Također je 1926. pokrenuo *Dječiji vjenčić*, koji je također uređivao Kukec, a izašla su svega dva broja (Anić 2016: 35).

Uz spomenute Vošicki je tiskao još i *Vrelo* (Anić 2016: 20), kao i *Pučko štivo*, (formalno) časopis pokrenut vjerojatno 1927., iako je zapravo bila riječ o romanima u sveščićima. Maskiranje romana u sveščićima u periodiku, ističe Majhut, posljedica su Zakona o štampi od 6. augusta 1925., a radilo se o tome da su se knjige mogle prodavati samo u knjižarama, za razliku od periodike, koja se mogla prodavati na kioscima i putem kolportaže (Majhut 2013: 360). Prvi roman je *Princeza u prnjama* Margarete pl. Lebrun, a sveukupno je objavljeno stotinjak ilustriranih sveščića. Većina sveščića je izgubljena i niz se može rekonstruirati tek po Vošickijevom popisu, a među naslovima je i *Nevina u ludnici ili Utvora Sokolgradska* (Anić 2016: 29), što je naslov romana Marije Jurić Zagorke. Također je tiskao *Čarobno vrelo*, časopis koji je od 1924. izdavao Zlatko Špoljar, a urednik bio (i) Stjepan Kukec²⁵⁶ (Manojlović 2018: 121)

Vošicki s objavljivanjem novina i časopisa staje 1928. godine, na što je zasigurno utjecala politička situacija. Čitavo desetljeće bilo je nepovoljno za novine. Osim *Obznane* donesene 30.

²⁵⁴ Kartica kupca *Zagrebačkog ilustriranog lista*: Gorska čitaona, Milanov vrh, Prezid (Čabar). Arhiva autora.

²⁵⁵ Kartica kupca *Zagrebačkog ilustriranog lista*: Ferde Brennera sin, Pitomača. Arhiva autora.

²⁵⁶ *Čarobno vrelo*, tečaj III., broj 2. 1. listopada 1925. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

prosinca 1920., Zakona o zaštiti javne sigurnosti i poretka u državi iz 1921., tu su i učestale cenzure kroz čitavo to razdoblje. Primjerice, u razdoblju od 1921. do 1929. bila je 471 zabrana zagrebačkih listova, s čak 256 zabrana 1928., a nisu bili cenzurirani samo listovi političkih stranaka i dnevnih listova nego i tiskovine kao što su *Književnik* i *Vijesnik saveza mesar. i kob. obrtnika*. O nadzoru svjedoči i potvrda koju je Kraljevsko redarstveno povjereništvo u Koprivnici donijelo 21. travnja, o odluci, kojom se, prema „zakonu o štampi od 6. VIII 1926.“ (zapravo je riječ o zakonu iz 1925.) potvrđuje da je Vošicki najavio izlaženje tjednika *Domaće ognjište* koji će „služiti za zabavu i javni život i neće se u nikojem slučaju baviti politikom već će biti revija“²⁵⁷.

Brojni su listovi prestali s izlaženjem 1929. godine zbog kraljeve diktature i novog Zakona o tisku, donesenog već 6. siječnja (Šubic Kovačević 2016: 329-330, 332, 334, 337, 340), što je zasigurno utjecalo i na Vošickijevo odustajanje od ovog segmenta poslovanja.

Sveukupno gledajući, s izdavanjem novina bilo je puno problema, u prvom redu s plaćanjem pretplate i teško da su mu ovi poslovi mogli donositi značajniji prihod, osim listova za koje je bio samo tiskar, ne i nakladnik.

6.2.6. Nakladnički nizovi za djecu i mlade, djevojčice i dječake

Vošicki je segmentirao djecu kao publiku, kao i nakladnici s kojima je usporediv, kao što su Weiss²⁵⁸ i Merhaut²⁵⁹. Tiskao je slikovnice (*Ljubite životinje*, *Domaće životinje*, *Zanatlija...*), poznati strip *Max i Moritz*, i nekoliko dugotrajnijih nizova u sveščićima: *Tako vam je bilo nekoć*, *Putne pustolovine Kurta Gafrana* i *Petar Juranić. Petnaestgodišnji pomorac*. U sveščićima (ali i kao knjige) objavljuje i knjige iz serijala o Karlu Mayu. Nizovi u sveščićima bili su samo nazigled jeftini, jer kad bi se zbrojili svi sveščići jedne knjige ispali bi skuplji od knjige, a osim prednosti što su čitatelji sveščića takoreći „uživo“ čitali knjigu, sveščići su se radili i zbog bolje distribucije, odnosno mogućnosti prodaje na kioscima, što nije bio slučaj s knjigom, o čemu će više riječi biti u dijelu o nizu *Tako vam je bilo nekoć*.

Romani u sveščićima svoj procvat imaju u razdoblju od 1925. do 1933., do čega dolazi zbog više čimbenika, poput razvoja tehnologije, distribucije, pojave slobodnog vremena zbog

²⁵⁷ Potvrda Kraljevskog redarstvenog povjereništva u Koprivnici od 28. travnja 1928. o najavi izlaženja *Domaćeg ognjišta*. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

²⁵⁸ Weiss je već 1905. pokrenuo nakladničku cjelinu za djecu i mlade *Knjižnica za mladež i puk* (Renić i Gatalica 2016: 250), a 1915. objavio je *Crtice iz života za mladež* Franje Sudarevića koju je Vošicki imao u svojoj posudbenoj knjižnici.

²⁵⁹ U pismu Rakošu Merhaut 10. srpnja 1914. piše da sprema jedno Verneovo djelo i deset manjih pripovijesti za mladež. Pismo Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 1. srpnja 1914. Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

smanjivanja radnog vremena i pojave nove publike – ženske, dječje, mladenačke... (Majhut 2013: 358, 369).

Struka se ipak i buni na ovu pojavu pa tako Radoslav N. Horvat u *Knjižarstvu* 1928. godine piše: „Veliku zabunu u knjižarstvo unijela je pojava, koju vidite na svakom koraku, a to su knjige u prozorima svih trafika i sitničarija. Knjiga je došla u ruke skoro nepismenih prodavača, kojima je nepoznata moralna i literarna strana knjige, pa tako postaje oružje u rukama raznih izdavača svakojakih romana 'po dinar', kojima se truje naša mladež“ (Matičević 2010: 42). Dvije godine kasnije urednik *Knjižarstva* pak piše: „Mi knjižari, priznajem, nijesmo baš oduševljeni s tim romanima u svescima, jer mi vidimo, da je to tako skupo a k tome tako nevaljalo štivo, da nam se mnogima teško odvažiti držati u svojoj radnji tako skupe i tako malo vrijedne knjige. Jadan svijet i ne vidi, plaćajući dinar po dinar, da je dao za knjigu; često puta i triput više, nego što bi za nju platio, da ju je izdao savjestan knjižar-nakladnik. [...] Uvaži li se još k tome činjenica, da je za triput skuplje novce kupio većinom smeće, onda tek vidimo, u kakovim se jadnim prilikama nalazimo: jedni gramze za naglim zarađivanjem, a drugi u pohlepi za nemoralnim i napetim štivom daju se onako grozno izrabljivati! Naše je vrijeme teško bolesno!“ (Matičević 2010: 106). Ovakve ocjene Vošickog će dočekati i nakon 1945.

Dodatna prednost bila je objava romana u nastavcima u novinama pa je nakladnik koji je tiskao i novine imao trostrukom korist – prodavao je kao sveščiće, tiskao ih u novinama i na kraju uvezivao i prodavao kao knjigu.

Neki su od tih romana nakon uspjeha u novinama prodavani u nakladama od 20 tisuća primjeraka (Nemec 1998: 68).

Koprivnički nakladnik u skladu s vremenom ne segmentira samo djecu kao publiku – 1920. godine pokreće niz *Djevojačkim srcima*. Niz se na žalost nije razvio pa je objavljena samo jedna knjiga, *Sara Crewe*, čija je autorica Frances Hodgson Burnett (Anić 2016: 33). Vošicki je bio predvodnikom u ovom segmentu. Berislav Majhut navodi ovaj niz kao prvu hrvatsku nakladničku cjelinu namijenjenu djevojkama, iza koje su slijedili takvi nizovi uglednih zagrebačkih izdavača Stjepana Kuglija (*Biblioteka moje kćeri*) i Nikole Andrića (*Djevojačke knjige*) (Majhut 2011: 91-92).

6.2.6.1. Tako vam je bilo nekoć

Nakladnički niz *Tako vam je bilo nekoć* Vošickijev je najdugotrajniji i, nakon *Svjetske biblioteke*, najopsežniji niz. Istraživanje o ovome nizu objavio sam u časopisu *Libri & Liberi* pa ga ovdje prenosim u ponešto skraćenom, izmijenjenom obliku.

Vošicki je pokrenuo nekoliko nakladničkih nizova za djecu koje je objavljivao kao jeftine sveščice, na lošem papiru, u mekom uvezu, a najspominjaniji je niz *Tako vam je bilo nekoć*.

Uz pomoć parateksta (periteksta, ali i epiteksta) ovaj će se nakladnički pothvat pokušati smjestiti u vremensko-povijesni okvir, pokušati odrediti vrijeme izlaženja te usporediti nakladničke nizove Vinka Vošickog i njemačkih izdavača Dresdner Jugendschriften Verlagsa i Verlagshaus Freya, koje su objavljivale nizove *Es war einmal*.

Autori koji su pisali o njegovim knjigama koje spadaju u kategoriju romana u nastavcima (iako nije uvijek riječ o romanima) slažu se da je riječ o jeftinim izdanjima, tiskanim na lošem papiru, kako bi troškovi proizvodnje bili što niži. Međutim kad se govori o tome svakako treba istaknuti sljedeće: bile su namijenjene širokom čitateljstvu po niskim cijenama i kao takve morale su se prodavati u što većoj (ili široj) distribucijskoj mreži. Berislav Majhut piše: „Naime, s jedne je strane uvođenje novih tiskarskih tehnologija omogućilo vrlo jeftinu proizvodnju tiskovina, a s druge strane silno širenje alternativne prodajne mreže putem trafika otvorilo je posve novi vid distribucije, između ostalog, i knjiga. Uz nagradne knjige (kad je posrednik institucija, obično škola) i slobodno knjižarsko tržište pojavljuju se i trafike. One su gotovo na svakome uglu. Nude potrepštine koje primoravaju kupca da ih i više puta dnevno posjeti (imaju monopol na prodaju duhanskih proizvoda) i pri tome kupčevim očima stalno izlažu i druge raznovrsne artikle. Bilo je samo pitanje vremena kad će se netko dosjetiti iskoristiti ove alternativne distributivne mogućnosti kako bi ponudio književne proizvode namijenjene djeci i mladeži. Iako se već i prije pokušavalo plasirati književnu robu u svescima i učiniti je niskom cijenom primamljivijom i dostupnom i dječjoj i omladinskoj publici, u tome se očito nije uspijevalo jamačno zbog nedostatka prave distribucijske mreže pa su ti pokušaji ostajali usamljeni. Ovdje se čini ključnom upravo distribucija posredstvom trafika. Ugledni knjižar Josip Kratina ogorčeno primjećuje: 'Saznajem od nekih drugova nakladnika, da su mnogi trafikanti pokazali rekordan uspjeh u raspačavanju romana u sveskama. Nekoji mi štoviše tvrde, da nema trafikanata, da uopće ne bi mogli izdavati te romane u svescima. Prodaju putem trafika knjižari su osjećali kao naročito bolan udarac. Smije li neknjižar prodavati romane u svescima? Krivnjom samih knjižara uvriježio se je u našoj državi običaj, da trafikanti i sitničari, koji sa prodavanjem knjiga nemaju ništa zajedničko, prodavaju romane i to romane u t. zv. svescima, odnosno nastavcima. Izdavači takvih romana znadu vrlo dobro, da knjigu smiju prodavati samo koncesionirani knjižari i nitko drugi, pa su ipak nagovorili sve trafikante, da i oni prodavaju

romane u sveščićima, premda su i to knjige. Trafikanata je deset puta više, pa su računali, da će i prodja romana biti mnogo veća²⁶⁰.

Osim toga, nakladnici su se i onda borili sa stranom konkurencijom, kao što je to i danas. To se vidi i iz riječi Nikole Andrića iz 1917. godine: „O borbi hrvatskih nakladnika-knjižara protiv inozemnih izdanja u vlastitim hrvatskim knjižarama svjedoči interview koji je dao Nikola Andrić Dragutinu Prohaski a iz kojeg je vidljivo nastojanje ne samo da se objavljuju naslovi koji ne izlaze u inozemnim 'konkurentskim' bibliotekama već i da, ako se već i objavi isti naslov, on bude cijenom i kvalitetom prihvatljiviji od inozemnog izdanja. [']Da Vam pravo kažem, glavno mi je bilo, da iz ženskih ruku izbijem talijansku i njemačku knjigu, i to sam postigao tako da sam se takmio sa stranim nakladnicima i u izboru i u kvalitetu i u cijenama. Dajem knjige j e f t i n i j e, a nastojim da ne izdajem ono, što se može dobiti u Reklamu i Engelhornovoj Roman-bibliothek. Kako je naša knjiga jeftinija od njemačke, vidjet ćete, kad uzmete na pr. br. 2: 'Viktoriju' od Hamsuna. Hamsunova 'Viktorija' stoji u njemačkom izdanju desetak kruna, a kod nas – jednu krunu! Osim toga dodao sam još šest novela, jer bi mi sama 'Viktorija' bila pretanka. To su najbolje sitnije pripovijesti iz četiri različite njegove zbirke, od kojih svaka stoji po 3 do 4 marke. Tko dakle želi sve ove stvari pročitati u njemačkom izdanju, mora platiti oko 18 kruna, a u hrvatskom izdanju samo 1 K, dotično 1 K 20 fil., jer smo morali povisiti cijenu za 20 %, kad je papir poskočio za 250%“ (Majhut 2011: 90).

Vošicki je niz *Tako vam je bilo nekoć* preuzeo od njemačkih izdavačkih kuća Dresdner Jugendschriften Verlag i Verlagshaus Freya, koje su objavljivale nizove pod nazivom *Es war einmal*. Dresden, iz kojega dolaze oba njemačka izdavača (Verlagshaus Freya iz okolice), cestom udaljen tek 150-ak kilometara od Mlade Boleslave u kojoj je Vošicki stjecao iskustvo kod Karela Vačlene i veze između gradova su dakako postojale. Vačlena tako u pismu od 17. kolovoza 1908. godine, upućenom Vošickom dok je služio vojni rok, piše da će njegov praktikant Ladislav Boháček otputovati u Dresden,²⁶¹ a u pismu od 9. listopada 1909. godine piše da jedan zaposlenik više nije kod njega: „Sada želi naučiti njemački kao volonter u jednoj knjižarskoj firmi u Dresdenu“.²⁶²

Trebalo bi istražiti jesu li njemačke izdavačke kuće nizove radile istodobno, ali s obzirom da je kod obaju izdavača kao priređivač naveden Richard Stecher vjerojatno je da nisu.

²⁶⁰ <http://www.matica.hr/kolo/309/periodizacija-hrvatske-djecje-knjizevnosti-i-knjizevnosti-za-mladez-od-1919-20527/> (pristupljeno 1. listopada 2018.)

²⁶¹ Pismo Karela Vačlene Vinku Vošickom od 17. kolovoza 1908., arhiv Muzeja grada Koprivnice.

²⁶² Pismo Karela Vačlene Vinku Vošickom od 9. listopada 1909., arhiv Muzeja grada Koprivnice. Pisma Karela Vačlene s češkoga je preveo Matija Ivačić.

Sigurno je, međutim, da im se naslovi dobrim dijelom podudaraju: *Die Fliege* je kod Dresdner Jugendschriften Verlagsa objavljn pod rednim brojem 100, a kod Verlagshaus Freya pod brojem 80, dok je *Alladin* kod Dresdner Jugendschriften Verlagsa (DJV) objavljn kao svešćić 70., a kod Verlagshaus Freya (VF) kao svešćić br. 4. (kao *Aladin*). Zajednički su im i drugi naslovi poput *Die zwei Brüder* (br. 91. kod DJV-a, br. 2. kod VF-a), *Gulliver bei den Riesen* (br. 109. kod DJV-a, br. 5 kod VF-a.), *Jack und Jill* (br. 73. kod DJV-a, br. 8. kod VF-a.), *Die Zauberjacke* (br. 137. kod DJV-a, br. 92 kod VF-a.), *Der kleine Tim* (br. 168. kod DJV-a, br. 57 kod VF-a.), *Münchhausen* (br. 108. kod DJV-a, br. 37 kod VF-a.), *Das tote Herz* (br. 75. kod DJV-a, br. 67 kod VF-a.), itd.

To podudaranje nije čudno, kao ni isti naziv nakladničkog niza, s obzirom da se radi o, kako stoji u podnaslovu, *Märchen aus aller Welt*, ili o pričama iz cijelog svijeta. Naslov (riječi) *es war einmal* vezane uz braću Jacoba i Wilhelma Grimma, koji su izuzetno važni za njemačku kulturu. Prikupljali su bajke, a kao što u predgovoru knjizi *Zlatne Grimmove bajke* piše Polonca Kovač: „[...] učenjaci i jezikoslovci, [braća Grimm] vjerovali su da na ruševinama staroga svijeta [nakon Francuske revolucije op.a.] leži kulturni temelj novih vremena. Utopili su se u starim jezicima, mitovima i običajima, čak i u pravnoj praksi srednjega vijeka. Skupljali su sve dostupne stare dokumente, narodne pjesme, mitove i bajke. Svojom su gramatikom postavili temelje moderne lingvistike, 'do grla' su se zakopali u rad na rječniku njemačkoga jezika, a njihovo najpoznatije djelo zasigurno su Dječje i kućne bajke. Zahvaljujući prijevodima na 160 jezika i danas su najprodavanija njemačka knjiga“ (Kovač 2012: 9).

Knjiga je inače objavljena na Božić 1812. godine, a u preko dvjesto godina braća Grimm su zbog bajki koje su zapisali postali jedan od temelja njemačkog kulturnog identiteta, što potvrđuje i činjenica da su do uvođenja eura bili na najvećem njemačkom apoenu, novčanici od 1 000 njemačkih maraka. Sve ovo pokazuje koliko je bio njihov značaj i objašnjava činjenicu da su dva izdavača istodobno (ili gotovo istodobno) objavljivala nakladnički niz pod istim imenom. Zapravo, nije nemoguće da je bilo i drugih izdavača koji su to radili tih godina, s obzirom da je bilo izdavača koji su očito ranije, a jednako tako i kasnije, do današnjih dana, objavljivali knjige pod nazivom *Es war einmal*,²⁶³ neki čak s drugim autorima, kao *Adolf Bonz & Comp* iz Stuttgarta koji knjigu pod tim naslovom, autora Ludwiga Ganghoferu objavluje 1898.²⁶⁴ Te su riječi, kao što je već spomenuto, vezane uz braću Grimm, i bajke općenito. Njih

²⁶³ Pod naslovom *Es war einmal* knjige su npr. objavile izdavačke kuće Adolf Bonz & Comp. (Stuttgart, 1898.), Arena (Wurzburg, 2003.), Coppenrath (Münster, 2005.) i dr.

²⁶⁴https://aleph.nkp.cz/F/U37LN6CE3FKFYRI141NGQAKKLTf2ETM1PN7BRPTQ44H7EJMTUV-32791?func=full-set-set&set_number=071954&set_entry=000005&format=999, pristupljeno 6. travnja 2018.

dvojica tim riječima započinju mnoge priče. Na engleskom jeziku to bi odgovaralo frazi koja glasi „once upon a time“, a na hrvatskom „jednom davno“, „nekoć davno“ ili „bilo jednom“. Na pragu dvadesetih godina 20. stoljeća, Vošicki se odlučuje za naslov *Tako vam je bilo nekoć*.

U hrvatskoj su prijevodi Grimmovih priča prisutni od 19. stoljeća, a se oni uglavnom ne navode kao autori (ili sakupljači, kako su se sami smatrali). Marijana Hameršak napominje: „U skladu s tadašnjim prevoditeljskim i čitateljskim praksama te predodžbama o dječjoj, narodnoj i pučkoj književnosti, ali i s predodžbama o autoru i autorstvu, odnosno sukladno važećim zakonima o autorskim pravima, svi spomenuti prijevodi i obrade, kao i barem stotinu njima srodnih tekstova hrvatske dječje književnosti iz druge polovice devetnaestoga stoljeća, objavljeni su bez uputnice na braću Grimm ili njihovu zbirku. Neatribuirane bajke i priče braće Grimm u hrvatskom su se kontekstu nastavile objavljivati i nakon što je 1895. pod naslovom 'Sedam gavrana' tiskan pretežito vjeran hrvatski prijevod bajke 'Die sieben Raben', uz koji je, doduše, dosta sramežljivo na samom kraju navedeno da je nastao 'po Grimmu'“ (Hameršak 2012a: 296).

Dvadeset ili trideset godina kasnije sve je očito bilo slično. Tek je Zakon o autorskim pravima iz 1884. godine²⁶⁵, produžio autorska prava na 50 godina od smrti autora te su time autorska prava na djela braće Grimm istekla, odnosno ona su samo „do 1893. bile zaštićene autorskim pravima“ (Hameršak 2012b: 204). Wilhelm Grimm umro je 1859., a Jakob 1863., a prema starom zakonu autorska su prava vrijedila 30 godina nakon smrti.

U katalogu Deutsche Nationalbiblioteke navedeno je da je Verlagshaus Freya nakladnički niz objavljivao od 1913. do 1928.,²⁶⁶ dok za Dresdner Jugendschriften Verlag nema podataka. Međutim, obje su biblioteke počinjale nizove od broja jedan – Dresdner Jugendschriften Verlag niz počinje sveskom *Michel, der junge Riese*, a Verlagshaus Freya sveskom *Sneewittchen*. Nakladnički niz Verlagshaus Freya prema popisu Deutsche Nationalbiblioteke završava s brojem 662. Sveščić nosi naslov *König Drosselbart*, a objavljen je između 1910. i 1923.²⁶⁷ Valja reći da je sveščić pod tim naslovom objavljen i pod rednim brojem 139., a Deutsche Nationalbibliotek navodi da je Verlagshaus Freya izdavač i toga sveščića²⁶⁸.

²⁶⁵ http://www.dziv.hr/files/File/o-zavodu/povijest/ZAPSP_1884_web.pdf, 29. ožujka 2018.

²⁶⁶ <https://portal.dnb.de/opac.htm?method=showFullRecord¤tResultId=es+and+war+and+einmal+sortBy+jhr%2Fsort.ascending%26any¤tPosition=69>, 27. ožujka 2018.

²⁶⁷ <https://portal.dnb.de/opac.htm?method=showFullRecord¤tResultId=%22es%22+and+%22war%22+and+%22einmal%22+and+verlagshaus+and+freya+sortBy+tit%2Fsort.ascending%26any¤tPosition=625>, 26. ožujka 2018.

²⁶⁸ <https://portal.dnb.de/opac.htm?method=showFullRecord¤tResultId=K%C3%B6nig+and+Drosselbart+sortBy+jhr%2Fsort.descending%26any¤tPosition=273>, 28. ožujka 2018.

Po uzoru na biblioteku *Es war einmal* Vinko Vošicki pokrenuo je biblioteku *Tako vam je bilo nekoć*. U njegovoj ostavštini sačuvano je više sveščića njemačkih izdanja. Od izdavača Dresdner Jugendschriften Verlag nađeni su sveščići *Bella und das Ungetüm* (br. 30.), *Die drei Bären* (br. 31.), *König Sommergrün* (br. 34.), *Das kluge Kaninchen* (br. 35.), *Ali Baba* (br. 36.), *Der Mann im Monde* (br. 45.), *Die Rache der Feen* (br. 48.), *Die kirchbaumkinder* (br. 49.)²⁶⁹, a od izdavača Verlagshaus Freya sveščići *Gretchen und die Elfen* (br. 50.), *Jack und die Riesen* (br. 51.), *Der kleine Tim* (br. 57.), *Funny Ferigal* (br. 58.), *Der goldene Glühwarm* (br. 62.), *Peter mit dem Penny* (br. 72.), *Prinzessin Saphir* (br. 73.), *Der topfere Bill* (br. 76.), *Die Fliege* (br. 80.), *Der junge Prinz* (br. 86.), *Der König ohne Speise und Trank* (br. 88.), *Der verzauberte Wolf* (br. 90.), *Die Zauberjacke* (br. 92.), *Osracs Abenteuer* (br. 95.), *Die Eisjungsfrau* (br. 98.), *Die Ahornelfen* (br. 100.) i *Rolands knappen* (br. 417.)²⁷⁰

Zadnji broj sveščića koji je pronađen u njegovoj ostavštini je *Märchen von Wilhelm Hauff*, ima redni broj 652,²⁷¹ što znači da je Vošicki redovito i do kraja pratio njemački nakladnički niz, odnosno nizove.

Kao što je spomenuto, Vošicki je, koliko je prema sačuvanim sveščićima poznato, u nakladničkom nizu objavio ukupno 56 sveščića, a objavljivanje niza događa se tijekom 20-ih koje obilježavaju (ozbiljniji) početak, odnosno vrhunac njegova nakladničkog djelovanja te 40-ih godina, kad oduzimanjem tiskare i optužbama da je tiskao literaturu za odgoj provalnika završava njegova samostalna karijera. Prvi dio nastaje u razdoblju ubrzo nakon Prvog svjetskog rata i tiska se u vremenu Obznane te se polako zaustavlja u vrijeme dugotrajne gospodarske krize u kojoj su propala poduzeća važna za grad, kao što su Tvornica šarafa, koja je otišla u stečaj 1924., a što se zaključilo tek s 1937. „kad je „poslije dugotrajne agonije definitivno [je] zatvorena i Danica d.d., proizvođač sumporne kiseline i superfosfata, ranije zacijelo i najveća kemijska industrija u tom dijelu europskog kontinenta“ (Krušelj 2001: 10). Drugim riječima, „jezikom brojki, prema popisu iz 1931. u gradu Koprivnici bilo je u industriji i obrtu zaposleno 2 019 radnika. O kakvoj je stagnaciji bila riječ, dovoljno govori podatak da je 1910. u istim djelatnostima bilo zaposleno 2 056 ljudi“ (Krušelj 2001: 10). Takva se kriza dakako odrazila i na izdavaštvo.

Prvi sveščić *Miško, mladi div* objavio je 1919. (to je također i prva knjiga u nakladničkom nizu Dresdner Jugendschriften Verlagsa, pod naslovom *Michel, der junge Riese*),

²⁶⁹ Sveščići br. 31. 36 i 45 u arhivu su Muzeja grada Koprivnice, ostali u arhivu obitelji Vrban ili autorovu arhivu.

²⁷⁰ Sveščići br. 58, 86, 90, 98 i 417 u autorovu su arhivu, ostali u arhivu Muzeja grada Koprivnice.

²⁷¹ Vlastita arhiva.

a niz reklamira u koprivničkom tjedniku *Demokrat* u srpnju te godine. Velikim slovima s obje strane oglasa najavljuje da će novi svezak izlaziti svaka dva tjedna, a niz reklamira riječima: „Ljubite li vašu djecu pretplatite ovu lijepu i prikladnu zbirku najkrasnijih priča, sviju naroda. Svakih 14 dana izlazi jedan svezak sa mnogo lijepih slika“.²⁷² Kao posljednji objavljen je spomenuti svešćić *Mladi kraljević*, koji izlazi 1946. godine.²⁷³

Usporedbom nakladničkoga niza Dresdner Jugendschriften Verlagsa s onim Vinka Vošickoga, vidi se da je koprivnički nakladnik pratio taj niz, s tek nekoliko iznimki, sve do svešćića objavljenih do 1923. godine, kao što se može vidjeti u tablici:

Tablica 2. Usporedba nakladničkih nizova Dresdner Jugendschriften Verlagsa i Vinka Vošickoga

Br. DJV -a	Naslov DJV	Br. Vošicki	Naslov Vošicki	Godina Vošickijeva izdanja
1.	<i>Michel, der junge Riese</i>	1.	<i>Miško, mladi div</i>	1919.
		2.	<i>Tri psa – Bratac i sestrice</i>	
2.	<i>Die Zaubermelonen</i>			1919.?
3.	<i>Der verwunschene Prinz</i>	3.-4.	<i>Ukleti kraljević</i>	1919.
4.	<i>Der Drache und die Prinzessin</i>	5.-6.	<i>Kraljevna i zmaj</i>	1919.
5.	<i>Prinzessin Goldhaar</i>	7.-8.	<i>Kraljevna Zlatkokosa</i>	1920.
6.	<i>Der Narrenkönig</i>	9.-10.	<i>Kralj luđaka</i> ²⁷⁴	1920.
		11.	<i>Začarane dinje</i> ²⁷⁵	
7.	<i>Malkin, der Zauberkaker</i>	12.	<i>Malkin: čudnovata biljka</i>	1921.
8.	<i>Die Wundertrompete</i>	13.	<i>Čudnotvorna trublja</i>	1921.
9.	<i>Dick und seine Katze</i>	14.	<i>Dik i njegova mačka</i>	1921.
10.	<i>Die Kronjuwelen</i>	15.	<i>Krunski dragulji</i>	1921.
11.	<i>Die Kinder und die Zwerge</i>	16.	<i>Djeca i patuljci</i>	1921.
	<i>Kod DJV-a broj 19.</i>	17.	<i>Nevidljivi kraljević</i>	1921.
12.	<i>Die Spinnenhere</i>	18.	<i>Pauk-vještica</i>	1921.
13.	<i>Die drei Peter</i>	19.	<i>Gorostas sa staklenim nogama : tri Petra : dusi konjanici</i>	1921.
14.	<i>Die Blumenkette</i>	20.	<i>Cvijetni lančić</i>	1921.
15.	<i>Die Zaubertapete</i>	21.	<i>Začarana tapeta</i>	1922.
16.	<i>Der Wunschbrunnen</i>	22.	<i>Čarobni izvori</i>	1922.
17.	<i>Negermärchen</i>	23.	<i>Crnačke priče</i>	1922.

²⁷² *Demokrat*, broj 24, god. I, 27. srpnja 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.

²⁷³ Godine izdanja preuzete su iz kataloga Nacionalne i sveučilišne knjižnice.

²⁷⁴ U popisu knjiga iz 1922. ovaj svešćić vodi se pod brojem 8-10. *Književni vjesnik izdavačke knjižare Vinka Vošickog u Koprivnici*. 1922. Jesen, arhiva Muzeja grada Koprivnice.

²⁷⁵ U popisu knjiga iz 1922. ovaj svešćić vodi se pod brojem 32. *Začarane dinje – Vodena vještica*. *Književni vjesnik izdavačke knjižare Vinka Vošickog u Koprivnici*. 1922. Jesen, arhiva Muzeja grada Koprivnice. Vošicki često uopće nije stavljao brojeve ni godine izdanja za što ima više mogućih razloga, poput praćenja broja otisnutih i prodanih primjeraka, odnosno autorskih prava, ali nekad je, kao ovdje, riječ samo o nemaru odnosno žurbi.

18.	<i>Altenglische Märchen</i>	24.	<i>Staroengleske priče</i>	1922.
19.	<i>Der Unsichtbare Prinz</i>		<i>Vošickom broj 17.</i>	
20.	<i>Die 1000 Stufen</i>	27.	<i>Tisuću stuba</i>	1923.
21.	<i>Japanische Märchen</i>	25.	<i>Japanske priče</i>	1923.
22.	<i>Das unzufriedene Kaninchen</i>	26.	<i>Nezadovoljni kunić</i>	1923.
23.	<i>Märchen aus Ost und West</i>	28.	<i>Priče sa istoka i zapada</i>	1923.
24.	<i>Die Reise ins Feenland</i>	29.	<i>Put u vilinsku zemlju</i>	1923.

Vidljivo je da je drugi sveščić u Vošickijevu nizu *Tri psa*, odnosno da je preskočio naslov *Die Zaubermelonen* koji je kod Dresdner Jugendschriften Verlaga (DJV) objavljen kao drugi u nizu, ali ga je objavio kao jedanaesti sveščić, pod nazivom *Začarane dinje*. Nakon toga, prati niz od 3. do 11. sveska, s tim da neke sveske označava kao dvobroj pa se razilaze u brojčanim oznakama niza. Potom Vošicki malo preskače njemački niz, pa kao svoj 17., objavljuje 19. sveščić DJV-a *Der Unsichtbare Prinz*, a zatim se vraća pa kao 18. sveščić objavljuje 12. po redu sveščić DJV-a. Zatim prati niz sve do 18. sveska, *Altenglische Märchen*. Potom preskače 19. broj (jer ga je već objavio) i 20. sveščić te nastavlja niz prateći 21. i 22., da bi se vratio na 20. sveščić, koji je vjerojatno preskočio. (Moguće je da je previdio ili da nije bio gotov prijevod.) Zatim objavljuje još dva sveščića, 23. i 24., koji su kod njega 28. odnosno 29. po redu, čime se završava 1923. godina.

Nakon toga više ne prati taj niz. Npr. *Rolandov grb*, njegov 36. sveščić, Verlagshaus Freya (VF) objavili su kao 417., a kod DJV-a tog naslova do rednoga broja 262 nema.²⁷⁶ *Lilekort*, njegov 41. sveščić, kod DJV-a je 32., *Ference Rooney* koji je objavio pod rednim brojem 51., DJV je objavio kao 180. sveščić, a VF kao 56., sveščić *Sven*, koji je objavio pod brojem 54, kod DJV-a je objavljen kao 89., a kod VF-a kao 79. Konačno, njegov zadnje zabilježeni sveščić, *Mladi kraljević*, pod rednim brojem 56, objavljen 1946. godine, neposredno prije nego što će mu komunističke vlasti oduzeti tiskaru; VF je taj naslov objavio pod rednim brojem 86.

I *Ference Rooney*, kao i *Sven* ili *Mladi kraljević*, koji su navedeni kao primjeri u kojima Vošicki nije slijedio strani niz, objavljeni su 1946. godine, kad nakon dvadesetogodišnje stanke (prema dostupnim podacima) opet kreće s objavljivanjem svojega niza.

Za razliku od tek nekoliko naslova njemačkog niza koji su tijekom rada na članku nađeni u Vošickijevoj ostavštini, a koje je i on objavio, u ostavštini se nalazi veći broj sveščića koji nije objavio, ali jednako tako i onih uz koje postoji gotov prijevod, ali do objavljivanja nikad nije

²⁷⁶ S tim brojem završava popis DJV-a kojim je autor raspolagao.

došlo. Također postoji i više prevedenih priča, ali ne i njemačkih svešćića, koji su se očito izgubili, ili su možda ostali kod prevoditelja. Prevedeni su, a neobjavljeni (ili izgubljeni) svešćići prikazani u Tablici 2.

Tablica 3. Usporedba nakladničkih nizova Dresdner Jugendschriften Verlagsa i Verlagshausa Freya s prevedenim svešćićima Vinka Vošickoga

Br. originala	Izdavač	Naslov njemačkoga izdanja	Naslov: Vošicki
31.	DJV	<i>Die drei Bären</i>	<i>Tri medvjeda</i>
36.	DJV	<i>Ali Baba</i>	<i>Ali Baba i četrdeset razbojnika</i>
39.	DJV	<i>Das Wolkenschloss</i>	<i>Dvorac u oblacima</i>
41.	DJV	<i>Der weisse Zauberer</i>	<i>Bijeli čarobnjak</i>
45.	DJV	<i>Der Mann im Monde</i>	<i>Čovjek u mjesecu</i>
50.	VF	<i>Gretchen und die Elfen</i>	<i>Marica i vilenjaci</i>
51.	VF	<i>Jack und die Riesen</i>	<i>Jack i divovi</i>
57.	VF	<i>Der kleine Tim</i>	<i>Mali Tim</i>
62.	VF	<i>Der goldene Glühwurm</i>	<i>Zlatna krijesnica</i>
63.	VF	<i>Nip Nobble</i>	<i>Plava ptica</i>
65.	VF	<i>Sambo und Nonda</i>	<i>Sambo i Nonda</i>
67.	VF	<i>Das tote Herz</i>	<i>Mrtvo srce</i>
72.	VF	<i>Peter mit dem Penny</i>	<i>Ludi Petrica</i>
73.	VF	<i>Prinzessin Saphir</i>	<i>Kraljevna safir</i>
76.	VF	<i>Der tapfere Bill</i>	<i>Hrabri Bill</i>
80.	VF	<i>Die Fliege</i>	<i>Muha</i>
84.	VF	<i>Die Zauberpastete</i>	<i>Čarobna pašteta</i>
85.	VF	<i>Adolfus</i>	<i>Mudri Adolf</i>
88.	VF	<i>Der König ohne Speisse und Trank</i>	<i>Kralj bez jela i pila</i>
89.	VF	<i>Der goldene Vogel</i>	<i>Zlatna ptica</i>
90.	VF	<i>Der verzauberte Wolf</i>	<i>Začarani vuk</i>
92.	VF	<i>Die Zauberjacke</i>	<i>Čarobni kaputić</i>
95.	VF	<i>Osracs Abenteuer</i>	<i>Osracova pustolovina</i>
98.	VF	<i>Die Eisjungfrau</i>	<i>Ledena djevica</i>
99.	VF	<i>Heidelerche</i>	<i>Zlatna ševa</i>
100.	VF	<i>Die Ahornelfen</i>	<i>Indijanac Čibiani medju vilenjacima</i>

Riječ je o ukupno 26 svešćića koje je Vošicki imao prevedene, dakle planirao je njihovo objavljivanje. Zašto do toga (najvjerojatnije) nije došlo, može se pretpostaviti, ali potrebno je napraviti razliku: vidljivo je da je njemački izdavač prvih pet neobjavljenih svezaka u tablici Dresdner Jugendschriften Verlag, dok je ostatak preveden prema izdanjima Verlagshaus Freya što je vidljivo iz naslovnica koje su priložene uz tekstove prijevoda, kao i uz broj originalnoga sveska na samom prijevodu. To se ne vidi samo kod naslova *Nip Nobble* i *Der goldene Vogel* koji su objavila oba njemačka izdavača. *Nip Nobble* kod DJV-a je objavljen kao 114., a kod

VF-a kao 63. sveščić, dok je *Der goldene Vogel* kod DJV-a objavljen kao 142., a kod VF-a kao 89. sveščić. Oba naslova u tablici su zavedena kao izdanje VF-a, iz razloga što je Vošicki očito pratio niz VF-a u dijelu u kojem se nalaze i ti sveščići, o čemu će biti riječi u nastavku.

Neobjavljena (ili izgubljena) izdanja DJV-a u njemačkom nizu nose redne brojeve od 31 do 45, što znači da je u rasponu od 15 njemačkih sveščića sačuvano 5 prijevoda, odnosno trećina. Također, prvi neobjavljeni sveščić (31.) je veoma blizu posljednjem sveščiću koji je Vošicki objavio iz nakladničkoga niza DJV-a, koji je kod njih sveščić broj 24. Riječ je o sveščiću *Die Reise ins Feenland* ili *Put u vilinsku zemlju*, koji kao godinu objavljivanja, prema katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (NSK), navodi 1923. To je vrijeme u kojemu je od *Obznane* prošlo malo više od dvije godine, od *Zakona o zaštiti bezbednosti i poretka u državi* još i manje i vrijeme u kojemu Vošicki objavljuje Krležine knjige *Novele* i *Vučjak*. Te su knjige, kao što je na samom početku spomenuto, nešto kasnije (1924.) i zaplijenjene. Također, te godine zajedno s Krležom počinje izdavati *Književnu republiku*, a nešto kasnije, od listopada 1924. i *Koprivničke novine* kao i, od studenoga 1924., *Zagrebački ilustrovani list*.²⁷⁷ Vošicki je pretrpan poslom, ima mnogo planova, a djeluje u po sebe nesigurnom političkom vremenu. Vjerojatno je da su to sve razlozi koji su doprinijeli da Vošicki polako odustaje od tog niza, odnosno da ga objavljuje s manjim intenzitetom, i ne prati više njemački niz. Nakon sveščića *Put u vilinsku zemlju*, koliko je poznato, objavljuje još 13 sveščića.

Nakon sveščića broj 45, *Der Mann im Monde*, čiji je prijevod imao, Vošicki nije objavio nijedan sveščić preuzet od DJV-a, niti je imao prijevod kojega od njih. Ostali neobjavljeni sveščići za koje je imao prijevode bili su oni objavljeni kod izdavača VF-a, i to sveščići objavljeni u rasponu od 50. do 100. sveščića, a riječ je o 20 prijevoda. K tomu, treba dodati da je uz te prijevode neke sveščiće iz navedenoga raspona i objavio:

56. *Ference Rooney*

79. *Sven*

86. *Der junge Prinz* (Zadnji njegov objavljeni sveščić.)

91. *Jack und der Trauersee*.

Kad se pogledaju objavljeni sveščići iz serije VF-a te im se pridodaju i prijevodi, sve upućuje na to da je Vošicki planirao objaviti još sveščića ili da su neki objavljeni sveščići izgubljeni.

²⁷⁷ *Zagrebački ilustrovani list*, god I., broj 1. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

Tablica 4. Usporedba nakladničkoga niza Verlagshaus Freya i objavljenih te prevedenih sveščića u nakladi Vinka Vošickoga

Br. originala	Naslov VF-a	Vošicki		Broj u nakladničkom nizu
50.	<i>Gretchen und die Elfen</i>	prijevod		
51.	<i>Jack und die Riesen</i>	prijevod		
56.	<i>Ference Rooney</i>		objavljeno	51.
57.	<i>Der kleine Tim</i>	prijevod		
62.	<i>Der goldene Glühwurm</i>	prijevod		
63.	<i>Nip Nobble</i>	prijevod		
65.	<i>Sambo und Nonda</i>	prijevod		
67.	<i>Das tote Herz</i>	prijevod		
72.	<i>Peter mit dem Penny</i>	prijevod		
73.	<i>Prinzessin Saphir</i>	prijevod		
76.	<i>Der tapfere Bill</i>	prijevod		
79.	<i>Sven</i>		objavljeno	54.
80.	<i>Die Fliege</i>	prijevod		
84.	<i>Die Zauberpastete</i>	prijevod		
85.	<i>Adolfus</i>	prijevod		
86.	<i>Der junge prinz</i>		objavljeno	56.
88.	<i>Der König ohne Speisse und Trank</i>	prijevod		
89.	<i>Der goldene Vogel</i>	prijevod		
90.	<i>Der verzauberte Wolf</i>	prijevod		
91.	<i>Jack und der Trauersee</i>		objavljeno	53.
92.	<i>Die Zauberjacke</i>	prijevod		
95.	<i>Osracs Abenteuer</i>	prijevod		
98.	<i>Die Eisjungsfrau</i>	prijevod		
99.	<i>Heidelerche</i>	prijevod		
100.	<i>Die Ahornelfen</i>	prijevod		

Također, s obzirom da su praznine između prevedenih sveščića uvijek tek nekoliko brojeva, nije nelogično pomisliti da je imao prevedene (ako već ne i objavljene) sve naslove. Izgledno je da su prijevodi koje Vošicki nije objavio (kao uostalom i oni koje jest) iz 1929., a prevoditelj da je Milan Ljeskovic. Tomu u prilog govori više činjenica. Ljeskovic je naime od 1926. do 1929. odgovorni urednik *Zabavnih Novina*²⁷⁸ (koje u podnaslovu imaju „Carstvo priča“) u kojima su 1929. objavljeni neki od prijevoda koje je Vošicki imao. Riječ je npr. o pričama *Mrtvo srce* ili *Modra ptica* (kod Vošickoga u prijevodu *Plava ptica*) ili *Die Eisjungsfrau* koja u prijevodu kod Vošickog ima naslov *Ledena djevica* (objavio je svešćić 48. *Morska djevica i kralj gajdaša*), a u *Zabavnim Novinama* objavljena je pod naslovom *Morska djevica*,²⁷⁹ *Die*

²⁷⁸ *Zabavne Novine*, Zagreb broj 1, serija III., svibanj 1929.

²⁷⁹ *Zabavne Novine*, Zagreb broj 50, serija III., kolovoz 1929.

Zauberpastete koja se u prijevodu kod obojice zove *Čarobna pašteta*²⁸⁰, *Peter mit dem Penny* koja kod Vošickog ima naslov *Ludi Petrica*, a u *Zabavnim Novinama Petrica i njegov dinar*²⁸¹ ili *Die Ahornelfen* koju Vošicki ima pod kompliciranim nazivom *Indijanac Čibiani medju vilenjacima*, a Ljeskovac je objavljuje kao *Mali Indijanac*.²⁸² Pritom sveščići *Morska djevica*, *Čarobna pašteta*, *Petrica i njegov dinar* i *Mali Indijanac* imaju istu sliku na naslovnici kao one u njemačkomu nakladničkomu nizu.²⁸³ Samo ove sveščiće bilo je moguće usporediti, ali može se zaključiti da je *Zabavnim Novinama* to bila uobičajena praksa. Također, što je posebno zanimljivo, neki se naslovi podudaraju, odnosno objavljeni su kod obaju izdavača – jedan je *Tri psa*, koji je Vošicki objavio kao 2. sveščić, a Ljeskovac kao 48. i *Kraljevna zlatokosa*, kod Vošickog sveščić 7-8, kod Ljeskovca, kao *Zlatokosa kraljevna*, pod brojem 56. Vošicki je sveščiće objavio 1919. odnosno 1920. godine, a Ljeskovac ih tiska 1929., kao i sveščiće koje koprivnički tiskar ima u rukopisu. Očito je da ih je Ljeskovac objavio kao dio niza u *Zabavnim Novinama* u vremenu u kojemu Vošicki za to iz nekoga razloga nije bio zainteresiran, a što mu nije zamjerio, jer će se njihova suradnja nastaviti.

Svi objavljeni sveščići iz ovoga niza kao godinu objavljivanja imaju navedenu 1946., nakon čega prestaje niz, ali i cjelokupno poslovanje Vinka Vošickoga, kad mu 1947. komunističke vlasti oduzimaju tiskaru. On kao da nije vjerovao da bi se nešto takvog moglo dogoditi, na što osim prevedenih, a neobjavljenih sveščića, koje je morao platiti, upućuje i prepiska koju je vodio s novinarom Milanom Ljeskovcem, koji je prevodio ovaj nakladnički niz, kao i niz *Jürgen Peters der Schiffsjunge. Mit 15 Jahren um die Welt* (kod Vošickoga *Petar Juranić petnaestogodišnji pomorac. Čudnovato putovanje oko svijeta*). Ljeskovac mu 24. lipnja 1946. piše kako mu je slobodan poslati novi rukopis koji uključuje dvostruki svezak niza *Tako vam je bilo nekoć* kao i dva sveska po 20 tipkanih stranica *Petra Juranića*. Također piše da će mu sljedeći dvostruki svezak *Tako vam je bilo nekoć* poslati krajem srpnja. Prevoditelj također piše kako ga moli da mu ovu pošiljku plati odmah (što znači da za stare nema duga), a za kraj kaže da mu sprema, kad zato bude vrijeme, jednu izvanrednu stvar.²⁸⁴

Također, niz VF-a ne staje na broju 100, međutim nije pronađen sveščić koji bi na poledini imao pregled niza nakon toga broja, ali postoje naslovi koji su u online katalogu NSK, a koji nisu detektirani usporedbom s popisom do 100. sveska. Riječ je o ukupno 19 objavljenih naslova, koji nastavljaju njegov niz od broja 29. i naslova *Put u vilinsku zemlju* (dokle je pratio

²⁸⁰ *Zabavne Novine*, Zagreb broj 3, serija III., svibanj 1929.

²⁸¹ *Zabavne Novine*, Zagreb broj 49, serija III., kolovoz 1929.

²⁸² *Zabavne Novine*, Zagreb broj 7, serija III., svibanj 1929.

²⁸³ *Es war einmal*, Heidenau bei Dresden: Verlagshaus Freya, br. 72, 84, 98, 100.

²⁸⁴ Pismo Milana Ljeskovca Vinku Vošickom od 24. lipnja 1946., vlastita arhiva.

niz DJV-a) i tu, izuzev sveščića 33., 43., 46. i 47. koji nisu zabilježeni, nema praznina u nizu, odnosno ide sve do broja 56. S obzirom da je kao godina izdanja posljednjih sveščića navedena 1946., a da ne postoje praznine u nizu sačuvanih primjeraka, izvjesno je da se niz prekida jer vlasti Vošickomu oduzimaju tiskaru.

Već je spomenuto da je u katalogu Deutsche Nationalbiblioteke zabilježeno da je Verlagshaus Freya nakladnički niz objavljivao od 1913. do 1928., dok za drugog izdavača, Dresdner Jugendschriften Verlag nema podataka.

Nedatiranje izdanja otežava praćenje i smještanje izdanja u određenu godinu. Vošicki tu nije iznimka, naprotiv. Uobičajeno je da na izdanja ne stavlja godinu izdavanja, ili koje je to po redu izdanje istoga naslova. U katalogu NSK kao razdoblje u kojemu je nakladnički niz izlazio navedene su godine od 1919. do 1946.

Spomenuto je i da nedostaje 33. sveščić (isti broj kod DJV-a i Vošickoga), *Der Weidenkobold* odnosno *Šumski duh*, čiji prijevod postoji u Vošickijevoj ostavštini, i to iz razdoblja NDH. Naime, prijevod je otipkan na papirima koji na sebi (s druge strane, precrtano tamnoplavom olovkom) ima zaglavlje *Hrvatskoga domobrana*²⁸⁵ s adresom na zagrebačkom Krešimirovu trgu, broj 3,²⁸⁶ na kojem je za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske (NDH) bilo Ministarstvo hrvatskog domobranstva te navedeni broj telefona: 23-512. Prevoditelj je opet očito Milan Ljeskovac koji je od broja 6., objavljenoga 1941., bio urednik *Hrvatskog domobrana*, a nakladnik je bilo Ministarstvo hrvatskoga domobranstva.

Da je sveščiće radio za vrijeme NDH potvrđuje i korespondencija između Vošickog i Stjepana Kukeca iz 1943. Kukec 28. lipnja piše da može prihvatiti prevođenje Mayevih djela ili sveščića *Tako vam je bilo nekoć* za 300 kuna po arku²⁸⁷.

Vošicki pak u nedatiranom pismu piše da mu šalje dvije Mayeve knjige na prijevod (*Zepter und Hammer* i *Die Juveleninsel*) i da je suglasan s traženim honorarom, te da odmah

²⁸⁵ *Hrvatski domobran* kratko je izlazio 1928. godine (ukupno šest brojeva), ali tada je izdavač bio na adresi Jelačićev trg 6. Brojevi su oštećeni i u zaštiti su, ali su mi djelatnici NSK-a na zamolbu na zahtjev za izdavanje građe napisali adresu uredništva i uprave. Urednik mu je inače bio Mijo Bzik, rođen u Reki kraj Koprivnice, kasnije istaknuti član ustaškoga pokreta. Ponovno je počeo izlaziti u kolovozu 1941. te je izlazio do studenoga 1942., prve godine kao mjesečnik, a kasnije kao tjednik. Taj je list potom zamijenio *Borac: list hrvatske oružane snage* koji je pak zamijenio list *Vojnik: poučno-zabavni list oružanih snaga NDH* koji je izlazio do 1944. Milan Ljeskovac bio je urednik u *Hrvatskom domobranu* te odgovorni urednik u oba lista koja su mu slijedila, kao i 1937. u listu *Hrvat: prigodne svibanjske novine za hrvatsko radništvo i seljaštvo*.

²⁸⁶ Arhiva autora.

²⁸⁷ Pismo Stjepana Kukeca Vinku Vošickom od 28. lipnja 1943., arhiva Muzeja grada Koprivnice.

počne prevoditi jer je kod ministarstva, kao i kod njemačkog poslanika u Zagrebu intervenirala naklada Karla Maya, tako da sad ima više izgleda za uspjeh.²⁸⁸

Kucec Vošickom piše i 14. srpnja 1943. Pismo je doduše nepotpisano, ali po tematici i činjenici da je poslano iz Zagreba, izgledno je da je to on. Piše da je prije dva dana primio dvije Mayeve knjige te da javi treba li se to prevesti i do kada. Potvrđuje primitak karte u kojoj Vošicki piše da je primio klišeje i da mu pošalje 2. svezak iz serijala *Tako vam je bilo nekoć*²⁸⁹. Drugo pismo datirano je s 20. listopada 1943. U njemu Kucec piše da je primio Vošickijevo pismo od 11. listopada te da je crteže za *Tako vam je bilo nekoć* (i *Winnetoua*) dao u cinkografiju, da se klišeji već rade pa neka što prije doznači novac²⁹⁰.

Također, na 32. sveščiću naslov biblioteke je *Tako vam je nekoć bilo*, a kao izdavač je navedena Nakladna knjižara V. Vošicki, dok je na 34. sveščiću naslov *Tako vam je bilo nekoć*, a kao izdavač stoji: Izdanje knjižare Vinka Vošickoga. Vošicki je različito označavao ime poduzeća, ali razlikuju se i omoti. Dok 32. svezak likovno nalikuje prethodnim svescima,²⁹¹ 34. je prilično različit – nema više ukrasnih vitica koje uokviruju (dio) naslovnice. Moguće je da je upravo sa sveščićem 33. počelo objavljivanje četrdesetih godina²⁹².

Vošicki je sveukupno objavio 56 sveščića toga nakladničkoga niza. Do broja došlo se pretraživanjem sveščića koji se nalaze u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu,²⁹³ Gradskoj knjižnici „Fran Galović“ u Koprivnici te iz popisa knjiga iz 1922.,²⁹⁴ 1924.²⁹⁵ i 1941.²⁹⁶ koji se nalaze u arhivu Muzeja grada Koprivnice. Neki sveščići pronađeni su i u drugim knjižnicama, a neki su u privatnoj zbirci autora ovog rada, ali kako su već obuhvaćeni prije spomenutim izvorima u tablici koja prikazuje ukupno sačuvane sveščiće nakladničkog niza prikazanih uz pomoć popisa Nacionalne i sveučilišne knjižnice i tri popisa knjiga iz Muzeja grada Koprivnice, prikazanih usporedno.

²⁸⁸ Nedatirano pismo Vinka Vošickog Stjepanu Kukecu. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

²⁸⁹ Pismo Stjepana Kukeca Vinku Vošickom od 14. srpnja 1943. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

²⁹⁰ Pismo Stjepana Kukeca Vinku Vošickom od 20. listopada 1943. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

²⁹¹ Npr. sveščićima 22. i 29. (Anić 2016: 33)

²⁹² U Vošickijevim katalozima iz 1924. i 1941. kao 33. sveščić navode se *Poljske narodne priče*, kao što je navedeno u Tablici 4.

²⁹³ U pretraživač online kataloga NSK upisan je naziv nakladničkog niza *Tako vam je bilo nekoć*. Izvor: <http://www.nsk.hr/ispis-rezultata/>.

²⁹⁴ *Književni vjesnik izdavačke knjižare Vinka Vošickog u Koprivnici. 1922. Jesen.*, Koprivnica: Tisak V. Vošicki., arhiva Muzeja grada Koprivnice.

²⁹⁵ *Književni vjesnik izdavačke knjižare V. Vošickoga u Koprivnici. Jesen. 1924.* Koprivnica: Tisak V. Vošicki., arhiva Muzeja grada Koprivnice.

²⁹⁶ *Književni oglas! 1941. Nakladna knjižara Vinka Vošickog u Koprivnici.* Koprivnica: Tisak V. Vošicki., arhiva Muzeja grada Koprivnice.

Tablica 5. Nakladnički niz Tako vam je bilo nekoć

	Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu		Književni vjesnik izdavačke knjižare Vinka Vošickog u Koprivnici. Jesen. 1922.		Književni vjesnik izdavačke knjižare V. Vošickog u Koprivnici. Jesen. 1924.		Književni oglas! 1941. Nakladna knjižara Vinka Vošickog u Koprivnici
Br.	Naslov	Br.	Naslov	Br.	Naslov	Br.	Naslov
1.	<i>Miško, mladi div</i>	1.	<i>Miško, mladi div</i>	1.	<i>Miško, mladi div</i>		
2.		2.	<i>Tri psa. - Bratac i sestrice</i>	2.	<i>Tri psa. - Bratac i sestrice</i>		
3.-4.	<i>Ukleti kraljević</i>	3.-4.	<i>Ukleti kraljević</i>	3.-4.	<i>Ukleti kraljević. - Kralj Jutrenka</i>		
5.-6.	<i>Kraljevna i zmaj. - Krum</i>	5.-6.	<i>Kraljević i zmaj. - Krum</i>	5.-6.	<i>Kraljević i zmaj</i>		
7.-8.	<i>Kraljevna Zlatkokosa</i>	7.-8.	<i>Kraljevna zlatokosa</i>	7.-8.	<i>Kraljev[na] zlatokosa</i>		
9.-10.	<i>Kralj luđaka</i>	8.-10.	<i>Kralj luđaka</i>	9.-10.	<i>Kralj luđaka</i>		
11.	<i>Začarane dinje. - Vodena vještica</i>	11.		11.		11.	<i>Začarane dinje</i>
12.	<i>Malkin: čudnovata biljka</i>	12.	<i>Malkin. - Čudnovata biljka</i>	12.	<i>Malkin. - Čudotvorna biljka</i>	12.	<i>Malkin - Čudnovata biljka</i>
13.	<i>Čudotvorna trublja</i>	13.	<i>Čudotvorna trublja - vodene vile</i>	13.		13.	<i>Čudnovata trublja</i>
14.	<i>Dik i njegova mačka</i>	14.	<i>Dik i njegova mačka</i>	14.	<i>Dik i njegova mačka</i>	14.	<i>Dik i njegova mačka</i>
15.	<i>Krunski dragulji</i>	15.	<i>Krunski dragulji</i>	15.	<i>Krunski dragulji</i>	15.	<i>Krunski dragulji</i>
16.	<i>Djeca i patuljci</i>	16.	<i>Djeca i patuljci</i>	16.	<i>Djeca i patuljci</i>	16.	<i>Djeca i patuljci</i>
17.		17.	<i>Nevidljivi kraljević</i>	17.		17.	<i>Nevidljivi kraljević</i>
18.	<i>Pauk-vještica</i>	18.	<i>Vještica. - Šumska neman.</i>	18.	<i>Čudotvorna trublja - Vodene vile</i>	18.	<i>Pauk-vještica</i>
19.	<i>Gorostas sa staklenim nogama : tri Petra : dusi konjanici</i>	19.	<i>[T]ri Petra i druge priče</i>	19.	<i>Gorostas sa staklenim nogama</i>	19.	<i>Tri Petra i druge priče</i>
20.	<i>Cvijetni lančić</i>	20.	<i>Cvijetni lančić. - Lukavac</i>	20.	<i>Cvijetni lančić</i>	20.	<i>Cvijetni lančić - Lukavac</i>
21.	<i>Začarana tapeta</i>	21.	<i>Začarana tapeta. - Dva putnika</i>	21.	<i>Začarana tapeta. - Dva putnika</i>	21.	<i>Začarana tapeta - Dva putnika</i>
22.	<i>Čarobni izvori</i>	22.	<i>Čarobni izvori</i>	22.	<i>Čarobni izvori</i>	22.	<i>Čarobni izvori</i>

23.	<i>Crnačke priče</i>	23.	<i>Crnačke priče</i>	23.	<i>Crnačke priče</i>	23.	<i>Crnačke priče</i>
24.	<i>Staroengleske priče</i>	24.	<i>Staroengleske priče</i>	24.	<i>Staroengleske priče</i>	24.	<i>Staroengleske priče</i>
25.	<i>Japanske priče</i>	25.		25.	<i>Japanske priče</i>	25.	<i>Japanske priče</i>
26.	<i>Nezadovoljni kunić</i>	26.		26.	<i>Nezadovoljni kunić</i>	26.	<i>Nezadovoljni kunić</i>
27.	<i>Tisuću stuba</i>	27.		27.	<i>Tisuću stuba</i>	27.	<i>Tisuću stuba</i>
28.	<i>Priče sa istoka i zapada</i>	28.		28.	<i>Priče s istoka i zapada</i>	28.	<i>Priče s istoka i zapada</i>
29.	<i>Put u vilinsku zemlju</i>	29.		29.	<i>Put u vilinsku zemlju</i>	29.	<i>Put u vilinsku zemlju</i>
30.	<i>Sedmogradske narodne priče</i>	30.		30.	<i>Sedmogradske narodne priče</i>	30.	<i>Sedmogradske narodne priče</i>
31.	<i>Lovac i kraljević patuljak</i>	31.		31.	<i>Narodne priče iz Pomoranja</i>	31.	<i>Narodne priče iz Pomoranja</i>
32.	<i>Ciganske priče</i>	32.	<i>Začarane dinje. Vodena vještica</i>	32.	<i>Ciganske priče</i>	32.	<i>Ciganske priče</i>
33.		33.		33.	<i>Poljske narodne priče</i>	33.	<i>Poljske narodne priče</i>
34.	<i>Švedske narodne priče</i>	34.		34.	<i>Švedske priče</i>	34.	<i>Švedske priče</i>
35.		35.		35.	<i>Estonske priče</i>	35.	<i>Estonske priče</i>
36.	<i>Rolandov grb</i>	36.		36.		36.	<i>Rolandovi momci</i>
37.	<i>Ukrajinske priče</i>	37.		37.		37.	<i>Ukrajinske priče</i>
38.	<i>Ukleti dvor</i>	38.		38.		38.	<i>Ukleti dvor</i>
39.	<i>Začarano brašno</i>	39.		39.		39.	<i>Začarano brašno</i>
40.	<i>Iz "1001 noći"</i>	40.		40.		40.	<i>Iz "1001 noć"</i>
41.	<i>Lilekort</i>	41.		41.		41.	<i>Lilekort</i>
42.	<i>Jednooki kralj</i>	42.		42.		42.	<i>Jednooki kralj</i>
43.		43.		43.		43.	<i>Ruske narodne priče</i>
44.	<i>Sorija Morija</i>	44.		44.		44.	<i>Sorija Morija</i>
45.	<i>U divovoj službi</i>	45.		45.		45.	<i>U divovoj službi</i>
46.		46.		46.		46.	<i>Tri vojnika</i>
47.		47.		47.		47.	<i>Ptica Dam</i>
48.	<i>Morska djeвица i kralj gajdaša</i>	48.		48.		48.	<i>Kralj frula</i>
49.	<i>Kraljica klokana</i>	49.		49.		49.	
50.	<i>Stara škrtica</i>	50.		50.		50.	
51.	<i>Ference Rooney</i>	51.		51.		51.	
52.	<i>Zlatni naprstak</i>	52.		52.		52.	

53.	<i>Jack i jezero očaja</i>	53.		53.		53.	
54.	<i>Sven</i>	54.		54.		54.	
55.	<i>Vilin Dar</i>	55.		55.		55.	
56.	<i>Mladi kraljević</i>	56.		56.		56.	

Nakladnički niz *Tako vam je bilo nekoć* bio je izuzetno uspješan, na što upućuje i usporedba popisa. Tako sveščića do broja 10 uopće nema na popisu iz 1941., a primjetno je kako nekih naslova nema na popisu već 1922., a pojavljuju se 1941., kao što je 11. sveščić *Začarane dinje*. Bio je znači otisnut ranije i očito prodan, jer se nalazi u katalogu objavljenom ranije iste godine.²⁹⁷ *Nevidljivi kraljević*, sveščić broj 17, nedostaje na popisu 1924., a opet se pojavljuje 1941., također dakle novo izdanje, a jednako je i sa sveščićem broj 18. Pod brojem 18 na popisu iz 1924. nalazi se doduše sveščić drugoga naslova, *Čudotvorna trublja – Vodene vile*, ali riječ je o tiskarskoj grešci. Naslov je naime i na tom popisu na trinaestom mjestu, ali je ispred njega umjesto broja 13, redni broj 18, nakon kojeg slijedi 14., a isto se dogodilo s naslovom *Začarane dinje – Vodena vještica* na popisu iz 1922., ispred kojega je redni broj 32, iako je na 11. mjestu po redu i iza njega slijedi sveščić broj 12.

Niz je bio nadaleko poznat, čitan i prodavan. Tako u knjizi *Klos. Hronika o konclogoru Klos u Albaniji 1941–1942.* nalazimo svjedočanstvo o crnogorskom partizanu Dragi Vučiniću iz usta Đoke Lopičića, koji kaže „da su ga baš roditelji od najranijih dana usmjerili sveukupnom interesovanju i učenju, druženju s lijepom knjigom i upinjanju k humanim visovima. Već kao đaka osnovne škole, majka ga je [...] pretplatila na popularna izdanja koprivničkoga knjižara Vinka Vošickoga. Tako je Drago od djetinjstva ‘gutao’ poruke narodnih pripovjedača i prenosilaca legendi iz brošurica koprivničke serije *Tako vam je nekoć bilo*, kao i porive, naukovanja i dosege Mikelandela i drugih umnika i stvaralaca, čija je djela popularisala koprivnička knjižara“ (Vujović 2010: 228).

O prodaji pak svjedoči niz ponovljenih izdanja, pa je tako primjerice sveščić s mačkom *Malkinom* tiskan u barem četiri izdanja.²⁹⁸

²⁹⁷ Naslov se nalazi na popisu u publikaciji *Književni vijestnik izdavačke knjižare Vinka Vošickog u Koprivnici. Sezona 1922.* na kojem nema oznake sezone, ali s obzirom da nakladnički niz o kome je riječ završava sa sveščićem *Cvjetni lančić. – Lukavac*, odnosno onim broj 20, dok onaj iz rujna iste godine završava sa sveščićem broj 24, *Staroengleske priče*, izgledno je da je ovaj katalog nastao ranije. Izvor: Muzej grada Koprivnice.

²⁹⁸ Anon. [19??]. *Mačak Malkin i druge priče*. Koprivnica: Izdanje nakladne knjižare V. Vošickoga u Koprivnici, vlastiti arhiv.

Konačni kraj nakladničkoga niza, ali i cjelokupnoga poslovanja knjižare i tiskare Vošicki završava očitim političkim pritiscima na njega. Tako u zagrebačkom *Narodnom listu* od 1. listopada 1947. izlazi pamflet protiv njega, pod naslovom „Lektira o lektiri“ (dakle obavezno štivo koje bi čitatelji trebali pročitati). Članak je zapravo samo nastavak pritiska na Vošickoga, čega ću se dotaknuti u dijelu rada koji se bavi 1940-im godinama.

6.2.6.2. Putne pustolovine Kurta Gafrana

Doprinos istraživanju ovog nakladničkog niza epitekst je pronađen i pribavljen tijekom istraživanja od Miroslava Vlahovića, koji se nalazi u mojoj arhivi. Božica Anić navodi da je niz pokrenut ubrzo nakon objavljivanja Mayeva *Old Surehanda* čije je objavljivanje počelo između 1921. i 1922. Mjesečno je objavljivani jedan sveščić, a iako se ne može točno utvrditi, Anić temeljem ritma objavljivanja i vjerojatno 20 objavljenih sveščića, zaključuje da bi to moglo biti tijekom 1926. godine (Anić 2016: 28-29).

Ipak, ukoliko je objavljivani u redovitom mjesečnom ritmu, nakladnički niz datira u drugu polovicu 1922. (ili u sam početak 1923.). Naime, Vošicki je od nositelja autorskih prava, lajpciškog nakladnika Ewald & Co. dobio pismo²⁹⁹ datirano s 12. lipnja 1923., u kojemu piše: „Uz zahvalu potvrđujemo primitak Vaše ljubazne dopisnice kao i najljubaznije dostavljenih pet svezaka 'Gafranovih putovanja' Vašega tamošnjeg izdanja“³⁰⁰, prema čemu je do lipnja te godine objavio pet svezaka ovoga niza. Zatim mole da im se šalje po jedan primjerak budućih svezaka kako bi ih spremili za arhiv pa nastavljaju: „Iz onoga što nam pišete razabiremo da su 'Putovanja' kod Vas donekle prihvaćena te da kanite otkupiti prava na prijevod i objavu, kao i matrice za četverbojne korice za daljnjih deset svezaka. Mi ćemo Vam dakako rado ustupiti prava, kao i klišeje. - S obzirom na Vaš razmjerno mali krug čitatelja odmah smo postavili najniže moguće cijene, pa za prava prijevoda po svesku tražimo samo 400 dinara, a za klišeje 440 dinara po svesku. Te cijene ne uključuju troškove slanja i pakiranja, koje ćemo pridodati računu u visini naših stvarnih troškova. Molimo vas da budete ljubazni i odlučite se što prije i odmah nam pošaljete narudžbu, jer trenutačno cijena rada i materijala raste iz tjedna u tjedan, pa ne možemo reći koliko dugo možemo držati navedenu cijenu“³⁰¹. Prema ovome bi ispadalo da je osim teksta, Vošicki od nakladnika uzimao i matrice, odnosno preuzimao izgled biblioteke, iako kasnija korespondencija i Vošickijevo neodgovaranje na pisma pisma Ewald &

²⁹⁹ Pisma Ewald & Co.-a s njemačkog je preveo Andy Jelčić.

³⁰⁰ Pismo nakladnika Ewald & Co. Vinku Vošickom od 12. lipnja 1923. Arhiva autora.

³⁰¹ Isto.

Co.-a pokazuje da ili Vošicki nije objavljivao svezak mjesečno, ili da je radio na svoju ruku, bez znanja njemačkog nakladnika.

Ewald & Co. pisali su Vošickom 8. listopada 1923.: „Na naša oba dopisa od 12. 6. i 8. 7. dosad od Vas nismo dobili nikakav odgovor. Zbog toga bismo Vas danas još jednom zamolili da nam ga što prije dadete. U međuvremenu nam se naime obratila još jedna jugoslavenska tvrtka koja ozbiljno želi otkupiti prava za prijevod i objavu 'Gafranovih putovanja'. Nama osobno nije stalo do novih veza ondje, jer smo Vas pridobili da budete nakladnik 'Putovanja' za to područje, pa bismo Vam zbog toga željeli ukloniti s puta sve poteškoće. Ako međutim više ne želite objaviti 'Putovanja', da ne zapne prodaja u tim područjima, ne preostaje nam ništa drugo nego da novoj tvrtki prepustimo pravo na objavljivanje od 11. sveska nadalje. Sada je dakle na Vama da nas obavijestite o svojim nakanama, prema čemu ćemo se onda ravnati. Nama je dakle važno doznati želite li nastaviti tu biblioteku ili ne. - U slučaju da želite, voljeli bismo od Vas također čuti dokad vam trebaju matrice za slike na koricama. Nadamo se Vašemu skorom ljubaznom odgovoru i bilježimo se sa štovanjem.“³⁰²

Naposljetku, i treći sačuvani dokument, dopisnica datirana s 5. studenom 1923., ukazuje da se Vošicki nije javljao ni izjašnjavao oko nastavljanja objavljivanja ovog niza: „Na naš dopis od 8. prošlog mjeseca dosad nismo dobili Vaš cijenjeni odgovor. Zato vas danas još jednom najljubaznije molimo da nas odmah obavijestite hoćete li dalje objavljivati 'Gafranova putovanja'. To bismo nužno trebali znati jer nas drugi tamošnji interesent pritišće da donesemo odluku oko toga. Nama nije stalo do novoga kontakta i pozdravili bismo Vaš odgovor u smislu da ćete i dalje objavljivati 'Putovanja'. U očekivanju Vaših skorih cijenjenih vijesti, pozdravljamo Vas sa štovanjem.“³⁰³

Prema ovim dokumentima moguće je da je Vošicki s nizom stao prije lipnja 1923., ili je niz objavljivao bez znanja Ewald & Co.-a. Moguće je dakako i da je odgovorio iza 5. studenoga 1923., pa da u tom slučaju niz nije objavljivao u tom razdoblju ili jednostavno nije želio ili stigao odgovoriti, prezauzet brojnim poslovima.

6.2.6.3. Petar Juranić. Petnaestgodišnji pomorac

„Od svih fikcija čudesno je putovanje jedina formula koja se nikad ne iscrpljuje [...] (Frye 2000: 72). Ovaj nakladnički niz koji izlazio je tijekom 20-ih godina savršeno se pokriva

³⁰² Pismo nakladnika Ewald & Co. Vinku Vošickom od 8. listopada 1923. Arhiva autora.

³⁰³ Pismo nakladnika Ewald & Co. Vinku Vošickom od 5. studenoga 1923. Arhiva autora.

Fryjevom rečenicom. Pokrenut je 1925. ili 1926., a sveukupno je objavljen 21 svezak (Anić 2016: 34). Niz je završen 1946. sveskom *Ustanak cowboya*³⁰⁴.

Baš kao nakladnički niz *Tako vam je bilo nekoć*, i ovaj je niz preuzet od njemačkog nakladnika. Anić navodi da ga je objavljivao A. Pichler Verlagshaus iz Dresdena, čiji primjerak je Vošicki očito posjedovao jer se nalazi u arhivu koprivničkog gradskog muzeja, ali ovaj su niz objavljivali i drugi nakladnici. Na internetu sam pronašao sveščić kojemu je nakladnik Verlag: Mügel, Mitteldeutsche Verlagsanstalt³⁰⁵, a Vošicki je za niz mogao saznati i zahvaljujući sveščićima *Es war einmal* koje je posjedovao, a na čijim se stražnjim koricama nalazi reklama za istoimeni niz. U reklami piše da se sveščići mogu nabaviti u knjižarama ili papirnicama ili izravno od izdavača Verlagshaus Freye³⁰⁶.

Osim parateksta u sveščićima *Es war einmal*, i za ovaj, treći dugotrajniji nakladnički niz za djecu koji je izlazio u sveščićima postoji epitekst koji govori o određenim nakladničkim postupcima toga vremena, za kojima nije posezao samo Vošicki. Riječ je o već spomenutom pismu Milana Ljeskovca od 24. lipnja 1946.³⁰⁷ u kojemu obavješćuje Vošickog da mu šalje dvostruki svezak *Tako vam je bilo nekoć* i prijevode dva sveska *Petra Juranića*: svezak 22. *Bojni sudar* i svezak 23. *Tajna podzemne špilje*.

Ovaj je epitekst dvostruko važan – otkriva Ljeskovca kao prevoditelja dva nakladnička niza, kao i činjenicu da je Vošicki još sredinom 1946. itekako vjerovao da će moći nastaviti s nakladničkim djelovanjem, a upravo će ti sveščići biti iskorišteni da ga se napadne anonimnim pamfletom i označiti kraj njegovog nakladničkog poslovanja, kao što ćemo kasnije vidjeti. Vošicki je 1946. objavio svezak *Ustanak kauboja*, za razliku od ova dva. Ljeskovac štoviše piše o sljedeća dva sveska koja će prevesti, odnosno dijelom i napisati jer prilično intervenira u sadržaj, što se vidi već i iz parateksta kojim opisuju nakladnički niz, gdje je Petar Juranić dijete našega Splita, a na trgovačkom brodu *Vijoru* su i drugi hrvatski mornari³⁰⁸. No, takve intervencije bile su uobičajene u to doba. Hameršak, prema Venuti, navodi da je orijentacija populranih prijevoda bila pohrvaćivanje odnosno domestifikacija ili odomaćivanje te da su se prijevodi osim kroz prijevod odomaćivali i kroz dopune kojima se čitatelju približavao domaći kontekst. Tako, ne samo da se događalo da se promijeni naslov, kao u jednom prijevodu bajke

³⁰⁴ Sveščić se nalazi u arhivu autora.

³⁰⁵ <https://www.zvab.com/J%C3%BCrgen-Peters-Schiffsjunge-Jahren-Welt-o.A/17592657571/bd> (pristupljeno 5. srpnja 2023. 16:00)

³⁰⁶ Ta se reklama nalazi npr. u sveščiću broj 652, *Märchen von Wilhelm Hauff*. *Es war einmal*. Verlagshaus Freya. Arhiva autora.

³⁰⁷ Pismo Milana Ljeskovca Vinku Vošickom od 24. lipnja 1946. Vlastita arhiva.

³⁰⁸ *Opium ubojica. Putne pustolovine Kurta Gafrana*. Izdanje nakladne knjižare Vinka Vošickoga. Koprivnica. Str. 32.

braće Grimm gdje *Bremenski gradski svirači* postanu *Frkljevački muzikaši*, nego se u prijevodu *Snjeguljice* krajobraz približava opisom da je nešto „kao u Lici“ (Hamersak 2021: 33). U Andrićevoj je Zabavnoj biblioteci također intervenirano u tekstove pa su tako neka idanja u hrvatskom prijevodu skraćena, ili je autor bio netko drugi od onog navedenog na naslovnici (Mandić Hekman 2014: 16).

Ljeskovac također poseže za odomaćivanjem: „Pri opisima služim se geografskom kartom i sve radim po planu. Daljnja radnja bila bi otprilike ova: 'Gusarski jedrenjak', sv. 24. Tu bi se opisalo, što se dogodilo s 'Vijorom'. Postao je gusarski brod / naslov 'brod' izbjegao sam, jer ste već jednom imali 'Sablasni brod' / Kao što vidite, Petra Juranića spojili smo već s njegovima. Sada treba svi da se nadju na 'Vijoru', te da već jednom podju na glavni cilj svoga putovanja, na progon za otmičarima Aksela Ferzena. To je stvarno glavna radnja i radi nje je i organiziran ovaj put, pa to ne smije ostati po strani. Ne smijemo pustiti iz vida ni Hallborga ni Dagmar, ni Gestu, kao ni 'Vijor' uopće. U spomenutom [...] svesku 'Gusarski jedrenjak' opisat ćemo niz pustolovina, koje su doživjeli oni na 'Vijoru', te se napose pozabaviti junačkim djelima Geste i Hallborga, prigodom napadaja gusara na brod. To će biti vrlo zanimljiva radnja. S time ćemo napraviti spoj s onim sveskom, kojega ste vi izdali već pod naslovom 'Pustolovina u zaljevu Mosquito' [...]. Tu bi se onda nastavilo pod tim označenim naslovom i tako bismo konačno imali sve spojeve i krenuli bismo dalje, na put oko svijeta, mnogo lakše i brže.“³⁰⁹

Niz je ipak završen 21. sveščićem, a ovi prijevodi ostali su neobjavljeni.

6.3. Drugi svjetski rat i prve poslijeratne godine

Četrdesete godine donijele su Drugi svjetski rat i bile su posebno teške za Vošickog. Grad je tijekom rata postao važna točka sukobljenim stranama. Vlasti Nezavisne Države Hrvatske upravo su ovdje krajem travnja 1941. otvorile prvi logor, iskoristivši prostor nekadašnje tvornice umjetnih gnojiva Danica (Dizdar 2017: 55). Koprivnica je izabrana zbog toga što je nakon uvođenja Aleksandrove *šestosiječanjske* diktature 1929. ovdje razvijena snažna ustaška mreža povezana s obližnjim logorom Janka-puszta u Mađarskoj. Dvojica³¹⁰ atentatora na kralja Aleksandra u Maresilleu 1934. godine bila su s koprivničkog područja, a više je ljudi završilo na robiji. Zbog blizine logora i uključivanja ovdašnjih ljudi stvorene su jake veze koje će se obnoviti osnutkom NDH, što je sigurno doprinijelo osnivanju logora pored Koprivnice. Ideju je vjerojatno dao netko od koprivničkih ustaša koji su s Pavelićem bili u Italiji, u prvom redu Mijo Bzik, koji je bio jedan od najodanijih i najbližih Pavelićevih suradnika. Već 1928. jedan

³⁰⁹ Pismo Milana Ljeskovca Vinku Vošickom od 24. lipnja 1946. Vlastita arhiva.

³¹⁰ Mijo Kralj (1908., Koprivnica) i Ivan Rajić (1903., Koledinec). (Krušelj 2001: 26-27)

je od osnivača Hrvatskog domobrana, lista Hrvatske pravaške republikanske omladine, a nakon što je 1931. osuđen i pušten prebjegao je u logor Janka-puzsta, skupa s Martinom Nemecom i Mijom Kraljom. U Italiji kasnije postaje urednikom ustaških listova *Grič* i *Ustaša* te poglavnim pobočnikom upravnih poslova u Glavnom ustaškom stanu. Upravo on po Pavelićevu nalogu odabire atentatore na kralja Aleksandra. 1941. postaje Posebnim povjerenikom za novinstvo i promidžbu pri vladi NDH, te u narednim godinama ima čitav niz funkcija i titula (saborski je zastupnik, ustaški poručnik, zapovjednik Poglavnikove tjelesne bojne). (Dizdar 2007: 55-59) Važna je figura, a već samim time što je imenovan i organizacijsko-nadzornim povjerenikom Glavnog ustaškog stana, zaduženim za ispitivanje ispravnosti rada ustaških dužnosnika u provinciji, jasno je da mu je Koprivnica bila u djelokrugu.

Danica je bila pitanje najviše razine, a samim time i Koprivnica. Dido Kvaternik koji je obnašao funkciju ravnatelja za red i sigurnost NDH, 18. travnja je ustaškom povjereniku za kotar Koprivnicu Martinu Nemecu napismeno dao zadatke vezano za Danicu, a već 25. travnja novozaposleno je osoblje (76 stražara) Danice po odluci MUP-a NDH počelo dobivati plaću, po čemu Dizdar zaključuje da su u osnivanje logora bili uključeni Pavelić, Dido Kvaternik i Artuković (Dizdar 2017: 40).

K tome, grad je bio važan svim zaraćenim stranama zbog činjenice da je bio (kao i čitava Podravina) snažno uporište HSS-a, pa i njegovog lijevog dijela, koji je bio za suradnju s partizanima i koji im se pridružio u borbi. Osim toga, ovdje je bio i Miškina kojeg su ustaške vlasti nastojale dobiti u svoj pokret, a iza kojeg je stajala masa ljudi (Paprika 1986: 19).

Koprivnica je bila važna točka tijekom ratnih zbivanja, kako ustaškim vlastima, tako i partizanima koji su je željeli osvojiti. Osim strateške važnosti i značaja za podizanje morala, osvojiti grad značilo bi doći do velikih količina hrane, oružja i drugog materijala, između ostalog i papira za tisak propagandnog materijala. Već do kraja 1942. partizani su izveli niz manjih napada u koprivničkom kotaru, poput onog u Sokolovcu, kad su zapalili željezničku postaju i zgradu općine, srušili telefonske stupove, razbacali pšenicu iz vagona, a 19. studenoga zaustavili su vlak na pruzi između Lepavine i Sokolovca, istjerali putnike, zarobili ustaše i domobrane te podmetnuli eksploziv pod lokomotivu (Despot 2013: 82).

Prvih dana studenog 1943. godine uništili su pruge prema Osijeku, Varaždinu i Križevcima (odnosno Zagrebu), prekopane su ceste prema Đurđevcu, Križevcima, Varaždinu i Đelekovcu, a srušen je i željeznički most kod Botova, čime je zaustavljen promet prema Mađarskoj. Time je Koprivnica bila prometno izolirana i nešto prije ponoći, 6. studenoga počeo je napad na grad. Već nakon nekoliko sati partizani su bili u gradu, a borbe su prestale uvečer,

7. studenoga. Prema izvješću partizanskog Štaba Druge operativne zone zarobljeno je „preko 400 domobrana (koturaša), feld-žandara, ustaša i policajaca. Zaplijenjeno je: oko 500 pušaka, osamnaest puško-mitraljeza, osam teških mitraljeza, četiri laka bacača mina, tri radio stanice, 300.000 metaka, 500 mina, 15 motocikla, 600 bicikla, tri kamiona, četiri obična automobila, 800 kg eksploziva, sedam vagona šećera, 20 vagona papira, pet vagona brašna, tri vagona soli, preko 300 vagona i 11 lokomotiva, jedan pancir, preko 7.000.000 Kuna i mnogo drugog ratnog materijala, koji se još uvijek prebrojava.“ (Despot 2013: 99-101) U nešto kasnijem izvješću istog Štaba (od 26. studenoga 1943.) navodi se „50 vagona pšenice, raži, kukuruza, zobi i pšeničnog brašna, sedam vagona šećera, tri vagona soli, nekoliko vagona potkova, 15 vagona za tiskanje novina, nekoliko vagona bakrene žice za telefonske linije, jedan vagon porculanskog posuđa i mnogo drugog materijala. [...] Evakuacija ratnog plijena iz Koprivnice vršila se puna dva mjeseca. U tom je razdoblju nekoliko tisuća ljudi s preko 500 do 1 000 kola radilo na poslovima odvoza“ (Šadek 2017: 209).

Partizanska vlast trajala je svega nekoliko mjeseci, a Vošicki je s njom surađivao tako reći od one prve noći i napada na grad, o čemu će kasnije biti riječi.

U veljači 1944. krenula je nova bitka za Koprivnicu, u kojoj su ustaše pokušavale vratiti izgubljeno. U napadu su sudjelovale četiri bojne 1. pješadijske pukovnije Poglavnikovog tjelesnog zdruga, 1. lovačka bojna iz Križevaca, tenkovska bojna i baterija topova iz Varaždina, te tri bojne V. zdruga Ustaške vojnice poznate kao Crna legija pod vodstvom Rafaela Bobana.³¹¹ Sveukupno su napadali s 10 000 vojnika i 8 do 9 tenkova, a partizani su se branili s 2 500 vojnika (Šadek 2017: 230).

Po zauzimanju grada prava je vlast, unatoč izabranoj civilnoj upravi, u Bobanovim rukama. Despot piše kako je njegovo vladanje u Koprivnici bilo najpoznatije po brojnim oglasima u kojima je objašnjavao partizanska zlodjela i odmazde koje zbog toga slijede, kao i koje će biti reakcije u slučaju određenih zlodjela. Primjerice, ako se bilo što dogodi nekom pripadniku Crne legije ili čestitom građaninu NDH, oglašavao je Boban, bit će strijeljano između 10 i 100 osoba. Već 10. veljače dao je strijeljati 10 osoba, a potom je stanovništvo oglasima obavješćivao o strijeljanjima i vješanjima. 21. veljače strijeljano je 10 partizana, 16. ožujka 20 (deset zbog ranjavanja Martina Nemeca), 26. lipnja obješen je na središnjem

³¹¹ „Rafael Boban rođen je u Bobanovoj Dragi kraj Gruda 1907. godine, bio je djelatni časnik u vojsci Kraljevine Jugoslavije. U ljeto 1932. osvanuo je u ustaškom logoru Bovegno u Italiji te je u toj zemlji, s prekidima, bio do povratka ustaša u Hrvatsku u travnju 1941. godine. Pripadao je krugu najpovjerljivijih Pavelićevih suradnika. Boban je u studenome 1941. promaknut u čin ustaškog satnika. S Jurom Francetićem osnovao je Crnu legiju. Početkom 1944. postavljen je za zapovjednika Petog ustaškog zdruga u Koprivnici, a kraj rata dočekao je u činu ustaškog pukovnika i generala Hrvatskih oružanih snaga (HOS-a)“ (Despot 2013: 261).

gradskom trgu poštanski činovnik zbog suradnje s partizanima, 30. lipnja strijeljano je 26 partizanskih simpatizera... (Despot 2013: 133-134) Boban je bio strog i prema vlastitoj vojsci. Tijekom partizanskog napada u listopadu 1944. naletio je na jednog (navodno domobranskog) časnika kod ljekarne kod crkve Sv. Nikole i naredio mu da se vrati na položaj, a kad je ovaj produžio smjesta ga je ustrijelio (Paprika 1986: 20). Bojnik SS-a Hans Helm, policijski ataše njemačkog veleposlanstva u Zagrebu, koji je, zbog sumnje da je pregovarao s partizanima na svoju ruku, vodio istragu protiv Bobana, u izvješću je napisao da je ubio većinu muslimana u Crnoj legiji, koji su s 85% spali na svega 5% u ukupnom broju postrojbe. Drugom prilikom rekao je da istupe oni koji žele pristupiti SS-u (Boban nije volio Nijemce) i dvojicu koji su istupili odmah je ustrijelio (Despot 2013: 142-143).

Živjeti i djelovati u takvom okruženju bilo je teško, pogotovo za nekoga poput Vošickog, za koga se znalo da je surađivao s partizanima. Nemoguće je i zamisliti kako mu je bilo svakodnevno raditi i gledati kroz izlog kako povjerenici preuzimaju židovske trgovine ili ustašu obješenog o kandelaber pred njegovom knjižarom s obješenom pločom na kojoj je pisalo: „Ja sam izdajica svoga naroda!“ (Paprika 1986: 20).

Rat je donio probleme u gospodarstvu. Nedostatak sirovina i s time povezan stalni rast njihovih cijena, kao i otežan promet doveli su do toga da su brojna poduzeća prestajala s radom. To je posljedično dovelo do rasta cijena proizvoda što je pak dovelo do pada standarda građana i njihova nezadovoljstva pa su tražili veće plaće. U začaranom krugu obrti su propadali, a dolazilo je i do nestašice kvalificirane radne snage zbog odlaska u rat i na rad u Njemačku (Šadek 2017: 114-117), a nakladništvo je stradalo i jer se štedjelo na papiru pa se tako nisu dopuštala druga izdanja naslova (Majhut 2022: 112), (U tom svjetlu bi se djelomično mogao pronaći razlog zašto Vošicki na mnogim knjigama nema ni broj, a ni godinu izdanja).

Unatoč ratu i svim nestabilnostima koje takvo stanje nosi sa sobom, Vošicki 1942. godine još uvijek zapošljava 7 radnika – jednog u knjižari na Zrinskom trgu i 6 u tiskari u Varaždinskoj ulici, gdje se danas nalazi šahovski klub. Time je jedan od najvećih poslodavaca, s time da on, za razliku od mesara ili trgovca mješovitom robom podizanjem cijena neće riješiti stvar jer jesti se mora, ali kupovati (uglavnom stare) knjige i instrumente ne mora. Usporedbe radi, *Gradska ciglana* zapošljavala je najviše, čak 40 radnika, *Novi parni mlin d.d.* njih 32, a *Gradska elektrana* 11. Najveći broj obrta imao je jednu, velik broj obrta dvije, a njegovi bivši šegrti i zaposlenici, sad konkurenti, Senjan i Loborec, imali su četiri, odnosno tri zaposlene osobe (Despot 2013: 83-86).

Koliko je situacija bila teška svjedoče i riječi akademika Milivoja Solara koji kaže da je tijekom rata njegov otac koji je bio trgovac kupovao već otisnute arke kako bi u njih zamatao čavle, jer nije bilo papira³¹².

Vošicki gotovo i nije radio za novu vlast i njenu upravu³¹³, pa je ovo priličan broj zaposlenika, pogotovo u odnosu na ostale. Može se pretpostaviti da su u taj broj uračunati sam Vošicki i njegova tadašnja djevojka, a kasnija supruga Slavica, ali i dalje ostaje još petoro zaposlenika. Je li optimistično vjerovao da će rat uskoro završiti i sve krenuti na bolje ili mislio da će se stvari unatoč svemu razvijati u pozitivnim smjeru teško je reći, ali nedvojbeno je da je tijekom nekoliko ratnih godina njegov život bio pun uzbuđenja. Već na početku rata, ustaške su vlasti u Danicu odvele Zlatu Hirschl, njegovu bivšu suprugu i majku njegova sina Borisa, koja se preudala za Židova Slavka Hirschla³¹⁴ (Despot 2013: 35-36). Njega samoga ustaška je vlast zatvarala, kao i njegove prijatelje i suradnike poput bivšeg HSS-ova te kasnije režimskog, kraljeva gradonačelnika Malančeca³¹⁵ ili novinara Dušana Ožegovića³¹⁶, poznatog po svojim političkim laviranjima.

³¹² <https://www.jutarnji.hr/globus/arhiva/prestanite-muciti-djecu-s-marulicem/4093932/> (pristupljeno 9. travnja 2020. 10:23)

³¹³ Otisnuo je letak za *nadzorničtvo Narodne zaštite za Grad Koprivnicu* (Despot 2013: 56).

³¹⁴ Kasnije su završili u transportu za Gospić, a prema riječima Borisa Vošickog on ih je vidio u vagonu na koprivničkom željezničkom kolodvoru, te mu je majka rekla da dođe do ministra Artukovića, kojemu je njen brat davao instrukcije i koji bi ih mogao osloboditi. (Telefonski razgovor s Borisom Vošickim, 9. rujna 2018.) Oboje su se uspjeli spasiti.

³¹⁵ Dr. Vladimir Malančec (r. 1898.) postao je 1928. najmlađi gradonačelnik Koprivnice u povijesti, a izabran je s liste HSS-a. Brzo je međutim došao u sukob sa strankom iz koje je potom isključen te se zbog očuvanja pozicije priklanja kraljevskom režimu. Nakon optužbi za korupciju i malverzacije u gradskoj upravi ipak je 1929. smijenjen s gradonačelničkog mjesta. Ipak, novoizabrano je nestranačko zastupništvo na čelu s dr. Leom Janson odlukom banske uprave u Zagrebu već u svibnju 1930. razriješeno svojih dužnosti i odlukom bana Savske banovine Malančec je opet imenovan gradonačelnikom, a na nedemokratskim izborima 1931. godine, na kojima nije bilo oporbenih lista, izabran je za „narodnog poslanika“ u banskom vijeću, čime je do 1935. bio jedna od ključnih političkih figura u Podravini. Tada na izborima doživljava debakl, osvojivši kao nositelj režimske liste samo 16 glasova, nasuprot Miškininih 10 133, te se povlači iz političkog života. (Krušelj 2001: 12-14) Za vrijeme II. svjetskog rata među prvima je odveden u logor Danica. Nakon nekoliko mjeseci prebačen je u logor Jadovno kod Gospića, odakle je pušten. Prema nekima intervenirao je netko iz najbližeg kruga Pavelićevih ljudi, a prema drugima koprivnički franjevci, čija se crkva nalazi odmah uz njegovu kuću, a u koju je svakodnevno odlazio nakon prekida političke karijere. (Krušelj 2001: 34)

³¹⁶ „Dušanu Ožegoviću glavno zanimanje bilo je novinarstvo koje ga je prisililo da se bavi i politikom. [...] Dušan prije 1918. godine polazi gospićku gimnaziju [...] [koju] nije završio [...] jer je očito pao pod utjecaj nekog lošeg društva. U Gospiću troši više nego što smije pa je zapao i u financijske neprilike jer se obiteljsko blago potrošilo i nestalo u lošim financijskim transakcijama. Za vrijeme Prvoga svjetskog rata [...] uhićen je zbog skitanja i sumnjivosti i odveden u Koprivnicu [...]. To je kasnije iskoristio kako bi se prikazao žrtvom austro-ugarskih vlasti i na taj način 'izbrisao' svoju plemićku povijest. Odmah poslije rata bio je predsjednik komunističke organizacije u Koprivnici i kao takav je 1920. godine na komunističkoj listi izabran za gradskog zastupnika. Iste godine vodi se u zemaljskom spisku komunista, što mu je zatvorilo ulazak u redove ne samo državnih, već i gradskih činovnika monarhističke Jugoslavije. Po prirodi bio je vječni kritičar i buntovnik te je često dolazio u sukob s vlastima. Izvrsno je svirao glasovir pa u vrijeme nijemih filmova do 1929. godine svira kao glazbena pratnja u kinu Jadran gospođe Vaić, u tadašnjoj Varaždinskoj ulici [Vošicki će kasnije tu imati tiskaru, op. a.], kao i u kinu 'Velebit' na

6.3.1. Suradnja s Milanom Ljeskovcem

Na početku rata, 1941. godine Vošicki ima 56 godina. Zreo je čovjek, s višedesetljetnim poslovnim iskustvom. Ipak, najaktivnije i najplodnije razdoblje, ono dvadesetih godina, sad je daleko iz njega. Tridesete godine obilježene su beogradskim režimom i neimaštinom, uslijed koje za korice pojedinih izdanja tiskar koristi stare (ili krivo otisnute?) kalendare.³¹⁷

Konkurencija su mu njegovi bivši naučnici i zaposlenici, mladi Viktor Senjan i Valko Loborec.

Suraduje sa Stjepanom Kukecom, a obnavlja i suradnju s Milanom Ljeskovcem. Izgledno da su surađivali već dvadesetih godina. Naime, Ljeskovac je od 1926. do 1929. odgovorni urednik Zabavnih Novina³¹⁸ u kojima su 1929. objavljeni neki od prijevoda iz niza *Es war einmal*, koje je Vošicki imao.³¹⁹ (Ne i objavio.) Riječ je o većem broju sveščića³²⁰, a

glavnom trgu. No, ponajviše se ističe kao sudionik tarifnih pokreta i štrajkova u industrijski razvijenoj Koprivnici poslije Prvoga svjetskog rata. Godine 1924. bio je predsjednik Radnog odbora Hrvatskog Radiše u Koprivnici [...]. Ožegović se uoči diktature povezo s Mihovilom Tomcem, vođom frankovaca, koji je prijateljvao i dr. Antom Pavelićem, Perčecom i Domitrovićem. Zajedno s Tomcem uređuje frankovački tjednik *Koprivnički Hrvat* koji je do 1929. godine napadao sve srpsko i jugoslavensko, a onda, pokušavajući spriječiti zabranu, počeo pisati mnogo pomirljivije članke. Godine 1933. vlasti su ga zabranile pa su *Podravske novine* Vladimira Malančeca ostale jedini koprivnički list u kojem je pisao i Dušan Ožegović. [...] Kao novinar bio je vrlo oštrog pera. Pisao je o dolasku bana dr. Josipa Šilovića u Koprivnicu, o dolasku ministra radikala dr. Srškića te o tome kako je odbio postati gradski zastupnik Koprivnice kada je zastupnike imenovalo ministarstvo, odnosno kralj poslije 6. siječnja 1929. godine. Pisao je protiv gotovo svih ljudi na vlasti u razini grada, protiv direktora gimnazije Galijana, ali i protiv Blaškovića, suradnika tjednika *Podravske novine*. Kritici nije izbjegao ni dr. Vladimir Malančec kada je postao gradonačelnik, odnosno senator. Okomio se i na Frana Kamenara, prijašnjeg koprivničkog gradonačelnika [...] (Kolar-Dimitrijević 2012: 33-34) Na Staru godinu 1930. u hotelu Car pijan je Malančecovu zamjeniku i skorašnjem gradonačelniku, također i Vošickijevu prijatelju dr. Švarcu rekao da su pod okupacijom, zbog čega je dobio zatvorsku kaznu (Krušelj 2001: 69-70), da bi šest mjeseci kasnije pisao lovorike o kralju Aleksandru prilikom njegova dolaska u Koprivnicu (Krušelj 2001: 90-91), a jednako tako i ustašama Miji Bziku i Martinu Nemecu, u članku pod naslovom 'Dobro nam došao! Prigodom povratka Ustaše Martina Nemca' objavljenom u *Podravske novine*. (Despot 2013: 25) Tijekom II. svjetskog rata bio je zatvoren na Danici, nekoliko dana bio je u partizanima, da bi nakon rata opet došao na čelo Gradske ubožnice i opet obavljao novinarski posao (Despot 2013: 171-173).

³¹⁷ Primjerice knjiiga *Bon ton ili otmeno ponašanje*. Peto izdanje. 1931. Nakladna knjižara Vinko Vošicki u Koprivnici. Vlastita arhiva.

³¹⁸ Zabavne Novine, Zagreb broj 1, serija III., svibanj 1929.

³¹⁹ Ti su prijevodi u arhivi Muzeja grada Koprivnice i autora.

³²⁰ To su priče *Mrtvo srce* ili *Modra ptica* (kod Vošickog u prijevodu *Plava ptica*) ili *Die Eisjungsfrau* koja u prijevodu kod Vošickog ima naslov *Ledena djevica* (objavio je sveščić 48. Morska djevica i kralj gajdaša), a u Zabavnim Novinama objavljena je pod naslovom *Morska djevica* (Zabavne Novine, Zagreb broj 50, serija III., kolovoz 1929.) *Die Zauberpastete* koja se u prijevodu kod obojice zove *Čarobna pašeta* (Zabavne Novine, Zagreb broj 3, serija III., svibanj 1929.), *Peter mit dem Penny* koja kod Vošickog ima naslov *Ludi Petrica*, a u Zabavnim Novinama *Petrica i njegov dinar* (Zabavne Novine, Zagreb broj 49, serija III., kolovoz 1929.) ili *Die Ahornelfen* kooju Vošicki ima pod naslovom *Indijanac Čibiani medju vilenjacima*, a Ljeskovac kao *Mali Indijanac*. (Zabavne Novine, Zagreb broj 7, serija III., svibanj 1929.) Uz to, neki obavljani naslovi podudarni su

budući da suradnju nastavljaju četrdesetih, nije nemoguće da su i raniji prijevodi (ili barem neki od njih) Ljeskovčevi. Također, moguće da je do ove suradnje došlo jer je Vošicki tražio državu NDH da mu odobri objavljivanje djela Karla Maya (Majhut 2022: 111-112), u čemu je odbijen pa da se nadao Ljeskovčevoj pomoći.

Zahvaljujući dvama sačuvanim pismima znamo da je Ljeskovac za Vošickog prevodio još tijekom 1946. godine, što opet govori o Vošickom, koji ni nakon rata nije odustao od suradnje (što bi bilo pametno i oportuno) budući da je Ljeskovac bio dio medijskog sustava poražene NDH. To dakako nema veze s politikom već ukazuje da je Vošicki bio spreman na suradnju unatoč politici, da su mu knjige i posao bili ispred svega, čime si je štetio i davao povoda napadima na sebe u prvim poslijeratnim godinama. Štoviše, Vošicki je sačuvao prijevode sveščića na papirima s memorandumom *Hrvatskog domobrana* kojemu je Ljeskovac bio urednik^{321/322}. Prema tome je jasno da je Ljeskovac za njega prevodio tijekom rata. Za Vošickog nije neuobičajeno da je krivo datirao sveščiće, ponekad moguće i namjerno, zbog političkih okolnosti, cenzure i slično. Moguće da je takav slučaj i s nakladničkim nizom *Tako vam je bilo nekoć*, odnosno sveščićima koji je prevodio Ljeskovac. Kao godina izdanja sveščića 32. i 34., navedena je 1924. godina, prema čemu bi i svezak 33. trebao biti objavljen te godine, ali prijevod je na papirima sa spomenutim memorandumom *Hrvatskog domobrana* s adresom na zagrebačkom Krešimirovom trgu, broj 3³²³, na kojem je za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske bilo Ministarstvo hrvatskog domobranstva prema čemu se može zaključiti da je prevoditelj Ljeskovac i da sveščići nisu objavljeni 1924. godine nego najranije 1945., a moguće i kasnije, odnosno da je prijevod napravljen za vrijeme NDH. i da su objavljeni nakon raspada NDH, jer cijena nije izražena u kunama već u dinarima³²⁴.

kod oba izdavača - *Tri psa* (kod Vošickog 2. sveščić, kod Ljeskovca 48.) i *Kraljevna zlatokosa* (kod Vošickog sveščić 7-8, kod Ljeskovca, kao *Zlatokosa kraljevna*, pod brojem 56.) Vošicki je ove sveščiće objavio 1919. odnosno 1920. godine, a Ljeskovac 1929.

³²¹ *Hrvatski domobran* kratko je izlazio 1928. godine (ukupno 6 brojeva), a urednik mu je bio Mijo Bzik, rođen u Reki kraj Koprivnice, kasnije istaknuti član ustaškog pokreta. Ponovno je počeo izlaziti u kolovozu 1941. te je izlazio do studenog 1942., prve godine kao mjesečnik, a kasnije kao tjednik. Taj je list potom zamijenio *Borac: list hrvatske oružane snage* koji je pak zamijenio list *Vojnik: poučno-zabavni list oružanih snaga NDH* koji je izlazio do 1944. Milan Ljeskovac bio je urednik u *Hrvatskom domobranu* te odgovorni urednik u oba lista koji su mu slijedili, kao i u listu *Hrvat: prigodne svibanjske novine za hrvatsko radništvo i seljaštvo*.

³²² Arhiva autora.

³²³ Adresa istoimenog lista iz 1928. bila je Jelačićev trg 6. Brojevi su oštećeni i u zaštiti su, ali su mi djelatnici NSK na zahtjev za izdavanje građe napisali adresu uredništva i uprave.

³²⁴ Na sveščiću br. 34., Švedske narodne priče, cijena je 4 dinara.

Prvo pismo³²⁵ datirano je s 1. lipnja 1946., a u njemu mu Ljeskovac piše da mu šalje rukopis te obrazlaže kako vidi buduće sveščice. U drugom pismu³²⁶ koje mu šalje, Ljeskovac piše da mu je prema njihovom utanačenju spreman poslati daljnji rukopis, dvostruki svezak *Tako vam je bilo nekoć* i dva sveska po 20 stranica Petra Juranića, svezak 22. *Bojni sudar* i svezak 23. *Tajna podzemne špilje*.

Na kraju pisma piše da mu sprema jednu izvanrednu stvar, kad za to dođe vrijeme, što potvrđuje da je Vošicki krivo procjenjivao svoju poziciju pa čak i čitavo društveno uređenje, vjerujući (ili se barem nadajući) da će se nastaviti baviti izdavačkim poslom. Tome u prilog ide i veći broj prevedenih, a neobjavljeni sveščića nakladničkog niza *Tako vam je bilo nekoć*. No, Vošicki je Juranića doista objavio još 1946., kao što u Bibliografiji suvremene hrvatske proze (1945-1966) navodi Stanko Lasić (Lasić 1970: 277).

6.3.2. Nabava strojeva iz Trećeg Reicha

Druga stvar koja je obilježila Vošickijev život i djelovanje tijekom Drugog svjetskog rata nabava je strojeva iz Njemačke i Austrije. I dok se suradnja s Ljeskovcem mogla odvijati u tajnosti i nikad ne biti otkrivena, nabava strojeva uključivala je opsežnu dokumentaciju i prepisku te transakcije koje su išle preko Pučke štedionice u Koprivnici te sigurno nije mogla ostati tajnom.

Vjerojatno još 1942., a svakako prvih mjeseci 1943. godine Vošicki kreće u nabavu strojeva i opreme. Istodobno pokreće dugotrajne, višemjesečne pa čak i višegodišnje procese kupnje od tvrtki Typograph G. m. b. H. iz Berlina, Maschinenfabrik A. Hogenforst iz Leipziga te Maschinenlager Friedrich Walter Müller iz Beča. Proces nabave stroja od Typographa, prema pronađenoj dokumentaciji, završio je u srpnju 1943. (iako se vukao još dugo), kupnja iz Beča trajala je od svibnja do rujna 1943., ona s Hogenforstom iz Leipziga (barem) od travnja do kolovoza 1943.

Nabava ide usporedno, a iako prva počinje suradnja s Typographom, nju ću prikazati posljednju jer traje najduže, a započet ću s Friedrich Walter Müllerom jer ta korespondencija daje dobar uvid u političke, ekonomske i društvene uvjete u kojima se nabava odvija³²⁷.

³²⁵ Pismo Milana Ljeskovca Vinku Vošickom od 1. lipnja 1946. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

³²⁶ Pismo Milana Ljeskovca Vinku Vošickom od 24. lipnja 1946. Vlastita arhiva.

³²⁷ Sve je dokumente s njemačkog preveo Andy Jelčić.

6.3.2.1. Maschinenlager Friedrich Walter Müller

Sačuvana korespondencija s bečkom tvrtkom Maschinenlager Friedrich Walter Müller počinje s 18. svibnja 1943. Riječ je o računu za dva stroja: „1 korišt. stroj za uvezivanje brošura, ručni pogon, spaja do debljine od 5 mm, gotovo nov“ i „1 korišt. stroj za uvezivanje knjiga, brošura itd., žicom i koncem, Brehmer br. 12, A. B. 52 cm sa 7 glava za pričvršćivanje, bez motora, tvornički broj 1238, težina oko 680 kg“ u ukupnom iznosu od 5 030 RM, a strojevi se šalju po plaćanju računa³²⁸, uz koji je i potvrda o podrijetlu³²⁹.

Dana 4. lipnja Ministarstvo narodnog gospodarstva NDH izdalo je uveznu dozvolu za ove knjigoveške strojeve vrijedne 5. 030 RM, odnosno 100. 600 kuna koja je vrijedila do 4. rujna 1943³³⁰, a pristojba na uvoz od 2. 010 (2%) kuna proknjižena je 5. lipnja 1943³³¹.

Vošicki 8. lipnja 1943. polaže 77 850 kuna na račun Pučke štedionice³³², a sljedeći dan pišu mu da mu šalju formulare za Hrvatsku državnu banku koji su potrebni za avansno plaćanje iznosa od 5 030 RM, koje su slučajno imali. Istodobno mu pišu da za doznaku iznosa od 1 050 RM tvrtki Hogenforst u Leipzigu nemaju formulare te da će mu ih poslati za 2-3 dana kad stignu iz Zagreba³³³.

Friedrich Walter Müller 19. lipnja 1943. šalje kratki dopis: „Dragi gospodine Vošicki! U želji da odmah obavim ono što ste me ljubazno zamolili dopisnicom od 9. 6., molim Vas da mi smjesta pošaljete broj hrvatske dozvole za uvoz da bih odmah po primitku novca mogao obaviti sve što je potrebno oko dostave da pošiljka ne bi zapela na hrvatskoj granici.“³³⁴

Pučka štedionica d. d. 2. srpnja 1943. proknjižila je doznaku Vošickog bečkoj tvrtci³³⁵.

Nešto više od dva mjeseca kasnije Friedrich Walter Müller šalje kratki dopis³³⁶ i popis rezervnih dijelova³³⁷ za stroj za žičani uvez, model 12, za slučaj potrebe, što su posljedni dokumenti u korespondenciji. Prema svemu sudeći čini se da je do ovoga trenutka transakcija išla glatko, ali negdje je ipak zapelo.

³²⁸ Račun tvrtke Maschinenlager Friedrich Walter Müller br. 2939 od 18. svibnja 1943. Arhiva autora.

³²⁹ Potvrda o podrijetlu strojeva tvrtke Maschinenlager Friedrich Walter Müller od 18. svibnja 1943. Arhiva autora.

³³⁰ Uvezna dozvola Ministarstva narodnog gospodarstva NDH Vinku Vošickom od 4. lipnja 1943. Arhiva autora.

³³¹ Potvrda Ministarstva narodnog gospodarstva NDH o plaćanju pristojbe na uvoz od 5. lipnja 1943. Arhiva autora.

³³² Potvrda Pučke štedionice d.d. Koprivnica Vinku Vošickom o uplati sredstava od 8. lipnja 1943. Arhiva autora.

³³³ Dopis Pučke štedionice d. d. Vinku Vošickom od 9. lipnja 1943. Arhiva autora.

³³⁴ Dopis tvrtke Friedrich Walter Müller Vinku Vošickom od 19. lipnja 1943. Arhiva autora.

³³⁵ Potvrda Pučke štedionice d.d. Koprivnica Vinku Vošickom o doznaci njemačkim kliringom u korist F. W. Müllera od 2. srpnja 1943. Arhiva autora.

³³⁶ Dopis tvrtke Friedrich Walter Müller Vinku Vošickom od 8. rujna 1943. Arhiva autora.

³³⁷ Popis rezervnih dijelova tvrtke Gebrüder Brehmer iz Leipziga za Brehmers Draht-Buchheftmaschine Nr. 12 und 12 ½. Arhiva autora.

Ujesen 1943. partizani vrše pritisak na ustaške položaje. U rujnu su (neuspjelo) napali padobrasku školu na području Danice, što je unosilo nesigurnost među građanstvo, uništena je pruga čime je onemogućen transport prema Zagrebu i Ludbregu, a uništavan je i telekomunikacijski sustav (Šadek 2017: 197). Partizani su pripremali ofanzivu na Koprivnicu koja će krenuti u noći sa 6. na 7. studenog, a 9. studenoga partizani su „potpuno zagospodarli područjem“ (Šadek 2017: 203), odnosno Koprivnicom. Nakon ulaska partizana u Koprivnicu, kako piše Pavao Vratarić, tiskare Senjana i Lobarca otišle su put Papuka, a Vošickijeva je tiskara služila partizanima u Koprivnici³³⁸.

U takvoj situaciji tvrtka Schenker, koja mu šalje strojeve, 22. studenoga 1943. šalje mu dopis na kojem nema adresata, ali vjerojatno je poslano tvrtki zagrebačkoj podružnici ili tvrtki Friedrich Walter Müller koji ga je onda proslijedio Vošickom. Pošiljatelj piše: „Gore imenovanome odmah sam po primitku Vašega dopisa savjetovao da se poveže s tvrtkom Schenker u Zagrebu glede preuzimanja navedenih strojeva. Molim Vas da vašemu zastupniku u Zagrebu stavite u zadatak da se telefonski raspita u Koprivnici postoji li Vošicki još uvijek ili su ga možda odveli banditi. Ako je to tako, mora se pronaći izlaz. Ne postoji li nikakva druga mogućnost, valja poslati strojeve da ne nastane ležarina. Izričito naglašavam da ne jamčim ni za što.“³³⁹

U siječnju 1944., Koprivnica je još pod partizanskom vlašću, a Schenker šalje dopis Friedrichu Walteru Mülleru s troškovima vezanim uz neuspjelu dostavu Vošickom, koji sadrže uobičajene prijevozne i carinske troškove, ali i trošak brzovanja Schenkeru u Zagreb³⁴⁰.

Konačno, posljednji sačuvani dokument iz ove korespondencije šalje Friedrich Walter Müller, a datiran je s 12. lipnja 1944. U to vrijeme, u veljači, ustaške su snage opet zauzele Koprivnicu, predvođene Rafaelom Bobanom (Šadek 2017: 236). Pišu mu: „Poštovani g. Vošicki! Tijekom Vaše odsutnosti uredno sam Vam isporučio strojeve. Sad su nastupile poteškoće pri nabavci drugih strojeva, pa o tome valja dobro razmisliti. Raspitajte se molim Vas prije kod Schenkera u Zagrebu: hrvatska država sad traži 60% poreza. Morali biste dakle osim 5 000,00 RM plaćenih meni pridodati još 3 000,00 RM uvozne carine ili kako se taj namet već zove. Ako ste s time sporazumni, molim Vas da me o tome smjesta obavijestite, a ja ću se pobrinuti za isporuku zamjenskoga stroja, prvo onoga za uvezivanje brošura. Ne mogu znati

³³⁸ Vratarić, Pavao. Dvadesetšest koprivničkih grafičkih radnika, sa dvije kompletne štamparije, odlaze u Narodnooslobodilačku borbu. *Glas Podravine*, godina X, broj 38, 4. listopada 1958. 3.

³³⁹ Dopis tvrtke Schenker & Co. od 22. studenoga 1943. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

³⁴⁰ Dopis tvrtke Schenker & Co. Friedrichu Walteru Mülleru od 11. siječnja 1944. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

hoću li ikako moći pribaviti stroj za uvezivanje knjiga. Trenutačno nemam ni jedan, no i dalje sam u potrazi za takvim strojem.“³⁴¹

Ovo pismo samo za sebe pokazuje kakvi su bili uvjeti poslovanja i koliko je stresno sama nabava morala biti za Vošickog, a odsutnost koju spominju veoma je zanimljiva i može ukazivati na boravak u zatvoru, jer će Vošicki i kasnije biti zatvaran, te spominjati da je tijekom njegova odsustva na knjižaru pazila Slavica Vlahović, s kojom je dugo bio u vezi, a kojom će se kasnije i vjenčati.

Posljednja tri dokumenta nisu dio Vošickijeve arhive koju mi je dao njegov posinjak Miroslav Vlahović već se nalaze u Muzeju grada Koprivnice. Može se samo pretpostavljati, ali moguće je da nikad nisu ni došle do Vošickog već su ih ili preuzele partizanske snage ili netko kasnije iz Vošickijeve arhive bez njegova znanja.

6.3.2.2. Maschinenfabrik A. Hogenforst

Prvi sačuvani dokument onaj je njemačke tvrtke Vošickom, datiran s 1. lipnja 1943., a riječ je o nabavi BRILLANT stroja za ofsetni tisak XRax: „Zahvaljujem Vam na narudžbi pismom od 15. 5. Privremeno sam je zabilježio za buduću isporuku. Kao što sam već napisao 30. 4., valja računati s duljim vremenom isporuke, a ja trenutačno nisam u mogućnosti ponuditi niti približan datum. Isporuka stroja do jeseni nije moguća ni uz najbolju volju. Zbog toga Vas molim da mi privremeno ne šaljete predujam. Čim bude moguće predvidjeti kad proizvodnja stroja može doći na red, javit ću Vam se. Dotad moram pridržati pravo na nemogućnost isporuke, kao i na eventualnu promjenu cijene. Primio sam do znanja da stroj valja opremiti trofaznim motorom na izmjeničnu struju od 220/380 volta. Pretpostavljam da je riječ o struji od 50 Hz, no molim Vas da mi to još kratko potvrdite.“³⁴²

Već 4. lipnja 1943. godine Vošicki podnosi molbu Ministarstvu narodnog gospodarstva, Glavnom ravnateljstvu za obrt, veleobrt i trgovinu, Odjelu za vanjsku trgovinu, za uvoz stroja u vrijednosti 3 144 RM³⁴³.

Sljedeći sačuvan dopis Hogenforst šalje 28. lipnja 1943.: „Iz Vašega pisma od 9. o. m. razabirem da biste željeli uplatiti predujam za ovaj stroj. Molim Vas da to privremeno ne činite, jer do daljnjega ne mogu obećati da ću stroj za ofsetni tisak moći isporučiti. Nadalje iz Vašega pisma vidim da biste taj stroj htjeli uporabiti za reljefni tisak. U tu svrhu rečeni stroj međutim

³⁴¹ Pismo tvrtke Friedrich Walter Müller Vinku Vošickom od 12. lipnja 1944. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

³⁴² Dopis tvrtke Maschinenfabrik A. Hogenforst Vinku Vošickom od 1. lipnja 1943. Arhiva autora.

³⁴³ Molba Vinka Vošickog Ministarstvu narodnog gospodarstva za uvoz stroja stroja za ofsetni tisak XRax od tvrtke A. Hogenforst od 4. lipnja 1943. Arhiva autora.

nije pogodan i za to se ne može isporučiti naručeni distributor i električno grijanje. Za reljefni tisak može se uporabiti samo moj teški ORIGINAL-BRILLANT stroj za ofsetni tisak, model XR ili XS. No kako sam već napomenuo u pismu od 30. 4., za ta dva modela ne postoji mogućnost isporuke, tako da se privremeno ne mogu pomnije pozabaviti ispunjenjem Vaše narudžbe. Pridržavam međutim pravo da se tome pitanju vratim u povoljnijemu trenutku.³⁴⁴

Na ovaj dopis Vošicki odgovara 19. srpnja: „Odgovarajući na Vaše cijenjeno pismo, čast mi je priopćiti Vam da sam uplatu izvršio već po primitku Vašega prvog dopisa te se nadam da je novac već kod Vas. Nažalost tu doznaku više ne mogu opozvati. Stroj za ofsetni tisak „XRax“ molim Vas isporučite kako je to zamišljeno u tvornici, meni je najvažnije da on može načiniti dobre otiske u boji. Za reljefni tisak naručit ću poseban stroj. Vrijeme isporuke prepuštam Vašim mogućnostima. U nadi da možete preuzeti narudžbu s neodređenim vremenom isporuke bilježim se sa štovanjem³⁴⁵“.

Hogenforst Vošickom odgovara 2. kolovoza 1943.: „Pozivajući se na Vaše pismo od 9.7. priopćavam vam da sam primio spomenuti predujam u iznosu od 1 050,00 RM. Već sam vas zamolio da mi taj predujam privremeno ne uplaćujete, no kako je to vidljivo iz Vašega pisma od 9.7., doznaku niste mogli zaustaviti. S obzirom da do daljnjega ne vidim mogućnost isporuke predmetnoga stroja, a također ga ne smatram ni modelom pogodnim za Vas, moram napomenuti da je predujam stigao preuranjeno. Zato Vas molim da gornjom svotom slobodno raspoložete i priopćite mi da li da ga vratim na Vašu adresu. Vaše ću potrebe neovisno o tome zabilježiti i njima se pozabaviti čim prilike to dopuste³⁴⁶“.

I ova korespondencija pokazuje da je nabava strojeva iziskivala veliki, čak i uzaludni napor, višemjesečnu prepisku i administraciju, u ratnim okolnostima i promjenama ratne sreće, što je Vošickog stavljalo u opasnu poziciju izdajice. Iako sigurno nije bio jedini koji je nabavljao robu iz Trećeg Reicha, ne zbog simpatije nego nedostatka istih proizvoda u vlastitoj državi, nakladništvo i tisak imaju društvenu, a ne samo komercijalnu ulogu, što njegovu poziciju čini još težom.

6.3.2.3. Typograph

³⁴⁴ Dopis tvrtke Maschinenfabrik A. Hogenforst Vinku Vošickom od 28. lipnja 1943. Arhiva autora.

³⁴⁵ Dopis Vinka Vošickog tvrtki Maschinenfabrik A. Hogenforst od 19. srpnja 1943. Arhiva autora.

³⁴⁶ Dopis tvrtke Maschinenfabrik A. Hogenforst Vinku Vošickom od 2. kolovoza 1943. Arhiva autora.

Iako je izgledno da nabava strojeva počinje (barem) u kolovozu 1942., najranije datirana korespondencija ona je s berlinskom tvrtkom Typograph iz veljače 1943. – riječ je o potvrdi Pučke štedionice d.d. Koprivnica o pologu od 215 521 kune za doznaku berlinskom Typographu³⁴⁷.

Potom slijede dva dokumenta, datirana s 23. veljače 1943., a riječ je o računu i popratnom dokumentu (dopisu) za tipografski slagarski stroj „Universal“, model B, „opremljen najnovijim poboljšanjima, pripremljen za čunjasti i mosni lijev, s mehanizmom za pomicanje redaka“ i dodatnom opremom, među ostalim s električnim grijanjem Funditor sa satom i pogonskim motorom. U cijenu od 11 145,00 rajhsmaraka, uključena je i cijena pakiranja od 225 maraka, prema čemu je stroj tog datuma bio barem spakiran, ako ne i poslan³⁴⁸. U dopisu potvrđuju primitak dopisa od 15. veljače i zahvaljuju na narudžbi stroja te da vide da želi i dodatni motor koji nije u ponudi od 15. 8. (1942.?). Zatim postavljaju nekoliko tehničkih pitanja oko visine slova jer je njegov tipografski stroj već „tvornički bio prilagođen neuobičajenoj visini pisma (22,75 mm)“ te ga mole da pošalje 2-3 slova da mogu izmjeriti. Pišu da su zabilježili da je Vošickom na raspolaganju trofazna struja 220/380 volti te da će u skladu s tim isporučiti grijanje i motor. Navode da je za stroj koji se nalazi kod njega uobičajeno pismo 26-53-340 te pitaju želi li uz novi stroj set pisma iste vrste i kakvo bi pismo trebao imati dodatni set te prilažu nekoliko uzoraka na izbor. Navode i da nije moguće isporučiti stroj do 9. travnja, ali da će se potruditi da isporuka bude do kraja lipnja. U prilogu mu šalju i razne uzorke pisma te dopuštenje uvoza³⁴⁹.

Pučka štedionica 26. veljače 1943. piše da je za trošak molbe Hrvatskoj državnoj banci uplaćeno 25 kuna te mu šalju dva formulara i dva primjerka dopisa za Prvu hrvatsku štedionicu u Zagrebu koje mora potpisati i predati u poslovnici u Koprivnici kad stigne roba³⁵⁰.

Sljedeći, nepotpisani dokument odgovor je Typographu od 2. ožujka 1943. U njemu (Vošicki) kaže da će naknadno uplatiti 398,50 rajhsmaraka, te moli da visina pisma ostane 22,75 mm te da matrice mogu biti pismo Garmond i Borgis, a linija pisma ista 25=53=340. Piše da će dozvolu za uvoz naknadno poslati ministarstvu³⁵¹.

Dana 4. ožujka 1943. Vošickom je poslana potvrda Pučke štedionice o klirinškoj doznaci Typografu. Ukupan potreban iznos je 216 860,00 kuna, a doznačeno je 215 521,00 pa

³⁴⁷ Potvrda Pučke štedionice d.d. Koprivnica o pologu uplate berlinskom Typographu od 18. veljače 1943. Arhiva autora.

³⁴⁸ Račun Typographa iz Berlina Nakladno-grafičkom zavodu Vinko Vošicki od 23. veljače 1943. Arhiva autora.

³⁴⁹ Dopis Typographa Nakladno-grafičkom zavodu Vinko Vošicki od 23. veljače 1943. Arhiva autora.

³⁵⁰ Dopis Pučke štedionice d.d. Koprivnica Vinku Vošickom od 26. veljače 1943. Arhiva autora.

³⁵¹ Nepotpisano pismo Vinka Vošickog Typographu od 2. ožujka 1943. Arhiva autora.

se Vošickog moli da položi razliku. Također ga mole da ne zaboravi dostaviti carinske dokumente nakon što primi robu kako bi se opravdala doznaka.³⁵²

Vošicki razliku od 1 339,00 kuna polaže već sljedeći dan, 5. ožujka 1943.³⁵³ Nakon toga, 10. travnja 1943. u dokumentu naslovljenom na Typograph moli se, ako nije kasno, da se uključe određene matrice („Borgis=Garamont medieval 148=320“ i „Garmond Genzsch=Antiqua 167=355“) jer mu se ti fontovi jako sviđaju.³⁵⁴

Vošicki je Typographu pisao i nekoliko dana ranije, 2. ožujka, što se vidi na njihovu odgovoru od 11. ožujka 1943. u kojem pišu da su primili njegov dopis od 2. ožujka i zahvaljuju na odgovorima na pitanja od 23. veljače. Kažu da je mjerenje poslanih uzoraka pokazalo da stroj i kalupi trebaju biti prilagođeni visini 22,75, a za matrice bilježe 1 ser Garmond rimska (deblja) antiqua s polupodebljanim 26-53-340 i 1 set Borgis rimska (deblja) antiqua s polupodebljanim 26-305-53-325 te prilažu uzorke otisaka oba pisma. Ističu da su zatraženi kalupi za Garmond i Cicero, ali je previđeno navesti kako bi se kalupi trebali podešavati te ga mole da im to jave. Na kraju, kažu da su zabilježili da će Vošicki doznačiti 398,95 RM i da je zatražio produljenje uvozne dozvole³⁵⁵.

Sljedeći sačuvani dokument dopis je Typographa od 8. travnja 1943.: „Danas smo iz Beča primili Vašu uplatu od 5. 4. u visini od 399,.. RM. Taj iznos možemo uknjižiti kao uplatu za naručeni stroj tek onda kad nam predočite dopuštenje za tu uplatu. U međuvremenu Vam ta svota stoji na raspolaganju. Također se pozivamo na dopis od 26. 3. i molimo Vas da nas što

³⁵² Dopis Pučke štedionice d.d. Koprivnica Vinku Vošickom od 4. ožujka 1943. Arhiva autora.

³⁵³ Potvrda Pučke štedionice d.d. Koprivnica Vinku Vošickom o uplati razlike od 5. ožujka 1943. Arhiva autora.

³⁵⁴ Dopis Typographu od 10. ožujka 1943. Arhiva autora.

³⁵⁵ Dopis Typographa Vinku Vošickom od 11. ožujka 1943. Arhiva autora.

prije obavijestite o željenoj prilagodljivosti obaju kalupa. P.S. Šaljemo vam ovaj dopis putem adrese A. Pinkas³⁵⁶, Beč, XII/82, Meidlinger Hauptstr. 11.³⁵⁷

Dana 16. travnja 1943. Ministarstvo narodnog gospodarstva izdalo je Vošickom potvrdu o primitku 2 320, 00 kuna kao pristojbu na uvoz u vrijednosti 222 900, 00 kuna odnosno RM 11 145.³⁵⁸

Typograph 5. svibnja 1943. odgovara na Vošickijev dopis: „U posjedu smo Vašega dopisa od 21. 4. koji sadrži i novo dopuštenje uvoza koje međutim vrijedi samo do 16. lipnja³⁵⁹. Htjeli bismo pokušati stroj poslati još ovaj mjesec, no nije moguće istodobno isporučiti kalupe i oba para grablji, jer dotad neće biti gotovi. Kalupe i grablje trebalo bi dakle isporučiti naknadno. Nadamo se da se slažete s tim prijedlogom. Svota prvoga računa za carinu bit će pod tim okolnostima umanjena za

RM 320,00 za dva kalupa

RM 115,00 za dva para grablji

Ukupno RM 435,00

Vaša je želja glede kalupa da isporučimo oba kalupa za cicero stožac. Odlit ćemo dakle oba odabrana pisma (Borgis i Garmond) na cicero stošcima. Niste se još izjasnili oko podesivosti (duljine retka) kalupa. Pretpostavljajući da se slažete, načinit ćemo

- jedan cicero kalup za duljinu retka 16-20 cicera

- jedan cicero kalup za duljinu retka od 20-24 cicera

³⁵⁶ Zanimljivo je da je Vošicki i kasnije ostao u kontaktu s Pinkasom preko kojeg je Typograph poslao dopis. Pitanje je i zašto tvrtka šalje dopis preko privatne osobe, odnosno je li do toga došlo zbog društvenih, odnosno ratnih okolnosti, možda jer je bolje da dopis stigne iz Beča nego iz Berlina? Rudolf Pinkas, preko kojeg je Typograph slao dopis, tri godine nakon Vošickijeve smrti, 5. siječnja 1960. iz Beča šalje pismo u kojemu piše: „Dragi Vinzenz! Nakon što već godinama nemam od tebe nikakvih vijesti, unatoč tome što sam ti u više navrata pisao, no nisam dobio nikakav odgovor, danas ti još jednom pokušavam pisati, možda ipak dobijem odgovor, ne znam ni jesi li živ ili nisi? Tvojemu sam sinu u Švicarskoj čestitao kad je dobio sina i zamolio ga da me izvijesti o svojem ocu, jer na svoja pisma od tebe nisam dobio nikakav odgovor, pa onda neka mi on kao tvoj sin nešto kaže o ocu, nažalost i to je bilo uzalud, jer nije mi odgovorio. Sad mu ni ne mogu više pisati, jer sam izgubio njegovu adresu, pa te stoga molim da mi napišeš kako ti je? Sestra i ja smo zdravi i često razgovaramo o tebi i o tome zašto se ne javljaš. Moji poslovi idu vrlo loše, tako da sam već odlučio odustati od njih i otići u mirovinu, jer dosegnuo sam šezdeset i pet godina i imam pravo na mirovinu. Još te jednom molim da se javiš, pozdravljam te i tebi i obitelji želim sretnu Novu. Tvoj Rudolf“. Pismo Rudolfa Pinkasa Vinku Vošickom od 5. siječnja 1960. Arhiva autora.

³⁵⁷ Dopis Typographa Vinku Vošickom od 8. travnja 1943. Arhiva autora.

³⁵⁸ Potvrda Ministarstva narodnog gospodarstva NDH Vinku Vošickom o plaćanju pristojbe na uvoz od 16. travnja 1943. Arhiva autora.

³⁵⁹ Uvozna dozvola Ministarstva narodnog gospodarstva NDH Vinku Vošickom od 16. travnja 1943., koja mijenja dozvolu od 9. veljače 1943. Arhiva autora.

Ako glede duljine retka imate drukčije želje, molimo Vas da nam ih priopćite brzojavno kako bismo to mogli uzeti u obzir pri proizvodnji. U prilogu Vam vraćamo dopuštenje za uvoz koje će Vam biti potrebno kad pošiljka stigne; nadalje prema Vašoj želji prilažemo kopiju našega pisma od 8. travnja³⁶⁰.

Nabava je išla sporo i bila je puna poteškoća te žurbe zbog rokova, što je zasigurno iziskivalo velike napore i bilo stresno, pogotovo u ratnim vremenima, gdje su partizanske snage jačale i spremale se zauzeti Koprivnicu, što će se i dogoditi šest mjeseci kasnije.

Typograph Vošickom 26. svibnja 1943. šalje dopis gdje se čini da će stići isporučiti stroj do kraja važenja dozvole, ali ne i kalupe, što prolongiraju za kolovoz:

„Priopćavamo Vam da naručeni stoj stoji u našoj tvornici zapakiran i da će jedan od sljedećih dana biti predan prijevozničkoj tvrtki Schenker u svrhu isporuke. Pošiljka, osigurana od oštećenja pri prijevozu, raspoređena je na pet sanduka označenih s T 37008/37012, bruto 785,00 kg, neto 513,5 kg, a njihov je sadržaj sljedeći:

T 37008

1 tipografski stroj, br. 7247, model Universal B

T 37009

1 slagarski stroj s hrvatskom tipkovnicom

T 37010

Različiti pribor:

1 paket alata i rezervnih dijelova

1 komplet matrica 148-197-320

1 komplet matrica 167-168-355

1 odvodna cijev za električnu inačicu

1 sud za odljeve s dijelovima Funditor

1 rasvjeta

1 knjiga uputa, 1 popis dijelova

1 svezak s posebnim znakovima, 1 katalog Antiqua pisma, 1 upute tvrtke Funditor

T 37011

1 Funditorov stalak

1 sat za uključivanje i isključivanje

T 37012

1 motor na trofaznu izmjeničnu struju 220/380 V

³⁶⁰ Dopis Typographa Vinku Vošickom od 5. svibnja 1943. Arhiva autora.

Preostala dva kalupa i dvoje grablje poslat ćemo smjesta čim budu proizvedeni. Vaš stari B-kalup za lijevanje ne može se koristiti za novi stroj Universal, tako da se stroj neće moći pustiti u pogon prije nego što stignu dva odabrana cicero kalupa. Nastojimo kalupe poslati tijekom kolovoza. S obzirom da oni idu poštom, trajanje prijevoza neće biti predugo.

U prilogu je naš račun za:

Proizvodnju stroja u iznosu od 11 145,00 RM

Nakon uplate u iznosu od 10 746,05 RM

Preostaje za uplatu.....398,95 RM

što najavljujete u danas pristigloj dopisu. Uplata 399,00 RM od travnja i dalje Vam je ovdje na raspolaganju.

Nadalje, šaljem Vam kopije carinskoga računa za:

- 1) Stroj
- 2) Grijanje
- 3) Motor

...kakve ćemo kao popratne dokumente predati špediteru.

Želimo Vam uspješan primitak pošiljke i bilježimo se sa šovanjem.³⁶¹

Iz dostupne korespondencije vidljivo je da je došlo do određenih problema oko uvozne dozvole, ali je sve bilo riješeno tijekom lipnja i srpnja. Tako je Prva hrvatska štedionica 2. lipnja 1943. Vošickom poslala dopis da je izvršeno plaćanje Typographu njemačkim kliringom u iznosu od RM 10 746,05, na temelju dozvole Hrvatske narodne banke od 25. veljače 1943. i uvozne dozvole Ravnateljstva za vanjsku trgovinu od 12. veljače 1943. te da je rok opravdavanja doznake istekao 1. lipnja. Navode koje podatke mora poslati ako nije dobio navedenu robu i šalju mu u prilogu tiskanice koju mora ispuniti, platiti biljege i vratiti, kako bi se produžio rok opravdanja dozvole.³⁶²

Produženje dozvole Vošicki dobiva 26. lipnja 1943.³⁶³, a ista vrijedi do 26. rujna 1943., za vrijednost robe u iznosu od 209 700 kuna, dakle čitav stroj.

S druge strane, Hrvatsko Schenker d. d. ima Specifikaciju vrijednosti robe za naplatu skupnog poreza na iznos od 10 485,00 RM odnosno 209 700,00 kuna na kojoj je datum 1. lipnja 1943. te žig carinarnice³⁶⁴. Na računu Typographa izdanom 26. svibnja 1943. piše da je račun ispravan i suma opravdana, odnosno da je račun originalan i u svemu ispravan, a datum je 2.

³⁶¹ Dopis Typographa Vinku Vošickom od 26. svibnja 1943. Arhiva autora.

³⁶² Dopis Prve hrvatske štedionice Vinku Vošickom o isteku uvozne dozvole od 2. lipnja 1943. Arhiva autora.

³⁶³ Uvozna dozvola Ministarstva narodnog gospodarstva NDH Vinku Vošickom od 26. lipnja 1943. Arhiva autora.

³⁶⁴ Specifikacija vrijednosti robe za naplatu skupnog poreza od 1. lipnja 1943. Arhiva autora.

srpnja 1943.³⁶⁵, a na Prenosnoj ispravi tvrtke Hrvatsko Schenker d.d. datum je 21. lipnja 1943. (s potvrdom carine od 2. srpnja 1943.)³⁶⁶ prema čemu je Vošicki više puta morao produžiti dozvolu.

Na Uvoznom očitovanju od 1. srpnja 1943³⁶⁷. kojim se traži ocarinjenje robe, stoji da je plaćeno i razduženo 3. srpnja 1943., prema čemu je Vošicki stroj u Koprivnicu dovezao u srpnju 1943. no, proces je izgledno još trajao jer su na istom dokumentu otisnute dvije potvrde Prve hrvatske štedionice – prva je opravdanje za sumu od 21. kolovoza, a druga od 30. rujna 1943., i neće se završiti prije 1945., odnosno 1960.

Dana 9. srpnja 1943. Hrvatsko Schenker d. d. ispostavilo je Nakladno grafičkom zavodu Vinko Vošicki račun za svoje usluge u iznosu od 71 190 kuna, a specifikacija između ostaloga pokazuje stavke carine u iznosu od 57 246 kuna, ležarine u iznosu od 2 177 kuna, željezničke vozarine u iznosu od 2 066 kuna i molbe za uvoznju dozvolu u iznosu od 4 760 kuna³⁶⁸.

Posao time ipak nije dovršen – još uvijek nisu stigla dva kalupa (*giesforme*), pa Vošicki 13. srpnja 1943. Državnoj riznici, odsjeku za banke i valute, predaje molbu za produljenje roka opravdanja od 26. lipnja 1943., „koje se istom zgotavljaju i uračunate su“³⁶⁹.

Dana 17. srpnja 1943. Pučku štedionu d. d. moli za doznačenje preostalih 398,95 maraka „buduć neki djelovi nalaze se još u izradbi i nebi ih dobio, dok ovu svotu na podmirenje cjelokupnog računa nedoznačim“³⁷⁰. Iako u pozdravu stoji „Za Dom spremni!“, Vošicki ne koristi korijenski pravopis.

Nekoliko dana kasnije, 22. srpnja 1943., Vošicki polaže 10 000 kuna za Typograph³⁷¹, a 31. srpnja im piše: „Čast mi je priopćiti Vam da je slagarski stroj stigao savršeno uredno i da je već montiran. Sviđa mi se i jedva čekam da ga stavim u pogon. Poslao sam Vam i ostatak u iznosu od 398,95 RM. Za novac koji je kod Vas, ako je moguće molim Vas izradite dva kalupa za Borgis matrice s Garmond čunjevima u dimenzijama 16=20 cicera i 20=24 cicera. Za ostatak molim Vas pošaljite mi najosjetljivije rezervne dijelove, opruge pod tipkovnicom i slova k, c, b, a, e, d, g, f, č, ć, š, ž, n, đ, j, r, v, z, p, h, l, m, i, ? , t, u (samo gumbe = glave) U nadi da ću uskoro primiti kalupe, bilježim se sa štovanjem.“³⁷²

³⁶⁵ Račun Typographa od 26. svibnja 1943. Arhiva autora.

³⁶⁶ Prenosna isprava tvrtke Hrvatsko Schenker d.d. od 21. lipnja 1943. Arhiva autora.

³⁶⁷ Uvozno očitovanje od 1. srpnja 1943. Arhiva autora.

³⁶⁸ Račun tvrtke Hrvatsko Schenker d. d. broj 6560 Nakladno grafičkom zavodu Vinko Vošicki od 9. srpnja 1943.

³⁶⁹ Molba za produljenje roka opravdanja unapredne doznake od 13. srpnja 1943. Arhiva autora.

³⁷⁰ Zahtjev Vinka Vošickog Pučkoj štedionu d. d. za doznaku sredstava od 17. srpnja 1943. Arhiva autora.

³⁷¹ Potvrda Pučke štedionice d. d. od 22. srpnja 1943. Vinku Vošickom o pologu sredstava. Arhiva autora.

³⁷² Dopis Vinka Vošickog Typographu od 31. srpnja 1943. Arhiva autora.

Doznaka njemačkim kliringom za kalupe išla je 26. kolovoza 1943., u iznosu od 398,95 RM, odnosno 8 100 kuna³⁷³.

Sad već u listopadu, manje od mjesec dana kad će grad zauzeti partizani, Vošicki od Pučke štedionice dobiva dopis: „Danas smo primili dopis Prve hrvatske štedionice u Zagrebu odnoseći se na doznaku od RM 10 746, 05 na Typograph G. m. b. H. Berlin, koji Vam šaljemo na uvid sa upozorenjem, da izvolite prema istomu postupati, kako bi izbjegli eventualnim troškovima odnosno kazni. Mi držimo, da je pogriješka učinjena u tome, što ste prigodom carinjenja robe predočili račun na manji iznos nego što je unapred plaćeno.“³⁷⁴

Istoga dana Vošicki Pučkoj štedionici d. d. šalje potvrdu i dva računa za kalupe u ukupnom iznosu od 375 RM, za koje mu Typograph mora poslati kalupe („2 Paar Rechen i 2 Giessforme“) koje je „već u više navrata reklamirao, ali bez uspjeha“³⁷⁵.

Posljednji dopis od Typographa stići će u srpnju 1945., čemu će se vratiti u nastavku rada.

6.3.3. Suradnja s partizanima i komunističkim vlastima

Kad se kupnja ovih strojeva stavi u kontekst vremena vidi se da su partizani zauzeli grad tek što je Vošicki nabavio strojeve, 7. studenog 1943. Već u noći sa 7. na 8. studenoga u njegovu su tiskaru u Varaždinskoj ulici došli Grga Jankez, Stjepan Jambrešić i komandant Ante Dobrila Pepo s proglasom koji je morao otisnuti (Dobrila Pepo 1983: 141). Ne može se tvrditi da su znali za njegove nove strojeve, ali to je izgledno, i ne samo kad se u obzir uzme veličina grada i to da je u gradu tiskaru imao i njegov bivši naučnik i zaposlenik Loborec, koji je bio član Narodnooslobodilačkog odbora. Štoviše, sastanak NOO-a odmah po osvajanju grada održan je upravo u Loborčevoj kući (Dobrila Pepo 1983: 144).

Iako je i ranije potpomagao partizane opskrbljujući ih znatnim količinama papira koje im je besplatno slao preko Mije Šimeka za rad Tehnike OK KPH Bjelovar u Jezercu (Dobrila Pepo 1983: 111) sad je za njih radio intenzivno. U tri mjeseca koliko su partizani upravljali gradom otisnuo je ogromne količine proglaša.

Dana 10. studenoga 1943. održana je konferencija u Štabu 28. divizije na kojoj su između ostalih bili Mika Špiljak, Ivan Šibl, Stjepan Prvčić, Tomo Gaži, Tomo Čiković, Dobrila Pepo i Valko Loborec. Na njoj se raspravljalo o budućnosti koprivničkih tiskara te je odlučeno da se tiskara Viktora Senjana konfiscira. Preuzeo ju je Koprivničanac Stjepan Zabavnik, te je

³⁷³ Potvrda Pučke štedionice d.d. Vinku Vošickom o uplati od 26. kolovoza 1943. Arhiva autora.

³⁷⁴ Dopis Pučke štedionice d. d. Vinku Vošickom od 9. listopada 1943. Arhiva autora.

³⁷⁵ Dopis Vinka Vošickog Pučkoj štedionici d.d. od 9. listopada 1943. Arhiva autora.

zajedno s tiskarom Valka Lobarca odvezena iz grada (Loborec 1979: 29-31). Inače, Senjan je poginuo tijekom napada na grad, a o njegovoj je smrti postojalo više verzija. Jedni su tvrdili da se sam ubio da ga partizani ne bi uhvatili, drugi da su ga partizani ubili zato što je tiskao za ustašku vlast, a treći da ga je ubio neki čovjek po prezimenu Zlatić, zbog neriješenih materijalnih odnosa (Despot 2013: 104).

Kako je istaknuo Franjo Horvatić, tiskani materijal dijeli se na proglose, plakate i letke, a tematski ih se može podijeliti u pet grupa: izdanja komande mjesta Koprivnice, izdanja NOO kotara i grada Koprivnice, izdanja vojnih jedinica, izdanja društvenopolitičkih organizacija i radio-vjesnik (Horvatić 1979: 42). Radio-vjesnik je izdavao OK KPH Varaždin, a Ružica Fras, članica tamošnjeg Agitpropa hvatala je preko radija vijesti i stenografirala ih, pa su onda umnažane (Dobrića Pepo 1983: 167).

Božena Loborec, kći Valka Lobarca, književnica i ravnateljica koprivničke knjižnice navodi da je Vošicki otisnuo sljedeće materijale:

1. Proglas ZAVNOH-a, tiskan u 15 000 primjeraka,
2. Radio-vjesnik, 11.-13. [XI?] 1943., tiskan u 8 000 primjeraka,
3. Saopćenje o oslobođenju Koprivnice, tiskano u 10 000 primjeraka,
4. Narodu bjelovarskog okruga, tiskano u 10 000 primjeraka,
5. Radio-vjesnik, 13.-17. XI. 1943., tiskan u 8 000 primjeraka,
6. Naprijed, br. 26, tiskano u 5 000 primjeraka,
7. Radio-vjesnik, 17.-19. XI. 1943., tiskan u 8 200 primjeraka,³⁷⁶
8. Vjesnik, br. 24, tiskan u 5 000 primjeraka,
9. Radio-vjesnik, 19.-22. XI. 1943., tiskan u 8 200 primjeraka,
10. Srpska riječ, br. 3., tiskano u 3 000 primjeraka,
11. Izjava o ciljevima i načelima NOB-a, tiskano u 15 000 primjeraka,
12. Radio-vjesnik, 22.-25. XI. 1943., tiskano u 8 200 primjeraka,
13. Odjeci borbe, br. 3, tiskano u 2 500 primjeraka,
14. Proglas Komande kalničkog područja, tiskano u 1 000 primjeraka,
15. Omladini Jugoslavije, tiskano u 10 000 primjeraka,
16. Radio-vjesnik, 26.-30. XI. 1943., tiskano u 8 200 primjeraka,
17. Narodima Jugoslavije, tiskano u 10 800 primjeraka,
18. Mlađoj generaciji, tiskano u 10 000 primjeraka,

³⁷⁶ U tekstu Božene Loborec otisnut je broj 82 000, ali pretpostavljam da je to greška.

19. Slobodni dom, tiskano u 5 000 primjeraka,
20. Saopćenje u borbi za Čazmu, tiskano u 5 000 primjeraka,
21. Radio-vjesnik, 1.-4. XII. 1943., tiskano u 8 200 primjeraka,
22. Rezolucija ZAVNOH-a (Plaški), tiskano u 6 000 primjeraka“ (Loborec 1979: 29-30).

Zahvaljujući Anti Dobrili, zna se za još materijala koji je Vošicki tiskao za Komandu mjesta u vrijeme dok joj je on bio na čelu, s time da navodi kako ni to nisu svi materijali koje je Vošicki tiskao.

Dobrića navodi sljedeće materijale:

1. Proglas domobranima, ustašama i njemačkim vojnicima od 16. studenog 1943. da se jave vojnim vlastima, u 2 000 primjeraka,
2. Proglas o predaji oružja i vojnih predmeta od 16. XI 1943. u 2 000 primjeraka,
3. Proglas o zabrani pljačke od 16. studenoga u 2 000 primjeraka,
4. Proglas o slobodnom kretanju od 3. XII 1943. u 2 000 primjeraka,
5. Proglas o upućivanju dobrovoljaca i mobiliziranih u NOV s uputstvima od 13. prosinca 1943. u 2 000 primjeraka,
6. Proglas o zabrani kretanja bez propusnice od 13. XII 1943. u 2 000 primjeraka,
7. Proglas o protjerivanju osoba koje su održavale vezu s neprijateljima koji su odbjegli iz Koprivnice i drugim neprijateljima od 21. XII 1943. u 5 000 primjeraka,
8. Oglas o vršenju vjerskih obreda u Badnjoj noći od 23. prosinca 1943. u 5 000 primjeraka,
9. Proglas o produženju kretanja u Badnjoj noći od 23. XII 1943. u 2 000 primjeraka,
10. Oglas za Novu Godinu s čestitkom u 5 000 primjeraka.

Osim toga, navodi brošuru Josifa V. Staljina *Iz pitanja lenjinizma i O osnovama lenjinizma*, zapravo pretisnuto izdanje *Borbe* iz 1943. otisnuto u 500 primjeraka, kao i knjigu *Drugo zasjedanje AVNOJ-a* u 5 000 primjeraka (Dobrića Pepo 1983: 167).

Također navodi da su se tiskarom služili i Oblasni komitet KPH za zagrebačku oblast, Štab II operativne zone, Okružni komitet KPH Bjelovar, OK KPH Varaždin, OK KPH Krapina, Komanda kalničkog područja, Okružni NOO Bjelovar, Kotarski i Gradski NOO Koprivnica, pojedini općinski NOO-i i Komanda mjesta Koprivnice. Navodi i da je u tiskari tada radilo šest radnika: Stjepan Trstenjak, slugar; Marica Šimunić-Trstenjak, ulagačica; Olga Vasiljević, ulagačica; Rezika Jarža, ulagačica i još dva stručna radnika (Dobrića Pepo 1983: 164-167).

Sveukupno, izraženo brojkama, Vošicki je za partizansku vlast u stotinjak dana otisnuo gotovo 200 000 letaka, proglasa i plakata, 500 brošura i 5 000 knjiga.

Osim toga, kako je istaknuo komandant Dobrila, upravo „zahvaljujući riziku Vinka Vošickog koji je neke proglase, oglase i drugo sakrio u svojoj klijeti u vinogradu, mi danas raspoložemo ovim materijalima“ (Dobrila Pepo 1983: 167).

Njegov doprinos tu ne prestaje. Krajem 1943., a zatim i 1944., Vošickom oduzimaju pisaći stroj, boju i tiskarska slova, radi „pohrane na sigurno“.

Komanda mjesta u Koprivnici 21. prosinca 1943. izdala mu je potvrdu „kojom se od strane ove Komande potvrđuje, da je jedna pisaća mašina marke 'Grom' kod ove Komande, a jedna mašina za štampanje se nalazi kod Okružnog K[omiteta?], kao i pet ladica sa slovima.“³⁷⁷ Potvrdu je potpisao komandant Ante Dobrila Pepo.

U Vošickijevoj dokumentaciji sačuvana je i potvrda o predaji boje Oblasnom komitetu K.P.H. za Zagrebačku oblast, „kojom se potvrđuje primitak 5 kg boje za štampu od Tiskare Vošicki u Koprivnici. Ista boja imade mu se vratiti ili se imade naplatiti, po dogovoru sa njime“.³⁷⁸ U potpisu nedatiranog dokumenta stoji „Mika“, a moguće je riječ o Miki Špiljku, koji je kasnije u Jugoslaviji obnašao niz važnih političkih funkcija.³⁷⁹

Boju je predao i 23. siječnja 1944. U zapisniku stoji: „Po naredjenju Štaba X. Korpusa Zagrebačkog pronadjena [!] boja u količini i to 3 kutija po 5 kg. crne boje i 7 manjih kutija uz raznim bojama. Boje su privatno vlasništvo Vošicki Vinka vlasnika tiskare iz Koprivnice te će se ista po naredjenju Štaba X. Zagrebačkog Korpusa pohraniti na sigurno mjesto, no ista boja ostaje i nadalje vlasništvo gore imenovanog vlasnika.“³⁸⁰ U pronalasku su sudjelovali „drug Pomoć. Komandanta Lončar Ivan, od strane Kotarskog Komiteta Drug Mirko, odgovorni za štampu drug Slavko“³⁸¹ i sam Vošicki. Dvije kutije crne boje i svih 7 raznobojnih otpremljeno je u Oblasni komitet K.P.H za Zagrebačku oblast.³⁸²

³⁷⁷ Potvrda Komande mjesta u Koprivnici o oduzimanju pisaćeg stroja i ladica sa slovima. Arhiva Miroslava Vlahovića. Kopija se nalazi kod autora.

³⁷⁸ Potvrda o predaji boje Oblasnom komitetu K.P.H. za Zagrebačku oblast. Arhiva Miroslava Vlahovića.

³⁷⁹ „Špiljak, Mika, hrvatski političar (Odra kraj Siska, 28. XI. 1916 – Zagreb, 18. V. 2007). Od 1933. sudjelovao je u radničkom pokretu, a 1935. postao je član Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ), te od 1938. član KPJ. God. 1941. bio je jedan od organizatora partizanskog pokreta u sisačkome kraju. Od 1942. bio je politički komesar 6. banijskog bataljuna Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, a potkraj rata bio je imenovan tajnikom Pokrajinskoga komiteta SKOJ-a za Hrvatsku. Bio je tajnik Gradskoga komiteta KP Hrvatske u Zagrebu (1945–51), predsjednik Izvršnoga vijeća Sabora SR Hrvatske (1963–67), predsjednik Saveznog izvršnog vijeća (1967–69), predsjednik Vijeća Saveza sindikata Jugoslavije (1971–82) te predsjednik Predsjedništva SFRJ (1983–84). Kao predsjednik Predsjedništva CK SK Hrvatske (1984–86) vodio je liberalniju nacionalnu politiku.“ (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=59840>, pristupljeno 22. studenoga 2019. 15:26)

³⁸⁰ Zapisnik o preuzimanju boje od Vinka Vošickog 23. siječnja 1944. Arhiva Miroslava Vlahovića.

³⁸¹ Isto.

³⁸² Isto.

U Vošickijevoj su ostavštini sačuvana su i dva zapisnika (ili zapisnik i potvrda) koji su u njegovoj tiskari sastavljeni 9. veljače 1944., dakle prilikom povlačenja pred ustaškim snagama, koje su toga dana ponovno zauzele Koprivnicu (Despot 2013: 130).

U rukom pisanom zapisniku stoji: „Radi pohrane na sigurno mjesto preuzeo sam danas iz tiskare Vošicki u Koprivnici – vlasnik drug Vošicki Vinko sljedeće:

- 1.) 263 omota po [prekrižen broj 250, iznad nadopisan i prekrižen broj 500] ar. tiskovnog papira srednje kvalitete format 50 x 80 – 28 kg
- 2.) 12 omota po 500 ar. tiskovnog papira srednje kvalitete format 50 x 80
- 3.) Ćiriliska slova (2 paketa)

Sve ovo ostaje i dalje vlasništvo gore imenovanoga vlasnika.

Za slučaj upropašćenja papir će se platiti.“³⁸³

Robu je preuzeo član Z.A.V.N.O.H.-a Ivan Božičević.

Istog dana zamjenik komandanta koprivničke komande Leskovar potpisao je da se „u svrhu pohrane na sigurno mjesto privremeno [se] rekvirira iz tiskare Vošicki u Koprivnici vlasništvo Vošicki Vinka iz Koprivnice sljedeće:

- 1/ Jedan tiskarski stroj 'Amerikanka'
- 2/ Slova potrebna za štampanje novina i plakata
- 3/ Sav papir potreban za rad na tiskarskim strojevima.

Sve gore navedeno ostaje i nadalje vlasništvo Vošicki Vinka iz Koprivnice te će se u slučaju upropašćenja naplatiti.“³⁸⁴

Na ovu predju vjerojatno misli Dobrila kad kaže da se „prilikom povlačenja partizanskih jedinica iz Koprivnice u veljači 1944. nisu [se] mogli povući i vrlo teški strojevi tiskare Vinka Vošickog. Otpremljena su samo dva stroja i to jedna »amerikanka« i jedna »viktorija«, slova i nešto papira, dakle ono najnužnije što je bilo potrebno za rad jedne male štamparije“ (Dobrila Pepo 1983: 167).

S povratkom ustaških vlasti Vošicki opet pokušava doći do robe koju mu Typograph još nije isporučio. Dana 15. svibnja 1944. izdana mu je još jedna uvozna dozvola koja je vrijedila do

³⁸³ Zapisnik o preuzimanju papira i ćirilicnih slova od Vinka Vošickog 9. veljače 1944. Arhiva Miroslava Vlahovića.

³⁸⁴ Zapisnik o rekviriranju tiskarskog stroja, papira iz tiskare Vošicki 9. veljače 1944.

15. kolovoza 1944., a odnosila se na modele za odljeve u vrijednosti od 320 RM, odnosno 6. 400 kuna³⁸⁵.

Konačno, već pred kraj rata, 14. srpnja 1945., kad su partizanske snage opet preuzele kontrolu nad gradom, Pučka štedionica d. d. šalje Vošickom dopis u kojemu pišu: „U svrhu prijave Vašeg unaprednog plaćanja na tt. 'Tipograph' Berlin izvolite nam poslati zaključnicu ili račun robe za koju je plaćen iznos od Rm 660.- S. F. S. N.³⁸⁶“

Vošicki nakon rata vjeruje da će mu sve biti vraćeno. U pismu koje šalje Vojnom tužilaštvu u Zagreb, jer ništa mu nije vraćeno niti plaćeno, navodeći što je sve odvezeno iz njegove tiskare, pod 3. točkom navodi da je predao jedan tiskarski stroj i „sveukupne zalihe slova, slagaceg materijala, pomagala, papira (na desetke kola je otpremljeno smjerom prema Slavoniji) 9. II. 1944.“³⁸⁷

Osim toga, Vošicki u pismu koje započinje riječima „nalazeći se u slabim novčanim prilikama i uslijed visoke starosti nesposoban za intenzivan rad slobodan sam drugarski naslov zamoliti za isplatu robe, materijala i strojeva“, sve prema priloženim potvrdama, gdje navodi i 400 000 kruna za postradale, potvrdu o darivanju 4 518 dinara za izborni fond i potvrdu o procjeni štete.

Posljednje dvije potvrde također su sačuvane, a obje su nastale nakon rata. Prvu mu je izdao Gradski odbor J. N. F, odnosno zaposlenica u administraciji, dana 15. studenoga 1945., a njome potvrđuje primitak 4 518 dinara od knjižare Vošicki u korist izbornog fonda.³⁸⁸

Drugom potvrdom, zapravo obrascem broj 5, Kotarska Komisija za ratnu štetu po predmetu procjene broj 392 po održanom ročištu na dan 19. rujna 1945. donijela je zaključak da mu je nanesena materijalna šteta i to: šteta zbog lišenja slobode po obrascu broj 2, izgubljeni prihod za vrijeme lišenja slobode, u iznosu od 15 000 dinara; šteta po obrascu broj 3 koja se odnosi na gubitak na imovini u iznosu od 152 410 dinara i izgubljene dobiti u iznosu od 43 800 dinara. Sveukupna ratna šteta koja mu je pričinjena iznosi 211 210 dinara.³⁸⁹

Zahvaljujući pismu Vojnom tužilaštvu poslanom sedam godina kasnije vidimo da odštetu nikada nije dobio, ali i da se nadao da je to još uvijek moguće.

³⁸⁵ Uvozna dozvola Ministarstva narodnog gospodarstva NDH Vinku Vošickom od 15. svibnja 1944. Arhiva autora.

³⁸⁶ Dopis Pučke štedionice d. d. Vinku Vošickom od 14. srpnja 1945. Arhiva autora.

³⁸⁷ Pismo Vinka Vošickog Vojnom tužilaštvu u Zagrebu od 11. listopada 1952. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

³⁸⁸ Potvrda Gradskog odbora J. N. F.-a od 15. studenoga 1945. o primitku 4 518 dinara od knjižare Vošicki za izborni fond. Arhiva Miroslava Vlahovića.

³⁸⁹ Zaključak Kotarske komisije broj 392 od 19. rujna 1945. o ratnoj šteti pričinjenoj Vinku Vošickom. Arhiva Miroslava Vlahovića.

U zaključku Kotarske komisije vidimo da je osim što je pomagao partizansku borbu materijalnim sredstvima i radom, zbog te suradnje bio i zatvaran. Kad se govori o Vošickijevim uhićenjima od strane ustaških vlasti, spominju se dva zatvaranja. Prvi puta bio je zatvoren nakon što je u grad stigao Boban, a drugi put pred napad partizana na grad (Dobrila Pepo 1983: 167), u noći s 12. na 13. listopada 1944., kada je zajedno s drugim građanima zatvoren u sinagogi (Paprika 1986: 19).

Međutim, Vošicki je bio zatvoren još barem jednom, na samom kraju rata. Od 13. do 23. travnja 1945. bio je zatvoren u bjelovarskom zatvoru zbog istrage.³⁹⁰ Budući da je naziv tiskare bio otisnut na materijalu koji je tiskao za partizane jasno je da su znali za njegovu suradnju s njima. Njegov sin Boris Vošicki rekao mi je da je pješice išao u bjelovarski zatvor i molio Bobana da ga pusti, ne tvrdeći da je to utjecalo na činjenicu što je doista i izašao iz zatvora.³⁹¹

Izgleda da su ga prethodne godine umorile, barem na način da je želio otići. U kopiji nepotpisana pisma koje se čuva u koprivničkom Muzeju, datiranom s 5. siječnja, neimenovanoj gospođi koja mu nudi na otkup knjige nekog koga on naziva najboljim i najmilijim prijateljem, a za koje ne želi da dođu u tuđe ruke, piše kako bi iskoristio tu priliku (valjda preuzimanje tih knjiga) da sasvim prijeđe u bijeli Zagreb, što je njegova davna želja.³⁹² Tu se opet vidi njegov entuzijazam i vjera da će moći nastaviti s poslom, jer iako na zalihama ima dva vagona knjiga, spreman je uzimati još. S druge strane, njegov ton u ovom je pismu malo drugačiji. Riječi kao što su najbolji i najodaniji prijatelj ne spominje ni u jednom drugom pismu. Štoviše, ne spominje prijatelje uopće. Uz to, njegove zalihe jesu velike, ali teško da je mnogo rasprodao u zadnje vrijeme, jer uglavnom je riječ o starim izdanjima pa teško da bi pomama nastala baš pred kraj 1944., nakon nekoliko ratnih godina, raseljavanju židovskog stanovništva među

³⁹⁰ Otpusnica izdana Vinku Vošickom 23. travnja 1945. od Zapovjedništva redarstvene straže NDH u Bjelovaru. Arhiva Miroslava Vlahovića.

³⁹¹ Telefonski razgovor s Borisom Vošickim 9. rujna 2018.

³⁹² „Velepoštovana gospođo! Vašu cj. dopisnicu sam sa zahvalnošću primio. Hvala Vam, i hvala na iskazanom povjerenju. [...] Danas sam bio na policiji i molio sam za propustnicu, međutim, na policiji su bili preopterećeni poslom i bilo mi rečeno, neka dođem u subotu. Po mome mjenju bi bilo najbolje i najpametnije, da Vi mi poštovan[a] gospođo javite, ako znate, koliko od svake knjige još imadete na zalihama i koliko za sve skupa, tražite. Ako mi suma nebude pretjerana, ja ću nju odmah prihvatiti i Vam u gotovom isplatiti. Jer meni se najviše radi zato, da rad mog najboljeg i najmilijeg prijatelja nedođe u tuđe ruke. Ja bi svakako htio da ovu priliku iskoristim i da pređem sasama u naš bijeli Zagreb, što je moja davna želja. Znam samo, da će sada biti vrlo teško za prikladne prostorije, jer moje zalihe su još uvijek znatne, makar sam u zadnjim mjesecima mnogo toga rasprodao. [...]“ Pismo Vinka Vošickog o otkupu knjiga od 5. siječnja 1945. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

kojima su bila i djeca, odnosno učenici, odlasku mladića u rat, itd. Jedini koji bi mogli naglo početi kupovati knjige su vojnici koji su pridošli u grad.

Drugi svjetski rat bio je stresno razdoblje za Vošickog. Nabava strojeva ostaje zagonetka. Koliko zbog same činjenice da se odigravala tijekom političkog sustava koji Vošicki nije podržavao, toliko i zbog toga jer je riječ o investiciji u vremenima kad je gospodarstvo, s izuzetkom određenih grana koje profitiraju u ratu, u raspadu, a napose jer je već tridesetih godina Vošicki u padu i nisu zabilježeni pothvati i nakladnički nizovi koji su ga učinili poznatim tijekom dvadesetih godina. Možemo si postaviti pitanje ima li nabava veze sa suradnjom s Ljeskovcem, indirektno možda i sa Bzikom, što bi imalo smisla, kao i je li možda dobio vladinu potporu, kao što je bio slučaj s Đurom Loborcem. Odgovore je u ovom trenutku nemoguće dati, ali sigurno je da je planirao da će tiskati još mnogo i dugo. Potom su došli partizani s kojima je intenzivno surađivao, a koji su mu odvezli materijal i dobar dio oruđa za rad, da bi ustaše opet osvojile grad i strpale ga u zatvor.

Napokon, 1945. rat završava pobjedom partizana s kojima je surađivao, a njegov bivši naučnik Loborec, koji je za Nezavisnu Državu Hrvatsku tiskao domovnice³⁹³ zauzima istaknuta mjesta.

Vošickijeva naivnost vidi se u i tome što je još dugo, tako reći do smrti, pokušavao doći do povrata sredstava koja je preplatio Typographu pa je tako posljedni sačuvan dopis na njegovo ime stigao iz beogradskog Državnog sekretarijata za poslove finansija, čak tri godine nakon njegove smrti, točnije 16. rujna 1960., a u njemu piše: „U vezi sa Vašim potraživanjem od nemačke firme Typograph G. m. b. H., Berlin, u iznisi od RM 660.- od 1. IV. 1943 izveštavamo da nas je dužnička firma obavestila da usled ratnih događaja nije više u posedu dokumenata iz kojih bi mogla ustanoviti da je Vaš dužnik. Nemačka firma moli da joj se saopšti ime banke preko koje je plaćanje izvršeno. Na osnovu izloženog molimo da nam hitno odgovorite preko koje naše i strane banke ste plaćanje izvršili.“³⁹⁴

6.3.4. Poslijeratne godine (1946.-1948.)

³⁹³ Nezavisna Država Hrvatska. Poglavarstvo upravne općine Drnje. Domovnica izdana Tomi Paveli dana 23. siječnja 1942. Tiskara Valko Loborec. Arhiva Ivana Zvijerca.

³⁹⁴ Dopis Državnog sekretarijata za poslove finansija FNRJ Vinku Vošickom od 16. rujna 1960. Arhiva autora.

Završetkom rata, Vošickijeve brige nisu završile. Upravo suprotno, s time da ga sad napadaju oni za čiji je dolazak na vlast uložio mnogo truda i vlastitih sredstava. Ima 61 godinu, a prethodne četiri radio je besplatno, dajući vlastiti materijal.

Završetkom rata još su jednom promijenjene političke i upravljačke strukture. Nakon što se vratio iz Osijeka gdje je odveo strojeve s Papuka i pokrenuo tiskaru te bio direktor Vojno-oblasne štamparije za Slavoniju, Valko Loborec obnašao je niz funkcija (Loborec 1979: 39). Bio je istaknut kao kandidat na izborima koji su se trebali održati 1945., a potkraj iste godine kad je Koprivnica podijeljena na pet rajona odnosno gradskih četvrti, izabran je za tajnika III. rajona (Despot 2013: 202-203). Bio je v. r. tajnika Mjesnog narodnog odbora Grada Koprivnice (Despot 2013: 319), pročelnik financijskog odsjeka Kotarskog NO-a Koprivnica³⁹⁵, predsjednik Komisije za plan i financije Narodnog odbora kotara Koprivnica³⁹⁶, direktor trgovačkog poduzeća Izvor³⁹⁷, direktor Koprivničke tiskare,³⁹⁸ član savjeta koprivničkog muzeja³⁹⁹, član Izdavačkog savjeta⁴⁰⁰ i direktor novopokrenutog Novinsko-izdavačkog poduzeća Glas Podravine⁴⁰¹. U kasnijim godinama dobio je više nagrada i priznanja, kao što su *Orden rada sa zlatnim vijencem* i *Nagrada 7. studenoga*⁴⁰² te dao više intervjuu Glasu Podravine. Njegove su se izjave prenosile iz godine u godinu vezano za Dan borca, kao predsjednika Općinskog odbora Saveza boraca⁴⁰³, držao je referat povodom svečane proslave Dana ustanka 1954. godine⁴⁰⁴, bio je izaslanik Narodne fronte⁴⁰⁵, a prilikom snimanja emisije *Mikrofon je vaš* Radiotelevizije Zagreb i Beograd, zajedno s Pavlom Vratarićem, također bivšim Vošickijevim zaposlenikom, s voditeljem je razgovarao o partizanima-grafičarima i tiskari na Papuku⁴⁰⁶. Glas Podravine u rujnu 1952. godine u članku *Toliko da se zna...* iza Loborčeva imena navodi funkciju predsjednika Opće poljoprivredne zadruge Koprivnica. Članak je zanimljiv jer ovaj put se ne radi o podvizima grafičara-partizana već piše da ga je sudac za prekršaje kaznio s 1 500 dinara što nije platio vlastitim novcem, već iz zadrugne blagajne, uz zaključak: „Eto, samo toliko da znaju zadrugari, koji mu to sigurno nisu

³⁹⁵ Zapisnik o preuzimanju tiskare Vinka Vošickog od 7. ožujka 1943. Arhiva Miroslava Vlahovića.

³⁹⁶ Održana je peta sjednica oba vijeća Narodnog odbora kotara Koprivnica. *Glas Podravine*, godina IV, broj 18, 5. rujna 1953. 1.

³⁹⁷ Čovjek i rad. *Glas Podravine*, godina XII, broj 47-48, 20. studenoga 1961. 5.

³⁹⁸ Isto.

³⁹⁹ Veliki registar boja. Uz izložbu Fedora Malančeca. *Glas Podravine*, godina XII, broj 17-18, 1. svibnja 1960. 4.

⁴⁰⁰ *Glas Podravine*, godina XII, broj 47-48, 20. studenoga 1961. 2.

⁴⁰¹ Isto. 12.

⁴⁰² Tiskarska legenda Podravine. *Glas Podravine*, godina XXXVI, broj 51, 25. prosinca 1981. 9.

⁴⁰³ Svečana proslava Dana borca u Koprivnici. *Glas Podravine*, godina IX, broj 15, 13. srpnja 1957. 1.

⁴⁰⁴ Svečana proslava Dana ustanka u Koprivnici. *Koprivnički tjednik*, godina V, broj 31, 31. srpnja 1954. 1,3.

⁴⁰⁵ Sastanak članova Narodne fronte VI. bloka Herešin. *Glas Podravine*, godina III, broj 6, 22. ožujka 1952. 2.

⁴⁰⁶ *Glas Podravine*, godina XI, broj 49, 12. prosinca 1959. 4.

odobrili.⁴⁰⁷ Prema Koprivničkom tjedniku, 1954. godine bio je i rukovodilac otkupne stanice poduzeća za otkup jaja Slavonka te bio izabran u Savjet za privredu NO-a kotara Koprivnica.⁴⁰⁸ Također, treba reći da je 50-ih godina Loborec istodobno i seljak.^{409/410}

Umro je 1992. godine doživjevši duboku starost (r. 1899.), a u nekrologu objavljenom u Glasu Podravine piše da je bio „obdaren neizmjernom milošću Božjom“ te da je nauk počeo „davne 1911. kod velikog koprivničkog meštra tiskarstva Vinka Vošickog“. Autor nekrologa Antun Stišćak piše da u „radu pokojnoga Valka ne možemo zaobići godinu 1924. bilo je to u vrijeme kada su u spomenutoj tiskari Vošickog svoje radove tiskali velikani hrvatske književnosti. Grafičar, strojar Valko, imao je čast da razgovara s velikim Krležom.“⁴¹¹ Godine od 1923. do 1925. možda su bile važne za Valka koji je razgovarao s Krležom, ali priliku za to imao je zbog Vošickog. Velikan(i) hrvatske književnosti u Koprivnici su bili objavljujivani zbog Vošickog. K tome, koliko je Valko razgovarao s Krležom, vidi se i u jednom od tekstova njegove kćeri Božene Loborec, koja piše kako je Krleža tek pitao svakoga kako se zove i nikoga nije čak ni oslovljavao po imenu pa navodi očeve riječi: „Svi smo ga poštovali, iako je s nama razgovarao vrlo malo.“⁴¹² Za razliku od Loborca, koji je samo morao složiti slova onako kako piše, kao što mu je rekao Krleža⁴¹³, Vošicki je bio taj koji je pisca doveo u Koprivnicu i objavljivao njegove knjige.

Pavao Vratarić 1945. godine postao je direktor tiskare *Mihovil Pavlek Miškina*⁴¹⁴. Iste godine izabran je u Savjet za socijalnu politiku i narodno zdravlje NO-a kotara Koprivnica.⁴¹⁵ Bio je glavni urednik *Koprivničkog tjednika*, „organa socijalističkog saveza radnog naroda grada i kotara Koprivnice“⁴¹⁶ (zapravo preimenovanog Glasa Podravine, koji nakon godinu dana dobiva staro ime i novog urednika)⁴¹⁷, te zatim dugogodišnji tehnički urednik u Glasu Podravine.

⁴⁰⁷ Toliko da se zna. *Glas Podravine*, godina III, broj 19, 27. rujna 1952. 4.

⁴⁰⁸ Prva sjednica Vijeća proizvođača. *Koprivnički tjednik*, godina V, broj 46, 15. studenoga 1954. 1.

⁴⁰⁹ Prošireni plenum Kotarskog odbora Socijalističkog saveza. *Glas Podravine*, godina X, broj 45, 22. studenoga 1958. 5

⁴¹⁰ Rezultati i nerazumijevanje. *Glas Podravine*, godina XI, broj 4, 24. siječnja 1959. 1, 4.

⁴¹¹ Stišćak, Antun. In memoriam. Valko Loborec. *Glas Podravine*, godina XLVII, broj 4, 31. siječnja 1992. 8.

⁴¹² Loborec, Božena. Neka svatko pronađe svog Krležu. *Glas Podravine i Prigorja*, godina XLVIII, broj 29, 23. srpnja 1993. 7.

⁴¹³ Loborec, Božena. Neka svatko pronađe svog Krležu. *Glas Podravine i Prigorja*, godina XLVIII, broj 29, 23. srpnja 1993. 7.

⁴¹⁴ Dvostruki životni start. *Glas Podravine*, godina XL, broj 48, 13. prosinca 1985. 5.

⁴¹⁵ Prva sjednica Vijeća proizvođača. *Koprivnički tjednik*, godina V, broj 46, 15. studenoga 1954. 1.

⁴¹⁶ *Koprivnički tjednik*, godina VI, broj 12, 19. ožujka 1955.

⁴¹⁷ Dvadesetpet godina poslijeratne štampe i lokalnog radija u Koprivnici. *Glas Podravine*, godina XXV, broj 44, 30. listopada 1970. 7.

U prvom poslijeratnim mjesecima čini se da i Vošicki dobro stoji. Polako nastavlja s nakladničkom, ali i tiskarskom djelatnošću. Opet radi (ili su u upotrebi) tiskalice za vlast – sačuvane su dvije stanovne prijave datirane s 26. srpnja 1945.⁴¹⁸, odnosno 30. prosinca 1945.⁴¹⁹, kao i domovnica Federativne Narodne Republike Jugoslavije izdana 8. srpnja 1947.⁴²⁰, na tiskanici otisnutoj 1946. godine.

Prema jednom pismu, Vošicki je 17. kolovoza 1945. u *Narodnom listu* objavio oglas kojim poziva pisce i prevoditelje da mu pošalju djela za objavu, pogotovo djela za mladež⁴²¹.

Aktivan je u javnom životu. Primjerice, on je taj koji 1945. gradskom odboru podnosi prijedlog za osnivanje „Odbora za osnivanje Muzeja grada Koprivnice“.⁴²² Odbor Doma kulture, kojmu je Vošicki u to vrijeme bio predsjednik, „na svojoj sjednici održanoj 12. studenoga 1945., donio [je] zaključak o osnivanju Muzeja grada Koprivnice i odluku o imenovanju članova Odbora za osnutak Muzeja iz redova znamenitih koprivničkih kulturnih djelatnika.“⁴²³ *Podravske novine* izvijestile su: „Na svojoj sjednici održanoj 12. ov. mjes. zaključio je odbor Doma kulture, na prijedlog svoga predsjednika Vinka Vošickog da osnuje u Koprivnici gradski muzej. Muzej će se smjestiti u bivšu oružanu koju narod još zove 'Cajg-haus'. Predsjednik grad. NO-a drug J. Paprika obećao je potpunu suradnju i pomoć za ostvarenje ove kulturne institucije.“⁴²⁴

Već 1946. izašao je prvi svezak Zbornika muzeja grada Koprivnice (koji se, baš kao i drugi tiskao u Lobarčevnoj tiskari), a treći svezak tiskao je upravo Vošicki. Te godine tiskao je i knjigu Ivana Janka Paprike u zbirci *Kazališna djela* (Anić 2016: 269), kao i knjigu Ante Neimarevića *Zbrka oko načelnika*⁴²⁵.

Osim toga bio je među prvima koji je novčanim darom podupro muzej u nastanku, kao i jedan od onih koji su donirali predmete za zbirke u osnivanju.⁴²⁶ Muzej je otvoren 27. srpnja 1951., a Vošicki je sačuvao pozivnicu za otvorenje kao i zajednički ručak za uzvanike

⁴¹⁸ Stanovna prijava od 26. srpnja 1945. Tiskara Vinko Vošicki. Arhiva Ivana Zvijerca.

⁴¹⁹ Stanovna prijava od 30. prosinca 1945. Tiskara Vinko Vošicki. Arhiva Ivana Zvijerca.

⁴²⁰ Domovnica FNRJ izdana Ivanu Paveliju 8. srpnja 1947. Tiskara Vinko Vošicki, Koprivnica 1946. Arhiva Ivana Zvijerca.

⁴²¹ Pismo Vinko Vošickom od 22. kolovoza 1945. o pozivu za dostavu rukopisa. Arhiva autora.

⁴²² Začeci koprivničkog muzeja. *Glas Podravine*, godina XL, broj 44, 15. studenoga 1985. 6.

⁴²³ Jalšić Ernečić, Draženka. Ustrojavanje muzeja 1945. i prvi problemi s muzejskim prostorom 1946. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LV, broj 37, 15. rujna 2000. 12.

⁴²⁴ Jalšić Ernečić, Draženka. Ustrojavanje muzeja 1945. i prvi problemi s muzejskim prostorom 1946. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LV, broj 37, 15. rujna 2000. 12.

⁴²⁵ Neimarević, Ante. 1946. *Zbrka oko načelnika*. Nakladna knjižara Vinka Vošickog. Koprivnica.

⁴²⁶ Začeci koprivničkog muzeja. *Glas Podravine*, godina XL, broj 44, 15. studenoga 1985. 6.

svečanosti 14. srpnja 1951, na kojoj je rukom napisano: „Drug Vinko, oprosti da ovaj poziv nosim već dva dana u džepu, ali ti se gledaj svakako da dođeš.“⁴²⁷

O Vošickom kao predsjedniku Doma kulture piše u članku koji je u veljači 1986. godine objavila Božena Loborec, Valkova kći. U tekstu *Svestran angažman Vinka Vošickog*⁴²⁸ ona tematizira rad prvog odbora za kulturu, odnosno odbora Doma kulture u poslijeratnoj Koprivnici. Odbor Doma kulture izabran je na sazvanoj skupštini građana zainteresiranih za kulturno-prosvjetni rad, sazvanoj na inicijativu Gradskog prosvjetnog odjela, 10. rujna 1945. Djelovao je od rujna 1945. do 5. rujna 1946. godine kad je, kako piše autorica, podnio ostavku zbog spajanja s kotarskim odborom. Vošicki je bio drugi predsjednik odbora, zamijenivši na tom mjestu dr. Josipa Vodenhala 8. listopada 1945. i u „devetmesečnom razdoblju svog predsjednikovanja biti glavni inicijator svih kulturnih zbivanja u gradu.“⁴²⁹ Odbor je krenuo s radom s velikim entuzijazmom. Na prvom sastanku imenovali su knjižničara kako bi knjižnica svake nedjelje bila otvorena po dva sata, formirali kazališnu družinu, prosvjetni odjel, glazbenu i pjevačku sekciju, šahovsku sekciju fiskulturnog društva Slaven koja je djelovala pod njihovom upravom, počeli su s osposobljavanjem kuglane, a fotograf Tkalčec posuđuje im opremu za kino-projeksije, kao i radnu snagu, uz pogodbu da se zarada dijeli napola. U ovome su sigurno Vošickijevi prsti, budući da su bili susjedi, odnosno djelovali u istom prostoru i dvorištu, na mjestu današnjeg šahovskog kluba u Varaždinskoj ulici.

U početku je nabavu novina za knjižnicu financirao Gradski narodni odbor, plaćao je troškove rasvjete i čistača, ali je to ubrzo prestalo. Uz to, kad Odbor na sebe preuzme „dotrajalu zgradu društva Domoljuba, dolaze nova financijska opterećenja 'a od gradskog narodnog odbora ne može se računati niti na 25 para'“⁴³⁰

Tada se uključuje Vošicki: „Situaciju spasavaju Vošicki i Vinković, jer posuđuju novac, a cijeli Odbor čisti staru ciglu da bi se zgrada mogla popraviti.“⁴³¹

„Inicijator svih akcija bio je Vošicki. Njegova je želja bila da stvori što više uvjeta za kulturna druženja pa predlaže da sastanci građana budu svake subote uz mali program i

⁴²⁷ Poziv za otvorenje Muzeja grada Koprivnice dana 27. srpnja 1951. Arhiva Miroslava Vlahovića.

⁴²⁸ Loborec, Božena. *Svestran angažman Vinka Vošickog*. *Glas Podravine*, godina XLI, broj 8, 28. veljače 1986. 8.

⁴²⁹ Loborec, Božena. *Svestran angažman Vinka Vošickog*. *Glas Podravine*, godina XLI, broj 8, 28. veljače 1986. 8.

⁴³⁰ Loborec, Božena. *Svestran angažman Vinka Vošickog*. *Glas Podravine*, godina XLI, broj 8, 28. veljače 1986. 8.

⁴³¹ Loborec, Božena. *Svestran angažman Vinka Vošickog*. *Glas Podravine*, godina XLI, broj 8, 28. veljače 1986. 8.

predavanja, uz čaj, kavu i kekse. To se nije ostvarilo jer su neki članovi Odbora posustajali u radu i na jednom sastanku Vošicki kritizira neradnike 'jer nema napretka ako svatko ne izvrši ono za što se zadužio.'⁴³² Kao velikog radnika nemirna duha, koji je stalno pokretao nove projekte sporiji ritam ili razvoj vjerojatno su ga smetali, a jednako tako je i ljude koji su odlučili tek dio svog slobodnog vremena posvetiti društvenom životu i kulturnim zbivanjima, bez nekih značajnijih ambicija, (ponekad) smetao njegov entuzijazam.

Osim vremena, Vošicki je davao i novac. Kako piše njegova suvremenica Božena Loborec, Vošicki je osim poklonjenih knjiga „posudio kulturi 65 000 dinara za kupnju stolica u Domoljubu, dok za kupnju stolova opet on posuđuje 10 000 dinara, a Vinković 1 000 dinara. Na nekoliko sastanaka Vošicki kritizira neaktivnost i što sav rad pada na nekoliko entuzijasta. Iz zapisnika se vidi da je, s nekim članovima odbora, vodio brigu o svemu: o popravku zgrade Domoljuba, o hrenovkama, o vinu, o kavi za zabave, o knjigama, o cigli, o programima, o akademijama, o dobrovoljnim priložima, o tomboli, o likeru, o pozivnicama, o suradnji s AFŽ-om, o priredbi za Jedinstvenu frontu, o stolcima, o lusterima, o pučkim svečanostima [...]. Odbor je završio svoje djelovanje sa 7 350 dinara u kasi i ne znam da li je Vošicki ikad uspio da mu se vrati posuđeni novac.'⁴³³ Izgledno je da nije. Naime, u jednom razgovoru njegov mi je posinak Miroslav Vlahović, ne znajući za ovaj članak, rekao da je Vošicki kupio stolice za Domoljub i da mu nikad nisu vratili taj novac. Kako bilo, Loborec članak završava riječima da „iako je cijeli odbor zaslužan za kulturna događanja u našem gradu u to vrijeme, neosporno je da najviše zasluga ima Vinko Vošicki.'⁴³⁴ Čitajući članak izvučen iz konteksta svega što znamo o Vošickom, moglo bi se pomisliti da mu za rad i trud slijede neka priznanja. No, kako znamo što mu se dogodilo i kako je završio, može se postaviti pitanje nije li mu taj rad i prigovori koje je upućivao, zapravo štetio i doprinio konačnom padu?

Tih prvih poslijeratnih mjeseci čini se da je dobro pozicioniran i cijenjen od strane novih vlasti. Po prvi puta u životu nositelj je ozbiljnije društvenopolitičke funkcije, a izlazi i na izbore za gradsku Narodnu skupštinu, održane 27. siječnja 1946., u koju je i izabran (Despot 2013: 225-226). Uz to, 11. travnja 1946. Gradski narodni odbor Koprivnica, odjel trgovine i opskrbe, pod rednim brojem 6980 izdao mu je ovlaštenje po kojem može obavljati trgovinu knjižarskom,

⁴³² Loborec, Božena. Svestran angažman Vinka Vošickog. *Glas Podravine*, godina XLI, broj 8, 28. veljače 1986. 8.

⁴³³ Loborec, Božena. Svestran angažman Vinka Vošickog. *Glas Podravine*, godina XLI, broj 8, 28. veljače 1986. 8.

⁴³⁴ Loborec, Božena. Svestran angažman Vinka Vošickog. *Glas Podravine*, godina XLI, broj 8, 28. veljače 1986. 8.

papirnatom robom, slikama, pisarničkim materijalom i muzikalijama⁴³⁵. Ovlaštenje je potpisao predstojnik odjela trgovine i opskrbe Tomo Prosenjak. Nije više bio tiskar, ali barem je bio knjižar. Ipak, stvari se naglo promijenile.

Još u travnju 1945. donesena je Odluka Predsjedništva ZAVNOH-a o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj kojom se zločinom ili prijestupom, između ostaloga, smatra „svaka suradnja s okupatorom ili njegovim pomagačima“, odnosno „svako djelovanje, koje je išlo za tim da posluži okupatoru i njegovim pomagačima“, „a predviđene kazne bile su gubtiak nacionalne časti, prisilni rad, konfiskacija imovine ili novčana kazna te izgon“ (Dizdar i dr. 2005: 94-95). O tome u knjizi *1941. Godina koja se vraća* piše Slavko Goldstein koji kaže da je s „tako općenitim klauzulama sud [je] mogao oduzeti imovinu svakom privredniku čije je proizvodno, veletrgovačko ili bankarsko poduzeće za vrijeme rata poslovalo na području NDH – što je zapravo i bila glavna zakonodavčeva namjera i redovito se primjenjivala (Goldstein 2020: 568-569). Tako je primjerice Đuro ml. Gavrilović presudom Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj osuđen na doživotni prisilni rad i konfiskaciju imovine (nakon nekoliko godina uvjetno je pušten) (Dizdar i dr. 2005: 196).

U takvom ozračju, u pismu (dokumentu) od 21. veljače 1947., adresiranom na gradski Narodni odbor, Vošicki piše da poklanja narodu svoju tiskaru u Varaždinskoj ulici 15, kao i nakladu knjiga smještenu u njoj, a sve radi starosti⁴³⁶. Nadalje iznosi činjenicu da je kuću u kojoj su smješteni tiskara, dućan i stan otkupio od Milenka Vaića i Milana Perića, odnosno njegove kćeri, ali da kuća nikad nije na njega gruntovno prenesena.

Zanimljiv je nastavak u kojem piše: „U koliko naslov bude uređivao u mojoj kući Drž. tiskaru, to molim da mi se u zamjenu za ovu moju kuću dade jedna odgovarajuća druga kuća.“⁴³⁷

Bilo u nadi zbog nečijeg obećanja ili očajničkom pokušaju da supruzi Slavici omogući kakvu-takvu životnu stabilnost pismo završava ovim riječima: „Zadržao bi dakle samo detalj knjižare i papirnice, da mogu osigurati budućnost moje saradnice koja je vjerno čuvala moju imovinu za vrijeme mog tamničenja za vrijeme N.D.H.“⁴³⁸ Piše kao da je riječ o pogodbi i da ima pravo glasa.

⁴³⁵ Ovlaštenje za trgovinu knjižarskom, papirnatom robom, slikama, pisarničkim materijalom i muzikalijama od 11. travnja 1946. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

⁴³⁶ Pismo Vinka Vošickog Narodnom odboru Koprivnice od 21. veljače 1947. kojim poklanja tiskaru. Arhiva Miroslava Vlahovića.

⁴³⁷ Isto.

⁴³⁸ Isto.

Nakon toga, 4. ožujka 1947. sastavljen je popis inventara, koji je uz prisustvo dvojice radnika, Stjepana Križajića i Stjepana Šveleca, sastavio Pavao Vratarić. Popis sadrži tri stranice, a nakon svega što je dao, odnosno što mu je oduzeto tijekom rata, poduzeće je imalo sljedeći inventar⁴³⁹:

POPIS

=====

inventara tiskare Vošicki Vinka u Koprivnici

Slagarna

=====

slova

Nomparel

1 mali ormar ćirilica obični oko 4 kg. dobar

1 " " lat. tanki " 4 " "

1 " " poludebeli " 6 " "

1 " " obični " 4 " srednji

1 " " kurziv " 4 " rabljen

1 veliki ormar obični lat. " 5 "

Petit

1 veliki ormar obično oko 16 kg dobar

1 mali ormar ćir. obični oko 8 kg."

1 " " lat. tanki " 3 " "

1 " " " polofini " 5 " "

1 " " " kurziv " 3 " slab

1 " " " poludebeli 3 " "

Garmond

⁴³⁹ Popis inventara tiskare Vošicki Vinka u Koprivnici od 4. ožujka 1947. Arhiva Miroslava Vlahovića.

6 velikih ormara Monotip obični oko 100 kg. malo rabljen

1 mali ormar tanki oko 5 kg. dobar

1 " " poludebeli oko 4 kg. slab

1 " " debeli oko 3 kg. Slab

1 veliki ormar polutanki oko 5 kg. Slab

Tercia

1 mali ormar tanki oko 6 kg. dobar

1 " " obični " 5 " "

1 " " poludebeli oko 4 kg. slab

1 " " debeli oko 4 kg. slab

1 " " kurziv " 6 " "

Text

1 mali ćiril obić. oko 4 kg. dobar

1 " lat.kurziv " 4 " "

1 " " obični " 4 " "

1 " " fini " 4 " "

1 veliki debeli oko 10 kg. dobar

2 Cicera

1 veliki ormar polofini oko 10 kg. dobar

1 " " uski poludebeli oko 5 kg. dobar

Dopelmitel

1 stajaći ormar ćirilica obični oko 4 kg. dobar

1 " " lat. fini " 15 " "

1 " " debeli široki " 15 kg. "

1 " " tanki oko 8 kg. dobar

1 veliki ormar obični " 10 " "
1 " " poludebeli 10 " "
1 " " polutanki 12 kg. srednji
1 stajači ormar kurziv oko 10 kg. dobar

3 Cicera

1 veli uski poludebeli oko 5 kg. dobar
1 stajači fini " 15 " "
1 " debeli široki" 15 " "
2 stajača obična " 10 kg. "
2 " kurziv " 15 " "

4 Cicera

1 stajači pisani oko 10 kg. dobar
1 " poludebeli 10 " "
1 " obični 10 " "
3 " debeli 45 " "
1 " debeli široki oko 10 kg. dobar

5 Cicera

2 ormara stajača široko oko 30 kg. dobar

5 Cicera

2 ormara stajača debeli oko 30 kg. dobar

8 Cicera

1 ormar stajači drvena

12 Cicera

3 oemar drvena uskapismena

16 Cicera

4 ormara mala drvena pismena

20 Cicera

2 ormara drvena slova

24 Cicera

1 vel. ormar slova drvena

Kvadrati

nomparel, petit, garmond, ciccerro, tertia, text, doplmitel oko 50 kg.

Prološci

Od 24 prema dolje 2 cicera oko 15 kg.

Linije

4 mala ormararazne linije dosta rabljene oko 40 kg.

Štegovi

od 1 do 4 cic. debljine i od 8 do 24 duljinje oko 150 kg.

Regali

7 komada dobri

1 stol, 2 stola za daske, 8 kom. Dasaka, 2 slagaljke, 6 kom. lađa razne veličine, 1 ormar za odijelo bez vratiju, 1 ormar raznih špacija oko 500 kg. raznog olova ta Tipograph.

1 novi Tipograf, stroj u potpuno ispravnom stanju na električno grijanje sa motorom, matricama i svim priborom (alatom)

1 stari Tipograf rastavljen.

1 pe ćsa cijevima

STROJARNA

1 šnelpresa vel. 70/180 (Augsburg) sa 3 dobra valjka, 12. rez. špindla,
2 rame. 1 daska, 4 ključa, 1 ključ za forme.

1 šnelpresa 50/80 (Frankentahl) sa 4 slaba valjka, 6 rez. špindla,
2 rame, 1 daska.

2 kom. šlisplate, 10 kg. šlisštega, 15 kg. štega za sterotip.,
14 kom šliscajga,

1 Feniks stroj za tisak form. 40/60 sa 8 valjaka, 8 rezervnih
malo rabljenih, 3 rame, 2 stolića.

6-7 kg. crne boje, 1 kg. crne oksidenc boje, 1 kg. zelene, 3/4 kg. orand, 1 kg. smeđe, 1/4 kg. crvene, 1 kg. vazelina za mazanje strojeva, 2 kg. smjese za razređivanje, 2 uljenke za mazanje strojeva.

KNJIGOVEŽNICA

1 šivaći stroj klamerica sa pos. motorom u dobrom stanju model 136.

1 falc mašina u ispravnom stanju

1 šivaći stroj klamerica u lošem stanju

1 stroj za štancanje (za savijanje pleha)

1 stroj za rezanje dekla (Papšar) 120 cm. dobar

1 rezaći stroj 70 cm. sa 3 loša noža dobar

1 preša za prešanje knjiga u dobrom stanju, željezna

1 perforirka dobra 50 cm.

3 stola, 2 stelaže, 4 kutije za valke, 1 motor 4 K., 2 transmisi. oko 6 mt., 2 mala stolića,

STEROTIPIJA

1 peć sa kotlom, 1 šefla, 1 rama.

Oko 2 vagona raznih brošura vlastite naklade

Papir tiskovni 2.000 araka

Plakatpapirplavi 250 ar.

Tri dana kasnije, sastavljen je zapisnik⁴⁴⁰ kojim je predaja formalizirana. Preuzimanju su prisustvovali:

Stevo Manojlović, pročelnik obrta i industrije Okružnog ured u Bjelovaru,
Metoda Krenja, šef obrtnog otdjeka odjela Obrta i industrije u Bjelovaru,
Božidar Soćec, direktor okružne štamparije Marjan Topljak u Bjelovaru,
Valko Loborec, pročelnik odjela financija Kotarskog odjela Koprivnica.

Tako se Valko Loborec vratio u tiskaru (sad na drugoj adresi) u kojoj je započeo svoju karijeru.

U zapisniku stoji: „Predmet uredovanja: Preuzimanje štamparije Vošicki Vinka na osnovu učinjene ponude po dosadašnjem vlasniku iste Mjesnom N.O. u Koprivnici.

Predpostavlja se da je Vošicki Vinko iz Koprivnice svojim pismenim dopisom od 21/II. 1947. upućenim Gradskom NO-u Koprivnica izjavio, da poklanja svoju štampariju u Koprivnici u Varaždinskoj ulici br. 15 kao i svoju nakladu knjiga štampanu u istoj štampariji radi svoje starosti narodu tj. državi.- Istodobno da je isti izjavio da u koliko država bude trebala i sadašnju kuću u kojoj je smještena štamparija i papirnica da takodjer i ove objekte predaje držav[i], ali moli da mu se u zamjenu dade jedna odgovarajuća druga kuća, a da je današnjoj komisiji nadodao da u zamjenu za jednu drugu kuću primio bi odgovarajuću sumu novca.- Zadržao bi pak za sebe samo knjižaru i papirnicu radi svoje egzistencije.- Kuću u kojoj je danas smještena štamparija, dućan i stan da je kupio god. 1937. od advokata Dr. Milenka Vajića i Dr. Milana Perića odnosno kćeri Dra. Perića, ali da do danas nije uredjeno gruntovno stanje i ako je kupovne cijena spomenutim vlasnicima u cijelosti isplaćena.- Medjutim da danas kćerka Dr. Perića osporava ovu kupo-prodaju jer da je ona tada bila maloljetna a nadležni štitnički sud da nije dao odobrenje za prodaju njezine polovice ovih nekretnina i da sada traži nadoplatu od još Din. 50.000.- Predpostavlja se nadalje da Vošicki Vinko dosadašnji vlasnik štamparije i naklade knjiga izjavljuje komisiji da on svoju štampariju i nakladu knjiga nezavisno od uredjenja pitanja vlasnosti i prenosa kuće u kojoj je ista smještena predava državi.- Na temelju gore predpostavljenog a imajući u vidu da nema nikakove zaprijeke da štampariju kao takovu

⁴⁴⁰ Zapisnik o preuzimanju Vošickijeve tiskare od strane NO-a Koprivnica. Arhiva Miroslava Vlahovića.

država odmah preuzme jer plan grafičke industrije zahtjeva da štamparija kao državna u Koprivnici proradi te Vošicki Vinko kao dosadašnji vlasnik štamparije i naklade knjiga na osnovu inventara koji se ovom zapisniku prilaže i koji čini sastavni dio ovog zapisnika predaje, a Sočec Božidar direktor Okružne štamparije Marijan Toplak Bjelovar, današnjim danom preuzima štampariju i nakladu knjiga dosadašnjeg vlasnika Vinka Vošickog u korist države odnosno Okružnog NO-a Bjelovar.- Radi neophodno potrebnog poslovanja ove štamparije i naklade knjiga kao državnog poduzeća u Koprivnici postavlja se delegatom države ovoga sada državnog poduzeća drug Vratarić Pavao, tipograf iz Koprivnice koji isto tako današnjim danom na osnovu inventara koji čini sastavni dio ovog zapisnika preuzima na rukovodstvo i privremeno upravljanje ovim poduzećem.- Izaslanici Okružnog NO.a, odjela obrta i industrije preuzimlju pak na sebe obvezu da riješe pravno pitanje vlasnosti zgrade u kojoj je smještena štamparija, papirnica i stan Vošicki Vinka, pa kad to pitanje bude riješeno donijeti će se odluka po ponudi Vošicki Vinka o zgradi u pravcu ili da će se Vošicki Vinku dati u zamjenu jedna druga odgovarajuća zgrada ili će mu se prema njegovo danas istaknutoj želji isplatiti odšteta za ovu zgradu prema procjeni ili će mu se pak i nadalje ostaviti ova zgrada u njegovu vlasnost.- U koliko država preuzme zgradu Vošicki Vinka u kojoj je smještena štamparija i ostalo, država će snositi sve troškove skopčane oko ovog prenosa.- Pošto je ovim zapisnikom danas štamparija i naklada knjiga prešla u ruke i vlasnost države to od današnjeg dana sve poreze i ostale dadžbine od štamparije i naklade knjiga ima snositi država.- Pročitano, potvrđeno i potpisano!⁴⁴¹

Ovakav potez pomaže razumjeti Goldstein, aktivni svjedok tih vremena, partizanski borac čija je obitelj također imala knjižaru u Karlovcu. On opisuje primjer obitelji Veličković koja je bila većinski vlasnik tvornice kože Podvinec, najveće karlovačke tvornice. Bili su prijatelji Goldsteinovih, kojima su pomagali tijekom rata kad je autorov otac bio zatvoren od ustaških vlasti, vlasnik je spasio život jednom čovjeku, a pomagali su i mnogim drugima. Osim toga su slali kožu partizanima za izradu cipela, a prije rata dali su u računovodstvu posao „prononsiranom komunistu“ Ivi Marinkoviću kad nigdje nije mogao dobiti posao. I oni su, kao i Vošicki, pripremali poklanjanje poduzeća državi (Goldstein 2020: 567,570) odnosno „darovnicu, kakva u ono vrijeme nije bila rijetkost: državi će darovati tvornicu s cjelokupnim inventarom, a [supružnici Aleksandar i Mia Veličković] traže da do mirovine ostanu na svojim stručnim radnim mjestima tehničkog direktora i financijskog savjetnika. Darovnicom

⁴⁴¹ Zapisnik o preuzimanju Vošickijeve tiskare od strane NO-a Koprivnica. Arhiva Miroslava Vlahovića.

izbjegavaju neugodnosti po nekome od zakona o eksproprijaciji ili nacionalizaciji koji su već bili na snazi ili se pripremali (Goldstein 2020: 567-568). Upravo je Goldstein s darovnicom išao u Okružni komitet i neke druge ustanove u kojima je poznao ljude i kao partizanski časnik imao veze i utjecaj. Svima je govorio o zaslugama Veličkovićeve, ali nije postigao željeno. O susretu s okružnim javnim tužiteljem Milutinom Košarićem Čikom, Goldstein piše: „Zašto bismo primali poklone od buržoazije, kad imamo taj sud? A onda mi je drug Čiko objasnio malo miroljubivije: on ne može odustati od optužnice protiv Veličkovićeve, jer mu ionako predbacuju da je u Hrvatskoj njegovo tužilaštvo podiglo najmanje optužnica pred Sudom za zaštitu nacionalne časti. Ali on će uzeti u obzir olakotne okolnosti za Veličkovićeve: darovnica ili presuda doći će na isto. Ovako ili onako, Veličkovići će izgubiti samo tvornicu, i ništa više. I bit ćemo kvit“ (Goldstein 2020: 571). Ipak, nije da su „samo“ izgubili tvornicu: Aleksandar Veličković je, u raspravi koja je „trajala jedva desetak minuta“ uz to izgubio građanska prava na dvije, a Mia Veličković na jednu godinu (Goldstein 2020: 571).

Goldstein je iskustvo s darovnicom imao od ranije – i sami su pretekli državu, darovavši joj vlastitu knjižaru. Nova vlast im je knjižaru vratila odlukom karlovačkog suda od 15. lipnja 1945., ali autor piše da su i majka i on znali da privatno vlasništvo u Jugoslaviji nema dugu budućnost. „Predložio sam mami: 'Ajmo pokloniti knjižaru državi, prije nego što je država uzme pod svoje!' Mislio sam da time činimo lijepu gestu solidarnosti s novom državom, u koju sam još jako vjerovao. Izrasla je iz pokreta s kojim smo bili na pravoj strani, protiv tada najpogibelnijeg Zla, i tih prvih tjedana nisam još ni slutio da bi ta država mogla iznevjetiti pokret. Majka je, naravno, bila razumnija od mene i nije upadala u moje zanesenjaštvo. [...] Složila se da državi poklonimo knjižaru, ali ne odmah“ (Goldstein 2020: 230-231). Tako je Goldstein oko Nove godine 1946. otišao u izdavačko-knjižarsko poduzeće Kultura s prijedlogom da im poklone knjižaru. „Dana 31. I. 1946. u knjižaru je iz Zagreba u ime poduzeća kultura došao Kalman Vajs, pregledao inventar i dokumentaciju i potpisali smo ugovor o darovanju i preuzimanju. Ne sjećam se zašto je procedura o prenošenju vlasništva trajala sve do 28. VI. 1946. [...]“ (Goldstein 2020: 232).

Umnogome ovaj postupak podsjeća na Vošickijevo predavanje knjižare državi, iako je Vošicki stradao jače i sve je trajalo duže, a čak je i završio u zatvoru.

Time završava Vošickijeva tiskarska i nakladnička karijera. Želja, istaknuta u ponudi, da zadrži knjižaru i papirnicu, u dokumentu nije ni spomenuta.

Dana 8. travnja 1947., donesen je *Zakon o izdavanju i raspačivanju omladinske i dječje književnosti* prema kojem se dječja književnost mogla tiskati samo uz prethodno odobrenje

ministarstva nadležnih jugoslavenskih republika (Hebrang Grgić u Božović 2021: 39). Dva dana kasnije „Javno tužilaštvo FNRJ poslalo je javnim tužiteljima republika, pa tako i hrvatskome, 10. travnja 1947. popis zabranjenih knjiga, svojevrsni *indeks librorum prohibitorum*. Iz privatnih knjižara, jer, dakako, u državnima je to već bilo učinjeno, morale su se izbaciti knjige za koje je ustvrđeno da krivotvore povijest, kleveću SSSR, propovijedaju mračnjaštvo, fašizam, šovinizam, napose velikohrvatski i velikosrpski šovinizam, vjersku i rasnu mržnju, pornografiju te knjige koje potiču na kriminal. Akcija pregleda svih knjižara i oduzimanja takvih knjiga provedena je 25. travnja 1947.“ (Radelić u Božović 2021: 39), a obuhvatila je i Vošickijevu, državi već darovanu knjižaru.

Istog dana kad je donesen zakon, 25. travnja 1947., u pretres knjižare dolazi komisija koju čine pomoćnik javnog tužitelja Franjo Pandurić i šef Udbe za koprivnički kotar Rudolf Veršiček.⁴⁴² U zapisniku stoji da je sastavljen u knjižari gospodina Vošicki Vinka po predmetu pregleda i kontrole knjiga, a iznad njegovog je potpisa strojem napisano vlasnik. Komisija je s radom počela u osam sati ujutro i pronašli kako pišu: „'Pitigrili' 'Djevica od 18 karata'“. Knjige su pronađene na stalaži, među drugim knjigama, a druge knjige koje bi došle u obzir za zapljenu nisu pronađene.⁴⁴³

Ako uzmemo za pretpostavku da su ta dvojica stručnjaci za književnost ili barem pasionirani čitatelji koji aktivno prate književnu produkciju, ipak se postavlja opravdano pitanje je li moguće tijekom (maksimalno) jednog dana pregledati dva vagona knjiga koliko ih je dva mjeseca ranije zabilježeno inventurom?

Očito su poslani s namjerom, a za pretpostaviti je da im je na spomenuti naslov ranije skrenuta pažnja.

Djelo *Djevica od 18 karata* napisao je talijanski autor Pitigrilli. Riječ je zapravo o pseudonimu iza kojega stoji Dino Segre (1893.-1975.), autor koji je u razdoblju između dva svjetska rata bio poznat po romanima i pripovijetkama naglašenog erotskog naboja i humora⁴⁴⁴. Njegova su se djela 20-ih godina prodavala u nakladama od 50 000 do 100 000 primjeraka. (Barac 1925: 11)

Autor je bio prevođen i dobro poznat u Hrvatskoj još od početka 20-ih godina, a Vošicki ga nije objavljivao već samo prodavao (i) njegova djela.

⁴⁴² Zapisnik o pretresu knjižare od 25. travnja 1947. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

⁴⁴³ Zapisnik o pretresu knjižare od 25. travnja 1947. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

⁴⁴⁴ <https://www.hrleksikon.info/definicija/pitigrilli.html> (pristupljeno 3. siječnja 2020. 17:36)

O Pitigrilliju je u *Savremeniku* 1923. godine pisao Frano Alfirević, koji je istaknuo da je riječ o najčitanijem talijanskom humoristu, izvanredne duhovitosti koji kaže „ono što misli u lice sjajnim maskama laži našeg društva“ (Alfirević 1923: 175).

U novinama *Dom i svijet* u listopadu 1923. godine objavljena je kritika knjige *Kokaina*, objavljene u izdanju zagrebačke Tipografije⁴⁴⁵. U njoj piše da je u izvanredno lijepom izdanju izašao prijevod tog senzacionalnog romana čiji je autor najčitaniji talijanski pisac. Riječ je o autoru koji je istodobno izazvao puno negodovanja, ali i „silu pohvala sa svojim originalnim radnjama. Nemoralan do skrajnosti, brutalan, cinik, duhovit, paradoksalan, istinit sve u jedan mah – opisiva velegradsku ženu i muškarca u svim fazama njihova erotizma, od nedužnih pubertetskih poriva do najužasnijih perverzitetata“⁴⁴⁶. Razotkriva užase i tajne moderna života, a autor predviđa da će se kao roman razvratnosti naših dana čitati kao malo koja knjiga.⁴⁴⁷

Sljedeće, 1924. godine, o Pitigrillijevim je knjigama, kao jednom od tek osam eseja, pisao Antun Barac u svojoj *Knjizi eseja*. Tekst naslovljen *Uz prevode Pitigrillija* počinje ocjenom kako je riječ o fenomenu koji je u nekoliko godina postao jednim od najčitanijih i najpopularnijih modernih talijanskih autora. Pridodajući mu epitete poput mlad, bezočno iskren, sjajan pripovjedač, podrugljiv, drzak i klizak, Barac ističe da je seksualni moment jedini sadržaj njegove novelistike. Seksus kod njega, nastavlja Barac, nije epizoda već jedini životni sadržaj; nije trenutak već golema moć pod čijom dominacijom se nalaze sve druge životne funkcije i ne slučaj, već pokretač života pa zaključuje kako je Pitigrilliju „kod žene bitno samo spolovilo, a svi su ostali organi samo uzgredni dodatak“ (Barac 1924: 117-118). On je senzacionalistički autor koji privlači publiku željnu uzbuđenja, i raste na tom novom valu poslijeratne senzacionalističke literature, pa tako roman *Kokaina* i sam izdavač preporučuje kao takvu literaturu. Iz Hrvatske i u ovom slučaju Vošickijeve perspektive, zanimljivo je da je Mussolinijeva vlada stavila autora uz još samo dvojicu pisaca na indeks zabranjenih pisaca zbog pornografije. Osim toga, za nas je zanimljiv i zbog činjenice da je došao u okupiranu, D'Annunzijevu Rijeku i za talijanske novine čiji je izvjestitelj bio, napisao da su mu simpatični samo Hrvati. Barac piše da je možda i to razlog neprijateljstvu fašističke Italije prema njemu jer da je Italija i ranije imala sličnih pisaca, također optuženih zbog pornografije, ali su svi bili oslobođeni optužbi, a najlascivniji od svih, Ariosto, svrstan je među klasike (Barac 1924: 118-119).

⁴⁴⁵ *Dom i svijet*. Godina XXXVI, broj 19, 1. listopada 1923. 338.

⁴⁴⁶ Isto.

⁴⁴⁷ *Dom i svijet*. Godina XXXVI, broj 19, 1. listopada 1923. 338.

Djevica od 18 karata objavljena je i u SAD-u. Godine 1933. objavio ju je njujorški Greenberg, koji je iste godine objavio i *Kokainu* (Healey 2019: 25), a 1939. englesku je verziju primilo, primjerice, uredništvo australskog časopisa *Wireless Weekly* objavivši to u rubrici *Read these*, u dijelu podnaslovljenom *Also received*⁴⁴⁸.

Popularnost knjige doprinijela je i njenoj ekranizaciji, i to bez autorova znanja. Tako barem u knjizi navodi sam autor, napisavši da ne zna dobro jesu li to bili američki ili domaći filmaši „koji, promijenivši 18 u 19, ali ostavivši netaknuto ostalo, intituliraše po prilici kao ovaj roman koju stotinu metara svoga celuloida. Ova izjava smjera za tim, da jasno razlikuje između tih okretalaca ručice i mene tko je lupež, a tko je okradeni“ (Pitigrilli 1925: 15).

Riječ je dakle bila o djelu koje je bilo čitano i poznato širom svijeta. Osim toga: objavljeno prije više od dva desetljeća, dakle staro, kad su Pandurić i Veršiček došli u pretres Vošickijeve knjižare. Jedino je pitanje jesu li očekivali da će nešto naći, a Pitigrillija uzeli da ispune misiju, ili su znali da ničega nema, već su ga samo željeli prestrašiti.

Uzged budi rečeno, Fran Alfirević, koji je za vrijeme ustaškog režima (od 1942. do 1945.) bio upravitelj knjižnice pri Ministarstvu narodne prosvjete, nakon rata je postrao gimnazijski profesor (do 1947.), što je bio i prije rata (Grčić i dr. 1997: 5-6). Antun Barac je pak završetkom rata postao dekanom zagrebačkog Filozofskog fakulteta (1945.-1946.), a zatim i rektor zagrebačkog Sveučilišta (1950.-1951.). One godine (1947.) kad su Vošickom zaplijenili knjigu s njegovim predgovorom Barac je izabran za redovitog člana Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (JAZU), a bio je i tajnik Akademijina odjela za suvremenu književnost. Također je bio predsjednik Hrvatskoga filološkog društva i direktor Seminara za strane slaviste, a osnovao je i Institut za jezik i Institut za književnost JAZU (1952.)⁴⁴⁹.

Unartoč svemu, Vošicki je bio taj koji je imao problema zbog ovog naslova.

Nakon rata dolazi do nacionalizacije. Temeljem Zakona o konfiskaciji imovine i izvršenju konfiskacije izglasanom 9. lipnja konfiscirana je imovina onih koji su surađivali s neprijateljem, a do travnja 1948. uslijedile su dvije nacionalizacije – prvom su nacionalizirani objekti iz 42 zakonom propisane gospodarske grane, a drugom neki manje važni objekti, koji su izmakli tijekom prve nacionalizacije (Despot 2013: 172).

Nacionalizirane su i tiskare te knjižare. U državnom su vlasništvu završile Morpurgova knjižara u Splitu, Lipšićeva knjižara, kao i Škalecova, čija je sudbina donekle slična

⁴⁴⁸ Read these. *Wireless weekly*, godina 34, broj 38, 9. prosinca 1939. 12.

⁴⁴⁹ <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1253> (pristupljeno 4. siječnja 2020. 11:43)

Vošickijevoj. I on je tijekom rata surađivao s partizanima, dopremao im tintu i papir, da bi po njegovu završetku bio optužen zbog suradnje s neprijateljem jer je za njih tiskao određeni materijal. Osim konfiskacije imovine 1946. godine, bio je osuđen na šest mjeseci prinudnoga rada. Njega je pak sin Silvije Škalec bio sudionik NOP-a i godinu dana nakon oduzimanja očeve imovine, 1947., imenovan je direktorom Gradske štamparije Bjelovar (Renić i Gatalica 2016: 28).

Vošickijevo poduzeće prešlo je u državno vlasništvo na dramatičan način. Ovlaštenje koje je dobio u proljeće 1946., poništeno je u rujnu 1947. Na poledini istog dokumenta rukom je napisano da je pod brojem 15145/47 ovlaštenje stalno otkazano odlukom od 15. rujna 1947.⁴⁵⁰ U dokumentu stoji da Vošicki za stalno odjavljuje trgovinu papirnatom robom, pisarničkim materijalom i muzikalijama iz razloga što je istu *prodao* [op. a.] Invalidskoj knjižari pa je Narodni odbor „iz ovog razloga obnašao ovu njegovu odjavu uzeti do znanja“⁴⁵¹. Rješenje je uz pročelnika privrednog odsjeka Vinka Klaučeka potpisao predsjednik N.O.-a Tomo Čiković.⁴⁵²

Dana 1. listopada 1947. u *Narodnom listu* objavljen je članak *Lektira o lektiri*, a već i samim naslovom u kojemu se spominje lektira sugerira se da je riječ o članku koji se mora obavezno pročitati. „Uvjeravam vas, drugovi, da nema nenačitanih kapaciteta. Razgovarajte, na primjer, sa šahovskim majstorom, i on će vam povjeriti: - Dok nisam pročitao 'Prve korake u šahu', nisam znao razlikovati piona od kraljice. A možete li zamisliti pravnika, koji nije pročitao nijedno pravno djelo, ili liječnika, koji je čitao samo osrednju beletristiku? Jednom riječi – bez stručne literature nikada ne bi bilo stručnjaka. Knjižarsko poduzeće Vinka Vošickog u Koprivnici shvatilo je također ovu činjenicu. Proučavajući uzroke naglog opadanja kriminala u našoj zemlji, opazili su ovi promećurni 'knjižari' i jednu drugu činjenicu: pomanjkanje 'stručne literature' za 'odgoj' provalnika, razbojnika i sličnih društvenih nametnika. U paničnom strahu da se tom soju sasvim ne zatre trag, gospodina Vošickog i njegove nasljednike zahvatila je odjednom silna briga za obnovu 'literature' ove vrste, koja je nekoć punila njihove džepove. Razmiljiše se 'knjižarski' stručnjaci 'knjižare' Vošicki po svojim tavanima i podrumima da prekopaju ostatke starih lopovskih udžbenika. Rezultat je bio iznad svakog očekivanja. Na

⁴⁵⁰ Ovlaštenje za trgovinu knjižarskom, papirnatom robom, slikama, pisarničkim materijalom i muzikalijama od 11. travnja 1946. Poledina. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

⁴⁵¹ Rješenje broj 15145/47 o odjavi Vošickijeve trgovine od 15. rujna 1947. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

⁴⁵² Rješenje broj 15145/47 o odjavi Vošickijeve trgovine od 15. rujna 1947. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

tavanu i u podrumu našli su 'Putne pustolovine Kurta Gafrana'. Na nekom drugom mjestu našli su tisuće svezaka pustolovina nekog našeg zemljaka Juranića. Našli su i tisuće neraspodanih svezaka 'biblioteke za djecu' – 'Tako vam je nekoć bilo'. Gospodin Vošicki ili njegovi nasljednici (to napokon i nije tako važno) duboko su uzdahnuli: 'Da – tako vam je bilo nekoć! Čovjek je štampao i – prodavao. Zarađivalo se – to je glavno. A zašto da to ne bude i danas?' I tako su po našim knjižarama, papirnicama i prodavaonicama novina jednog lijepog dana opet ugledali svijetlo svijeta 'svesci' Vinka Vošickog iz Koprivnice: 'Putne pustolovine Kurta Gafrana' i slična literatura. I uzelo je to maha. Sada je samo pitanje – što će biti, kada knjižara Vinka Vošickog bude izvoljela rasprodati ta izdanja. Gdje će uzeti nova 'djela'? Teško je to pitanje, jer je i 'pisaca' ovakvih 'djela' nekako ponestalo, i to zadaje teške brige nakladi Vošicki. Zato, pisci viteških, gangsterskih i cowbojskih pustolovina, na posao! Ali požurite, dok prilika traje. Tko zna – možda će ona biti kraćega vijeka, nego što to misli naklada Vinka Vošickoga u Koprivnici. U svim našim većim mjestima postoje naime komunalna poduzeća, koja se bave čišćenjem ulica, izvozom smeća i sličnim poslovima. Postoje i organi, koji su zaduženi za druge vrste čišćenja. Skrajnje je vrijeme, da se i oni prihvate metle, pa da očiste naše knjižarske police. A kad se oni pokrenu, propast će vam i ta posljednja prilika da plasirate svoje književne plodove...⁴⁵³

Autor je potpisan pseudonimom *N.*, a pamflet pojačava karikatura revolveraša obučenog kao kauboj s povezom preko očiju, koji pada na koljena dok ga po stražnjici udara ogromna metla.

Sam tekst inače je na liniji tadašnjih razmišljanja o tome kakva bi književnost za djecu trebala biti, ne usamljen napad pojedinca kojemu se Vošicki zamjerio. Tako Ljudevit Krajačić, predsjednik Hrvatskoga pedagoško-književnoga zbora od 1945. do 1949. u tekstu *Omladinska knjiga i njeni današnji zadaci*, objavljenom 1946. piše: „Zbog toga treba ubuduće omladinsku literaturu staviti pod stručnu i strogo objektivnu kontrolu kritike i ono, što ne vrijedi bezobzirno odstraniti s literarnoga tržišta, ili uopće ne dopustiti da se na njemu pojavi. S tim u vezi napominjem, da bi bilo prijeko potrebno da se učini revizije dosadašnjih edicija iz oblasti omladinske književnosti, pa da se odstrani sve što nije valjano i što nije u mogućnosti da oplemeni duševni život djeteta u duhu današnjih potreba. Mnogo bi se tu našlo korova, a na taj bi se način ne samo pročistilo tržište omladinskih knjiga, nego bi se, što više, stvorila i veća mogućnost prodaji valjanih, u domovinskoj borbi nastalih ili kasnije napisanih omladinskih

⁴⁵³ Lektira o lektiri. *Narodni list*, god. III., broj 717, 1. listopada 1947.

knjiga“ (Krajačić u Božović 2021: 45-46). Krajačić također piše da dječja književnost „mora biti ubuduće evanđelje ljubavi naroda za Zemlju i propovjedaonica mržnje i prezira prema onima, koji nam zadadoše toliko boli, koji nam naniješe toliko sramote i nepravde“ (Majhut 2022: 152). Viktor Cvitan, inspektor u Ministarstvu prosvjete NR Hrvatske napisao je 1948. da knjiga pomaže „da kod djece rasplamsamo [...] osjećaj ljubavi, dužnosti i odanosti prema domovini, radnom narodu, narodnim herojima i borcima za slobodu i bolju budućnost, što znači mržnju prema neprijateljima i ugnjetačima radnog naroda“ (Majhut 2022: 116). Čak desetljeće kasnije, 1958., godinu nakon Vošickijeve smrti, Slobodan Marković piše da se (dječja) književnost mora podrediti „aktuelnoj politici revolucionarnog vremena kako bi kao agitaciono sredstvo na marksističkoj ideološkoj liniji delovala na učvršćivanju i konkretizovanju tekovina Revolucije“ (Marković u Majhut 2022: 116).

No, čemu uopće takav članak, ako je Vošicki već ostao bez poduzeća? Odgovor se može potražiti u njegovim pokušajima objavljivanja knjiga. Osim spomenutih sveščića koje je objavljivao u suradnji s Ljeskovcem, 1946. objavio je i knjige Ivana Janka Paprike i Ante Neimarevića te očito imao planove za daljnjim izdavačkim radom. Naime, u kolovozu 1945., upravo u Narodnim novinama objavio je oglas kojim prodaje naslove Augusta Cesarca i Miroslava Krleže ispod čega je stajalo da prima u nakladu suvremena djela i knjige za mladež, posebno one ruske.⁴⁵⁴

Drugi mogući odgovor bio bi želja da ga se posve diskreditira kako bi ga se u potpunosti i što prije isključilo iz društveno-političkog života.

Inače, redakcija Narodnog lista bila je u Masarykovej 23, na kojoj je (ranije) bila Merhautova knjižara.⁴⁵⁵

Posljednji dokument koji se tiče oduzimanja tiskare i knjižare datiran je s 2. studenim 1947. Kroz deset mjeseci vukao se postupak iznuđenog poklanjanja poduzeća, potpomognut ovim medijskim napadom (tako mu je uostalom i počela karijera u Koprivnici, Kostinčеровim i Neugebauerovim medijskim napadom) što je moralo iscrpljujuće djelovati na Vošickog, koji nije znao kako će mu izgledati budućnost i od čega će živjeti. Predmet tog posljednjeg

⁴⁵⁴ Oglas o prodaji knjiga Augusta Cesarca i Miroslava Krleže te primanja novih rukopisa. *Narodni list*, 17. kolovoza 1945. 8.

⁴⁵⁵ *Narodni list*, god. III., broj 717, 1. listopada 1947. 1.

dokumenta odjava je obrta, a u kratkom obrazloženju stoji da je Vošicki 9. svibnja 1947. predao podnesak kojim otkazuje obrtnu dozvolu što se prima na znanje.⁴⁵⁶

Proces završava oduzimanjem tiskare i kuće i Vošicki se s malodobnim posinkom i budućom suprugom seli u vinograd u Starigradu, nadomak Koprivnice.

Nekoliko mjeseci kasnije, nakon svega što je učinio za partizansku vojsku tijekom rata i nakon što su ga ustaše barem dva puta zatvorile, zatvorsku kaznu dobiva i od nove, komunističke vlasti.

Rješenjem Odsjeka unutrašnjih poslova pri kotarskom Izvršnom odboru Koprivnica Vošicki je 31. srpnja 1948. osuđen sa 60 dana lišenja slobode.⁴⁵⁷ To je bila metla koja je prijetila pomesti ga u članku u *Narodnom listu*, jer ga je Odsjek temeljem molbe podnesene već 2. kolovoza 1948. uputio na rad tijekom izdržavanja kazne u Koprivnička komunalna poduzeća. Dio poduzeća bile su knjižara i papirnica, kao i tiskara te knjigovežnica „Mihovila Pavleka Miškine“ (Feletar i Petrić 2003: 40, 42), a Vošicki je u upućen u tiskaru i knjigovežnicu⁴⁵⁸. No, iako je slobode lišen rješenjem od 31. srpnja, kaznu je počeo izdržavati ranije, 27. srpnja 1948., tako da je u komunalnim poduzećima bio dodijeljen na preostala 54 dana. Ali iako je radio, na noćenje se morao vraćati u zatvor jer je bio kažnjen lišenjem slobode.⁴⁵⁹

Nakon toga, Vošicki je nastavio raditi u nacionaliziranoj knjižari i tiskari, odlazeći svakog jutra pješice do grada i natrag, s obaveznim ruksakom na leđima. Valko Loborec u intervjuu koji je dao *Glasu Podravine* 1985. godine kaže: „Zaslужan i napredan koprivnički izdavač Vinko Vošicki poslije rata preselil se u vinogradsku klet, gde nije praktički imal od čega živeti. Tražil sam da ga zaposle u tiskari kak' službenika i on je to prihvati. Za ovaj slučaj saznao je i Miroslav Krleža koji mu je poslao novčanu pomoć i isposloval mu mirovinu.“⁴⁶⁰

Netočno je da mu je Krleža „isposloval“ mirovinu (nakon gotovo 50 godina rada u Koprivnici!) kao što ćemo vidjeti kasnije.

Također, četvrt stoljeća ranije, u članku u *Glasu Podravine* koji slavi polustoljetni Loborčev radni jubilej, Vošicki je posve prešućen, pa piše da je prije 50 godina Loborec došao

⁴⁵⁶ Rješenje o odjavi Vošickijevog obrta broj 9493-1947 izdanom od Kotarskog narodnog odbora Koprivnica 2. studenoga 1947. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

⁴⁵⁷ HR-DAVŽ-SCKC-418 Koprivnička komunalna poduzeća, spis br. 5363-II-4-1948. Dodjela na rad osuđenika Vinka Vošickog Koprivničkim komunalnim poduzećima.

⁴⁵⁸ HR-DAVŽ-SCKC-418 Koprivnička komunalna poduzeća, spis br. 5363-II-4-1948. Dodjela na rad osuđenika Vinka Vošickog Koprivničkim komunalnim poduzećima.

⁴⁵⁹ HR-DAVŽ-SCKC-418 Koprivnička komunalna poduzeća, spis br. 5363-II-4-1948. Dodjela na rad osuđenika Vinka Vošickog Koprivničkim komunalnim poduzećima.

⁴⁶⁰ Kuzel, Vladimir. Dvostruki životni start. *Glas Podravine*, godina XL, broj 48, 13. prosinca 1985. 5

„u jednu od tiskara“, a kad su 1914. svi otišli u rat u tiskari su ostali samo Valko, jedan pomoćnik i stroj. U čitavom članku pazi se da se ne spomene Vošickog⁴⁶¹, čak ga se indirektno ocrta kao nekoga tko je izrabljivao dijete: „Radio je sve: najprije iskuhao čaj za gazdu, očistio cipele i pomeo tiskaru. Radio je do noći. Tako svaki dan. Kao stroj! Po noći je išao kući. Bojao se mraka, kao uostalom sva djeca... Nakon dvije godine, priča nam jubilarac, radnici su izborili osmosatno radno vrijeme“⁴⁶². Konačno: „Dvanaest godina je radio za drugoga“⁴⁶³. Ne za Vošickog: za drugoga.

Posljednje poglavlje Vošickijeva život koje uključuje rad u tiskari i odlazak u mirovinu opet odskače od uobičajenog ili onog što bismo mogli nazvati normalnim. Sačuvana dokumentacija ukazuje na određene nelogičnosti, koje je teško objasniti drugačije nego podmetanjem.

Jedan od tih dokumenata je zahvalnica koju mu radnici i namještenici Gradske tiskare u Koprivnici daju prilikom odlaska u mirovinu. U njoj piše da mu se radni kolektiv, rukovodeći se zaslugama u izgradnji kadrova u grafičkoj struci, neprekidno kroz 36 godina, cijeneći njegovo tiskanje marksističke literature, kao i imajući na umu gestu darovanja tiskare narodu, zahvaljuje na stručnom znanju koje je desetljećima prenosio grafičarima. Datum dokumenta je 18. travnja 1949.⁴⁶⁴

No, Vošicki tad ipak ne odlazi u mirovinu, već radi i dalje, svakako od 1. siječnja 1952. do 26. studenog 1955.⁴⁶⁵ kako stoji u rješenju zahtjeva da mu se prizna pravo na invalidsku mirovinu.

U tom razdoblju, Vošicki se 19. srpnja 1952. ženi dugogodišnjom partnericom Vjekoslavom Vlahović iz Tuzle (r. 4. svibnja 1920.), a svjedoci na vjenčanju su Leander Brozović i Stjepan Kukec.⁴⁶⁶

Nekoliko mjeseci kasnije, 17. prosinca 1952. Izvršni odbor Gradskog odbora Narodnog fronta izdaje mu karakteristiku. U njoj stoji da odbor, koji je na sjednici razmatrao život i rad druga Vošickog, daje sljedeću karakteristiku: „Vošicki Vinko, po svome dolasku iz ČSR-e u Koprivnicu 1909. godine, a i nakon dolaska iz I. Svetskog rata 1918., od onda pa sve do danas, poznat je kao vrijedan, čestit i pošten gradjanin. Bio je vlasnik knjižare i tiskare, bavio se

⁴⁶¹ Kuzel, Vladimir. Čovjek i rad. *Glas Podravine*, godina XII, broj 47-48, 20. studenoga 1961. 5.

⁴⁶² Kuzel, Vladimir. Čovjek i rad. *Glas Podravine*, godina XII, broj 47-48, 20. studenoga 1961. 5.

⁴⁶³ Kuzel, Vladimir. Čovjek i rad. *Glas Podravine*, godina XII, broj 47-48, 20. studenoga 1961. 5.

⁴⁶⁴ Zahvalnica zaposlenika Gradske tiskare u Koprivnici Vinku Vošickom prilikom odlaska u mirovinu od 18. travnja 1949. Arhiva Miroslava Vlahovića.

⁴⁶⁵ Rješenje zahtjeva Vinka Vošickog za invalidskom mirovinom, broj IM-2259/II., izdanom od Kotarskog zavoda za socijalno osiguranje Koprivnica 14. prosinca 1955. Arhiva Miroslava Vlahovića.

⁴⁶⁶ Izvadak iz matice vjenčanih, očevid. broj: 03-499-1-/1968, izdan 18. studenog 1968. Arhiva Miroslava Vlahovića.

izdavačkom djelatnošću. Izdao je niz stranih i domaćih djela, među kojima se ističu djela naprednih pisaca kao što su: Krleža, 'Književna republika' i djela Augusta Cesarca: 'Zlatni mladić' i 'Careva kraljevina'. Za vrijeme okupacije naše zemlje pomagao je NOP, novcem i štampanjem raznog materijala u njegovoj tiskari. Zbog toga bio je [je] progonjen, zatvaran i maltretiran od strane ustaških vlasti. Poslije oslobodjenja poklonio je čitavu svoju knjižaru narodu na trajno vlasništvo, a sam je saradjivao na organiziranju vlasti i ostalih političkih i društvenih organizacija. Bio je član Narodnog fronta od 1945. i također član Gradske i Kotarske skupštine grada i kotara Koprivnice. Sada se nalazi na dužnosti rukovodioca knjižare Gradskog poduzeća 'Drava' Koprivnica. Drug Vošicki Vinko je čovjek, s kojim Narodni front uvijek računa, jer vidi u njemu pravog i čestitog gradjanina odanog stvari današnjice."⁴⁶⁷

U potpisu su Stjepan Sokač (za Izvršni odbor NF-a) i Tomo Prosenjak (predsjednik).

Stječe se dojam da je Vošicki bio u čudnoj poziciji, kao da je imao one koji su ga zagovarali, kao i protivnike. Tako s jedne strane imamo pamflet u *Narodnom listu*, a s druge ovu potporu. Potporu mu svakako daje Tomo Prosenjak.

U prilog tome da mu se pokušava pomoći ide još jedan dokument koji je izdao koprivnički Narodni odbor. On je naime, kako bi ishodio mirovinu, 9. srpnja 1954. dobio uvjerenje od Odjela za unutarnje poslove, Narodnog odbora kotara Koprivnica u kojem stoji da mu se uvjerenje izdaje radi mirovine (penzije) te da prema podacima tog odjela on nije suđen niti osuđivan.⁴⁶⁸

No, Vošicki ipak doživljava novi šok. Riječ je o već spomenutom rješenju Kotarskog zavoda za socijalno osiguranje kojim se potvrđuje i njegov radni staž od 1952. do 1955. godine.⁴⁶⁹ Prema tom rješenju, izdanom krajem 1955. godine odbija se njegov zahtjev za ostvarivanje prava na invalidsku mirovinu. Prema nalazu i ocjeni Invalidske mirovinske komisije u Varaždinu od 26. studenog 1955. godine Vošicki jest proglašen trajno nesposobnim za bilo kakav rad zbog bolesti, počevši s 27. studenim 1955. Problem nije njegovo zdravstveno stanje, sedamdeset mu je godina i za manje od dvije godine će, nakon bolesti i operacije, umrijeti, već nedostatak radnog staža. Prema Zakonu o socijalnom osiguranju radnika i službenika i njihovih porodica i Uredbi o odredjivanju i o prevodjenju mirovina i invalidnina, njegov radni staž iznosi 3 godine i 331 dan, odnosno spomenuto razdoblje od 1. siječnja 1952.

⁴⁶⁷ Karakteristika Gradskog odbora Narodnog fronta Koprivnica, broj 87/52 izdana Vinku Vošickom 17. prosinca 1952. Arhiva Miroslava Vlahovića.

⁴⁶⁸ Uvjerenje o nekažnjavanju Vinka Vošickog izdano od Narodnog odbora kotara Koprivnica, Odjela za unutarnje poslove, broj II-4233-504 1954, izdano 9. srpnja 1954. Arhiva Miroslava Vlahovića.

⁴⁶⁹ Rješenje zahtjeva Vinka Vošickog za invalidskom mirovinom, broj IM-2259/II., izdanom od Kotarskog zavoda za socijalno osiguranje Koprivnica 14. prosinca 1955. Arhiva Miroslava Vlahovića.

do 26. studenog 1955., prema potvrdama poslodavaca. U radni staž nije mu se moglo priznati razdoblje od 1. ožujka 1902. do 19. kolovoza 1910., odnosno 5 godina i 68 dana radnog staža, iz razloga što nije ispunjen uvjet prema kojem se vrijeme provedeno u inozemstvu u radni staž priznaje osiguraniku koju je na teritoriju FNRJ proveo u radnom odnosu najmanje pet godina nakon 15. svibnja 1945., odnosno najmanje 10 godina prije i poslije tog datuma.⁴⁷⁰ Rješenje ne govori ništa o godinama od 1910. do 1945. tijekom kojih je imao niz ovlaštenja za obavljanje posla, uključujući i ono izdano 11. travnja 1946., a koje se pozivalo na ovlaštenje izdano od Gradskog poglavarstva Koprivnice od 11. studenog 1911.⁴⁷¹ i vrijedilo do 15. rujna 1947.⁴⁷² Piše zato da je Vošicki na dan nastupa nesposobnosti imao 70 godina i da mu za priznavanje prava na mirovinu treba radni staž od najmanje 10 godina. Budući da osiguranik nema toliki radni staž, stoji u rješenju, odbija se njegov zahtjev za priznavanje prava na invalidsku mirovinu.⁴⁷³

Ipak, neće ga ostaviti u potpunosti bez sredstava: priznaju mu pravo na otpremninu u iznosu od 72 000 dinara, koja će se isplaćivati u mjesečnim ratama po 6 000 dinara, počevši s 27. studenim 1955. To mu se priznaje jer je prije podnošenja zahtjeva za invalidskom mirovinom primao materijalnu pomoć zbog bolesti.⁴⁷⁴

Na kraju stoji da nakon isplate otpremnine ne može opet steći pravo za otpremninu po istoj osnovi „pa mu se u takovom slučaju ni radni staž prije dana ustanovljenja radne nesposobnosti, a niti radni staž nakon toga dana (dok traje potpuna radna nesposobnost) ne računa za stjecanje prava na invalidsku mirovinu.“⁴⁷⁵

Ako to formalno i nije bila socijalna pomoć, Vošicki na kraju postaje socijalni slučaj. Nekoliko mjeseci prije smrti, 22. svibnja 1957. zahvaljujući Tomi Prosenjaku koji se i ranije založio za njega, Odsjek za narodno zdravlje i socijalnu zaštitu Narodnog odbora općine Koprivnica izdaje rješenje po kojem mu se dodjeljuje pomoć za uzdržavanje u iznosu od 6 000 mjesečno, počevši od 1. svibnja 1957., a „traje sve dok ne nastupi koji od slučajeva koji za

⁴⁷⁰ Rješenje zahtjeva Vinka Vošickog za invalidskom mirovinom, broj IM-2259/II., izdanom od Kotarskog zavoda za socijalno osiguranje Koprivnica 14. prosinca 1955. Arhiva Miroslava Vlahovića.

⁴⁷¹ Ovlaštenje za trgovinu knjižarskom, papirnatom robom, slikama, pisarničkim materijalom i muzikalijama od 11. travnja 1946. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

⁴⁷² Rješenje broj 15145/47 o odjavi Vošickijeve trgovine od 15. rujna 1947. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

⁴⁷³ Rješenje zahtjeva Vinka Vošickog za invalidskom mirovinom, broj IM-2259/II., izdanom od Kotarskog zavoda za socijalno osiguranje Koprivnica 14. prosinca 1955. Arhiva Miroslava Vlahovića.

⁴⁷⁴ Rješenje zahtjeva Vinka Vošickog za invalidskom mirovinom, broj IM-2259/II., izdanom od Kotarskog zavoda za socijalno osiguranje Koprivnica 14. prosinca 1955. Arhiva Miroslava Vlahovića.

⁴⁷⁵ Rješenje zahtjeva Vinka Vošickog za invalidskom mirovinom, broj IM-2259/II., izdanom od Kotarskog zavoda za socijalno osiguranje Koprivnica 14. prosinca 1955. Arhiva Miroslava Vlahovića.

sobom povla[ć]i smanjenje ili pak gubitak daljnog prava na ovu pomoć.“⁴⁷⁶ U obrazloženju stoji da je Prosenjak na sjednici savjeta govorio o njegovim zaslugama kao i imovinskom stanju i životnim okolnostima u kojima živi, a „koje bi se mogle nazvati nezbrinutim stanjem“ te je predložio da mu se dodijeli pomoć, što je i učinjeno.⁴⁷⁷

Tako je završio isto kao njegov sunarodnjak, gradski kapelnik Tomo Šestak, za kojeg su pod stare dane skupljali pomoć preko *Demokrata*. Zapravo, za njega se ipak pobrinula država.

U koliko je jadnoj i teškoj situaciji bio svjedoči i Krležino pismo kao i pomoć od 20 000 dinara koje mu pisac šalje krajem kolovoza te iste 1957. godine.⁴⁷⁸

Vinko Vošicki umire u vinogradu na bilogorskim obroncima nadomak Koprivnice 23. listopada 1957. godine. Na sprovodu mu je govorio Valko Loborec⁴⁷⁹, a u prvom sljedećem broju koprivničkih novina *Glas Podravine*, nekrolog mu je napisao Pavao Vratarić, tada tehnički urednik novina.⁴⁸⁰ Nekrolog je objavljen na trećoj strani, a autor se poziva na Blaškovića, dodajući svemu revolucionarni ton. Vratarić piše da je Vošicki žilavom ustrajnošću pomogao krčiti guštaru neprosvijećenosti, doprinoseći svojim radom utiranju puteva borbenog pohoda napredne misli, usred malograđanske učmalosti i reakcionarne društvene filisterije. Također navodi da je njegova knjižara bila dobro opremljena, ali pomalo podozrivo, nabrajajući njegova izdanja, ističe samo „sujevjerne egipatske sanjarice, izmišljene putopise Karla Maya, sentimentalne romane za usidjelice te književne pokušaje priznatih i nepriznatih autora“⁴⁸¹. Dalje navodi da je njegov rad obilježen željom da najširim slojevima radnog naroda omogući poučno i zabavno štivo, što mu nije uvijek uspijevalo. Ni slova o Schopenhaueru, Hugou, Londonu, Schnitzleru... Očekivano, spominju se samo Krleža i Cesarec. Završava time kako ga je fašističko orgijanje dva puta odvelo iza rešetaka (ne spominjući zatvaranje od strane komunista) i kako mu sve skupa daje obilježje čovjeka koji je Koprivnici dao mnogo više nego što u tom trenu mogu sagledati. Fotografiju nije *dobio*, za razliku od Katice Orehek, o kojoj je

⁴⁷⁶ Rješenje Narodnog odbora općine Koprivnica, Odsjeka za narodno zdravlje i socijalnu zaštitu broj 3933-VI-1957 od 22. svibnja 1957. kojim se Vinku Vošickm dodjeljuje mjesečna pomoć za uzdržavanje. Arhiva Miroslava Vlahovića.

⁴⁷⁷ Rješenje Narodnog odbora općine Koprivnica, Odsjeka za narodno zdravlje i socijalnu zaštitu broj 3933-VI-1957 od 22. svibnja 1957. kojim se Vinku Vošickm dodjeljuje mjesečna pomoć za uzdržavanje. Arhiva Miroslava Vlahovića.

⁴⁷⁸ Pismo Miroslava Krleže Vinku Vošickom od 31. kolovoza 1957. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

⁴⁷⁹ Vratarić, Pavao. In memoriam. Vinko Vošicki. *Glas Podravine*, godina IX, broj 28, 26. listopada 1957. 3.

⁴⁸⁰ Vratarić, Pavao. In memoriam. Vinko Vošicki. *Glas Podravine*, godina IX, broj 28, 26. listopada 1957. 3.

⁴⁸¹ Vratarić, Pavao. In memoriam. Vinko Vošicki. *Glas Podravine*, godina IX, broj 28, 26. listopada 1957. 3.

riječ u članku uz in memoriam, naslovljen *Uvijek prva*. Riječ je o izborima za Općinsko vijeće na koje je Katica Orehek došla prva, prije je biralište uopće bilo otvoreno, „To nije slučaj samo sada. Već je svima poznato, da ona uvijek – prilikom svakih izbora, dođe prva na biralište.“⁴⁸²

Neka je slava Vinku Vošickom! posljednja je rečenica nekrologa. To je samo kurtoazija, ali Vošicki će, iako neće doživjeti slavu, ostati upamćen desetljećima kasnije i zauzeti mjesto koje mu pripada, barem kada se govori o lokalnom.

S druge strane, čak i mrtav imao je nešto do čega je Loborec pokušao doći: autorska prava na objavljivanje djela Karla Maya.

Otprilike godinu i pol prije smrti, u svibnju 1956., Vošicki je, u dobi od 71 godine, u jednom trenutku odlučio je prodati klijet i vinograd i odseliti se iz Koprivnice. Vjerojatno ga je u tome spriječila bolest, možda nije mogao naći kupca ili ga je dotuklo rješenje Kotarskog zavoda za socijalno osiguranje kojim mu nije proznat radni staž, pa ni pravo na mirovinu. Moguće je da se primirio nakon intervencije Tome Prosenjaka zahvaljujući kome je nakon 72 000 dinara otpremnine nastavio primati pomoć od Savjeta za narodno zdravlje i socijalnu zaštitu. Ostaje činjenica da je u Glasu Podravine objavio oglas: „Radi odlaska iz Koprivnice prodajem vinograd, popunjen, đubren, sa podoljem, kolinjakom, podrumima i kućicom za stanovanje. Vinko Vošicki, Starigrad.“⁴⁸³

Da ironija bude veća, dvije godine nakon Vošickijeve smrti, Muzej grada Koprivnice u Glasu Podravine (kojemu je tehnički urednik Pavao Vratarić) objavljuje oglas da otkupljuje njegove naslove⁴⁸⁴ i to *Glas života* Knuta Hamsuna, Tolstojeve *Posmrtne pripovijetke*, Balzacovu *Žrtvu žene*, Ecksteinovu *Afroditu*, Walterova *Crnog patuljka*, dvije zbirke pjesama Franje Domovića: *Prvi pupoljci* i *Proljetni oblaci* te Burnettovo djelo *Sara Crewe*. Osim toga Muzej želi kupiti sva godišta njegovih kalendara, kao i sveščiće iz nakladničkog niza *Tako vam je bilo nekoć* (brojeve 1, 2, 21, 22, 23, 24, 52, 54, 57, 58, 60 i 64), onog kojim je Vošicki odgajao *lopove* i zbog kojeg ga je trebala pomesti metla.

To je nesumnjivo inicijativa Leandera Brozovića kojemu je bilo jasno da je Vošickijevo djelovanje od povijesnog značaja za Koprivnicu i šire, i koji se zbog toga očito bio spreman izložiti.

⁴⁸² Uvijek prva. *Glas Podravine*, godina IX, broj 28, 26. listopada 1957. 3.

⁴⁸³ *Glas Podravine*, godina VIII, broj 9, 19. svibnja 1956. 6.

⁴⁸⁴ *Glas Podravine*, godina XI, broj 9, 28. veljače 1959. 6.

Oglas o otkupu Vošickijeva nakladničkog niza objavljen je u Glasu Podravine i u kolovozu 1986., gotovo tri desetljeća nakon smrti. Taj put netko je dao ponudu da otkupljuje sveščiće *Petra Juranića*.⁴⁸⁵

7. ANALIZA SVJETSKE BIBLIOTEKE

Ideja Nikole Andrića u *Zabavnoj biblioteci* bila je objavljivati ponajbolje romane svjetske književnosti za mali novac. Govorio je da će to imati i ulogu u odvratanju čitatelja od strane, njemačke i talijanske knjige i da će čitatelji posezati za knjiga na hrvatskom. Plan mu je bio objavljivati jednu knjigu mjesečno, odnosno 12 svezaka godišnje, koji bi se dobivali za godišnju pretplatu od 12 kruna, a među brojnim naslovima i autorima nalaze se Gide, Barbusse, Maupassant, France, Tolstoj, Dostojevski, London, Conrad, Wells i drugi (Stipčević 2008: 38, 40). Istom logikom vodio se Vošicki u *Svjetskoj biblioteci*.

Vošickijeve knjige uglavnom nisu kvalitetom puno odskakale od sveščića, tako ni one objavljene u ovoj biblioteci. Bila su to jeftina izdanja, tiskana na lošem papiru, u mekom uvezu, čime se ne razlikuju od tehničkog izgleda knjiga *trivijalne* literature. Kao što navodi Solar, na trivijalnu nas književnost ili njeno raspoznavanje, upućuje već i vanjski izgled knjige, odnosno njena oprema: korice, uvez, vrsta papira i sloga, kao i jeftinoća, ali ovo zadnje s napomenom da kod nas to i ne mora biti slučaj (Solar 2005: 73). Vošicki je bio zaljubljenik u posao, i vjerojatno je ovo bio jedini način funkcioniranja, mogućnost da knjiga obučena u lošu opremu bude dobra, vrhunska književnost, po cijeni od 1 krune, čime je kulturu Koprivnice i Podravine digao na višu razinu.

Pritom treba imati na umu, i u tome je posebnost Vošickijeve *Svjetske biblioteke* (kao i *Zbirke glasovitih djela*), da ju je pokrenuo i u počecima radio na bojištu i s bojišta, tijekom Prvog svjetskog rata, dakle u neusporedivo težim uvjetima nego neki drugi nakladnici. Može se reći da je biblioteka nastala ne u provincijskom gradiću, nego u rovu. Vrijedilo bi istražiti koliko je takvih nakladnika bilo tijekom Prvog svjetskog rata, ako ih je bilo.

⁴⁸⁵ *Glas Podravine*, godina XLI, broj 29, 1. kolovoza 1986. 9.

O samoj biblioteci gotovo programatski piše sam Vošicki na posljednjoj stranici prvog broja kopirivničkog tjednika *Demokrat*, kojemu je bio i tiskar, objavljenom 16. veljače 1919. godine: „Znajući, da je beletristika od vrlo velike važnosti u izgradnji kulture pojedinog naroda, odučio sam se na izdanje 'Svjetske Biblioteke'. Nastojao sam, a nastojat ću, da u njoj izdam kraća ali važna djela poznatih svjetskih pisaca. I ako su današnje prilik[e] vrlo teške za razvoj književnosti – uslijed nestašice papira i štamparskih radnika – odlučio sam iz 'čiste ljubavi' prema lijepoj našoj knjizi, da nastavim svoja izdanja sva u svrhu, da stvorimo i od najmanih naših [l]judi i patnika silne borbe, koji će moći odoleti svim kušnjama današnjeg sudbonosnog vremena. Da mi je zaista do toga svjedoči [j]eftinoća mojih izdanja. Pojedini svezak 'Svjetske Biblioteke' stoji samo K 1'- Obzirom na svrhu 'Svjetske Biblioteke', a i obzirom na njezinu jeftinoću, držim, da će me obilno podupreti naše čitalačko općinstvo.“⁴⁸⁶

Ovaj tekst na tragu je onoga što je o svojoj *Zabavnoj biblioteci* govorio Andrić, a vidi se već i po sličnosti Vošickijeva naslova *Svjetska biblioteka* i Andrićeva mota, koji glasi: „Izbor najboljih pripovijedaka iz svjetske književnosti“ (Mandić Hekman 2014: 190). Andrić je kao programska načela *Zabavne biblioteke* naveo tri činjenice a „[p]rva je, da je mnoga najzvučnija imena svjetske literature prva prenosila u našu književnost“ (Mandić Hekman 2014: 105), što se poklapa s Vošickijevom uredničkom vizijom, kad je u pitanju *Svjetska biblioteka*.

S druge strane dosta je toga u to doba nosilo pridjev *svjetsko* ili *zabavno*. Tako imamo *Svjetsku knjižnicu* koja je izlazila od 1917. (pokrenuta dakle gotovo istodobno kad i *Svjetska biblioteka*) do 1936., *Merkurovu zabavnu knjižnicu* (također pokrenutu 1917.), ali i *Zabavnu knjižnicu* te *Zabavnu biblioteku* Matice hrvatske, koja je 1959. pokrenula i *Zabavnu biblioteku* (Mandić Hekman 2014: 43-47). Vošicki u nazivu tako možda nije bio originalan, ali ni drugačiji od drugih nakladnika, koji su privlačili čitatelje ovakvim nazivima biblioteka.

Sličnih biblioteka bilo je još, pa je tako primjerice izlazila *Moderna knjižnica* Knjižare M. Kelovića, koja počinje izlaziti 1913. i izlazi do 1924., a u jednom pismu 1916. Nikola Andrić piše da ima 12 konkurenata (Mandić Hekman 2014: 42-43, 46).

7. 1. Trivijalna vs. visoka književnost u Svjetskoj biblioteci

Vošicki je tijekom Prvog svjetskog rata istodobno pokrenuo dva nakladnička niza. *Zbirka glasovitih djela* (koju u katalogima reklamira i kao *Zbirku znamenitih djela*) zamišljena je kao biblioteka koja će biti objavljuvana na kvalitetnijem papiru i u boljoj opremi, a *Svjetska biblioteka* kao biblioteka dostupna najširoj čitateljskoj publici, pa je uz nisku cijenu

⁴⁸⁶ Svjetska biblioteka. *Demokrat*, broj 1, god. I, 16. veljače 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.

karakteriziraju i lošiji papir kao i korice. *Zbirka glasovitih djela* je uskoro, nakon samo šest naslova, prestala izlaziti, za razliku od *Svjetske biblioteke*, koja je došla do 66 numeriranih svezaka (uz nekoliko preskočenih ili izgubljenih svezaka). Razlog ne leži u uređivačkoj politici već u poslovnom okruženju, jer je vladala nestašica papira što je dovodilo do ogromnog rasta njegove cijene. No, jeftine knjige bile su uobičajena praksa izdavača tog razdoblja, koja je započela tijekom 17., a značajno se razvijala tijekom 19. stoljeća. John Bell u Londonu je od 1777. do 1782. objavio 109 svezaka u ediciji *British poets*, a cijena pojedine knjige bila je 6 penija. Veliki niz od čak 1 300 svezaka od 1848. do 1898. objavio je George Routledge. Biblioteka se zvala *Railway Library*, a jedan je pisac krajem tog stoljeća zapisao da su sendviči, naranče i jeftina literatura sve što trebaju engleski putnici trećeg razreda. Stipčević ističe i lajpciškog nakladnika Christiana Bernharda Tauchnitza koji je *Collection of British Authors* (kasnije *Collection of British and American Authors* objavio 5 500 naslova u nevjerojatna 4 milijuna primjeraka. Njega je uvelike nadmašio Anton Philipp Reclam u čijem je nizu *Universal-Bibliothek* od 1867. do 1945. objelodanjeno 7 600 naslova, a ukupno otisnuta naklada iznosila je 275 milijuna primjeraka. Pritom je objavljivao važne naslove, autore poput Goethea, Kanta, Platona ali i Schopenhauera ili Wildea. Neke naklade bile su nezamislive: Ibsenova djela prodala su se u 6 milijuna primjeraka, Dickensova su tiskana u 1,5 milijuna, a Shakespeareova u 6,4 milijuna primjeraka. Krajem 19. i početkom 20. stoljeća izdavanje jeftinih knjiga razvilo se i u SAD-u, i one su doprinijele razvoju kulture. U 19. stoljeću jeftina se knjiga razvija u mnogim zemljama, a već početkom stoljeća samo u Francuskoj postoji 12 izdavača specijaliziranih za takvu vrstu knjige (Stipčević 2006: 586-587, 589).

Jeftina knjiga u Hrvatskoj počela se razvijati tijekom 19. stoljeća. Zadarska obitelj Battara u prosincu 1845. godine u *Zori dalmatinskoj* objavila je oglas naslovljen *Pervo jeftino izdavanje*, najavu biblioteke započete Kačićevim djelom *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* (Stipčević 2008: 134) tako da Vošicki nije morao ništa izmišljati niti je njegovo okretanje jeftinim izdanjima bilo nešto posebno, neki izuzetak. Bilo je dovoljno da pogleda što su primjerice radili Kugli i Deutsch, koji su nakon preuzimanja knjižare od Lavoslava Hartmanna pokrenuli *Hrvatsku biblioteku* u kojoj je cijena pojedine knjige iznosila 15 novčića, a izdavači su rekli da su znali da su veće naklade moguće samo ako knjiga bude jeftina. Oni su do 1922. u Hrvatskoj biblioteci objavili ukupno 1 141 knjigu. U Zagrebu je Mate Malinar 1908. godine pokrenuo *Modernu biblioteku za krunu* u kojoj je do 1910. otisnuo 15 naslova, a prva knjiga bile su *Pripovjesti* Guya de Maupassanta. Nekoliko godina nakon što je Malinareva biblioteka prestala izlaziti, 1913. godine jeftine je knjige počeo objavljivati Nikola Andrić. U poznatoj i

uspješnoj *Zabavnoj biblioteci* do svoje smrti 1942. objavio 603 naslova (Stipčević 2008: 139-141).

Za razliku od navedenih stranih nakladnika i djela čije su naklade iznosile milijune primjeraka, situacija u Hrvatskoj bila je potpuno različita, čak i kad se govori o jeftinim sveščićima, zbog čega je trebalo pažljivo definirati biblioteke i balansirati između popularnih naslova i onih koje smatramo klasicima, čak i ako su prepoznati u širem društvu. Tu je upravo Andrić dobar primjer. On je svoju *Zabavnu biblioteku* započeo književnim djelima visokog umjetničkog dosega, čiji su autori klasici pa čak i nobelovci „pa je već s prvim knjigama, izborom klasika poput Dostojevskoga, Hamsuna ili Wildea, Andrić umalo doživio financijski krah i *Biblioteka* neslavno završila i prije negoli što je počela“ (Mandić Hekman 2014: 18). Sam je Andrić napisao, govoreći o počecima biblioteke: „I tako smo počeli. Međutim, izdao sam vrlo malo djela preštampanih iz *Narodnih Novina* jer sam htio da značaj *Zabavne biblioteke* podignem na najviši umjetnički stepen, pa sam počeo izdavati Dostojevskoga, Hamsuna i Oscara Wildea (koje sam i preveo sâm). Ali – na zlo sjedoh. Poslije prvih knjiga i očividnog općenitog materijalnog neuspjeha, jer široko općinstvo nije još imalo dovoljno smisla za umjetnička remek-djela...“ (Mandić Hekman 2014: 75-76).

Andrić je, na sreću po biblioteku, na vrijeme reagirao pa je prilagodio biblioteku ukusima šire čitalačke publike. Kako navodi Mandić Hekman „[p]rema Andrićevim riječima, kada bi 'zazvonilo na uzbunu', bilo je potrebno program usklađivati s određenim društvenim okolnostima ili prema interesima čitatelja. I tek nakon što bi mu broj pretplatnika osiguravao kontinuiran rad, dakle kada se već formirala stalna čitalačka publika (i ustalio broj pretplatnika), mogao je objaviti poneko 'zahtjevnije' izdanje [...]“ (Mandić Hekman 2014: 18).

Jasno je da je održati se u nakladničkom poslovanju, pogotovo u malom mjestu značilo među ostalim barem donekle zadovoljiti razne skupine publike. Svaki čitatelj (pod)razumijeva nešto drugo od književnosti pa tako Maupassant 1887. godine piše da se publika „sastoji od brojnih grupa koje nam dovikuju:

- Utješite me.
- Zabavite me.
- Rastužite me.
- Raznježite me.
- Dajte mi da sanjarim.
- Dajte da se nasmijem.
- Uzbudite me.

- Dajte da se isplačem.
- Potaknite me na razmišljanje.

Samo nekoliko izabranih duhova traži od umjetnika: - Načinite nešto lijepo, u obliku koji će vam najbolje odgovarati, prema vašim sklonostima“ (Maupassant 1985: 9).

Sve ovo morao je znati i na umu imati Vošicki u formiranju nakladničkih planova i pojedinih biblioteka.

Ako se pogleda struktura objavljenih djela, u ponekad teško odredivu odnosu trivijalna naspram vrhunske književnosti, vidjet će se da Andrićeva, ali i druge tadašnje biblioteke imaju određenih sličnosti s Vošickijevim bibliotekama, odnosno sveukupnim nakladničkim poslovanjem. Bogović je tako objavljivao avanturističke romane i romane za mladež, autore kao što su Edgar Allan Poe, Arthur Conan Doyle i Jules Verne, pučke romane poznatih onodobnih autora poput Eugenea Suea i Xaviera de Montépina ili i danas slavnog Alexandera Dumasa. Također je objavljivao ruske klasike, među kojima Turgenjeva, Gogolja, Čehova... (Stipčević 2008: 139-141), a jeftine knjige i biblioteke ne treba poistovjećivati s onim što se označava *zabavnom*, *trivijalnom*, *šund* ili *pučkom* literaturom. Takvim se izdanjima pokušava doprijeti do šireg, platežno nesposobnog čitateljstva. U *Domaćem ognjištu* 1913. godine objavljen je anonimni članak u kojem autorica kaže da se protiv zla trivijalne literature treba boriti na način da se tiskaju jeftina izdanja književno vrijednih naslova (Stipčević 2008: 270), što je na koncu, barem djelomično, i bila praksa tog razdoblja (neovisno je li bila riječ o altruizmu ili trgovačkoj računici) i način na koji je radio i Vošicki.

Nemec kaže kako je razdoblje između dva rata zlatno razdoblje hrvatskoga trivijalnoga romana. Riječ je o djelima izrazito slabe kvalitete, gdje odskače Marija Jurić Zagorka, a čitav je niz romana koji su, prema Nemecu, žalosni primjermi literarnog dilentantizma (Nemec 1998: 265-266). Mnogi od njih danas su nepoznati, poput knjige *Tajinstveni Marsijanci* I. Grbavca, *Razbojnički harambaša Kvakač i njegova nesuđena ljuba u Crvenom dvoru* B. Ljubića, *Zeleni kader* V. Bugarova, *Mejrina krv* Mate Oriškovića, a Nemec navodi i *Leteću lađu* Dobroslava Jurjevskog koju je 1924. godine (ne u *Svjetskoj biblioteci*) objavio Vošicki (Nemec 1998: 265-268).

Budući da je riječ o shematiziranim djelima, samo autorstvo nije toliko važno kao kod djela visoke književnosti. Tome u prilog ide činjenica da je Alexandre Dumas imao preko 70 bezimernih suradnika, *čitavu tvornicu književnosti* (Bandić 1967: 28), ili da je Zagorka optužila dvojicu autora, Hebeduša i Giromettu, za krađu ideja i sižea i prije nego je knjiga objavljena,

na osnovi najave u *Malim novinama*. Štoviše, Zagorka je strahovala da će ova dvojica plagirati još devet njenih neobjavljenih romana, čije su im skice bile poznate (Nemec 1998: 276-277).

Žmegač kaže kako prijevodi Dumasovih djela govore što su čitatelji tražili, a također ističe njegove suradnike, pišući da se ovaj pisac, kao i neki drugi, koristio praksom iz suvremene industrijske proizvodnje. „Poput engleskih romana u nastavcima (Dickens), i njihove su tvorevine bile podvrgnute zakonima komercijalnog uspjeha. No za razliku od Dickensa i Balzaca, koji su bili neumorni individualni radnici, Dumas je provodio podjelu rada pa je zaposlio suradnike kojima je povjeravao izradu pojedinih poglavlja, među pariškim inovacijama tog razdoblja, koji su bili vjerojatno europski unikum, nalazi se dakle zamisao svojevrsne industrijske proizvodnje beletrističkih djela“ (Žmegač 2017: 53).

U nastavku rada sagledat ćemo u kolikoj je mjeri Vošicki *Svjetsku biblioteku* formirao kao nakladnički niz u kojem se doista nalaze *svjetska* djela, ne u geografskom već u kvalitativnom smislu, a u kojoj je mjeri pridjev *svjetska* tek pomodni dodatak kojim se privlače čitatelji, kao i djelima koja se nazivaju zabavnim ili trivijalnim.

Šuvaković kaže kako je izgradnja hibridnog polja društveno proizvodnog rada dovela do razlikovanja rada kao artikulacije radnog vremena te artikulacije slobodnog odnosno uživalačkog vremena, među koje svrstava umjetnost. Prema njemu umjetnost je „artikulacijski instrument izuzetnog slobodnog vremena za više društvene klase i trivijalnog slobodnog vremena za niže društvene klase“, ističući (govoreći o modernističkoj umjetnosti) da su *visoka* i *niska* umjetnost bile strukturirane kao opozicije koje su se podržavale u stvaranju hijerarhije unutar društva (Šuvaković 2005: 91).

Nietzsche je rekao da ćemo, ako se odlučimo za sreću i slobodu što većeg broja ljudi, dobiti demokratsku kulturu gdje će trijumfirati ukus mase (Safranski 2021: 61). Iako ove tvrdnje mogu zvučati grubo i automatski svrstati nekoga iz niže klase kao korisnika niske umjetnosti, činjenica je da je tek razvojem industrije i zapošljavanjem te stvaranjem slobodnog vremena, u suglasju s razvojem tehnologije, došlo do značajnog razvoja popularne ili trivijalne književnosti. Osim razvoja industrije vrijeme je to i razvoja masovnih medija koji, prema Marcuseu stvaraju jednodimenzionalnog čovjeka, oblikuju ljude da bi odgovarali postojećem sustavu te potiskuju kritičko razmišljanje, a istodobno odvrću misli iscrpljujućeg, mehaničkog rada i usmjeravaju ljude na zabavu i opuštanje, stvarajući pritom lažne potrebe (Kunczik i Zipfel 2006: 42). S druge strane, iako je tek s razvojem industrije i tehnologije došlo do značajnog razvoja trivijalne književnosti, ona je stara koliko i sami romani. Žmegač tako ističe da se, kako god je književna znanost klasificirala, a publike bile različite i mijenjale se,

shematska odnosno trivijalna književnost (ljubavni i pustolovni romani) proteže od grčkog romana (npr. Heliodorove *Etiopske priče*) (Žmegač 2004: 10). Štoviše, sam je roman kao vrsta dugo smatran nečim trivijalnim, zabavom za neobrazovan puk, pa tako Pierre Daniel Huet u svojoj raspravi o porijeklu romana *Traité de l' origine des romans* napisanoj 1670., koja se smatra „prvim sustavnim traktatom o tom predmetu“ misli da je oportuno kod romana isticati sličnost s epom, kao tada uglednom književnom vrstom (Žmegač 2004: 36-37).

McLuhan je ustvrdio da „čim neka tehnika proširi neko od naših čula [...] kultura se preoblikuje u mjeri u kojoj se nova tehnika koristi“ (McLuhan u Kunczik i Zipfel 2006: 45).

Trivijalna književnost kultura je oblikovana novim tehnologijama i načinom života. Međutim, razlučiti trivijalnu od visoke književnosti nije tako jednostavno kako se može učiniti na prvi pogled. Vladimir Biti zapisao je da je kategorija ozbiljnosti, kao parametar vrijednosti, nešto što se s obzirom na povijesni i društveni kontekst uvijek stječe (Paternai Andrić 2018: 152; Biti 1987: 31), prema čemu je i taj odnos promjenjiv, dok je Raymond Williams prilikom definiranja pojmova popularno i književnost uključivao povijesna, nekadašnja značenja tih pojmova, kao i onda današnja, čime se također ukazuje ne nestalnost njihova značenja (Paternai Andrić 2018: 166). Povijesnu vrijednost shematiziranoj književnosti priznavao je i Lotman, koji je rekao da shematizam u umjetnosti ne mora biti loš jer takva književna (i druga umjetnička) djela imaju povijesno opravdanje. Lotman estetiku dijeli na *estetiku istovjetnosti* i *estetiku oprečnosti*. Pod ovu prvu spadaju djela koja se služe određenim obrascima ili shemama koje odgovaraju onome što čitatelj očekuje, a nasuprot joj stavlja estetiku oprečnosti ili inovacije, odnosno na umjetnikov pokušaj da čitatelja iznenadi, nudeći mu nove, nepoznate oblike. S vremenom su takvi pokušaji postali češći pa i uobičajeniji (Žmegač 1976: 76-77). Viktor Žmegač ističe da shematizam postoji gotovo otkako postoji i književnost te da je bilo dosta razdoblja u kojima se time nitko nije zamario. Upravo suprotno „srednjovjekovne pjesnike i retore [...] nije zabrinjavala neoriginalnost, nego originalnost, tj. hirovitost nekog pjesnika koji bi se usudio omalovažiti ili ignorirati sustav normi izveden iz kodificirane predaje (Žmegač 1976: 166). No, iako Lotman brani shematiziranu književnost, ona je već u samim počecima razvoja modernog romana, koji se dakako veže uz Cervantesa, imala kritičare, poput Gottharda Heideggera koji je u raspravi *Mythoscopica Romantica* iz 1698., govoreći o opsežnim baroknim romanima, zapisao da im je struktura uvijek ista (dakle shematizirana) i da su na stalnom „repertoaru: ljepotice, pohota, spletke, ulasci i izlasci kroz prozore noću, prevareni muževi, tajna sastajališta, otmice, dvoboji, ubojstva, ratovi, oluje i pomorske bitke, krunidbe, svečanosti, proročanstva...“ (Žmegač 2004: 42-43). To je dakako vrijeme u kojemu

se i sam roman još uvijek dokazuje kao ozbiljna književna vrsta pa Heideggerovu kritiku treba gledati i u tom svjetlu, kao što navodi i Žmegač.

I sami su se nazivi takve književnosti kroz desetljeća mijenjali, a pojedini su autori, poput Solara, jednog od najvažnijih hrvatskih autora o toj temi, čak otklanjali pojedine nazive kojima su se koristili i davali im druge. To ne znači da se mijenjao (samo) Solar, već i da se mijenjala književnost, što ide u prilog Williamsu. Solar je od termina *zabavne književnosti* koji je koristio od *Pitanju poetike* (1971.) došao do *trivijalne književnosti*, pojma koji mu 90-ih postaje prikladniji. Davor Nikolić u jednom je radu taj prijelaz zabavno, ali ne i trivijalno, naslovio *Kako je Milivoj Solar prestao biti „zabavan“ i postao „trivijalan“* (Nikolić 2012: 654-658). Biti pak već 1987. godine piše da termin trivijalna (prvi put upotrijebljen 1923.) ne uživa opće povjerenje i da se javljaju glasovi da bi ga trebalo zamijeniti nekim drugim (Škreb 1987: 12). Iz činjenice da je već i sam termin kojim bi se trebala obuhvatiti određena književnost sklon promjenama i nikako općeprihvaćen, jasno je da je riječ o temi koja je zahtjevna i podložna različitim tumačenjima. Sama terminologija ipak nije od tolikog značaja za ovaj rad te je nećemo dalje razjašnjavati.

Neovisno od toga koji termin zastupali i koje razlike u takvoj književnosti nalazili, njeni se proučavatelji slažu da je riječ o književnosti koja je sklona shematizmu i koja (u pripovijetci i drami) „nadvisuje sve ostale oblike sheme u književnim djelima time što je ekstremna u svim svojim elementima: u fabuli, tj, radnji ili zbivanju, u prikazu likova, u jeziku i u idejnoj pozadini djela“ (Škreb 1987: 15). Biti, govoreći o razvoju u proučavanju trivijalne književnosti, navodi da se pomalo nametao uvid „da u trivijalnoj književnosti može postojati sve ono što postoji u umjetničkoj – osim same umjetnosti, baš kao što i umjetnička književnost može sadržavati gotovo sve elemente trivijalne – osim, dakako, trivijalnosti“ (Biti 1987: 29).

Nešto drugačije misli Aleksandar Flaker. U *prijedlogu pojmovnog sustava (funkcija književnosti)* u knjizi *Stilske formacije* piše da posebno mjesto pripada književnosti u funkciji zabavljanja, odnosno ludističkoj funkciji, što je odlika djela trivijalne književnosti koju naziva i subliteraturom. Prema Flakeru, takva književnost i djela u „književnopovijesnom procesu stoje u stanovitom suodnosu s književnim formacijama, pa su ruski formalisti (Šklovski) došli čak do zaključka da se novi oblici pojavljuju upravo kao rezultat interakcije tzv. kanoniziranih oblika i subliture. Tako nema sumnje da su neki tipovi književnih djela, koji su isprva imali ludističku funkciju, svojim prestrukturiranjem i funkcionalizacijom u smislu prihvaćanja drugih funkcija dobili značenje kanonske književnosti u skladu s normama dominantnih stilskih formacija. Tako je poznat slučaj romana Dostojevskog koji su nastali u interakciji književnosti ruskog realizma s romanima naglašene ludističke funkcije zapadnoevropske provenijencije

(tzv. bulevarski roman, kriminalistički roman)“ (Flaker 1976: 43). Šklovski je, govoreći o *romanu misterije* odnosno detektivskom romanu, rekao da „ne treba misliti da je roman misterije, kao takav, lošiji od nekakve druge književnosti“ (Šklovski 2021: 49), ističući autore poput Dickensa i Dostojevskog.

Solar kaže da je za trivijalnu književnost sigurno jedno: „to je književnost koja se piše i koja se čita na isti temeljni način kao i ona druga, prava književnost, jedino što i pisci i čitatelji znaju da se radi o nečemu što nije sasvim isto nego se može bez većih teškoća, barem u najvećem broju slučajeva, tako reći na prvo pogled prepoznati kao različito“ (Solar 2005: 73). Biti opaža da se takvom proizvodnjom knjiga „oduzima manevarski prostor mišljenu i mašti, a radnje postaju toliko automatskima da se mogu obavljati i pri rastrojenom stanju svijesti“ (Biti 1987: 29). Milivoj Solar kaže kako je *zabavnost* osobina koja nastaje kao suprotnost *dosadnosti* kod tekstova koje čitatelj ne razumije ili ne prihvaća kao umjetnost, dok su ti zabavni tekstovi određeni tipom izražavanja za koje nisu potrebni ni čitateljski napor ni obrazovanje, a karakteriziraju ih sheme likova, jasan zaplet kao i rasplet te nizanje scena koje su u nekoj suprotnosti stvarnom životu. Osim toga, Solar veli da je potreban i određen stupanj naivnosti u svim djelima zabavne književnosti bez kojeg ne bi bilo tako lako osvojiti brojnu, ali i raznoliku publiku (Solar 1997: 137). Peternai Andrić kaže kako se pridjevima trivijalna, popularna, zabavna, masovna itd. označavaju djela čiji autori nisu toliko posvećeno originalnom izrazu već shematičnom stvaranju djela, nečeg banalnog i otrcanog, male estetske vrijednosti, ali što će zadovoljiti ukuse suvremenog čitatelja, čime je u diskurs uključen i komercijalni aspekt (Peternai Andrić 2018: 154-155).

Razvojem školstva, a napose opismenjavanjem seljaka (a takve je tečajeve u knjižari imao i Vošicki) rasla je potražnja za jeftinom literaturom, smatra Stipčević, te su izdavači (kao uostalom i neki autori) samo pratili procese i proizvodili knjige koje je tržište tražilo (Stipčević 2008: 271).

Ana Radin kao razliku između trivijalne i visoke književnosti navodi reproduktivnost (Radin 1987: 46), Žmegač kaže da je takvoj literaturi opće obilježje maksimalna predskazivost, a za likove vrijedi zakon književne predestinacije, gdje im je od samog početka zajamčen uspjeh ili neuspjeh, a ponekad čak i trajan život (Žmegač 1976: 165). U knjizi *Četiri europska grada* Žmegač piše kako „pustolovna, shematska književnost ne može bez zadovoljenja pravde: plemenitost se na kraju nagrađuje, podlost kažnjava. Realisti poput Balzaca upravo su zato zastupnici literarnog oblikovanja empirije jer znadu da je životna praksa često u suprotnosti s etičkim zahtjevima“ (Žmegač 2017: 53). Nemeč navodi kako je proces trivijalizacije u

Hrvatskoj prvo zahvatio kanonizirani povijesni roman, gdje niz pisaca koji se naslanja na Šenou, na način da shematiziraju fabulu, kompoziciju i stil, koristeći „uglavnom primarne oblike narativne kobinatorike“ kod koje nije važna umjetnička vrijednost teksta već doseg do širokog kruga čitatelja (Nemec 1998: 66). Na zanimljiv način visoku književnost od trivijalne je odijelio Milivoj Solar, usporedivši ih sa šahom. Visoku književnost usporedio je s problemskim šahom u koje su naznačene određene pozicije te se traži rješenje, npr. mat u tri poteza, odnosno jasno je da igrač mora biti vrlo vješt da bi to mogao riješiti pa još u tome i uživati. S druge strane, trivijalna je književnost poput kavanskog šaha, gdje igrače veseli sama mogućnost beskonačne igre (Solar 2005: 124), gdje su igrači uvijek na istoj razini, i služe se s nekoliko istih poteza.

Riječ je o književnosti čiji se obrasci ponavljaju, ali ništa se klišejima ne može mijenjati sve dok publika nije spremna na te promjene (Vučković 1987: 157). Budući da su neka djela popularna i nakon stotinu i više godina, izgleda se su klišeji dobro pogodeni i da čitateljska publika nije spremna na promjene. Također, do 20-ih godina takva je književnost pustila snažne korijene, a o njoj su raspravljali, odnosno mišljenje imali važni autori. Priličnu pozornost posvetio joj je velikan češke književnosti Karel Čapek u knjizi *Marsija ili na marginama literature*, dohvaćajući se kalendara i romana za sluškinje, detektivske književnosti, kao i erotske, odnosno čak pornografske literature, navodeći da se tu ne nalazimo na perferiji, već izvan granica književnosti (Čapek 1967: 147). Njegovim ćemo se ocjenama još vratiti, a za kraj spomenimo još i mišljenje Miroslava Krleže, koji u svom klasičnom stilu piše o romanima s kraja 19. stoljeća, govoreći ironično o romantičnoj groznici, o romanima „o kojima se govorilo na sva usta i po salonima i po kuhinjama i kojima se krijepili na smrt bolesni ljudi po mrtvačkim posteljama i stare usidjelice, što su čekale sreću i debeli kanonici – rimski generali, što su mjesto brevijara gutali Nevinu u ludnicu“ (Donat 2002: 233). Nastavlja zatim da je riječ o raznom „parfemisanom smeću“ te piše da je naša publika žedna književnosti i da joj „neobično na srcu leži sudbina plemenitoga mušketira D'Artagnana ili kavalira grofa Monte Christa i pokazalo se i to, da se osobito rentira ulijevati svjetlost u mozak našega naroda“ (Donat 2002: 233). U istom, energičnom tonu nastavlja da je nakon „tog talasa pariškog smeća“ došla k nama književnost čiji su junaci plemenita poljska gospoda, iako postoje hrvatski pandani, o čemu bi hrvatski čitatelj morao čitati. Međutim, kaže Krleža, napiknuvši ovdje i Vošickog, taj je vapaj ostao „bez rezultata i naš narodni genije nije dao nikakove svijetle pandane, nego su se simpatije narodne priklonile Sherlock Holmesu i Vinetouu strašnom zvanom 'Crvena čarapa', poglavici pampasa i prerija. Poslije tog londonskog detektivskog ciklusa američkih, indijanskih i farmerskih historija (koje se više nisu tako rentirale, jer smo mi Slaveni pa brzo gasnemo, kao što smo se

brzo zapalili) osvanuli su u gradu prvi kinematografi i kompas se naše publike okrenuo na drugu stranu“ (Donat 2002: 233-234).

Unatoč kinu i kasnije televiziji, knjige su preživjele, a popularna književnost ostala je popularna ne samo tijekom 20-ih godina već do danas, pogotovo žanr ljubavnog romana. Tatjana Ileš moguće razloge vidi u sociopsihološkim aspektima odnosno zabavnoj funkciji ovakve književnosti, ali i eskapizmu, bijegu od stvarnosti u književni tekst, gdje se čitanjem imaginarno ispunjavaju želje iz stvarnoga života (Ileš 2020: 299-301).

Komercijalizaciju književnosti odličnim je primjerom ilustrirao Škreb. Riječ je o natječaju za posao u jednim (američkim?) novinama, a oglas je tražio nekoga tko zna brzo pisati na pisaćem stroju. Radilo se od 9:30 do 17:30, a pisac je svaki dan trebao predati 40 stranica, čitav roman za tjedan dana. Bili su to erotski romani (klasični seks, muški homoseksualci, ženski homoseksualci), a pisac Ron Sproats, dobio je jasne upute kako pisati. Svaka je poglavlje trebalo imati dugu seksualnu scenu, određen je bio vokabular i popisi izraza... Sproats je otišao kad je trebao napisati roman o seksu s djecom od šest do petnaest godina (Škreb 1987: 13-14).

Sproats je bio nastavljatelj brojnih poznatih pisaca, od kojih su neki i danas veoma popularni. Autora koji su, u novim društvenim prilikama, u kojima se gasilo mecenatstvo a razvijalo tržište, bili spremni proizvoditi shematizirane tekstove, objavljujivane u sveščićima i/ili kao jeftine knjige.

Frye, govoreći o strukturi djela kaže da „[u] književnosti, ono što zabavlja prethodi onomu što poučava, odnosno mogli bismo reći, načelo zbilje podređeno je načelu užitka“ (Frye 2000: 90), a ako to primijenimo na književnost u cjelini možemo reći da takva književnost, čiji čitatelji traže isključivo zabavu, može služiti i kao most prema kompetentnijem čitatelju, koji će posegnuti za ozbiljnije strukturiranim djelima.

U tom kontekstu mogu se promatrati jeftine knjige, kao i romani u nastavcima, kojima se dolazi do šire publike, prvenstveno one mlađe.

Vošickom se zamjeralo to što tiska tzv. trivijalnu književnost, pritom ne određujuću omjere trivijalne u odnosu na vrhunsku književnost pa ćemo u nastavku rada sagledati koja su djela u ovoj kategoriji ona koja bi se moglo označiti trivijalnom, odnosno vrhunskom književnošću, koliko će to biti moguće. Pritom treba uzeti u obzir da se mijenjaju publika, ali jednako tako i pozicija autora. Tako se primjerice danas ne osporava Jules Verne, no kad je tih godina njegovu

knjigu *Crna Indija* objavio Jaroslav Merhaut bio je napadnut u *Domu i svijetu* kao knjižarski špekulant koji „tovi“ hrvatske čitatelje senzacionalističkim štivom u jeftinim izdanjima⁴⁸⁷.

Također, moguće je da pojedino djelo ne pripada trivijalnoj književnosti, ali da nije ni vrhunsko književno ostvarenje. Ta ćemo djela i autore pribrojiti djelima koja nisu trivijalnog karaktera, jer njima Vošicki nije podilazio publici, odnosno uvrštavao ih u biblioteku kako bi senzacionalizmom došao do šire publike.

Kod izbora autora čija su djela uvrštena u biblioteku sagledat ćemo i njihovu raniju prisutnost u Hrvatskoj kako bismo vidjeli koliko je Vošicki donosio nova djela nepoznatih autora pa takoreći stvarao trendove, odnosno koliko je objavljivao autore koji su od ranije prisutni pa je samo pratio što rade drugi izdavači tj. koliko je pratio trendove.

Iako je jasno da su granice između onoga što se smatra trivijalnom književnošću, kao nečim manje vrijednim, ponekad neodredive i da književnost nije prirodna znanost u kojoj se pokusom s velikom ili stopostotnom vjerojatnošću mogu definirati stvari, vrijedi pokušati odrediti koliki je broj djela u *Svjetskoj biblioteci* koja bi pripadala pod trivijalnu književnost, a koja su ona koja spadaju u književni kanon, odnosno koja su ona koja nisu vrhunska književnost, ali ni djelo trivijalne književnosti. Pojedini pisci imaju čvrsto fiksirano mjesto u povijesti svjetske književnosti. Tako, primjerice, važnost autora poput Čehova, ili Tolstoja, „čije je djelo ne samo vrhunac ruske književnosti nego i vrhunac romana u zapadnim književnostima uopće“ (Lauer 2009: 142) ne treba posebno naglašavati.

Za početak, u 65 objavljenih svezaka objavljen je 41 naslov, od čega su dva djela Arthura Schopenhauera odnosno djela filozofske naravi što ide u prilog kvaliteti kao nosivoj konstrukciji u izgradnji biblioteke i želji da se publici pruže knjige koje nisu primarno zabavnog karaktera, nego mogu utjecati na njihov intelektualni razvoj te svojom kvalitetom pomiču horizont očekivanja. To je rijetko bio slučaj s njemačkom književnošću prevedenom na hrvatski. Matoš je 1900. u izvješću s pariške izložbe napisao ne samo da je 1898. od 70 milijuna ukupnog izvoza njemačkih knjiga u Monarhiju izvezeno knjiga za 30 milijuna maraka te da se

⁴⁸⁷ Nepotpisani kritičar koji je na čitavoj stranici donosio kritički pregled novih izdanja napisao je: „Izdavač Merhaut u Zagrebu spada među one knjižarske špekulante, koji računaju samo na ljubitelje senzacija. Takav izdavački sistem valja žigosati. Jer dok jedan izdavač izdaje izdanja za šire mase, a onda dokad dotad daje prilike, da se štampa i koje vrijedno domaće literarno djelo – to mu dragovoljno opraštamo njegovo špekuliranje sa senzacijama. Gosp. Merhaut tovi naivnog hrvatskog čitača sa kriminalnim i sličnim izdanjima, koja mu se obilno isplaćuju, a za hrvatsku književnost mala ga briga. Mi ćemo ovu rabotu osvijetliti već na drugom mjestu, za danas reći ćemo samo, da je ovaj prijevod i izdanje Julesa Verneova romana 'Crna Indija' uopće kulturni skandal. Slike su potpuno nejasne, prijevod loš, papir prost – a cijena 24 dinara. Uopće za ovako nesaviesna izdanja trebala bi jedna cenzura, koja globi izdavača, dok mi možemo na njih samo uprijeti prstom, da ih se pošteni hrvatski čitalac čuva!“ (Dom i svijet, broj 19, 1923. 338.)

više troši na njemačku nego na hrvatsku knjigu, što mu ne bi smetalo da se kupuju autori poput Kanta, Gaussa, braće Grimm itd. (Žmegač 1970: 382).

Schopenhauer je utjecao na mnoge pisce, pa i na one koje je objavljivao Vošicki, poput Maupassanta ili Krležu, koji je „isticao da mu je predodžba o filozofiji uvelike osnovana na toj lektiri...” (Žmegač 2006: 479), a visoko su ga cijenili Flaubert, Gide, Strindberg, Thomas Mann, ali i Gjaliski i Leskovar (Žmegač 2006: 478-479). Pritom Vošicki te knjige nije objavio na početku biblioteke, kao neuspjelu prijevremenu probu poput one Nikole Andrića, već kao 48. i 64. svezak kad je imao iskustvo kako koje djelo prolazi i što u većoj ili manjoj mjeri može očekivati. Također, još su dva naslova koji nisu beletristika. Knjiga M. Blumenthala *Spavanje i san*, podnaslovljena kao *popularna razjašnjenja i pouke* na „primjerima brojnih poznatih osoba (vladara, filozofa, književnika itd.), narodne mudrosti i medicinskih spoznaja autor piše o fiziologiji sna i spavanja, o tumačenju snova, mjesečarenju, poremećajima sna...”⁴⁸⁸ Kako su sanjarice u to doba popularne, što svjedoči više izdanja Vošickijeve *Egipatske sanjarice*, i ova se knjiga može gledati kao pokušaj dopiranja do šire publike, unatoč ozbiljnijem pristupu tekstu, odnosno činjenici da nije riječ o beletristici. Ernest Howard Crosby autor je *Tolstojeve nauke*, knjige kojom je u SAD-u želio promovirati Tolstojeva učenja. Crosby, sin bogatog pastora i odvjetnik, kojeg je predsjednik Benjamin Harrisom imenovao sucem u Egiptu. Tamo je počeo sumnjati u sve, i u kasnije napisanoj pjesmi rekao je da je radio nelijepe stvari – kao odvjetnik oduzeo je kuću, kao vojnik spalio je čovjeku kuću, a kao najmodavac povisivao je stanarine. Tada je naišao na Tolstojevo učenje te je dao otkaz i otišao posjetiti pisca u Jasnu Poljanu. Po povratku u SAD odlučio je živjeti po Tolstojevim načelima. Bio je pacifist, antimilitarist i antiimperijalist (Frederick 1983: 29-30).

Općepriznato mjesto kao autor vrhunske književnosti zauzima Knut Hamsun, dobitnik Nobelove nagrade za književnost, čije je djelo preživjelo unatoč podržavanju nacističkog režima, kojim počinje biblioteka. Jednak je slučaj s ruskim autorima, koji takoreći čine integralni dio biblioteke, pisci kao što su: Lav Nikolajevič Tolstoj, Mihail Jurjevič Ljermontov, Antun Pavlovič Čehov i Ivan Sergejevič Turgenjev. Njihova su se djela prevodila na hrvatski već od 19. stoljeća i nastavila se prevoditi do današnjih dana. Zanimljivo je da je Tolstoj u 19. stoljeću u Hrvatskoj objavljivao kao pučki pisac, odnosno da su objavljivane njegove „pučke pripovijesti” – samo 1888, objavljeno je pet prijevoda njegovih „pučkih pripovijesti u časopisima, ali i knjigama (Flaker 1970: 275-276).

⁴⁸⁸<https://library.foi.hr/lib/knjiga.php?B=20&H=&E=&V=&lok=&zbi=&item=68200&nivo=&upit=SPAVANJE>, pristupljeno 15. travnja 2022. 17:05.

Johann Wolfgang von Goethe za Žmegača je jedan od tri „neprijeporna klasika“ (druga dvojica su Dante i Shakespeare) i „posljednji u nizu univerzalnih klasika“ (Žmegač 2021: 49).

Klasici su svakako Oscar Wilde i francuski književnici Honoré de Balzac, Émile Zola, Guy de Maupassant i Victor Hugo, čiji je predgovor drami Cromwell jedan od „temeljnih manifesta francuskog romantizma“ (Žmegač 2004: 126). Manje su poznati francuski pisci Maurice Barrès, pisac i političar, antidrajfusovac, koji je sam sebe smatrao nasljednikom Stendahla, i koji je utjecao na brojne „dobre pisce 20. stoljeća“, od hrvatskih posebice na Matoša, koji je od svih francuskih pisaca najbolje poznao upravo njegovo djelo (Šafranek 1982: 571-572), i koji je dolazio u njegovu kuću. Štambak piše da je Barrès uz Paula Bourgeta i Anatolea Francea bio „najglasovitiji pisac potkraj devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća.“ Pitajući se što je ostalo od „voluminoznog“ Barrèsova djela, Štambak navodi kako je njegov roman *La Colline inspirée (Nadahnut brijeg)* „po nekima remek-djelo“ (Štambak 1998: 211). Današnjem čitatelju mnogo ne govori ni ime Catullea Mendèsa. Punim imenom Abraham Catulle Mendès, sa sedam se godina s obitelji preselio u Njemačku, pa u Italiju nakon čega se obitelj (kad mu je bilo 12 godina) vratila u Francusku, u Toulouse. Bilo mu je samo 14 godina kad je njegov vodvilj s uspjehom igrao u lokalnom kazalištu, a s 15 je počeo objavljivati kazališni časopis (Martin 1940: 3-4). Ovaj pisac bio je dio parnasovskog pokreta, skupa s s Baudelaireom, Verlaineom i Mallarméom, između ostalih (Mrkonjić 1982: 524-525), a zajedno s Xavierom de Ricardom izdavao je zbornik *Le Parnasse contemporain*, u kojemu su iznijeli poznatu tezu o umjetnosti radi umjetnosti, na francuskom *L'art pour l'art* (Slamnig 1999: 221). Kasnije je osnovao i vlastiti časopis *La République des lettres*, a do 1880. je objavio 20 knjiga poezije i proze čime je profitirao financijski, ali na štetu umjetničke kvalitete. Umjetnički najvrjednija ostvarenja od tog razdoblja postaju mu drame (Martin 1940: 10).

Poljski pisac Henryk Sienkiewicz drugi je nobelovac u ovoj biblioteci, najpoznatiji po romanu *Quo vadis*, a smatra se najvažnijim poljskim piscem svoga razdoblja, koji je povijesnom trilogijom (*Ognjem i mačem*, *Potop* i *Gospodin Wołodyjowski*) postigao velik uspjeh (Slamnig 1999: 255). Zdravko Malić u *Povijesti svjetske književnosti* piše da su 1880-e godine prijelomne godine u razvoju poljskog pozitivizma „kada se proces konstituiranja kolektivnog pozitivističkog društvenog i književnog programa pretiče u varijantna velika individualna ostvarenja“ te na prvom mjestu navodi Sienkiewiczovu Trilogiju (Malić 1975: 181). (Iako ćemo kasnije vidjeti da ga se smatra suprotnim pozitivizmu.) Sienkiewicz je svojim djelima dopro do milijuna čitatelja i uvelike je sličan Karlu Mayu koji je bio važan dio Vošickijeva nakladničkog poslovanja, djelima u kojima čitatelj može naći „doživljaj prostranstva, pustolovine, divljine i slobode, kao doživljaj čije je terapeutsko djelovanje –

rekompensacija za smanjenju mogućnost ostvarivanja sebe [...]“ (Karpatský 1975: 186). Iako je njegova trilogija „u književnotvornom pogledu bastardan spoj dviju fabularnih shema“, od kojih je jedna „karakteristična za ljubavni roman i zahtijeva uklanjanje staleških, običajnih ili političkih prepreka koje stoje na putu ljubavnom sjedinjavanju“, a druga je „shema preuzeta iz pustolovnog romana i podrazumijeva takav izbor situacija u kojima se likovima pruža stalno nova prilika da provjere svoje karakterne osobine, među kojima su na posebnoj cijeni neustrašivost, upornost, vjernost, plemenitost i velikodušnost“, Sienkiewicz nije pisac kojeg se svrstava u trivijalnu književnost. Upravo suprotno, važan je i nezaobilazan dio poljske književne povijesti. On je kao autor uspio doći do širokog kruga čitatelja, ali i biti prihvaćen od kritike. Tako kritičare uz *Trilogiju (Ognjem i mačem, Potop, Pan Wołodyjowski)* „nije zahvatila euforija oduševljenja, ali nisu štedjeli ni na pohvalama“ (Karpatský 1975: 187).

Hrvatskoj čitateljskoj publici manje su poznati Aleksandar Ivanovič Kuprin za kojega Lauer kaže da je bio jedan od pripovjedačkih talenata okupljenih oko *Znanja* (Lauer 2009: 162). Kuprin je svojim novelama postigao „trajnu popularnost“, a uz Čehova i Bunjina „najznačajniji je predstavnik dezintegracije rus[kog] realizma“⁴⁸⁹, kao i Vladimir Aleksandrovič Sollogub, koji je bio jedan od „vodećih“ autora *Sovremennika*, skupa s Turgenjevom i Tolstojem (Lauer 2009: 100). Danas je, unatoč tome što je njegov roman *Sanjin* opet objavljen 2010., u novom prijevodu Irene Lukšić, hrvatskom čitateljstvu manje poznat i Arcybašev, no u ono je doba bio autor čije su se knjige prodavale u visokim nakladama, bile prevedene, a njegov je roman *Sanjin*, kojim je na sebe navukao bijes i osude, bio igran u kazalištu i dva puta snimljen kao nijemi film, kako je to u pogovoru romana objavljenog 2010. napisala Lukšić. U nakladničkoj bilješci o knjizi piše da je *Sanjin* roman „s famom najvećeg književnog skandala XX. stoljeća. Premda izniklo iz duha 'buđenja masa' između dviju ruskih revolucija, ovo je djelo, prepuno 'obnaženih tijela i slika sladostrašća', bilo kulturnom knjigom više naraštaja europske inteligencije, a duboko se dojmilo, kao što je poznato, i slavnog prozaika D. H. Lawrencea“⁴⁹⁰. Nakladnik također piše da se autor afirmirao upravo romanom *Landeova smrt (Smert' Lande, 1904)*, a „kad je umro u ožujku 1927, novine su pisale da je riječ o jednom od najvećih gubitaka koji je zadesio rusku kulturu u emigraciji“⁴⁹¹.

Današnjem čitatelju previše ne znači ni ime drugog norveškog autora, Bjørnstjerneaa Bjørnsona, prvog Skandinavca dobitnika Nobelove nagrade čija drama *Iznad ljudske moći (Over Aevne)* ostaje kao „djelo svjetske vrijednosti“ (Slamnig 1974: 370), a svakako mu ništa

⁴⁸⁹ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34684> (pristupljeno 30. ožujka 2022. 21:45)

⁴⁹⁰ <https://disput.hr/shop/sanjin/> (pristupljeno 1. travnja 2022. 21:40)

⁴⁹¹ https://disput.hr/book_author/mihail-arcibasev/ (pristupljeno 1. travnja 2022. 21:45)

ne govori ime Arkadija Averčenko, ruskog satiričara, osnivača petrogradskog satiričnog lista Satirikon, koji je 1922. u Zagrebu na ruskom objavio djelo *Raj na zemlje*, kako donosi *Hrvatska enciklopedija (1941.-1945.)*⁴⁹². Averčenko u povijesti književnosti ne zauzima mjesto koje imaju Tolstoj, Čehov ili Gogolj, ali riječ je o satiričnoj književnosti koja ne podilazi čitatelju.

U karikaturi ispod koje Vidan piše da se nalaze korifeji engleske književnosti, poput Yeatsa, Wildea, Joycea; Maughama i Galsworthyja, nalazi se i Arnold Bennett, koji je bio cijenjen i čitan pisac „edvardovske epohe (1901-1910)“. Vidan ga ocjenjuje kao pažljivog i odgovornog pisca, dobrog opažatelja od kojega „nitko nije na zanimljiviji način prikazao dosadne ljude“. U kasnijoj fazi piše romane i londonskog života, gdje se ističu Riceymanove stube, ali „glavninu njegovih djela u tom razdoblju čine površne, zabavne knjige izrazito komercijalnog pisca“ (Vidan 1976: 208).

Karolina Světlá pripadala je grupi autorica i autora okupljenih oko časopisa *Máj* koji je „najavio pravu oluju u češkoj književnosti, jer je imao visoku književnu razinu i predstavio je čitav niz mladih i talentiranih pisaca“ (Ivanković 2015: 203), a urednik časopisa Jan Neruda (s kojim je bila u vezi) zaključio je da je ona stvorila češki seoski roman. Konačno, njena je proza prema riječima Katice Ivanković bila omiljena te često dramatisirana i adaptirana za film (Ivanković 2015: 210, 212).

Alois Jirásek bio je, zajedno s Juliusom Zeyerom, nastavljajući tradiciju *dramske bajke*, posebne češke varijante kazališne bajke u koji su umetnute pjesme, koje se nastavljaju na tradiciju i dramaturgiju bečkih pučkih komada. Jirásek je začetnik češkog povijesnog romana (Ivanković 2015: 123, 272), čija djela „u korpusu češke književnosti obavljaju nezamjenjivu funkciju prve nacionalne povijesne epopeje“ (Ivanković 2015: 307). U svojim djelima obrađuje tri povijesna razdoblja: „husitizam kao vrhunac, protureformaciju kao pad, a zatim i narodni preporod“ (Karpatský 1975: 35).

Među manje poznate autore spadaju Ernst Eckstein i Janko Kersnik, kojeg je Vošicki na naslovnici romana *Agitator* prekrstio u Krsnik. Ovaj slovenski autor „najveći je domet dostigao romanima i novelama, koji su prva potpuno uspjela ostvarenja slovenskog realizma“⁴⁹³. Bio je urednik *Ljubljanskog zvana* u kojem je uglavnom i objavljivao⁴⁹⁴ i glavni predstavnik slovenskog realizma (Detoni Dujmić 2001: 554).

Važna je pojava Waltera Scotta, kojeg se često naziva ocem povijesnog romana, koji je utjecao već i na književnost ilirizma. Rudolf Filipović je pokazao da su autori tog doba

⁴⁹² <https://hemu.lzmk.hr/Natuknica.aspx?ID=3493> (pristupljeno 1. travnja 2022. 22:40)

⁴⁹³ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=31285>, pristupljeno 6. travnja 2022. 21:55.

⁴⁹⁴ Isto.

poznavali najvažnije engleske pisce i da se „duh engleske književnosti, koji se u nas odrazio u književnom stvaranju XIX stoljeća“ odrazio u duhu Shakespearea, Byrona, Shelleya Dickensa, i Waltera Scotta (Filipović u Živančević 1978: 322), dok Živančević kaže da ako je netko utjecao na „početničku hrvatsku historijsku prozu, onda je to ovaj veliki romantik (1771-1832). tvorac modernog povijesnog romana“ te da Scottov utjecaj „nalazi odraza u povijesnoj novelistici ne samo Jarnevićeve već i Demetra, Kukuljevića i Bogovića“, nakon čega „će definitivno prisvojiti Scottov manir August Šenoa, uvodeći konačno, mada s velikim zakašnjenjem, historijski roman u hrvatsku književnost“ (Živančević 1978: 323). Šenoa nije znao engleski, ali se s engleskom književnošću upoznao posredno, a „[t]ri glavna njegova znanca bili su Scott, Byron i Shakespeare“ (Filipović 1972: 42). Škreb pak kaže da „kako je trivijalni roman u prozi osvojio krugove slabo obrazovanoga čitateljstva, tako se obrazovanim čitateljima upravo nametnuo svom snagom povijesni roman Waltera Scotta“ (Škreb 1974: 134).

Sir Henry Rider Haggard, kojeg je Vošicki objavljivao nekoliko godina prije smrti (umro je 1925.) jedan je u nizu autora koji nasljeđuju Roberta Louisa Stevensona, najpoznatijeg po romanu *Otok s blagom*, možda „manje umjetničke vrijednosti, ali popularnih ne samo u svoje vrijeme, nego i u naraštajima koji su došli kasnije“ (Vidan 1976: 203).

Naposljetku tu su i hrvatski autori i autorice, redom objavljivanja: Rudolfo Franjin Magjer, Silvije Strahimir Kranjčević, Mara Ivančan i August Cesarec. Svaki od njih imao je svoj put dolaska u biblioteku koja nosi pridjev *svjetska*, ali u nju bi se po tome (ne gledano geografski, već umjetnički) naprije mogao svrstati Kranjčević. Ipak, nijedan od troje preostalih autora, ako već i ne spada u kanon hrvatske književnosti (iako Cesarec u njemu ima određeno mjesto), ne stvara književnost koja je shematizirana i žanrovska.

Ime Rudolfa Franjina Magjera⁴⁹⁵ na prvi pogled upada u oči, jer riječ je o prvom domaćem, hrvatskom autoru u biblioteci, čije djelo dolazi nakon dva Tolstojeva djela, Ljeromontova i Kuprina, a nakon njega će slijediti Svetla i Čehov, još jedan ruski klasik. Magjer je u biblioteku sasvim izgledno uvršten preko Rakoša. Naime, Magjer je bio inicijator osnivanja Kluba hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku 1909. godine i njegov predsjednik, a Rakoš je bio član istog Kluba. Helena Sablić Tomić Magjera opisuje kao sebeljuba, te piše da su

⁴⁹⁵ U spomenutom članku Vladimir Rem o Magjeru kaže sljedeće: Njegovo ime, uloga i značenje zapostavljeni su u književnoj povijesti, pa je zato taj pisac malo poznat, moglo bi se kazati i nepoznat današnjem čitatelju. A svojedobno davao je ton i pečat kulturnom životu Osijeka pa i Slavonije. R. F. Magjer rođen je 1884. u Zemunu, od najranije mladosti živi u Osijeku, gdje završava Učiteljsku školu, službuje u Šljivoševcima i Valpovu, potom djeluje u gradu na Dravi kao pedagog, publicist i književnik. Prvu zbirku pjesama *Porivi* objavio je 1905, a 1907. knjigu pripovjedne proze pod naslovom *Zapisci sa sela*. (<https://www.matica.hr/vijenac/432/zaboravljeni-jubilej-knjizevne-slavonije-1630/>, pristupljeno 2. veljače 2019. 20:37).

„Magjerova usmjerenost na samoga sebe, njegova prevelika želja za vlastitim isticanjem, za isticanjem njegovoga književnoga rada i nametanja svojih shvaćanja književnosti doveli [...] do osporavanja i njega i rada Kluba hrvatskih književnika i umjetnika. Najteže osude Magjer dobija od Matoša, Ujevića i Krleže pa tako i on i klub ostaju po strani književnih zbivanja u Hrvatskoj“⁴⁹⁶. Ni Vošicki kao da nema previsoko mišljenje o Magjeru. Kad u *Demokratu* oglašava objavljena djela o svima piše sve najbolje, uzdižući ih kako to već nakladnici rade da bi privukli čitatelje, dok za Magjera doduše piše da je talentiran, ali i da nemaju pravo ni oni koji ga slave, kao ni oni koji mu poriču književni dar, te da je on prosječan književnik koji ima odlike da se razvije u velikog književnika⁴⁹⁷.

Silvije Strahimir Kranjčević jedan je od najistaknutijih hrvatskih pjesnika, zahvaljujući kojemu je, prema Frangešu, hrvatska poezija u samo dvije godine, od Harambašićevih *Slobodarki* iz 1883. do pjesnikovih *Bugarkinja* 1885., doživjela nevjerojatan skok te Kranjčevića smješta među značajne europske pjesnike svojeg vremena (Frangeš 1978a: 389), dok Barac kaže da u „hrvatskoj lirici Kranjčeviću treba još uvijek priznati jedno od prvih mjesta, a ako se uzmu u obzir samo najbolje njegove pjesme, upravo prvo mjesto“ (Barac u Frangeš 1978b: 564). Kranjčević je inače jedini autor koji je u biblioteci zastupljen poezijom pa već i to odudaranje od uređivačke politike ukazuje na Kranjčevićevu važnost već tih godina. No, važno je također istaknuti da je Kranjčević jedan od autora čije djelo izlazi posthumno, nije dakle bio autor, poput Krleže, kojeg je Vošicki pridobio da mu bude nakladnikom.

Mara Ivančan autorica je dva romana. *Uskrsnuće Pavle Milićeve* objavio je Kugli prije nego što je Vošicki objavio njen drugi, i posljednji roman *Čudnovata priča*. Svojim djelima nije postigla zapaženiji uspjeh, no nije riječ o trivijalnoj književnosti. Ivančanova se bavi pitanjem pozicije žene u društvu pa je tako u *Čudnovatoj priči* tematizirana „karakteristična etička pozicija samostalne žene koja, i uz rizik društvene osude u moguće posljedice koje iz toga proizlaze, odabire majčinstvo izvan ozakonjene bračne institucije“ (Nemec 1998: 157). Nemec zaključuje da je „bez obzira na brojne nedostatke 'meki' feminizam Mare Ivančan jedno [je] od ugodnijih iznenađenja u međuratnoj hrvatskoj romanesknoj proizvodnji“ (Nemec 1998: 158). Autorica je inače u jednom pismu Juliju Benešiću iz 1931. pisala o neobjavljenom romanu koji je nudila Benešiću bez honorara⁴⁹⁸ po čemu se može zaključiti da je i Vošicki roman

⁴⁹⁶ <https://www.matica.hr/vijenac/432/zaboravljeni-jubilej-knjizevne-slavonije-1630/>, (pristupljeno 2. veljače 2019. 20:37)

⁴⁹⁷ Svjetska biblioteka. *Demokrat*, broj 1, god. I, 16. veljače 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.

⁴⁹⁸ <https://www.matica.hr/kolo/288/modernizam-u-djelu-mare-ivancan-19953/> (pristupljeno 2. travnja 2022. 22:30)

objavio jer nije morao platiti autorski honorar, što bi djelomično pojasnilo objavljivanje ovog djela u *Svjetskoj biblioteci*.

Flaker kaže kako je u kasnim 20-im godinama, kao i u drugim europskim zemljama, počeo proces „koji možemo označiti kao prividno vraćanje realističkim tradicijama, ali u znaku naglašene funkcije književnosti unutar klasne borbe koju označujemo kao socijalno-pedagošku“ (Flaker 1978: 506). August Cesarec autor je upravo takvog, socijalno-pedagoškog tipa književnosti (Flaker 1976: 279) te uz Miroslava Krležu, prijatelja i suradnika, najveće ime hrvatske revolucionarne avangarde (Flaker 1978: 502). Vošicki objavljivanjem Cesarca sigurno ne želi doći do neke šire publike, odnosno ona sigurno nije široka, a njegova djela nisu popularna, odnosno trivijalna. Krleža, koji je godinama prijateljevao s Cesarcem te s njime uređivao *Plamen* i *Književnu republiku*, slikaru Josipu Vaništi je rekao (kako je to u knjizi *Skizzenbuch* zapisao sam slikar): „Cesarec je bio gospodin. Fin, izuzetan, sama skromnost. Da ga čovjek stavi na koljena u jednom homoseksualnom smislu. (...) Pisao je dobre političke stvari. Ali dara za literaturu imao nije. I sada, danas, stvarati od njega velikog pisca, nema nikakvog smisla“ (Peruško Vindakijević 2018: 68). Vice Zanimović u predgovoru izdanja *Zlatnog mladića* iz 1974. (Školska knjiga) ističe pak da je Cesarec „za sobom ostavio djela raznolike književne vrijednosti“ (Zanimović u Cesarec 1974: 6).

Cesarec je osuđivan i zatvaran komunist i Vošicki je njegovim objavljivanjem 1920-ih godina mogao doći u neprilike. Objavljivanje Cesarčeva djela ide u prilog činjenici da biblioteku nije formirao tako da se sviđa ukusima publike, nego da ih stvara. To ne proizlazi samo iz činjenice da je riskirao s objavljivanjem Cesarca (čija je knjiga *Zlatni mladić* posljednji svezak *Svjetske biblioteke*) nego i što on nije bio pisac čije su se knjige puno prodavale. Istina je da je Vošicki *Zlatnog mladića* objavio u visokoj nakladi od 3 000 primjeraka (kako stoji u ugovoru), ali jednako tako se ta naklada sve do 1940. nije rasprodala. U pismu Cesarcu 15. lipnja 1928., kao odgovor na traženje autora da mu plati honorar, Vošicki piše da je knjigu poslao svom novinama i revijama, ali da je malotko objavio nešto o knjizi te da je kod knjižara „odziv nikakav“, a poštom je dobio samo 4 narudžbe, „što je ništa na reklamu koju sam napravio i rasposlao.“ Dokaz o slaboj prodaji knjige je i Vošickijevo pismo, napisano 12 godine poslije, 28. svibnja 1940., u kojem piše da je prodao malo primjeraka (Kolar Dimitrijević 1982: 20).

Sveukupno gledano, može se zaključiti da *Svjetska biblioteka* nije povlađivala publici ni djelima shematizirane književnosti pokušavala doći do šireg čitateljstva. S iznimkom dva djela Henryja Ridera Haggarda, *Salamonovi rudnici* i *Maiwina osveta* koja spadaju u popularnu književnost te *Pustolovina kanadskog poručnika G. H. G. Smytha* u biblioteci su objavljivanja

djela ozbiljne književnosti, pa čak i filozofska djela. Vošicki je u *Svjetskoj biblioteci* objavljivao djela u čiju je književnu vrijednost vjerovao, očekujući da ona nađu kupca. Pritom je išao „na sigurno“, birajući autore koji su svojim djelima već bili prisutni u Hrvatskoj.

7.2. Ranija prisutnost autora u Hrvatskoj

Publika i njen ukus mijenjaju se i izdavači se tome moraju prilagoditi, naći omjer između kvalitete i opstojnosti poduzeća, a ovo dvoje može se spojiti i postići ako se biraju autori koji su sebi već izgradili vlastito tržište (Jelušić 2012: 130). Ako pogledamo autore vidjet ćemo da je Vošicki nerijetko objavljivao djela poznatih pa čak i slavnih autora, koji su već bili poznati hrvatskoj čitateljskoj publici. Tako prvog objavljuje Hamsuna koji će već 1920. godine dobiti Nobelovu nagradu, a osim toga su u Andrićevoj *Zabavnoj biblioteci* već objavljena njegova djela *Viktorija* (1913., drugo izdanje 1917.) i *Misterije* (1915.), dok će 1917. biti objavljen i *Pan*, čime je, prema Tadijanoviću, postignut velik knjižarski uspjeh (Tadijanović 2002: 318). Tako je izborom Hamsuna kao autora kojim će pokrenuti biblioteku išao „na sigurno“.

Također je objavio Balzaca kojega je već oko 1914. u *Hrvatskoj biblioteci* objavila Knjižara L. Hartmana (St. Kugli)⁴⁹⁹, 1916. objavljena je u *Zabavnoj biblioteci*, u izdanju Kr. Zemaljske tiskare *Žena od trideset godina*⁵⁰⁰, 1918. *Vesele priče*⁵⁰¹, a njegova je drama *Mercadet* nakon Prvog svjetskog rata prikazivana u Zagrebu⁵⁰² (Balzac 1946: 197).

Victor Hugo bio je objavljivan već 1841.⁵⁰³, odnosno 1842.⁵⁰⁴ godine, u tiskari Ljudevita Gaja, a potonja knjiga je dramsko pismo, što i ne čudi jer je grupa ljudi (iliraca) okupljenih oko Gaja tih godina djelovala u smislu promocije Hugoova dramskog pisma u vidu kazališnih izvedbi. Odnosno, hrvatska je kazališna publika adaptaciju Hugoova romana *Notre-Dame de Paris* mogla vidjeti već 1837. u izvedbi jedne njemačke putujuće kazališne trupe, a davana je više puta. Iste godine tiskana je i Hugoova pjesnička zbirka. 1840. godine u Zagrebu je, opet na njemačkom, igrana drama *Angelo, tyran de Padoue*. U narednim godinama igrane su na njemačkom još i drame *Ruy Blas* (1843.) te *Hernani* (1855.), a dvije su drame prevedene

⁴⁹⁹ <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK0100034443>, pristupljeno 8. studenoga 2020. 21:02.

⁵⁰⁰ <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000379965>, pristupljeno 8. studenoga 2020. 21:23.

⁵⁰¹ <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000530521>, pristupljeno 8. studenoga 2020. 21:28.

⁵⁰² U bilješki o piscu u ovom izdanju Balzacove *Tri pripovijetke* doduše stoji da su Balzacovi prijevodi malobrojni i nedovoljni (Balzac 1946: 198).

⁵⁰³ <https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=6&searchById=10&sort=3&age=0&spid0=10&spv0=Hugo%2c+Victor&mdid0=0&vzid0=0&xm0=1&selectedId=371007334> (pristupljeno 8. studenoga 2020. 22:00)

⁵⁰⁴ <https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=6&searchById=10&sort=3&age=0&spid0=10&spv0=Hugo%2c+Victor&mdid0=0&vzid0=0&xm0=1&selectedId=371007336> (pristupljeno 8. studenoga 2020. 22:10)

i igrane na hrvatskom: *Angelo* (1841). i *Hernani* (1849., 1850.) (Tomasović 1986: 279-280, 283). Tridesetak godina kasnije objavljen je roman *Devedeset tri*⁵⁰⁵ koji je u nekim katalozima reklamirao⁵⁰⁶ i Vošicki, a početkom 20. stoljeća objavljen je i slavni roman *Zvonar Majke Božje Pariške*⁵⁰⁷.

Posebna je i bogata priča o prijevodima ruske književnosti. Flaker navodi da je osnovna prevoditeljska djelatnost u razdoblju kad je književnost služila (i) u stvaranju nacionalne svijesti, pogotovo kad je riječ o slavenskim književnostima, „bila usmjerena na stvaranje vizije o velikom, snažnom, duhovno bogatom slavenstvu“ (Flaker 1970b: 259). U spomenutom razdoblju (1836.-1892.) mnogo su prevedeni Puškin i Gogolj, a gledajući autore koji će postati i dijelom ove biblioteke svakako treba početi s Ivanom Sergejevičem Turgenjevom. Njega je u drugoj polovici 19. stoljeća sustavno prevodio Josip Miškatović⁵⁰⁸ pa je Turgenjev, prema Flakeru, postao najvažniji strani uzor hrvatskim prozaicima 19. stoljeća. U prvom je redu riječ o prijevodima objavljivanim u časopisima. Tako je 1859. u *Jadranskoj vili* objavljen *Faust*, a onda su od 1861. objavljeni brojni prijevodi. U podlistku *Pozora*, glasila Narodne stranke i u književnom prilogu lista, *Posijelu*, između 1862. i 1869. objavljeni su romani *Plemićko gnijezdo* (*Dvorjanskoe gnezdo*) i *Rudin*, te brojne pripovijesti: *Tri susreta* (Tri vstreči), *Mumu*, *Prkonjica* (Bretter), *Prva ljubav* (Pervaja ljubov'), *Zapisi suvišnoga čovjeka* (Dnevnik lišnego čeloveka), *Dopisi* (Perepiska), *Pasinkov*, *Hamlet ščigrovskoga kotara* (Gamlet ščigrovskogo nezda), *Žid*, *Andrija Kolosov* (Andrej Kolosov) i *Birjuk*, a od 1870. godine Turgenjeva redovito objavljuje *Vijenac*, od 1874. i pod Šenoinim uredništvom. Tu su još i časopis *Zatočnik* u Sisku i *Obzor* koji pokušavaju prevesti i objaviti roman *Dim* 1870. odnosno 1877. godine. Taj će

⁵⁰⁵<https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=6&searchById=10&sort=3&age=0&spid0=10&spv0=Hugo%2c+Victor&mdid0=0&vzid0=0&xm0=1&selectedId=4004277> (pristupljeno 8. studenoga 2020. 22:30)

⁵⁰⁶ Prijevod ovog djela postoji u rukopisu što znači da je bilo blizu objavljivanja. Autor ga je dobio kao dio građe koja je stajala u bivšem Vošickijevu vinogradu.

⁵⁰⁷<https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=5&searchById=10&sort=3&age=0&spid0=10&spv0=Hugo%2c+Victor&mdid0=0&vzid0=0&xm0=1&selectedId=4004279> (pristupljeno 8. studenoga 2020. 22:40)

⁵⁰⁸ „Miškatović, Josip (pseudonim N. Koritić), hrvatski političar i publicist (Cernik kraj Nove Gradiške, 6. III. 1836 – Zagreb, 2. X. 1890). Nakon školovanja u zagrebačkom i đakovačkome sjemeništu bio kapelan, a zatim suplent osječke i zagrebačke gimnazije (od 1860). Kao član Narodne stranke 1861. izabran je za narodnog zastupnika u Hrvatskome saboru. Od 1862. uređivao list Pozor. God. 1863., zbog članaka u kojima je kritizirao Schmerlingov centralizam, bio je otpušten iz državne službe. Studirao je potom povijest u Bonnu i Berlinu, ali se, ne dovršivši studij, 1865. vratio u Zagreb, gdje se uključio u rad Hrvatskoga sabora. Isticao se kao protivnik dualizma. Nakon obustavljanja Pozora (1867) u Beču uređivao Novi Pozor, a od 1869. u Sisku Zatočnik. God. 1871., zbog članaka o konzorciju za isušivanje Lonjskoga polja, koji su kompromitirali bana L. Raucha, bio je optužen. Nakon revizije Nagodbe (1873) zastupao unionističku politiku, a 1880. povukao se iz politike i s mjesta urednika Obzora. Od 1882. radio kao arhivist Zemaljskog arhiva u Zagrebu. Prvi prevodio djela I. S. Turgenjeva na hrvatski jezik (*Faust*, 1859; Klara Milićeva: pripovijest, 1882; Izabrane pripovijesti, 1893). Djela: Listovi jednog antiunioniste (1870), Tri pisma apokrifna političko-satiričkoga sadržaja (1869).“ (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=41229>, pristupljeno 5. travnja 2022. 22:05).

roman konačno biti objavljen 1881., a narednih godina pojavljuju se brojni prijevodi Turgenjevlevih novela u mnogim hrvatskim časopisima i novinama, a 1894. bit će objavljeno prvo potpuno izdanje *Lovčevih zapisa*.

Nešto ranije, 1852. prvi je put pred hrvatskim čitateljstvom neko djelo Ljermonotova, opet u časopisu. Riječ je o noveli *Fatalist* objavljenoj u *Nevenu*, gdje je sljedeće 1853. objavljen i spjev Ašik Kerib, nakon čega slijedi stanka od petnaestak godina, a zatim ga se prevodi dosta, ali ne više proza već poezija. Tako su 1868. objavljene četiri njegove pjesme u Vrazovu prijevodu, 1869. pjesme su objavljene u zadarskom *Narodnom koledaru*, 1870. ep *Mciri (Đak iz Kavkaza)* u *Dubrovniku*, a svake godine od 1872. do 1876. te 1878. njegovu poeziju objavljuje Vienac (Flaker 1970b: 264-265, 267, 271-272).

Od 1880-ih godina hrvatska se čitalačka publika mogla upoznati s književnošću Lava Nikolajeviča Tolstoja. Zanimljivo je pritom da se ne prevode kapitalna djela poput *Rata i mira* ili *Ane Karenjine* već „pučke pripovijesti“, kako navodi Flaker. To što je prevođen kao pisac za puk govori o trenutku razvoja čitateljske publike, o čemu će nekoliko desetljeća kasnije nakladnici poput Andrića i Vošickog i dalje morati voditi brigu. Prva takva pripovijest *Čim ljudi žive (Čem ljudi živy)* objavljena je 1883. (pa opet 1885.), nakon čega slijede *Svjećica ili kako je dobri mužik pobijedio nevaljanog prikaščika (Svečka)*, objavljena 1886. u Hrvatskoj, nakon čega su 1887. godine u Viencu objavljene tri pučke, didaktičke pripovijesti. Iste te 1887. godine prevode se i „značajna djela Tolstojeve beletristike“, novele kao što su *Tri smrti* (opet u Viencu), *Kavkaski rob (Kavkazskij plennik)*, *Iz zapisaka jednog konobara (Zapiski markera)* u *Slobodi*, zatim *Dva husara*, *Ratne slike (Sevastopol'skie rasskazy)* i *Kavkaski sužanj* u Hrvatskoj, kao i *Kozaci* u *Obzoru*, a Janko Ibler prevodi *Anu Karenjinu* koja 1887. i 1888. izlazi u *Narodnim novinama*. Odmah zatim (1889.-1890.) August Harambašić prevodi *Vojnu i mir*, te sudjeluje u prevođenu Tolstojevih *Djela*, od kojih je izašla samo jedna knjiga, trilogija *Djetinjstvo, Nedoraslost, Mladost*. Niz je još pripovijesti i djela koja se prijevode, poput *Kreutzerove sonate*, pa krajem 80-ih godina od novijih Tolstojevih djela nedostaje samo prijevod *Smrti Ivana Iljiča* iz 1886. (Flaker 1970b: 275-276). Tolstoj je bio prilično prevođen i hrvatska je publika do kraja 1880-ih, kad i napušta „književno stvaranje kao bavljenje umjetnošću“ (Flaker 1970b: 275-276) imala prilike dobro se upoznati s njegovim književnim radom.

Krajem 80-ih godina počinju se objavljivati i prijevodi mladog Čehova (r. 1860.). Harambašić je, počevši s 1888. objavio niz njegovih pripovijesti (*Mrtvo tijelo, konj i plaha košuta, Zadnja mohikanka, Mislilac, Kleveta, Trifon, Smrt činovnika*) za pravaške novine *Hrvatska* i *Vienac*, a dva prijevoda dodao je, također u Hrvatskoj, i Stevo Sušnik pa je „Čehov

prevođen u Hrvatskoj relativno rano i dosta obilno, premda još nije mogao biti predstavljen i svojim novelama i pripovijestima koje su imale znatniju ulogu u razvoju, ne samo ruske, književnosti“ (Flaker 1970b: 279-280).

Mihail Arcybašev bio je pak u vrijeme pokretanja biblioteke jedan od najpopularnijih ruskih književnika, čije je djelo *Sanjin* objavljeno u Hrvatskoj 1917. u nakladi *Humoristične knjižnice* (Lukšić 2010: 367, 374). Arcybaševljevo⁵⁰⁹ djelo naslovljeno *Revolucionarci*⁵¹⁰ je 1915. objavljeno u *Modernoj knjižnici*, 1918. Arcybaševa je objavio Lavoslav Weiss u Bjelovaru⁵¹¹, a 1919. njegovo djelo naslovljeno *Krvava mrlja i Jutarnje sjene*⁵¹² objavili su Miroslav Svoboda i drug, nasljednici Lavoslava Weissa. Knjigu je preveo Pavao Rakoš. Miroslav Svoboda i drug su zapravo samo stavili nove korice tako da na njima stoji 1919., a zapravo je to Weissova knjiga iz 1918. Zanimljivost je da na primjerku, koji se nalazi u bjelovarskoj knjižnici, stoji pečat knjižare, trgovine i posudbene knjižnice Jaroslava Merhauta, a kao adresa navedena je Ilica 54⁵¹³. Arcybaševa je objavio i Jutarnji list, kao 2. svezak *Nove knjižnice*, u prijevodu Ise Velikanovića, a riječ je o noveli *Milijuni*⁵¹⁴.

Brojni su prijevodi djela nobelovca Henryka Sienkiewicza, također već od 19. stoljeća, i to sustavno i takoreći u sinkroniji s originalima (Rogić Musa 2020: 134). Njegova je recepcija kako navodi Dalibor Blažina teško usporediva s prihvaćanjem bilo kojeg drugog europskog pisca te je do početka Prvog svjetskog rata gotovo čitavo njegovo djelo bilo prevedeno na hrvatski (Blažina 1999: 53). U kronološkom popisu prijevoda njegovih djela u Hrvatskoj, Vošickijevo je izdanje na 33. mjestu, (datirano u 1925., a 1924. godine objavljena su tri prijevoda). Osim toga, Sienkiewicz je bio obilato objavljivan u periodici, počevši od 1880. godine, gdje su u nastavcima u raznim listovima poput *Vienca*, *Doma i svijeta* i *Obzora* objavljivani čitavi romani (Slukan 1999: 71-81).

Češka autorica Karolina Světlá prema Nerudinim je riječima stvorila suvremeni češki seoski roman, a u Hrvatskoj joj je prvo 1871. godine u *Viencu* objavljena proza *Skalak. Slika s planina* da bi joj 1874. godine u Kraljevici bila objavljena i knjiga *Kantorčica. Crtica iz gorskog života* (Ivanković 2015: 210, 212). Objavljivan je bio i Alois Jirásek, otac češkoga povijesnog romana, uz Světlu jedini češki autor objavljen u ovoj biblioteci. Njegov roman *Pasoglavci* 1906.

⁵⁰⁹ <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000572833>, pristupljeno 10. studenoga 2020. 21:25.

⁵¹⁰ <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000023890>, pristupljeno 1. travnja 2022. 22:00.

⁵¹¹ <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000193791>, pristupljeno 10. studenoga 2020. 21: 27.

⁵¹² <https://library.foi.hr/knjige/knjiga1.aspx?B=1&C=X01620&fl=t>, pristupljeno 1. travnja 2022. 22:10.

⁵¹³ Isto.

⁵¹⁴ <https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=1&searchById=1&sort=0&age=0&fid0=4&fv0=Naklada+Jutarnjeg+lista&spid0=1&spv0=&mdid0=0&vzid0=0&selectedId=371007855>, pristupljeno 1. travnja 2022. 22:20.

preveo je Stjepan Radić, a riječ je o pretisku iz časopisa *Hrvatska misao* koji je izlazio u Pragu. Isto djelo 1929. godine objavila je Radićeva *Slavenska knjižara*, a prije toga objavljene su još knjige *U tuđim službama*, koju je preveo Rakoš (a objavio Merhaut 1914.), *Dvorski hejtman*, *Historijska pripovijest* (1917.) da bi 1921. godine, iste godine kad i Vošicki, *Filozofsku historiju* objavila Središnjica češko-jugoslavenske naklade J. Herejk. Također, kako ističe Katica Ivanković, upravo je njegovo djelo od svih čeških prozaika 19. stoljeća prodrlo, odnosno bilo prevedeno, najdalje u 20. stoljeće (Ivanković 2015: 303, 310).

Hrvatskoj je čitateljskoj publici poznat bio i Oscar Wilde, koji je preveden često, uglavnom u časopisima (npr. karlovačko *Svjetlo*, šibenska *Hrvatska rječ*, zagrebački *Novi srbobran*, *Hrvatska smotra*, *Ilustrovani obzor*, a koje su među ostalima prevodili Julije Benešić i Nikola Andrić (1905.), Ivo Vojnović (1908.), Fran Galović (koji je preveo jednu priču) (Evangelista 2015: 343-344), kao i Milan Šenoa (1909.) te Milan Begović (1910.) (Medić 2021: 82). Wildeova ozbiljnija prisutnost počinje početkom 20. stoljeća, dobrim dijelom preko Beča, ali i Pariza, odakle o njemu 1901. za *Hrvatsko pravo* piše Matoš, „središnja figura hrvatske moderne“, kojemu pripada ključna uloga u kreiranju Wildeove recepcije u Hrvatskoj. Matoš je domaćoj publici ovog autora približio i tako što se u njegovoj priči *Ugasnulo svjetlo*, objavljenoj u *Mladoj Hrvatskoj* 1902. (iste godine kad je Wilde umro) pojavljuje kao jedan od likova. Publika se s Wildeom sljedećih godina mogla dobro upoznati, dijelom i zahvaljujući kazalištu. Već 1905. *Salomé* je imala premijeru u zagrebačkom Hrvatskom narodnom kazalištu i doživjela je veliki uspjeh, a u priču je bio uključen i Nikola Andrić koji je preveo drugi dio drame te kasnije objavio dramu u *Zabavnoj biblioteci* (kao četvrti svezak, *Sablast od Cantervilla*, 1913.). Nakon ovog uspjeha i druge su drame postavljane na pozornicu Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu, kao i Hrvatskom narodnom kazalištu u Osijeku, gdje je jedan od osnivača opet bio Andrić, a 20-ih godina njegove se drame postavljaju i u Hrvatskom narodnom kazalištu u Splitu (Grubica 2015: 271-281). Ovo su dakako samo dijelovi Wildeove prisutnosti u Hrvatskoj, kako bi se stekao uvid u njegov značaj za ovdašnji književni život do 20-ih godina kad ga objavljuje Vošicki.

Wilde je osim toga imao utjecaj na hrvatske pisce. Osim na spomenutog Matoša, utjecao je na Frana Galovića, koji je kao sedamnaestogodišnjak vidio predstavu *Salomé*, što je zabilježio u svoju bilježnicu. On je bio ne samo Wildeov pasionirani čitatelj, nego je motiviran dramom napisao istoimenu pjesmu, a Wildeove motive možemo naći i u drami *Tamara* i priči *Začarano ogledalo*. Wilde je čitao i Krleža, na mađarskom 1911., te je napisao pjesmu kao i dramu *Saloma*, dok je pak sam tvrdio da se Wildeove motive može naći u djelima Ive Vojnovića, koji je preveo njegovu dramu *A Florentine Tragedy* (kod Vojnovića *Fjorentinska*

tragedija) (Grubica 2015: 274, 277, 279). Wildeov utjecaj na Vojnovića prepoznali su i Tin Ujević te Milan Begović (Medić 2021: 49). Fran Galović je pak primijetio Wildeov utjecaj na Vladimira Nazora, o čemu piše u osvrtu na njegove *Istarske priče*, o čemu je kasnije pisao i Antun Barac (Medić 2015: 60).

Prije Wildeovih izdanja hrvatskom su čitateljstvu jednako tako bila poznata djela Johanna Wolfganga Goethea⁵¹⁵, Bjørnstjerne Bjørnsona⁵¹⁶, Émila Zole⁵¹⁷, Guya de Maupassanta⁵¹⁸, Aleksandra Ivanovića Kuprina⁵¹⁹, Ernsta Ecksteina⁵²⁰, Henryja Ridera Haggarda⁵²¹, Ignatija Nikolajeviča Potapenka⁵²², Arkadija Timofejeviča Averčenkina⁵²³, Mauricea Barrèsa⁵²⁴ i Arnolda Bennetta⁵²⁵.

K tome, djelo Aloisa Jiráseka *U tuđim službama* objavio je 1914. godine i Jaroslav Merhaut, u prijevodu Pavla Rakoša⁵²⁶.

Također, Schopenhauer je ranije bio objavljan u Sarajevu⁵²⁷, a djelo *O ženama* objavljeno je u Beogradu 1912.⁵²⁸. Tome se svakako mora pribrojiti činjenica da su autori bili dostupni i u njemačkim, francuskim i engleskim izdanjima (npr. Wilde), što se može vidjeti i pretraživanjem baza NSK-a gdje postoji niz izdanja autora koje je objavljivao i Vošicki.

7.3. Vrste i opseg djela

Vošicki je u biblioteci objavljivao uglavnom provjerene i domaćoj publici poznate autore. Također se vidi praćenje rada drugih nakladnika, odnosno tadašnje književne produkcije. Primjetno je i da je uglavnom objavljivao manje poznata djela, nerijetko i manjeg opsega (što je i sam istaknuo), nakon što bi drugi izdavači objavili poznatije (ponekad i opsežnije) naslove. Takva je situacija primjerice sa Zolom i Maupassantom čije je novele objavio zajedno, a prije toga je u *Modernoj knjižnici* objavljen Zolin *Lurd*⁵²⁹, dok su Maupassantove pripovijesti i romani objavljeni u više navrata kao samostalne knjige (*Moderna biblioteka za krunu*,

⁵¹⁵ <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/ffzg.KOHA-OAI-FFZG:10521>, pristupljeno 10. studenoga 2020. 22:34.

⁵¹⁶ <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000961159>, pristupljeno 9. studenoga 2020. 22:00.

⁵¹⁷ <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000023887>, pristupljeno 9. studenoga 2020. 18:32.

⁵¹⁸ <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000037063>, pristupljeno 9. studenoga 2020. 18:35).

⁵¹⁹ <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000379951>, pristupljeno 9. studenoga 2020. 21:46).

⁵²⁰ <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK0100034990>, pristupljeno 10. studenoga 2020. 21:20).

⁵²¹ <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000380007>, pristupljeno 10. studenoga 2020. 21:31).

⁵²² <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01001008598>, pristupljeno 10. studenoga 2020. 22:27).

⁵²³ <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000380201>, pristupljeno 10. studenoga 2020. 22:40.

⁵²⁴ <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000380216>, pristupljeno 10. studenoga 2020. 23:30.

⁵²⁵ <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000380146>, pristupljeno 10. studenoga 2020. 23:35).

⁵²⁶ Jirásek, Alois. 1914. *U tuđim službama*. Nakladna knjižara Jar. Merhauta. Zagreb.

⁵²⁷ <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000999947>, pristupljeno 8. studenoga 2020. 23:05).

⁵²⁸ <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/ffzg.KOHA-OAI-FFZG:40634>, pristupljeno 8. studenoga 2020. 23:10.

⁵²⁹ <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000023887>, pristupljeno 9. studenoga 2020. 18:32.

1908.⁵³⁰, *Merkurova zabavna knjižnica*, 1917.⁵³¹, *Zabavna biblioteka*, 1918.⁵³²...). Maupassant je inače krajem 19. stoljeća bio jedan od najpopularnijih, i uz Daudeta, najpoznatiji francuski književnik (Hergešić 1952: 229).

Pritom Vošicki nije bio prvi nakladnik koji je posegnuo za objavljivanjem zbirke pripovijedaka više autora, pa ni onih Maupassantovih. Maupassantove pripovijesti do njegova su izdanja objavljena primjerice u knjigama *Strašna knjiga* objavljene 1914. u *Zabavnoj biblioteci*⁵³³ i izdanju *Humoristične knjižnice* iz 1908⁵³⁴. U *Strašnoj knjizi* uz njega autori su Poe, Gogolj i Ewers, dok su u izdanju *Humoristične knjižnice* osim Maupassantove još pripovijesti Antona Pavloviča Čehova, Maxa Viole, Géze Gárdonyija, Léona Xanrofa i Catullea Mendèsa.

Osim Zole i Maupassanta zajedno je objavio i Turgenjeva i Potapenka čija djela zajedno čine knjižicu od svega 93 stranice⁵³⁵.

Manje opsegom je i djelo Lava Nikolajeviča Tolstoja koje je objavio Vošicki. Dok je *Tisak i naklada Scholza i Kralja* 1899. u Zagrebu u tri sveska (645, 552, 746 str.) objavila roman *Vojna i mir*⁵³⁶, a naklada knjižare Lav. Hartmana (St. Kugli) ponovila to trosveščano izdanje oko 1919. (u drugom prijevodu)⁵³⁷, Vošicki 1916. kao drugi svezak biblioteke objavljuje *Posmrtno pripovijetke*, djelo od 113 stranica⁵³⁸, godinu dana kasnije kao peti svezak djelo *Zapisi jedne lude: posmrtno pripovijesti* koje ima 125 stranica⁵³⁹ te *Smrt Ivana Iljića* koja doseže 90 stranica⁵⁴⁰.

⁵³⁰ <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000037063>, pristupljeno 9. studenoga 2020. 18:35.

⁵³¹ <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000025670>, pristupljeno 1. prosinca 2020. 18:08.

⁵³² <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000380076>, pristupljeno 1. prosinca 2020. 18:12.

⁵³³ <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/ffzg.KOHA-OAI-FFZG:36041>, pristupljeno 1. prosinca 2020. 18:20.

⁵³⁴ <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000969635>, pristupljeno 1. prosinca 2020. 18:26.

⁵³⁵ Potapenko, Ignatij Nikolajevič i Turgenjev, Ivan Sergejevič. 1920. *Pravica/ Kuc... Kuc... Kuc...!* Izdanje knjižare Vinka Vošickog. Koprivnica.

⁵³⁶ <https://katalog.kgz.hr/pagesresults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=1&searchById=10&sort=0&age=0&fid=1&fv0=Haramba%2c%20a1i%2c%20August&spid=10&spv0=Tolstoj%2c+Lev+Nikolaevi%2c%20d&mdid=0&vzid=0&xm0=1&selectedId=11004716>, pristupljeno 1. prosinca 2020. 19:10.

⁵³⁷ <https://katalog.kgz.hr/pagesresults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=1&searchById=10&sort=0&age=0&fid=1&fv0=Haramba%2c%20a1i%2c%20August&spid=10&spv0=Tolstoj%2c+Lev+Nikolaevi%2c%20d&mdid=0&vzid=0&xm0=1&selectedId=371005313>, pristupljeno 1. prosinca 2020. 19:16.

⁵³⁸ <https://katalog.kgz.hr/pagesresults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=1&searchById=1&sort=0&age=0&fid=1&fv0=Tolstoj%2c+Lev+Nikolaevi%2c%20d&spid=1&spv0=Lav+Nikolajevi%2c+Tolstoj&mdid=0&vzid=0&xm0=1&selectedId=461001456>, pristupljeno 1. prosinca 2020. 19:25.

⁵³⁹ <https://katalog.kgz.hr/pagesresults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=1&searchById=1&sort=0&fid=4&fv0=Knjigotiskara+V.+Vo%2c%20A1icki&spid=1&spv0=&selectedId=371008140>, pristupljeno 1. prosinca 2020. 20:37.

⁵⁴⁰ Tolstoj, Lav Nikolajevič. 1921. *Smrt Ivana Iljića*. Knjigotiskara Vinka Vošickog. Koprivnica.

Spomenuta Balzacova *Žena od trideset godina* knjiga je od 198 stranica, a *Vesele priče* ima 243 stranice⁵⁴¹, dok *Vošickijev* Balzac, djelo *Žrtva žene* ima 113 stranica⁵⁴².

Slično je i s Henrykom Sienkiewiczem. Matica hrvatska objavila je 1911. godine roman *Bez dogme* opsega 426 stranica⁵⁴³, Naklada Kr. Zem. Tiskare 1914. djelo *U žarkoj Africi* opsega 367 stranica⁵⁴⁴, Knjižara Z. i V. Vasića 1924. knjigu *U pustinji i prašumi* koja broji 367 stranica⁵⁴⁵. Naravno, Sienkiewicz se kao što je već spomenuto prevodio mnogo i nije Vošicki nije jedini nakladnik koji je objavljivao djela manja opsegom, bila je to uobičajena praksa jeftinih sveščića, ali je to što se *Svjetske biblioteke* tiče bilo pravilo.

Nešto opsežniji je roman Victora Hugoa *Bug-Jargal* koji ima 256 stranica. Doduše, spomenuto je da je Vošicki planirao objaviti i njegov opsežan roman *Devedeset i treća*, koji je u nekim popisima knjiga navodio kao 8. svezak *Zbirke znamenitih djela* (Anić 2016: 25), a postoji i prijevod romana koji sam pronašao u bivšem Vošickijevu vinogradu i nalazi se u mojem arhivu. Inače, i ovaj je, opsegom veliki roman (889 stranica) ranije bio objavljen – 1875. godine objavila ga je u Kraljevici *Primorska tiskara*⁵⁴⁶.

Sveukupno, objavljene knjige imale su sljedeći broj stranica:

Tablica 6. Popis naslova Svjetske biblioteke s brojevima stranica

Svjetska biblioteka			
Sv.	Autor	Naslov	Broj stranica
1.	Hamsun	<i>Glas života</i>	106
2.	Tolstoj	<i>Posmrtna pripovijesti</i>	113

⁵⁴¹<https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=1&searchById=1&sort=0&age=0&spid=1&spv=balzac+vesele+pri%4%8de&mdid=0&vzid=0&selectedId=371007387>, pristupljeno 2. prosinca 2020. 16:26.

⁵⁴² Balzac, Honoré de. 1919. *Žrtva žene*. Tisak i naklada V. Vošicki-a. Koprivnica.

⁵⁴³<https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=1&searchById=10&sort=0&age=0&spid=10&spv=sienkiewicz&mdid=0&vzid=0&selectedId=164000173>, pristupljeno 1. prosinca 2020. 21:02.

⁵⁴⁴<https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=4&searchById=1&sort=3&age=0&spid=1&spv=Henryk+Sienkiewicz&mdid=0&vzid=0&selectedId=385000006>, pristupljeno 1. prosinca 2020. 21:10.

⁵⁴⁵<https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=3&searchById=1&sort=3&age=0&spid=1&spv=Henryk+Sienkiewicz&mdid=0&vzid=0&selectedId=370007772>, pristupljeno 1. prosinca 2020. 22:08.

⁵⁴⁶<https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=8&searchById=1&sort=3&age=0&spid=1&spv=victor+hugo&mdid=0&vzid=0&selectedId=371007526>, pristupljeno 1. prosinca 2020. 20:55.

3.	Kuprin	<i>Olesja</i>	126
4.	Ljermontov	<i>Bjela</i>	60
5.	Tolstoj	<i>Zapisci jedne lude</i>	125
6.	Magjer	<i>Kolosijek i staroputine</i>	78
7.	Světlá	<i>Poljubac</i>	86
8.	Čehov	<i>Seljaci = Mužici</i>	62
9.-10.	Sologub	<i>Veliki svijet</i>	140
11.-13.	Björnson	<i>Synnöve Solbaken</i>	163
14.-16.	K[e]rsnik	<i>Agitator</i>	135
17.-18.	Balzac	<i>Žrtva žene</i>	113
19.-20.	Crosby	<i>Tolstojeva nauka</i>	85
21.-24.	Eckstein	<i>Afrodita</i>	210
25.-26.	Arcybašev	<i>Uspomene</i>	105
27.-31.	Haggard	<i>Salamonovi rudnici</i>	295
32.-33.	Zola i Maupassant	<i>Novele</i>	131
34.-36.	Hugo	<i>Bug-Jargal</i>	256
37.	Wilde	<i>Zločin Lorta Artura Savilea</i>	80
38.-40.	Čehov	<i>Na krilima ljubavi</i>	160
41.	Potapenko i Turgenjev	<i>Pravica (Potapenko), Kuc... Kuc... Kuc... (Turgenjev)</i>	93

42.	Dr. Blumental	<i>Spavanje i san</i>	78
43.-44.	Jirásek	<i>Filozofska historija</i>	162
45.	Tolstoj	<i>Smrt Ivana Iljića</i>	90
46.	Kranjčević	<i>Život i probrane pjesme</i>	196
47.	Arcybašev	<i>Smrt Ivana Landea</i>	155
48.	Schopenhauer	<i>O ženama</i>	18
49.	Haggard	<i>Maiwina osveta</i>	120
50.	Goethe	<i>Clavagio</i>	60
51.	Averčenko	<i>Plemenita djevojka</i>	34
52.	Scott	<i>Crni patuljak</i>	192
53.	Sienkiewicz	<i>Razoreno</i>	162
55.	Mara Ivančan	<i>Čudnovata priča</i>	84
56.	Maurice Barres	<i>Neprijatelj zakona</i>	117
59.	Bennet	<i>Ljubav i prijestolje</i>	271
61.	-	<i>Pustolovine kanadskog poručnika G. H. G. Smytha</i>	30
62.	Mendes	<i>Samostansko štivo</i>	82
63.	Arcybašev	<i>Žena</i>	164
64.	Schopenhauer	<i>O smrti</i>	140
65.	Hamsun	<i>Ruža: roman</i>	210

66.	Cesarec	<i>Zlatni mladić</i>	243

Ako bi se izbrojao opseg svih objavljenih djela, dolazi se do broja od 5 330 stranica književnoga teksta objavljenoga u biblioteci, u formatu osmine, odnosno, ako bi se računao prosjek, svako bi djelo imalo 130 stranica.

Opsegom najmanje djelo ima tek 18 stranica (*O ženama*), dok najopsežnije (*Salamonovi rudnici*) ima 295 stranica. Od ukupno objavljenih naslova njih tri ima manje od 50 stranica, još ih je tri koja imaju manje od 75 stranica, a dodatnih 9 ima imanje od 100 stranica. Ukupno 15 djela ima manje od 100 stranica. Zatim je tu 7 djela koje imaju između 101 i 125 stranica, 6 djela između 126 i 150 stranica, 7 djela između 151 i 200 stranica te 6 djela koje imaju više od 200, a manje od 300 stranica.

Pretežu naslovi manjega opsega, čak ih je 22, dakle više od pola, koje imaju manje od 125 stranica, čime se vidi da je Vošicki želio objavljevati važne autore sa što manjim troškom, a manje teksta znači manje troškove prijevoda, manje posla za slovoslagare i ostale radnike koji su bili razapeti između brojnih poslovnih aktivnosti, i konačno manje papira kojega je bilo teško dobiti. Konačno, time se omogućavala niža cijena, ali i brža proizvodnja.

Vošicki je ostvario je ono što je zacrtao kad je pokretao biblioteku – da će u teškim prilikama objavljevati manja djela poznatih autora (Anić 2016:23).

7.4. Autorska prava i njihov utjecaj na formiranje biblioteke

Iako je imala izaslanika, Austro-Ugarska Monarhija nije bila među deset zemalja potpisnica Bernske konvencije za zaštitu književnih i umjetničkih djela, koju su potpisale Belgija, Francuska, Njemačka, Velika Britanija, Haiti, Italija, Liberija, Španjolska, Švicarska i Tunis, kao ni Diplomatske konferencije iz 1896., održane u Parizu, gdje je revidirana, a potpisale su je Belgija, Francuska, Njemačka, Italija, Luksemburg, Monaco, Crna Gora, Španjolska, Švicarska, Tunis te Ujedinjeno kraljevstvo Velike Britanije i Irske. Austro-Ugarska nije potpisala ni tekst s berlinske konferencije iz 1908. koji su potpisale Belgija, Danska, Francuska, Njemačka, Velika Britanija, Italija, Japan, Liberija, Luksemburg, Monaco, Norveška, Španjolska, Švedska, Švicarska i Tunis, što je posljednji takav dokument prije konferencije u Rimu 1928. s izuzetkom Dodatnog protokola iz 1914. koji je predložila Velika Britanija a ticalo se nezaštićivanja djela autora iz SAD-a, kao odgovor na američku *manufacturing clause* koja je utjecala na odnos prema britanskim autorima (Bogsch 1986: 19-20).

Austro-Ugarska je istodobno imala zakon o autorskom pravu koji je donesen 1895. godine prema kojem je zaštita autorskih prava trajala 30 godina⁵⁴⁷, a vrijedio je sve do 1929. kad je Kraljevina Jugoslavija donijela Zakon o zaštiti autorskog prava⁵⁴⁸.

Ovome treba dodati situaciju s SSSR-om, odnosno ruskim autorima i autorskim pravima. Baš kao ni Austro-Ugarska Monarhija, tako ni SSSR nije bio potpisnik Bernske konvencije.

Razvojem knjige i knjižnog tržišta krajem 19. stoljeća države su bilateralnim sporazumima počele pregovarati i rješavati pitanje autorskih prava, dogovarajući na koji će način štititi autorska prava, uz postizanje jednake razine u sporazumnim državama, odnosno pružanje jednakih prava i zaštite kao i domaćim autorima. Rusija je također potpisivala takve sporazume, jer dok ih je od Bernske konvencije vjerojatno odbijalo plaćanje autorskih prava, ovdje su bili u mogućnosti pregovarati i nuditi zaštitu stranim autorima samo onda ako je djelo izvorno (prvotno) objavljeno u Rusiji (Boffey 1994: 85-86, 90-91).

Kad su boljševici preuzeli vlast 1917. godine bili su zapravo „oslobođeni“ bilateralnih i multilateralnih sporazuma koji su se odnosili na zaštitu autorskih prava, jer s jedne strane nisu priznavali ono što je radila i potpisivala prethodna, carska vlast, a s druge su strane ti sporazumi ionako istekli, ili bili pred istekom. Tako su sporazumi s Francuskom i Njemačkom istekli prije Revolucije, a one s Danskom i Belgijom nova vlast nije poštivala (Eugster 2010: 137-138).

Država je postala vlasnik prava, a iz zakona su izbačene odredbe koje su se odnosile na autorska prava. No, što se autorskih prava stranaca tiče, ni raniji ih zakoni, iz 1828., 1886 nisu štitili, a prema zakonu iz 1911. strana su djela mogla biti prevedena besplatno. Rekli smo da je boljševički zakon iz 1917. poništio sve sporazume koji su potpisani za vrijeme carevine, ali ni taj zakon, kao ni oni iz 1925., odnosno 1928. nisu štitili djela stranih autora, ako su prvo bila objavljena u inozemstvu (Boffey 1994: 96, 98-99). Zahvaljujući tome strani su se naslovi u SSSR-u mogli objavljivati bez ikakvih naknada autoru ili njegovu izdavaču. Tako je procijenjeno da je tijekom razdoblja od 1917. do 1950. u SSSR-u objavljeno oko milijardu primjeraka knjiga, među kojima 77 milijuna primjeraka knjiga američkih autora (usput rečeno, ni SAD nije bio potpisnik Bernske konvencije). Ukupno je riječ o oko 2 700 naslova dvjestotinjak autora, među kojima su Mark Twain, Ernest Hemingway, Jack London, John Steinbeck, Theodore Dreiser, Upton Sinclair... Najprodavaniji je bio London – od 1918. do 1959. tamo je otisnuto 691 njegovo izdanje, u ukupnom broju od 20 416 000 primjeraka. Dobro je išao i Twain, koji slijedi Londona s 256 izdanja i 10 926 000 primjeraka, a slijedili su ih

⁵⁴⁷ http://www.dziv.hr/files/File/o-zavodu/povijest/autorsko-pravo/ZAPSP_1895_web.pdf. 6.

⁵⁴⁸ http://www.dziv.hr/files/File/o-zavodu/povijest/autorsko-pravo/ZAPSP_1929_web.pdf. 1.

Dreiser sa 133 izdanja i 9 531 000 primjeraka, Sinclair s 249 izdanja i 4 167 000 primjeraka, Erskine Caldwell s 12 izdanja i 1 112 000 primjeraka, Sinclair Lewis s 36 izdanja i 996 000 primjeraka, Steinbeck s 12 izdanja i 835 000 primjeraka te Hemingway sa 17 izdanja i 487 000 primjeraka (Cramer 1965: 531-532).

U SAD-u je bilo slično stanje Stipčević navodi kako je razvoj jeftinih nakladničkih nizova u SAD-u počeo 30-ih i 40-ih godina 19. stoljeća, koje su najvećim dijelom činili europski pisci, odnosno preuzeta izdanja autora poput Balzaca i Hugoa, za koja izdavači nisu plaćali nikakvu naknadu (Stipčević 2006: 588).

Vošicki je naglašavao da ima autorska prava za djela Karla Maya po čemu se stječe dojam da mu je to bilo važno, dok ćemo s druge strane, na primjeru knjige Silvija Strahimira Kranjčevića, vidjeti da je u najmanju ruku znao postupiti nepromišljeno po pitanju tih istih prava. Pritom, nije u tome bio iznimka. Spomenuto je već da je i Andrić u *Zabavnoj biblioteci* skraćivao hrvatske prijevode bez znanja autora ili da su na naslovnici ili navedeni autori koji to nisu bili (Mandić Hekman 2014: 16), ali i da se mnogo polemiziralo zbog Andrićeva nepoštivanja autorskih prava (Mandić Hekman 2014: 42). Andrić je, primjerice, između 1921. i 1926. objavio četiri djela Guida da Verone, prema riječima autora, uz nepoštivanje autorskih prava, što je izašlo na svjetlo dana upravo u trenutku kad je u postupku bila izrada novog zakona o autorskim pravima, čijem se donošenju Andrić usprotivio. Protivljenje je obrazlagao uvjerenjem da će to značiti nestanak prijevodne književnosti (Mandić Hekman 2014: 263) te je čak u *Obzoru* objavio članak *Autorsko pravo i kulturni skandali* gdje je napisao da „o plaćanju stranim autorima ne može biti ni govora...” (Mandić Hekman 2014: 264-265).

Mandić Hekman kaže kako je u zemlji koja nije bila potpisnica Bernske konvencije i imala uređene zakone o autorskim pravima, „nesumnjivo [...] vladao nered, ili su pak bili primjenjivani različiti običaji, koji su ovisili o nakladniku i njegovoj praksi“ (Mandić Hekman 2014: 266). Pitanje autorskih prava nameće se već kad se pogleda starost autora. Činjenica da autori uglavnom nisu bili živi u vrijeme objavljivanja i da dobrim dijelom života i djelovanja pripadaju 19. (pa čak i 18.) stoljeću, posebno kad se u obzir uzme da je nakon Prvog svjetskog došlo do promjene sveukupnog načina života, koji je tražio modernu na svim područjima, upada u oči i navodi na razmatranje tog pitanja, i prije nego njihova nacionalnost, odnosno međunarodni sporazumi o autorskim pravima.

Od svih 35 autora i autorica objavljenih u biblioteci u vrijeme objavljivanja djela živi su bili Hamsun, Kuprin, Magjer, Arcybašev, Haggard, Jirásek, Averčenko, Ivančan i Bennett, tek nešto više od četvrtine.

Priličan broj autora umro je još u 19. stoljeću, a barem 30 godina prije objavljivanja djela u Koprivnici te prije 1884. i novog zakona o autorskim pravima, umrli su: Ljermontov (1841.), Sollogub (1882.), Balzac (1850.), Turgenjev (1883.), Schopenhauer (1860.), Goethe (1832.), i Scott (1832.).

Zakon o autorskim pravima iz 1884. godine⁵⁴⁹ produžio je autorska prava na 50 godina, a kako su ovi autori umrli prije tog zakona, prava su trajala 30 godina.

Sveukupno takvih je pisaca bilo 8, a njihovih djela objavljenih u biblioteci bilo je 9. U biblioteci je ukupno objavljen 41 naslov prema čemu ispada da 9 objavljenih djela koja nisu podlijegala autorskim pravima čine 22 posto Svjetske biblioteke. Postotak nije zanemariv, ali ni toliko visok da bi se moglo tvrditi da je izdavački plan ove biblioteke utemeljen na djelima za koja su istekla autorska prava.

Ne može se tvrditi da je Vošicki objavljivao toliko ruskih autora zato jer nije bilo autorskih prava, ali je vjerojatno da je ta činjenica utjecala na njihovu visoku prisutnost u biblioteci.

Ako na 9 djela autora iz ostalih zemalja za koja nisu postojala autorska prava zbog isteka roka zaštite, dodamo 12 ruskih naslova, ispada da 21 od 41 naslova nije podlijegalo zakonima o zaštiti autorskih prava, što je 51 posto. Uz to, za jedan se naslov ne zna autor pa se ne može sa sigurnošću govoriti o autorskim pravima, a tu je još i Kranjčevićovo djelo, zbog kojeg je Vošicki imao problema s autorskim pravima, čime postotak (računajući samo Kranjčevića, neovisno o tome je li ga platio nakon što je Plavšić saznao za izdanje⁵⁵⁰) premašuje 54 posto naslova. Tako da se može reći da su autorska bila važna u formiranju biblioteke. K tome, samo postojanje autorskih prava, kao što se vidi po Andrićevu razmišljanju i djelovanju, ne znači da su ona i plaćena, odnosno da je na njih obraćana pozornost.

Vidjet ćemo kasnije da je Vošicki objavio i tri naslova iz norveške književnosti što se također može promatrati kroz prizmu autorskog prava. Slamnig navodi da je na brojnost prijevoda skandinavske književnosti krajem 19. stoljeća utjecalo i to što su djela skandinavskih autora bila slabije zaštićena autorskim pravima (Slamnig 1974: 399).

7.5. Politički pogledi i teme zastupljenih autora

Solar kaže da bi se veza između književnosti i ideologije mogla „radikalno prekinuti jedino ako bismo ustvrdili da književnost govori istinu, a to je u najmanju ruku u protuslovlju s tezom da

⁵⁴⁹ http://www.dziv.hr/files/File/o-zavodu/povijest/ZAPSP_1884_web.pdf, 29. ožujka 2018.

⁵⁵⁰ I ovo iskustvo povezuje Vošickog i Andrića. Potonji je prava za roman *Plesačica* platio tek kad mu se javio jedan bečki odvjetnik (Mandić Hekman 2014: 266).

je ona fikcija. Ako je pak istina načelno nedohvatljiva, ako su pale razlike između zbilje i fikcije, također je nemoguće izaći iz obzora ideologije“ (Solar 2011: 10).

Vošickog se proteklih desetljeća, napose za vrijeme Jugoslavije, uglavnom spominjalo zbog objavljivanja Krleže i Cesarca te tiskanja materijala za partizane redovito spominjući njegove političke preferencije, odnosno ideologiju. S druge strane, tiskar i partizan Pavao Vratarić u članku u *Glasi Podravine* piše da je Vošicki, kao i druga dvojica tiskara (ustašama blizak Senjan i partizan Loborec), tiskao novine neovisno o njihovoj ideologiji⁵⁵¹.

Vošicki je čovjek građanske, lijevoliberalne orijentacije i panslavist. Iako je jasno, nije zgorega istaknuti da je to razdoblje neposredno nakon završetka Prvog svjetskog rata u kojemu su mnogi narodi tražili svoju poziciju u novonastalim političkim odnosima i da su mnoge oči bile uprte u Rusiju. Stjepan Radić u vrijeme kad Vošicki pokreće biblioteku u saboru opetovano govori o veličini Rusije. U ožujku 1917. govori da najradije uzima Rusa, govoreći o primjerima velikih državoslovaca „jer za čovjeka obrazovana ne može biti većeg užitka nego plivati po moru ruske književnosti i znanosti“ (Radić 1996: 113). S time se očito slagao i Vošicki. Na istoj toj sjednici Radić je rekao, konfrontirajući književniku Ksaveru Šandoru Gjalskom koji je rekao da čovjekovati znači boriti se, jer što se više boriš to više postaješ čovjek: „Upravo zato mi Hrvati kao Hrvati, a napose kao Slaveni, moramo živjeti ne praznim životom, jer naš narodni život nije prazan, nego je pun patnja i pun muka, jer je on živio životom u tome sličnim sa velikim ruskim narodom, sa velikim poljskim narodom i po historiji velikim českim narodom [...]. Zato svi slavenski narodi, svaki sam po sebi, a pogotovo u zajednici sa ostalim prosvijećenim svijetom moraju u ovome ratu, odnosno poslije ovoga rata, doći do potpunoga oživotvorenja svojih prava“ (Radić 1996: 126). U istom govoru rekao je i da slavenska većina u Monarhiji ne smije biti potlačena (Radić 1996: 127), a u svibnju 1917. da su se „rusku revoluciju požurili djelom priznati dijelom i pohvaliti i njezini saveznici i njezini momentani protivnici. Zato je to za nas dobro, koji smo socijalno iste strukture kao i Rusi“ (Radić 1996: 145). Vjerovao je i da će Rusija dovršiti rat prije nego se to misli (Radić 1996: 147), a u kolovozu iste godine rekao je da je posve „prirodno, da se najviše ističu one stvari, koje su dokaz, da je ovaj strahoviti rat učinio iz jedne države mjesto katastrof[e] izvor preporoda sviju naroda, a to je Rusija“ (Radić 1996: 153). Također kaže da je čitao Fageta koji je rekao „da će ruski mužik biti prvi nosilac civilizacije, civilizacija će početi od Rusije“ (Radić 1996: 157). Tu je dodao da se francuska revolucija krivo shvaća jer je pet milijuna obitelji dobilo od 50 do 100 hektara zemlje čime se stvorio najslobodniji stalež na svijetu, što će se ponoviti i u Rusiji,

⁵⁵¹ Vratarić, Pavao. Dvadesetšest koprivničkih grafičkih radnika, sa dvije kompletne štamparije, odlaze u Narodnooslobodilačku borbu. *Glas Podravine*, godina X, broj 38, 4. listopada 1958. 3.

odnosno da će 40 milijuna obitelji dobiti zemlju (Radić 1996: 157-158). „Ruska revolucija predstavlja apsolutni i neumanjivi plus za sveukupno čovječanstvo, osobito plus za našu monarhiju, a prama tomu i plus za nas“, rekao je Radić sabornicima tog kolovoza (Radić 1996: 159). Moglo bi se još nabrajati, ali spomenimo još samo da je Radić rekao da poslije ruske revolucije „imademo dva ognjišta velike slavenske kulture: Rusiju i Česku“ (Radić 1996: 164), dok je o panslavizmu rekao: „I kada vidimo pred sobom tu veličanstvenu pojavu, da se svi dijelovi slavenstva oslobadjaju i da imademo u stvari jednu slavensku federaciju, kulturnu i političku i da slavenska ideja stupa u realnost, onda treba da znamo, da stupaju u tu federaciju pod uvjetima, koji su uvijek isticani kod stranke prava, i koji se samo po sebi razumiju, da niti jedan slavenski narod u slavenskoj zajednici slavenstvu ne žrtvuje svoje ime i svoju historiju“ (Radić 1996: 166).

Kad se zna da je Hrvatska pučka seljačka stranka (HPSS) koju je predvodio Radić imala potporu većinskog dijela stanovništva, dobivši na izborima za Ustavotvornu skupštinu 50 mandata čime su postali najjača hrvatska stranka jasno je da su Radićevi stavovi bili rašireni među narodom. Pritom je Stjepan Radić za vrijeme predizborne kampanje bio uhićen zbog govora u skupštini u kojem je tražio federativno uređenje države i hrvatsku republiku unutar nje te bio pušten pred same izbore (Matković 1992: 75). U koprivničkom kotaru HPSS je osvojio 78,57 posto glasova (Miškulin 2005: 103), čime je potvrdio snagu koja se pokazala na lokalnim, odnosno koprivničkim izborima, prvo u rujnu 1919. kad je u II. izborništvu osvojila svih 12 mandata i dobila gradonačelnika u osobi Ivana Kraljića te potom u ožujku 1920. kad je HPSS osvojio 17 od 24 mandata te opet dao gradonačelnika, Ivana Kraljića (Miškulin 2005: 97, 100).

Djela koja je objavljivao Vošicki svojom su tematikom nerijetko dakle na liniji u to doba općeprihvaćene, ili barem ne neke rubno prihvaćene, politike.

Ali, objavljivao je i autore koji su bili antiboljševički raspoloženi. Iako se odnos prema boljševizmu mijenja tijekom 20-ih godina, ovdje se to neće posebno razlučivati jer Vošicki je krajem tog desetljeća objavljivao Cesarca, kao zagovornika revolucije.

Iako se može reći, a objavljivanje djela autora različitih političkih preferencija to potvrđuje, da mu je politika bila sekundarna, ipak, postoje određene teme i književnost koju je objavljivanjem promovirao, u prvom redu husitiziam odnosno kršćanstvo. No, religija je česta tema u tom razdoblju. Magris primjerice ističe činjenicu kako su u austrijskoj lirici od početka 20-ih do početka 40-ih prevladavale „alegorijsko-religijsk[e] teme“, kao i teme vezane uz „uzvišenu i duboku misteriju ruralnog života“ (Magris 2020: 214-215). Uz religiju tu su odnos između klasa

(seljaci-zemljoposjednici) te politika narodnih preporoda, koji su u kontekstu raspada Monarhije dobivali novo svjetlo i aktualizaciju, koja je u Hrvatskoj trajala dugo zbog čestih promjena državnih uređenja i političkih režima do 1945. i uspostavljanja Jugoslavije. S druge strane, već je spomenuto, autore koji su bili protiv vjere i Crkve, kao što su Krleža i Cesarec.

Ako se za Hamsuna i nije moglo znati da će dvadesetak godina kasnije biti pristaša nacizma i pisati govore u slavu Hitlera čak i nakon njegove smrti, odnosno raspada nacističkog Trećeg Reicha, izgledno je da je Vošicki znao političke preferencije i pripadnost nekih drugih, primjerice ruskih pisaca, koje je objavio u biblioteci. Nije mu presudan bio nijedan sustav već prvenstveno djelo. Kao nakladniku, ali i kao trgovcu, koji je knjige morao prodati.

No, u reklamiranju *Svjetske biblioteke* isticao je panslavensko uvjerenje i prednost koju će davati slavenski autorima u formiranju biblioteke, što se može gledati kao politički, ideološki kontekst. U novinskom članku objavljenom povodom pokretanja biblioteke i objavljivanja Kuprinove *Olesje* koju je preveo Rakoš, prevoditelj koji je preveo „preko trideset djela raznih slavenskih prvaka“⁵⁵². „Bolje da kupujemo djela priznatih svjetskih slavenskih autora u vrsnom hrvatskom prijevodu, već onih neslavenskih, koji unose tuđi duh i običaje u hrvatski narod.“⁵⁵³

7.5.1. Češki autori

Vošicki je bio husit, član sokolske organizacije u Češkoj, kao i u Hrvatskoj, kao tiskar aktivno uključen u starokatolički pokret pa i ne čudi što su te teme koje su zastupljene u biblioteci. Kod čeških autora koje je objavio husitizam i/ili narodni preporod redovita su tema.

Karolina Světlá (1830.-1899.) u svojim je djelima prikazivala Prag, ali i selo. U ranim djelima njene su junakinje žene koje se žrtvuju za ostvarivanje domoljubnih ideala, a već je spomenuto da je Neruda (njen životni partner) rekao da je ona stvorila češki seoski roman, ali i lik žene koja za sebe traži više slobode, boreći se protiv raznih ograničenja, a u djelu *Posljednja gospa Hlohovská* „zahvaća temu pobune protiv nacionalne neravnopravnosti i socijalne nepravde koju vode žene“ (Ivanković 2015: 209-212). Světlá je bila jedna od autorica i autora okupljenih oko časopisa *Máj* koji je počeo izlaziti 1858. godine, u kojemu su objavljivali i politički disidenti i politički zatvorenici (Karel Sabina i Václav Frič), književnice i književnici protivnici Bachova apsolutizma, pobornici i sudionici narodnoga preporoda (Ivanković 2015: 195-196, 202).

⁵⁵² Članak o pokretanju *Svjetske biblioteke*. Legat Pavla Rakoša. Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁵⁵³ Isto.

Alois Jirásek (1851.-1930.), smatran ocem češkoga povijesnoga romana, u svojim je djelima obuhvaćao spomenute teme. U prvim prozama obrađuje seoske ustanke za ukidanje kmetstva u 18. stoljeću, dotiče se narodnog preporoda i husitizma. Kasnije je napisao čak tri trilogije u kojima se bavi husitskim pokretom. U prvoj se bavi predhusitskim društvom, u drugom husitskom revolucijom, dok u trećoj obrađuje raspad i slom pokreta. Dobar dio stvaralaštva posvetio je i narodnom preporodu. Riječ je o dva ciklusa, petodijelnoj *romanesknoj kronici F. L. Věk* te kvatrologiji *U nás*. U *F. L. Věku* piše o narodnom preporodu od 70-ih godina 18. stoljeća do kraja 20-ih godina 19. stoljeća dok se u *U nás* bavi preporodnim gibanjima u svom rodnom kraju u češkoj unutrašnjosti. Uz to, Jirásek se istim pitanima bavi i u romanima *Temno* i *Husitski kralj* (Ivanković 2015: 303-304, 307-309). Osim toga, Jirásek je, kao i Světlá, bio suradnik konzervativnog časopisa *Osvěta* (Prosvjeta) koji je uz nacionalno zagovarao i slavensko zajedništvo (Ivanković 2015: 274-275). U djelu *Filozofska historija*, koju je objavio Vošicki a koje spada u njegova najpopularnija djela, bavi se reakcijom mladog intelektualca (studenta) i „provincijskog gradića“ na događaje iz 1848. godine (Karpatský 1975: 35).

7.5.2. Ruski autori

Ruska književnost prilično se kod nas prevodila (Užarević 2020: 240-242), a razlozi nisu bili samo umjetničke, već i političke prirode. Ivana Peruško Vindakijević ističe da hrvatsko-ruske književne veze sežu u 17. stoljeće, od kada datira rukopis *Ruska država druge polovice 17. stoljeća* Jurja Križanića, panslavista kojega Badalić označava „fanatičnim propovjednikom međuslavenske sloge“, a rusko pitanje navodi kao važno za hrvatsku književnost u prvoj polovici 20. stoljeća, navodeći autore koji su pisali svjedočanstva o Rusiji – Franju Račkoga, Vatroslava Jagića i Stjepana Radića (Peruško Vindakijević 2018: 14-15).

Marko Grčić pak ističe dva razdoblja u kojima je prevođenje „bilo osobito intenzivno, pritom 'oba puta iz ideoloških razloga': 'prvi put u ilirizmu kao jedan od simbola slavenskoga zajedništva; drugi put kao oruđe predratne ljevice i poratne boljševizacije Hrvatske i Jugoslavije, tj. kao jezik prve zemlje socijalizma“ (Grčić u Užarević 2020: 238-239). Užarević tome dodaje povijesne veze i kontakte, od onih Dubrovačke Republike, odnosno Jurja Križanića, Strossmayera, Račkoga, itd. (Užarević 2020: 239).

Kad se govori o prvim desetljećima 20. stoljeća, treba spomenuti i rusku emigraciju u Hrvatskoj, kad je za književnost najpoznatija Irina Aleksander (r. Kunjina), čija je knjiga *Samo činjenice, gospodine* u Hrvatskoj imala odjeka. Osim i prije Irine Aleksander, koja je u Hrvatsku stigla 1919. s „posljednjom krimskom evakuacijom“, u Zagreb su nakon 1917. stigle „organizirane skupine ruskih emigranata“ pa je grad „postao jednim od rubnih središta ruske

kulture u dijaspori“. Tako su 20-ih godina u tom gradu postojale *Ruska matica*, *Ruski kružok* (osnovan još 1906.), *Klub ruskih studenata* i *Ruski klub*, koji su, između ostalog, organizirali obilježavanja godišnjica važnih ruskih autora, poput Tolstoja, Dostojevskoga, Andrejeva... (Lukšić 1999: 33).

Također, među ruskim emigrantima bilo je kazališnih umjetnika poput balerine Margarete Froman, redatelja Aleksandra Vereščagina te glumca i pedagoga Jurija Erastoviča Ozarovskog koji je igrao i režirao nekoliko predstava, među kojima i Gogoljeva *Revizora*, a bio je čak imenovan „artističkim“ ravnateljem i ravnateljem Drame, ali je nakon samo mjesec dana dao ostavku. Uz to, u Zagrebu je tijekom 1920. nastupio ansambl Ruske drame, a krajem te godine i prva tri mjeseca 1921. u gradu je boravio poznati Moskovski hudožestveni teatar koji je odigrao 23 predstave, uglavnom drame ruskih autora, među kojima i Gogolja, ali jednako tako i Hamsuna (Hećimović 1978: 644-645).

Autor kome je u Svjetskoj biblioteci objavljeno najviše naslova (njih tri) je Lav Nikolajevič Tolstoj.

Ovaj autor poznat je hrvatskoj publici znatno prije nego ga objavljuje Vošicki. Aleksandar Flaker kao značajniji proboj Tolstojevih djela u Hrvatskoj vidi događaj kad je Komitet za duhovnu cenzuru zabranio njegovu knjigu *Pučke pripovijesti* (Narodnye rasskazy) u kojoj su bile već ranije objavljivane priče u kojima je istaknuta (i) religiozna komponenta. Ta je knjiga zatim predana hrvatskom knjižaru Krunoslavu Herucu kako bi se raspačavala po slavenskim zemljama. On ju je poslao Društvu hrvatskih studenata *Zvonimir* u Beču koji su joj pak promijenili korice i zatim čitavu nakladu poslali u Hrvatsku kojom je tada vladao Hedervary. Tako je, ističe Flaker, Tolstoj stigao u Hrvatsku, a po toj su knjizi zatim nastala dva izdanja, odnosno dva prijevoda, 1888. i 1889. godine. Istodobno se pojedini prijevodi iz knjige pojavljuju u književnim časopisima te je Tolstoj uz Turgenjeva postao najpopularniji ruski pisac u Hrvatskoj (Lukšić 1999: 30-31).

Tolstoj je u trećoj stvaralačkoj fazi (1879.-1910.), doživio duhovnu preobrazbu. U djelu *Ispovijed* odbacio je sve što je stekao plemićkim naslijeđem i obrazovanjem i uspio svojim učenjem steći „religijsko-društveni pokret nazvan tolstojevštinom ('tolstolstvo'). U tom je razdoblju Tolstojevo književno stvaralaštvo posve u službi njegovih moralnih nazora. Zapisivao je svoje ideje o društvenim reformama i religijsko-etička razmišljanja, prevodio je Evanđelja (1880./81.) i pisao pučke pripovijesti za jednostavne seljake“ (Lauer 2009: 146-147). Autor je govorio o licemjerstvu Crkve (te bio ekskomuniciran iz Pravoslavne crkve) i prikazivao staleški antagonizam, gdje je s jedne strane siromašan i jednostavan seljak odnosno

radnik, a s druge pokvareno plemstvo, kojemu je i sam po rođenju pripadao (Lauer 146-148), a govorio je i protiv države, odnosno nacionalizma, s tezom da je najgori patriotizam potlačenih naroda jer su takvi narodni najgorčeniји što ih vodi prema najvećem nasilju. Kaže da je nacionalizam suprotan kršćanskomu načelu ljubavi i ako želimo živjeti u miru treba oslabljivati državu (Užarević 2020: 431). Zbog svega toga su njegovo djelovanje opisivali kao mnogi „'mistički anarhizam', odnosno 'religiozni anarhizam'“ (Berdica 2010: 153).

Onodobni kritičar Martin Lovrenčević već je 1890. godine istaknuo da je „naročitoj omiljenosti ovoga pisca 'mnogo pridonijela njegova sociološka i religiozna nauka koja mu je ime raznesla u najzabitije kuteve svijeta'“ (Lukšić 1999: 31), a Lauer završetak njegova književnog puta definira kao „ćudoredno-religijsku strogost“. S druge strane, zanimali su ga Rousseau i Voltaire, kao i Schopenhauer (Lauer 2009: 142) kojeg je objavljivao Vošicki.

U pogovoru noveli *Kreutzerova sonata*, kojim objašnjava što je novelom htio reći (a gdje između ostaloga korištenje kontracepcijskih sredstava uspoređuje s ubojstvom) (Tolstoj 1952:251) piše da „[k]ršćanskog braka ne može biti i nikada nije ni bilo, kao što nikada nije bilo i ne može biti ni kršćanskog bogoslužja (Mat. VI., 5-12; Ivan IV., 21), ni kršćanskih učitelja i otaca (Mat., XXIII., 8-10), ni kršćanskog vlasništva, ni kršćanske vojske, ni suda, ni države. Tako su to i shvaćali uvijek pravi kršćani u prvim i narednom vijekovima“ (Tolstoj 1952: 256).

Ove rečenice dobivaju dodatno značenje kad se u obzir uzme starokatolički pokret čije će središte tijekom 1920. postati upravo Koprivnica, a *Demokrat*, koprivničke novine koje je tiskao Vošicki, neslužbeno glasilo pokreta. Pokret je, između ostaloga tražio da se ukine celibat i da kongres bira biskupe prema preporuci nižeg klera, odnosno sindikata (Patafta 2016: 27-30). Vošicki je s jednim od najvažnijih ljudi pokreta, velečasnim i saborskim zastupnikom Stjepanom Zagorcem surađivao već od 1914. tiskajući novine *Podravska hrvatska straža* kojima je Zagorac bio urednik (Kolar Dimitrijević 2009: 19-20). S druge strane, Tolstoja je usputno prevodio katolički svećenik fra Grgo Martić (1822.-1905.), prevevši prozu u formi epske narodne pjesme, kao epski deseterac koji je bio „reprezentant folklorne kulturne paradigme, forma koj[a] je najprimjerenije plasirala rješenja tekućih životnih (etičkih) pitanja (Lukšić 1999: 29).

Zanimljivo je i kako je Crosbyjeva knjiga *Tolstojeva nauka* doživljena u koprivničkim novinama *Demokrat*. Riječ je o tjedniku kojemu je tiskar, a po sadržaju – Rakoševi prijevodi, uvodnici i reklame (Gregur i Tkalec 2021: 65), i više od toga, upravo Vošicki. *Demokrat* je list liberalnog usmjerenja, jedno vrijeme i poluslužbeni list reformnog pokreta nižeg klera katoličke crkve (Gregur i Tkalec 2021: 86) u kojemu se dosta piše o boljševizmu (istodobno za i protiv, čak i na istoj stranici (Gregur i Tkalec 2021: 67), a boljševizma se dotiču i u pozitivnoj (s

iznimkom lošeg Rakoševa prijevoda) kritici knjige: „Tolstoj je najveći revolucionarac, jer hoće da obori sve one temelje, na kojima se današnji socijalni i politički poredak osniva, pa hoće da udari sasvim nove temelje državi i uopće odnošajima među ljudima. Ali on nije revolucionarac s i l e nego revolucionarac i d e j e, o s v j e d o č e n j a i l j u b a v i . Zato je boljševizam sa svojom [n]asilnom diktaturom proletarijata u Rusiji najveća zapreka Tolstojevoj r e v o l u c i j i l j u b a v i koja je čisto kršćanska, čisto evangjeoska. Sve što je nasilno, mora biti kratkotrajno. Tako će biti i boljševička teroristička revolucija, koja ipak mora prohujiti čitavim svijetom, jer je možda posljednji trzaj nasilnoga sistema vladanja nad ljudima, koji je dosada bio u modi. Onda ćemo se možda približiti novoj eri — u krvi i vatri preporodjenja čovječanstva, kad će čovjek čovjeku uistinu biti brat i nastojat će da jedan drugoga predobije ljubavlju a ne više silom.“⁵⁵⁴ Ovaj tekst zasigurno ne bi bio objavljen da se Vošicki s njime nije složio (ago ga već nije sam naručio) tako da ga se može gledati i kao odraz njegovih stavova koji nisu za boljševizam, iako ne odbacuju potrebu sasvim potrebu za revolucijom.

Drugi spomenuti velikan ruske književnosti, Ivan Sergejevič Turgenjev, uvodi „na široka vrata ruskoga seljaka u rusku književnost“ (Užarević 2020: 361). U romanu *Očevi i djeca* stvara lik Evgenija Bazarova koji odbacuje patrijarhalnost, predaju, vjeru i umjetnost, uzdajući se samo u znanost i sebe sama, nazivajući se „gigantom“ i „bogom“ ali na koncu propada te dolazi do spoznaje „da svaki čovjek visi na tankoj niti iznad bezdana koja se u svakome trenutku može pod njim rastvoriti“ (Užarević 2020: 364-365). U svom ranijem djelu *Plemićko gnijezdo* Turgenjev pak kreira dvije skupine likova: „proruske“ i „proeuropske“ gdje su njihove karakterizacije prema tome vidljivo odijeljene. Svi su pozitivni likovi proruski orijentirani, dok su zagovornici ove druge, proeuropske Rusije, negativci (Užarević 2020: 362-363). Pritom Liza, druga supruga glavnoga junaka Fëdora Ivanoviča Lavreckija „odlazi u manastir da bi molitvom iskupila vlastite propuste i izmolila oprost za nepravедno stečeno bogatstvo svojih predaka“ (Užarević 2020: 363). Obojica ruskih pisaca tako tematiziraju pitanje sela, potlačenosti (pojedince i društva) i vjere.

Vošicki je također objavio Kuprina koji je nakon boljševičke revolucije otišao u egzil, prvo u Finsku, a potom u Pariz (kasnije se vratio u Rusiju i živio u siromaštvu) i Averčenko, koji je 1921. objavio zbirku antiboljševičkih satira za koje je Lenjin predlagao da se objave i u Rusiji kako bi sovjetski čitatelji vidjeli kako pišu i razmišljaju *bijeli*, odnosno protivnici revolucije. Spomenuli smo da je 1920. i 1921. u Zagrebu boravio Moskovski hudožestveni

⁵⁵⁴ Dravski, T. 1919. Tolstojeva nauka. *Demokrat*, god I., broj 30. Str. 1.

teatar, a nedugo zatim i „trupe Arkadija Averčenska koja se 1922. predstavlja prikazima iz njegovih humorističkih djela“ (Hećimović 1978: 645).

K tome, kao što je vidljivo iz pisma Rakošu, želio je objaviti i Andreeva koji je prije smrti u Berlinu objavio „gorući poziv u pomoć borbi protiv boljševizma“ (Lauer 2009: 162, 181, 186-188), a za kojeg su neki autori govorili da je književni srodnik Dostojevskog zbog tema „slavenske boli“ i slavenske „bolesne duše“ (Užarević 2020: 385).

Kuprin je u pripovijetci *Uvreda (Obida)* iz 1906. pisao protiv pogroma Židova, potom je 1909. objavio roman *Jama* u kojemu je tematizirao bordel (iako je to djelo prema Laueru zamišljeno kao moralističko, može ga se shvatiti i kao „lascivno“), a napisao je i roman *Dvoboj (Poedinak)* koji je „djelovao [...] kao svjetionik u ratnoj i revolucionarnoj godini“ (Lauer 2009: 162-163).

Sve ove autore objavljivao je neposredno nakon njihova djelovanja protiv sovjetske Rusije. Averčenska je, primjerice, objavio tri godine nakon što je objavio svoje antiboljševičke satire. S druge strane, u isto to vrijeme objavljuje Augusta Cesarca koji je sudjelovao na Četvrtom kongresu komunističke internacionale u Moskvi održane 1922. godine (Lauer 2009: 199).

Priča za sebe svakako je Arcybašev. Godine 1907. romanom *Sanjin*, izazvao je skandal koji se proširio izvan granica Rusije. Roman je proglašen pornografskim, a Maksim Gorki ga je ocijenio antirevolucionarnim. Pritom je djelo prvo u nastavcima izlazilo u marksističkim novinama *Sovremennyj mir*, a 1908. bilo objavljeno kao knjiga i ubrzo prevedeno na francuski, njemački, talijanski, bugarski, mađarski, danski i japanski. U obranu pisca stali su između ostalih Blok i Tolstoj, a mišljenje je 1917. promijenio i Gorki, no njegova je prvotna ocjena nanijela štetu prihvaćanju djela kod ruske publike, da bi Arcybašev na kraju bio izgnan iz službene književnosti. No, prije toga protiv autora je pokrenut niz sudskih procesa u Rusiji i inozemstvu, a pisac protjeran iz gradova u kojima se liječio od tuberkuloze. Sinod ga je 1910. optužio za širenje pornografije, a cenzura je zabranila oba izdanja koja su prodana u visokoj nakladi. Autor je u roman ugradio dijelove iz Biblije, ali i djela autora koje je objavljivao Vošicki, poput Schopenhauera i Turgenjeva. Jedna od dvije pripovjedne linije prati studenta revolucionara Jurija Svarožiča koji je opsjednut seksom, ali kako se boji da ga djevojka ne odbije umjesto da je zavodi priča joj o revolucionarnom radu, a to „zatomljivanje prirodnih sila autor 'kažnjava' osvješćivanjem lažnosti revolucije koje junaka tjera na samoubojstvo“ (Lukšić 2010: 367-368, 370-371). Slavko Batušić piše da je tijekom Prvog svjetskog rata, kao „neprijateljski ruski pisac“, skupa s Tolstojem i Čehovom, bio na repertoaru nacionalnog kazališta (Hećimović 1978: 625). Dvadesetih godina *Sanjin* je dramatisiran za kazalište,

snimljena su i dva nijema filma, a 1929. godine Milan Begović dramatisirao ga je za zagrebački HNK. Konačno, Arcybašev je zbog protivljenja boljševičkom režimu 1923. emigrirao u Poljsku, u kojoj je 1927. i umro. (Lukšić 2010: 373-374).

Antun Pavlovič Čehov je, prema Užareviću, zajedno s Maupassantom „jedan od najdarovitijih svjetskih novelista koji svojim kratkim formama dezintegrira ruski realizam koji je rusku književnost stavio u vrh svjetske književnosti. Ovaj se autor odmiče od velikih zamaha kojima se portretira društvo te pažnju poklanja pojedincu, njegovim osobinama i malim životnim trenucima, odnosno „s izvanjskoga i totalnoga pozornost prelazi na unutarnje i banalno, a s velikih i prokletih pitanja o Bogu, čovjeku i narodu [...] na svakodnevicu maloga, neznatnoga, anonimnoga ruskoga čovjeka (Užarević 2020: 231, 233). Čehov se dakle ne dotiče spomenutih tema pa se može reći da ga objavljuje jednostavno zato što je: Čehov. Jedan od najtalentiranijih svjetskih kratkopičša, koji je poznat hrvatskoj publici, a čak je, baš kao i Sienkiewicz, boravio u Opatiji, koju spominje u priči *Ariadna* te u pismima (Užarević 2020: 233-234).

S jedne strane vidljivo je da Vošicki objavljuje autore koji odgovaraju promicanju ideje panslavizma, i općenito lijeve ideje, a u svemu tome nerijetko se nalazi mjesto i za Boga, što je u danjašnjoj hrvatskoj političkoj podjeli neobično, ali tada se to očito nije tako poimalo. Berdjajev osim toga kaže da ruski ateisti-boljševici pripadali religioznome psihološkome profilu ljudi. Da je tome tako vidi se na primjeru Maksima Gorkog, književnika čije je djelo *Mati* kanonizirano kao temeljno djelo sorealizma (koje je pohvalio i Lenjin), zapravo „socijalistički roman religioznoga tipa – on obiluje skrivenim i otvorenim religioznim motivima, a cijeli je roman ustvari parabola o putu Isusovih učenika prema Emausu (glavni junak Pavel Vlasov, nakon što postaje socijalist, na zid svoje asketske sobe lijepi upravo sliku koja prikazuje povratak učenika u Emaus iz Evanđelja po Luki)“ (Peruško Vindakijević 2018: 31). Peruško Vindakijević kao „najkontroverzniji primjer oktobarske religioznosti“ navodi Bloka koji na kraju prve ruske revolucionarne poeme iz 1918. u pjesmu uvodi lik Isusa Krista koji s bijelim vjenčićem na glavi predvodi dvanaestoricu novih apostola (Peruško Vindakijević 2018: 31-32).

Zanimljivo je pogledati i godine objavljivanja ruskih autora. U godini ruske revolucije objavio je čak tri naslova (od ukupno četiri objavljena naslova), (vjerojatno) godinu ranije Tolstoja, a 1918. još dva naslova (od ukupno pet objavljenih). Može se stoga reći da ga politička situacija nije priječila u slaganju nakladničkog plana, što ne treba gledat kao podršku revoluciji. Vidjeli smo da u tekstu u Demokratu o Tolstoju govore kao o antirevolucionaru, Kuprin je zbog boljševizma napustio zemlju, a Averčenko pisao antiboljševičke stihove.

7.5.3. Francuski autori

Francuski autori koje objavljuje također su različitih svjetonazora. Posebno je to vidljivo i suprotstavljeno kod Zole i Barrèsa. Zola je bio pobornik pozitivizma te pristalica socijalističkih ideja koji je u trilogiji (Lourdes, Paris i Rim) pisao „o spletkama i mistifikacijama Katoličke crkve“⁵⁵⁵, a upamćen je i po aferi Dreyfus, gdje je svojim napisima aktivno branio nepravedno osuđenog kapetana Alfreda Dreyfusa. U ovoj aferi vojne špijunaže na temelju lažnih optužbi i bez stvarnih dokaza ovaj je časnik, jedini Židov u stožeru, završio u zatvoru, a kao odgovor na tu nepravdu Zola je 13. siječnja 1898. u listu L'Aurore poznati tekst *J'accuse...! (Optužujem...!)* što je bilo otvoreno pismo francuskom predsjedniku, u kojemu najizravnije optužuje generale i ratno vijeće zbog ovog montiranog procesa. Autor je zbog toga završio na sudu. Sve je dovelo do demonstracija, podjele na *dreyfusovce* i *antidreyfusovce*, Zola su se izrugivali, a dio javnosti koja ga je ionako nazivala „romanopiscem pornografom“ a noćnu posudu njegovim prezimenom, sad ga je mrzila (Rizzoni i Pagès 2003: 79, 90, 123, 128).

S druge strane Maurice Barrès bio je antidreyfusovac, a 1889. u kampanji za Zastupnički dom (u koji je izabran) proklamirao je nacionalsocijalizam i antisemitske ideje (Kardum 2020: 915). Pritom je Barrès prema Katarini Rukavini i Nadiji Mustapić prošao put od radikalnog mislioca koji je zagovarao „anarhizam, slobodu i totalni individualizam“ koji je utjecao na Bretona i Aragona, do desničara i nacionalista. Dadaisti su kao jedan od svojih najvažnijih događaja *Grande Saison Dada* 1921. u Salle des Sociétés Savantes održali suđenje Barrèsu koje je u novinama najavljeno kao „gonjenje pisca preobraćenoga u političara“ za vrijeme kojega je Picabia „teatralno“ napustio dvoranu, a „Tzara dao sve od sebe ne bi li izazvao nered: tijekom događaja referira se na Barrèsa kao na najveću svinju u povijesti – poput Bretona; Fraenkela, Aragona i ostatka njegovih kolega“ (Rukavina i Mustapić 2022: 39). To je suđenje inače dovelo do raspada grupe za što je razlog ležao u tome da dada prvi put „ne negira, već sudi, odnosno zauzima poziciju, što je u suprotnosti s njezinim a priori odbijanjem bilo kakve pozicije“ (Rukavina i Mustapić 2022: 39).

Također, dok je Zola govorio da je „Katolička crkva najodvratnija ustanova koju podnosi ljudski rod suvremenog doba“ (Merz 2013: 183), Barrès, „premda ne ispovijeda katoličku vjeru“, bio je „u stalnom kontaktu s katoličkim piscima“ i čovjek koji „duboko poštuje

⁵⁵⁵ <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67376> (pristupljeno 23. veljače 2020. 18:00)

katolicizam“ (Merz 2013: 83-84). Osim što je branio tradicionalne vrednote i propagirao katoličanstvo, kako to kaže Ingrid Šafranek, on je i napisao djelo *Slobodan čovjek (Un Homme libre)*, „meditacije na temu Loyolinskih duhovnih vježbi“, a u romanu *Berenikin vrt (Le Jardin de Bérénice)* u „temama zemlje, rase, povijesti i nacionalne pripadnosti“ istaknut je nacionalizam (Šafranek 1982: 572). Štambak piše da je poratno vrijeme (Prvi svjetski rat) bilo okrutno prema nekim autorima, među kojima i prema Barrèsu, „kojega su osudili jer je izdao sebe mladoga, ekstremnoga individualista, bezvjerca, i postao ideolog krajnjeg nacionalizma, [...] propagator rata s Njemačkom i oslobađanja njegove rodne Lorraine koju Nijemci drže od 1871.“ (Štambak 1998: 211).

Victor Hugo, svoje možda najpoznatije djelo, nazvao je *Notre-Dame de Paris*, dakako prema pariškoj crkvi. Žmegač kaže kako se važnost same građevine i njena isticanja vidi i po tome što je u drugom izdanju, objavljenom godinu dana nakon prvog, u više poglavlja „poajača[o] opisn[u] komponent[u] u korist povijesti 'građevinskoga čuda', koje je simbol kulturnog identiteta, duhovno središte grada“, te da na pojedinim mjestima „pripovjedač postaje čitateljima vodič kroz katedralu i njeno okružje“, naziva crkvu „'kamenom knjigom“ te je „predočuje kao izvor za tumačenje duhovnih i društvenih preobrazbi tijekom stoljeća.“ (Žmegač 2004: 128). Žmegač, pišući o Hugoovu poznatu predgovoru drami *Cromwell* kaže da autor dajući svoje viđenje književnosti, gdje se isprepliću stvarno iskustvo ili doživljaj ali i gdje istodobno supostoje lijepo i ružno (za razliku od klasicizma), za što koristi pojam groteska, „naglašava važnost kršćanske predaje za razvoj umjetničkih nastojanja“ (Žmegač 2004: 126-127).

Guy de Maupassant (1850.) bio je pak autor koji „slavi pogansku ljubav i otkriva nesmiljeno ljubavnu laž u modernom građanskom društvu, otkriva licemjerstvo kapitalističkog poretka iza demokratske fasade III. Republike“ (Hergešić 1952: 229).

7.5.4 Njemački autori

Iako ne mora ništa značiti, kao što je primjetno da je ruske autore intenzivno objavljivao u vrijeme ruske revolucije, tako je prvo djelo njemačkog autora, Ecksteinova *Afrodita*, objavljena u biblioteci tek 1919. godine, nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije i Prvog svjetskog rata, a sveukupno gledano nije bio posebno okrenut njemačkoj književnosti.

Svakako najvažniji njemački autor kojeg je objavio je Johann Wolfgang von Goethe. Žmegač ističe kako Wertherovo samoubojstvo u njegovu poznatom djelu *Patnje mladog Werthera* nije „posve bez društvenog obilježja“ jer je Goethe, „[k]ao čovjek osamnaestog stoljeća [...] svjestan toga da je njegov posljednji čin protivan vjerskim konvencijama.“

Stavljena u kontekst vremena, nije beznačajna ni rečenica „da iza lijesa nije bilo svećenika.“ (Žmegač 2006: 281). Goethe je za Žmegača prethodnik gnjevne mladeži 20. stoljeća, „od ekspresionizma do likova iz pedesetih i šezdesetih godina“, kao i pojedinih teza Sartreova egzistencijalizma. Također, Werther u jednom razgovoru na primjedbu da je samoubojstvo izraz kukavičluka odgovara „neobičnom, ali za stoljeće velike revolucije znakovitom usporedbom s narodom koji trpi neizdržljiv jaram tiranije te odluči ustati i pokidati lance“ (Žmegač 2006: 281). Goethe je kao univerzalni kulturni model vidio grčku antiku, u kojoj je vidio „primjer skladne društvene kulture nezasjenjene ideologijom feudalizma i klerikalnim dogmatizmim“ (Žmegač 1974: 88).

Arthur Schopenhauer kršćansku je transcendenciju, prema akademiku Viktoru Žmegaču, priznao samo kao „sadržaj civilizacijske svijesti“, ali se njegove „etičke poruke društvenoga značenja uklapaju u tradiciju kršćanskoga milosrđa“ (Žmegač 2006: 476).

Osim autora objavljenih u ovoj biblioteci, tu je i Karl May, koji je obilježio Vošickijevo nakladništvo, a koji je svojim djelima pozivao na „kršćansku samilost“ (Žmegač 2006: 597) te ga je, kako je sam Vošicki reklamirao, obilježavala „duboka, kršćanska pobožnost, ljubav prema bližnjemu, nepokolebiva vjera u boga i pravdu“ (Bennett 1924: 266).

7.5.5. Norveški autori

Čak tri djela dvojice norveških autora objavljena u biblioteci upadaju u oči jer riječ je o jeziku malog dosega, ali riječ je o najpoznatijim reprezentantima te književnosti, Knutu Hamsunu (1859.-1952.) i Bjørnstjerneu Bjørnsonu (1832.-1910.), koje povezuje najznačajnija književna nagrada na svijetu – ona Nobelova. U međuvremenu Bjørnson je pao u zaborav (barem kod hrvatske publike), ali ime Knuta Hamsuna i dalje je poznato i prisutno, a vidimo da postoje i prijevodi novijeg datuma, što potvrđuje da i dalje postoji interes za njegovim djelom.

Objavljivanje norveških i skandinavskih autora manje čudi kad se zna da je 1890-ih godina skandinavska književnost snažno ušla u Njemačku pa su čak neki norveški autori duže vrijeme živjeli u toj zemlji, a „skandinavizam je do te mjere na snazi da njemački pisci uzimaju skandinavske pseudonime“ (Slamnig 1974: 399). Tu je još i autorsko pravo, u čemu Slamnig vidi djelomičan razlog u brojnost prijevoda, odnosno ukazuje na činjenicu da su djela skandinavskih autora bila slabije zaštićena autorskim pravima (Slamnig 1974: 399), što je moglo utjecati na Vošickijev interes za objavljivanjem djela norveških autora, dvadesetak godina kasnije.

Bjørnson je Nobelovu nagradu dobio 1903., a u djelu *Synnøve [S]olbakken*, objavljenim u biblioteci, bavi se ruralnom norveškom i seljačkim životom⁵⁵⁶. Bjørnsonovo je imanje u ruralnoj Norveškoj bilo „neka vrsta duhovnoga središta zemlje“ (Slamnig 1974: 370). Kao autor se „nastavljao na pučke tradicije, uvijek povezan s domovinom, tako da je i službena norveška himna ('Da, mi ljubimo tu zemlju') iz njegova pera“ (Slamnig 1974: 370).

Bjørnson se svojim socijalističkim političkim uvjerenjima, seljačkom tematikom, ali i pitanjima vjere odnosno Crkve uklapa u profil autora kakve je Vošicki objavljivao u većoj mjeri. Tako se autor u drami *Kongen (Kralj)* iz 1877. bavi gubitkom kršćanskih ideala u sekularnom društvu toga vremena, što ga je dovelo do vjerske krize i odbacivanja crkvenih dogmi. Godine 1899. objavio je i djelo *På Guds veie (Na Božji način)* u kojem se bavi pitanjima vjerske tolerancije⁵⁵⁷, što je Vošickom, kao husitu u većinski katoličkoj zemlji i podupiratelju starokatoličkog pokreta bila bliska tema.

7.5.5.1. Knut Hamsun – prvi autor *Svjetske biblioteke*

Pisac kojim je biblioteka započeta, a skoro pa i završena je Knut Hamsun. Prvo djelo objavljeno u biblioteci Hamsunov je *Glas života* (1916.), a nakon više od jednog desetljeća (1927.) objavljen je roman *Ruža* kojemu je kao prevoditelj naveden V. Nikolajev. Pritom je Hamsunovo djelo i nakon završetka nakladničkog djelovanja bilo važno Vošickom. Riječ je o djelu *Blagoslov zemlje* (Šareni dućan, 2002.), a put djela do objave prikazao je Dragutin Tadijanović u pogovoru ovog izdanja. Nakon objave Šimićevih *Pjesama* 1950. godine koje je Tadijanović uredio, k njemu je došao čovjek kojeg nije poznao. Bio je to Vošicki koji mu je na stol stavio paket zamotan u novinski papir „govoreći kako je razmišljao kome da *ovo* preda i da je smislio da taj nek budem ja: '...Vi ste uredili Šimićeve *Pjesme*, vidio sam, čitao sam, pa sam se sjetio da odavno imam Šimićev prijevod Hamsunova romana *Blagoslovena zemlja*, potražio sam taj prijevod i predajem ga vama bez ikakve obaveze s vaše strane. Ja ga nisam mogao izdati, a ako vi ikad nađete izdavača, nek vam bude sa srećom...“ Tadijanović je o rukopisu obavijestio urednike u nakladničkom poduzeću *Zora*, kao i pjesnikova brata Stanislava, koji je bio knjižničar *Zorine* biblioteke (Tadijanović 2002: 315-316). Taj susret također mnogo govori o Vošickom i njegovu doživljaju literature – Hamsun je bio uvjereni fašist, koji se s Hitlerom i Goebbelsom susreo u Berlinu, a po povratku je potonjemu poslao pismo i kolajnu Nobelove nagrade. Čak i nakon poraza Njemačke, Hamsun nije mijenjao stavove te je napisao nekrolog Hitleru (Obran 2002: 326). Iako nakon rata nije bilo oportuno čuvati ovakav prijevod, Vošicki

⁵⁵⁶ <https://www.britannica.com/biography/Bjornstjerne-Bjornson> (pristupljeno 2. siječnja 2020. 20:52)

⁵⁵⁷ <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/1903/bjornson/facts/> (pristupljeno 2. siječnja 2020. 21:00)

ga je sačuvao. Unatoč poslijeratnim pretresima knjižare i izbacivanju iz nje, pamfletu koji je protiv njega objavljen u novinama te zatvorskoj kazni na koju je bio osuđen 1947. godine (o čemu će biti govora u poglavlju posvećenom 1940-im godinama). Govori i da nije mogao pustiti da propadne prijevod važne knjige i da je bio spreman prepustiti ga bez naknade, u godinama u kojima je živio veoma teško. Šimić je o prijevodu pisao u pismu poslanom Begoviću, suuredniku u *Savremeniku*, i to 1923. godine, kad je on postao urednikom *Svjetske biblioteke*. Tadijanović piše kako je rukopis do 22. stranice lektorirao Nikola Andrić prema čemu zaključuje da ga je naručio za svoju *Zabavnu biblioteku*. Navodi i tvrdnju Šimićeve brata Stanislava kojemu je 1957. godine predao Šimićeve književne ostavštine za izradu pjesnikovih *Sabranih djela*, koji je pak u *Pripomeni o književnoj ostavštini u rukopisu, Prevodi* napisao da je Vošicki Šimiću 1923. godine predložio da prevede Hamsunov *Blagoslov zemlje* što je Šimić i učinio. Navodi i da je Vošicki prijevod platio, ali ga „zbog svojih privrednih tegoba“ nije objavio. Tadijanović tim tvrdnjama prigovara pitajući se kako je Šimić to mogao znati, a da ne zna kod koga je rukopis „dan-danas“, a pita se i kako da se protumači rad Nikole Andrića na tekstu (Tadijanović 2002: 318-319). No, Stanislav Šimić nije napisao da ne zna kod koga je rukopis nego da „[t]aj prevod postoji i dandanas kao rukopis“ (Šimić 1960: 461). Morao je znati gdje je, odnosno kod koga, kad je sam Tadijanović napisao da ga je o tome obavijestio tri godine prije izlaska *Sabranih djela* u kojima se nalazi i tekst Stanislava Šimića, koji spominje Tadijanović. U istom tekstu piše kako mu je upravo on stavio na raspolaganje bratovu književnu ostavštinu iako je djevojka A. B. Šimića koja mu je predala njegovu ostavštinu uz obavezu da je, kad mu više ne bude trebala, preda Sveučilišnoj knjižnici ili Jugoslavenskoj, „ali ni u kom slučaju [...] Stanislavu Šimiću“ (Tadijanović 2002: 315).

O ostavštini je pisao i Vlado Padžić koji piše da je Stanislav Šimić pisao bratu Jerku da Tatjana Marinić odbija predati ostavštinu, da bi potom Jerku rekla da će je predati njihovu ocu. Ono što je nama zanimljivo jest činjenica da Padžić piše kako je na Jerkovo pitanje tko je posljednje Šimićeve pjesme dao *Književnoj republici* nejasno odgovorila da je to učinila jedna prijateljica, te dodaje: „Ustanovljeno je da ih je odnio 'jedan prijatelj' i da je Tatjana dobila honorar od Vinka Vošickog, knjižara i nakladnika, koji je iz nekoga 'zagonetnog' fonda pomagao ljevičarima u životnim teškoćama“ (Padžić 2008: 92).

Ostavština je došla do Tadijanovića koji je vidimo nije poslušao već je Stanislavu Šimiću spomenute 1957. „stavio na raspolaganje književnu ostavštinu A. B. Šimića, i predao mu više od 320 već na stroj prepisanih prozaičkih tekstova te gotovo cjelokupne pjesme također u strojnom prijepisu, pripomognuvši naročito književnom ostavštinom da se *Sabrana djela* A. B. Šimića

uzmognu objaviti, nije S. Š. to nijednom riječi spomenuo“ (Tadijanović 2002: 319). Potom Tadijanović osporava ranije navedene Šimićeve tvrdnje. Jedini koji je mogao posvjedočiti pravu istinu, Vošicki, umro je baš 1957. godine kad je rukopis došao do Šimićeva brata. Proučavajući Vošickijev način djelovanja, napose tijekom 20-ih godina iz kojih datira ovaj prijevod, uparujući s time Krležine kritike na Vošickijeve brojne projekte na kojima mu prigovara u pismu, priča Stanislava Šimića zvuči uvjerljivom. Lako je moguće zamisliti Vošickog da naruči i plati rukopis, a potom ga ne objavi. Takvih je rukopisa bilo više. Primjerice, prijevod Hugoova romana *Devedeset i treća* koji je u posjedu autora, ali i prevedeni, a neobjavljeni sveščići iz nakladničkog niza *Tako vam je bilo nekoć* (usp. Gregur 2020).

Na rukopisu je netko kasnije olovkom nadopisao da je prevoditelj A. B. Šimić (Tadijanović 2002: 318), što znači da je prijevo bio anonimn, baš kao i tri objavljena norveška prijevoda. Pritom na prvoj knjizi u biblioteci, Hamsunovu *Glasi životu* objavljenu oko 1916. uopće nema traga o prevoditelju, kod Björnsonove *Synnöve Solbaken* objavljene 1918. i Hamsunove *Ruže* iz 1927., prevoditelj je naveden pseudonimom V. Nikolajev.

7.5.6. Engleski, škotski i irski autori

U biblioteci je objavljeno 7 knjiga na engleskom jeziku od čega ih pet pripada u književnost Ujedinjenog Kraljevstva, odnosno Irske. Riječ je o dva djela Henryja Ridera Haggarda te po jednom djelu Arnolda Benneta, škotskog pisca Waltera Scotta i irskog autora Oscara Wildea (koji je književnu karijeru izgradio u Londonu). Za jedan naslov – *Pustolovine kanadskog poručnika G. H. G. Smytha* – nisam utvrdio autora ni jezik pa je ovdje uvjetno.

Oscar Wilde kanonski je autor, no kao osoba imao je težak život. Solar piše kako je njegov život baš poput priče o Dorianu Grayu, lijepom mladiću koji proda vlastitu dušu tako da on ostaje mlad dok portret preuzima na sebe „njegov zbiljski život“ i stari. Sve završava tako tako što se Dorian „odaje razvratu“ i „dobiva stravične crte bolesnog raspadanja“ te na kraju uništi portret, uništavajući tako samoga sebe. Kao i Gray kod kojeg „sve završava katastrofom“, Wilde prvo osvaja, a potom sablažnjava visoko englesko društvo te naposljetku zbog homoseksualizma završava u zatvoru, nakon čega bježi u Pariz gdje i umire. No, osim vlastitim životom, Wilde sablažnjava i književnošću, a Solar kao tekst koji je najviše sablaznio publiku navodi Salomu, koju je autor napisao na francuskom, a u „kojoj je biblijska priča prožeta morbidnom erotikom“ (Solar 2003: 277). Ta je drama „šokirala [...] sugestijama incestualnih odnosa i nekrofilije, ali je, unatoč zabranama u Engleskoj kasnije utjecala na modernističke scenske tekstove drugdje, pa i u Hrvatskoj (Vojnović, Krleža) (Vidan 1976: 197-198). Također, kako piše Vidan, Wilde u eseju *Duša čovjeka*, koji je kasnije dobio naslov *The Soul of Man*

under Socialism, „priželjuje socijalizam i komunizam, jer će tek takvo uređenje, prema njegovu mišljenju, omogućiti pun razvoj individualiteta“ (Vidan 1976: 196). Iako je bio važna književna ličnost, bio je neprihvatljiv prema tadašnjim društvenim standardima pa tako nijedne hrvatske novine nisu Wildeu objavile nekrolog – s iznimkom *Narodnih novina* u kojima je objavljen sa zaostatkom, a napisao ga je Matoš (Grubica 2015: 271-272).

Za razliku od Wildea koji je osvojio englesko visoko društvo pa iz njega bio izbačen zbog sablazni koja je izvirala iz njegova homoseksualizma, sir Henry Rider Haggard bio je uzoran građanin koji je služio svojoj zemlji, tada velikoj imperijalnoj sili, za što je dvaput bio odlikovan viteškom titulom, 1912. i 1919. (drugi put za ratne zasluge)⁵⁵⁸. Haggard je bio imperijalist posebne vrste, piše Patricia Crouan-Véron, na što je utjecao i njegov sedmogodišnji službeni boravak u Južnoj Africi. Prema Crouan-Véron Haggardova fikcija odražava imperijalistički diskurs kao i različite znanstvene teorije njegova vremena koje karakteriziraju rasno orijentirani mizoginistički stavovi i eurocentrizam, u pričama u kojima se bijeli kolonizatori susreću s primitivnim narodima u dalekim zemljama. No, ti su stavovi i okviri „proizvod svog vremena“, a Haggard je osobno imao sumnju prema britanskom imperijalizmu⁵⁵⁹.

Sir Walter Scott bio je pak unionist i torijevac, pripadnik rojalističke političke opcije.⁵⁶⁰

7.5.7. Autori iz ostalih zemalja (Poljska, Slovenija, SAD)

Henryk Sienkiewicz prvi je poljski književnik koji je dobio Nobelovu nagradu, 1905. za roman *Quo vadis*. Autor je koji je kroz život mijenjao političke poglede i stavove pa tako u mladosti piše za tjednik *Przegląd Tygodniowy* koji je bio „napredan“ i „reformistički“, ali ubrzo počinje objavljivati u više „umjerenih“ i „konzervativnih“ listova kao što su *Niwa*, *Słowo* i *Gazeta Polska*. Karpatský piše da se Sienkiewiczovo „skretanje udesno obično [...] blagonaklono obrazlaže njegovom nespremnošću da idol domovinstva zamijeni pozitivističkom idolatrijom rada“ (Karpatský 1975: 185). Djelo *Pobjednik Bartek* „sadrži i prve formulacije osnova one ideologije koju će Sienkiewicz magistralno iskazati u povijesnim romanima. 'Zemlja nije Nijemac, ne nanosi nepravdu' i – Nijemci su najjači, ali još je jači Bog. Na tim dvama kriterijima – nacionalnom (zemlja) i moralnom (Bog) – izgradit će Sienkiewicz svoj pozitivni idejni i književni program koji će ga sve više udaljavati i od sebe ranijeg [...] i od pozitivističke

⁵⁵⁸ <https://journals.openedition.org/erea/11297> (pristupljeno 15. travnja 2022. 13:30)

⁵⁵⁹ <https://journals.openedition.org/erea/11258> (pristupljeno 15. travnja 2022. 14:25.)

⁵⁶⁰ <https://www.oxforddnb.com/display/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-24928> (pristupljeno 5. ožujka 2018., 15:20)

ideologije“ (Karpatský 1975: 186). Njegova su se djela iščitavala i kroz ideološki okvir. Oko *Trilogije*, „ideološka se kritika oštro podvojila, konzervativci su na čelu s krakovskim 'stanjčicima' požurili *Trilogiji* pripisati značenje uzorite nacionalne romaneskne formule, [a] naprednjaci su je optuživali za slijepo i štetno nazadnjaštvo“ (Karpatský 1975: 187). Što se tematike tiče, i Sienkiewicz se u nizu novela bavi selom, odnosno piše niz novela „u kojima prevladava mračna, pesimistična slika socijalno i nacionalno porobljenog poljskog sela“ (Karpatský 1975: 186).

Howard Crosby bio je zagovornik Tolstojevih načela, antimilitarist koji je pisao protiv španjolsko-američkog rata jer kršćanstvo znači ljubav dok rat znači mržnju (Frederick 1983: 30).

Slovenski autor Janko Kersnik u zbirci *Seoske slike* tematizira „društ[ene] i moralne probleme zaostalog slo[v]enskog sela“, u *Agitatoru* „objektivno prikazuje tipične duhovne, svjetonazorske i moralne crte malograđanstva“, a u romanu *Skorojevići* „razotkriva duhovnu zaostalost i moralnu trulež tobožnje pravničke elite. U više duhovitih feljtona satirički je prikazao negativne pojave slo[v]enske politike i kulture“ (Detoni Dujmić 2001: 554-555). Kersnik je bio pobornik znanstvenog pozitivizma i evolucionizma. Bavio se seoskom tematikom i malograđanstvom, a bio je idealist koji je u svojim djelima kao ishodište imao „težnju za popravljanjem svijeta sa stajališta ideala.“ Ivan Cesar i Jože Pogačnik za njegov roman *Jara gospoda* (što znači skorojevići) i glavnu junakinju kažu da je slovenska varijanta gospođe Bovary ili Ane Karenjine (Cesar i Pogačnik 1991: 119).

7.5.8. Hrvatski autori

U svibanjskom broju (1923.) *Savremenika*, mjesečniku Društva hrvatskih književnika, koji su uredili Milan Begović i A. B. Šimić, pokretanje *Svjetske biblioteke* dočekano je člankom koji počinje rečenicom da je prijevodna književnost preplavila književno tržište te da se ne pazi na kvalitetu prijevoda, a i sam tisak da je loš, s rijetkim iznimkama. „Po koja velika zagrebačka ili beogradska izdavačka firma iznenadi nas valjanim izdanjima, al u glavnom moglo bi se štošta kazati o prevodilačkom obrtu Jugoslavije, pogotovo ob onom u provinciji, gdje je kontrola literarnog ambijenta manja, a nesavjest veća. Jedna od najuspjelijih naših biblioteka jest Andrićeva 'Zabavna', koja se je na žalost ograničila samo na prijevode, a domaća djela izdaje rijetko i u velikim razmacima. Medjutim doskora se sprema jedna biblioteka koja će uz prijevode voditi računa i o našoj produkciji. U nakladi poduzetnoga knjižara i izdavača g. V. Vošicki, a pod redakcijom g. Milana Begovića izlaziti će u Zagrebu 'Svjetska Biblioteka', u kojoj će saradjevati najbolji naši prevadjači (I. Velikanović, A. B. Šimić, D. Bubljić, R. Maiksner, B.

Truhelka) i koja će donositi originalne radove domaćih pisaca⁵⁶¹. Dalje stoji kako izdavač i urednik čitateljskoj publici žele dati najljepši izbor iz domaće i svjetske književnosti i da se kao prvo djelo tiskaju Krležine *Novele*, nakon čega će izaći *Novele* Augusta Cesarca. Krležine će novele izaći kod Vošickog, ali ne u *Svjetskoj biblioteci*⁵⁶², a Cesarec će još dugo čekati na red u njoj (i neće ga dočekati s *Novelama*).

Zanimljiva je činjenica da je u biblioteku koja nosi naziv *Svjetska* (iako geografski pokriva europsku književnost, s iznimkom jednog djela) uvrstio i četiri hrvatskih djela. Pritom nije neobičan sam broj⁵⁶³, koliko izabrani autori, koji bi trebal biti *svjetski* u kvalitativnom smislu: Magjer, Kranjčević, Mara Ivančan i Cesarec.

Osim Mare Ivančan, preostala trojica hrvatskih autora unijela su na neki način nemir u Vošickijev život i komplicirali mu poslovanje. Kranjčević je u to vrijeme već mrtav pa je jasno da se njegovo ime kao problem ne odnosi na njega samog već se radi o Magjeru, a Cesarec je bio stalna potencijalna opasnost, osuđivan zbog atentata na bana Cuvaja itd. Odnos s Magjerom i Kranjčevićem (posredno), kao i s Cesarcem može se pratiti i pomoću korespondencije koja će kao paratekst, odnosno epitekst biblioteke doprinijeti razumijevanju same biblioteke, odnosno boljem razumijevanju odnosa između autora i nakladnika pa će im se posvetiti više pažnje nego Mari Ivančan, koja je objavila roman *Uskrsnuće Pavle Milićeve* kod poznatog zagrebačkog nakladnika Kuglija, prije nego joj je Vošicki objavio *Čudnovatu priču*. Nemeč naglašava da je iskustvo Pavle Milićeve bio dobar povod da se postave neka feministička pitanja poput statusa žena u tadašnjem društvu, ženska prava i slobode, ali kaže da roman „na takvim mjestima gubi ritam i poprima deklarativan, gotovo doktrinaran ton“ (Nemeč 1998: 156). Unatoč slabostima, primjećuje Emilija Kovač, kod Ivančanove nije riječ o tradicionalnim, realističnim ostvarenjima, već o modernističkoj prozi.⁵⁶⁴

7.5.8.1. Silvije Strahimir Kranjčević i autorska prava

Svaki je od hrvatskih autora (s iznimkom Mare Ivančan) imao svoj specifičan put dolaska u biblioteku, a Magjera je vjerojatno preporučio Pavao Rakoš. Magjer je naime 1909. godine osnovao Klub hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku⁵⁶⁵ u kojemu je i Rakoš bio član, a

⁵⁶¹ Nova biblioteka. 1923. *Savremenik. Mjesečnik Društva hrvatskih književnika za god. 1923*. Zagreb 290-291.

⁵⁶² Za najavljeni izdanje potpisan je ugovor između Vošickog, Begovića (kao urednika) i Krleže, prema kojem će Vošicki objaviti novele u nakladi od 6 000 primjeraka najkasnije šest mjeseci nakon potpisa ugovora. Ugovor između Vošickog, Begovića i Krleže o izdavanju *Novela* u *Svjetskoj biblioteci*. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

⁵⁶³ Nikola Andrić je u *Zabavnoj biblioteci* koja je brojala 600-tinjak svezaka objavio 20 svezaka hrvatskih autora (Mandić Hekman 2014: 15, 267), što je 3,3%. Vošickijeva četiri naslova čine 6,1% *Svjetske biblioteke*.

⁵⁶⁴ <https://www.matica.hr/kolo/288/modernizam-u-djelu-mare-ivancan-19953/> (pristupljeno 2. travnja 2022.

22:30.)

⁵⁶⁵ (http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_24239 (pristupljeno 16. svibnja 2018. 20:30)

da bi to mogla biti veza svjedoči i pismo u kojemu Vošicki Rakoša obavješćuje da će uzeti Magjerove *Ratne novele*. Magjer je pak zaslužan što je objavljen Kranjčević, zbog čega je Vošicki imao problema, jer nije posjedovao autorska prava.

Frangeš za Kranjčevića kaže da je njegova pjesma *Radniku* ne „samo iznenađenje u motivici dotadašnje hrvatske lirike; ona je i dokaz o Kranjčeviću spoznavanju novih društvenih snaga, ali i mnogo više: pokazatelj novog poimanja čovjeka i pjesnika. Glavni junak dotadašnje hrvatske lirike ili je *homo croaticus* ili *homo slavicus*: njegova je erotika rodoljubna, njegova je metafizika rodoljubna, njegova je etika rodoljubna“ (Frangeš 1978a: 390). Kranjčević je pak, nastavlja Frangeš, „stvorio posve novi tip hrvatske poezije: hrvatski čovjek, čak pravaški čovjek, ustupio je u Kranjčevića mjesto univerzalnog čovjeku“ (Frangeš 1978a: 390). Flaker pak piše da tek Kranjčevićeva poezija, koja je povezana s hrvatskom pjesničkom tradicijom preradovićevskog tipa, „sjedinijuje u određenom trenutku nacionalno s općeljudskim, intimno s društvenim...“ (Flaker 1970a: 11-12). Kranjčević je bio pravaš, a poput „mnogih 'šenoinskih' intelektualaca“ svoga vremena studirao je teologiju, ali je na kraju pošao u „građansko zvanje“. Kranjčević je prema Frangešu zapravo uvijek dvojak pa njegove pjesme „vrve slikama iz biblijske i rimske prošlosti“, a on je sam „bio neki spoj starozavjetnog proroka i blagih novozavjetnih namjesnika, klasičnog Rimljanina i modernog pravaškog malograđanina“ (Frangeš 1987: 211). Njegova je poezija dvojaka i po tome što „već od najranijih dana, stapa u cjelinu dva vrela pjesnikove naobrazbe, Bibliju i Darwina, nastojeći ih pomiriti i dati religioznom čuvstvu neku panteističku i evolucionističku osnovu“ (Frangeš 1987: 212). Tako je Kranjčević otvoren idejama „od socijalizma do pozitivizma, od evolucionizma do astrofizike“, a istinska je „njegova uloga u tome da bude posrednik između svemirske bešćutnosti i čovjekove težnje za pravdom, za slobodom, za ljubavlju, za kruhom“ (Frangeš 1987: 214). Po svemu tome Kranjčević se poklapa s Vošickijevim djelovanjem, recimo sa sudjelovanjem u starokatoličkom pokretu, koji je tražio promjene u Crkvi.

Unatoč nekim rasprodanim naslovima, Vošicki ipak ne uspijeva postići brži ritam izdavanja i plan o jednom sveščiću tjedno ubrzo se posve rasplinuo. Godine 1921. u biblioteci opet ima malo naslova, svega tri, a za dvije knjige se može reći da su mu zadale glavobolju. Prva je *Filozofska historija* Aloisa Jiraseka, ujedno i prva knjiga objavljena te godine. Naime, ovu knjigu iste godine objavljuje i Središnjica češko-jugoslavenske naklade J. Herejk⁵⁶⁶ zbog čega

⁵⁶⁶<https://katalog.kgz.hr/pagesresults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=1&searchById=10&sort=0&age=0&spid0=10&spv0=Jirasek%2c+Alois&mdid0=0&vzid0=0&xm0=1&selectedId=371005484> (pristupljeno 5. studenoga 2020. 8:53)

sigurno nije bio presretan. Nakon toga objavljuje Tolstojevo djelo *Smrt Ivana Iljića* i konačno *Život i probrane pjesme* Silvija Strahimira Kranjčevića. Spomenuto je da je knjigu uredio Magjer, koji je Vošickom sigurno i ponudio da objave tu knjigu. Naime, ovo je djelo objavljeno i ranije, u izdanju Kluba hrvatskih književnika, kojemu je Magjer jedno vrijeme bio predsjednik. Izašlo je pod istim naslovom, a kao godina u katalogu NSK navedena je 1918.⁵⁶⁷ Nakladnik je u tekstu objavljenom na početku knjige napisao da je Ljuboje Dlustuš (tadašnji predsjednik Kluba hrvatskih književnika) 1919. godine, povodom desetogodišnjice Kranjčevićeve smrti u almanahu *Jeka od Osijeka* koju je objavljivao Klub hrvatskih književnika u Osijeku objavio studiju, nakon čega je objavljeno i prvo izdanje knjige, koje je prema tom tekstu rasprodano u kratkom roku te pohvaljeno od strane kritike i novina.

1924. godine Vošickom se javio Dušan Plavšić. Njegova supruga Mila, bila je sestra Kranjčevićeve supruge Ele, a nakon što su umrli supružnici Kranjčević, postao je skrbnikom njihove kćeri Višnje, koja je kod njega i supruge ostala do svoje punoljetnosti i udaje⁵⁶⁸. Plavšić je bio poznata osoba i dionik u umjetničkim, ali i poslovnim krugovima. Zajedno s Ivom Pilarom bio je inicijator pokretanja *Kola sarajevskih književnika*, skupa s Guidom Jenyjem i Milivojem Dežmanom bio je jedan od pokretača časopisa *Mladost* u Beču, ispred kojeg je pak s Jenyjem pokrenuo poziv za osnivanje Prvog hrvatsko-srpsko-slovenskog književno umjetničkog društva (Brešić 2005: 57, 60, 122). Nakon bečkog dijela života i uređivanja *Mladosti*, tijekom 1898. i 1899. objavljuje članke u *Agramer Tagblattu*, nakon čega odlazi u Prag te je jedan od đaka okupljenih oko Stjepana Radića. Godine 1900. na petrogradskoj se izložbi naroda Austro-Ugarske Monarhije izborio da hrvatski izložci budu odvojeni od mađarskih te je objavio studiju o hrvatskoj umjetnosti za što je 1905. dobio rusko odlikovanje. Pisao je za *Obzor* i druge listove, a u Sarajevu je postao suradnik *Nade* koju je uređivao Kranjčević te se tamo oženio Milom Kašaj, sestrom Kranjčevićeve supruge (Kolar Dimitrijević 2001: 132-133).

Antun Barac spominje ga kao jednog od velikog broja književnika koji se javio tijekom moderne (Barac 1968: 141). Zajedno s Dežmanom pokrenuo je smotru za književnost i umjetnost *Život*, potaknuo je osnivanje časopisa *Hrvatska njiva*, početkom 1908. postao je i tajnik Društva hrvatskih književnika kad je pokrenuta edicija *Savremeni hrvatski pisci* u kojoj je 1909. godine objavljeno i divot izdanje Kranjčevićeve zbirke *Pjesme*, a bio je i odbornik te predsjednik Gospodarskog odbora Matice hrvatske te predsjednik Hrvatskog društva umjetnosti koje je 1920. godine osnovalo Modernu galeriju. Zauzimao je niz položaja u gospodarstvu i

⁵⁶⁷ <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/ffzg.KOHA-OAI-FFZG:11049> (pristupljeno 5. studenoga 2020. 11:00)

⁵⁶⁸ <http://www.sskranjcevic.hr/djela.ASP?PisID=1&KatID=126> (pristupljeno 5. studenoga 2020. 12:50)

bankarstvu. Bio je između ostalog tajnik Prve hrvatske štedionice u Zagrebu, suvlasnik predkoncesije za izgradnju žičare Ika-Učka i Opatija-Veprinac, ravnatelj zagrebačke podružnice Hrvatske zemaljske banke, član nadzornog odbora Zemaljske opskrbe d.d. preko čega je tijekom Prvog svjetskog rata bio umiješan u poslove s prehranom, predsjednik Zagrebačke burze za robu i vrednote, a 1922. godine postao je pomoćnik ministra za financije u Beogradu, kao pristaša jugoslavenskog unitarizma. S ove pozicije osnovao je Balkansku banku koja je propala kad je propao i Plavšić kao pomoćnik ministra, a dioničari sudskim putem nisu uspjeli vratiti ni polovicu svojih vrijednosti (Kolar Dimitrijević 2001: 132-134). Iako 1924. godine više blizak politici koja ga je razriješila već 1922., kad je postavljena vlada radikala Pašića, a ministar postao Stojadinović i makar je Plavšić potom bio u nemilosti kralja Aleksandra (Kolar Dimitrijević 2001: 135), bio je moćan čovjek, kontrolor nekih od najvažnijih državnih banaka o kojima je izvješćivao Narodnu banku Jugoslavije (Kolar Dimitrijević 2013: 164) s kojim se sigurno nije bilo ugodno sukobljavati oko autorskih prava. Upravo to pojavilo se kao problem oko Kranjčevićeve knjige.

Vidljivo je to iz korespondencije između Magjera i Plavšića, odnosno Vošickog i Plavšića koju posjeduje HAZU, a može se pronaći na stranici sskranjcevic.hr.

Prvo sačuvano pismo, koje je izgledno i početak korespondencije, datirano je sa 7. veljače 1924., a riječ je o Plavšićevu pismu Vošickom, koji piše: „Vidim iz Vaših oglasa, da ste izdali Kranjčevićeve pjesme, a da za to izdanje nijeste od nasljednika pok. Pjesnika zatražili dozvolu. Kao tutor malodobne nasljednice Višnjice Kranjčević, slobodan sam ovim putem zapitati Vas, da li ste si svjesni, da ste se nepovlasno okoristili tuđim vlasništvom i da li ste voljni za to izdanje platiti odgovarajuću otštetu“⁵⁶⁹.

U pismu od 21. veljače 1924. godine Plavšiću piše Magjer, koji mu objašnjava kako je do knjige došlo. Navodi da je za studiju o Kranjčeviću kao i za pisma odgovoran pokojni Dlustuš koji je Kranjčevića premjestio u Sarajevo i bio mu kum te je još za njegova života objavio, a kasnije opet objavio u almanahu i kalendaru *Jeka od Osijeka*, odakle je pak preneseno u prvo izdanje knjige. Zatim Magjer dolazi do Vošickog pišući da on ima pravo samo za jedno izdanje, dok za drugo ima Klub hrvatskih književnika. Završava riječima da će ga o tome biti u prilici i usmeno obavijestiti⁵⁷⁰.

⁵⁶⁹ sskranjcevic.hr/pregled/zoom/zoomFrameset.ASP?DjID=561&SDID=412&vel=V (pristupljeno 10. listopada 2019. 9:40)

⁵⁷⁰ sskranjcevic.hr/pregled/zoom/zoomFrameset.ASP?DjID=847&SDID=763&vel=V (pristupljeno 10. listopada 2019. 10:15)

Plavšićev odgovor u ožujku bio je izravan: „Primio sam Vašu dopisnicu od 21. pr. mj. pa Vam samo radi reda saopćujem, da Vaši navodi, glede izdanja Kranjčevićevih pjesama po knjižaru Vošickome u Koprivnici ne odgovaraju pravom stanju stvari i čudim se, da mi uopće možete ovakova netačna razjašnjenja poslati. Konstatujem, da niti Vi, niti Vaš Klub u Osijeku niti g. Vošicki nemate prava ni na kakova izdanja Kranjčevićevih pjesama, pa ću se ja u zaštićivanju interesa malodobne Višnje Kranjčević prema tome ravnati.“⁵⁷¹

Dan nakon Magjera Plavšiću piše i Vošicki. Njegov je ton bitno drugačiji. Ne pokušava se izvlačiti ili negirati pogrešku, niti spominje druge ljude: „Častim se saopćiti Vam da sam knjigu Silvija Strah. Kranjčevića Život i probrane pjesme štampao godine 1921. u 2 500 (dvije hiljade i pet stotina) primjeraka, od kojeg broja posjedujem još oko 2 000, budući knjiga veoma sporo prolazi. Prema tome očekujem Vaše cij. Saopćenje nadajući se Vašoj cij. uviđavnosti.“⁵⁷²

Plavšić mu je odgovorio 7. ožujka 1924. U kratkom pismu piše da se, želeći mu izaći u susret, zadovoljava s odštetom od 2 dinara po primjerku, odnosno 5 000 dinara sveukupno, koje Vošicki mora uplatiti na ime Višnje Kranjčević⁵⁷³.

Vošicki do travnja taj iznos nije uplatio, ali je u ožujku, smatrajući ga očito argumentom, proslijedio Plavšiću jedno Magjerovo pismo, u kojemu su izgledno bila ista opravdanja kao i u onom koje je Plavšiću poslao sam Magjer.

Plavšićev je odgovori sad sličniji tonu kojim se obraćao Magjeru. Plavšić tako piše, odgovarajući mu na pismo od 22. ožujka: „Stanovište g. R. F. Magjera iz Osijeka nije drugo nego jedno iskrivljivanje činjenica i izmotavanje, pa meni [ne]će ništa drugo preostati, nego da njegovo pismo predam Društvu hr[va]tskih književnika, da ono kao kompetentni forum o tome pitanju donese odluku. Medjutim po mojem mnjenju u pitanje Vaše obveze prema nasljednici pok[.] Silvija Str. Kranjčevića g. Magjer i njegovo mišljenje ne ulazi. Ja sam iz Vašeg dosadanjega rada kao nakladnika i iz moje dosadanje korespondencije s Vama primio dojam, da imam posla sa čestitim čovjekom i za to Vas ponovno pozivam da svojoj obrani udovoljite jer smatram da se ne ćete htjeti rabulistikom g. Magjera oteti jednoj obvezi, koja je posve jasna. U koliko bi se ipak prevario, biti ću prisiljen, da i Vas kao nakladnika predam Društvu [h]rv.

⁵⁷¹ sskranjcevic.hr/pregled/zoom/zoomFrameset.ASP?DjID=833&SDID=748&vel=V (pristupljeno 10. listopada 2019. 9:40)

⁵⁷² sskranjcevic.hr/pregled/zoom/zoomFrameset.ASP?DjID=870&SDID=785&vel=V (pristupljeno 10. listopada 2019. 10:30)

⁵⁷³ sskranjcevic.hr/pregled/zoom/zoomFrameset.ASP?DjID=838&SDID=753&vel=M (pristupljeno 10. listopada 2019. 9:40)

Književnika, i da pravo nasljednice pok. Silvije St. Kranjčevića izvojištim sudbenim putem. Očekujem međutim, da ćete svojoj obvezi i bez toga udovoljiti“⁵⁷⁴.

Tako je za Vošickog objavljivanje Kranjčevića i suradnja s Magjerom donijela probleme i dovela ga u poziciju da je nakladnik koji ne poštuje autorska prava.

7.5.8.2. August Cesarec

Prije nego što će biti ubijen, August Cesarec, „posljednji sovjetski Hrvat“, na zidu zatvora u Kerestincu napisao je „Živjela sovjetska Hrvatska!“ (Peruško Vindakijević 2018: 75-76). Bio je urednik i suradnik listova „koji su, kao borbeni glasnici proletarijata i njegovih težnja, razvijali u našoj sredini progresivni socijalni program i odlučno se zalagali za lenjinske principe“ (Zaninović u Cesarec 1974: 5). Kao sudionik atentata na bana i kraljevskog komesara Slavka Cuvaja Cesarec je osuđen na trogodišnju kaznu zatvora od čega je odslužio dvije godine (Zaninović u Cesarec 1974: 7). Po izlasku iz zatvora podnio je molbu za prijem u Socijaldemokratsku stranku, ali je odbijen „s motivacijom: da se stranka ne bi 'kompromitirala“ (Cesarec 1997: 799). To odbijanje, kao i slom II. Internacionale, piše Cesarec, pobuđivalo je u njemu anarhističko raspoloženje, odnosno „komunistički anarhizam Kropotkina“ (Cesarec 1997: 799).

U antiklerikalnom časopisu *Val* 1911. godine tiskao je novelu *Bezbožni sin* koja je bila zabranjena od cenzure, a nakon zabrane časopisa *Plamen* (kojeg naziva književno-revolucionarnim časopisom s anarhokomunističkim priklonom) emigrirao je u Beč i Prag, gdje se povezoao s češkim komunistima. Nakon *Obznane*, 1921. godine izdavao je „prvi partijski ilegalni organ u Hrvatskoj *Komunista*“, a te je godine trebao biti i uhićen pa se sklonio u provinciju (Cesarec 1997: 800). Sljedeće, 1922. godine surađivao je u *Borbi* i bio uhićen zbog jednog članka o Aliji Alijagiću, atentatoru na tvorca *Obznane* Milorada Draškovića. Cesarec o tome piše u pismu bratu Rudolfu u Koprivnicu: „Dragi braco, čujem da si se zabrinuo zbog malog premeštanja iz Nove Vesi u Petrinjsku ulicu. Mila mi je ta pažnja, no nije bilo ništa težeg kalibra na stvari. Ono što su javile glupe novine da sam uapšen zbog kom[unističkih] demonstracija nije tačno. Uapšen sam na denuncijaciju jedne režimske Cuke, fašističkog jednog detektiva i to zbog neke izjave o Svetozaru pred Alijinim grobom. Taj gospodin naime nema dobri sluh. Dva dana na policiji, pa posle još dva dana na Sudb[enom] Stolu. Pušten sam jučer o podne odmah posle preslušanja kod suda. Ostajem dalje pod istragom. I upravo živo želim da im đavo podšapne da me povuku na proces. Tu sam želju izrazio i kod policije i kod Sdb. Stola.

⁵⁷⁴ sskranjcevic.hr/pregled/zoom/zoomFrameset.ASP?DjID=839&SDID=754&vel=V; (pristupljeno 10. listopada 2019. 9:50)

Ja sam s Alijagićem proveo u ćeliji celu poslednju večer i noć njegovu do smaknuća. Na brzu ruku dao sam letimičan opis te noći u 4. broju 'Borbe'“ (Cesarec u Kolar Dimitrijević 1982: 9).

Njegovo je političko djelovanje usko vezano s književnim, a njegov će „revolucionarni angažman povesti kasnije njegovu prozu prema modelima socijalno-didaktičke književnosti“ (Flaker 1978: 503), kao što je i sama njegova pozicija u razdoblju od završetka Drugog svjetskog rata pa do raspada Jugoslavije bila možda i u većoj mjeri rezultat političkog djelovanja i činjenice da je ubijen tijekom rata, nego same književnosti, odnosno kako to kaže Krešimir Nemeć, Cesarec je jedan od glavnih predvodnika „borbene, angažirane socijalne literature“, a takvi autori „drže književnost sastavnim dijelom svoga ukupnoga političkog angažmana“ (Nemeć 1998: 86) pa je politički angažman podržavao i naglašavao njegovu književnost, što se između ostalog iskazivalo poslijeratnim nazivanjem raznih ustanova njegovim imenom.

Osim po krajnje lijevom političkom opredijeljenju Cesarec je zanimljiv i po tome što je u romanu *Zlatni mladić* „veći dio zbivanja prenio [...] u seosku sredinu, pa je u nizu prizora ocrtao i prilike u kojima žive seljaci, a pristupio je tome poslu nekoliko godina prije negoli se u hrvatskoj književnosti javilo šire zanimanje za tematiku sela“ (Zaninović u Cesarec 1974: 12).

Objavljivanje Cesarca, kao i Krležu, suradnja oko *Književne republike*, koja počinje 1923., godinu dana nakon atentata na tvorca *Obznane* govori koliko je Vošicki bio spreman riskirati u prilično opasnim trenucima, a toga se držao i kasnije, čak i u godinama Drugog svjetskog rata, čemu svjedoči i pismo koje je 1940. pisao Cesarcu, na kraju kojeg pita: „Kako Vi i kako g. Krležu? Jeli se mene kao svog nakladnika sjetite. Pozdravlja Vas i štuje, odani V. Vošicki v.r.“ (Kolar Dimitrijević 1982: 20). Nije ih se odricao ni u najnepovoljnijim i najriscantnijim godinama, kad su ih mnogi izbjegavali. Štoviše, Cesarec je je 1941. strijeljan, a Krležu je u sanatoriju skrivao dr. Vranešić.

Kroz odnos izdavač-autor i korespondenciju Cesarca i Vošickog, može se steći određeni uvid i u način na koji je funkcionirao Vošicki. Cesarec i Vošicki prvo komuniciraju oko časopisa *Književna republika*. U rujnu 1923. Cesarec piše bratu Rudolfu u Koprivnicu da već sigurno zna da će Fric i on „kod Vošickog štampati reviju“, da bi u kolovozu 1924. odgovarao na Vošickijeve uvjete za tiskanje *Careve kraljevine*. Možda je Vošicki znao da je Cesarec još od jeseni 1922. tražio izdavača za ovaj roman, ali očito nije mogao naći nikog dovoljno hrabrog da se uputi u taj pothvat. Možda i zbog toga, Vošicki mu nudi 500 dinara po otisnutom arku, a Cesarec odgovara da se u potpunosti slaže „da su naše knjižarske i nakladničke prilike teške

(najblaži izraz!)“, ali ipak misli da je honorar prenizak te da prepušta njegovoj „dobrohotnoj uvidavnosti“ da mu honorar povisi barem na 625 dinara (2 500 kruna). Gotovo dva i pol mjeseca kasnije, 25. listopada 1924., Cesarec piše da je prije tri tjedna poslao rukopis romana, ali da nije dobio nikakve povratne informacije. Kaže da razumije njegove poteškoće, ali ga moli da što prije otisne roman i plati mu honorar. Piše i o ulomku romana koji je objavljen u *Književnoj republici* – da se svidio čitateljima, ali zbog toga je došlo do napetosti. Tako u pismu od 2. studenog 1924. zahvaljuje na predujmu i kaže da mu je žao što je zbog toga „došlo do intermece“ između Stjepana Kukeca, Vošickijeva prijatelja i suradnika, i Krleže te da njegova namjera nije bila primiti dvostruki honorar nego reklamirati roman. Opet moli Vošickog da požuri s tiskanjem (Kolar Dimitrijević 1982: 10, 12). Dan kasnije, 3. studenoga Cesarec piše bratu u Koprivnicu: „I posle jednog takog iskušenja sad Ti ja još dolazim s drugim, s jednom neugodnom molbom za koju se plašim da je kraj svoga posla i usprkos najbolje volje ne ćeš moći ispuniti. No ipak Ti je podnosim, a radi se ukratko o tome, da sam ja konačno s Vošickim rešio pitanje štampanja moga romana, i stvar će skoro u štampu, ako još nije, i sad stojim pred novim pitanjem korekture i revizije. Ja sam doduše pisao Vošickome da ih šalje meni (barem korekturu), no, među nama govoreći, imam iskustva kako to kod njega ide aljkavo (ili nikako), a i sam mi on piše da će korektura biti neznatna, drugim rečima nepotrebno da mi je šalje. Jer su to, osim svega, doista prilični troškovi, ja sam zasad, dok ne vidim prve arke, odlučio da prepustim korekturu njemu, no Tebe bih ipak molio, da, ako Ti je ikako moguće, odvojiš pokatkad po koji pola sata na to da provedeš barem reviziju, i tako da ipak stvar bude još na vreme pod kontrolom. Ne znam još ni sam kako bih Ti se zato mogao odužiti, no Ti si jedini na koga se zato mogu da obratim, te Te stoga molim da mi odgovoriš možeš li se toga primiti ili ne. Ako da, izvesti o tome i Voš[ickoga]“ (Kolar Dimitrijević 1982: 12). Ovakav pristup prikazuje sve Vošickijeve mane koje su nastajale zbog preuzimanja previše poslova, uslijed čega dolazi do zakašnjenja i ne postižu se izdanja bez grešaka. Krajem studenog knjiga još nije bila u tisku. Cesarec misli zbog honorara pa u pismu bratu Rudolfu piše: „Saznavši sve od tebe nisam se obraćao Vošickome, a baš iskreno da Ti kažem nije mi milo da se stvar oteže, već i radi toga što po ugovoru imam pravo na preostali – veći – deo honorara tek kad knjiga izađe iz štampe“ (Kolar Dimitrijević 1982: 13). Vošicki je nerijetko bio u stisci s novcem i vremenom, pretrpan poslom, ali moguće je da i nije bilo samo pitanje novca, već opreza. Naime, u to vrijeme već su zaplijenjene Krležine *Novele* i *Vučjak*, koje je on objavio. Osim toga, u to vrijeme aktivno radi na izdanjima u *Svjetskoj biblioteci*, kao i *Koprivničkim novinama*, a upravo u vrijeme ovog pisma, postaje nakladnikom *Zagrebačkog ilustriranog lista* (Gregur 2020: 235, 245). Na Staru godinu 1924. Cesarec piše bratu: „Treba dakle vedrinu tražiti u sebi samome.

Što se mene tiče, ja idem s priličnom vedrinom u to novo leto, mogu gotovo reći, po prvi puta u poslednjim godinama tako. Vošicki se istina setio da mu posle matrica treba još i linotip, i novac koji mi je obećao za Božić nije stigao još ni do Nove godine, no verujem ipak da će do Uskrsa moju čestitku hiljadugodišnjoj jubilarci staviti u promet“ (Kolar Dimitrijević 1982: 12). Cesarec 27. veljače piše poduže pismo u kojemu se uglavnom referira na knjigu: „Poštovani gosp. Vošicki, molim Vas da mi pošaljete ratu od 2000 din. koju strpljivo čekam dva meseca. Kad sam već spomenuo tu reč strpljivost izvinite me da dodirnem i jedno drugo pitanje koje se tiče štampanja mog romana uopće. Koliko god se uživljujem u Vaš položaj i mislim da krize o kojima ste mi u nekoliko mahova pisali, ja sebi ne mogu pomoći, a mislim da ćete i Vi uvideti te imam pravo da budem u tome položaju u koji sam stavljen tolikim oklevanjem da se knjiga štampa, postanem nestrpljiv. Dva meseca je već na izmaku kako je knjiga trebala izaći iz štampe. Razume se, knjiga nije vlak da se mora točno držati nekog voznog reda, i ja nikada ništa bukvalno ne shvaćam, pa ni ugovor stvoren između nas dvojice. No ne čini li se i Vama, gosp. Vošicki, da toliko odgađanje može da bude samo bez koristi i za Vas i za mene? Meni već, iskreno Vam priznajem, postaje neugodno pred ljudima, kad me pitaju kad će ta knjiga da izađe, a ja to uvek isto tako malo mogu da znam kao i oni“ (Kolar Dimitrijević 1982: 13). Ovaj je odnos tim zanimljiviji jer istodobno surađuju na pripremi časopisa *Književna republika* pa tako i prethodno pismo, koje se u potpunosti tiče objavljivanja *Careve kraljevine*, završava P. S.-om, u kojem kaže da su rukopisi za sljedeći broj časopisa gotovi i da će ih dobiti čim im pošalje 5. broj. u sljedećem pismu, datiranom s 16. ožujka 1925., situacija je obrnuta. Cesarec se prvu polovicu pisma bavi *Književnom republikom*, a u drugoj skreće temu na roman: „Toliko o K.R. A sad nešto lično. Vi već pogađate o čemu. Kad biste Vi znali u koliko me neraspoloženje stavljate sa svojim zavlačenjem štampanja mog romana, Vi biste mi barem javili što mislite s njime, kada ga mislite početi. Ja sam Vam pre dve nedelje poslao pismo moleći Vas za odgovor, nisam ga dobio. U isto vreme molio sam Vas i za onih obećanih 2000 din; također ne. Ako se ne varam, tako je i s K.R. G. Vošicki, ja živim samo od literature i strašno je to teško u ovoj mizeriji koja čoveka tišti ne moći dobiti ni ono na što ima pravo i što bi mu barem delomično moglo pomoći. Na dug se neprestano ne može da živi, i ja Vas ponovno molim da mi taj novac bez odgađanja pošaljete. Da mi nije preša, verujte mi, da Vam to ne bi pisao. Još uvek čekam odgovor“ (Kolar Dimitrijević 1982: 14). Nakon toga Cesarec Vošickom šalje novo pismo u kojem mu šalje drugi dio materijala za šesti broj *Književne republike* i moli odgovor na pismo koje mu je poslao u veljači. Desetak dana kasnije, 31. ožujka 1925., Cesarec šalje pismo bratu u kome se žali vlastitu situaciju i Vošickog te čak dolazi na ideju da brat sa sobom povede i majku kako bi dobio novac: „Dragi Rudo, izvini me da se obraćam na Tebe s

molbom da budeš posrednik između mene i g. Vošickoga. Iz priloženog pisma videćeš u čemu je stvar, pa Te molim da to pismo (uloživši potrebnu energiju da ga, što se moje stvari lično tiče, usmeno podupreš) — predaš adresatu (**zatvorena**). To zbilja već nema smisla. Ja sam mu već nekoliko puta pisao i urgirao — i već tri meseca potpuno uzalud — ni odgovora; postupak kaki je nemoguć i spram slugu. Po ugovoru roman je morao biti gotov do Nove Godine i ostatak honorara (7000 din. sam primio) imao mi je biti isplaćivan po 2000 din. mesečno; mislio sam tako da ću se materijalno osigurati, a mesto toga, doživih samo protivno. Neka se situacija objasni! Makar kako! Samo da se objasni. Ta igra, u kojoj se čovek neprestano nečemu nada, a nada uzalud, već je doista preglupa. Intimno Ti kažem, da mi **momentano** ne bi bilo baš najmilije, da se on posluži mojom ponudom na eventualni prekid ugovora; no ja već neznam drugi način kako da dođem na kraj s tom tvrdoglavom ćutalicom, nego tako da mu malo pripretim. Ja mu se u stvari čudim. On je tako jevtino dobio od mene stvar — još više no duplo jevtinije nego što plaća Matica (625:1400 din po arku) i još uvek toliko oteže! Najpre matrice, onda linotyp, onda papir — i tako redom! Pre dve nedelje bio je tamo jedan moj znanac iz Zgba i govorio s njime o mojoj stvari, a on se izjavljivao, da ne 'dospeva'. Ne dospeva! Ja bih to konačno još sve mogao da razumem; štampanje knjige nije železnica da mora baš doći po nekom voznom redu točno, no ta ćutnja vređa, a isto tako je uvredljiva ta bezobzirnost, u kojoj on kanda ni na jedan sekund nije pomislio, da čovek ako je i literat treba od nečega da živi. Molim Te dakle da ga ne pustiš u miru dok se pismeno (meni) ne objasni resp. — **dok Ti ne preda zatraženi novac** i moj i K.R. (barem prvi, jer radi izručenja drugog Tebi može da navodi ovake ili onake razloge). I ako to dobiješ, pošalji mi ga, molim Te po mamacu ili **22.** poštom odbivši dakako od sume troškove pošiljke i za dekeca i Idu po jedne čokolade. Najbolje bi još bilo, da je tamo mamac, tako bi barem **imao još jednu** veću izliku pred V. da Ti novac što pre izruči, a onda da ga donese. — Ti se sećaš valjda, da mi je on sam, kad sam bio tamo, predložio štampanje jedne stvari; možda Ti taj podatak bude potreban!“ (Kolar Dimitrijević 1982: 15).

S obzirom na tvrdnje njegovih zaposlenika (Loborec) da je Vošicki bio galantan s novcem i da je imao visoku plaću, očito je da Vošicki nije imao novaca kojim bi isplatio Cesarca, zbog čega je, uz moguće odugovlačenje zbog političkih razloga, trajalo objavljivanje romana. Cesarec piše bratu: „Od Vošickoga ni glasa! Daj, molim Te, pogledaj, što taj čovek radi. Sa svojom sporošću kviri mi mnoge i mnoge daljnje planove“ (Kolar Dimitrijević 1982: 15), ali i Vošickom, 2. travnja 1925.: „Jučerašnjim danom, poštovani gosp. Vošicki, navršilo se puna tri mesaca kako je po ugovoru moj roman trebao biti stavljen u promet, i kako ste mi obećali pošiljku od 2 000 din. Kroz ova tri meseca ja sam Vam u povodu toga pisao nebrojeno puta, tražeći Vas za odgovor, koji do dana današnjega primio nisam. Ovaki postupak,

gospodine, nije danas više dostojan ni spram sluge i ja sam odlučio da to dalje ni u kome slučaju ne trpim. Stoga molim da ozbiljnije negoli ste, čini se, shvatili dosad naš ugovor, izvolite uvažiti sledeće: Bez opravdanih razloga, koje u tom slučaju izvolite navesti, ja više ne mogu da pristanem na daljnje odgađanje štampanja C.K. Držite li možda da bez štete po sebe ne možete iskrpiti svoje obveze, tada mi to poručite iskreno i ja ću Vas vrlo pripravno rešiti sviju njih, posle čega ću Vam u najkraće vreme nastojati da pokažem kako ste doista računali na svoju vlastitu štetu. Ovoliko izigravanje već doista ponizuje, s njime gubite Vi, a gubim i ja, i ja ću se radije okrenuti na koju drugu stranu. Jedno od dvoga dakle, ili uzmite stvar odmah u posao, ili ako to ne možete u najskorije vreme, vratite mi je. Na prvi slučaj vezujem i ovo: da mi bezodvlačno pošaljete već tako davno obećani novac, pri čemu opunomoćujem svog brata da ga njemu predate, kako bi mi ga on po jednoj rođaci koja je u njega, mogao bez poštovnih odugovlačenja poslati direktno. Ja sam nemam u taj čas sredstava ni toliko da sednem u voz i uredim celu stvar s Vama lično, što bi mi, verujte, bilo najmilije. Isto tako i Krleža hitno urgira iznos pripadajući na K.R., te mu ga ja ovih sledećih dana moram da pošaljem, zato Vas molim da i taj novac predate mome bratu. Očekujući od Vas konačno ipak objašnjenje i s pozdravom A. Cesarec“ (Kolar Dimitrijević 1982: 15-16).

Cesarec se ipak nije okrenuo na drugu stranu, sigurno iz razloga što te strane nije bilo, već je unatoč svemu bio osuđen na Vošckog. Sad već u svibnju, točnije 10. svibnja 1925., s više od četiri mjeseca nakon što je roman trebao biti objavljen, Cesarec opet moli brata da kod Vošickog traži novac za *Carevu kraljevinu* ili za *Književnu republiku*, a desetak dana kasnije obavješćuje ga da mu je Vošicki rekao da je počeo tiskati roman, ali mu baš i ne vjeruje: „Prošle srede bio sam ovde s Vošickim i još neupitan, rekao mi je, da je 'konačno' uzeo moj roman u štampu. I već tri arka da je složio! Govorili smo i o korekturi koju bi obavljao Ti, a ja sam ga naročito molio da meni stalno, arak po arak, šalje reviziju. Po pismu međutim koje si zajedno s Ivkom poslao ovamo još prošle nedelje, vidim, da Ti o svemu nemaš ni pojma. Molim Te dakle da odeš do Voš. i izvidiš stvar, sigurno je opet bila sve izmotancija! I reci mu u tom slučaju da ja odlučno tražim da sa stvari dalje ne oteže“ (Kolar Dimitrijević 1982: 16). Vošicki tad konačno počinje tiskati *Carevu kraljevinu* pa Cesarec 27. svibnja 1925. zadovoljno piše bratu da vidi kako je bio kod njegova nakladnika, jer je dobio prvi arak na korekturu. Piše da poslije Vošickog on radi korekturu, a posljednju, kad je već gotov prijelom, radi Rudolf, kojeg moli da „uvek pripazi na razmak — nova poglavlja — koja dosad uvek bivaju kod slaganja zanemarena.“ Također ga upozorava da „kad već bude prelomljeno [pripazi] i na ovo, da prvi naslovni list (ne vanjski) dođe onako kako sam to V[ošickome] pisao, i da na drugome listu dođe naslov prvoga dela: Od predzorja do jutra“ (Kolar Dimitrijević 1982: 16). Gotovo mjesec

dana kasnije, 25. lipnja 1925., piše da je čuo da je slagar bio bolestan što je utjecalo na tisak, kao i da su gotova četiri arka, ali da je on na uvid dobio samo dva. „Molim Vas dakle da naredite da mi se korekture šalju i dalje; mislim naime da ste se mogli uveriti da Vam ih odmah šaljem natrag i da tako posao ne zapinje. Greške uvek najbolje vidi autor sam“, (Kolar Dimitrijević 1982: 16), piše Cesarec. Posao je ipak zapinjao, ali sad i ne samo Vošickijevom krivnjom. Dana 5. rujna 1925., preko devet mjeseci kako je knjiga trebala biti objavljena Cesarec objašnjava bratu: „Što se tiče korektura za Voš[ickog], to je on sam kriv, da mu ih kasnije šaljem. Ja sam mu lepo napisao da mi ih samo do stanovitog dana šalje u Brckovljan, a on ih je još potom slao tamo. To se je dogodilo uostalom samo jedamput, i još pre toga jedamput, no tome je bio kriv Sve[slavenski] Slet i neko drugi koji me je dva dana odvojio od ovih poslova“ (Kolar Dimitrijević 1982: 17). U listopadu posao se konačno privodio kraju, a Cesarec je bio u neimaštini. U pismu bratu 10. listopada 1925. piše o financijskim problemima pa prelazi na knjigu: „Od V[ošickog] sam danas dobio poslednju korekturu. Konačno, amen! Samo iz araka koje sam primio (11) vidim, da je usprkos sve naše zajedničke lovice na pogreške, još ostalo prilično njih, i vrlo krupnih — tako su izostale cele rečenice ili reči. Zato sam V. pisao da mi pre nego odštampa poslednji arak bezuslovno pošalje sve arke (od 11. dalje), tako da barem za krupnije pogreške učinim *errata corrige*. Neukusno doduše, ali neizbeživo! Zato Te molim, jer do danas nisam primio tražene arke, da Ti pravovremeno urgiraš da mi to pošalje“ (Kolar Dimitrijević 1982: 17). U tom pismu navješćuje i suradnju koja će uroditi romanom *Zlatni mladić*, posljednjim sveskom *Svjetske biblioteke*: „Na moj predlog on je prihvatio da mi iz K.R. preštampa u posebnu knjigu jednu oveću novelu koja u K.R. počima u augustovskom — pardon, oktobarskom broju.“ Riječ je o noveli *Svet u stramputici*, koja je dio romana *Zlatni mladić* (Kolar Dimitrijević 1982: 17). Financijski problemi se nastavljaju i u studenom, kao i potražnja honorara, što se vidi iz pisma datiranog s 25. studenim 1925.: „Ja Te pak molim da za mene urgiraš kod Vošickoga novac. Stojim, zapravo visim na nekoliko dinara koje uzmem sad ovde, sad onde, a njemu je to ipak svejedno da li mi ih daje dan prije ili poslije izlaženja knjige.“ (Kolar Dimitrijević 1982: 18). Ton se mijenja u sljedećem pismu Rudolfu, napisanom 23. prosinca 1925., kad je knjiga već objavljena: „Od one s... , drukčije ga ne mogu da nazovem, nisam, premda sam mu i opet pisao, primio ni dinara. Da je barem toliko pristojan, pa da mi odgovori! Ako mi ne pošalje do Nove Godine, doći ću tamo sam. To je gotovo i sigurno. Pa molim Te, ako Ti nije neugodno, skoči jednog dana do njega, i neka učini barem to, pa pošalje po 1 komad na recenziju 'Savremeniku' (za Nehajeva), Gundulićeva 7 i 'Srpskom Knjiž. Glasniku«, Bgd, Skopljanska ul. 9, u 'Vijenac', Zagreb, Medulićeva 30. Za ostale redakcije još ću da mu javim; ovdje se tuže da nikome nije poslao na recenziju“ (Kolar Dimitrijević 1982:

18). Ako je suditi po ovoj prepisci, bila je to teška godina za Vošickog, ispiunjena novčanim neprilikama koje su otežavale poslovanje i provedbu brojnih nakladničkih aktivnosti, što mu je zamjerao i Krleža.

Sličan odnos nakladnik i autor imali su i kod objavljivanja *Zlatnog mladića*, za što je ugovor, prema kojem je naklada trebala iznositi čak 3 000 primjeraka, potpisan 12. svibnja 1927., a prvi obrok u iznosu od 10 000 dinara trebao je biti isplaćen odmah. Preko mjesec dana kasnije, 18. lipnja 1927. Cesarec piše bratu: „Od V. ništa! Stvar je za smeh i plač! Naravno, više za poslednje!“ (Kolar Dimitrijević 1982: 19). U srpnju (pismo od 18. srpnja 1927.) stvar je još gora. Vošicki je Cesarcu dao nenaplative mjenice: „Dragi Rudo, moj dugi put do V. pokazao se sasvim uzaludnim, mjenice iskupiti ne mogu. Bio sam u Gradskoj i I. Hrv. Štedionici, pa u Jugobanki, no nigde ništa — nepoznato im je, kažu, imućstveno stanje Vošickog. Sve je to popraćeno sa samim prekorima. Sad ne znam što ću. [...] ...posle sviju iskustava ne verujem više nikako u uspeh. U ponedjeljak javiću Ti svoju odluku definitivno. Mislim ovako: da mi V[ošicki] preko Koprivničke Gradske Štedionice, kod koje ima valjda tekući račun, pošalje neko uverenje o svom stanju. U tom slučaju molio bih Tebe, da to kod njega izvršiš. Ili ako to kod tamošnje štedionice nije princip, a inače bih mogao novac dići kod nje, to mi ne bi drugo preostajalo, nego da druge nedelje krenem opet u Koprivnicu! Ako bi i to bilo bez izgleda, bavim se s time, da V[ošickog] stavim pred odluku, da li [da] podigne na menicu sam novac (barem na jednu, kako sam to ovde i probao) ili da obustavi štampu i vrati mi rukopis. — Imao sam pravo, da ne verujem ni u šta, dok nemam u ruci novac!“ (Kolar Dimitrijević 1982: 19). zanimljivo je i pismo Cesarca bratu od 16. listopada 1927. Osim što nije dobio novac, Cesarec spominje izmjene koje isključuju mogućnost zapljene: „Što se tiče mene i Voš[ickog], to Ti stvar opet već oko 3 nedelje stoji gde je i bila — što se dakako i te kako strašno oseća u mom džepu, a — priznajem — pokatkad i u raspoloženju. Ne znam šta misli; ja sam mu barem sve izmenio tako, da je zaplena isključena“ (Kolar Dimitrijević 1982: 19-20). Honorara nije bilo ni do 24. studenog 1927. pa je Cesarec molio brata da intervenira kod Vošickog, a ništa se nije promijenilo ni do 14. prosinca 1927. Koliko je riskantno objavljivati Cesarca i koliko rizik na sebe uzima Vošicki vidljivo je iz Cesarčevih riječi koji bratu piše: „nisam dobio ništa, i kad bih mogao došao bih tamo sam. No situacija je takova, da to ne mogu riskirati, barem sada ne pred Božić. A jer mi je i kako teško, to Te molim, očelići nerve još jednom i pođi s tim pismom prije svog odlaska do V[ošickog]. Kad bi bar, kad bi bar, no ne verujem ni sam! Ipak, pokušaj!“ (Kolar Dimitrijević 1982: 20). Skoro pola godine kasnije, 15. lipnja 1928., Vošicki piše Cesarcu: „Žao mi je, da nisam bio u stanju poslati Vama ostatak Vašeg honorara, poslovi jesu nikakvi, moram čekati, dok mi stigne koji veći račun i to će biti

početkom drugog tjedna za stalno. Izvolite se tih par dana strpiti. Ja sam knjigu rasposlao na sve mi poznate novine i revije, do sada sam veoma malo čitao, da bi bilo uvršteno. Kod knjižara odziv nikakav. Poštom sam dobio do sada četiri naručbe što je ništa na reklamu koju sam napravio i rasposlao. Kod nas je nastala za nakladnika i književnika užasna nepogoda. Moramo se tješiti i trpjeti“ (Kolar Dimitrijević 1982: 20). Situacija je bila loša, ali pravi razmjeri, i ne samo slabe prodaje ovog djela, nego sveukupnog poslovanja, ogledaju se u činjenici da se prepiska oko ove knjige vodi (barem) do 1940.! Dana 28. svibnja 1940. godine Vošicki piše Cesarcu da ima puno posla jer skoro sve radi sam pa je na „list skoro zaboravio.“ Nastavlja da su Cesarčeve informacije netočne, a odnose se na prodaju knjige pa ga informira: „Od Vaše sam knjige jako malo prodao i sada nju nuđam Hrvatskoj nakladi, na kupnju, jer oni prije će imati priliku knjigu oglašivati i uz svoje edicije rasprodati. Kod mene je zaboravljena, jer ne izdajem ništa što ide u širiji svijet. Sada tek nekako dovršavam stare svoje patnje i muke i sređivam svoje financijalne okolnosti. Previše sam izgubio novaca među mušterijama i poduzeo sam stvari, na kojima sam mnogo izgubio. Nadam se da ćemo naskoro početi novi život. Kako Vi i kako g. Krleža? Jeli se mene kao svog prvog nakladnika sjetite“ (Kolar Dimitrijević 1982: 20).

Ova korespondencija važna je za razumijevanje Vošickog iz više aspekata. U prvom redu pokazuje Vošickog kao hrabrog izdavača koji je bio spreman riskirati za knjigu i radi knjige. Također, nije izbjegavao odgovoriti Cesarcu čak ni u najtežim političkim vremenima, pred Šestosiječanjsku diktaturu, a jednako tako u uskovitlanim vremenima koja će eskalirati u sukob na svjetskoj razini. Štoviše, pismo zaključuje pitanjem sjete li ga se Krleža i on, što mu ide na čast kao hrabrom čovjeku. Također, na popisu knjiga svoje knjižare iz 1941. navodi i Cesarčeve i Krležine knjige⁵⁷⁵.

S druge strane, Vošicki redovito i trajno zavlaci Cesarca s objavljivanjem knjiga, kao i isplatom honorara, iako ovaj jedva spaja kraj s krajem. Razlog tome sigurno nije u tome što ga nije želio isplatiti, jer vidjeli smo po Lobarčevim riječima da je bio galantan s novcem i dobar poslodavac, nego jednostavno nije mogao zaraditi dovoljno novca i izvući se iz financijskih poteškoća.

7.6. Počeci *Svjetske biblioteke* i njen epitekst u korespondenciji Rakoša i Vošickog

Početke *Svjetske biblioteke* moguće je preciznije definirati uz pomoć parateksta, odnosno korespondencije između prevoditelja Pavla Rakoša i Vinka Vošickog, koja nije bila poznata

⁵⁷⁵ *Književni oglas!* 1941. Nakladna knjižara Vinka Vošickog u Koprivnici. Koprivnica: Tisak V. Vošicki. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

ranijim istraživačima Vošickijeva života i djelovanja te ćemo analizirati uvjete, vrijeme izlaska i najave pojedinih svezaka kroz te epitekstualne elemente.

Jedna od važnijih suradnji u Vošickijevoj karijeri, ona je s Pavlom Rakošem. Ona počinje tijekom Prvog svjetskog rata i proteže se u 20-e godine, a sasvim je sigurno da je Vošickom ne samo pomogla da prebrodi ratne godine već i da se razvije u ozbiljnog nakladnika. Može se reći da je Rakoš Vošickom došao u najbolji čas i pomogao mu u razvoju posla. Sačuvana je korespondencija Rakoša i Vošickog iz tog razdoblja koja je važan izvor za razumijevanje ne samo epiteksta *Svjetske biblioteke*, već i općenito vremena u kojemu se razvija poslovanje Vošickog. Pisma upućena Rakošu daju dobar uvid u epitekst same biblioteke ali i konteksta vremena, uvjeta i prostora u kojima djeluje ovaj nakladnik.

Riječ je o 26 pisama i dopisnica nastalih u razdoblju od 23. listopada 1916. do 6. ožujka 1923., dakle u razdoblju tijekom kojeg je Vošicki sudjelovao u ratu i nekoliko poratnih godina. Sva su pisma upućena Rakošu i dio su njegova legata Državnom arhivu u Osijeku.⁵⁷⁶ Od toga je 19 napisao Vošicki, a ostala su u ime odsutnog tiskara i izdavača pisali njegovi zaposlenici: 5 zaposlenica S. Malich, jedno zaposlenik čiji potpis nisam odgonetnuo (možda K. Šaraj)⁵⁷⁷, a tu je i jedno pismo koje je napisala S. Malich, a potpis je Vošickijev. Nažalost nema sačuvanih pisama koje je Rakoš poslao Vošickom.

Korespondencija je zanimljiva iz više razloga: daje prikaz suradnje između Rakoša i Vošickog u razdoblju za koje nema mnogo podataka, pomaže u određivanju godina objavljivanja pojedinih izdanja, potvrđuje da je Rakoš prevoditelj nekih knjiga za koje se dosad nije znao prevoditelj te ujedno pomaže u potvrđivanju nekih pseudonima pod kojima je, zbog političkih okolnosti i činjenice da je bio gradski službenik u Osijeku, potpisivao svoje prijevode. O tome sam piše u rukom pisanoj biografiji koja se također nalazi u Državnom arhivu u Osijeku: „Inače radio sam pod različitim pseudonimima: najobičnije pseudonim bio je: Selim Rakošev. (Dopao mi se pseudonim pjesnika Juzbašića iz brojeva 'Vijenca', gdje je upotrebljavao pseudonim 'Selim'. Branimir Pekarić je sastavljen iz imena mogega sina Branka, koji je umro kao maturant osječke učiteljske škole i prezimena moje pok. majke, koja se prije udaje zvala Pekarić. Ivan Bujukliev uzeo sam prezime svojega druga s višeg gospodarskog zavoda, Bugara iz mjesta Sevlieva. Ostali pseudonimi kao P. Sergijev mislim da sam upotrebio po pseudonimu pok. Ivana Vojnovića [...]. Ne sjećam se točno.“⁵⁷⁸ Navodi dalje jedan pseudonim koji je teže

⁵⁷⁶ Državni arhiv u Osijeku, broj fonda: HR DAOS 947

⁵⁷⁷ Ovo se pismo u potpunosti tiče lista *Demokrat* pa ga se ovdje neće spominjati.

⁵⁷⁸ Rukopis autobiografije Pavla Rakoša, Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 1.1. Osobna i obiteljska dokumentacija, kutija br. 1.

odgonetnuti zbog drhtavog, staračkog rukopisa pa slijedi „P. Antunov“⁵⁷⁹, vjerojatno po pokojnom djedu Pekarić Antunu, zatim „I. Malinska po prekrasnom mjestu Malinska na otoku Krku. B. Perin po svojem stricu Peri. Bilo je i drugih pseudonima.“⁵⁸⁰ Dalje navodi pseudonime koje je koristio za novinske članke, a koji pomažu u otkrivanju njegovih mogućih autorskih tekstova u novinama *Demokrat* koje je tiskao Vošicki.

Pisma također ukazuju na Vošickijevo prilično dobro poznavanje hrvatskog jezika, što mu je kao izdavaču, ali istodobno i uredniku vlastitih izdanja, bilo veoma važno, a što mu je nakon raspada Monarhije išlo u prilog i prilikom pokušaja dobivanja državljanstva Kraljevine SHS.

Poredana kronološki korespondencija izgleda ovako: iz 1916. postoji jedno pismo, iz 1917. ih je najviše, ukupno devet, iz 1918. postoje četiri pisma, šest ih je iz 1919., jedno iz 1920., dva iz 1922. i jedno iz 1923.

Najranije datirano pismo iz 1916. pismo je iz samih njihovih početaka, moguće čak i prvo, i u njemu Vošicki piše kako ga pozdravlja kao suradnika svoje biblioteke. Zatim piše kako mu je njegovo ime vrlo dobro poznato i kako rado preuzima prijevode uz 20 kruna po tiskanom arku i 25 primjeraka knjige. Kaže kako bi odmah preuzeo prijevode knjiga Juliusa Zeyera⁵⁸¹ *Andrija Černišev* i *Jan Maria Plojhar*, a ostalo postepeno početkom iduće godine. Vošicki ovo pismo piše s bojišta, ali nijednom riječju ne spominje ratne strahote ili bilo koju činjenicu koja nije vezana uz knjige. Traži da mu rukopise pošalje u Koprivnicu i kaže kako će odmah u tisak, ako dobije papir, jer vlada nestašica.⁵⁸² (Merhaut u otprilike isto to vrijeme piše kako uslijed „skupoće papira neće ništa većeg štampati“⁵⁸³, a Nikola Andrić je uz izdanje *Oganj* Henrija Barbusse naveo da mora podići cijene izdanjima, jer je potrošena zaliha papira, nabavljena po nižoj cijeni (Mandić Hekman 2014: 103)). *Andrija Černišev* prva je knjiga objavljena u

⁵⁷⁹ Isto.

⁵⁸⁰ Isto.

⁵⁸¹ Zeyerovu biografiju u knjizi *Andrija Černišev*, donosi upravo Rakoš: „Julije Zeyer rodio se god. 1841. u Pragu od ugledne njemačke porodice. Po ocu poticao je iz Elsa. Majka mu je bila Židovka, a potjecala je iz stare trgovačke obitelji. Prvi odgoj bio mu je njemački, a tek kasnije pod utjecajem svoje dadilje Češkinje uz ljubio je češki jezik. [...] Zeyer je napisao vrlo mnogo djela, u kojima se osobito ističe erotizam, koji je usko bio skopčan s njegovim 'credo'. [...] Među najvažnija Zeyerova djela spada: 'Jan Marija Plojhar', veliki roman, za koji se obično veli, da ga je pisao krvlju svojega srca. Od važnijih djela spominjemo još: 'kuća kod zvijezde, koja tone' Stratonika', 'Ptica dugin boja', 'Roman o vjernom prijateljstvu Amisa i Amila', 'Andrija Černišev' i druga. [...] Zeyer umro je 21. siječnja 1901. god. nakon duge i teške bolesti u Pragu.“ (Zeyer 1917: 3-4).

⁵⁸² Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 23. 10. 1916., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁵⁸³ Pismo Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 20. svibnja 1916., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

biblioteci *Zbirka glasovitih djela*, a po pismu se vidi da ju je planirao već 1916. godine. Štoviše, korespondencija počinje u vrijeme kad Merhaut prigovara Rakošu na lošem prijevodu Zeyera pa ovaj izgledno traži nove izdavače kojima bi mogao ponuditi prijevode.

Drugo sačuvano pismo⁵⁸⁴, od 8. veljače 1917. godine veoma je zanimljivo i važno za razumijevanje Vošickog, te daje niz zanimljivih autobiografskih podataka. Jedno je od nekoliko dužih pisama i ono u kojem govori o više stvari koje ga odlikuju pa je vrijedno donijeti ga u cijelosti. Piše, opet s bojišta: „Visokocijenjeni gospodine! Vaša zadnja dopisnica me veoma razveselila – odmah sam kući pisao da 'Kuprina' odmah uzmu u posao, drugo će ostati stajati. Na Vaš upit Vama uljudno saopćujem da imadem vrlo liepu knjižaru i za mog vremena imao sam tako liepi izbor knjige, kao malo koja knjižara u Hrvatskoj posjeduje. Morate misliti, da sam počeo tako rekuć narod učiti čitati i tako daleko sam dospio da danas knjiga i novine jesu nešto vrlo nužnoga u našoj okolini. Kroz mjesec dana sam novine badava razpaćao da se ljudi priuće čitati. Danas imadem veliki zavod u liepim prostorijama, ukusno uredjeno kao malo gdje. Imadem i papirnicu, skladište glazbala, muzikalije, knjigovežnicu, [dvije riječi nečitke] sa svemogućimi strojevima – čekam kao žedan da dojdem kući i nastavim svoj neumorni rad. Počeo sam sa velikima neprilikama i za 4 godine dana postao sam velik, sada već 2½ god. gospodari moje volje ali sa priličnim uspjehom. Imadem najljepšu volju raditi, energično i pokazati svijetu što može naš čovjek učiniti bez velikog kapitala. Imadem ideala samo da kod toga [ne] prati ta prokleta vojna – 3 godine sam služio – 9 mjeseci za aneksiju, ½ godine dana u god. 1913. i sada od početka rata. Ali sve neće ništa smetati samo ako dojdemo zdravi kući onda sa podvostručenom energijom napried. Što se tiče reklame, jesam isto kao moderni trgovac veliki prijatelj i mojoj okolini jesam kroz reklamu tako popularan u čitavoj širokoj okolini da čudo! Za širiji svijet sam se počeo spremati i držao sam u tu svrhu 3 putnika i mnogo drugog materijala, ali rat je sve prekoral [?]. Zato ali se nadam da što zdravo [?] ja ću nakon rata imati dovoljno uspjeha i da reklamu razumijem, otom se izvolite osvjedočiti. Ja bi i sada reklamu činio ali ne mam dobre garancije, da bi kod kuće sve tako izveli da bi to mom imenu na čast služilo i toga razloga spremam, spremam i dok dojdem ću punom parom početi. 100 K sam vam doznačio! Uz srdačan pozdrav i poštovanje, odani Vošicki.“⁵⁸⁵

Osim što je jedno od dužih, ovo je i jedno od njegovih intimnijih pisama. Opet gotovo nikakvog spomena rata, samo želja da što prije završi, ali zato veliki entuzijizam kad govori o poslu, kao da je u nekoj kavani, a ne na bojištu. Nakon uljudnog uvoda već u prvoj rečenici

⁵⁸⁴ Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 8. veljače 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁵⁸⁵ Isto.

govori o knjizi (Kuprinu) koju će raditi, a potom govori o svojoj knjižari, pomalo čak razmetljivo, čega neće biti u drugim pismima. Jednako tako, pomalo razmetljivo, zvuči i rečenica koja slijedi nakon toga, o tome kako je počeo tako reći narod učiti čitati, iako to vjerojatno nije bilo daleko od istine. Zanimljivo je što vidimo da je i besplatno dijelio novine, što ukazuje na njegov smisao za marketing i reklamu. Novo je i saznanje koje nam daje ovo pismo jest da je u vojsci bio da je služio za *aneksiju* kao i da je u vojsci bio 1913. Za pretpostaviti je da misli na Bosnu i Hercegovinu kad kaže da je služio za *aneksiju*, a moguće je da je bio u Mostaru. Tome u prilog ide pismo Gjura Džamonje, političara koji je imao knjižaru u tom gradu. On 1909. izdaje potvrdu Vošickom i piše: „Ovijem Vam potvrđujem, da ste u slobodnom vremenu kao knjigovogja i zamjenik poslovođe na moje potpuno zadovoljstvo radili i nastojali o dobru moga zavoda. Ovo pismo izdajem Vam iz vlastite pobude i u znak priznanja. Svakome vas natoplije preporučujući...“⁵⁸⁶ Na pismu je sa strane i rukom napisana 1907. godina, moguće da je Vošicki to pribilježio jer je tamo bio u to vrijeme, a potvrdu mu je Džamonja izdao kasnije, iako na pismu ispod Vošickijevog imena piše *ovdje*. Poznato je da je Vošicki bio u vojsci barem od kraja 1906⁵⁸⁷. godine do kraja ožujka 1909.⁵⁸⁸, a vjerojatno je da iz vojske izlazi u listopadu ili nešto kasnije što se vidi po pismima knjižara Karela Vačlene koji mu u listopadu 1909. piše da bi ga drage volje opet primio u svoje poduzeće, ako bi za to iskazao interes.⁵⁸⁹ No, Vošicki se ne vraća knjižaru u Mladu Boleslavu, čovjeku s kojim je imao dobre, prijateljske odnose, već se odlučuje na odlazak u Koprivnicu.

Iduće pismo datirano je sa 16. veljače 1917., a također je pisano s bojišta.⁵⁹⁰ Rakoš mu je napisao da je Plojhar već objavljen i Vošicki piše: „Žalim, od srca žalim, da ste 'Plojhara' predali, ja sam želio čitavog 'Zeyera' izdati! jer je i moj ljubimac.“⁵⁹¹ Ovdje se vidi i razlika između Merhauta i Vošickog. Dok prvi odbija Zeyera jer je pretežak, Vošicki žali što ne može objaviti sve njegove knjige, vođen ne samo merkantilističkim, već i umjetničkim interesima (gdje je sličniji Weissu koji bi ga također želio objavljivati). Potom nastavlja kako će kad objave Zeyera, mjesečno objavljivati najmanje po jedan svezak biblioteke te piše kako mu se njegovi prijevodi veoma dopadaju i kako ih je spreman sve preuzeti. Kaže kako će mu poslati 4. i 5. svezak biblioteke, a 6. kad izađe. Piše i da su primili Magjerov rukopis te da su već otisnuta 3 arka. Vjerojatno je riječ o djelu *Kolosijek i staroputine*, objavljenom kao 6 svezak biblioteke.

⁵⁸⁶ Pismo Gjura Džamonje Vinku Vošickom od 15. listopada 1909., arhiv Muzeja grada Koprivnice.

⁵⁸⁷ Pismo Karela Vačlene Vinku Vošickom od 31. prosinca 1906., arhiv Muzeja grada Koprivnice

⁵⁸⁸ Pismo Karela Vačlene Vinku Vošickom od 6. ožujka 1909., arhiv Muzeja grada Koprivnice

⁵⁸⁹ Pismo Karela Vačlene Vinku Vošickom od 9. listopada 1909., arhiv Muzeja grada Koprivnice

⁵⁹⁰ Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 16. veljače 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁵⁹¹ Isto.

Optimistično predviđa kako će se rat uskoro završiti. „Ja imadem čvrste nade da na Božić, ćemo liepo kod kuće sjediti!“ piše pa prelazi u osobniji ton: „Ja ću morati nakon rata se i oženiti, biti će to vrlo teška stvar, jer neinteligentnu szenu neću, i inteligentne i imućne vrlo malo ima! Tak se mi barem čini, jer mnogo gradova prolazio nisam, treba da sam mnogo putovao i učio, ali žena je bila za mene uvijek nešto, što nisam mogao postignuti, želio sam si vazda nešto idealnoga, uzvišenoga i imao sam u sebe malo povjerenja, malo odvažnosti. Sada je to moja jedina želja nakon rata imati svoj dom!“⁵⁹²

Četvrto pismo⁵⁹³ Rakošu piše S. Malich, 3. ožujka 1917. Piše mu da će poslati novac, da imaju otisnute korice za dva sveska te da ga za više neće ni biti, no zanimljivo je jer piše da je reklame radi već dala oglas u Novosti i Jutarnji list, dakle manje od mjesec dana nakon prethodnog pisma u kojem Vošicki govori o reklami i kako ne može davati da ih rade bez njega.

Pet dana kasnije, 8. ožujka 1917. Vošicki šalje dopisnicu na kojoj je otisnut naziv njegovog poduzeća koje se u to vrijeme zove „V. Vošicki. Knjižara, papirnica knjigotiskara, knjigovežnica, trgovina muzikalija, skladište glazbala, vlastita izradba štambilja“. Piše kako je upravo stigao na dvadesetodnevni dopust i kako je veseo što će njegova (Rakoševa) knjiga uskoro biti gotova. Riječ je o Kuprinovoj *Olesji*, trećoj knjizi u *Svjetskoj biblioteci*.⁵⁹⁴ Moli ga da mu pošalje Zeyerovog *Andriju Černiševa* kojeg će odmah početi raditi.⁵⁹⁵

Šesto pismo Vošicki šalje 15. ožujka 1917. Kao i druga pisma koja je pisao kod kuće, napisano je na papiru s memorandumom knjižare. Ovdje stoji: „V. Vošicki, Koprivnica. Hrvatska knjižara, knjigotiskara, knjigovežnica i trgovina muzikalija“.⁵⁹⁶ Prva rečenica je da je primio „Černiševa“, a *Olesju* dao redarstvu na cenzuru. Žali se na nedostatak papira, ali odmah optimistično dodaje da je za 14 dana opet u poslu. S obzirom na to da je kući stigao 6. ožujka, na dvadeset dana, i da ovo piše kad je kod kuće već deseti dan, jasno je da će u to vrijeme već biti natrag na bojištu, što nigdje ne spominje, kao ni rat uopće u čitavom pismu. Posvećen je poslu, u pravom smislu riječi, a rat kao da je nešto usputno što mora obaviti jer mu dosađuju, Dalje piše: „Poslao sam na sve strane knjižarima cirkulare, da sam Bibl. počeo izdavati, danas

⁵⁹² Isto

⁵⁹³ Pismo S. Malich Pavlu Rakošu od 6. ožujka 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁵⁹⁴ Književni vijestnik izdavačke knjižare Vinka Vošickog u Koprivnici. Sezona 1922., arhiv Muzeja Grada Koprivnice.

⁵⁹⁵ Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 8. ožujka 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁵⁹⁶ Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 15. ožujka 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

šaljem na sve novine kratke obavijesti i po jednom primjerku Biblioteke! Nadam se da će stvar malo bolje napredovati!“⁵⁹⁷ Na kraju ga moli da mu napiše za novine kratki tekst o „Černiševu“.

Sljedeće, sedmo po redu pismo⁵⁹⁸, napisano je 16. travnja 1917. i jedno je od onih koja otkrivaju više toga. Prvo, na listu je otisnut vojni žig bataljuna iz kojeg se vidi da je bio u 8. sturmbataillonu. Pismo nakon uobičajenog ljubaznog pozdrava započinje djelima koja priprema. Izvješćuje ga kako je četvrti svezak biblioteke u tisku. Riječ je o Ljermontovu i knjizi *Bjela* prema čemu ovaj svezak možemo datirati u prvu polovicu 1917. Zatim nastavlja: „Za 5. svezak bih uzeo *Zaručnici* od Taliana. 6. svezak bi onda bio „Tolstoj“ ili šta drugoga uzeo.“⁵⁹⁹ Talijan je Alessandro Manzoni, a Vošickijevo zanimanje za njega na tragu je onoga što inače objavljuje u ovoj biblioteci. Manzoni je poznat autor kojega je Hans Vilmar Geppert, autor teze o „višestrukim počecima povijesnog romana“, istaknuo kao jednog od pisaca koji je ostvario koncepciju različitu od začetnika modernog povijesnog romana Waltera Scotta, čime se njegovo djelo može smatrati jednim od nekoliko alternativnih početaka povijesnog romana (Bobinac 2018: 24, 31, 35). Ivo Frangeš naziva ga glavarom talijanskog romantizma, stavljajući ga uz bok Talijana romantičara poput Verdija i Garibaldija, ističući da je Manzonijevo djelo revolucionarno jer je govorni jezik uspio pretočiti u književni te da s njim umjetnost više nije samo zabava i sredstvo ispunjavanja dokolice bogatih slojeva već je „živa djelotvorna društvena snaga“. Frangeš također navodi da je Zola karakter njegove umjetnosti definirao riječima da je Manzoni bio hrabar, ali razborit u svojim hrabrostima, a Goethe ocijenio da Manzoni „ni sam ne zna, kolik je pjesnik i kakva ima prava.“ (Frangeš 1951: 643-644, 648). Osim što su *Zaručnici* prva beletristička knjiga napisana modernim standardom talijanskog jezika i što je lektirni autor u višim razredima talijanskih osnovnih škola, o Manzonijevu značaju za talijansku književnost svjedoči i Nacionalni centar za manzonijevske studije (Centro Nazionale di Di Studi manzoniani) koji izdaje kritičko i komentirano izdanje njegovih sabranih djela, planiranih u 36 tomova, od kojih je do sada objavljeno njih 19 (Radoš Perković i Roić 2021: 21). Zanimljivo je da su i *Zaručnici* već ranije bili objavljeni u Hrvatskoj. Prevoditelj je bio Antun Sasso, a pod naslovom *Vjerenici. Historička pripovijest milaneska iz XVII vijeka* objavila ih je 1897. godine u Splitu Spljetska društvena tiskara (Radoš Perković i Roić 2021: 23)

⁵⁹⁷ Isto.

⁵⁹⁸ Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 16. travnja 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁵⁹⁹ Isto.

5. svezak, a ne 6. kao što planira, Tolstojevo je djelo *Zapisci jedne lude*.⁶⁰⁰ Kao prevoditelj naveden je Babić Vladimir, a riječ je o jednom od pseudonima Pavla Rakoša.

Potom opet spominje Zeyera koji mu je osobito važan. Osim što ga često spominje, što će se vidjeti i u kasnijim pismima, za njega čeka drugi, bolji papir, koji, o čemu i ovdje piše Rakošu, ne dolazi, odnosno planira ga objaviti u biblioteci *Zbirka glasovitih djela*, ne u *Svjetskoj biblioteci*. Zatim ga opet moli da napiše reklamu za novine, „preporuku kao recenziju svršenog djela, da mogu svima novinama ujedno sa jednim primjerkom priposlati.“⁶⁰¹ Na kraju piše kako je bio u Pragu gdje je gledao tiskarske strojeve te kaže kako je „šteta velika, da nisam kod kuće, sve bi sasma drugačije bilo. Moja jedina nada da ove prilike će naskoro svršiti i da ćemo se naskoro kući povratiti.“⁶⁰²

Osmo pismo opet piše S. Malich, 27. travnja 1917. godine.⁶⁰³ Kaže kako su primili rukopis *Zaručnika*, kao i *Hitac u magli* te *Močvaru*. Preporuča da *Zaručnike* i *Hitac u magli* Jensa Petera Jacobsona objave zajedno. Tada javlja i sretnu vijest – stigao je papir za *Černiševa*. Odmah zatim ispričava se što još nisu poslali honorar: „Izvinite gospodin Rakoš da Vam zamoljenih 100 kruna nismo još poslali, molim Vas da se strpite naš gospodin principal naručio je toliko robe, da ne smažem za ta sva pouzeća, čim ova kriza prodje prvi budete Vi da se odužimo.“⁶⁰⁴ Iz ovih riječi može se sagledati Vošickijev karakter – iako je Europa u ratu u kojem i sam sudjeluje, a gospodarstvo u krizi, on neumorno radi i naručuje robu koju trenutno ne može platiti, optimistično vjerujući da će sve biti u redu. S. Malich u nastavku zahvaljuje na adresama novina koje joj je poslao i kaže „nisam još upućena i nisam imala time posla, pa mi je osobito drago kad mi pomognete dobrim savjetom.“⁶⁰⁵

Deveto je pismo Vošicki napisao 15. svibnja 1917., s bojišta. Napisano je na vojnoj dopisnici i ovdje je opet otisnut vojni žig, na kojem se vidi da je u 3. kompaniji i da je po činu *feldwebel*.⁶⁰⁶ Opet piše isključivo o knjigama. Odmah na početku traži da mu u Koprivnicu pošalje knjigu *Poljubac* od Karoline Světle. Konačno, *Černišev* se tiska, a završava se i peti svezak Biblioteke, Tolstoj, *Zapisi jedne lude*. Prema tome, Vošicki je biblioteku *Zbirka*

⁶⁰⁰ Književni vijestnik izdavačke knjižare Vinka Vošickog u Koprivnici. Sezona 1922., arhiv Muzeja Grada Koprivnice. Knjiga se zapravo zove *Zapisi jedne lude*.

⁶⁰¹ Isto.

⁶⁰² Isto.

⁶⁰³ Pismo S. Malich Pavlu Rakošu od 27. travnja 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁶⁰⁴ Pismo S. Malich Pavlu Rakošu od 27. travnja 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁶⁰⁵ Isto.

⁶⁰⁶ Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 15. svibnja 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

glasovitih djela, koju započinje Zeyerovim romanom *Andrija Černišev* pokrenuo u svibnju 1917., tj. prvu je knjigu počeo tiskati u svibnju, što će se oduljiti. Prevoditelj je inače na uvodni tekst o autoru stavio datum 12. ožujka 1917 (Zeyer 1917: 4).

Knjigu *Zaručnici*, koje je u pismu od 16. travnja 1917. planirao kao 5. svezak, sad planira kao 6. što znači da 6. svezak polovicom svibnja još nije u pripremi. U nastavku kao 7. svezak najavljuje Magjerove *Ratne novele*, koje će izaći kao 6. svezak, kad se odustane od *Zaručnika*, a kao 8. najavljuje *Poljubac* češke autorice Karoline Světle, koji će izaći kao 7. svezak. Vošicki nadalje Rakošu piše da bi želio nešto objaviti i za žensku publiku, nešto slatkoga, pa spominje ime Selme Lagerlöf⁶⁰⁷, prve žene koja je dobila Nobelovu nagradu za književnost, 1909. godine.

Deseto pismo je dopisnica koju šalje S. Malich isti dan kad i prethodno pismo s fronta Vošicki, a u potpunosti se tiče izdavanja *Černiševa*. Rakošu šalje pet stranica i kaže „izvolite presuditi hoće li biti ovako dobro.“⁶⁰⁸

U desetom pismu⁶⁰⁹, koje Vošicki piše 2. lipnja 1917., po prvi put izbija ozlojeđenost, ali opet stoga jer ga rat sprječava da se posveti poslu koliko bi želio te samo na kratko. I ovo pismo počinje *Černiševom* – primio je prvi arak i „uredio po tehničkoj naravi, tako da sada ukusno izgleda. Tisak je liep, isto i slova biti će krasna!“ Tek kad se pokuša zamisliti Vošickoga kako se u nekoj baraci ili rovu veseli prijelomu romana i uređuje ga, u dotad nezapamćenom ratu, dok vojnici oko njega očajavaju, možda se može shvatiti kakav je entuzijazam morao imati taj čovjek i koliki je bio zaljubljenik u knjigu i književnost. Dalje odmah nabraja koje tekstove kojih autora da mu pošalje: „Od Svetle, Hubičku (*Poljubac*, op. a.), izvolite mi čim će biti moguće poslati. Od Balzaca ću isto uzeti! Od Andrejeva 'Iskariota' isto ću uzeti!“ Balzaca je, odnosno njegovo djelo *Žrtva žene* objavio kao 17.-18. svezak biblioteke, za razliku od *Iskariota*. Njega su, kao 6.-7. svezak *Biblioteke za lepu književnost* objavili u Štampariji M. P. Pavlović i sin, otprilike u to vrijeme ili nešto malo kasnije⁶¹⁰, a prijevod je Rakošev⁶¹¹. Zatim pita: „Liepo Vas molim, nebi Varadinova knjiga 'Nad životom' iznašala jedan svezak Biblioteke? Kao

⁶⁰⁷ Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 15. svibnja 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁶⁰⁸ Pismo S. Malich Pavlu Rakošu od 15. svibnja 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁶⁰⁹ Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 2. lipnja 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁶¹⁰ U katalogu Knjižnica grada Zagreba naslov je s rezervom datiran u 1918., a u katalogu NSK u 1918. (<http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000633583>, pristupljeno 30. rujna 2020. 16:24).

⁶¹¹ <https://katalog.kgz.hr/pagesResults/rezultati.aspx?&searchById=10&age=0&spid0=1&spv0=&fid0=4&fv0=%c5%a0tamparija+M.+P.+Pavlovi%c4%87+i+sin> (pristupljeno 30. rujna 2020. 16:20)

pojedina knjiga će se izgubiti. Ja bi preporučio ako je knjiga dosta [jedna riječ nečitka, moguće „obsežna“] da nju izdajemo kao jedan svezak Biblioteke!“ Potom opet dolazi do Zeyera – traži da mu knjigu *Jan Maria Plojhar* „za stalno rezervira“ i da će ju izdati čim završe *Černiševa*. Piše kako misli da se *Zaručnici* već slažu za tisak i kako će nakon toga na red doći Magjer pa *Poljubac* od Světla, kako je već i prije planirao. Zatim Rakošu kaže kako je iz Varaždina dobio ponudu da radi Stendahla, a iz Brna da je dobio prijevode Dostojevskoga, Arcibaševa i Čirikova. Same dobre stvari, kaže pa veli „samo da su djela i jezično dobro prevedena“ i da može „svaki tjedan izdati jedan svezak“⁶¹². Nakon toga, bez nekog prijelaza, obuzima ga negativitet: „Vjerujte mi, kad sve to čitam da mi je užasno, pobjegao bi odavle, kod kuće posla preko glave i čovjek se tu mrcvari već četvrtu godinu! Ko bi to bio mislio!“, te kaže: „Sreća moja je da imadem uvijek mnogo posla, da ne mogu više misliti – inače ja ne znam što bi se dogodilo! Jedina utjeha su mi knjige, koje mi stižu još uvijek od raznih strana...“ pismo završava u pozitivnom tonu, s nadom kako će „na skoro oružje zamijeniti za pero i da ćemo svima silama raditi na započetom djelu!“

Iduće, jedanaesto pismo⁶¹³ piše 14. rujna 1917. godine iz Koprivnice, kamo je došao na dopust. Obavješćuje Rakoša da mu je poslao 50 kruna i da će mu poslati još kad počne školska sezona. Piše da je gotov 6. svezak *Svjetske biblioteke*, što je Magjerova knjiga *Kolosijek i staroputine*. To je prvi domaći autor u biblioteci, koji prekida niz koji počinje Knutom Hamsunom i nastavlja se sa četiri naslova trojice ruskih pisaca: Tolstojem (dva naslova), Kuprinom i Ljermontovom. Na prvi pogled izgleda čudno, zašto bi se Vošicki nakon ovakvih klasika, od svih hrvatskih pisaca, odlučio baš za Rudolfa Franju Magjera, a poveznica je i ovdje Rakoš. Magjer je naime 1909. godine osnovao Klub hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku⁶¹⁴ u kojemu je i Rakoš bio član. Magjer je k tome, kao i čitav Klub, zastupao sveslavenske ideje (Bjedov 2016: 76), čime je Vošickom bio i politički blizak.

Vošicki dalje piše da mu pošalje *Poljubac* od Světla jer je *Sa sjevera* premalo za jedan svezak i moli da prevede još nešto duže.

U dvanaestom pismu⁶¹⁵, napisanom 20. (ili 26.) rujna iste godine potvrđuje Rakošu da mu svakako pošalje *Crnog Kaludjera* (Čehov) i da će *Zaručnici* morati čekati jer će prije izdati

⁶¹² Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 2. lipnja 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁶¹³ Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 14. rujna 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁶¹⁴ http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_24239 (pristupljeno 16. svibnja 2018. 20:15)

⁶¹⁵ Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 20. (ili 26.) rujna 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

Poljubac i Čehovljeve *Mužike*. Potom se opet vraća na *Černiševa* – stao je s tiskom nakon otisnutih 15 araka jer nema više papira, promet je obustavljen. Piše kako je danas već morao biti na ratištu, „ali radi nekakve epidemije jesam bio zadržan i ostati ću još 14 dana, sreća za moj zavod!“ Inače, i *Crni kaluđer* već je ranije objavljen. Godine 1905. godine kao prvu knjigu objavila ga je Knjižnica Hrvatskog narodnog glasa, a također je riječ o Rakoševu prijevodu⁶¹⁶. Možda ga zato Vošicki nikad nije objavio.

Sljedeće pismo poslala je S. Malich 7. siječnja 1918.⁶¹⁷ Riječ je o dopisnici u kojoj ga obavješćuje da je Vošicki bio na dopustu od 15. do 27. prosinca, i da se ne javlja otkako je otišao. Javlja mu da *Černišev* dobro prolazi pa piše: „dnevno imamo naručbe, dao Bog da se je mnogo proda, jer uloženo je silu novca u to djelo.“

Četrnaesto pismo Vošicki je napisao 31. siječnja 1918.⁶¹⁸ Napisano je na memorandumu poduzeća, a ne na običnom papiru, na kakvom obično piše s bojišta, pa je za pretpostaviti da je opet kod kuće. Piše da mu šalje 10 *Poljubaca* i 10 Čehovljevih *Seljaka*, što je 8. svezak Svjetske biblioteke, objavljen pod naslovom *Seljaci – Diplomata*.⁶¹⁹ Prema tome je prvih šest svezaka Vošicki objavio 1917., a sedmi i osmi svezak objavljeni su krajem 1917. ili početkom 1918. *Poljubac*, koji se, kako je pisao u dvanaestom pismu iz rujna 1917., tada već „slagao“ za tisak, s obzirom na ritam izlaženja vjerojatno 1917., ali s obzirom na nedostatke papira, također je moguće da su obje knjige objavljene tek početkom 1918., kad mu ih Vošicki i šalje. Rakoš ga je tražio i *Černiševa*, ali Vošicki odbija molbu: „Černiševa Vam 20 primjeraka dati ne mogu, jer me preveć stoji papir i je mala naklada.“⁶²⁰ Opet se javlja i problem papira pa piše kako neće moći mnogo izdati, ali piše i kako se dvije knjige nalaze u poslu.

⁶¹⁶ (https://katalog.nsk.hr/F/QQ19N1L99TI3QGCFUKMDVDPDYBUY7CKLI3NJ4JA8DP4PDD4MF7-00597?func=finde&request=crni+kalu%C4%91er&find_scan_code=FINN_NAS&adjacent=N&x=0&y=0&filter_code_1=WLN&filter_request_1=&filter_code_2=WYR&filter_request_2=&filter_code_3=WYR&filter_request_3=&filter_code_4=WFM&filter_request_4=&filter_code_5=WSL&filter_request_5= (pristupljeno 30. rujna 2020. 16:55)

⁶¹⁷ Pismo S. Malich Pavlu Rakošu od 7. siječnja 1918., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1.

Korespondencija, kutija br. 2.

⁶¹⁸ Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 31. siječnja 1918., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁶¹⁹ Književni vijestnik izdavačke knjižare Vinka Vošickog u Koprivnici. Sezona 1920., arhiv Muzeja Grada Koprivnice.

⁶²⁰ Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 31. siječnja 1918., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

Iduće pismo, odnosno dopisnicu, piše S. Malich 31. svibnja 1918.⁶²¹ koja obavješćuje Rakoša da je pisala Vošickom vezano uz prijevod *Žrtva žene* koji je poslao. Riječ je o djelu Honorea de Balzaca, objavljenom u *Svjetskoj biblioteci* kao svezak 17-18.⁶²²

Šesnaesto pismo Vošicki piše 9. kolovoza 1918.⁶²³ Ovo je prvo pismo u kojem se mogu osjetiti određene trzavice, opet vezano uz Zeyera, na kojeg je osobio osjetljiv. „Ponudjena Dagmar me svakako neizmjereno zanima i osobito kad bi ilustrirana bila ali ja se bojim da sva bi kritika zlo ispala jer kod Zeyera se svi silno na jezik tužili i dobio sam radi toga mnogobrojna pisma“⁶²⁴, piše mu. S obzirom koliko je truda uložio i koliko je strpljivo čekao papir za knjigu koja je bila prva u biblioteci, a sve to s bojišta, jasno je koliko ga je morao pogoditi *traljav* prijevod. Isti, pokudni ton, ostaje i u nastavku pisma: „Danas izdavanje knjiga je skupčano sa ogromnim troškovima i imade ih onda više kao polovica naklade ostati je to mnogo i čovjek ulaže novac za novac u lager.“⁶²⁵ Nastavlja: „Dobro bi bilo da dadete rukopis pregledati prije nego u tisak pošaljete.“⁶²⁶ Ovakve kritike Vošicki upućuje po prvi put i to potpuno odudara od uobičajenog načina njegove konverzacije. Nevjerojatno je s kolikom mirnoćom piše s bojišta, gotovo ni trunka gubljenja živaca, sve dok ne dođe do autora i biblioteke do kojih mu je posebice stalo. Za kraj mu piše: „Sa ostalimi stvarima ćemo malo pričekati, dok se riješim rukopisa koje u dovoljnoj količini već kod kuće imadem!“ I doista, nakon toga dolazi do male stanke u njihovoj suradnji te je sljedeće sačuvano pismo iz veljače 1919. Moguće da je za stanku zaslužna upravo *Dagmar*, na što ćemo se vratiti. Zanimljivo je inače da mu je sličnu kritiku, vezano uz kvalitetu prijevoda, uputio i Merhaut, a radi se baš o Zeyerovu djelu: „Zeyera sam prema originalu sravnjivao, morao bi se isto ispravljati. Prevodite što točno i pomno onda uzmem, za ovakove prevodene mogu se zagrijati, niti opet ovakovu brigu imati. Ili dobar prevod ili ništa.“⁶²⁷

Novo pismo datirano je s 11. veljače 1919.⁶²⁸, prvoj poratnoj godini. Vošicki je u Koprivnici i u potpunosti se može posvetiti poslu. Rakoš ga je očito tražio da mu vrati rukopise,

⁶²¹ Pismo S. Malich Pavlu Rakošu od 31. svibnja 1918., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁶²² Književni vijestnik izdavačke knjižare Vinka Vošickog u Koprivnici. Sezona 1920., arhiv Muzeja Grada Koprivnice.

⁶²³ Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 9. kolovoza 1918., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁶²⁴ Isto.

⁶²⁵ Isto.

⁶²⁶ Isto.

⁶²⁷ Pismo Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 30. listopada 1916., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁶²⁸ Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 11. veljače 1919., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

a Vošicki odgovara da mu je sve rukopise svojedobno poslao natrag, osim *Žrtve žene* i *Tolstojeve nauke*. Nadalje Rakoša moli pučka djela jer u subotu počinje izdavati politički tjednik *Demokrat* (koji je formalno objavljivala koprivnička obrtnička organizacija) te da će njegovi prijevodi izlaziti u *Svjetskoj biblioteci* zbog papira. Tu se krije i odgovor kako je odlučivao koji će pisci ići u koju biblioteku, odnosno zašto je brzo stao za ekskluzivnijom *Zbirkom glasovitih djela*: zbog jeftinijeg papira.

Gotovo naivno odlazi u Prag kako bi nabavio neke strojeve, jer rat je tek nedugo završio i još nisu uspostavljene ni željezničke, a ni poštanske veze, o čemu sam piše prevoditelju. U pismu opet piše o papiru: „Imadem na putu prilične količine papira, samo je pitanje kada isti dobijem.“

Nakon toga, što rijetko čini, piše i rečenicu o osobnom životu: „Sad moram ozbiljno tražiti drugaricu, prijateljicu i onda ženu!“ Očito je to shvatio ozbiljno jer je u listopadu iste godine već bio u braku. Mihovil Tomac, urednik *Demokrata*, 5. listopada u pismu Rakošu o tome piše: „Vošicki se je oženio pa će se sa njime dati lakše govoriti, negoli dosele.“⁶²⁹

12. ožujka 1919. Vošicki piše kako je Balzacova *Žrtva žene* tiskana, a Tolstojeva *nauka* je u tisku.⁶³⁰ Traži Rakoša da se zainteresira „za koju zgodnu knjigu za mladež: dječake od 7-10 god., 11-14 god. i djevojke isto.“ Očito je da je od najranijeg djelovanja razlikovao publiku i pokušavao objavljivati djela koja bi bila njoj namijenjena. Piše da nije hitno, ali da bi do ljeta želio imati barem jednu knjigu. Pred kraj pisma opet se vraća na temu ženidbe, koja ga je zaokupljala: „Nemogu si naći poštene, inteligentne djevojke, koja bi bila ne samo liepa i ugodna ali i naobražena i duhovita! Teški je kod nas zbilja izbor!“⁶³¹

Novo pismo, točnije dopisnicu, šalje Rakošu već za nekoliko dana, 18. ožujka 1919.⁶³² Piše da zbog velikih poteškoća oko nabave papira neće trebati nikakvih rukopisa, čak ni dječjih, koje je naručio i da se mora povući jer nema više materijala. I to svjedoči o njegovom entuzijazmu uslijed kojeg je previđao stvarnost u kojoj živi. U šest dana ništa se nije moglo toliko promijeniti, a problem s nabavom papira bio je stalni, što se neće promijeniti ni u narednom razdoblju, što će se vidjeti i u nastavku korespondencije.

⁶²⁹ Pismo Mihovila Tomca Pavlu Rakošu od 5. listopada 1919., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁶³⁰ Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 12. ožujka 1919., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁶³¹ Isto.

⁶³² Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 18. ožujka 1919., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

Ova je dopisnica zanimljiva i jer je otisnuta u njegovoj knjižari te s prednje strane ima popis djela objavljenih u *Svjetskoj biblioteci*. Prema tome vidljivo je da je do ožujka te godine objavio barem 14 djela, odnosno 24. sveska (posljednje je djelo Ecksteinova *Afrodita*, kao svezak 21-24.), jer su nakon 8. sveska, Čehovljeva djela *Seljaci – Diplomata*, sva djela objavljena ili označena kao dvosveščana ili čak trosveščana⁶³³. Riječ je o sljedećim djelima:

Tablica 7. Popis naslova *Svjetske biblioteke* objavljenih do ožujka 1919.

Sv.	Autor	Naslov	Godina
1.	Hamsun	<i>Glas života</i>	1916.?
2.	Tolstoj	<i>Posmrtna pripovijesti</i>	1916?
3.	Kuprin	<i>Olesja</i>	1917.
4.	Ljermontov	<i>Bjela</i>	1917.
5.	Tolstoj	<i>Zapisci jedne lude</i>	1917.
6.	Magjer	<i>Kolosijek i staroputine</i>	1917.
7.	Svetla	<i>Poljubac</i>	1918.?
8.	Čehov	<i>Seljaci - Diplomata</i>	1918.?
9-10.	Sologub	<i>Veliki svijet</i>	1918.
11-13.	Björnson	<i>Synnöve Solbaken</i>	1918.
14-16	Krsnik	<i>Agitator</i>	1918.
17-18	Balzac	<i>Žrtva žene</i>	1919.
19-20	Crosby	<i>Tolstojeva nauka</i>	1919.
21-24	Eckstein	<i>Afrodita</i>	1919.

⁶³³ Dopisnica Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 18. ožujka 1919., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

Nakon toga, 8. travnja 1919. ponavlja da je *Žrtva žene* otisnuta i da se završava *Tolstojeva nauka*, nakon čega više neće imati papira.⁶³⁴ Kaže kako već šest mjeseci nije dobio arak papira! Ipak, u tim trenucima, u kojima nema ni arka papira, ne postoje željezničke ni poštanske veze, a rat je tek svršio i kad su mu se režiije „50% povećale i dohodka ne ma!“⁶³⁵ Vošicki piše: „1. lipnja se selim u nove, krasne, velike prostorije, gdje mogu velik postati ili malen, prema tome, kako će posao napredovati.“⁶³⁶ Potpuno predano, uvjeren u ispravnost onoga što radi, unatoč realitetu u kojemu živi, moglo bi se reći zanesenjački, on vjeruje u to što radi.

Dvadeset i prvi dokument, opet dopisnicu, Vošicki šalje 26. kolovoza 1919.⁶³⁷ Dopisnica je zanimljiva jer na sebi ima naziv njegove tvrtke i popis objavljenih knjiga. U *Zbirci glasovitih djela* osim *Andrije Černiševa* još je *Umiranje* Arthura Schnitzlera, jedne od važnih književnih ličnosti bečke moderne. Ako je iz pisama jasno da je Zeyer njegov omiljeni pisac pa nije čudno da je njegovo djelo prvo u biblioteci, izbor drugog naslova također je zanimljiv. Naime, glavni lik u Schnitzlerovu djelu *Gustl*, poručnik u austrougarskoj vojsci, koji u kazalištu doživi benigni sukob i za njega je „činjenica što ga je obrtnik, 'običan pekar', nazvao deranom toliko kobna da on odluči povući konzekvencije. Kako prema staleškim normama onoga razdoblja obrtnik nije mogao biti časniku protivnik u dvoboju, poručnik na sebe primjenjuje najstroži zahtjev 'kodeksa časti' u austrougarskoj vojsci – odluči da se ubije.“ (Žmegač 2012: 59). Idućeg jutra „saznaje da je onaj obrtnik iste noći umro od kapi. Budući da se Gustl zapravo bojavao samo sramote koja mu prijete ako obrtnik negdje ispriča što se zbilom, za njega je poslije obrtnikove smrti uspostavljeno izvorno stanje, a time je nestao razlog za samoubojstvo. Djelo, dakle, završava neočekivanim obratom, koji je, ipak, uvjerljiv jer je dvostruko pripremljen: i mogućim medicinskim ishodom (s obzirom na obrtnikovu konstituciju) i poručnikovim karakternim osobinama. Poanta se temelji upravo na njegovoj naravi: mitologija časti za njega nema mnogo težine; ona sadrži potencijalno kobnu konvenciju, no ipak samo konvenciju, koja obvezuje, tako reći, samo javnu savjest, a ne intimnu“ (Žmegač 2012: 60-61). S obzirom da je imao i vojno iskustvo, kao i činjenica da je bio obrtnik, a napose da će svojim ponašanjem pokazati da za konvencije ne mari, jasno je zašto je kao drugo djelo izabrao upravo ovo prozno djelo. Što se pak tiče *Svjetske biblioteke*, ona završava sa sveskom 21.-24., a radi se o romanu

⁶³⁴ Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 8. travnja 1919., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁶³⁵ Isto.

⁶³⁶ Isto.

⁶³⁷ Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 26. kolovoza 1919., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

Afrodita Ernesta Ecksteina, koji dolazi iza spominjanih djela *Žrtva žene* (svezak 17.-18.) i *Tolstojeva nauka* (19.-20.). Dok prvih sedam naslova izdaje u jednom svesku, a sljedeće uglavnom u dva ili tri, ovo je prvo djelo koje je otisnuo u četiri sveska, ali i djelo s najviše stranica - 210. Posao je vjerojatno išao slabo, na što to ukazuje i cijena prvih osam svezaka koja se prodaje po 1 krunu. Ostali se svesci prodaju po dvije ili tri, a *Afrodita* po četiri krune (opet, dijelom i zbog opsega). Ali da mu ne ide dobro vidi se i po sadržaju dopisnice: „Oprostite što istom sada odgovaram na Vaše cj. redke! Jesam ne izmjereno zaposlen te imadem i mnogo, mnogo ne ugodnih briga! za sada se ne mogu odlučiti za nikakav rad, jer sa današnjim ljudima se raditi nedade! Sve je strahovito skupo i rada i marljivosti malo! Ne isplati se jednostavno! Ako se prilike promjene rado ću početi raditi, za sada imadem rukopisa dosta!“⁶³⁸

Sljedeće sačuvano pismo pisano je nakon gotovo šest mjeseci, 10. veljače 1920.⁶³⁹ Šalje Rakošu dodatnih 10 primjeraka Haggardovih *Salomonovih rudnika*. Ispričava se što je njegovo ime zabunom izostavljeno, pa piše da prijevoda ima dosta i da ne zna hoće li biti moguće objavljivati knjige, budući da je papir užasno skup. Prema tome je od travnja 1919. do veljače 1920. objavio tek 4 naslova (Crosbyjeva *Tolstojeva nauka*, Ecksteinova *Afrodita*, Arcybaševljeve *Uspomene* i Haggardove *Salomonove rudnike*), vjerojatno i ne više od toga.

Idući dokument opet je dopisnica, koju Vošicki piše 23. studenoga 1922. godine.⁶⁴⁰ Očito je razočaran i uvrijeđen što je Rakoš prijevod Haggardovih djela dao drugim tiskarama: „Veoma žalim što ste Haggardove stvari predali drugim knjižarama, a drugih prijevoda za sada ne trebam, budući sam rukopisima natrpan, pak Vas molim da mi ne zamjerite što Vašu cij. ponudu moram odbiti. Na uslugu Vam uvijek spreman.“ Izgleda da je to kraj suradnje, što se vidi i po tonu posljednjeg sačuvanog pisma.

Njega Vošicki šalje 6. ožujka 1923.⁶⁴¹ To je godina u kojoj Vošicki doživljava trenutke po kojima će ustati upamćen u povijesti hrvatskog izdavaštva – započinje suradnju s Krležom na njegovim *Sabranim djelima* i počinje raditi *Književnu republiku*. Ipak, i po ovoj se dopisnici vidi u kakvim teškim uvjetima djeluje, zapravo od samih početaka djelovanja kao samostalni tiskar. Rakošu piše: „Žalim što moram i ovaj puta otkloniti Vašu vrijednu ponudu radi toga jer je u izdavanju knjiga nastalo naslijed stagnacije u knjižarskoj trgovini tako osjetljivo stanje, da

⁶³⁸ Isto.

⁶³⁹ Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 10. veljače 1920., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁶⁴⁰ Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 23. studenoga 1922., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

⁶⁴¹ Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 6. ožujka 1923., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

na izdavanje ozbiljnih knjiga ne može se danas ni pomisliti, jer se jednostavno ne isplaćuje. Izvinite mojoj odluci i primite izraze mog poštovanja.“⁶⁴²

Teško je sa sigurnošću reći reći zašto završava ova suradnja, iako postoji nekoliko mogućih razloga. Naime, iako je situacija ekonomski (a i politički) teška, Vošicki u isto to vrijeme, 20-ih godina, kad obija daljnu Rakoševu suradnju nastavio objavljivati prijevodnu književnost. Štoviše, objavljivao ju je i više nego prije, unatoč teškoj situaciji. Tih godina objavljuje *Winnetoua*, a prijevode objavljuje i u *Svjetskoj biblioteci*. Problem bi mogao ležati u činjenici da je Rakoš rukopise istodobno nudio drugim izdavačima, i još gore, objavljivao više puta. Takav je slučaj s *Dagmar*, koju u kolovozu 1918. nudi Vošickom, a koja je u njegovu prijevodu 1912. već objavljena u Šibeniku, pod naslovom *Kraljica dagmar: historički roman*⁶⁴³, a 1920. kao knjiga *Kraljica Dagmara* u Sisku, kod nakladnika Dujaka⁶⁴⁴.

No, moguće je da su kraju suradnje doprinijeli prijevodi koje je Vošicki smatrao lošima. O tome mu je pisao, a u *Demokratu* je čak objavljen članak o njegovu lošem prijevodu *Tolstojeve nauke*. Autor, potpisan pseudonimom T. Dravski hvali knjigu, ali i „misao“ da se knjiga izda u „pučkom izdanju“, pa kaže: „Velika je doduše šteta, da je prijevod tako užasan, protivan duhu našega jezika, stilizacija tako teška a mjestimice potpuno nerazumljiva...“⁶⁴⁵

Sjetimo se da mu je Merhaut istih godina također piše slično. U listopadu 1922. piše mu da imade za sada „silesiju rukopisa za štampu priredjenih“, da još uvijek ima na skladištu knjige koje mu je preveo, kao i one od Dujaka, tiskara za kojeg je Rakoš također prevodio te kaže: „Moguće bi mogao trebati rukopis knjižar V. Vošicki u Koprivnici za 'Svjetsku biblioteku'.“ U travnju 1923. piše mu da neće moći uzeti nove rukopise dok ne napravi one koje već ima.

Vošicki je u rat otišao kad je imao tek tri godine iskustva kao samostalni knjižar i izdavač, nakon čega četiri godine provodi u ratu u kojemu zapravo pokreće prve biblioteke i pozicioniranje ozbiljnog izdavača. Nevjerojatno je s koliko strasti u tom metežu planira i objavljuje knjige i s kolikom upornošću, okružen ratnim stradanjima, čeka kvalitetniji papir za svog ljubimca Zeyera.

⁶⁴² Isto.

⁶⁴³ http://katalog.nsk.hr/F/HPCANYDUGCL2YE5EJLMNEPF4NKU86I3VXUKLQ3JLFRQRQBFY27-06009?func=full-set-set&set_number=105155&set_entry=000002&format=999, (pristupljeno 20. prosinca 2018. 15:50)

⁶⁴⁴ http://katalog.nsk.hr/F/HPCANYDUGCL2YE5EJLMNEPF4NKU86I3VXUKLQ3JLFRQRQBFY27-20480?func=full-set-set&set_number=105200&set_entry=000001&format=999, (pristupljeno 20. prosinca 2018. 15:55)

⁶⁴⁵ Dravski, T. 1919. Tolstojeva nauka. *Demokrat*, god I., broj 30. Str. 1.

Nakon rata počinje najvažnije i najplodnije njegovo razdoblje u kojemu pokreće mnoge projekte i razvija već pokrenutu *Svjetsku biblioteku*. To su dakako dvadesete godine.

7.7. Ritam i vrijeme objavljivanja *Svjetske biblioteke* prema oglasima u *Demokratu*

Ako usporedno s pismima pogledamo još jedan epitekstualni element – Vošickijeve oglase u *Demokratu*, vidjet ćemo da u trećem broju, objavljenom 2. ožujka 1919. navodi da su objavljena ista djela kao i u prvom broju, a ista su djela i u pripremi⁶⁴⁶. U četvrtom pak broju oglašava kalendare i u zasebnom oglasu knjižaru općenito, ali ne i *Svjetsku biblioteku*⁶⁴⁷. Naslovi nisu izlazili prema planu jer zasigurno bi ih reklamirao, što se vidi i u petom broju gdje opet oglašava, kao „pravo izašlo“ i „novo“ Balzacovu *Žrtvu žene*, a osim toga tuljce za cigarete⁶⁴⁸, dok u šestom ima čak tri oglasa (za tuljce za cigarete, baterije i kalendare), ali ne i za *Žrtvu žene*⁶⁴⁹. U narednim brojevima (7. i 8.) Vošicki kao knjižar oglašava tuđa izdanja, a zatim prestaje i s time. U 11. broju⁶⁵⁰ opet, na više od pola stranice, oglašava tuljce za cigarete. Tek u 14. broju, objavljenom 18. svibnja 1919. Vošicki opet objavljuje oglas, okrenut vertikalno i malog formata, kojim oglašava *Žrtvu žene* i *Tolstojevu nauku*⁶⁵¹, a ponavlja ga i u 15. (ovaj put vodoravno)⁶⁵² te 16. broju⁶⁵³. Oglašava se i u 17. broju lista, ovaj puta riječ je o oglasu većega formata, ali oglašava knjižaru, ne i nakladničku djelatnost⁶⁵⁴, a isto čini i u 18.⁶⁵⁵, 19.⁶⁵⁶ i 20. broju, ali je oglas manjega formata⁶⁵⁷. Ipak, u tom 20. broju oglašava i da su u pripremi dva djela: Ecksteinova *Afrodita* i Arcybaševljeve *Uspomene*⁶⁵⁸ – djela koja su u pripremi već barem četiri i pol mjeseca, odnosno od veljače. Zatim, u 22. broju⁶⁵⁹ ponavlja oglas za knjižaru odnosno tiskaru kakav je imao u prethodna tri spomenuta broja, da bi u sljedećem broju uz isti takav oglas osvanuo i oglas većeg formata da je upravo objavljeno djelo *Uspomene* Mihaila Arcybaševa, koje je u Rusiji odmah nakon objavljivanja prodano u 340 000 primjeraka, a uz tekst je i slika žene koja na sebi ima samo čarape, i u poluležećem je položaju, glave zaronjene

⁶⁴⁶ *Demokrat*, broj 3, god. I, 2. ožujka 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.

⁶⁴⁷ *Demokrat*, broj 4, god. I, 9. ožujka 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.

⁶⁴⁸ *Demokrat*, broj 5, god. I, 16. ožujka 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.

⁶⁴⁹ *Demokrat*, broj 6, god. I, 23. ožujka 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.

⁶⁵⁰ *Demokrat*, broj 11, god. I, 27. travnja 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.

⁶⁵¹ *Demokrat*, broj 14, god. I, 18. svibnja 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.

⁶⁵² *Demokrat*, broj 15, god. I, 25. svibnja 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.

⁶⁵³ *Demokrat*, broj 16, god. I, 1. lipnja 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.

⁶⁵⁴ *Demokrat*, broj 17, god. I, 8. lipnja 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.

⁶⁵⁵ *Demokrat*, broj 18, god. I, 15. lipnja 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.

⁶⁵⁶ *Demokrat*, broj 19, god. I, 22. lipnja 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.

⁶⁵⁷ *Demokrat*, broj 20, god. I, 29. lipnja 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.

⁶⁵⁸ *Demokrat*, broj 20, god. I, 29. lipnja 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.

⁶⁵⁹ *Demokrat*, broj 22, god. I, 13. srpnja 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.

u jastuk⁶⁶⁰. Dakle, između objavljivanja *Žrtve žene* i *Uspomena* proteklo je, sudeći prema pismima i oglasima u novinama, pet mjeseci, što je daleko od Vošickijevih entuzijastičnih riječi iz 1917. godine kako planira objavljivati najmanje jedan svezak mjesečno. Vošicki istu reklamu objavljuje u sljedećem broju, a u tom broju pojavljuje se i reklama za prvi sveščić iz nakladničkog niza *Tako vam je bilo nekoć*⁶⁶¹. Je li mu stigao papir ili je riječ o tome da je zapinjalo i zbog nedostatka radne snage jer Vošicki je u prethodnim brojevima novina oglašavao da traži vježbenika^{662/663}, naučnika s dva ili tri razreda srednje škole^{664/665}, odnosno ulagačicu za tiskarski stroj^{666/667/668/669}, čega u kasnijim brojevima više nema (tražit će tek prodavačicu⁶⁷⁰, i kasnije naučnika, ali opet u fazi zastoja), ali već u 26. broju objavljen je članak (ne oglas) da je izašla i Ecksteinova *Afrodita*. Pomalo groteskno, jer riječ je o naslovu i izdavaču koji je i tiskar ovog lista, kao da je riječ o nekom čitatelju koji šalje pismo ili komentar, tekst počinje riječima: „P. n. Molimo za uvrštenje slijedećih redaka“, nakon čega piše: „Nove knjige: Svjetska biblioteka 21 – 24. Ernest Eckstein: 'Afrodita' cijena K 6. poštom 6.30.⁶⁷¹“ Djelo se oglašava i u 28. broju, ovaj put po istom principu kao prethodno *Uspomena* – sa slikom nage žene, koja sad stoji i vide joj se gole grudi⁶⁷². Konačno, *Salamonove rudnike* oglašava kao tek objavljeno djelo u *Demokratu* od 1. veljače 1920⁶⁷³, što se podudara s pismima, odnosno slanjem ove Haggardove knjige Rakošu.

Zahvaljujući oglasima u *Demokratu* možemo vidjeti i ukupan broj djela objavljenih do 28. studenoga 1920., odnosno (donekle) pratiti ritam objavljivanja. U 44. broju tjednika za 1920. godinu objavio je cjenik na kojem preporučuje knjige, odnosno biblioteke *Zbirku glasovitih djela*, *Tako vam je bilo nekoć*, razne i nagradne knjige te *Svjetsku biblioteku*, do sveska 43.-44., a riječ je o djelu *Spavanje i san*. Prema tome je od početka veljače i *Salamonovih rudnika*, objavio 6 naslova: *Novele Zole* i *Maupassanta* (sv. 32-33), *Bug Jargal* Victora Hugoa (sv. 36-36), *Zločin lorda Artura Savilea* Oscara Wildea (sv. 37), *Na krilima ljubavi* Antona

⁶⁶⁰ *Demokrat*, broj 23, god. I, 20. srpnja 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.

⁶⁶¹ *Demokrat*, broj 24, god. I, 27. srpnja 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.

⁶⁶² *Demokrat*, broj 18, god. I, 15. lipnja 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.

⁶⁶³ *Demokrat*, broj 19, god. I, 22. lipnja 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.

⁶⁶⁴ *Demokrat*, broj 20, god. I, 29. lipnja 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.

⁶⁶⁵ *Demokrat*, broj 22, god. I, 13. srpnja 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.

⁶⁶⁶ *Demokrat*, broj 20, god. I, 29. lipnja 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.

⁶⁶⁷ *Demokrat*, broj 22, god. I, 13. srpnja 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.

⁶⁶⁸ *Demokrat*, broj 23, god. I, 20. srpnja 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.

⁶⁶⁹ *Demokrat*, broj 24, god. I, 27. srpnja 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 3.

⁶⁷⁰ *Demokrat*, broj 27, god. I, 17. kolovoza 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.

⁶⁷¹ *Demokrat*, broj 26, god. I, 10. kolovoza 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 3.

⁶⁷² *Demokrat*, broj 28, god. I, 24. kolovoza 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.

⁶⁷³ *Demokrat*, broj 5, god. II, 1. veljače 1920. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4

Čehova, *Kuc-kuc-kuc i Pravicu* Potapenka odnosno Turgenjeva (sv. 41) te konačno *Spavanje i san* Blumenthala⁶⁷⁴. (S druge strane, na potonjem svesku Vošicki navodi 1921. godinu. To opet nije jedan svezak mjesečno, ali je ipak pomak u odnosu na prethodno razdoblje.)

Novele Zole i Maupassanta reklamira u *Demokratu* od 14. ožujka 1920.⁶⁷⁵, a Čehovljevo *Na krilima ljubavi* u broju od 3. listopada 1920. godine⁶⁷⁶.

Sličan popis objavio je u 48. broju *Demokrata*, objavljenom 28. studenoga 1920., ali *Spavanje i san* i ovdje je posljednji naslov⁶⁷⁷.

Kod čak pet naslova u listopadu stoji da su rasprodani. Riječ je o prva tri djela: *Glas života* Knuta Hamsuna, *Posmrtna pripovijesti* Lava Nikolajeviča Tolstoja te Kuprinovoj *Olesji* i djelima *Veliki svijet* Vladimira Sologuba i Crosbyjevoj *Tolstojevoj nauci*⁶⁷⁸, dok u popisu objavljenom u studenome ista oznaka stoji i kod Tolstojevih *Zapisa jedne lude*⁶⁷⁹.

U katalogu knjiga objavljenom 1922. za *Svjetsku biblioteku* piše da „donaša kratke pripovijesti, romane, poučna djela najboljeg sadržaja. Zgodna lektira za svakoga, osobito na putu, ljetovanju, kupkama i kod kuće.“ Te 1922. godine objavljuje četiri knjige koje su zbilja najrazličitije, odnosno ponešto za svakoga. Riječ je o naslovima *Smrt Ivana Landea* Mihaila Petroviča Arcybaševa, *O ženama* Arthura Schopenhauera, *Maiwina osveta* Henryja Ridera Haggarda, *Clavigio* Johanna Wolfganga von Goethea⁶⁸⁰.

Važna godina za biblioteku, i generalno Vošickijevo mjesto u književnoj povijesti, svakako je već spomenuta 1923. Ujesen te godine uređivanje biblioteke preuzima Milan Begović. Postoji nekoliko mogućnosti kako je do toga došlo. Jedna je mogućnost da je poveznica August Cesarec koji je dolazio u Koprivnicu u kojoj je kao gimnazijski profesor od 1920. do 1928. radio njegov brat Rudolf (Blašković 1975: 109). Druga je mogućnost da je Begovića s Vošickim povezao mladi student Vladimir Blašković⁶⁸¹, kojemu je 1923. godine u *Savremeniku*, časopisu koji je uređivao Begović, izašla jedna, kako sam kaže, noveleta. U tom su broju suradnici inače bili i

⁶⁷⁴ *Demokrat*, broj 44, god. II, 31. listopada 1920. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 6.

⁶⁷⁵ *Demokrat*, broj 11, god. II, 14. ožujka 1920., Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 3.

⁶⁷⁶ *Demokrat*, broj 40, god. II, 3. listopada 1920. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 3.

⁶⁷⁷ *Demokrat*, broj 48, god. II, 28. studenoga 1920. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 8.

⁶⁷⁸ *Demokrat*, broj 44, god. II, 31. listopada 1920., Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 6.

⁶⁷⁹ *Demokrat*, broj 48, god. II, 28. studenoga 1920., Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 8.

⁶⁸⁰ Knjige objavljene 1922. datirane su prema katalogu Hrvatskom nacionalnom skupnom katalogu koji se nalazi na stranici NSK-a. Također, Božica Anić kao zadnji svezak objavljen 1921. navodi (otprilike) svezak 46., odnosno Kranjčevićevu knjigu (Anić 2016: 24).

⁶⁸¹ „Vladimir Blašković rođen je 1901. u Karlovcu, maturirao u Koprivnici, diplomirao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Prvi je doktor ekonomske geografije u našoj zemlji. Između dva rata bio [je] gimnazijski profesor u raznim mjestima, a ponajviše u Koprivnici, gdje je bio i glavni urednik 'Podravskog glasnika' (1923.) i 'Podravskih novina' (1930.) te član uredništva i tehnički urednik spomenutih novina od 1938. do 1940. [...] odm 1951. do 1971 bio profesor ekonomske geografije i turizma na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu“ (Podravski zbornik 1975. 225.)

Krleža i Cesarec. Osim toga, Blašković je s Begovićem bio u korespondenciji te je čuvao njegova pisma u kojima ga je poticao da piše. Zahvaljujući objavi te novelete, piše Blašković, Vošicki (koji je vidio tu objavu) je „opravdano [...] pretpostavio da se osobno poznajem s urednikom Begovićem te me zamolio da posredujem oko eventualnog Begovićeve posjeta Koprivnici i njegova (Begovićeve) preuzimanja Vošickijeve 'Svjetske biblioteke' (Blašković 1975: 110). Blašković nadalje navodi da su Vošickom bila poznata njegova „lijeva skretanja“, da je i u njegovoj noveli nalazio „stanovitu ljevičarsku potku i sve ga je to ohrabrilo da se malčice raskravi te mi otkrije neke osnove o budućoj svojoj izdavačkoj djelatnosti. Pri tome je veoma diskretno spominjao Krležu i Cesarca“ (Blašković 1975: 110). Ovdje nije nelogično pomisliti da je čudna ideja jednog lokalnog tiskara da k sebi može pridobiti veličinu kakva je u to vrijeme već bio tridesetogodišnji Krleža, osim ako već nije obavio neke razgovore i imao planove mimo ovog dogovora sa šesnaest godina mlađim, tada 22-godišnjim Blaškovićem, a i sam Blašković u istom tekstu piše da je u njegovoj knjižari često boravio Cesarec, Krležin prijatelj i suradnik. Blašković zatim nastavlja kako je moguće da mu je Vošicki spomenuo Krležu jer je znao da ga simpatizira i jer mu je bilo poznato da je još kao maturant na satu hrvatskog jezika održao zapažen referat o Krleži. Blašković piše kako se potom sastao s Begovićem u prostorijama Društva hrvatskih književnika u Zagrebu, gdje je diskretno spomenuo i Krležu. Ovdje vrijedi spomenuti i Merhauta, koji je 1916. objavio knjigu *Koste Strajnića Umjetnost i žena*, koja je ilustrirao Krležin suradnik i prijatelj Ljubo Babić, a koja je k tome posvećena koprivničanki, barunici Ivki Ožegović (Gregur 2019: 142) pa je moguće da ih je i on povezo.

Kako bilo, „mjesec dana kasnije bila je već ugovorno perfektuirana izdavačka suradnja Begović-Vošicki. U jesen 1923. Milan Begović preuzeo je u Koprivnici uredništvo Vošickijeve 'Svjetske biblioteke'“ (Blašković 1975: 110).

U Muzeju Grada Koprivnice sačuvan je primjerak ugovora između Krleže i Vošickog o objavljivanju Krležine knjige *Novele* u *Svjetskoj biblioteci*, gdje je kao urednik naveden Milan Begović, a posljednja rečenica (naknadno precrtana) kaže da u knjizi treba pisati da prava pripadaju Krleži, uz navedenu godinu 1923⁶⁸².

Vošicki na knjizi uglavnom nije navodio urednike pa se ne može reći koliko je knjiga u biblioteci uredio Begović.

⁶⁸² Ugovor između Miroslava Krleže i Vinka Vošickog o objavljivanju knjige *Novele*. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

U narednim godinama, vjerojatno 1924., objavljuje *Plemenitu djevojku* Arkadija Timofeeviča Averčenkina, *Crni patuljak* Waltera Scotta, *Razoreno* Henryka Sienkiewicza, *Čudnovata priča* Mare Ivančan dok otprilike 1925. godine objavljuje *Ljubav i prijestolje* Arnolda Bennetta, *Pustolovine kanadskog poručnika G. H. G. Smytha* i *Samostansko štivo* Catullea Mendèsa⁶⁸³, a 1927. godine naslove *Žena* Mihaila Petroviča Arcybaševa, *O smrti* Arthura Schopenhauera, *Ruža* Knuta Hamsuna i kao posljednji, *Zlatni mladić* Augusta Cesarca.

Sveukupno je u biblioteci numerirao 66 svezaka (s preskočenim ili izgubljenim 54., 57., 58. i 60. sveskom), koji se odnose na 41 naslov, koje je napisalo 35-ero autorica i autora.

Evo pregleda nakladničkog niza, s godinama izdanja i jezicima originala:

Tablica 8. Popis nakladničkog niza *Svjetska biblioteka*

Sv.	Autor	Naslov	Godina	Jezik originala
1.	Hamsun	<i>Glas života</i>	1916.?	norveški
2.	Tolstoj	<i>Posmrtno pripovijesti</i>	1916?	ruski
3.	Kuprin	<i>Olesja</i>	1917.	ruski
4.	Ljermontov	<i>Bjela</i>	1917.	ruski
5.	Tolstoj	<i>Zapisi jedne lude</i>	1917.	ruski
6.	Magjer	<i>Kolosijek i staroputine</i>	1917.	hrvatski
7.	Svetla	<i>Poljubac</i>	1918.?	češki
8.	Čehov	<i>Seljaci - Diplomata</i>	1918.?	ruski
9.-10.	Sologub	<i>Veliki svijet</i>	1918.	češki
11.-13.	Björnson	<i>Synnöve Solbaken</i>	1918.	norveški
14.-16	Krsnik	<i>Agitator</i>	1918.	slovenski
17.-18	Balzac	<i>Žrtva žene</i>	1919.	francuski
19-20	Crosby	<i>Tolstojeva nauka</i>	1919.	engleski
21-24	Eckstein	<i>Afrodita</i>	1919.	njemački
25-26	Arcybašev	<i>Uspomene</i>	1919.	ruski
27-31	Haggard	<i>Salamonovi rudnici</i>	1920.	engleski
32-33	Zola i Maupassant	<i>Novele</i>	1920.	francuski

⁶⁸³ Ove godine preuzete su iz Hrvatskog nacionalnog kataloga na stranicama NSK-a.

34-36	Hugo	<i>Bug-Jargal</i>	1920.	francuski
37	Wilde	<i>Zločin Lorta Artura Savilea</i>	1920.	engleski
38-40	Čehov	<i>Na krilima ljubavi</i>	1920.	ruski
41	Potapenko i Turgenjev	<i>Pravica (Potapenko), Kuc... Kuc... Kuc... (Turgenjev)</i>	1920.	ruski
42	Dr. Blumental	<i>Spavanje i san</i>	1920.	njemački
43-44	Jirásek	<i>Filozofska historija</i>	1921.	češki
45	Tolstoj	<i>Smrt Ivana Iljića</i>	1921.	ruski
46	Kranjčević	<i>Život i probrane pjesme</i>	1921.	hrvatski
47	Arcybašev	<i>Smrt Ivana Landea</i>	1921. ili 1922.	ruski
48	Schopenhauer	<i>O ženama</i>	1922.	njemački
49	Haggard	<i>Maiwina osveta</i>	1922.?	engleski
50	Goethe	<i>Clavigo</i>	1922.	njemački
51	Averčenko	<i>Plemenita djevojka</i>	1924.	ruski
52	Scott	<i>Crni patuljak</i>	1924.	engleski
53	Sienkiewicz	<i>Razoreno</i>	1924	poljski
54	-	-	-	-
55	Ivančan	<i>Čudnovata priča</i>	1924.	hrvatski
56	Barrès	<i>Neprijatelj zakona</i>	1924.?	francuski
57	-	-	-	-
58	-	-	-	-
59	Bennet	<i>Ljubav i prijestolje</i>	1924.	engleski
60	-	-	-	-
61		<i>Pustolovine kanadskog poručnika G. H. G. Smytha</i>	1925.	engleski?
62	Mendes	<i>Samostansko štivo</i>	1925.	francuski
63	Arcybašev	<i>Žena</i>	1927.	ruski
64	Schopenhauer	<i>O smrti</i>	1927.	njemački
65	Hamsun	<i>Ruža: roman</i>	1927.	norveški
66	Cesarec	<i>Zlatni mladić</i>	1927.	hrvatski

Vidljiva je dominacija ruskih odnosno slavenskih pisaca, a tu je i niz prijevoda s velikih europskih jezika – njemačkog, engleskog i francuskog. Uz njih zastupljen je još samo norveški. Autora odnosno naslova koje je zbog Vošickijevih političkih preferencija moguće sagledavati kroz ideju panslavnizma, odnosno njihovu pripadnost slavenskim narodima i književnostima ukupno je 21, više od pola. Od toga je 12 naslova izvorno objavljenih na ruskom, 3 na češkom, po 1 na slovenskom odnosno poljskom i 4 naslova na hrvatskom. Prisutnost ruskih autora ne treba čuditi jer je ruska književnost bila veoma prisutna u to vrijeme. Između dva svjetska rata u Jugoslaviji je izlazilo više od 150 ruskih tiskovina, u suradnji sa Srpskom akademijom nauka i umetnosti izdavane su knjige, a jedna se biblioteka zvala *Ruska biblioteka*. Osim toga, ruski su književnici, među njima i Kuprin, dobivali sredstva iz dvorske blagajne (Lauer 2009: 187). Možda je čudnije što je objavio samo tri prijevoda s materinskog češkog.

Usporedbe radi, u članu objavljenom 1931. u časopisu *Knjižarstvo* povodom 500 knjige u Andrićevoj *Zabavnoj biblioteci* piše da je od sto posljednjih knjiga objavljeno 70 knjiga slavenskih autora, dakle 70 posto, od čega 15 ruskih, 11 hrvatskih, 8 poljskih i 6 čeških (Matičević 2010: 86).

Od preostalih 20 Vošickijevih naslova njih 7 prevedeno je s engleskog, 5 s francuskog, 5 s njemačkog i 3 s norveškog jezika.

Gledano prema pojedinim književnostima, struktura je dijelom podudarna s Andrićevom bibliotekom. On je kao najzastupljeniju imao francusku književnost, a zatim slijedi ruska (s 50 naslova) pa talijanska (32 naslova), engleska (31 naslov), češka (18) i danska (17). Također ima pet norveških naslova. (Mandić Hekman 2014: 141-142). Također, Andrić je objavljivao dosta autora kao i Vošicki, na primjer Hamsuna, Goethea, Barrèsa, Kuprina, Maupassanta (Mandić Hekman 2014: 156).

S druge strane, Vošicki, s izuzetkom Crosbyja koji je objavio djelo o Tolstoju, ne objavljuje američke autore, koji su upravo u razdoblju u kojemu je Vošicki najaktivniji (1920.-1940.) itekako prisutni na našem tržištu, koji se prevode i objavljuju u periodici i o kojima se piše, autori kao što su London ili Sinclair (Nemec 1998: 85). Andrić primjerice u svojoj biblioteci ima 19 naslova koji pripadaju američkoj književnosti (Mandić Hekman 2014: 142). Ovo je jedina književnost jezika velikog dosega, uz španjolski, koju drugi onodobni hrvatski izdavači objavljuju, ali ne i Vošicki. Razlozi mogu biti osobne prirode (u smislu da nema simpatija za američku književnost), poslovne (da nema prevoditelja, što je manje vjerojatno, jer objavljuje englesku književnost), ali i političke prirode. Odnosno umjetničko-političke, čiji se ključ za razumijevanje može kriti u hrvatskoj moderni.

7.8. Moderna kao putokaz u strukturiranju nakladničkog niza

Prisutnost pojedinih književnosti, kao i odsustvo nekih drugih, poput spomenute američke i španjolske, podudarno je s idejama i razvojem hrvatske moderne, jednako po prisutnosti pojedinih književnosti, kao i autora, posljedično i tema te ideja koje zastupaju.

Nevenka Košutić Brozović ističe kako se u vrijeme romantizma zanosimo slavenskim književnostima, ali ne toliko zbog književnih vrijednosti nego zbog ideje o „slavenskoj uzajamnosti“. Za razliku od romantizma, moderna za cilj ima povezivanje s europskim književnostima i priključivanje hrvatskih književnih tijekova onim europskima. Iako postoje različita mišljenja o razdoblju trajanja moderne, Košutić Brozović kaže da bismo je teško mogli pomaknuti prije 1895. kad studenti spale mađarsku zastavu, ali što je za ovu biblioteku važnije, kraj moderne (za razliku od spomenute autorice koja uzima 1905. kao godinu prije nego počinje izlaziti *Savremenik*, glasilo Društva hrvatskih književnika, koji pokreću Mladi) razni autori definiraju s godinom 1914. ili 1918. pa čak i 1923., što čine Lunaček i Hergešić (Košutić Brozović 1970: 346), dakle u godine kad Vošicki već više godina vodi vlastiti posao (od 1911.) ili čak kad je Svjetska biblioteka ne samo pokrenuta (do 1918.) nego i kad je objavljen priličan broj naslova (do 1923.). Završetak moderne od vremena Lunačeka (1873.-1927.) i Hergešića (1904.-1977.) skratio se do početka rata ili 1916., ali bez povijesne distance granice razdoblja nisu toliko jasne i čvrsto definirane, odnosno sigurno je da utjecaji i vrijednosti određene književnosti, u ovom slučaju moderne, nisu prerezani objavom rata već traju još određeno vrijeme, utječu na nakladničke planove, pisce i čitatelje.

Modernu obilježava književni sukob između Starih i Mladih, koji krajem 19. stoljeća traže neki novi smjer i odmak od dotadašnje prevladavajuće tradicionalne književnosti i realizma te pod utjecajem „bečkih secesionista, napose [onim] književnog kritičara Hermanna Bahra i njegove knjige *Zur Überwindung des Naturalismus*, a pod vodstvom Milivoja Dežmana unose u hrvatsku književnost novi, modernistički pravac“ (Tomić 1970: 366).

Stari (Franjo Marković, Ante Tresić-Pavičić, a u prvo vrijeme i Matoš...) koji ne prihvaćaju novo vrijeme i ulogu književnosti vide nepromijenjenom u novim vremenima, protive se moderni i Mladima, koji se ubrzo dijele na tri grupacije – prašku ili naprednjačku, bečko-zagrebačku ili artistsku i karlovačko-zagrebačku ili nadašku (prema časopisu *Nada*). U Beču u siječnju 1898. počinje izlaziti časopis *Mladost* čija je redakcija na suradnju pozvala domaće, ali jednako tako i brojne strane književnike. Njihovu pozivu na suradnju (i pretplatu) odazvali su se i neki važni autori, koje će objavljivati i Vošicki, poput Zole, Mendèsa i nešto kasnije Hamsuna. U svom su programu tražili potpunu slobodu književnog stvaranja i uključivanje u tokove suvremenog europskog književnog života (Košutić Brozović 1970: 347,

349), što je naišlo na „negodovanje velikog dijela naše kulturne javnosti, koja je tu 'artistički' nastrojenu omladinu i njezina glasila (osobito bečku 'Mladost') napadala zbog nemorala, kozmopolitizma i udaljavanja od nacionalnoga karaktera književnosti...“ (Košutić Brozović 1970: 349). Gledano prema književnostima koje su pritom zastupale Praška je skupina u prvom redu zagovarala slavensku književnost, napose češku i rusku, bečko zagrebačka, koja je davala deklarativnu prednost slavenskim književnostima u prvom je redu bila okrenuta zapadnoeuropskoj, ali i skandinavskoj književnosti. Jednako tako, iako su postojale tri skupine, Mladi su u književno-idejnom smislu bili podijeljeni u dvije grupe, koje su isto gledale na potrebu za priključivanjem u suvremena, europska književna kretanja, ali su artisti bili „okrenuti prema svim modernističkim strujanjima“, a naprednjaci prema slavenskim i skandinavskim književnostima (Košutić Brozović 1970: 348-351).

No, slavensku književnost „zagovaraju i tradicionalisti i prva generacija Mladih, bez obzira kojoj književnoj grupaciji pripadali“ te su „stavljali u svoj politički program povezivanje svih Južnih Slavena i na kulturnom i na političkom planu“ (Košutić Brozović 1970: 352). Prate se češka, ali i poljska književnost (u prvom redu zahvaljujući Juliju Benešiću), a ruska se književnost ne prati kao u ranijem razdoblju, a uz Gorkoga se najviše prate Tolstoj i Čehov, opet autori koje za svoju biblioteku odabire Vošicki. Košutić Brozović ističe da je slavenska književnost veći utjecaj imala na ideološkom, nego na književnom planu te da je najjači utjecaji na hrvatsku književnost dolaze iz Zapadne Europe, u prvom redu francuske, ali i engleske književnosti koja se tada počinje sustavnije pratiti. Engleski autor s najviše uspjeha kod nas bio je Oscar Wilde, još jedan Vošickijev autor. Velik je bio i utjecaj Waltera Scotta. Njegovo se ime prvi put u hrvatskom tisku pojavljuje 1837. kad anonimni autor u *Narodnim novinama* piše da „tko želi biti čovjek XIX stoljeća [...] taj mora poznavati Byrona, Waltera Scotta i Chateaubrianda“ (Filipović 1972: 55). Ovaj je pisac bio poznato ime među hrvatskim književnicima. Antun Nemčić spominje ga u pismu Ljudevitu Gaju (koji je u svojoj knjižari imao brojne engleske naslove među kojima one Shakespearea, Byrona, Burnsa kao i Scotta), dok u pismu Vrazu o utjecaju Scotta na poljsku književnost piše Zapa (Filipović 1972: 59-60, 64). Za Koprivnicu je zanimljivo što su Mirko Bogović i Antun Nemčić, najbolji prijatelji koji su se upoznali u Osekovu u Moslavini (Bogdanović i Bogdanović 2016: 7) u Koprivnici zajedno proučavali strane književnosti, među kojima i englesku pa je Bogović u Scottu (i Shakespeareu) pronašao važne uzore. Scotta je kao jednog od „ljubimaca“ u anglo-saksonskim književnostima istaknula Dragojla Jarnević (Filipović 1972: 61-62), a publicist Imbro Tkalac prema Filipoviću je dokaz da su „hrvatski kulturni radnici i na engleskoj književnosti širili svoj književni i kulturni život (Filipović 1972: 63).

Zanimljivo je da velik utjecaj dolazi i iz Sjeverne Europe, gdje pak prednjači norveška književnost i da su sve grupacije podjednako sklone skandinavskim književnostima. Interes za tim književnostima proizlazi iz činjenice da se ona tih godina razvila i probila izvan granica, u Njemačku i Austriju, ali i zbog više sličnosti, kako to ističu Mladi. Riječ je o malim narodima i jezicima malog dosega, jezičnim problemima kakve smo imali i u Hrvatskoj, kao i otpor protiv snažne njemačke kulture. Naše se čitateljstvo, ali i kazališna publika upoznaje s Ibsenom, Lieom, Kiellandom, a kako navodi Košutić Brozović, velik su uspjeh imali Bjørnson (više kao mislilac i borac za norvešku samostalnost nego kao pisac pa mu je tako uredništvo *Hrvatske smotre* pisalo da se zauzme za Hrvate, kao što se zauzeo za Slovake) i Hamsun (Košutić Brozović 1970: 354, 355, 358-360), opet dakle dvojica autora koje Vošicki objavljuje u ovoj biblioteci. Osim ovih književnosti, tu su ipak još i njemačka te austrijska, sa svojim književnostima i časopisima, u koje su se ugledali hrvatski modernisti pa se austrijski „kulturni život u nas redovito prati, a glavni se pisci *Jung Wienu* dosta prevode i izvode (Altenberg, Hoffmanstahl, Schnitzler i dr.)...“ (Košutić Brozović 1970: 362).

Iz navedenog se vidi jasna poveznica između ideja i književnosti koje preferiraju predstavnici moderne i nakladničkog plana *Svjetske biblioteke*. Od ukupno 41 naslova čak 21 pripada slavenskim književnostima (uključujući 4 hrvatska naslova) te još njih 15 jezicima koje modernisti posebno naglašavaju (5 francuskih i 7 engleskih – od kojih pak 5 pripadaju engleskoj književnosti – te 3 norveška), dok preostalih 5 otpada na njemačku književnost. K tome, objavio je i čak tri Schnitzlerova djela, kao jednog od najzastupljenijih austrijskih autora u Hrvatskoj, iako ne u ovoj biblioteci već u *Zbirci glasovitih djela*, u kojoj je ukupno objavio samo šest naslova.

Ove brojke jasno ukazuju na činjenicu da je Vošicki biblioteku oblikovao pod utjecajem moderne, odnos pod utjecajem književnih trendova te da je igrao na sigurno, birajući naslove najistaknutijih autora iz književnosti koje su isticali mladi modernisti.

8. ZAKLJUČAK

Tiskar, knjižar i nakladnik Vinko Vošicki svojim je djelovanjem obilježio koprivničko nakladništvo prve polovice 20. stoljeća. Ubrzo po dolasku od sunarodnjaka Jaroslava Merhauta preuzeo je knjižaru i tiskaru te razvio nakladničko poslovanje kojim je obilježio koprivničko nakladništvo između dvaju svjetskih ratova. Pritom su najvažnije dvadesete godine, kad je pokrenuo niz biblioteka među kojima se ističu *Svjetska biblioteka* i *Zbirka glasovitih djela* u kojima je objavljivao autore kao što su Schopenhauer, Zola, Balzac, Wilde, ali jednako tako i pojedine kvalitetnije zavičajne autore. Među prvim nakladnicima pokrenuo je nakladničke nizove za djecu *Tako vam je bilo nekoć*, *Petar Juranić*. *Petnaestgodišnji pomorac* i *Putne pustolovine Kurta Gafrana* koje je objavljivao kao tada popularne jeftine sveščiće, a kao sveščiće (potom izdavane kao cjelovite knjige) objavljivao je i djela Karla Maya, za kojeg navodi da je imao autorska prava za područje čitave Kraljevine SHS. Uloga i značaj Vošickog još su veći kad se uzme u obzir da je nakon raspada Austro-Ugarske postao stranac koji se nekoliko godina borio da bi stekao državljanstvo i potrebne obrtne dozvole, a još više što je knjige objavljivao na jeziku koji mu nije bio materinji, s čime je počeo već nekoliko godina nakon dolaska. Suradnja s Krležom ponajviše je obilježila njegovo djelovanje – njihova suradnja uključuje objavljivanje časopisa *Književna republika* i pokretanje objavljivanja Krležinih sabranih djela, neposredno nakon *Obznane* kad je objavljivati ovoga pisca sa sobom nosilo dozu rizika.

Za vrijeme Vošickijeva djelovanja dva su se puta dogodile velike geopolitičke promjene. Prvi svjetski rat označio je kraj višestoljetne Austro-Ugarske Monarhije, ali i nastanak Kraljevine

SHS (od 1929. Kraljevina Jugoslavija), odnosno godine u kojima je bila snažna represija beogradskog dvora koja je dovela do pucanja i ranjavanja Stjepana Radića u beogradskoj Skupštini od čega je preminuo, što je među ostalim 1929. dovelo do Šestosiječanjske diktature kraljevskog jugoslavenskog režima. Drugi svjetski rat označio je novu promjenu režima i dolazak novih vrijednosti koje su značile i zatiranje starih, što se zorno ogledalo u književnosti gdje su zabranjivani ne samo pojedini pisci, nego i pojedine vrste književnosti, konkretno ona žanrovska (npr. pustolovni i detektivski romani) pa čak i čitave nacionalne književnosti. Uz to, politika je književnost *uzela u svoje ruke* i tijekom vladavine Nezavisne Države Hrvatske (1941.-1945.) koja je također stvarala vlastiti književni kanon i imala čvrstu razliku između počudnih i nepočudnih djela, u čemu se nije razlikovala od komunističkih vlasti, pogotovo u razdoblju do 1948. godine, odnosno početka 50-ih godina. Ove promjene dovele su ne samo do potiskivanja pojedinih pisaca, knjiga i književnosti, nego i do ciljanog zaborava pojedinih nakladnika, koji su djelovali u tom razdoblju, objavljujući i inkriminirane knjige, a čiji je poslovni kraj obilježen nacionalizacijom, tj. oduzimanjem imovine nakon Drugog svjetskog rata. Jedan od tih nakladnika je i Vinko Vošicki.

Vošicki je kao Čeh i sljedbenik Masarykove politike u razdoblju nakon Prvog svjetskog rata bio slavenskog opredjeljenja, kao i mnogi drugi, poput Stjepana Radića, koji je o Češkoj i Rusiji pisao kao o dva ognjišta slavenske kulture. To se ogleda i u formiranju Svjetske biblioteke, u kojoj, kao što je i najavljeno prilikom pokretanja, prednjači slavenska književnost, ali ne i u samim djelima odnosno političkim uvjerenjima zastupljenih autora. Teza, tj. isticanje da je objavljiavao autore lijevih političkih uvjerenja proizlazi i provlači se desetljećima zbog socijalističkog političkog sustava koji je vladao u Hrvatskoj, i činjenici da je objavljiavao Miroslava Krležu, jednog od najvažnijih hrvatskih pisaca koji je bio i eksponent te politike, kao i Augusta Cesarca kojeg su ubile ustaške vlasti pa je u poslijeratnoj Hrvatskoj, tada u sustavu SFRJ, bio narodni heroj po kome su se nazivale ulice i razne ustanove pa i nakladničko poduzeće. Vošicki je u *Svjetskoj biblioteci* objavljiavao autore koji su bili pobornici revolucije, kao i one koji su bili njeni protivnici, socijaliste, komuniste i nacionaliste, militariste i antimilitariste, republikance i rojaliste, protivnike Crkve i teologe, autore koji su zagovarali kršćanstvo ili čak stvarali svojevršno vlastito religijsko učenje ili filozofiju, poput *tolstojevštine*, L. N. Tolstoja. Pritom je autore objavljiavao neposredno nakon što su isticali stavove koji su mogli biti nepopularni ili mu naštetiti, kao što je bilo s Cesarcom kojeg je objavljiavao nekoliko godina nakon sudjelovanja na Četvrtom kongresu komunističke internacionale u Moskvi i boravka u zatvoru s Alijom Alijagićem i kojeg je Socijaldemokratska stranka odbila primiti u svoje članstvo zbog straha da se ne kompromitira.

Da nije imao straha pred političkim sustavima, ali i da mu je knjiga bila ispred svega svjedoči ne samo činjenica što je objavljivao Krležu i Cesarca, već i činjenica da ih je u popisu knjiga koje nudi njegova knjižara iz 1941. naveo djela obojice spomenutih autora, kao i dokumentacija koju je sačuvao.

Objavljivanje autora različitih političkih uvjerenja ne svjedoči da Vošicki nije imao vlastito političko mišljenje, nego da mu je najvažnija bila knjiga i posao. Čitava njegova karijera obilježena je nizom negativnih okolnosti koje su mu otežavale posao. Prvenstveno dva svjetska rata, koja su osim potpunog poremećaja poslovanja značila i višegodišnju stabilizaciju nakon njihova završetka, kao i gospodarska kriza između njih, nedostatak radne snage i stalno iščekivanje papira uz ogromne poraste cijena, kao i sama njegova narav koja ga je u tim okolnostima tjerala na pokretanje novih poslova što je otežavalo suradnju s autorima kao što su Cesarec i Krleža, i dovodilo ga u trajne novčane neprilike, kao što je sam pisao Cesarcu. U takvim uvjetima Vošicki je objavljivao opsegom manja djela kako bi troškovi proizvodnje i distribucije knjige bili što niži, birajući naslove i autore koji su bili poznati hrvatskoj čitateljskoj publici, klasike i autore koji su se čitali, uglavnom objavljujući književnost visoke kvalitete, što potvrđuje činjenica da je većina djela preživjela do danas, da se tiskaju nova izdanja i da ih poznaju nove generacije čitatelja.

Prilikom izbora naslova Vošickog nije vodila politička isključivost, objavljivanje samo lijevih pisaca, odnosno komunista, kako bi se zbog dugogodišnjeg potenciranja spomenutih činjenica moglo pomisliti. To se dakako ne kosi sa Solarovom tezom veza između književnosti i ideologije jer ovdje nije riječ o samoj književnosti odnosno njezinu stvaranju, već spremnosti da se ona objavi, zavisno od kvalitete, a nezavisno od razlika u slaganju s onime što u svojim djelima piše autor gdje je posao važniji od ideologije. To potvrđuje i Pavao Vratarić kad kaže da su i Vošicki i ostali tiskari tiskali novine neovisno od njihovih političkih opredjeljenja.

Već i analizom njegove posudbene knjižnice vidi se da se ne vodi principima politike, nego onoga što čitateljstvo želi i traži, nudeći knjige autora najrazličitijih političkih uvjerenja, poput spomenutih Kriste Dominkovića, zastupnika ideje srpske supremacije na južnoslavenskom prostora, Paula Bourgeta koji je bio autor katoličko-konzervativne beletristike, mađarskog konzervativno-nacionalističkog autora Franje Herczega i Gabriellea D'Annunzia koji je neposredno prije toga okupirao Rijeku. Jednako tako, Vošicki je tiskao materijale za katoličke župe, kao i za državnu, kraljevinsku vlasti.

Dokazana je hipoteza da se Vošicki u formiranju biblioteka vodi tržišnim, estetskim i poslovnim kriterijima, a ne političkim imperativima i uvjerenjima autora tj. da objavljuje autore različitih političkih uvjerenja i stavova. U *Svjetskoj biblioteci* objavljivao je tako i Kuprina koji je nakon boljševičke revolucije emigrirao iz Rusije, baš kao i Arcybašev, autora antiboljševičkih satira Averčenka, kao i Krležu i Cesarca, na temelju čega ga se i navodilo kao nakladnika autora lijevih političkih uvjerenja.

Zanimljivo je pogledati i godine objavljivanja ruskih autora. U godini ruske revolucije objavio je čak 3 naslova (od ukupno 4 objavljena naslova), (vjerojatno) godinu ranije Tolstoja, a 1918. još 2 naslova (od ukupno 5 objavljenih). Može se stoga reći da ga politička situacija nije priječila u slaganju nakladničkog plana. Osim spomenutih Kuprina, Arcybaševa i Averčenka, vidjeli smo da se u tekstu u *Demokratu* o Tolstoju govori kao o antirevolucionaru.

Različiti svjetonazori nisu prisutni samo kod ruskih autora, spomenimo sasvim različita uvjerenja francuskih autora: dreyfusovca Zolu, za kojeg je Katolička crkva bila najogra ustanova koju trpi ljudski rod i antidreyfusovca Barrèsa koji je proklamirao nacionalsocijalizam i antisemitske ideje te zagovarao katoličanstvo.

U prilog poslovnoj logici ide i činjenica da su objavljivani autori redom bili dobro poznati hrvatskoj čitateljskoj publici, bili prethodno prevedeni, a poneki svojim djelima i prisutni na repertoaru zagrebačkog kazališta. Nerijetko se radi o autorima koji spadaju u književni kanon i čije je djelo preživjelo (i objavljuje se) do danas, kao što su Tolstoj, Čehov, Maupassant, Hamsun itd.

Da je Vošickog zanimalo posao, a ne političke pripadnosti i protivljenja, govori i suradnja s dresdenskom tvrtkom Sächsische Cartonnagen-Maschinen-Actien Gesellschaft i zapošljavanje ljudi njemačkog porijekla tri godine nakon završetka Prvog svjetskog rata, iako je Njemačka gubitnica, ratne rane svježije, a Vošicki slavenski orijentiran.

Osim toga, u poratnom razdoblju u kojemu jačaju ideje boljševizma i slavenstva, preuzeo je nakladničke nizove Dresdner Jugendschriften Verlags i Verlagshaus Freye, koje je objavljivao kao nakladnički niz *Tako vam je bilo nekoć*. U prvom razdoblju, dvadesetih godina 20. stoljeća kod objavljivanja je pratio niz Dresdner Jugendschriften Verlags, a potom niz Verlagshaus Freya, od kojega je objavljen tek manji dio sveščića koje je imao prevedene

Analizirana korespondencija zorno ilustrira u kakvim se uvjetima nalaze izdavači, i dokazuju da je Vošicki bio nepopravljivi entuzijast koji je umjesto da očajava stalno tražio nova rješenja i izlaze, veseleći se radu nakon četiri godine rata. U vrijeme u kojemu je nedostatak papira pravilo, a ne izuzetak i u kojemu još nije kako treba uspostavljen poštanski promet, što

znači da je distribucija i više nego upitna, a nedostatak radne snage generalni problem, Vošicki pokreće nakladničke nizove koji će obilježiti njegovo djelovanje.

Značaj Vinka Vošickog za hrvatsko nakladništvo i mjesto u povijesti nakladništva kao i ulogu koju je imao na razvoj književnosti, ali i društveno-političkim utjecajima na njegovo djelovanje, važno ga je bilo kontekstualizirati, usporediti s drugim nakladnicima toga razdoblja, kako onim najvećima, poput zagrebačkih izdavača Kuglija i Andrića, tako i onima iz obližnjih gradova poput Lavoslava Weissa, Adolfa Kolesara i Filipa Lipšića iz Bjelovara. Ovo je uključivalo komparativnu analizu pojedinih nakladničkih nizova, segmentiranje čitatelja kroz pokretanje biblioteka posvećenih djeci, mladima odnosno djevojkama... Time se kontekstualiziraju ne samo uvjeti u kojima je ovaj koprivnički nakladnik djelovao, već i značaj i utjecaj Vošickog u onodobnom nakladništvu kao vizionara i predvodnika, odnosno nakladnika koji je tek na vrijeme anticipirao ili s kratkim vremenskim razmakom pratio nakladničke trendove, kao i kolika je bila veličina i opseg njegova posla prema broju zaposlenih, ali i broju naslova.

Nakladnički i tiskarski program Weissa i Vošickog je u svojoj strukturi podudaran – tiskaju i objavljuju izvješća za županiju i škole, pravila za držstva, pokreću omladinske biblioteke... Pritom je Weiss uglavnom s poslovima kretao ranije nego Vošicki pa se može reći da je Vošicki slijedio nakladničke trendove.

Vošicki nije bio prvi nakladnik koji je došao na ideju objavljivati sveščice u brzom (mjesečnom) ritmu koji bi bili jeftini i cijenom pristupačni najširem čitateljstvu, ali se brzo priključio trendu i pripada nakladnicima koji su bili pioniri u formiranju i objavljivanju biblioteka koje su imale sličnu logiku. Sadržajno, uglavnom se radi o kombinaciji klasika (ruskih, francuskih, njemačkih), ponekad nobelovcima, dakle djelima visokokvalitetne književnosti i manjoj mjeri djelima koje spadaju u žanrovsku književnost odnosno djelima koja bi se mogla smatrati *trivijalnom* ili *zabavnom* književnošću. Pritom je oprema knjiga najčešće jeftina, kako bi i sama knjiga bila što jeftinija, a produkcija brza. Na to je utjecala i cijena papira što je isticao Vošicki, ali i drugi nakladnici, poput Nikole Andrića.

Analiza *Svjetske biblioteke* pokazala je da je Vošicki bio nakladnik kojemu je bilo važno objavljivati vrhunsku književnost. To potvrđuje i slučaj Zeyera, spominjan u paratekstu (korespondenciji) nakladnika s prevoditeljem, kojega Merhaut odbija kad mu ga Rakoš nudi jer je pretežak za široku publiku, dok ga Vošicki itekako želi objavljivati. Objavljeni autori i njihova ranija prisutnost te samim time i prepoznatljivost kod hrvatskog čitateljstva ukazuju na

to da je Vošicki u ovoj biblioteci slijedio nakladničke trendove, ali jednako tako i da nije „popuštao“ očekivanjima publike, objavljujući djela koja se mogu svrstati u trivijalnu književnost već je u najvećoj mjeri objavljivao djela visoke književne vrijednosti, autore koji spadaju u kanon svjetske književnosti i koji su za svoja djela dobivali najvažnije književne nagrade, poput one nobelove.

Promatrajući *Svjetsku biblioteku*, ali i nakladništvo u cjelini ne može se reći da je Vošicki kreirao izdavačke trendove, kao ni da je objavljivao najvažnija djela autora koje je objavljivao u *Svjetskoj biblioteci*, ali je jako dobro pratio što rade nabolji i najveći izdavači poput Andrića i Kuglija, i pratio ih na visokoj razini. Dodatnu vrijednost ovoj ocjeni, osim toga što je djelovao u provinciji, daje činjenica da je biblioteku pokrenuo i vodio s bojišta.

Vidljivo je također da je objavljivao djela manjeg opsega, koja nerijetko ne dosežu ni sto stranica, ali ostaje činjenica da je u jednoj maloj, pretežno ruralnoj sredini, funkcionirajući na tržišnim principima, objavljivao djela velikih svjetskih književnika i približavao ih koprivničkoj, ali i hrvatskoj čitateljskoj publici.

Zahvaljujući novim podacima, u prvom redu pismima koja je Vošicki slao Rakošu mogu se datirati knjige za koje se do sada pretpostavljalo da su nastale po završetku Prvog svjetskog rata te početak objavljivanja ovog nakladničkog niza, ali istodobno i jače Vošickijeve nakladničke aktivnosti datirati nekoliko godina ranije, u ratne godine koje je Vošicki proveo na bojištu, istodobno vodeći posao u Koprivnici. To baca novo svjetlo na njegovo djelovanje i dodatnu vrijednost pokušajima da grad učini značajnim nakladničkim središtem te doprinese proboju knjige među podravsko i hrvatsko čitateljstvo.

Autorska prava važan su čimbenik u formiranju *Svjetske biblioteke*. Osim slavenske ideje poticaj za objavljivanje ruskih autora je i odnos SSSR-a prema sporazumima prema autorskom pravu i shvaćanju tih prava. Kad se djelima za koja su istekla prava dodaju djela ruskih autora ispada da preko polovice djela u ovoj biblioteci nije bilo zaštićeno autorskim pravima. Ovome se mogu pridodati i tri norveška naslova, jer su skandinavski autori bili prevedeniji zahvaljujući činjenici da su djela tih autora, kako navodi Slamnig, bila manje zaštićena autorskim pravima. Također, iako ističe da je imao autorska prava za Mayeva djela, slučaj s Kranjčevićem pokazuje da je odnos prema autorskom pravu bio ambivalentan, što ipak treba sagledavati i u kontekstu vremena u kojemu je odnos prema autorskom pravu znatno drugačiji nego što je danas, kao što se vidi i iz izrečenih stavova, ali i djelovanja Nikole Andrića. I Andrić, kao i Vošicki dokazuju

hipotezu da je odnos nakladnika prema autorskim pravima kroz pravni i financijski okvir uvjetuje formiranje pojedinih biblioteka.

Treća hipoteza u radu je da temeljni kriteriji izdavanja i objavljivanja pojedinih djela te njihova uključivanja u nakladnički niz pojedinog izdavača utječu na poziciju nakladnika u društvu, ali i na njegov odnos prema publici

Paratekst *Svjetske biblioteke* i općenito Vošickijeva nakladničkog djelovanja pokazuje da je on razlikovao publiku, i načine dolaska do nje pa je prema tome prilagođavao i svoja izdanja, kako u izboru naslova tako i po oblikovanju knjige. Iako se može reći da njegove knjige imaju opću odliku da nisu luksuzne već otisnute na lošijem papiru i koricama pa samim time i jeftine, on je uz *Svjetsku biblioteku* najaktivnije i najsustavnije radio nakladničke nizove za djecu (i mlade) koji su izlazili kao jeftini sveščići, kao što je slučaj s djelima Karla Maya. Osim prema djeci i mladima, također je bio okrenut prema mlađoj ženskoj publici. Uz merkantilističke razloge koji pokreću svaki poslovni pothvat, na publiku, napose onu odraslu, utječu i čimbenici koji su definirani umjetničkim strujanjima i promjenama, poput moderne, ali i izvanknjiževnim razlozima, u prvom redu političke prirode, gdje nakladnik, u ovom slučaju Vošicki, knjige bira ne samo prema vlastitim književnoestetskim preferencijama već i prema političkom ključu, kako bi se promovirale određene ideje. Time se dakako publika ne segmentira na toliko izravan način, ali je svakako riječ o segmentaciji prema ključu političke orijentacije gdje potencijalni čitatelj moguće ne želi čitati djela u kojima pisac iznosi stavove s kojima se ne slažu. Kako se Vošickog kroz proteklih nekoliko desetljeća naglašeno isticalo kako nakladnika koji je objavljivao pisce lijevih političkih orijentacija, svakako treba sagledati u kolikoj je mjeri ova vrsta segmentacije utjecala na formiranje biblioteka, odnosno koliko su biblioteke bile određene segmentacijom publike po političkom ključu. Iako nije zabilježeno da je Vošicki javno izražavao svoje političke stavove, on se kao tiskar i nakladnik u određenoj mjeri priključivao pojedinim idejama čime je riskirao da od sebe (ne samo kao nakladnika već i kao knjižara) odbije potencijalne čitatelje, odnosno kupce. To se posebno odnosi na razdoblje kad je tiskao novine *Demokrat* tijekom 1919. i 1920. godine. On nije nakladnik ove novine (one su Glasilo mjestne organizacije saveza hrvatskih obrtnika za pouku, obrt, gospodarstvo i javni život), ali njegova je uloga veća od tiskarske, što se vidi ne samo po reklamama njegova poduzeća u novinama, već i po suradnicima (Pavao Rakoš) i književnim priložima gdje je riječ o pojedinim pričama koje on u formi knjige objavljuje kao nakladnik. *Demokrat* ne samo da izlaže prijedlog da ih Hrvatska pučka seljačka stranka podupire kad je zabranjeno stranačko glasilo *Dom* (Gregur i Tkalec 2021: 66, 72) već i postaje poluslužbeni list starokatoličkog

pokreta, odnosno reformnog pokret nižeg klera katoličke crkve te redovito piše o pokretu, čiji je epicentar jedno vrijeme upravo u Koprivnici (vidi Gregur 2021: 76-99). Ovome dakako treba dodati Krležu i Cesarca, čije je književno djelovanje (u najširem smislu) bilo isprepletano s politikom, a kod Cesarca je književni tekst bio u izravnoj funkciji politike.

Cjelokupno Vošickijevo nakladništvo obilježeno je i omeđeno dvama svjetskim ratovima – dok u Prvom svjetskom ratu i neposredno nakon njega počinje razvija nakladničke nizove, Drugi svjetski rat označava kraj njegova poslovanja – kao i dvama napadima pamfletskog tipa. Na početku djelovanja to je članak koprivničkih nakladnika Kostinčera i Neugebauera, dok kraj obilježava novinski članak koji kaže da će ga „pomesti komunalna metla“, što se i dogodilo.

Prvo ga zatvaraju ustaške, a kasnije i komunističke vlasti. Ustaške izgledno zato što je tiskao stotine tisuća letaka propagandnog materijala za partizansku vojsku, a iz njegove je tiskare odvezeno više kola papira, boje i drugog materijala koji se koristio u partizanskoj tiskari na Papuku, a onda i zato jer je objavljivao Cesarca i Krležu, dok ga drugi vjerojatno zatvaraju zato jer je tijekom rata nabavljao strojeve iz Trećeg Reicha, točnije od tvrtki Typograph G. m. b. H. iz Berlina, Maschinenfabrik A. Hogenforst iz Leipziga te Maschinenlager F. W. Müller iz Beča ili zato jer je tvrdoglavo želio i nakon rata objavljivati nepoćudnu, *kaubojsku* literaturu.

Ovakvi potezi, kao i čuvanje dokumentacije pokazuju ga kao samosvojnog izdavača kojemu je posao bio na prvom mjestu.

Što se tiče utjecaja društvenih i političkih promjena na njegovo poslovanje, ali jednako tako i njegovog društvenog i političkog djelovanja u promatranom razdoblju, Vošicki je bio u sličnom položaju kao i tiskari s kojima je uspoređivan, prvenstveno s bjelovarskim tiskarima tog razdoblja. Vošickijeva društvena ličnost dijelom je podudarna s Merhautom, ali i bjelovarskim nakladnicima promatranog razdoblja. Bio je društveno aktivan, a političke okolnosti također su djelovale slično na navedene nakladnike – i Merhaut i Vošicki bili su zatvarani, a Lipšić i Vošicki jednako su završili poslovnu karijeru.

Svojim nakladničkim djelovanjem Vošicki je dolazio do konfrontacija s režimima što je utjecalo na njegovu poslovnu i društvenu poziciju čime se potvrđuje treća hipoteza.

Vinko Vošicki svojim je nakladničkim djelovanjem obilježio koprivničko nakladništvo prve polovice 20. stoljeća i svojom važnošću ostao nedostignut budućim nakladnicima ovoga grada, iako su barem dva – *Šareni dućan* i *Meridijani* akademika Feletara (formalno registrirani u Samoboru) – postala važnim nakladnicima u hrvatskim okvirima. Uspjeh Vošickog je veći ne samo zbog u uvjeta u kojima je djelovao, a riječ je o dva Svjetska rata od kojih Prvi provodi na

bojištu, a tijekom i nakon Drugog ga zatvaraju ustaške i komunističke vlasti već i zbog činjenice da je imao autorska prava za djela Karla Maya za čitavu Kraljevinu SHS te da je u Koprivnici uspio objavljivati jednog od najvažnijih autora hrvatske književnosti: Miroslava Krležu te ovdje tiskao njegov časopis *Književnu republiku*. Po zadnje je dvije činjenice – Mayu i Krleži – uglavnom i ostao upamćen i spominjan, ali puno je još toga što je tiskao i/ili izdavao. Uz *Svjetsku biblioteku* u kojoj je objavljivao autore poput Lava Nikolajeviča Tolstoja, Knuta Hamsuna, Honoréa de Balzaca i Goethea, tu su i *Zbirka glasovitih djela* u kojoj je objavljivao Juliusa Zeyera, Arthura Schnitzlera i Ernesta Daudeta, nakladnički nizovi za djecu *Tako vam je bilo nekoć*, *Petar Juranić*, *Petnaestgodišnji pomorac* i *Putne pustolovine Kurta Gafrana*, knjige drama, ali i sanjarice, kalendare, čime je utjecao na nekoliko generacija čitatelja.

Doprinos ovog istraživanja prikupljena je (i sačuvana građa) koja daje znatno širi epitekst i razumijevanje djelovanja Vinka Vošickog, poput činjenice da je čitav Prvi svjetski rat proveo na bojištu i iz te nezahvalne pozicije razvijao nakladničko poslovanje što daje dodatnu vrijednost njegovu djelovanju, kao i da je bio u vojsci u Mostaru gdje je i radio u knjižari. Istraživanje donosi čitav niz do sad nepoznatih činjenica te otvara mogućnosti daljnjih istraživanja, poput Vošickijeva ratnog puta.

9. LITERATURA

1. Agnew, Hugh LeCaine. 2004. *The Czechs and the Lands of the Bohemian Crown*. Hoover Institution Press, Stanford University. Stanford.
2. Anić, Božica. 2012. Koprivnički časopisi 20. stoljeća u Zavičajnoj zbirci knjižnice Muzeja grada Koprivnice. *Podravski zbornik 2012*. Ur. Robert Čimin. Muzej grada Koprivnice. Koprivnica. 154-171.
3. Anić, Božica. 2009. Koprivničke novine u zavičajnoj zbirci Muzeja grada Koprivnice (I.). *Podravski zbornik 2009*. Ur. Dražen Ernečić. Muzej grada Koprivnice. Koprivnica. 393-402.
4. Anić, Božica. 2011. Koprivničke novine u zavičajnoj zbirci Muzeja grada Koprivnice. (II.). *Podravski zbornik*, No. 37. Ur. Dražen Ernečić. Muzej grada Koprivnice. Koprivnica. 273-279.
5. Berdica, Josip. 2010. Tolstojevo mjesto u ruskoj religijskoj filozofiji. Prolegomena u mišljenje. *Diacovensia*, XVIII. 1. 129-157.
6. Anić, Božica. 2010. Čitaonice, knjižnice i koprivnička društva u 19. i prvoj polovici 20. stoljeća. *Knjižnice i čitaonice grada Koprivnice 1650.-2010. Spomenica Knjižnice i čitaonice „Fran Galović“ Koprivnica*. Ur. Dijana Sabolović-Krajina. Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“. Koprivnica.
7. Anić, Božica. 2016. *Vinko Vošicki: koprivnički knjižar, tiskar i nakladnik - između dva svjetska rata* [katalog izložbe]. Muzej grada Koprivnice. Koprivnica.
8. Anušić, Nikola. 2015. *U sjeni Velikoga rata. Pandemija španjolske gripe 1918.-1919. u sjevernoj Hrvatskoj*. Srednja Europa. Zagreb.
9. Arcybašev, Mihail Petrovič. 1922.(?) *Smrt Ivana Landea*. Izdanje knjižare Vinka Vošickog u Koprivnici. Koprivnica.
10. Arcybašev, Mihail Petrovič. 1927. *Žena*. Izdanje nakladne knjižare Vinka Vošickog u Koprivnici. Koprivnica.
11. Bandić, Miloš. 1967. Neke bitne istine sa periferije književnosti. U: Čapek, Karel. *Marsija ili na marginama literature*. Kultura. Beograd. V-XXXVI.
12. Barac, Antun. 1924. *Knjiga eseja*. Mlada Jugoslavija. Zagreb.
13. Barac, Antun. 1925. P. T. Grilli. U: Pitigrilli, *Djevice od 18 karata*. Humoristična knjižnica. Zagreb. 3-14.
14. Barac, Antun. 1935. *Članci o književnosti*. Binoza. Zagreb.
15. Barac, Antun. 1954. *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije. Knjiga I. Književnost ilirizma*. JAZU. Zagreb.

16. Biti, Vladimir. 1987. Pogled na trivijalnu književnost danas. U: *Trivijalna književnost*. (prir. Slapšak, Svetlana). Studentski izdavački centar UK SSO Beograda, Institut za književnost i umetnost, Beograd. 28-43.
17. Bjedov, Siniša. 2016. Veliki rat u publikacijama Kluba hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku 1910.-1924. *Mostariensia* 20. 61-77.
18. Blašković, Vladimir. 1975. Marginalije o koprivničkoj izdavačkoj djelatnosti. *Podravski zbornik 1975*. Muzej grada Koprivnice. Koprivnica. 105-111.
19. Blažina, Dalibor. 1999. Sienkiewicz, Hrvati i Opatija. U *Henryk Sienkiewicz 1846.-1916. i njegovi tragovi u Hrvatskoj*. Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Zagreb. 53-58.
20. Blom, Philipp. 2017. *Rastrgane godine. 1918.-1938*. Fraktura. Zagreb.
21. Bobinac, Marijan. 2018. *Sjećanje i suvremenost*. Disput. Zagreb.
22. Boffey, Christopher. 1994. Avtorskoje Pravo [Author's Law]: the Reform of Russian Copyright Law Toward an International Standard. *Maryland Journal of International Law*. Vol. 18. No. 1. University of Maryland. Francis King Carey School of Law. Baltimore. 77-112.
23. Bogsch, Arpad. 1986. *The Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works from 1886 to 1986*. International Bureau of Intellectual Property. Ženeva.
24. Božović, Ivana. 2021. *Biblioteka Vjeverica i urednički rad Grigora Viteza u dječjem nakladništvu*. Ljevak. Zagreb.
25. Brešić, Vinko. 2008. Bibliografija časopisa Antuna Branka Šimića. <https://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1775&naslov=bibliografija-casopisa-antuna-branka-imica> (pristupljeno 2. siječnja 2020. 17:53).
26. Brešić, Vinko. 2015. *Hrvatska književnost 19. stoljeća*. Alfa. Zagreb.
27. Brešić, Vinko. 2015. Virovitički Simenon – život i djelo Milana Nikolića. *Gordogan*, godište XIII (XXXII), broj 31-32 (75-76). 100-129.
28. Brozović, Leander. 1978. *Grada za povijest Koprivnice*. Muzej grada Koprivnice. Koprivnica.
29. Burke, Peter. 2006. *Što je kulturalna povijest?* Izdanja Antibarbarus. Zagreb.
30. Canetti, Elias. 2021. *Zasljepljenost*. Matica hrvatska. Zagreb.
31. Cooper, James Fenimore. 191?. *Zvjeroubojica*. Naklada hrvatske knjižare Jar. Merhauta. Zagreb.
32. Cramer, Allan P. 1965. International Copyright and the Soviet Union. *Duke Law Journal*. Vol. 1965. 531-545.
33. Čengiđ, Enes. 1986. *S Krležom iz dana u dan (1956.-1975.) Balade o životu koji teče*. Globus. Zagreb.
34. Ćurić, Mirko. 2018. Nikola Tordinac – prvi svjetski prevoditelj Karla Maya. U: May, Karl. *Three card monte*. II. izdanje. Đakovački kulturni krug. Đakovo. 9-16.
35. Damaška, Mirjan. 2019. *Domovina*. Školska knjiga. Zagreb.
36. Darnton, Robert. 1982. What Is the History of Books? *Dedalus*, Vol. 111, No. 3, 65-83.
37. Despot, Zvonimir. 2013. *Vrijeme zločina*. II. izdanje. Despot Infinitus. Zagreb.
38. Dežman, Milivoj. 1951a. O hrvatskim književnim prilikama. U: Marjanović, Milan. *Hrvatska moderna. I knjiga (1897-1900)*. 111-128.
39. Dežman, Milivoj. 1951b. O nakladnim prilikama hrvatskih književnika. U: Marjanović, Milan. *Hrvatska moderna. II. knjiga (1900-1903)*. JAZU. Zagreb. 228-234.
40. Dizdar, Zdravko i dr. (prir.) (2005.) *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946*. 2. izdanje. Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje. Slavonski Brod.
41. Dizdar, Zdravko. 2017. *Logor Danica u Koprivnici. 1941.-1942. Knjiga 1*. Muzej grada Koprivnice. Koprivnica.

42. Dobrila Pepo, Ante. 1983. *Prilozi za povijest NOB-a koprivničkog kraja od 1941. do 1944. godine*. Centar za kulturu Koprivnica. OOUR Muzej grada Koprivnice. Koprivnica.
43. Donat, Branimir. 2002. *O Miroslavu Krleži još i opet*. Dora Krupićeva. Zagreb.
44. Donat, Branimir. 2007. *Središte na rubu*. Fraktura. Zagreb.
45. Državni zavod za intelektualno vlasništvo. http://www.dziv.hr/files/File/o-zavodu/povijest/ZAPSP_1884_web.pdf (pristupljeno 29. ožujka 2018. 15:40).
46. Dugački, Vlasta. 2011. Historiografija o Česima u Hrvatskoj. *Historijski zbornik* vol. 62, 1. 233-250.
47. Dzierżawska-Bukowska, Urszula (ur.) 1999. *Henryk Sienkiewicz 1846.-1916. i njegovi tragovi u Hrvatskoj*. Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Zagreb.
48. Eugster, Esprit. 2010. Evolution and Enforcement of Intellectual Property Law in Russia. *Washington University Global Studies Law Review*. Vol. 9. No. 1. 131-151.
49. Evangelista, Stefano (ur.) 2015. *The Reception of Oscar Wilde in Europe*. Bloomsbury. London.
50. Feletar, Dragutin i Petrić, Hrvoje. 2003. *Gradsko komunalno poduzeće „Komunalac“ 1958.-2003*. Nakladna kuća „Meridijani“. Samobor.
51. Feletar, Dragutin. 1973. *Podravina. Prinos poznavanju gospodarskog razvoja sjeverozapadne Hrvatske*. Podravka. Koprivnica.
52. Feletar, Dragutin. 1976. *Glazbeni život Koprivnice*. Muzej grada Koprivnice. Koprivnica.
53. Feletar, Dragutin. 1978. *Iz povijesti koprivničkog tiskarstva*. Posebni otisak iz lista Podravka. Koprivnica.
54. Feletar, Dragutin. 1984. *Industrija Podravine*. Savez geografskih društava Hrvatske. Zagreb.
55. Feletar, Dragutin. 1986. Povijesni razvoj i suvremeno značenje vađenja ugljena na podravskoj Bilogori. *Radovi Zavoda za znanstveni rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 171-191. 1.
56. Flaker, Aleksandar, 1978. Hrvatska književnost prema avangardi i socijalno angažiranoj književnosti. U: *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*. (ur. Flaker, Aleksandar i Pranjić, Krunoslav). Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Sveučilišna naklada Liber. Zagreb. 499-524.
57. Flaker, Aleksandar. 1970a. Hrvatska književnost unutar evropskih književnosti u devetnaestom i dvadesetom stoljeću. U: *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima. Od narodnog preporoda k našim danima*. (ur. Flaker, Aleksandar i Pranjić, Krunoslav). Liber. Izdanja Instituta za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Zagreb. 7-15.
58. Flaker, Aleksandar. 1970b. Prijevodi s ruskoga i hrvatska književnost. U: *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima. Od narodnog preporoda k našim danima* (ur. Flaker, Aleksandar i Pranjić, Krunoslav). Liber. Izdanja Instituta za znanost o književnosti. Zagreb. 259-280.
59. Flaker, Aleksandar. 1976. *Stilske formacije*. Sveučilišna naklada Liber. Zagreb.
60. Flaker, Aleksandar i dr. (ur.) 1978. *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta – Liber. Zagreb.
61. Frangeš, Ivo. 1978a. Književnost hrvatskog realizma u evropskom kontekstu. U: *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*. (ur. Flaker, Aleksandar i Pranjić, Krunoslav). Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Sveučilišna naklada Liber. Zagreb. 381-392.

62. Frangeš, Ivo. 1978b. Krleža i hrvatska književna tradicija (na primjeru Kranjčevića) U: *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*. (ur. Flaker, Aleksandar i Pranjić, Krunoslav). Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Sveučilišna naklada Liber. Zagreb. 547-579.
63. Frangeš, Ivo. 1951. O piscu i djelu. U: Manzoni, Alessandro. *Zaručnici*. Zora. Zagreb. 643-648.
64. Frye, Northrop. 2000. *Anatomija kritike*. Golden marketing. Zagreb.
65. Gadamer, Hans-Georg. 1997. *Nasljeđe Europe*. Matica hrvatska. Zagreb.
66. Gadamer, Hans-Georg. 2002. *Čitanka*. Matica hrvatska. Zagreb.
67. Gerwarth, Robert. 2018. *Pobijedeni. Zašto nije završio Prvi svjetski rat, 1917-1923*. Vuković & Runjić. Zagreb.
68. Globačnik, Marko. 2023. *Austro-Ugarska ili Balkan. Gledište hrvatske socijaldemokracije na Balkanske ratove (1912.-1914.)*. Plejada. Zagreb.
69. Goldstein, Slavko. 2020. *1941. Godina koja se vraća*. 3. izdanje. Fraktura. Zagreb.
70. Grčić, Marko i dr. (ur.) 1997. *Tko je tko u NDH*. Minerva. Zagreb.
71. Gregur, Marko. 2020. Modeli financiranja koprivničkog tjednika *Demokrat* (1919.-1920.) *Podravina*. Vol. XIX. No. 38. 56-76.
72. Gregur, Marko. 2020a. *Tjednik Demokrat (1919.-1920.) - nova faza koprivničkog novinarstva*. Diplomski rad. Sveučilište Sjever. Koprivnica. 108 str.
73. Gregur, Marko. 2019. Weiss-Merhaut-Vošicki ili pogled u koprivničko izdavaštvo u prvom desetljećima 20. stoljeća. *Podravina*. Vol. XVIII. Br. 35. 138-155.
74. Gregur, Marko i Tkalec, Gordana. 2021. Društvene i političke teme te pozicije tjednika *Demokrat* u Koprivnici (1919. – 1920.). *Podravina*. Vol. XX. No. 40. 64-88.
75. Grubica, Irena. 2015. The „Byron of Kipling's England“: Oscar Wilde in Croatia. U: *The Reception of Oscar Wilde in Europe*. Bloomsbury. London. 270-284.
76. Hameršak, Marijana. 2012b. Braća Grimm: prvi hrvatski prijevodi. *Libri et liberi : časopis za istraživanje dječje književnosti i kulture*, 1 (2), 295-322.
77. Hameršak, Marijana. 2021. *Frakture dječje književnosti: od slikovnica do lektire, od Agrama do El Shatta*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
78. Hameršak, Marijana. 2012a. Velikani ili anonimci? Jacob i Wilhelm Grimm u hrvatskoj književnosti, politici i znanosti devetnaestoga stoljeća. *Libri et liberi : časopis za istraživanje dječje književnosti i kulture*, 1 (2), 197-214.
79. Healey, Robin. 2019. *Italian Literature since 1900 in English Translation. An Annotated Bibliography 1929-2016*. University of Toronto Press. Toronto.
80. Hergešić, Ivo. 1952. Guy de Maupassant. U: Maupassant de, Guy. *Nepoznate duše*. Prosvjeta. Zagreb. 229-234.
81. Horvat, Rudolf. 1919. Koprivnica u svjetlu statistike. *Demokrat*, broj 24, god. I, 27. srpnja 1919. 2. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
82. Ileš, Tatjana. 2020. Popularnost žanrova popularne književnosti. Moguća dijagnoza stanja društva. U: *Dani hvarškoga kazališta: hvarsko kazalište – prošlost, obnova, budućnost, autorsko i žanrovsko*. Vol. 46, No. 1. 290-301.
83. Ivanković, Katica. 2017. Češka moderna na početku 20. stoljeća. *Književna smotra*, godište XXIX, broj 183, (1), str. 37-49.
84. Ivanković, Katica. 2015. *Povijest novije češke književnosti I*. Disput. Zagreb.
85. Ivanjek, Željko. 2010. Karl May, nesuđeni učitelj koji je poučavao svojim romanima. U: May, Karl. *Winnetou*. I knjiga. EPH Media. Zagreb. 9-19.
86. Janjatović, Bosiljka. 1997. *Uvreda Veličanstva: teži zločin u karadževićevskoj kraljevini*. Radovi, Vol. 30, 245-256.
87. Jauss, Hans Robert. 1978. *Estetika recepcije*. Nolit. Beograd.

88. Jelušić, Srećko. 2012. *Ogledi o nakladništvu*. Naklada Ljevak. Zagreb.
89. Jirásek, Alois. 1917. *U tuđim službama*. Nakladna knjižara Jaroslava Merhauta. Zagreb.
90. Jirásek, Alois. 1921. *Filozofska historija*. Knjižara Vinka Vošickog. Koprivnica.
91. Klaić, Vjekoslav. 1922. *Knjižarstvo u Hrvata*. Naklada knjižare St. Kugli. Zagreb.
92. *Književni viestnik izdavačke knjižare Vinka Vošickog u Koprivnici*. Sezona 1922. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
93. Kolar Dimitrijević, Mira. 2000.-2001. U spomen koprivničkom tiskaru Vinku Vošickom (1885.-1957.). *Podravski zbornik 2000.-2001*. Ur. Dražen Ernečić. Muzej grada Koprivnice. Koprivnica.
94. Kolar Dimitrijević, Mira. 2001. Buran život dr. Dušana Plavšića (1875. -1965.). *Osječki zbornik*. 24-25. 131-144.
95. Kolar Dimitrijević, Mira. 1982. Cesarčevi susreti s Koprivnicom. *Podravski zbornik*. Centar za kulturu Koprivnica, n. sol. OOUR-a OOUR Muzej grada Koprivnice. 7-20.
96. Kolar Dimitrijević, Mira. 2009. Jedno viđenje povijesti grada Koprivnice od 1901. do 1918. godine. *Podravina*, Vol. VIII, broj 16, str. 5-28.
97. Kolar-Dimitrijević, Mira. 2013. *Povijest novca u Hrvatskoj od 1527. do 1941*. Hrvatska narodna banka. Zagreb.
98. Kolar-Dimitrijević, Mira. Ožegovići u Koprivnici od polovice 19. do polovice 20. stoljeća. *Cris* god. XIV, 1. 25-44.
99. Kosnica, Ivan. Odnos državljanstva i nacionalne pripadnosti u Kraljevini SHS/Jugoslaviji. *Zbornik PFZ*, 68, (1), 2018. 61-83.
100. Košutić Brozović, Nevenka. 1970. Evropski okviri hrvatske moderne. U: *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima. Od narodnog preporoda k našim danima* (ur. Flaker, Aleksandar i Pranjić, Krunoslav). Liber. Izdanja Instituta za znanost o književnosti. Zagreb. 345-363.
101. Kovač, Polonca. 2012. Grimmove bajke ovdje i sada. U: Jacob i Wilhelm Grimm. *Zlatne Grimmove bajke*, 9-10. Zagreb: Mozaik knjiga.
102. Krleža, Miroslav. 1977. *Dnevnik 1958-69*. NIŠP Oslobođenje i izdavačko poduzeće Mladost. Sarajevo.
103. Krleža, Miroslav. 2005. Pismo iz Koprivnice. U povodu 80. obljetnice objavljivanja. *Podravski zbornik*. No. 31. Muzej grada Koprivnice. Koprivnica. 340-350.
104. Krušelj, Željko. 2001. *U žrvnju državnog terora i ustaškog terorizma*. Hrvatski zemljopis – Naklada dr. Feletar. Samobor.
105. Kunczik, Michael i Zipfel, Astrid. 2006. *Uvod u znanost o medijima i komunikologiju*. Zaklada Friedrich Ebert. Zagreb.
106. Lasić, Stanko. 1970. Bibliografija suvremene hrvatske proze (1945-1966). *Croatica: časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu*, Vol. 1 No. 1, 1970. 261-421.
107. Lasić, Stanko. 1982. *Krleža. Kronologija života i rada*. Grafički zavod Hrvatske. Zagreb.
108. Lauer, Reinhard. 2009. *Povijest ruske književnosti*. Golden Marketing-Tehnička knjiga. Zagreb.
109. Lipovac, Marijan i Vondraček, Franjo. 2009. *Česi Zagrebu – Zagreb Česima*. Vijeće češke nacionalne manjine Grada Zagreba. Zagreb.
110. Lipovac, Marijan. 2018. Radić i Česi. *Vijenac: književni list za umjetnost, kulturu i znanost* 636-638. 9.

111. Lipovčan, Srećko. 2000. Osnivanje hrvatskoga novinarskog društva. Od prvih zamisli i priprava do konstituiranja, 1877.-1910. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja* 6. 913-954.
112. Loborec, Božena. 1979. Koprivnički grafičari i tiskara Papuk. *Podravski zbornik 1979.* 26-41.
113. Loborec, Božena. 2002. Moj susret s Krležom. *Podravski zbornik 2002.* 28. 373-374.
114. Lovrić, Sanja. 2012. Nagradne knjige kao oblik plasmana dječjih knjiga do sredine 20. st. *Zbornik radova petoga hrvatskog slavističkog kongresa.* Uredili Marija Turk i Ines Srdoč-Konestra. 419-428.
115. Lukšić, Irena. 2010. Bilješka o autoru. U: Arcibašev, Mihail. *Sanjin.* Disput. Zagreb. 367-375.
116. Lune, Howard i Berg, Bruce L. 2017. *Qualitative Research Methods for the Social Sciences.* Deveto izdanje. Pearson Education Limited. Harlow.
117. Magris, Claudio. 2020. *Habsburški mit u austrijskoj modernoj književnosti.* Disput. Zagreb.
118. Majhut, Berislav. 2008. Periodizacija hrvatske dječje književnosti i književnosti za mladež od 1919., *Kolo*, 3, 2008, <http://www.matica.hr/kolo/309/periodizacija-hrvatske-djecje-knjizevnosti-i-knjizevnosti-za-mladez-od-1919-20527/> (pristupljeno 13. travnja 2018. 20:20).
119. Majhut, Berislav. 2011. Djevojačkim srcima: nakladničke cjeline iz dvadesetih godina dvadesetog stoljeća. *Književna smotra*, 43, 161-162 (3-4), 89-103.
120. Majhut, Berislav. 2022. *Hrvatska dječja književnost okreće list.* Matica hrvatska. Zagreb.
121. Majhut, Berislav. 2016. Romani za groš u Hrvatskoj na prijelazu u XX. stoljeće: Preliminarno istraživanje. *Zbornik radova sa znanstvenoga kolokvija povodom 70. obljetnice rođenja i znanstvenoga doprinosa Stjepana Hranjeca.* Uredili Andrijana Kos-Lajtman, Tamara Turza-Bogdan, Blaženka Filipan-Žignić, Stjepan Hranjec. Zagreb-Čakovec: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 27-39.
122. Mandić Hekman, Ivana. 2014. *Knjiga o knjigama.* Ex libris. Zagreb.
123. Mandić Hekman, Ivana. 2011. Kulturne i književne prilike u Hrvatskoj u razdoblju od 1910. do 1930. Položaj pisca, knjige i književne kritike. U: *Poetika i politika kulture nakon 1910. godine.* *Zbornik radova XIII. sa znanstvenog skupa održanog od 30. rujna do 1. listopada 2010. godine u Splitu.* (ur. Pavlović, Cvijeta i dr.). Književni krug – Odsjek za komparativnu književnost Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Split-Zagreb. 31-50.
124. Manojlović, Zorica. 2017. Milivoj Mirza A. Malić – jedan život i jedna knjiga. *Dometi.* Godina 28, broj I-IV. 11-89.
125. Matičević, Ivica. 2010. *Iz povijesti hrvatskoga knjižarstva i nakladništva.* Ex libris. Zagreb.
126. Matković, Hrvoje. 1992. Stjepan Radić u izornoj 1920. godini. *Časopis za suvremenu povijest.* Vol. 24. No. 3. 75-86.
127. Medar, Mladen. 2007. Prilog istraživanju povijesti Židova u Bjelovaru. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru* 1. 161-177.
128. Medić, Igor. 2021. Esteticizam Oscara Wildea i književnost hrvatske moderne. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 49, 60, 82.
129. Mendés, Catulle. 1925. *Samostansko štivo.* Izdanje nakladne knjižare V. Vošickog. Koprivnica.
130. Merhaut, Jaroslav. 19??. *Češko-hrvatski rječnik.* Merhaut. Zagreb.

131. Miškulin, Ivica. 2005. Općinski i parlamentarni izbori u koprivničkom kotaru 1920. godine. *Podravina*. Vol. 7. No. 4. 91-105.
132. Mraz, Stjepan. Prilog povijesti hlebinskog knjižničarstva. *Podravski zbornik 2008*. Ur. Ernečić, Dražen. Muzej grada Koprivnice. Koprivnica.
133. Naše knjižarske prilike. 1923. *Vijenac*. Knjiga II. Dragutin Nemet i drugovi. Zagreb.
134. Němcová, Božena. 1917. *Bakica*. Naklada knjižare J. Merhaut. Zagreb.
135. Nemeć, Krešimir. 1995. *Tragom tradicije*. Matica hrvatska. Zagreb.
136. Nemeć, Krešimir. 1998. *Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945*. Znanje. Zagreb.
137. Nikolić, Davor. 2012. Kako je Milivoj Solar prestao biti „zabavan“ i postao „trivijalan“ (Književnoteorijski pomak M. Solara od termina zabavne prema terminu trivijalne književnosti). U: *Peti hrvatski slavistički kongres. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenoga skupa održanoga u Rijeci od 7. do 10. rujna 2010. Knjiga 2*. Ur. Turk, Marija i Srdoć-Konestra, Ines. Filozofski fakultet Rijeka. Rijeka. 653-660.
138. Novak, Božidar. 2005. *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*. Golden marketing-Tehnička knjiga. Zagreb.
139. Obran, Zvonimir. 2002. Životopis Knuta Hamsuna. U: Hamsun, Knut. *Blagoslov zemlje*. Šareni dućan. Koprivnica.
140. Oćak, Ivan. 1984. Pisma Miroslava Krleže u Koprivnicu. *Podravski zbornik '84*. 57-78.
141. Pandžić, Vlado. 2008. Borba za rukopise Antuna Branka Šimića. U: *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću*. Matica hrvatska. Grude. 83-106.
142. Paprika, Janko. 1986. Listopad 1944. godine – građani i taoci u Koprivnici. *Podravski zbornik 1986*. 18-22.
143. Patafta, Daniel. 2016. Reformni pokret i Hrvatska starokatolićka crkva. Doktorski rad. Katolićki bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 27-30.
144. Peruško Vindakijević, Ivana. 2018. *Od Oktobra do otpora. Mit o sovjetsko-jugoslavenskome bratstvu u Hrvatskoj i Rusiji kroz književnost, karikaturu i film (1917.-1991.)*. Fraktura. Zagreb.
145. Peternai Andrić, Kristina. 2018. Skica za pojam popularne književnosti. U: *Dani hvarske kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*. Vol. 44, No. 1. 152-170.
146. Peti-Stantić, Anita. 2019. *Čitanjem do (spo)razumijevanja*. Ljevak. Zagreb.
147. Petrić, Hrvoje. 2005. *Koprivnica u 17. stoljeću*. Meridijani. Samobor.
148. Rada, I. i drugi. 2014. *Povijest Češke. Od seobe Slavena do suvremenog doba*. Sandorf. Zagreb.
149. Radić, Stjepan. 1910. *Češki narod na početku XX. stoljeća*. Tiskara Hrvatske stranke prava d.d. Zagreb.
150. Radić, Stjepan. 1996. *Govori u Hrvatskom saboru. 1917.-1918*. Knjiga 3. Narodne novine – Dom & svijet. Zagreb.
151. Radin, Ana. 1987. Eventualne formalno-semantićke distinkcije. U: *Trivijalna književnost*. (prir. Slapšak, Svetlana). Studentski izdavaćki centar UK SSO Beograda, Institut za književnost i umetnost, Beograd. 44-50.
152. Radoš Perković, Katja i Roić, Sanja. 2021. Epidemiološke mjere i kazne u vrijeme kuge u Milanu 1630. iz pera Alessandra Manzonića. *Književna smotra. Časopis za svjetsku književnost*. Godište LIII. Broj 201 (3). 21-29.
153. Read these. *Wireless weekly*, godina 34, broj 38, 9. prosinca 1939. 12.

154. Rem, Vladimir. 2010. Zaboravljeni život književne Slavonije. *Vijenac*. Broj 432. <https://www.matica.hr/vijenac/432/zaboravljeni-jubilej-knjizevne-slavonije-1630/> (pristupljeno 2. veljače 2019. 20:37.)
155. Renić, Zorka i Gatalica Tina. 2016. Petnaest bjelovarskih godina Lavoslava Weissa. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru* 10. 243-262.
156. Rizvanović, Nenad. 2020. *Stvaranje čitatelja. Beletristički nakladnički nizovi u Hrvatskoj (1968.-1991.)*. Synopsis – Ljevak. Zagreb – Sarajevo.
157. Rogić Musa, Tea. 2020. Henryk Sienkiewicz – recepcija poljske književnosti u Viencu. *Kolo* 1/2020. 132-136.
158. Romani Karla Maya. Old Surehand, Inkina Oporuka. 1924. *Mladost, list za zabavu i pouku srednjoškolske mladosti*. God. II. No. 8. Profesorsko društvo, sekcija Zagreb. Zagreb. 184.
159. Roth, Joseph. 2020. *Panoptikum. Reportaže, eseji, kolumne. 1919.-1939.* Gymnasium. Zagreb
160. Safranski, Rüdiger. 2021. *Nietzsche. Biografija njegove misli*. Sandorf. Zagreb.
161. Slukan Altić, Mirela. 2003. *Povijesni atlas gradova. III svezak*. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar i Muzej grada Koprivnice. Zagreb-Koprivnica.
162. Slukan, Sanja. 1999. Henryk Sienkiewicz u hrvatskim prijevodima. U *Henryk Sienkiewicz 1846.-1916. i njegovi tragovi u Hrvatskoj*. Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Zagreb. 63-81.
163. Solar, Milivoj 2011. Između ideologije i utopije. U: *Poetika i politika kulture nakon 1910. godine*. Zbornik radova XIII. sa znanstvenog skupa održanog od 30. rujna do 1. listopada 2010. godine u Splitu. (ur. Pavlović, Cvijeta i dr.). Književni krug – Odsjek za komparativnu književnost Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Split-Zagreb. 7-16.
164. Solar, Milivoj. 1997. *Teorija književnosti*. Školska knjiga. Zagreb.
165. Solar, Milivoj. 2005. *Laka i teška književnost*. Matica hrvatska. Zagreb.
166. Solar, Milivoj. 2011. *Kritika relativizma ukusa*. Matica hrvatska. Zagreb.
167. Steinmetz, Hans-Dieter. 1988. Zeitgenössische Karl-May-Übersetzungen II. *Mitteilungen der Karl-May-Gesellschaft* 78.10-18.
168. Steinmetz, Hans-Dieter. 2018. Ne, ne u Francuskoj! U: May, Karl. *Three carde monte*. II. izdanje. Đakovački kulturni krug. Đakovo. 17-27.
169. Stelzig, Eugene. 2020. Karl May. Brief life of a myth-making writer: 1842-1912. <https://harvardmagazine.com/2020/03/vita-karl-may> (pristupljeno 20. ožujka 2020. 14:41.)
170. Stipčević, Aleksandar. 2006. *Povijest knjige*. II izdanje. Matica hrvatska. Zagreb.
171. Stipčević, Aleksandar. 2008. *Socijalna povijest knjige u Hrvata. Knjiga III. Od početka hrvatskoga narodnog preporoda (1835.) do danas*. Školska knjiga. Zagreb.
172. Strmečki, Josipa. 2010. Čitaonice i knjižnice u Koprivnici (1871.-1945.). U: *Knjižnice i čitaonice grada Koprivnice 1650.-2010. Spomenica Knjižnice i čitaonice „Fran Galović“ Koprivnica*. Ur. Dijana Sabolović-Krajina. Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“. Koprivnica.
173. Šadek, Vladimir. 2009. *Političke stranke u Podravini 1918.-1941*. Meridijani. Koprivnica.
174. Šadek, Vladimir. 2017. *Podravina u Drugom svjetskom ratu i poraću (1941.-1948.)*. Meridijani. Koprivnica.
175. Šimić, Stanislav. 1960. Kada su napisani i gdje su objavljeni pojedini napisi. U: Šimić, Antun Branko. *Sabrana djela. Knjiga treća. Znanje*. Zagreb. 447-461.

176. Šklovski, Viktor. *Tehnika spisateljskog zanata*. Sandorf. Zagreb.
177. Škreb, Zdenko. Trivijalna književnost. U: *Trivijalna književnost*. (prir. Slapšak, Svetlana). Studentski izdavački centar UK SSO Beograda, Institut za književnost i umetnost, Beograd. 11-16.
178. Šoljan, Antun i Slamnig, Ivan. 2020. John Dos Passos i američka proza. U: Šoljan, Antun. *O američkoj književnosti*. Društvo hrvatskih književnika. Zagreb. 39-52.
179. Špalková, Sabina. 2016. *Češka dopunska škola u Zagrebu od 1922. do 1940. godine*. Diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 21, 28 str.
180. Šubic Kovačević, Ivana. 2016. Kontrola i zabrana oporbenog zagrebačkog tiska 1921.-1929. *Radovi-Zavod za hrvatsku povijest*, Vol. 48, 329-351.
181. Šuvaković, Miško. 2005. *Pojmovnik suvremene umjetnosti*. Horetzky. Zagreb. Vlees & Beton. Ghent.
182. Švarc, Krešimir. 1996. *Štikleci iz stare Koprivnice*. Mali princ. Koprivnica
183. Tadijanović, Dragutin. 2002. O historijatu Hamsunova „Blagoslova zemlje“ u prijevodu Antuna Branka Šimića. U: Hamsun, Knut. *Blagoslov zemlje*. Šareni dućan. Koprivnica. 313-320.
184. Tolstoj, Lav Nikolajevič. 1952. *Pripovijesti*. Matica hrvatska. Zagreb.
185. Tomasović, Mirko. 1986. Uloga Victora Hugoa u stvaranju hrvatskog institucionalnog kazališta. U: *Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, Vol. 12 No. 1. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Književni krug Split. Zagreb-Split. 277-288.
186. Topić, Nada. 2011. Knjižarska klasifikacija: primjeri i kriteriji klasifikacije hrvatskih knjižara u prodajnim katalogima i popisima knjiga s početka 20. stoljeća. *Libellarium IV*, 2. 121-145.
187. Topić, Nada. 2017. *Knjižara Morpurgo u Splitu (1860.-1947.) i razvoj kulture čitanja*. Naklada Ljevak. Zagreb.
188. Topić, Nada. 2015. Uloga splitske knjižare Morpurgo u razvoju kulture čitanja u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća. Doktorski rad. Odjel za informacijske znanosti Sveučilišta u Zadru. VII.
189. Užarević, Josip. 2020. *Ruska književnost od 11. do 21. stoljeća*. Disput. Zagreb.
190. Verne, Jules. 19??. *Crna Indija*. Hrvatska knjižara Jar. Merhauta. Zagreb. II. izdanje.
191. Verne, Jules. 19??. *Zvijezda juga*. Hrvatska knjižara Jar. Merhauta. Zagreb. II. izdanje.
192. Velagić, Zoran. 2013. *Uvod u nakladništvo*. Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera. Osijek.
193. Visković, Velimir. 2004. Krležina politička esejistika. U: *Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*. Vol. 30, No. 1. 29-46.
194. Von Rezzori, Gregor. 2019. *Lanjski snjegovi*. Gymnasium. Zagreb.
195. Vučković, Nada. 1987. Socijalni aspekti trivijalne književnosti. U: *Trivijalna književnost*. (prir. Slapšak, Svetlana). Studentski izdavački centar UK SSO Beograda, Institut za književnost i umetnost, Beograd. 154-162.
196. Vujović, Vlada. 2010. *Klos. Hronika o konclogoru Klos u Albaniji 1941–1942*. II. izdanje. Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske i Vijeće crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba. Zagreb.
197. Zakon 26. decembra 1895, o autorskom pravu u pogledu književnijeh, umjetničkih i fotografiskijeh djela. http://www.dziv.hr/files/File/ozavodu/povijest/autorsko-pravo/ZAPSP_1895_web.pdf. 1-9.

198. Zakon o zaštiti autorskog prava. 1930. http://www.dziv.hr/files/File/o-zavodu/povijest/autorsko-pravo/ZAPSP_1929_web.pdf. 1-14.
199. Zakonski članak XVI.:1884. zajedničkog hrvatsko-ugarskog sabora o autorskom pravu. 1884.http://www.dziv.hr/files/File/o-zavodu/povijest/autorsko-pravo/ZAPSP_1884_web.pdf. 1-17.
200. Zeyer, Julije. 1917. *Andrija Černišev*. Tisak i naklada V. Vošicki-a. Koprivnica.
201. Žmegač, Viktor. 2012. *Bečka moderna*. Matica hrvatska. Zagreb.
202. Žmegač, Viktor. 2017. *Četiri europska grada. Kulturološki obzori*. Matica hrvatska. Zagreb.
203. Žmegač, Viktor. 1976. Književno stvaralaštvo i povijest društva. Sveučilišna naklada Liber. Zagreb.
204. Žmegač, Viktor. 2004. *Povijesna poetika romana*. 3. izdanje. Matica hrvatska. Zagreb.
205. Žmegač, Viktor. 1970. Matoš i njemačka književnost. U: *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima. Od narodnog preporoda k našim danima* (ur. Flaker, Aleksandar i Pranjić, Krunoslav). Liber. Izdanja Instituta za znanost o književnosti. Zagreb. 381-412.

Grada

1. Dopis gradonačelnika Vargovića o izdavanju obrtne iskaznice za Jaroslava Merhauta i Lavoslava Weisa izdana od koprivničkog gradonačelnika Vargovića. Hrvatski državni arhiv. HR-HDA-786-Razne obitelji.
2. Dopis Gradskog poglavarstva u Koprivnici Vinku Vošickom o plakatiranju po gradu, broj 5051/1923, od 21. kolovoza 1923. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
3. Dopis Okružnog suda Češkog Broda Vinku Vošickom od 30. travnja 1947. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
4. Dopis o upućivanju Vinka Vošickog na izdržavanje kazne u Koprivnička komunalna poduzeća. HR-DAVŽ-SCKC-418 Koprivnička komunalna poduzeća, spis br. 5363-II-4-1948.
5. Dopis Vinka Vošickog Državnoj poliklinici u Koprivnici dana 27. srpnja 1932. HR-DAVŽ-648. Gradsko poglavarstvo Koprivnica, Redovni spisi, br. 8439/1932.
6. Dopis Vinka Vošickog potencijalnim oglašivačima o cijenama oglasa u kalendarima 1925. Arhiva autora.
7. Dopisnica Filipa Lipšića Pavlu Rakošu od 1. lipnja 1921., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
8. Dopisnica Filipa Lipšića Pavlu Rakošu od 27. srpnja 1921., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
9. Dopisnica Filipa Lipšića Pavlu Rakošu od 29. travnja 1921., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
10. Dopisnica Filipa Lipšića Pavlu Rakošu od 3. siječnja 1921., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
11. Dopisnica Filipa Lipšića Pavlu Rakošu od 7. srpnja 1921., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
12. Dopisnica Filipa Lipšića Pavlu Rakošu od 9. svibnja 1920., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
13. Dopisnica Jaroslava Merhauta Mariji Radić od 9. kolovoza 1928. Hrvatski državni arhiv. Fond HR-HDA-815-2, Marija Radić supruga, 2.4. Korespondencija.
14. Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 11. studenoga 1913., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

15. Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 12. lipnja 1915., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
16. Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 12. rujna 1914. Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
17. Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 14. prosinca 1914. Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
18. Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 14. travnja 1923., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
19. Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 16. siječnja 1917. Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
20. Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 17. kolovoza 1916., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
21. Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 20. srpnja 1916., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
22. Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 20. svibnja 1916., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
23. Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 23. travnja 1914., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
24. Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 25. listopada 1922., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
25. Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 27. travnja 1914., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
26. Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 30. listopada 1916., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
27. Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 31. kolovoza 1916., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
28. Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 7. kolovoza 1914., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
29. Dopisnica Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 7. svibnja 1914., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
30. Dopisnica Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 10. studenog 1915., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
31. Dopisnica Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 14. srpnja 1916., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
32. Dopisnica Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 20. lipnja 1915., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
33. Dopisnica Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 20. prosinca 1916., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
34. Dopisnica Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 21. kolovoza 1917., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
35. Dopisnica Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 27. prosinca 1917., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
36. Dopisnica Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 28. veljače 1917., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
37. Dopisnica Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 4. listopada 1916., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
38. Dopisnica Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 6. svibnja 1917., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
39. Dopisnica Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 7. lipnja 1918., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

40. Dopisnica Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 9. lipnja 1917., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
41. Dopisnica Miroslava Svobode Pavlu Rakošu od 16. ožujka 1919., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
42. Dopis Gradskog poglavarstva u Koprivnici od 10. prosinca 1925. Vinku Vošickom o primanju u zavičajnu vezu. Dokument broj 8821-1925. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
43. Izjava Zlate Vošicki od 7. veljače 1926. o pridruživanju molbi Vinka Vošickog za dobivanje državljanstva. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
44. Izvadak iz matice vjenčanih, očevid. broj: 03-499-1-/1968, izdan 18. studenog 1968. Arhiva Miroslava Vlahovića.
45. Karakteristika Gradskog odbora Narodnog fronta Koprivnica, broj 87/52 izdana Vinku Vošickom 17. prosinca 1952. Arhiva Miroslava Vlahovića.
46. Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: Alija Hadžagić, Sarajevo. Arhiva autora.
47. Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: Ante Rakota, Rab. Arhiva autora.
48. Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: Beziak M., Senj. Arhiva autora.
49. Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: braća Čurčić, Sarajevo. Arhiva autora.
50. Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: Buchwald i drug, Sarajevo. Arhiva autora.
51. Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: C. Vlastelić, Požega. Arhiva autora.
52. Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: Eugen Košak, Samobor. Arhiva autora.
53. Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: E. Goldstein, Sarajevo. Arhiva autora.
54. Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: Ferde Brennera sin, Pitomača. Arhiva autora.
55. Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: gdja Flora Lager, Rogaška Slatina. Arhiva autora.
56. Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: F. Fertig, Sarajevo. Arhiva autora.
57. Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: F. Levinger, galanterijska radnja, Sarajevo. Arhiva autora.
58. Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: Gorska čitaona, Milanov vrh, Prezid (Čabar). Arhiva autora.
59. Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: gdja Muhvić, trgovina mješovitom robom, Plešće, Delnice. Arhiva autora.
60. Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: Hrvatska knjižara u Sarajevu. Arhiva autora.
61. Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: Janko Dujak, Sisak. Arhiva autora.
62. Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: Josip Rakota, trgovac, Rab. Arhiva autora.
63. Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: Karl Fradl, Petrovaradin. Arhiva autora.
64. Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: Knjižara *Napredak*, Pančevo. Arhiva autora.
65. Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: Narodna knjižara i papirnica, Petrinja. Arhiva autora.
66. Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: Slavko Šek (?), Samobor. Arhiva autora.
67. Kartica kupca *Zagrebačkog ilustrovanog lista*: trafika Singer, Osijek. Arhiva autora.
68. Koprivnička komunalna poduzeća, spis br. 5363-II-4-1948. Dodjela na rad osuđenika Vinka Vošickog Koprivničkim komunalnim poduzećima. HR-DAVŽ-SCKC-418.
69. Krsni list Jaroslava Merhauta. Hrvatski državni arhiv, fond HR-HDA-786-Razne obitelji.

70. Kupoprodajni ugovor između Anne Horove i Jaroslava Merhauta, sklopljen u Pragu 28. srpnja 1917. Hrvatski državni arhiv. Fond HR-HDA-786-Razne obitelji.
71. Kupoprodajni ugovor između Nikole Zubića i Jaroslava Merhauta od 10. listopada 1924. Hrvatski državni arhiv. Fond HR-HDA-786-Razne obitelji.
72. Molba Vinka Vošickog Gradskom poglavarstvu o davanju otkaza Georgu Rübneru iz studenog 1921. HR-DAVŽ-648. Gradsko poglavarstvo Koprivnica, Redovni spisi, br. 5946/1921.
73. Molba Vinka Vošickog gradskom poglavarstvu za uredovnu svjedodžbu od 2. rujna 1921. HR-DAVŽ-648. Gradsko poglavarstvo Koprivnica, Redovni spisi, br. 4665/1921.
74. Nezavisna Država Hrvatska. Poglavarstvo upravne općine Drnje. Domovnica izdana Tomi Paveli dana 23. siječnja 1942. Tiskara Valko Loborec. Arhiva Ivana Zvijerca.
75. Obrtna dozvola broj 4470/1921 koprivničkog Gradskog poglavarstva kojom se Vinku Vošickom dozvoljava proizvodnja kuverti i papirnate robe. Arhiv Muzeja grada Koprivnice.
76. Obrtna dozvola za posao plakatiranja od 23. kolovoza 1923. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
77. Obrtna iskaznica Jaroslava Merhauta i Lavoslava Weisa. Hrvatski državni arhiv. Fond HR-HDA-786-Razne obitelji.
78. Odluka Gradskog zastupstva broj 1106/1927 o prihvaćanju ponude Vina Vošickog za izradu gradskog biljega. HR-DAVŽ-648. Gradsko poglavarstvo Koprivnica, 1.1. Zapisnici sjednica Gradskog zastupstva, zapisnik od 19. svibnja 1927.
79. Odluka Kraljevskog redarstvenog povjereništva za Grad Koprivnicu u Koprivnici od 21. travnja 1928. godine o pokretanju tjednika *Domaće ognjište*. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
80. Odluka o rješenju molbe Vinka Vošickog i upisu u trgovački registar za inokosne tvrtke Kraljevskog kotarskog suda u Koprivnici. Izvor: Muzej grada Koprivnice.
81. Odluka izdana Vinku Vošickom 23. travnja 1945. od Zapovjedništva redarstvene straže NDH u Bjelovaru. Arhiva Miroslava Vlahovića.
82. *Općinski upravnik*, broj 12, godina VI, 21. ožujka 1914. 94.
83. Osuda Žnidbenog suda Hrvatske starokatoličke crkve u Zagrebu o razvodu braka Vinka i Terezije Vošicki, br. 670 od 10. lipnja 1925. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
84. Ovlaštenje za trgovinu knjižarskom, papirnatom robom, slikama, pisarničkim materijalom i muzikalijama od 11. travnja 1946. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
85. Pismo Dušana Plavšića R. F. Magjeru, nedatirano. sskranjcevic.hr/pregled/zoom/zoomFrameset.ASP?DjID=833&SDID=748&vel=V (pristupljeno 10. listopada 2019. 10:20).
86. Pismo Dušana Plavšića Vinku Vošickom od 18. travnja 1924. sskranjcevic.hr/pregled/zoom/zoomFrameset.ASP?DjID=839&SDID=754&vel=V; sskranjcevic.hr/pregled/zoom/zoomFrameset.ASP?DjID=839&SDID=757&vel=V. (pristupljeno 10. listopada 2019. 9:50).
87. Pismo Dušana Plavšića Vinku Vošickom od 7. ožujka 1924. sskranjcevic.hr/pregled/zoom/zoomFrameset.ASP?DjID=838&SDID=753&vel=M (pristupljeno 10. listopada 2019. 9:40).
88. Pismo Dušana Plavšića Vinku Vošickom od 7. veljače 1924. sskranjcevic.hr/pregled/zoom/zoomFrameset.ASP?DjID=561&SDID=412&vel=V, (pristupljeno 10. listopada 2019. 9:40).
89. Pismo Filipa Lipšića Pavlu Rakošu od 30. studenoga 1920., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
90. Pismo Gjura Džamonje Vinku Vošickom od 15. listopada 1909., arhiv Muzeja grada Koprivnice.

91. Pismo Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 10. srpnja 1914., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
92. Pismo Jaroslava Merhauta Pavlu Rakošu od 23. travnja 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
93. Pismo Josipa S. Bognera Miroslavu Krleži od 16. siječnja 1924./ Pismo Miroslava Krleže Vinku Vošickom. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
94. Pismo Karela Vačlene Vinku Vošickom od 17. kolovoza 1908., arhiv Muzeja grada Koprivnice.
95. Pismo Karela Vačlene Vinku Vošickom od 17. kolovoza 1908., arhiva Muzeja grada Koprivnice.
96. Pismo Karela Vačlene Vinku Vošickom od 22. prosinca 1907., arhiv Muzeja grada Koprivnice.
97. Pismo Karela Vačlene Vinku Vošickom od 22. prosinca 1908., arhiv Muzeja grada Koprivnice.
98. Pismo Karela Vačlene Vinku Vošickom od 31. prosinca 1906., arhiv Muzeja grada Koprivnice.
99. Pismo Karela Vačlene Vinku Vošickom od 6. ožujka 1909., arhiv Muzeja grada Koprivnice.
100. Pismo Karela Vačlene Vinku Vošickom od 9. listopada 1909., arhiv Muzeja grada Koprivnice.
101. Pismo Lavoslava Kleina Jaroslavu Merhautu od 22. veljače 1911. Hrvatski državni arhiv. Fond HR-HDA-786-Razne obitelji.
102. Pismo Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 1. srpnja 1915., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
103. Pismo Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 16. srpnja 1914., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
104. Pismo Lavoslava Weissa Pavlu Rakošu od 3. srpnja 1914., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
105. Pismo Mihovila Tomca Pavlu Rakošu od 31. travnja 1919., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
106. Pismo Mihovila Tomca Pavlu Rakošu od 16. kolovoza 1919., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
107. Pismo Mihovila Tomca Pavlu Rakošu od 5. listopada 1919., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
108. Pismo Mihovila Tomca Pavlu Rakošu od 6. svibnja 1920., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
109. Pismo Milana Ljeskovca Vinku Vošickom od 1. lipnja 1946. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
110. Pismo Milana Ljeskovca Vinku Vošickom od 24. lipnja 1946., vlastita arhiva.
111. Pismo Milana Ljeskovca Vinku Vošickom od 24. lipnja 1946., vlastita arhiva.
112. Pismo Miroslava Krleže Vinku Vošickom od 31. kolovoza 1957. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
113. Pismo Miroslava Svobode Pavlu Rakošu od 26. travnja 1919., Državni arhiv u Osijeku. HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
114. Pismo nakladnika Ewald & Co. Vinku Vošickom od 12. lipnja 1923. Arhiva autora.
115. Pismo nakladnika Ewald & Co. Vinku Vošickom od 8. listopada 1923. Arhiva autora.
116. Pismo nakladnika Ewald & Co. Vinku Vošickom od 5. studenoga 1923. Arhiva autora.

117. Pismo preporuke K. Simona Vinku Vošickom od 10. travnja 1904. Arhiv Muzeja grada Koprivnice.
118. Pismo preporuke Karela Vačlene Vinku Vošickom od 19. kolovoza 1910. Arhiv Muzeja grada Koprivnice.
119. Pismo preporuke Rudolfa Petersona Vinku Vošickom od 30. lipnja 1905. Arhiv Muzeja grada Koprivnice.
120. Pismo R. F. Magjera Dušanu Plavšiću od 21. veljače 1924. (sskranjcevic.hr/pregled/zoom/zoomFrameset.ASP?DjID=847&SDID=763&vel=V, pristupljeno 10. listopada 2019. 10:15).
121. Pismo Rade Miletića Slavici Vošicki od 7. prosinca 1959. Arhiva Miroslava Vlahovića.
122. Pismo S. Malich Pavlu Rakošu od 15.5. 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
123. Pismo S. Malich Pavlu Rakošu od 27. 4. 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
124. Pismo S. Malich Pavlu Rakošu od 31. 5. 1918., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
125. Pismo S. Malich Pavlu Rakošu od 6. ožujka 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
126. Pismo S. Malich Pavlu Rakošu od 7. 1. 1918., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
127. Pismo Sächsische Cartonnagen-Maschinenn-Actien Geselschafta Georgu Rübneru od 27. srpnja 1921. HR-DAVŽ-648. Gradsko poglavarstvo Koprivnica, Redovni spisi, br. 5946/1921.
128. Pismo Stjepana Kukeca Vinku Vošickom od 28. lipnja 1943. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
129. Pismo Stjepana Kukeca Vinku Vošickom od 14. srpnja 1943. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
130. Pismo Stjepana Kukeca Vinku Vošickom od 20. listopada 1943. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
131. Pismo Vinka Vošickog Dušanu Plavšiću od 22. veljače 1924. (sskranjcevic.hr/pregled/zoom/zoomFrameset.ASP?DjID=870&SDID=785&vel=V (pristupljeno 10. listopada 2019. 10:30)).
132. Pismo Vinka Vošickog Narodnom odboru Koprivnice od 21. veljače 1947. kojim poklanja tiskaru. Arhiva Miroslava Vlahovića.
133. Pismo Vinka Vošickog o otkupu knjiga od 5. siječnja 1945. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
134. Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 10. 2. 1920., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
135. Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 11. 2. 1919., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
136. Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 12. 3. 1919., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
137. Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 14. 9. 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
138. Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 15. 3. 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
139. Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 15. 5. 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.

140. Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 16. 2. 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
141. Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 16. 4. 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
142. Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 18. 3. 1919., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
143. Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 2. 6. 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
144. Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 20. (ili 26.) 9. 1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
145. Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 23. 10. 1916., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
146. Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 23.11. 1922., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
147. Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 26. 8. 1919., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
148. Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 31.1. 1918., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
149. Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 6.3. 1923., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
150. Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 8. 2.1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
151. Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 8. 3.1917., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
152. Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 8. 4. 1919., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
153. Pismo Vinka Vošickog Pavlu Rakošu od 9. 8. 1918., Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 2.1. Korespondencija, kutija br. 2.
154. Pismo Vinka Vošickog Stjepanu Kukecu. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
155. Pismo Vinka Vošickog Vojnom tužilaštvu u Zagrebu od 11. listopada 1952. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
156. Popis inventara knjižotiskare i knjigovežnice Vinka Vošickog iz 1923.[?]. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
157. Popis inventara tiskare Vošicki Vinka u Koprivnici od 4. ožujka 1947. Arhiva Miroslava Vlahovića.
158. Potvrda Gradskog načelstva u Koprivnici od 14. kolovoza 1929. Vinku Vošickom o dobivanju državljanstva Kraljevine SHS. Dokument broj 6438/1929. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
159. Potvrda Gradskog načelstva u Koprivnici 576/1932 za reviziju radnji od 2. svibnja 1932. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
160. Potvrda Gradskog odbora J. N. F.-a od 15. studenoga 1945. o primitku 4 518 dinara od knjižare Vošicki za izborni fond. Arhiva Miroslava Vlahovića.
161. Potvrda Komande mjesta u Koprivnici o oduzimanju pisaćeg stroja i ladica sa slovima. Arhiva Miroslava Vlahovića.
162. Potvrda Kraljevskog redarstvenog povjereništva u Koprivnici od 28. travnja 1928. o najavi izlaženja *Domaćeg ognjišta*. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
163. Potvrda o predaji boje Oblasnom komitetu K.P.H. za Zagrebačku oblast. Arhiva Miroslava Vlahovića.
164. Poziv za otvorenje Muzeja grada Koprivnice dana 27. srpnja 1951. Arhiva Miroslava Vlahovića.

165. Rješenje broj 15145/47 o odjavi Vošickijeve trgovine od 15. rujna 1947. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
166. Rješenje Narodnog odbora općine Koprivnica, Odsjeka za narodno zdravlje i socijalnu zaštitu broj 3933-VI-1957 od 22. svibnja 1957. kojim se Vinku Vošickom dodjeljuje mjesečna pomoć za uzdržavanje. Arhiva Miroslava Vlahovića.
167. Rješenje o odjavi Vošickijevog obrta broj 9493-1947 izdanom od Kotarskog narodnog odbora Koprivnica 2. studenoga 1947. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
168. Rješenje zahtjeva Vinka Vošickog za invalidskom mirovinom, broj IM-2259/II., izdanom od Kotarskog zavoda za socijalno osiguranje Koprivnica 14. prosinca 1955. Arhiva Miroslava Vlahovića.
169. Rukopis autobiografije Pavla Rakoša, Državni arhiv u Osijeku, HR-DAOS-947/1, 1.1. Osobna i obiteljska dokumentacija, kutija br. 1.
170. Stanovna prijava od 26. srpnja 1945. Tiskara Vinko Vošicki. Arhiva Ivana Zvijerca.
171. Stanovna prijava od 30. prosinca 1945. Tiskara Vinko Vošicki. Arhiva Ivana Zvijerca.
172. Svjedočba čudorednosti za Jaroslava Merhauta od 21. veljače 1907. Hrvatski državni arhiv. Fond HR-HDA-786-Razne obitelji.
173. Ugovor između Dragutina Rygala i Vinka Vošickog o pokretanju tvornice kuverata i papirnate robe. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
174. Ugovor između Miroslava Krleže i Vinka Vošickog od 8. kolovoza 1923. o izdavanju *Književne republike*. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
175. Ugovor između Vinka Vošickog i Eberharda Rübnera iz 1921. HR-DAVŽ-648. Gradsko poglavarstvo Koprivnica, Redovni spisi, br. 6078/1921.
176. Ugovor između Vinka Vošickog i Zlatka Špoljara o preuzimanju i uređivanju *Zagrebačkog ilustrovanog lista*. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
177. Ugovor između Vošickog, Begovića i Krleže o izdavanju *Novela* u Svjetskoj biblioteci. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
178. Ugovor o izdavanju djela Karla Maya između Slavice Vošicki i Novinsko-izdavačkog poduzeća „Glas Podravine“ od 4. siječnja 1962. godine. Arhiva Miroslava Vlahovića.
179. Ugovor o prodaji autorskih prava za djela Karla Maya između Slavice Vošicki i Stjepana Španičeka od 26. veljače 1961. Arhiva Miroslava Vlahovića.
180. Ugovor o učenju između Vinka Vošickog i Franje Markovića o uzimanju na učenje Mije Markovića. HR-DAVŽ-648. Gradsko poglavarstvo Koprivnica, Redovni spisi, br. 8439/1932.
181. Uredovna potvrda Gradskog poglavarstva od 10. prosinca 1925. o primitku u zavičajnu vezu. Dokument broj 8821-1925. Arhiva Muzeja grada Koprivnice,
182. Uredovna svjedočba Gradskog poglavarstva u Koprivnici od 29. kolovoza 1923., broj 5314/1923. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
183. Uredovna svjedočba od 27. prosinca 1921. kojom Gradsko poglavarstvo u Koprivnici potvrđuje da nema prepreka opciji državljanstva Kraljevine SHS. Dokument broj 6559-1921. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
184. Uredovna svjedočba Kraljevskog redarstvenog povjereničtva za grad Koprivnicu od 29. kolovoza 1923. izdana Vinku Vošickom u svrhu dobivanja državljanstva. Broj 1908-1925. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
185. Uredovna svjedočba Kraljevskog redarstvenog povjereničtva za grad Koprivnicu od 22. siječnja 1926. izdana Vinku Vošickom u svrhu dobivanja državljanstva. Broj 497-1926. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

186. Uredovna svjedočba Kraljevskog redarstvenog povjereništva za grad Koprivnicu od 18. svibnja 1929. izdana Vinku Vošickom u svrhu dobivanja državljanstva. Broj 2059-1929. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
187. Uvjerenje o nekažnjavanju Vinka Vošickog izdano od Narodnog odbora kotara Koprivnica, Odjela za unutarnje poslove, broj II-4233-504 1954, izdano 9. srpnja 1954. Arhiva Miroslava Vlahovića.
188. Zahvalnica zaposlenika Gradske tiskare u Koprivnici Vinku Vošickom prilikom odlaska u mirovinu od 18. travnja 1949. Arhiva Miroslava Vlahovića.
189. Zaključak Kotarske komisije broj 392 od 19. rujna 1945. o ratnoj šteti pričinjenoj Vinku Vošickom. Arhiva Miroslava Vlahovića.
190. Zapisnik o pretresu knjižare od 25. travnja 1947. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
191. Zapisnik o preuzimanju boje od Vinka Vošickog 23. siječnja 1944. Arhiva Miroslava Vlahovića.
192. Zapisnik o preuzimanju papira i ćiriličnih slova od Vinka Vošickog 9. veljače 1944. Arhiva Miroslava Vlahovića.
193. Zapisnik o preuzimanju Vošickijeve tiskare i knjižare od strane NO-a Koprivnica. Arhiva Miroslava Vlahovića.
194. Zapisnik o rekviriranju tiskarskog stroja, papira iz tiskare Vošicki 9. veljače 1944.
195. Zapisnik od 16. studenog 1921. opisan kod gradskog poglavarstva u Koprivnici. HR-DAVŽ-648. Gradsko poglavarstvo Koprivnica, Redovni spisi, br. 5946/1921.
196. Zapisnik sjednice koprivničkog gradskog zastupstva od 19. svibnja 1927. HR-DAVŽ-648. Gradsko poglavarstvo Koprivnica, 1.1. Zapisnici sjednica Gradskog zastupstva.
197. Životopis Vinka Vošickog od 14. prosinca 1952. Muzej grada Koprivnice.

Grada – nabava strojeva 1943./1944.

1. Dopis Državnog sekretarijata za poslove finansija FNRJ Vinku Vošickom od 16. rujna 1960. Arhiva autora.
2. Dopis Prve hrvatske štedionice Vinku Vošickom o isteku uvozne dozvole od 2. lipnja 1943. Arhiva autora.
3. Dopis Pučke štedionice d.d. Koprivnica Vinku Vošickom od 26. veljače 1943. Arhiva autora.
4. Dopis Pučke štedionice d.d. Koprivnica Vinku Vošickom od 4. ožujka 1943. Arhiva autora.
5. Dopis Pučke štedionice d. d. Vinku Vošickom od 9. lipnja 1943. Arhiva autora.
6. Dopis Pučke štedionice d. d. Vinku Vošickom od 9. listopada 1943. Arhiva autora.
7. Dopis Pučke štedionice d. d. Vinku Vošickom od 14. srpnja 1945. Arhiva autora.
8. Dopis tvrtke Maschinenfabrik A. Hogenforst Vinku Vošickom od 1. lipnja 1943. Arhiva autora.
9. Dopis tvrtke Maschinenfabrik A. Hogenforst Vinku Vošickom od 28. lipnja 1943. Arhiva autora.
10. Dopis tvrtke Maschinenfabrik A. Hogenforst Vinku Vošickom od 2. kolovoza 1943. Arhiva autora.
11. Dopis tvrtke Schenker & Co. Friedrichu Walteru Mülleru od 11. siječnja 1944. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
12. Dopis tvrtke Schenker & Co. od 22. studenoga 1943. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

13. Dopis tvrtke Friedrich Walter Müller Vinku Vošickom od 19. lipnja 1943. Arhiva autora.
14. Dopis tvrtke Friedrich Walter Müller Vinku Vošickom od 8. rujna 1943. Arhiva autora.
15. Dopis Typografa Nakladno-grafičkom zavodu Vinko Vošicki od 23. veljače 1943. Arhiva autora.
16. Dopis Typographa Vinku Vošickom od 11. ožujka 1943. Arhiva autora.
17. Dopis Typographa Vinku Vošickom od 8. travnja 1943. Arhiva autora.
18. Dopis Typographa Vinku Vošickom od 5. svibnja 1943. Arhiva autora.
19. Dopis Typographa Vinku Vošickom od 26. svibnja 1943. Arhiva autora.
20. Dopis Vinka Vošickog Pučkoj štedionici d.d. od 9. listopada 1943. Arhiva autora.
21. Dopis Vinka Vošickog tvrtki Maschinenfabrik A. Hogenforst od 19. srpnja 1943. Arhiva autora.
22. Dopis Vinka Vošickog Typographu od 31. srpnja 1943. Arhiva autora.
23. Dopis Vinka Vošickog Typographu od 10. ožujka 1943. Arhiva autora.
24. Molba Vinka Vošickog Ministarstvu narodnog gospodarstva za uvoz stroja stroja za ofsetni tisak XRax od tvrtke A. Hogenforst od 4. lipnja 1943. Arhiva autora.
25. Molba za produljenje roka opravdanja unapredne doznake od 13. srpnja 1943. Arhiva autora.
26. Nepotpisano pismo Vinka Vošickog Typographu od 2. ožujka 1943. Arhiva autora.
27. Pismo Rudolfa Pinkasa Vinku Vošickom od 5. siječnja 1960. Arhiva autora.
28. Pismo tvrtke Friedrich Walter Müller Vinku Vošickom od 12. lipnja 1944. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
29. Popis rezervnih dijelova tvrtke Gebrüder Brehmer iz Leipziga za Brehmers Draht-Buchheftmaschine Nr. 12 und 12 ½. Arhiva autora.
30. Potvrda Ministarstva narodnog gospodarstva NDH Vinku Vošickom o plaćanju pristojbe na uvoz od 16. travnja 1943. Arhiva autora.
31. Potvrda Ministarstva narodnog gospodarstva NDH o plaćanju pristojbe na uvoz od 5. lipnja 1943. Arhiva autora.
32. Potvrda o podrijetlu strojeva tvrtke Maschinenlager Friedrich Walter Müller od 18. svibnja 1943. Arhiva autora.
33. Potvrda Pučke štedionice d.d. Koprivnica o pologu uplate berlinskom Typographu od 18. veljače 1943. Arhiva autora.
34. Potvrda Pučke štedionice d.d. Koprivnica Vinku Vošickom o uplati razlike od 5. ožujka 1943. Arhiva autora.
35. Potvrda Pučke štedionice d.d. Koprivnica Vinku Vošickom o doznaci njemačkim kliringom u korist F. W. Müllera od 2. srpnja 1943. Arhiva autora.
36. Potvrda Pučke štedionice d. d. od 22. srpnja 1943. Vinku Vošickom o pologu sredstava. Arhiva autora.
37. Potvrda Pučke štedionice d.d. Koprivnica Vinku Vošickom o uplati sredstava od 8. lipnja 1943. Arhiva autora.
38. Potvrda Pučke štedionice d.d. Vinku Vošickom o uplati od 26. kolovoza 1943. Arhiva autora.
39. Prenosna isprava tvrtke Hrvatsko Schenker d.d. od 21. lipnja 1943. Arhiva autora.
40. Račun tvrtke Hrvatsko Schenker d. d. broj 6560 Nakladno grafičkom zavodu Vinko Vošicki od 9. srpnja 1943.
41. Račun tvrtke Maschinenlager Friedrich Walter Müller br. 2939 od 18. svibnja 1943. Arhiva autora.
42. Račun Typografa Nakladno-grafičkom zavodu Vinko Vošicki od 23. veljače 1943. Arhiva autora.
43. Račun Typographa od 26. svibnja 1943. Arhiva autora.

44. Specifikacija vrijednosti robe za naplatu skupnog poreza od 1. lipnja 1943. Arhiva autora.
45. Uvozna dozvola Ministarstva narodnog gospodarstva NDH Vinku Vošickom od 16. travnja 1943., koja mijenja dozvolu od 9. veljače 1943. Arhiva autora.
46. Uvozna dozvola Ministarstva narodnog gospodarstva NDH Vinku Vošickom od 4. lipnja 1943. Arhiva autora.
47. Uvozna dozvola Ministarstva narodnog gospodarstva NDH Vinku Vošickom od 26. lipnja 1943. Arhiva autora.
48. Uvozna dozvola Ministarstva narodnog gospodarstva NDH Vinku Vošickom od 15. svibnja 1944. Arhiva autora.
49. Uvozno očitovanje od 1. srpnja 1943. Arhiva autora.
50. Zahtjev Vinka Vošickog Pučkoj štedionici d. d. za doznaku sredstava od 17. srpnja 1943. Arhiva autora.

Izvori

1. Analfabetski tečaj. *Demokrat*, broj 18, god. I, 15. lipnja 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 3.
2. Aralica, Ivan. 1988. *Okvir za mržnju*. Znanje. Zagreb. II. izdanje.
3. Arcibašev, Mihail. 1919. *Krvava mrlja. Jutarnje sjene*. Tisak i naklada Lav. Weiss-a. Bjelovar
(<https://library.foi.hr/lib/knjiga.php?B=1&H=&E=E9999&V=&lok=&zbi=&item=X01620&nivo=990002&upit=0000009394#>, pristupljeno 5. lipnja 2023. 17:35).
4. Arcybašev, Mihail Petrovič. 1927. *Žena*. Nakladna knjižara Vinka Vošickog. Koprivnica.
5. Arena Verlag GmbH. Arena Verlag. <https://www.arena-verlag.de/artikel/es-war-einmal-978-3-401-08399-5> (pristupljeno 3. travnja 2018. 17:15)
6. Balzac, Honoré de. 1919. *Žrtva žene*. Tisak i naklada V. Vošicki-a. Koprivnica.
7. Balzac, Honoré de. 1946. *Tri pripovijetke*, Matica hrvatska. Zagreb.
8. Baza razglednica.
https://library.foi.hr/razglednice/index.php?page=prikaz&iz=&iv=10&izd=1&izd_vl=20&izdavac=JAROSLAV%20MERHAUT (pristupljeno 21. veljače 2020. 16:49.)
9. Benett, Arnold. 1924. *Ljubav i prijestolje*. Izdanje nakladne knjižare V. Vošicki. Koprivnica.
10. Blumental, M. 1920. *Spavanje i san*. Izdanje knjižare Vinka Vošickog. Koprivnica.
11. Copenrath Online GmbH. Copenrath & Die Spiegelburg Online shop. <https://www.spiegelburg-shop.de/produkt/3754/es-war-einmal-mein-erstes-grosses-maerchenbuch/> (pristupljeno 3. travnja 2018. 17:45).
12. *Čarobno vrelo*, tečaj III., broj 2. 1. listopada 1925. Arhiv Muzeja grada Koprivnice.
13. *Demokrat*, broj 1, god. I, 16. veljače 1919. Arhiv Muzeja grada Koprivnice.
14. *Demokrat*, broj 4, god. I, 9. ožujka 1919. 4. Arhiv Muzeja grada Koprivnice.
15. *Demokrat*, broj 7, god. I, 30. ožujka 1919. 2. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
16. *Demokrat*, broj 8, god. I, 6. travnja 1919. 2. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
17. *Demokrat*, broj 16, god. I, 1. lipnja 1919. 4. Arhiv Muzeja grada Koprivnice.
18. *Demokrat*, broj 18, god. I, 15. lipnja 1919. 4. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
19. *Demokrat*, broj 41, god. I, 23. studenoga 1919. 3. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
20. *Demokrat*, broj 5, god. II, 1. veljače 1920. 3. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
21. *Demokrat*, broj 21, god. II, 23. svibnja 1920. Arhiv Muzeja grada Koprivnice.
22. *Demokrat*, broj 50, god. II, 12. prosinca 1920. 2. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.

23. Deutsche Nationalbibliothek. Deutsche Nationalbibliothek. <https://portal.dnb.de/opac.htm?method=showFullRecord¤tResultId=%22verlagshaus%22+and+%22freya%22%26any¤tPosition=1917> (pristupljeno 27. ožujka 2018. 18:30).
24. Divljim Kudistanom/ Karlo May. <https://plus.sr.cobiss.net/opac7/bib/40437255#full> (pristupljeno 20. svibnja 2020. 18:00.)
25. *Domaće ognjište*, broj 1., 1928. Naklada knjižare Vošicki. Koprivnica.
26. Duda, Dean. 2007. Od Servantesa do Kafke. [Intervju s Milivojem Solarom]. *Sarajevske sveske*. 17. 48-57.
27. Dušan Plavšić. <http://www.sskranjcevic.hr/djela.ASP?PisID=1&KatID=126> (pristupljeno 5. studenoga 2020. 12:50).
28. Gregorčić, Vilim. 1927. *Hrvatsko-španjolski učitelj. Priručna knjižica za početnike i naše iseljenike u Argentini*. II. ispravljeno izdanje. Naklada knjižare Jar. Merhaut. Zagreb.
29. Grimm, Jacob i Wilhelm. 2012. *Zlatne Grimmove bajke*. Mozaik knjiga. Zagreb.
30. Gusarski kapetan/ Karlo May. <https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=1&searchById=1&sort=0&spid=1&spv=0=gusarski+kapetan&selectedId=971020101> (pristupljeno 2. travnja 2020. 17:25).
31. Hrvat: prigodne hrvatske novine, 1, 3, listopad 1937.
32. Hrvatski domobran, godina 1, 1, kolovoz 1941.
33. <http://mso.hr/essekiana/index.php?page=117> (pristupljeno 27. siječnja 2021. 15:30).
34. <https://www.antikvarijatz.hr/knjige/novele/34742/> (pristupljeno 27. srpnja 2022. 16:03).
35. <https://www.sumari.hr/sumari/leks.asp?id=10561&i=H%8A%8EL3> (pristupljeno 15. lipnja 2023. 22:50).
36. <https://www.zvab.com/J%C3%BCrgen-Peters-Schiffsjunge-Jahren-Welt%20o.A/17592657571/bd> (pristupljeno 5. srpnja 2023. 16:00)
37. Ima neka tajna veza - 'Koráb korálový'. <http://www.books.hr/vijesti/sve/ima-neka-tajna-veza-kor%C3%A1b-kor%C3%A1lov%C3%BD> (pristupljeno 30. travnja 2018. 21:15).
38. Jacobsen, Jens Peter. 1921. *Hitac u magli*. Merkur. Zagreb.
39. Jatrebov Kljun: lovac na krzna/ Karl May. <https://katalog.zaki.com.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=8&searchById=1&sort=3&spid=1&spv=0=may+karl&selectedId=63001432> (pristupljeno 19. svibnja 2020. 19:30)
40. Jirásek, Alois. 1914. *U tudjim službama*. Nakladna knjižara Jar. Merhauta. Zagreb.
41. Jirásek, Alois. 1917. *U tudjim službama*. Nakladna knjižara Jaroslava Merhauta. Zagreb.
42. Jirásek, Alois. 1921. *Filozofska historija*. Knjižara Vinka Vošickog. Koprivnica.
43. Kapetan Kaiman/ Karl May. <https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=5&searchById=1&sort=3&spid=1&spv=0=Karl+May&selectedId=248010727> (pristupljeno 20. svibnja 2020. 17:00.)
44. Karl May – Dreamer, best-selling author and visionary. Biography & Works. <https://www.karl-may-museum.de/en/collections/karl-may/biography-works/> (pristupljeno 20. ožujka 2020. 13:52).
45. *Karlo May: Od Bagdada u Stambul*. U *Dom i svijet*, broj 19, godina XXXVI, 1. listopada 1923. 325.

46. Knez sa Tahitija: putna pustolovina sa Tihog oceana. May, Karl, 1842-1912. <https://plus.si.cobiss.net/opac7/bib/search?q=may+karl&db=cobib&sort=pyd&mat=bo oks&start=450> (pristupljeno 21. svibnja 2020. 14:52.)
47. Knez sa Tahitija: putna pustolovina sa Tihog oceana/ Karlo May. <https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=1&searchById=1&sort=0&spid0=1&spv0=knez+sa+tahitija&selectedId=755006553> (pristupljeno 2. travnja 2020. 17:20).
48. *Književni oglas! 1941.* Nakladna knjižara Vinka Vošickog u Koprivnici. Koprivnica: Tisak V. Vošicki. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
49. Književni viestnik izdavačke knjižare Vinka Vošickog u Koprivnici. Sezona 1922. Popis knjiga.
50. Književni vijestnik izdavačke knjižare Vinka Vošickog u Koprivnici. Sezona 1920., arhiv Muzeja Grada Koprivnice.
51. Književni vijestnik izdavačke knjižare Vinka Vošickog u Koprivnici. Sezona 1922., arhiv Muzeja Grada Koprivnice.
52. *Književni vjesnik izdavačke knjižare Vinka Vošickog u Koprivnici. 1922. Jesen.* Koprivnica: Tisak V. Vošicki. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
53. *Književni vjesnik izdavačke knjižare Vinka Vošickog u Koprivnici. 1924. Jesen.* Koprivnica: Tisak V. Vošicki. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
54. Kralj petroleja: roman iz divljeg američkog zapada. <https://plus.si.cobiss.net/opac7/bib/1536570857#full> (pristupljeno 19. travnja 2020. 19:30.)
55. Kranjčević, Silvije Strahimir. 1921. *Život i probrane pjesme.* Knjižara V. Vošickog. Koprivnica.
56. Krleža, Miroslav. 2022. *Hiljadudevetstošezdesete.* Fraktura. Zaprešić.
57. Kroz pustinju/ Karlo May. http://katalog.nsk.hr/F/GNCT91BERU9EX7583RXPV88YD8EK2MF83ITA3VL9KI VNI2FKVP-15452?func=full-set set&set_number=017339&set_entry=000019&format=999 (pristupljeno 2. travnja 2020. 17:05.)
58. Kroz zemlju Šćipetara. <http://library.foi.hr/lib/knjiga.php?B=20&H=&E=&V=&lok=&zbi=&item=5794&upit=1924> (pristupljeno 1. svibnja 2020. 13:35.)
59. Kuang-Lu ili Razbojnici na Žutoj rijeci: putopis iz Kine/ Karl May. <https://katalog.zaki.com.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=1&searchById=1&sort=0&spid0=1&spv0=Kuang+- +Lu+ili+Razbojnici+na+%c5%bdutoj+rijeci&selectedId=5005385> (pristupljeno 2. travnja 2020. 18:05.)
60. Kuzel, Vladimir. Winetou u glazbenom svijetu. [Razgovor s Milanom Šimunovićem Bracom.]. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LI, broj 52-53, 27. prosinca 1996. 14.
61. Lažni sinovac: pustolovine po kopnu i moru/ Karl May. <https://katalog.zaki.com.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=1&searchById=1&sort=0&spid0=1&spv0=La%c5%beni+sinovac&selectedId=183010668> (pristupljeno 2. travnja 2020. 18:30.).
62. Lektira o lektiri. *Narodni list*, god. III., broj 718, 1. listopada 1947.
63. Ljubo Babić – Antologija. <http://www.moderna-galerija.hr/ljubo-babic/> (pristupljeno 4. kolovoza 2018. 13:25).
64. *Mačak Malkin i druge priče.* IV. izdanje. 19??. Izdanje nakladne knjižare V. Vošickoga u Koprivnici. Koprivnica.

65. May, Karl (192?) *Winnetou (Crveni gentleman)*. U *Pučko štivo*, broj 15, godina III. Nakladna knjižara Vinka Vošickog. Koprivnica. Arhiva Muzeja grada Koprivnice.
66. May, Karl. 19??. *Duh Llana Estekada*. Nakladna knjižara Jar. Merhauta. Zagreb.
67. May, Karl. 19??. *Vinnetou. Crveni Gentleman*. I-III. Nakladna knjižara Jar. Merhaut-a. Zagreb.
68. May, Karl. 192?. *Weihnacht*. Karl May Verlag. Radebeul bei Dresden.
69. May, Karl. 1924.? *Kroz zemlju Šćipetara*. Izdanje nakladne knjižare V. Vošickog. Koprivnica.
70. May, Karl. 1925. *Winnetouovi baštinici*. Izdanje nakladne knjižare V. Vošickog. Koprivnica.
71. May, Karl. 1925. *Žut*. Izdanje nakladne knjižare V. Vošickog. Koprivnica.
72. May, Karl. 1925?. *Winnetou*. I. dio. Izdanje nakladne knjižare Vinka Vošickog. Koprivnica. Zbirka Vošicki, Knjižnica i čitaonica *Fran Galović* Koprivnica.
73. May, Karl. 1927. *Proffesor Vitzliputzli*. Karl May Verlag. Radebeul bei Dresden.
74. May, Karl. 1927. *Winnetou*. II. dio. Izdanje nakladne knjižare Vinka Vošickog. Koprivnica. Zbirka Vošicki, Knjižnica i čitaonica *Fran Galović* Koprivnica.
75. May, Karl. 1929. *Satan i Iskariot*. I-III. dio. Izdanje nakladne knjižare Vinka Vošickog. Koprivnica.
76. May, Karl. 1929. *Winnetou*. III. dio. Izdanje nakladne knjižare Vinka Vošickog. Koprivnica. Zbirka Vošicki, Knjižnica i čitaonica *Fran Galović* Koprivnica.
77. May, Karl. 1929. *Winnetou*. III. dio. Izdanje nakladne knjižare Vinka Vošickog. Koprivnica. Zbirka Vošicki, Knjižnica i čitaonica *Fran Galović* Koprivnica.
78. May, Karl. 1939. *Der Fremde aus Indien*. Karl May Verlag. Radebeul bei Dresden.
79. Morović, Niko. 192?. *Vinsko suđe*. Nakladna knjižara Vinka Vošickoga. Koprivnica.
80. *Märchen von Wilhelm Hauff*. Es war einmal. 192?. Verlagshaus Freya. Heidenau-Nord.
81. Našim cienjenim mušterijama i drugovima na znanje. *Podravska hrvatska straža*, godina II, broj 19, 13. svibnja 1911. 2.
82. Natuknica aprovizacija. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=3412> (pristupljeno 3. listopada 2018. 21:07).
83. Natuknica Barac, Antun. <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1253> (pristupljeno 4. siječnja 2020. 11:43).
84. Natuknica Bjørnstjerne Martinius Bjørnson. <https://www.britannica.com/biography/Bjornstjerne-Bjornson> (pristupljeno 2. siječnja 2020. 20:52)
85. Natuknica Cislajtanija. <http://proleksis.lzmk.hr/15466/> (pristupljeno 2. studenoga 2018. 14:02).
86. Natuknica Černiševski, Nikolaj Gavrilovič. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=13294> (pristupljeno 9. ožujka 2020. 17:26.)
87. Natuknica Dlustuš, Ljuboje. <http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=55850>, (pristupljeno 5. studenoga 2020. 12:33)
88. Natuknica D'Annunzio, Gabrielle. <https://proleksis.lzmk.hr/16850/> (pristupljeno 9. ožujka 2020. 20:15.).
89. Natuknica Dominković, Kristo P. <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=5153> (pristupljeno 2. ožujka 2020. 17:33.)
90. Natuknica Društvo sv. Mohora za Istru. <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=752> (pristupljeno 21. svibnja 2020. 14:55.)
91. Natuknica Ferenc Herczeg. <https://www.britannica.com/biography/Ferenc-Herczeg> (pristupljeno 3. ožujka 2020. 15:55.)

92. Natuknica Gaboriau, Émile. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=20942> (pristupljeno 2. ožujka 2020. 18:44.)
93. Natuknica Havlasa, Jan. <https://proleksis.lzmk.hr/25662/> (pristupljeno 2. ožujka 2020. 20:10.)
94. Natuknica Horvatin, Kamilo. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=26225> (pristupljeno 27. veljače 2020. 17:02.)
95. Natuknica Johan Bojer. <https://www.britannica.com/biography/Johan-Bojer> (pristupljeno 29. veljače 2020. 16:06).
96. Natuknica Kersnik, Janko. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=31285>, (pristupljeno 6. travnja 2022. 21:55).
97. Natuknica Kugli, Stjepan. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34442>, (pristupljeno 2. studenoga 2018. 14:56).
98. Natuknica Magjer, Rudolfo Franjin. <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11997> (pristupljeno 6. travnja 2022. 18:45).
99. Natuknica Matilde Serao. <https://www.britannica.com/biography/Matilde-Serao> (pristupljeno 2. ožujka 2020. 21:00.)
100. Natuknica Miškatović, Josip. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=41229>, (pristupljeno 5. travnja 2022. 22:05).
101. Natuknica Obznana. <http://proleksis.lzmk.hr/39401/> (pristupljeno 26. ožujka 2018. 17:15).
102. Natuknica Pitigrilli. <https://www.hrleksikon.info/definicija/pitigrilli.html> (pristupljeno 3. siječnja 2020. 17:36)
103. Natuknica Scott, Sir Walter. <https://www.oxforddnb.com/display/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-24928> (pristupljeno 5. ožujka 2018., 15:20).
104. Natuknica Strajnić, Kosta. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58305> (pristupljeno 4. kolovoza 2018. 13:18).
105. Natuknica Špiljak, Mika. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=59840> (pristupljeno 22. studenoga 2019. 15:26)
106. Natuknica The Nobel Prize in Literature 1903. <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/1903/bjornson/facts/> (pristupljeno 2. siječnja 2020. 21:00)
107. Natuknica Zola, Émile. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67376>, (pristupljeno 23. veljače 2020. 18:00).
108. Neimarević, Ante. 1946. *Zbrka oko načelnika*. Nakladna knjižara Vinka Vošickog. Koprivnica.
109. Nova biblioteka. 1923. *Savremenik. Mjesečnik Društva hrvatskih književnika za god. 1923*. Zagreb. 290-291.
110. Od Bagdada u Stambul/ Karlo May. <http://opak.crolib.hr/cgi-bin/wero.cgi?q=560211079544> (pristupljeno 2. travnja 2020. 18:00.)

111. Old Surehand/ Karl May.
<https://katalog.kgz.hr/pagesResults/rezultati.aspx?&searchById=1&sort=3&spid0=1&spv0=Karl+May¤tPage=5> (pristupljeno 20. svibnja 2020. 17:15.)
112. Opasno poznanstvo: prijevod s njemačkoga/ pripovijest Karla Maya.
<https://katalog.zaki.com.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=1&searchById=1&sort=0&spid0=1&spv0=Opasno+poznanstvo&selectedId=371007139>
 (pristupljeno 2. travnja 2020. 18:10.)
113. *Opium ubojica. Putne pustolovine Kurta Gafrana.* Izdanje nakladne knjižare Vinka Vošickoga. Koprivnica.
114. Otimač djevojaka/ Karlo May.
<http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000531113> (pristupljeno 1. travnja 2020. 16:30.)
115. Otimač djevojaka: pripoviedka/ Karlo May.
http://katalog.nsk.hr/F/738CK81GT6UPXFST6ARPQ79G223CJMBRVU2FKSQK6B JJBGX8SB-12691?func=full-set set&set_number=017040&set_entry=000002&format=999 (pristupljeno 1. travnja 2020. 16:25.)
116. Pitigrilli. 1925. *Djevica od 18 karata.* Humoristička knjižnica. Zagreb.
117. *Podravac*, godina I, broj 1, 26. listopada 1918. 1.
118. *Podravska hrvatska straža*, godina II, broj 10, 11. ožujka 1911. 3.
119. *Podravska hrvatska straža*, godina II, broj 11, 18. ožujka 1911. 3.
120. *Podravska hrvatska straža*, godina II, broj 14, 8. travnja 1911. 3.
121. *Podravska hrvatska straža*, godina II, broj 6, 11. veljače 1911. 3.
122. *Podravska hrvatska straža*, godina II, broj 8, 25. veljače 1911. 3.
123. Potapenko, Ignatij Nikolajevič i Turgenjev, Ivan Sergejevič. 1920. *Pravica/ Kuc... Kuc... Kuc...!* Izdanje knjižare Vinka Vošickog. Koprivnica.
124. Pustinjski razbojnik/ Karl May.
<https://katalog.zaki.com.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=8&searchById=1&sort=3&spid0=1&spv0=may+karl&selectedId=568001567> (pristupljeno 19. svibnja 2020. 19:40.)
125. Razglednice Vinka Vošickog iz edicije *Jugoslavenski krajevi*. Stranica Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.
[https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=list&metap=n&mrf\[10193\]\[553333\]=a10019](https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=list&metap=n&mrf[10193][553333]=a10019)
 (pristupljeno 18. ožujka 2020. 19:15.)
126. Sastanak i doživljaji s Winnetouom/ Karl May.
<https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=5&searchById=1&sort=3&spid0=1&spv0=Karl+May&selectedId=961031102> (pristupljeno 20. svibnja 2020. 17:10.)
127. Sin lovca na medvjede / Karl May; preveo Abituk.
<https://plus.sr.cobiss.net/opac7/bib/231250700#full> (pristupljeno 20. svibnja 2020. 17:40.)
128. Stvaratelji. http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_14665 (pristupljeno 30. travnja 2018. 17:57.)
129. Stvaratelji. http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_24239 (pristupljeno 16. svibnja 2018. 18:18.)
130. Svjetska biblioteka. *Demokrat*, broj 1, god. I, 16. veljače 1919. Arhiva Muzeja grada Koprivnice. 4.
131. *Švedske narodne priče.* 1924.? Knjižara Vinka Vošickog. Koprivnica.
132. Tigrov most: nastavak pripovijesti "Otimač djevojaka" / Karlo May.
<https://katalog.zaki.com.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=1&se>

- archById=1&sort=0&spid=1&spv0=tigrov+most&selectedId=5005934 (pristupljeno 2. travnja 2020. 18:25.)
133. Tolstoj, Lav Nikolajevič. 1921. *Smrt Ivana Iljića*. Knjigotiskara Vinka Vošickog. Koprivnica.
134. U Meki: putne pustolovine. May, Karl, 1842-1912; Kandolf, Franz. <https://plus.si.cobiss.net/opac7/bib/3794291> (pristupljeno 2. travnja 2020. 18:40.)
135. Vojnik: poučno-zabavni list oružanih snaga NDH, broj 1, godina II, 7. siječnja 1943.
136. Winnetou: dramtizacija putopisa u sedam slika/ [putopis] Karl Maya [dramatizirao] Branko Špoljar. <https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=5&searchById=1&sort=3&spid=1&spv0=Karl+May&selectedId=235001712> (pristupljeno 20. svibnja 2020. 17:25.)
137. Woman who changed the world. <https://www.nobelprize.org/women-who-changed-the-world/> (pristupljeno 29. rujna 2020. 21:08)
138. Zabavne Novine, broj 1, 3, 7, 49, 50 serija III., svibanj-kolovoz 1929., Zagreb.
139. Zagrebački ilustrovani list, godište I., broj 1, arhiva Muzeja grada Koprivnice.
140. Zapis Beneš Třebízský, Václav. 1912. *Kraljica Dagmar: historički roman*. Tisak i naklada Hrvatske tiskare (Dr. Krstelj i drug). Šibenik. http://katalog.nsk.hr/F/HPCANYDUGCL2YE5EJLMNEPF4NKU86I3VXUKLQ3JLFRQRBFY27-06009?func=full-set-set&set_number=105155&set_entry=000002&format=999 (pristupljeno 20. prosinca 2018. 15:50).
141. Zapis Beneš Třebízský, Václav. 1920?. *Kraljica Dagmara: povjesnički roman u 4 dijela*. Knjižara Janka Dujaka. Sisak. http://katalog.nsk.hr/F/HPCANYDUGCL2YE5EJLMNEPF4NKU86I3VXUKLQ3JLFRQRBFY27-20480?func=full-set-set&set_number=105200&set_entry=000001&format=999. (20. prosinca 2018. 15:55.)
142. Zapis Povijest trinaestorice. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000034443> (pristupljeno 8. studenoga 2020. 21:02).
143. Zapis Andreev, Leonid Nikolaevič. 1918. *Juda Iskariot*. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000633583>, pristupljeno 30. rujna 2020. 16:24).
144. Zapis Andreev, Leonid Nikolaevič. 1918?. *Juda Iskariot*. <https://katalog.kgz.hr/pagesResults/rezultati.aspx?&searchById=10&age=0&spid=1&spv0=&fid=4&fv0=%c5%a0tamparija+M.+P.+Pavlovi%c4%87+i+sin> (pristupljeno 30. rujna 2020. 16:20).
145. Zapis Angelo, padovanski okrutnik/ tragedija od Viktora Huga. <https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=6&searchById=10&sort=3&age=0&spid=10&spv0=Hugo%2c+Victor&mdid=0&vzid=0&xm0=1&selectedId=371007334> (pristupljeno 8. studenoga 2020. 22:00).
146. Zapis Bez dogme : roman / Henryk Sienkiewicz ; preveo Isa Velikanović. <https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=1&searchById=10&sort=0&age=0&spid=10&spv0=sienkiewicz&mdid=0&vzid=0&selectedId=164000173> (pristupljeno 1. prosinca 2020. 21:02.)
147. Zapis Bezobraznici i druge humoreske. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000036201> (pristupljeno 10. studenoga 2020. 22:40).

148. Zapis Br. 2. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000969635> (pristupljeno 1. prosinca 2020. 18:26.)
149. Zapis Čehov, Anton Pavlovič. 1905. *Crni kaluđer*. Knjižnica Hrvatskog narodnog glasa. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000082397> (pristupljeno 30. rujna 2020. 16:55).
150. Zapis Čehov, Anton Pavlovič. 1918. *Seljaci*. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000022362> (pristupljeno 1. listopada 2020. 15:37).
151. Zapis Devedeset tri: roman/ napisao Viktor Hugo. <https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=6&searchById=10&sort=3&age=0&spid0=10&spv0=Hugo%2c+Victor&mdid0=0&vzid0=0&xm0=1&selectedId=4004277> (pristupljeno 8. studenoga 2020. 22:30).
152. Zapis Dvoboj. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000379951> (pristupljeno 9. studenoga 2020. 21:46).
153. Zapis Ifigenija na Tavridi. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/ffzg.KOHA-OAI-FFZG:10521> (pristupljeno 10. studenoga 2020. 22:34).
154. Zapis Izabrane pripoviesti (Čehov, Anton Pavlovič). <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/ffzg.KOHA-OAI-FFZG:13831> (pristupljeno 9. studenoga 2020. 21:54).
155. Zapis Izabrane pripoviesti (Potapenko, Ignatij Nikolajevič). <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01001008598> (pristupljeno 10. studenoga 2020. 22:27).
156. Zapis Jacobson, Jens Peter. 1921. *Hitac u magli*. Zabavna knjižnica. Zagreb. http://katalog.nsk.hr/F/HPCANYDUGCL2YE5EJLMNEPF4NKU86I3VXUKLQ3JLFRQRQBFY27-51614?func=find-e&request=hitac+u+magli&find_scan_code=FINN_NAS&adjacent=N&x=0&y=0&filter_code_1=WLN&filter_request_1=&filter_code_2=WYR&filter_request_2=&filter_code_3=WYR&filter_request_3=&filter_code_4=WFM&filter_request_4=&filter_code_5=WSL&filter_request_5=, pristupljeno 20. prosinca 2018. 16:30.)
157. Zapis Jaka kao smrt. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000380076> (pristupljeno 1. prosinca 2020. 18:12.)
158. Zapis Jirasek, Alois. 1921. *Filozofska historija*. Središnjica češko-jugoslavenske naklade J. Herejk. Zagreb. <https://katalog.kgz.hr/pagesresults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=1&searchById=10&sort=0&age=0&spid0=10&spv0=Jirasek%2c+Alois&mdid0=0&vzid0=0&xm0=1&selectedId=371005484> (pristupljeno 5. studenoga 2020. 8:53).
159. Zapis Kantorčica. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000786037> (pristupljeno 8. studenoga 2020. 22:55).
160. Zapis Krvava mrlja. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000193791> (pristupljeno 10. studenoga 2020. 21: 27).
161. Zapis Lurd. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000023887> (pristupljeno 9. studenoga 2020. 18:32).
162. Zapis Manzoni, Alessandro. 1915-1918. *Zaručnici*. http://katalog.nsk.hr/F/N55FB1GR7CRBRTV2H8QJMH4JQC7N9J7SXRJ1SXJYHP4KXSE7HT-10833?func=full-set-set&set_number=040391&set_entry=000010&format=999 (pristupljeno 29. rujna 2020. 17:46).
163. Zapis Nero. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000034990> (pristupljeno 10. studenoga 2020. 21:20).

164. Zapis O pisanju i stilu. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000999947> (pristupljeno 8. studenoga 2020. 23:05).
165. Zapis O ženama. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/ffzg.KOHA-OAI-FFZG:40634> (pristupljeno 8. studenoga 2020. 23:10).
166. Zapis Ona. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000380007> (pristupljeno 10. studenoga 2020. 21:31).
167. Zapis Pjesme u prozi. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000035566> (pristupljeno 10. studenoga 2020. 21:39).
168. Zapis Posielo. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/ffzg.KOHA-OAI-FFZG:7170> (pristupljeno 10. studenoga 2020. 21:36).
169. Zapis Posmrtna pripovijetke / Lav N. Tolstoj ; s ruskog preveo Vladimir. <https://katalog.kgz.hr/pagesresults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=12&searchById=1&sort=0&age=0&fid=1&fv=0&Tolstoj%2c+Lev+Nikolaevi%20%26spid=1&spv=0&Lav+Nikolajevi%20%26Tolstoj&mdid=0&vzid=0&xm=1&selectedId=461001456> (pristupljeno 1. prosinca 2020. 19:25.)
170. Zapis Priče. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000899002> (pristupljeno 9. studenoga 2020. 18:22).
171. Zapis Pripovijedke za puk. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000037583> (pristupljeno 9. studenoga 2020. 18:39).
172. Zapis Pripovijesti. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000037063> (pristupljeno 9. studenoga 2020. 18:35).
173. Zapis Sanjin. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000572833> (pristupljeno 10. studenoga 2020. 21:25).
174. Zapis Smertni rog: drama u 5 aktah polag francezkoga. <https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=6&searchById=10&sort=3&age=0&spid=10&spv=0&Hugo%2c+Victor&mdid=0&vzid=0&xm=1&selectedId=371007336> (pristupljeno 8. studenoga 2020. 22:10).
175. Zapis Strašna knjiga. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/ffzg.KOHA-OAI-FFZG:36041> (pristupljeno 1. prosinca 2020. 18:20.)
176. Zapis Sveta i profana ljubav. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000380146> (pristupljeno 10. studenoga 2020. 23:35).
177. Zapis U pustinji i prašumi / Henryk Sienkiewicz ; preveo Julije Benešić. <https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=3&searchById=1&sort=3&age=0&spid=1&spv=0&Henryk+Sienkiewicz&mdid=0&vzid=0&selectedId=370007772> (pristupljeno 1. prosinca 2020. 22:08).
178. Zapis U žarkoj Africi = (W pustyni i w puszczy) : sa slikom i autografom autorovim / poljski napisao Henryk Sienkiewicz ; [preveo Julije Benešić]. <https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=4&searchById=1&sort=3&age=0&spid=1&spv=0&Henryk+Sienkiewicz&mdid=0&vzid=0&selectedId=385000006> (pristupljeno 1. prosinca 2020. 21:10).
179. Zapis Vesele priče / skupio po opatijama u Touraini i izdao plemeniti gospodin Balzac za užitak sladokuscima i nikomu drugomu ; preveo s francuskoga i izdao Iso Velikanović <https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=1&searchById=1&sort=0&age=0&spid=1&spv=0&balzac+vesele+pri%20%26mdid=0&vzid=0&selectedId=371007387> (pristupljeno 2. prosinca 2020. 16:26.)

180. Zapis Vesele priče. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000530521> (pristupljeno 8. studenoga 2020. 21:28).
181. Zapis Veseo momak. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000961159> (pristupljeno 9. studenoga 2020. 22:00).
182. Zapis Vojna i mir / roman Lava Nikolajevica Tolstoja ; preveli August Harambašić i M. Lovrenčević. <https://katalog.kgz.hr/pagesresults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=1&searchById=10&sort=0&age=0&fid0=1&fv0=Haramba%20c5%20a1%20c4%2087%20c+August&spid0=10&spv0=Tolstoj%20c+Lev+Nikolaevi%20c4%208d&mdid0=0&vzid0=0&xm0=1&selectedId=371005313> (pristupljeno 1. prosinca 2020. 19:16.)
183. Zapis Vojna i mir / roman Lava Nikolajevića Tolstoja ; preveo Sergej Jurjević Hetmanov (August Harambašić) <https://katalog.kgz.hr/pagesresults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=1&searchById=10&sort=0&age=0&fid0=1&fv0=Haramba%20c5%20a1%20c4%2087%20c+August&spid0=10&spv0=Tolstoj%20c+Lev+Nikolaevi%20c4%208d&mdid0=0&vzid0=0&xm0=1&selectedId=11004716> (pristupljeno 1. prosinca 2020. 19:10.)
184. Zapis Vrt na Orontu. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000380216> (pristupljeno 10. studenoga 2020. 23:30).
185. Zapis Yvette. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000025670> (pristupljeno 1. prosinca 2020. 18:08.)
186. Zapis Zapisi jedne lude : posmrtno pripovijesti / Lav N. Tolstoj ; s ruskog preveo Vladimir. <https://katalog.kgz.hr/pagesresults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=1&searchById=1&sort=0&fid0=4&fv0=Knjigotiskara+V.+Vo%20c5%20A1icki&spid0=1&spv0=&selectedId=371008140> (pristupljeno 1. prosinca 2020. 20:37.)
187. Zapis Zvonar Majke Božje Pariške : (Notre-Dame de Paris) / Viktor Hugo. <https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=5&searchById=10&sort=3&age=0&spid0=10&spv0=Hugo%20c+Victor&mdid0=0&vzid0=0&xm0=1&selectedId=4004279> (pristupljeno 8. studenoga 2020. 22:40).
188. Zapis Žena od trideset godina. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/nsk.NSK01000379965> (pristupljeno 8. studenoga 2020. 21:23).
189. Zapis Život i probrane pjesme. <http://skupnikatalog.nsk.hr/Record/ffzg.KOHA-OAI-FFZG:11049> (pristupljeno 5. studenoga 2020. 11:00).

Izvori – novinski članci

1. Aleksa, Ratko. Priče iz praških pivnica. *Glas Podravine*, godina XLVI, broj 2, 18. siječnja 1991. 7.
2. Aleksa, Ratko. Winnetou, drugo čitanje. *Glas Podravine i Prigorja*, godina XLVIII, broj 27, 9. srpnja 1993. 6.
3. Alfirević, Fran. 1923. Pitigrilli. *Savremenik. Mjesečnik Društva hrvatskih književnika za god. 1923.* 175-177.
4. Besplatno razgledanje muzeja. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LVII, broj 19, 17. svibnja 2002. 13.
5. Blagoslov zemlje, *Glas Podravine i Prigorja*, godina LVIII, broj 11, 21. ožujka 2003. 15.
6. Blažek, Josip. Izložba „Krlježa i Koprivnica“. *Glas Podravine i Prigorja*, godina XLVIII, broj 46, 19. studenoga 1993. 5.
7. Blažek, Josip. Izložbe u gradskoj knjižnici. *Glas Podravine*, godina XL, broj 47, 6. prosinca 1985. 3.

8. Blažek, Josip. Pedeset godina Krležinih „Balada“. *Glas Podravine*, godina XLI, broj 48, 12. prosinca 1986. 7.
9. [?] 1931. *Bon ton ili otmeno ponašanje*. V. izdanje. Nakladna knjižara Vinka Vošickog. Koprivnica.
10. Brozović, Leander. Fran Galović. Povodom 40-godišnjice njegove smrti (1887.-1914.). *Koprivnički tjednik*, godina V, broj 41, 9. listopada 1954. 4.
11. Česi, Vinko. Cvetje za te! *Glas Podravine i Prigorja*, godina LIV, broj 29, 23. srpnja 1999. 7.
12. Česi, Vinko. Koprivnički dani Miroslava Krleže. *Glas Podravine*, godina XXVI, broj 10, 12. ožujka 1971. 13.
13. Česi, Vinko. Koprivnički dani Miroslava Krleže. *Glas Podravine*, godina XXVI, broj 11, 19. ožujka 1971. 13.
14. Česi, Vinko. Koprivnički dani Miroslava Krleže. *Glas Podravine*, godina XXVI, broj 12, 26. ožujka 1971. 13.
15. Česi, Vinko. Koprivnički dani Miroslava Krleže. *Glas Podravine*, godina XXVI, broj 13, 2. travnja 1971. 13.
16. Česi, Vinko. Koprivnički dani Miroslava Krleže. *Glas Podravine*, godina XXVI, broj 16, 23. travnja 1971. 13.
17. Čičin Mašansker, Ivo. Luckasta ali i povijesna koncepcija. *Glas Podravine*, godina XLV, broj 30, 3. kolovoza 1990. 6.
18. Čičin Mašansker, Ivo. Nismo Hrvati kavanskog kalibra... *Glas Podravine*, godina XLV, broj 31, 10. kolovoza 1990. 6.
19. Čičin Mašansker, Ivo. Povratak na smetlišta, a sve je manje onih koji bacaju. *Glas Podravine*, godina LXVI, broj 40, 28. listopada 2011. 4.
20. Deset godina u izgradnji ljepše i sretnije budućnosti. *Koprivnički tjednik*, godina VI, broj 19, 8. svibnja 1955. 1-2.
21. Dobrila Pepo, Ante. Gradski NOO preuzima vlast u oslobođenoj Koprivnici. *Glas Podravine*, godina XXXVIII, broj 44, 4. studenoga 1983. 6.
22. Dobrila Pepo, Ante. Prvi dani u oslobođenoj Koprivnici. *Glas Podravine*, godina XXVIII, broj 44, 9. studenoga 1973. 4.
23. Dolenc Dravski, Miroslav. Božidar Pavleš: Od distiha do soneta. *Glas Podravine*, godina XXXIV, broj 30, 27. srpnja 1979. 6.
24. *Dom i svijet*. Godina XXXVI, broj 19, 1. listopada 1923. 338.
25. Dubravec, Ivana. Jubilej knjižnice. *Glas Podravine i Prigorja*, godina L, broj 45, 10. studenoga 1995. 12.
26. Dubravec, Ivana. Knjiga o Rolling stonesima iz Koprivnice. Razgovor s Krunom Jajetićem. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LIII, broj 32, 14. kolovoza 1998. 7.
27. Dubravec, Ivana. „Mistična hiža“ ili Koprivnica Slavka Fijačka. Razgovor sa Slavkom Fijačkom. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LIV, broj 2, 15. siječnja 1999. 11.
28. Dugotrajan stvaralački opus. *Glas Podravine*, godina XXXVII, broj 23, 11. lipnja 1982. 8.
29. Dvadesetpet godina poslijeratne štampe i lokalnog radija u Koprivnici. *Glas Podravine*, godina XXV, broj 44, 30. listopada 1970. 7.
30. D. M. Izložba političkog plakata. *Glas Podravine i Prigorja*, godina L, broj 38, 22. rujna 1995. 3.
31. Ernečić, Dražen. Brozovićeve muzej. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LI, broj 32, 9. kolovoza 1996. 5.
32. Ernečić, Dražen. Brozovićeve muzej. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LVI, broj 31, 3. kolovoza 2001. 9.

33. Ernečić, Dražen. Dobri duh Zagreba. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LIII, broj 43, 30. listopada 1998. 10.
34. Ernečić, Dražen. Novogodišnje ozračje stare Koprivnice. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LIII, broj 51-52, 25. prosinca 1998. 22.
35. Ernečić, Dražen. Osnivanje Muzeja grada Koprivnice. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LI, broj 30, 26. srpnja 1996. 5.
36. Ernečić, Dražen. Martinove priče. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LI, broj 22, 31. svibnja 1996. 5.
37. Ernečić, Ljiljana. Susreti s knjigom. *Glas Podravine i prigorja*, godina XLVIII, broj 44, 5. studenoga 1993. 5.
38. Feletar, Dragutin. Grafički „topovi“ na Papuku. *Glas Podravine*, godina XL, broj 32, 23. kolovoza 1985. 2.
39. Feletar, Dragutin. Izbor iz izdavačke djelatnosti u Podravini (1). Od Dvorničića do Galovića. *Glas Podravine*, godina XXXIX, broj 41, 26. listopada 1984. 7.
40. Feletar, Dragutin. Izbor iz izdavačke djelatnosti u Podravini (2). Era Vinka Vošickog. *Glas Podravine*, godina XXXIX, broj 42, 2. studenoga 1984. 4.
41. Feletar, Dragutin. Izbor iz izdavačke djelatnosti u Podravini (3). Mršave izdavačke godine (1945-1968.). *Glas Podravine*, godina XXXIX, broj 43, 9. studenoga 1984. 7.
42. Feletar, Dragutin. Jedno stoljeće koprivničkog tiskarstva i izdavaštva (6). Stvara se grafička industrija. *Glas Podravine*, godina XL, broj 33, 30. kolovoza 1985. 2.
43. Feletar, Dragutin. Koprivnički događaji 1918.-1920. *Glas Podravine*, godina XXXIV, broj 2, 12. siječnja 1979. 2.
44. Feletar, Dragutin. Kroničar zbivanja stare Koprivnice. *Glas Podravine*, godina XXXIX, broj 16, 27. travnja 1984. 4.
45. Feletar, Dragutin. Međuratne tiskare i obilje listova. *Glas Podravine*, godina XL, broj 31, 16. kolovoza 1985. 2.
46. Feletar, Dragutin. Opet trideset novih knjiga. *Glas Podravine*, godina XLV, broj 51-52, 28. prosinca 1990. 15.
47. Feletar, Dragutin. Podravska privreda 1930. godine. *Glas Podravine*, godina XLIV, broj 32, 18. kolovoza 1989. 6.
48. Feletar, Dragutin. Stoljeće koprivničkog tiskarstva i izdavaštva (2). Pet podravskih tiskara. *Glas Podravine*, godina XL, broj 29, 2. kolovoza 1985. 2.
49. Feletar, Dragutin. Stoljeće koprivničkog tiskarstva i izdavaštva (3). Vošicki, Krleža, Cesarec, Miškina... *Glas Podravine*, godina XL, broj 30, 9. kolovoza 1985. 2.
50. Feletar, Dragutin. Vragolije po Šestaku. *Glas Podravine*, godina XXXVIII, broj 51, 30. prosinca 1983. 11.
51. Fijačko, Slavko. Shakespeare ili kobasica? *Glas Podravine*, godina XLIV, broj 18, 12. svibnja 1989. 4.
52. Fijačko, Slavko. U povodu 60. obljetnice smrti – o proznim radovima književnika Đure Sudete (6). Koprivnica za sto godina... *Glas Podravine*, godina XLII, broj 27, 10. srpnja 1987. 6.
53. *Glas Podravine*, godina VIII, broj 9, 19. svibnja 1956. 6.
54. *Glas Podravine*, godina XI, broj 9, 28. veljače 1959. 6.
55. *Glas Podravine*, godina XI, broj 49, 12. prosinca 1959. 4.
56. *Glas Podravine*, godina XXVI, broj 11, 19. ožujka 1971. 10.
57. *Glas Podravine*, godina XLI, broj 29, 1. kolovoza 1986. 9.
58. Gradska knjižnica u 1954. godini. *Koprivnički tjednik*, godina V, broj 10, 6. ožujka 1954. 2.
59. Gostovao dr. Bobinac. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LII, broj 46, 21. studenoga 1997. 11.

60. Horvatić, Franjo. Plakat kao sredstvo propagande. *Glas Podravine*, godina XXXV, broj 47, 21. studenoga 1980. 8.
61. Husni, Ivan. Antisklerin. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LIV, broj 7, 19. veljače 1999. 28.
62. In memoriam Stjepan Kukec. *Glas Podravine*, godina XXXVI, broj 49, 11. prosinca 1981. 7.
63. Izabran izdavački savjet. *Glas Podravine*, godina XII, broj 47-48, 20. studenoga 1961. 2.
64. Izdavač Vinko Vošicki dobit će spomen-ploču. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LVII, broj 41, 18. listopada 2002. 7.
65. Izložba o Vinku Vošickom, koprivničkom knjižaru, tiskaru i nakladniku. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LXXI, broj 37, 30. rujna 2016. 37.
66. Iz stare podravske štampe. *Glas Podravine*, godina XXVI, broj 19, 14. svibnja 1971. 10.
67. I. D. Frankensteina je izmislila žena! *Glas Podravine i Prigorja*, godina LVII, broj 9, 8. ožujka 2002. 12.
68. I. D. Knjige o Podravini na engleske police. Kaj je meni Koprivnica. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LII, broj 35, 5. rujna 1997. 7.
69. I. D. Knjižnica – moderni hram kulture. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LII, broj 27, 11. srpnja 1997. 13.
70. I. D. Od zajedničke prošlosti do zajedničke budućnosti. Razgovor s Walterom Mariom Stojanom. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LV, broj 7, 18. veljače 2000. 6.
71. I. P. Starine osmišljavaju život. *Glas Podravine*, godina XXXIX, broj 35, 14. rujna 1984. 7.
72. Jalšić, Draženka. O donatorima ukratko. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LI, broj 14, 5. travnja 1996. 5.
73. Jalšić, Draženka. Samozatajni majstor ilustracije. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LI, broj 15, 12. travnja 1996. 5.
74. Jalšić Ernečić, Draženka. Ustrojavanje muzeja 1945. i prvi problemi s muzejskim prostorom 1946. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LV, broj 37, 15. rujna 2000. 12.
75. Jalšić Ernečić, Draženka. Zaboravljeni slikar Rudolf Krušnjak. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LXIX, broj. veljače 2014. 7.
76. Jambrešić-Štefanić, Maca. Koprivnica u sjećanju (6). *Glas Podravine*, godina LXVI, broj 14, 15. travnja 2011. 17.
77. Jedinstveni V. Vošicki. *Glas Podravine*, godina XLVIII, broj 44, 5. studenoga 1993. 15.
78. Jelušić, Božica. Nasuprot vjetru. In memoriam Boženi Loborec. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LVIII, broj 1, 10. siječnja 2003. 5.
79. Jožina. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LIII, broj 35, 4. rujna 1998. 7.
80. Kolar-Dimitrijević, Mira. Sto godina grafičara (1). *Glas Podravine*, godina XXII, broj 43, 23. listopada 1970. 13.
81. Kolar-Dimitrijević, Mira. Sto godina grafičara (2). *Glas Podravine*, godina XXV, broj 44, 30. listopada 1970. 13.
82. Koprivnica prirasla srcu. *Glas Podravine*, godina XXXVI, broj 14, 10. travnja 1981. 7.
83. Koprivnički doprinos planinarskoj stoljetnici. *Glas Podravine*, godina XXX, broj 15, 18. travnja 1975. 9.
84. Koprivnički muzej obogaćen pismima Miroslava Krleže i Augusta Cesarca. *Glas Podravine*, godina IV, broj 1, 1. siječnja 1953. 4.
85. *Koprivnički tjednik*, godina VI, broj 12, 19. ožujka 1955.
86. Kostinčer, Tito i Neugebauer, Milan. Našim cienjenim mušterijama i drugovima na znanje. *Glas Podravine*, godina XXVI, broj 17-18, 30. travnja 1971. 10.

87. Kovačić, Milivoj. Planinarstvo u Podravini. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LIII, broj 48, 4. prosinca 1998. 19.
88. „Krvavi nosevi“. Najnovija premijera ispred „Kina Velebit“. *Koprivnički tjednik*, godina V, broj 36, 4. rujna 1954. 3.
89. Kultura i nekultura. *Glas Podravine*, godina XXXVII, broj 23, 11. lipnja 1982. 8.
90. Kuzel, Vladimir. Čovjek i rad. *Glas Podravine*, godina XII, broj 47-48, 20. studenoga 1961. 5.
91. Kuzel, Vladimir. Dragica je bila Katica za sve. *Glas Podravine i Prigorja*, godina godina LI, broj 25, 21. lipnja 1996. 10.
92. Kuzel, Vladimir. Dvostruki životni start. *Glas Podravine*, godina XL, broj 48, 13. prosinca 1985. 5.
93. Kuzel, Vladimir. Grafičari odlaze u partizane. *Glas Podravine*, godina XXXIII, broj 45, 10. listopada 1978. 2.
94. Kuzel, Vladimir. Grafičarski olovni topovi. *Glas Podravine*, godina XXX [prvi broj objavljen je 1950. pa bi trebala biti godina XXV], broj 6, 14. veljače 1975. 8.
95. Kuzel, Vladimir. Koprivnica je oslobođena. *Glas Podravine*, godina XXXIII, broj 43, 27. listopada 1978. 2.
96. Kuzel, Vladimir. Kovačevo druženje s tihim prijateljima. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LVIII, broj 37, 19. rujna 2003. 15.
97. Kuzel, Vladimir. Kroničar podravskog „malog mista“. Razgovor s dr. Branimirom Švarcom. *Glas Podravine*, godina XXII, broj 43, 23. listopada 1970. 13.
98. Kuzel, Vladimir. Pisanje po svijesti i savjesti. *Glas Podravine*, godina XL, broj 48, 13. prosinca 1985. 5.
99. Kuzel, Vladimir. Podravske novine u novoj Jugoslaviji. *Glas Podravine*, godina XXX, broj 6, 14. veljače 1975. 5.
100. Kuzel, Vladimir. Veleindustrijalac želi radnike iz ljubavi. *Glas Podravine*, godina XXXV, broj 52-53, 26. prosinca 1980. 13.
101. Kuzel, Vladimir. Životna borba grafičara Runjaka. Razgovor s Josipom Runjakom. *Glas Podravine*, godina XXII, broj 28, 10. srpnja 1970. 13.
102. Kuzel, Vladimir. Winetou u glazbenom svijetu. Razgovor s Milanom Šimunovićem Bracom. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LI, broj 52-53, 27. prosinca 1996. 14.
103. Lakše s knjigom na smetlište?! *Glas Podravine*, godina XXXIX, broj 20, 1. lipnja 1984. 3.
104. Levak, Mladen. Mitski gospodar umjetnosti. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LII, broj 48, 5. prosinca 1997. 10.
105. Levak, Mladen. *Vjenčić* za mladež. *Glas Podravine*, godina XLIX, broj 1, 7. siječnja 1994. 5.
106. Loborec, Božena. Kako je počelo? *Glas Podravine*, godina XLI, broj 40, 17. listopada 1986.
107. Loborec, Božena. Među primjernik u sjevernoj Hrvatskoj. *Glas Podravine*, godina XLII, broj 8, 27. veljače 1987. 5.
108. Loborec, Božena. Mlado srce do posljednjih dana. *Glas Podravine i Prigorja*, godina L, broj 36, 8. rujna 1995. 9.
109. Loborec, Božena. Moj tata priča. *Glas Podravine*, godina 32, broj 13, 1. travnja 1977. 6.
110. Loborec, Božena. Nakladništvo u Koprivnici. *Glas Podravine i Prigorja*, godina L, broj 11, 17. ožujka 1995. 7.
111. Loborec, Božena. Nedostatna knjiška ponuda. *Glas Podravine i Prigorja*, godina XLIX, broj 7, 18. veljače 1994. 6.

112. Loborec, Božena. Neka svatko pronađe svog Krležu. *Glas Podravine i Prigorja*, godina XLVIII, broj 29, 23. srpnja 1993. 7.
113. Loborec, Božena. Nije istina da smo bili okamenjeni grad i vranokut. *Glas Podravine i Prigorja*, godina XLVIII, broj 10, 12. ožujka 1993. 8.
114. Loborec, Božena. Nije istina da smo bili okamenjeni grad i vranokut. *Glas Podravine i Prigorja*, godina XLVIII, broj 11, 19. ožujka 1993. 8.
115. Loborec, Božena. Osvrt na književni prilog „Ruke“. *Glas Podravine*, godina LV, broj 32, 11. kolovoza 2000. 8.
116. Loborec, Božena. Pleter Kuzelova krasnopisa. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LIV, broj 19, 14. svibnja 1999. 11.
117. Loborec, Božena. „Stara Koprivnica“. *Glas Podravine i Prigorja*, godina XLVIII, broj 48, 3. prosinca 1993. 5.
118. Loborec, Božena. Svestran angažman Vinka Vošickog. *Glas Podravine*, godina XLI, broj 8, 28. veljače 1986. 8.
119. Lukavski, Mirko. Izdali knjigu o sebi. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LI, broj 21, 24. svibnja 1996. 11.
120. Maloča, Martina. Kuhanje je umjetnost i duhoviti posao. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LXX, broj 48, 11. prosinca 2015. 41.
121. Maloča, Martina i Dubravec, Ivana. Subotnji razgovori o knjigama, koji govore (i) o ljudima. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LVII, broj 26, 5. srpnja 2002. 7.
122. Marginalije uz koprivnički književni krug. *Glas Podravine*, godina XXXVI, broj 5, 6. veljače 1981. 8.
123. Markić, Sonja. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/policija-trazi-tko-je-pajikanizaju-uklesao-natpis-na-spomeniku/4450566/> (pristupljeno 12. prosinca 2019. 22:11).
124. Marković, Zorko. Kako su slavljani prvomajski praznici. *Glas Podravine*, godina XLI, broj 16, 25. travnja 1986. 4.
125. Marković, Zorko. Koprivnička štampa u vremenu i prostoru (1). Nekad izlazio i list za modu. *Glas Podravine*, godina XLIII, broj 21, 27. svibnja 1988. 5.
126. Marković, Zorko. Koprivnička štampa u vremenu i prostoru (2). Posljedice ratnih uvjeta – crnohumorne i u lokalnom novinstvu. *Glas Podravine*, godina XLIII, broj 22, 3. lipnja 1988. 7.
127. Marković, Zorko. Prvi koraci. *Glas Podravine*, godina XLVI, broj 10, 15. ožujka 1991. 2.
128. Marković, Zorko. Vinko Vošicki, koprivnički knjižar, tiskar i nakladnik. *Glas Podravine*, godina XXXVI, broj 7, 20. veljače 1981. 7.
129. Marković, Zorko i Špoljar, Marijan. Kako je i kada otvoren muzej. *Glas Podravine*, godina XLI, broj 18, 16. svibnja 1986. 6.
130. Marković, Zorko i Špoljar, Marijan. Likovni život između dva rata. *Glas Podravine*, godina XLI, broj 17, 9. svibnja 1986. 6.
131. Mesarić, Marija. Uskrs u Koprivnici. *Glas Podravine*, godina LXI, broj 14, 14. travnja 2006. 14.
132. Milivojević, P. Podrška inicijativi. *Glas Podravine*, godina XXXVI, broj 10, 13. ožujka 1981. 7.
133. Ministar kulture otkrio spomen-ploču Golobu. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LVII, broj 7, 22. veljače 2002. 9.
134. Mi radimo, drugi odnose. *Glas Podravine i Prigorja*, godina L, broj 48, 1. prosinca 1995. 3.
135. M. Krleža u Koprivnici. *Glas Podravine*, godina XXX, broj 7, 21. veljače 1975. 1.

136. Miroslav Krleža 1893-1981. *Glas Podravine*, godina XXXVII, broj 1, 8. siječnja 1982. 4.
137. Neimarević, Ante. Prinos koprivničke gimnazije NOB-i. *Glas Podravine*, godina X, broj 43, 7. studenoga 1958. 5.
138. Ne patuljci nego termiti! *Glas Podravine i Prigorja*, godina XLIX, broj 44, 4. studenoga 1994. 7.
139. Održana je peta sjednica oba vijeća Narodnog odbora kotara Koprivnica. *Glas Podravine*, godina IV, broj 18, 5. rujna 1953. 1.
140. Oglas o ponudi za kupnju sveščića *Tako vam je bilo nekoć i Doživljaji Petra Juranića*. *Glas Podravine*, godina XLIV, broj 42, 27. listopada 1989. 12.
141. Oglas o prodaji knjiga Augusta Cesarca i Miroslava Krleže te primanja novih rukopisa. *Narodni list*, godina???, broj??? 17. kolovoza 1945. 8.
142. Oglas o prodaji Vošickijevog vinograda. *Glas Podravine*, godina XXVIII, broj 13, 6. travnja 1973. 10.
143. O gradskim biljezima. *Glas Podravine*, godina XV, broj 8, 16. veljače 1963. 4.
144. Pavković, Mladen. Dr. Leander Brozović. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LV, broj 26, 30. lipnja 2000. 13.
145. Pavković, Mladen. I Podravci dobili zapažene natuknice. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LII, broj 30, 1. kolovoza 1997. 11.
146. Pavković, Mladen. Nije da nema. *Glas Podravine*, godina XLI, broj 34, 5. rujna 1986. 10.
147. Pavković, Mladen. Vinko Vošicki. Knjižar, tiskar i nakladnik. *Glas Podravine*, godina LV, broj 32, 11. kolovoza 2000. 7.
148. Pavković, Mladen. Zašto ne i drugima! *Glas Podravine i Prigorja*, godina LII, broj 46, 21. studenoga 1997. 15.
149. Pavleš, Božidar. Koprivnica ima književnu iskaznicu. *Glas Podravine*, godina XXXIII, broj 29-30, 21. srpnja 1978. 6.
150. Pavleš, Božidar. Koprivnički profesor i pisac. *Glas Podravine*, godina XLI, broj 2, 17. siječnja 1986. 6.
151. Pavleš, Božidar. O nazivima koprivničkih ulica. *Glas Podravine*, godina XVII, broj 33, 28. kolovoza 1965. 4.
152. Pavleš, Božidar. Podravski pisci u „Jugoslavenskom književnom leksikonu“. *Glas Podravine*, godina XXXIII, broj 10, 10. ožujka 1978. 6.
153. Peterlin, Ivan. Dostatno je samo reći: Vinko Vošicki. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LII, broj 39, 3. listopada 1997. 10.
154. Peterlin, Ivan. Drugi me veter odnesel i zel. Milivoj Solar sveučilišni profesor. *Glas Podravine*, godina XLII, broj 17, 1. svibnja 1987. 8.
155. Peterlin, Ivan. Gradsko sastajališno mjesto. *Glas Podravine*, godina XL, broj 30, 9. kolovoza 1985. 6.
156. Peterlin, Ivan. *Igra skrivača s knjigama*. *Glas Podravine i Prigorja*. Godina LII, broj 35, 5. rujna 1997. 11.
157. Peterlin, Ivan. Jadan Ante Marković! *Glas Podravine*, godina XLV, broj 9, 9. ožujka 1990. 1.
158. Peterlin, Ivan. Jedistvena pojava u [h]rvatskoj književnosti. *Glas Podravine*, godina XLIII, broj 30, 29. srpnja 1988. 6.
159. Peterlin, Ivan. Koprivnička 'Careva kraljevina'. *Glas Podravine*, godina XLIII, broj 4, 29. siječnja 1988. 4.
160. Peterlin, Ivan. *Koprivnički časni zmaj*. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LII, broj 38, 26. rujna 1997. 11.

161. Peterlin, Ivan. Pred smiraj podravske jeseni. *Glas Podravine*, godina XLI, broj 46-47, 28. studenoga 1986.
162. Peterlin, Ivan. Stoljetni temelj kulturi podravskog kraja. Intervju s Mirkom Ozmećem. *Glas Podravine*, godina XL, broj 47, 6. prosinca 1985. 4.
163. Peterlin Ivan. Tko ne voli rodni kraj u glavu ga Kanižaj. Razgovor s Pajom Kanižajem. *Glas Podravine i Prigorja*, godina XLIX, broj 45, 11. studenoga 1994. 11.
164. Peterlin, Ivan. Umjetničko bogatstvo podravskog Mimare. *Glas Podravine*, godina XLII, broj 52, 29. prosinca 1987. 10.
165. Peterlin, Ivan. U spomen. Vladimir Blašković. *Glas Podravine*, godina XLV, broj 1, 12. siječnja 1990. 7.
166. Peterlin, Ivan. Životni put uz znanost i umjetnost. Intervju s Vladimirom Blaškovićem. *Glas Podravine*, godina XLII, broj 20, 22. svibnja 1987. 6-7.
167. Petrić, Hrvoje. Hrvatski kajkavski kalendar 1996. *Glas Podravine i Prigorja*, godina L, broj 47, 24. studenoga 1995. 11.
168. Petrić, Hrvoje. Izdali novu knjigu. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LIII, broj 46, 20. studenoga 1998. 12.
169. Petrić, Hrvoje. Katolička groblja na području grada Koprivnice. *Glas Podravine*, godina LXI, broj 42, 27. listopada 2006. 12.
170. Petrić, Hrvoje. Muzejska djelatnost u Koprivnici i osnivanje Muzeja grada Koprivnice 1951. godine. *Glas Podravine*, godina LXI, broj 30, 4. kolovoza 2006. 13.
171. Petrić, Hrvoje. Nekadašnje koprivničke tiskare. *Glas Podravine*, godina LXV, broj 10, 12. ožujka 2010. 29.
172. Petrić, Hrvoje. Prve koprivničke tiskare. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LI, broj 36, 6. rujna 1996. 5.
173. Pisana riječ – oružje od presudne važnosti. *Glas Podravine*, godina XXXIV, broj 46. 16. studenoga 1979. 3.
174. Počeci rada Radija Koprivnica (1.) Prilozi građana za radio. *Glas Podravine i Prigorja*, godina L, broj 48, 1. prosinca 1995. 18.
175. Prestanite mučiti djecu s Marulićem. <https://www.jutarnji.hr/globus/arhiva/prestanite-muciti-djecu-s-marulicem/4093932/> (pristupljeno 9. travnja 2020. 10:23.)
176. Priznanja grafičarima i novinarima. *Glas Podravine*, godina XL, broj 48, 13. prosinca 1985. 2.
177. Promoviran vodič kroz muzejske zbirke i otvorena izložba Stjepana Kukeca. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LVI, broj 45, 9. studenoga 2001. 13.
178. *Propast svijeta* u prodaji. *Glas Podravine*, godina XXII, broj 1, 1. siječnja 1970. 3.
179. Prošireni plenum Kotarskog odbora Socijalističkog saveza. *Glas Podravine*, godina X, broj 45, 22. studenoga 1958. 5.
180. Prpić, Petar. *Glasov* zabavnik. *Glas Podravine i Prigorja*, godina L, broj 7, 17. veljače 1995. 20.
181. Prva sjednica Vijeća proizvođača. *Koprivnički tjednik*, godina V, broj 46, 15. studenoga 1954. 1.
182. Prvo oslobođenje Koprivnice. *Koprivnički tjednik*, godina VI, broj 27, 26. srpnja 1955. 3.
183. Pulić, Nikola. Od Drave do Bilogore (4). *Glas Podravine*, godina XXI, broj 13, 22. ožujka 1969. 5.
184. Rendić, Dragutin. Groblje uvrstiti u turističku razglednicu Koprivnice. *Glas Podravine*, godina LXV, broj 33, 3. rujna 2010. 14.

185. Rezultati i nerazumijevanje. *Glas Podravine*, godina XI, broj 4, 24. siječnja 1959. 1, 4.
186. Sabolović, Dijana. Knjiga živi kad se čita. *Glas Podravine*, godina XL, broj 40, 18. listopada 1985. 5.
187. Sabolović Krajina, Dijana. Zavičajna zbirka „Caproncensis“. *Glas Podravine*, godina XLIII, broj 45, 11. studenoga 1988. 5.
188. Sastanak članova Narodne fronte VI. bloka Herešin. *Glas Podravine*, godina III, broj 6, 22. ožujka 1952. 2.
189. Sinjerec, Biserka. M. P. Miškina. Vjeran slikar sela. *Glas Podravine*, godina XXVII, broj 24, 16. lipnja 1972. 4.
190. Slovoslagarna se prenosi u muzej. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LVII, broj 7, 22. veljače 2002. 13.
191. Spomenici kao zalog opstojnosti. *Glas Podravine*, godina XLVII, broj 19, 15. svibnja 1992. 5.
192. Stišćak, Antun. In memoriam. Valko Loborec. *Glas Podravine*, godina XLVII, broj 4, 31. siječnja 1992. 8.
193. Stišćak, Antun. Sunce slobode zasjalo u – studenome. *Glas Podravine*, godina XLI, broj 43, 7. studenoga 1986. 4.
194. Strmečki, Josipa. Solidno mjesto koprivničkog izdavaštva. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LI, broj 2, 12. siječnja 1996. 10.
195. Strmečki, Josipa. Stare razglednice. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LIX, broj 26, 2. srpnja 2004. 7.
196. Strmečki, Josipa. Svjedočanstvo o nekadašnjem izgledu i prošlosti našega grada. *Glas Podravine*, godina LXI, broj 30, 4. kolovoza 2006. 12.
197. Svečana proslava Dana borca u Koprivnici. *Glas Podravine*, godina IX, broj 15, 13. srpnja 1957. 1.
198. Svečana proslava Dana ustanka u Koprivnici. *Koprivnički tjednik*, godina V, broj 31, 31. srpnja 1954. 1,3.
199. Špiranec, Ozren. Bogata stoljetna povijest uređivanja časopisa. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LXVIII, broj 48, 21. prosinca 2018. 33.
200. Špiranec Ozren. Dosta mi je natezanja s birokracijom, posvetit ću se privatnim projektima. Razgovor s Markom Gregurom. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LXVIII, broj 38, 12. listopada 2018.
201. Špiranec, Ozren. Korisnicima je dostupna tek jedna trećina cjelokupnog fonda, hitno nam treba novi prostor, a lokacija između crkve sv. Nikole i Muzeja je idealna. Razgovor s Dijanom Sabolović Krajina. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LXX, broj 44, 13. studeni 2015. 12-13.
202. Špiranec, Ozren. Vrtlar Ruhl počeo je s uređenjem groblja, a sadašnji hortikulturni izgled mu je dao grobar Maček. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LXXII, broj 9, 10. ožujka 2017. 36-37.
203. Špoljar, Marijan. Mi, Hrvati! *Glas Podravine i Prigorja*, godina LXXII, broj 5, 10. veljače 2017. 38.
204. Špoljar, Marijan. Pomiču li koprivnički muzealci s razlogom datum osnivanja svoje institucije? *Glas Podravine i Prigorja*, godina LX, broj 46, 25. studenoga 2005. 12.
205. Štikleci... Dr. K. Švarca. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LII, broj 19, 16. svibnja 1997. 7.
206. Švec, Vladimir. Krležina „Književna republika“ štampana u Koprivnici. *Glas Podravine*, godina XV, broj 18-19. 29. travnja 1963. 8.

207. Takač, Sanda. Pisma koprivničkom izdavaču V. Vošickom. *Glas Podravine*, godina XLIII, broj 32, 12. kolovoza 1988. 5.
208. Tiskarska legenda Podravine. *Glas Podravine*, godina XXXVI, broj 51, 25. prosinca 1981. 9.
209. Toliko da se zna. *Glas Podravine*, godina III, broj 19, 27. rujna 1952. 4.
210. Udruga studenata zna što hoće. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LIII, broj 45, 13. studenoga 1998. 7.
211. Ulica Augusta Cesarca. *Glas Podravine*, godina XXXIX, broj 14, 13. travnja 1984. 5.
212. Ulice zaslužnim Koprivničanima. *Glas Podravine*, godina XXXIX, broj 34, 7. rujna 1984. 5.
213. U ovu srijedu na Zrinskom trgu obilježeno je mjesto slavne knjižare Vinka Vošickog. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LVII, broj 42, 25. listopada 2002. 25.
214. Uvijek prva. *Glas Podravine*, godina IX, broj 28, 26. listopada 1957. 3.
215. Valja krenuti agresivnije! *Glas Podravine i Prigorja*, godina LII, broj 22, 6. lipnja 1997. 11.
216. Vedriš, Zlatko. U znaku povijesnih obljetnica. *Glas Podravine*, godina XLIII, broj 26, 1. srpnja 1988. 2.
217. Veliki izbor djela domaće i strane literature. *Glas Podravine*, godina XI, broj 37, 19. rujna 1959. 4.
218. Veliki registar boja. Uz izložbu Fedora Malančeca. *Glas Podravine*, godina XII, broj 17-18, 1. svibnja 1960. 4.
219. VI. K. Susret donatora muzeju. *Glas Podravine i Prigorja*, godina LVII, broj 20, 24. svibnja 2002. 12.
220. Vratarić, Pavle. Da se razumijemo. *Glas Podravine*, godina IV, broj 25, 21. studenoga 1953. 2.
221. Vratarić, Pavao. Dvadesetšest koprivničkih grafičkih radnika, sa dvije kompletne štamparije, odlaze u Narodnooslobodilačku borbu. *Glas Podravine*, godina X, broj 38, 4. listopada 1958. 3.
222. Vratarić, Pavao. In memoriam. Vinko Vošicki. *Glas Podravine*, godina IX, broj 28, 26. listopada 1957. 3.
223. Vratarić, Pavao. Nakon tri godine mirovanja, teško-atletska sekcija DTO „Partizan“ konačno je oživjela. *Glas Podravine*, godina IX, broj 3, 26. siječnja 1957. 6.
224. Vratarić, Pavao. *I treća koprivnička tiskara s radnicima odlazi u NOB*. *Glas Podravine*, godina X, broj 42, 1. studenoga 1958. 3.
225. Vrckav, kozerski duh. *Glas Podravine*, godina XLVI, broj 44, 15. studenoga 1991. 7.
226. Zaboravljeni sjaj majstora riječi. *Glas Podravine*, godina XLVII, broj 33, 21. kolovoza 1992. 7.
227. Začeci koprivničkog muzeja. *Glas Podravine*, godina XL, broj 44, 15. studenoga 1985. 6.
228. Zahvala povodom smrti Vinka Vošickog. *Glas Podravine*, godina IX, broj 29, 2. studenoga 1957. 6.
229. Zaštićeno 15 sveščića Vinka Vošickog. *Glas Podravine*, godina LXXII, broj 5, 10. veljače 2017. 39.
230. Znanstveni skup i promocija. *Glas Podravine*, godina LII, broj 40, 10. listopada 1997. 11.
231. Z. M. Utemeljitelj gradskoga muzeja. *Glas Podravine*, godina XLVII, broj 37, 18. rujna 1992. 5.

232. Z. M. Začeci koprivničkog muzeja. *Glas Podravine*, godina XL, broj 44, 15. studenoga 1985. 6.
233. Žauhar, Branko. Kako doći do drugog kinematografa. *Koprivnički tjednik*, godina VI, broj 13, 26. ožujka 1955. 3.

Grada - knjige iz posudbene knjižnice Vinka Vošickog

1. Aanrud, Hans. 1919. *Sidsel dugosuknjica*. Nakladni zavod Ign. Granitz. Zagreb.
2. Alighieri, Dante. 1912. *Božanstvena komedija. II dio: Čistilište*. Matica hrvatska. Zagreb.
3. Andrijašević, Niko. 1907. *Iz neretvanske krajine*. Matica hrvatska. Zagreb.
4. Arcybašev, Mihail Petrovič. 192-? *Kuprijan*. Tiskom Hrv. štamparskog zavoda. Zagreb.
5. Arcybašev, Mihail Petrovič. 1927. *Žena*. Izdanje knjižare Vinka Vošickog. Koprivnica.
6. Aziz, Osman [Hadžić, Osman Nuri i Miličević, Ivan]. 1897. *Bez svrhe*. Naklada Matice hrvatske. Zagreb.
7. Bartulović, Niko. 1920. *Ivanjski krijesovi*. Tipografija. Zagreb.
8. Bego, Marin. 1916. *Novele*. Matica hrvatska. Zagreb.
9. Björnson, Björnsterne. 1918.? *Synnöva Solbakken*. Knjigotiskara V. Vošicki. Koprivnica.
10. Bojer, Johan. 1920. *Naše carstvo. Roman iz sjevernjačkoga života*. Zabavna biblioteka. Zagreb.
11. Bourget, Paul. 19--? *Pripovijesti*. Nakladna knjižara Janka Dujaka. Sisak.
12. Bošnjak, Ilija. 1919. *Misirka. Prvi dio: objavljenje*. Leonova tiskara. Split.
13. Božović, Grigorije. 1926. *Uzgedni zapisi*. Štamparija Jedinstvo. Beograd.
14. Carić, Juraj. 1918. *Krvna osveta u Boki Kotorskoj*. Izdanje knjižare V. Jurića. Split.
15. Carnegie, Andrew. 1919. *Carstvo poslova*. Izdanje knjižare Z. i V. Vasića. Zagreb.
16. Cesarec, August. 1925. *Careva kraljevina*. Nakladna knjižara V. Vošickog. Koprivnica.
17. Domović, Franjo. 1916. *Prvi pupoljci*. Knjigotiskara V. Vošicki. Koprivnica.
18. Čehov, Anton. 1921. *Priča nepoznatog čoveka i druge pripovetke*. Izdavačka knjižarnica Napredak. Beograd.
19. Černiševskij, Nikolaj Gavrilovič. 1921. *Što da se radi? Pripovijesti o novim ljudima*. Tipografija d.d. Zagreb.
20. Dode, Alfons [Daudet, Alphonse]. 1924. *Taraskonska luka*. Izdavačka knjižarnica Napredak. Beograd.
21. Dominković Kristo P. 1922. *Piljci i kržine. Uspomene i refleksije iz taoštva i internacije 1914.-1917.* Vlastita naklada. Dubrovnik.
22. Dostojevskij, Fjodor Mihajlovič. 1919?. *Idiot*. Moderna knjižnica. Zagreb.
23. Dumas, Aleksandar. 1922. *Grof Cagliostro (Josip Balsamo). Druga knjiga*. Tipografija d.d. Zagreb.
24. Dumas, Alexander. 191-?. *Tri mušketira*. Tisak i naklada St. Kugli. Zagreb.
25. D'Annunzio, Gabriele. 1912. *Djevičanska zemlja*. Knjižara Josip Sokol. Zagreb.
26. D'Vogüé, Vicomte [Vogüé, Eugène-Melchior de]. 1918. *Jean D'Agrève. Historija jedne velike ljubavi*. Naklada Kr. zemaljske tiskare. Zagreb.
27. Frans, Anatol [France, Anatole]. 1922. *Mišljenja g. Žeroma Koanjara*. Izdavačka knjižarnica Napredak. Beograd.
28. Frans, Anatol [France, Anatole]. 1918. *Zločin Silvestra Bonara*. Narodna knjižnica. Zagreb.
29. Gaborian, Emil. 18?? *Ljubavne zgode grofice Brinvilliers*. Knjižara L. Hartmana (St. Kugli). Zagreb.

30. Gončarov, Ivan Aleksandrovič. 1923. *Bezdan. Roman u pet velikih dijelova*. Grafičko-nakladni zavod d.d. Zagreb.
31. Havlasa, Jan. 1920. *Okna u maglu. Japanski ljubavni roman*. Naklada Kr. zemaljske tiskare. Zagreb.
32. Herczeg, Franjo. 1917. *Carstvo sanja. Roman jedne neshvaćene ženske duše*. Naklada kr. zemaljske tiskare.
33. Hren, Dragutin (ur.). 1930. *Knjiga za tebe*. Narodna prosvjeta. Zagreb.
34. Jakovljević, Ilija. 1925. *Na raskrsnici*. Tisak Nadbiskupske tiskare. Zagreb.
35. Jaro [Piccini, Giulio]. 1922. *Glumice i balerine*. Izdavačka knjižarnica Napredak. Beograd.
36. Jirásek, Alois. 1921. *Filozofska historija*. Središnjica češko-jugoslavenske naklade J. Herejk. Zagreb.
37. Konopicka, Marija. 1920. *Izabrane pjesme Marije Konopicke poljske pjesnikinje puka*. Tipografija d.d. Zagreb.
38. Konstantinov, Aleko. 1917. *Baj Ganja. Nevjerojatne zgode jednog savremenog Bugarina*. Pučka tiskara. Zagreb.
39. Kovačević, Andro. 1913. *Posljednji Nenadić*. Matica hrvatska. Zagreb.
40. Lichtenberger, André. 1922. *Mali Trot*. Izdavačka knjižarnica Napredak. Beograd.
41. Lovreković, Stjepan. 1913. *Prekinuta sanja*. Naklada knjižare S. Jünker-a, Sisak.
42. Ljermontov, Mihajlo Jurjević. 1918. *Junak našega doba*. Narodna knjižnica. Zagreb.
43. Mašić, Branko. 1917. *Lutanje*. Nadbiskupska tiskara. Zagreb.
44. Maupassant, Guy de. 1930. *Nekad*. Nakladna knjižara Janka Dujaka. Sisak.
45. Marković, Zdenka. 1920. *Let*. Knjižara Z. i V. Vasića. Zagreb.
46. Marušić, F. D. 1926. [Marušić-Davidović, Filip]. *Gorocvijet u dolini. Rapsodije, elegije i meditacije*. Komisionalna naklada knjižare V. Morpurgo?. Split.
47. Mayran, Camille. 1918. *Povijest Gottone Connixloo. Roman s flandrijskog ratišta*. Naklada Zemaljske tiskare. Zagreb.
48. Mendés, Catulle. 1925. *Samostansko štivo*. Izdanje knjižare Vinka Vošickog. Koprivnica.
49. Merežkovski, Dmitrij Sergejevič. 19?? *Florentinske novele*. II izdanje. Moderna knjižnica. Zagreb.
50. Merežkovski, Dmitrij Sergejevič. 1912. *Petar Veliki I Aleksej. Roman iz ruske povijesti*. Matica hrvatska. Zagreb.
51. Nušić, Branislav. 1912. *Priče*. Matica hrvatska. Zagreb.
52. *O zaštiti posjeda*. 1909. Hrvatska pučka seljačka tiskara. Zagreb.
53. Philippe, Charles-Louis. 1921. *Bubu sa Montparnassa*. Tipografija, grafičko-nakladni zavod. Zagreb.
54. Prevo, Marsel [Prévost, Marcel]. 1922. *Pier i Tereza*. Izdavačka knjižarnica Napredak. Beograd.
55. Régnier, Henri de. 1922. *Strah od ljubavi*. Izdavačka knjižarnica Napredak. Beograd.
56. Saltykov-Ščedrin, M. J. [Mihail Evgrafovič]. 1918. *Gospoda Golovljovi*. Naklada knjižare Mirka Breyera. Zagreb.
57. Serao, Matilde. *Tri žene*.
58. Serao, Matilde. 1910. *Tri žene*. Zagreb.
59. Sienkiewicz, Henryk. 1920. *Ognjem i mačem*. Knjižara L. Hartmana (St. Kugli). Zagreb.
60. Sienkiewicz, Henryk. 1928?. *Ognjem i mačem. Roman iz sedamnaestoga stoljeća. II dio*. Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima. Zagreb.
61. Sienkiewicz, Henryk. 1928. *Porodica Polanieckih*. Nakladna knjižara M. Kelovića. Zagreb.

62. Sienkiewicz, Henryk. *Razoreno*. 19?? Izdanje knjižare Vinka Vošickog. Koprivnica.
63. Sienkiewicz, Henryk. 1920. *Quo Vadis*. Knjižara L. Hartmana (St. Kugli). Zagreb.
64. *Slatka mala Mirjana* (?)
65. Stele, France i Terseglav, Franc. 1920. *Sveta Rusija. Misli o zblizenju ruske i katoličke crkve*. Znanstvena knjižnica Narodne prosvjete. Zagreb.
66. Stojanović, Jakša. 1910. *Prosvetitelj selski*. Knjigotiskara Mirko Kos i dr. Zagreb.
67. Sudarević, Franjo. 1915. *Crtice iz života za mladež*. Naklada Lav. Weissa. Bjelovar.
68. Svećenski, Josip (ur.) 1931.? *Savremena ruska proza*. Izdavač i odgovorni urednik Josip Svećenski. Zagreb.
69. Šram, Bratoljub. 1920. *Štipanja i milovanja*. Klub hrvatskih književnika u Osijeku. Osijek.
70. Tucaković Grgić, Marija. 1931. *Razbacana srca. Neobične priče, o neobičnoj ljubavi*. Vlastita naklada. Zagreb.
71. Turgenjev, Ivan Sergejevič. 1913. *Dim*. Matica hrvatska. Zagreb.
72. Vanino, Miroslav. 1909. *General de Sonis: miles Christi*. Naklada Hrv. kat. tiskovnog društva. Zagreb.
73. Vilović, Đuro. 1919.? *Esteta. Roman vječnih bohema*. Knjižara M. Kelovića. Zagreb.
74. Vitis, Charles de. 1909. *Roman radnice* Tiskara Vogler i drugovi. Sarajevo.
75. Vojnović, Ivo. 1917. *Akordi*. Nakladni zavod Jug. Zagreb.
76. Vojnović, Ivo. 1918. *Geranium*. Društvo hrvatskih književnika. Zagreb.
77. Zavorić-Dmitrovski, Aleksandar. 1904. *Nihilista*. Naklada knjižare Maksa Brucka. Đakovo.
78. Zeyer, Julie. 1917. *Darja*. Tisak i naklada Lav. Weissa. Bjelovar.
79. *Život i ljubav ruske carice Katarine II. I*. 1929. Nakladni zavod Neva. Zagreb.
80. *Život i ljubav ruske carice Katarine II. II*. 1929.? Nakladni zavod Neva. Zagreb.

Grada - tiskani materijal Vinka Vošickog

1. Domovnica FNRJ izdana Ivanu Paveliju 8. srpnja 1947. Tiskara Vinko Vošicki, Koprivnica 1946. Arhiva Ivana Zvijerca.
2. *Glasbena dopustnica* Općinskog poglavarstva Drnje od 22. travnja 1925. Tisak V. Vošicki. Arhiva Ivana Zvijerca.
3. *Katalog poljoprivredno-kulturne i stočarske izložbe u Koprivnici*. 1929. Tisak Vinka Vošickog. Koprivnica.
4. Kraljevina Jugoslavija. Opštinska uprava u Drnju. Domovnica izdana Bolti Varoviću 2. siječnja 1935. Tisak V. Vošicki. Arhiva Ivana Zvijerca.
5. Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca. Poglavarstvo upravne općine Drnje. Domovnica izdana Stjepanu Kuzmiću 30. travnja 1926. Tiskara V. Vošickog u Koprivnici. Arhiva Ivana Zvijerca.
6. Krsni list Alojzija Pavelija od 15. rujna 1941. Tisak V. Vošicki Koprivnica br. 258. Arhiva Ivana Zvijerca.
7. Krsni list Juraja Kolesara od 15. travnja 1932. godine. Tisak Vinko Vošicki. Arhiva Ivana Zvijerca.
8. Kupoprodajni ugovor između obitelji Podunajec i Varmuž od 7. listopada 1920. Arhiva Ivana Zvijerca.
9. Perić, Mladen M. 1931.? *Zakon o proizvodnji, uvozu, izvozu i prodaji baruta, eksploziva i ostalih rasprskavajućih smesa muicije i oružja u primeni kod carinskih vlasti*. Tisak V. Vošickoga. Koprivnica.
10. *Pjevački poslovnik pravih članova Hrvatskog obrtničko-radničkog, obrazovanog i pjevačkog društva Domoljub*. 1914. Tiskara V. Vošicki. Koprivnica.

11. Porezna knjižica za Općinu (grad) Ludbreg od 20. kolovoza 1930. Tisak V. Vošickog. Arhiva Ivana Zvijerca.
12. *Poziv politički* od 29. kolovoza 1934. Tisak i naklada V. Vošickog. Arhiva Ivana Zvijerca.
13. *Poziv politički* od 22. listopada 1935. Tisak i naklada V. Vošickog. Arhiva Ivana Zvijerca.
14. *Poziv politički* od 19. ožujka 1936. Tisak i naklada V. Vošickog. Arhiva Ivana Zvijerca.
15. *Pravila hrvatske marvogojske udruge u Hlebinama*. 1927. Tiskara Vinka Vošickog. Koprivnica.
16. *Pravila Hrvatskog obrtničko-radničkog obrazovnog i pjevačkog društva Domoljub*. 191-?. Tiskara V. Vošickog. Koprivnica.
17. *Pravila koprivničkog paromlina dioničarskog društva u Koprivnici*. 191-? Tisak V. Vošicki. Koprivnica.
18. *Pravila Prosvjetnog udruženja hrvatskih katoličkih žena*. 191-?. Tisak V. Vošicki. Koprivnica.
19. *Pravila pučke štedionice*. 1912. Knjigotiskara V. Vošicki. Koprivnica.
20. *Pravila učiteljske kreditne zadruge u Koprivnici*. 1932. Knjigotiskara Vinko Vošicki. Koprivnica.
21. Prethodni rezultati žetvenog prinosa ranih useva. Ministarstvo poljoprivrede i voda. Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. Tisak i naklada Vinka Vošickoga. Koprivnica. Vlastita arhiva.
22. *Spomenica desetogodišnjice i posvete doma hrvatskog i obrazovnog obrtničko-radničkog i pjevačkog društva Domoljub*. 1920. Knjigotiskara Vinka Vošickog. Koprivnica.
23. Tiskanica Slavni kr. kotarski sude kao gruntovna oblast iz 1927. Tiskara Vinka Vošickoga. Arhiva Ivana Zvijerca.

10. POPIS TABLICA

Tablica 1. Popis knjiga posudbene knjižnice Vinka Vošickog

Tablica 2. Usporedba nakladničkih nizova Dresdner Jugendschriften Verlaga i Vinka Vošickoga

Tablica 3. Usporedba nakladničkih nizova Dresdner Jugendschriften Verlaga i Verlagshausa Freya s prevedenim sveščićima Vinka Vošickoga

Tablica 4. Usporedba nakladničkoga niza Verlagshaus Freya i objavljenih te prevedenih sveščića u nakladi Vinka Vošickoga

Tablica 5. Nakladnički niz Tako vam je bilo nekoć

Tablica 6. Popis naslova Svjetske biblioteke s brojevima stranica

Tablica 7. Popis naslova Svjetske biblioteke objavljenih do ožujka 1919.

Tablica 8. Popis nakladničkog niza Svjetska biblioteka

ŽIVOTOPIS AUTORA

Marko Gregur (Koprivnica, 1982.) završio je Stručni studij poslovne ekonomije na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu, Preddiplomski stručni studij odnosa s javnošću i medija na Vernu, Specijalistički diplomski studij međunarodnih odnosa i diplomacije na Visokoj školi međunarodnih odnosa i diplomacije Dag Hammarskjöld u Zagrebu i Sveučilišni diplomski studij novinarstva na Sveučilištu Sjever. Od 2020. do 2023. bio je tajnik Društva hrvatskih književnika, a od 2024. tajnik je Hrvatskog društva dramskih umjetnika. Član je Programskog vijeća HRT-a i Vijeća za knjižnu, nakladničku i knjižarsku djelatnost Ministarstva kulture i medija. Bio je predsjednik Kulturnog vijeća Koprivničko-križevačke županije (2017.-2021.), urednik hrvatske književnosti u novinama Matice hrvatske Vijenac, te član i predsjednik Organizacijskog odbora međunarodnog festivala književnosti Galovićeve jesen. Također je jedan od pokretača i predsjednik organizacijskog odbora festivala Alpe Jadran festival mladih pisaca (2016.-2018.), koji je financirao Savez Alpe Jadran (Alpe-Adria Alliance) te uključivao partnerske organizacije te književnike i književnice iz Austrije, Mađarske, Slovenije i Hrvatske. Jedan je od pokretača i predsjednik organizacijskog odbora festivala Krleža i Duga Rijeka (2019.-2023.), kao i časopisa za književnost Artikulacije, kojemu je glavni urednik (2016.-). U 2023. osnovao je nakladničku kuću Neolit koja objavljuje knjige domaćih i stranih autora (Pavličić, Tribuson, Zweig, Čapek...). U akademskoj godini 2020./2021. bio je vanjski suradnik na Sveučilištu Sjever.

Sudjelovao je na brojnim književnim festivalima u Hrvatskoj i inozemstvu: (Međunarodni festival poezije Slavic embrace, Slavic Literary and Artistic Academy, Varna, Bugarska, 2013., Međunarodni pjesnički festival Racinovi susreti, Veles, Makedonija, 2014., Tjedan hrvatske

književnosti/ Week of Croatian Literature, Macquarie University Sydney, Australija, 2014., Vlna naživo international literary festival, Vlna literary magazine, Bratislava, Slovačka, 2015., 13. Mednarodno srečanje založnikov in avtorjev Revija v reviji 2016, KUD Apokalipsa, Škocjan, Slovenija, 23.9.- 25.9.2016., Pesniško prevajalska delavnica: Mladi glasovi/ Poetry Literary Workshop: Young Voices, Poiesis.si, Ljubljana, Slovenija, 2016., 14. Mednarodno srečanje založnikov in avtorjev Revija v reviji 2017., Ljubljana, Slovenija, lipanj 2017., Alpe Adria Festival of Forthcoming Literature, Maribor, Slovenija, svibanj 2017., Festival Internacional de Poesía de La Habana, Havana, Kuba...)

Autor je 8 knjiga, uglavnom romana (*Kak je zgorel presvetli Trombetassicz, Mogla bi se zvati Leda, Vošicki, Šalaporte, Ekspozicija tame*) koji su prevedeni ili se prevode na talijanski, njemački, makedonski, slovenski, a pojedine priče i pjesme objavljivao je u raznim časopisima i novinama kao što su Glimmer train (SAD), The Antigonish Review (Kanada), Manuskripte (Austrija), te časopisima u Španjolskoj, Sloveniji, Rusiji, Bugarskoj...

Dobitnik je godišnje državne nagrade Vladimir Nazor za književnost, nagrade Fric, nagrade Prozak za najbolji rukopis autora do 35 godina starosti iz Republike Hrvatske kao i više nagrada za kratku priču. Romani su mu dramatizirani za Hrvatski radio i objavljeni kao zvučne knjige u izdanju Hrvatske knjižnice za slijepe.

Autor je pet znanstvenih radova iz područja dječje književnosti (Tako vam je bilo nekoć – nakladnički niz dječje književnosti Vinka Vošickoga, časopis Libri&Liberi), odnosno povijesti nakladništva: Weiss – Merhaut – Vošicki ili pogled u koprivničko izdavaštvo u prvim desetljećima 20. stoljeća (časopis Podravina), Modeli financiranja novina Demokrat 1919.-1920. (Podravina) te Društvene i političke teme te pozicija tjednika Demokrat (1919.-1920.) (zbornik s 2. Doktorske konferencije Sveučilišta Sjever), Položaj i udio članaka kulturnog sadržaja na koprivničkim internetskim portalima.

